

www.mruni.eu

PARLAMENTO TEISĖS STUDIJOS

Vytautas Sinkevičius

MRU
MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETAS

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Vytautas Sinkevičius

Parlamento teisės studijos

Vilnius, 2011

UDK 342.5(474.5)

Si99

Recenzavo:

prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius, Vilniaus universitetas, Teisės fakultetas

prof. dr. Gediminas Mesonis, Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas

prof. dr. Aivars Endziņš, Turības aukštoji verslo administravimo mokykla (Latvija),

Teisės fakultetas

Autorių indėlis:

Vytautas Sinkevičius – 1–494 p. (31,12 autorinių lankų)

Leidinyms rekomenduotas spausdinti

Mykolo Romerio universiteto Konstitucinės teisės katedros 2011 m. sausio 20 d. posėdyje (protokolas Nr. 1KTK-5).

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto tarybos 2011 m. kovo 31 d. posėdyje (protokolas Nr. 2T-13).

Mykolo Romerio universiteto mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo spaudai komisijos 2011 m. balandžio 22 d. posėdyje (protokolas Nr. 2L-13).

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

TURINYS

ĮVADAS	7
I. KONSTITUCIJOS AIŠKINIMAS IR JO RIBOS	
I.1. Keli žodžiai apie tai, kad Konstitucija – tai ne vien jos tekstas	13
I.2. Konstitucija kaip teisė, slypinti už jos teksto	17
I.3. Konstitucijos samprata – Konstitucijos interpretavimo pradžia ...	21
I.4. Konstitucinis Teismas ir Konstitucijos aiškinimo ribos	34
II. REIKALAVIMAI ASMENIUI, KURIS GALI BŪTI RENKAMAS SEIMO NARIU	
II.1. Konstituciniai Seimo rinkimų principai	58
II.2. Nuolatinis gyvenimas Lietuvoje: ko reikalauja Konstitucija?	63
II.3. Ar nuolat gyvenant užsienio valstybėje tuo pat metu galima nuolat gyventi Lietuvoje? (Teisinė teismo sprendimo analizė)	73
II.4. Asmuo, nesusijęs priešais ar pasižadėjimu užsienio valstybei	84
II.5. Asmuo, nebaigęs atlikti teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės	100
II.6. Pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka: ar visais atvejais diskvalifikacija yra amžina?	112
II.7. Kariškis, teisėjas: prieš tampant kandidatu į Seimo narius privalu nusiimti kariškio antpečius, nusivilkti teisėjo mantiją	116
II.8. Ar Konstitucijoje nustatyti ir kiti reikalavimai asmeniui, kuris gali būti renkamas Seimo nariu?	118
III. SEIMO, KAIP TAUTOS ATSTOVYBĖS, KONSTITUCINĖ KONCEPCIJA	
III.1. Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija	120
III.2. Lietuvos Respublikos Seimų tęstinumas	132
III.3. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba ir jos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija Lietuvos teisės sistemoje	137
III.4. Kovo 11-oji: nepriklausomybės atkūrimo teisinė konstrukcija ...	155
III.4.1. Prieškario Lietuvos Respublikos tęstinumas ar modifikuota Lietuvos TSR?	157
III.4.2. Lietuvos valstybės tęstinumas – pagrindas atkurti nepriklausomybę	159
III.4.3. Teisinis atsiribojimas nuo Lietuvos TSR	163
III.4.4. Pagrindinės Kovo 11-osios Akto nuostatos	166

III.4.5. Lietuvos Respublikoje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija	168
III.4.6. Laikinasis Pagrindinis Įstatymas – atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės Laikinoji Konstitucija	170

IV. SEIMO LEIDŽIAMŲ TEISĖS AKTŲ

IV.I. Konstituciniai įstatymai: požiūrių skirtumai ir konstitucinė doktrina

IV.I.1. Kokie įstatymai pagal Konstituciją yra konstituciniai įstatymai: teisės mokslinių doktrinų įvairovė	173
IV.I.2. Kokia balsų dauguma gali būti priimami konstituciniai įstatymai, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis?	187
IV.I.3. Konstitucinių įstatymų, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, teisinė galia	196
IV.I.4. Konstitucinių įstatymų sąrašo problema	201

IV.II. Kokie santykiai turi ir gali būti reguliuojami tik įstatymu?

IV.II.1. Valdžių padalijimo principas konstitucinėje doktrinoje – esminiai elementai	205
IV.II.2. Ką reiškia konstitucinė nuostata „reguliuoja įstatymas“? ...	210
IV.II.3. Draudimas įsiterpti į kitoms valstybės valdžios institucijoms priskirtus konstitucinius įgaliojimus	217
IV.II.4. Seimo statuto, kaip teisės akto, ypatumai	227
IV.II.5. Seimo struktūros konstituciniai elementai	231
IV.II.6. Ar Konstitucijos pataisos gali būti antikonstitucinės – pasiūlymo pakeisti Konstitucijos 32 straipsnį teisinė analizė	243

V. SEIMO ĮGALIOJIMŲ AIŠKINIMO PROBLEMŲ ASPEKTAI (kai kurios pastabos Konstitucinio Teismo nutarimų parašėse)

V.I. Ką gali ir ko negali Seimas, kai Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus išrinkus Respublikos Prezidentą?

V.I.1. Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą oficiali konstitucinė doktrina ...	256
V.I.2. Ar užtenka konstitucinių argumentų teigti, kad „jei Seimas nepritaria Respublikos Prezidento teikiamai įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai, Vyriausybė privalo atsistatydinti“?	273
V.I.3. Koks yra Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalies nuostatos „kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų, Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus“ turinys?	277

V.I.4.	Konstitucinio Teismo suformuota oficiali konstitucinė doktrina – vienas iš kelių galimų teisingų Konstitucijos nuostatų aiškinimo variantų	279
V.II.	Seimo įgaliojimai nustatant mokesčius: ar aiškios kompetencijos ribos?	
V.II.1.	Kelios įvadinės pastabos	282
V.II.2.	Mokesčių konstitucinės doktrinos kai kurie probleminiai aspektai	284
V.II.3.	Pirmasis bandymas išsamiau atskleisti konstitucinę nuostatą „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“ – daugiau klausimų negu atsakymų	292
V.II.4.	Vientisos mokesčių konstitucinės doktrinos link: dar yra dėl ko diskutuoti	301
VI.	SEIMO NARIO TEISINIO STATUSO BRUOŽAI	
VI.I.	Seimo nario imunitetas: kai kurios teorinės ir praktinės problemos	
VI.I.1.	Kai kurie Seimo nario imuniteto sampratos aspektai	311
VI.I.2.	Seimo nario imunitetas Lietuvos teisės sistemoje iki įsigaliojant 1992 m. Konstitucijai	314
VI.I.3.	Seimo nario imuniteto įgijimo pradžia	319
VI.I.4.	Ar įstatymais galima išplėsti subjektų, turinčių imunitetą, sąrašą?	322
VI.I.5.	Kai kurie probleminiai Seimo nario imuniteto panaikinimo praktikos aspektai	331
VI.I.6.	Ar Seimo narys, padaręs administracinį teisės pažeidimą, gali likti nenubaustas?	342
VI.II.	Šiurkštus Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas: kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai	
VI.II.1.	Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo konstituciniai pagrindai: konstitucinės terminijos niuansai	346
VI.II.2.	Kas laikoma „šiurkščiu Seimo rinkimų įstatymo pažeidimu“?	355
VI.II.3.	Ar atsakomybė už šiurkštų Seimo rinkimų įstatymo pažeidimą tikrai yra neišvengiama?	362
VI.III.	Konstitucinis deliktas – pagrindas panaikinti Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka	
VI.III.1.	Kelios įvadinės pastabos	374

VI.III.2. Seimo narys – konstitucinės atsakomybės subjektas	376
VI.III.3. Šiurkštus Konstitucijos pažeidimas	383
VI.III.4. Priesaikos sulaužymas	387
VI.III.5. Nusikaltimas – pagrindas panaikinti Seimo nario mandatą	392
VI.III.6. Valstybės valdžios institucijos, dalyvaujančios apkaltos procese	396
VI.III.7. Kaltė – konstitucinio delikto elementas	405
VI.III.8. Konstitucinė sankcija už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužimą, nusikaltimo padarymą	408
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	413
SUMMARY	435
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	464
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	489

Įvadas

Visi, kas skaito Konstituciją, sutaria dėl to, koks yra jos tekstas. Dėl teisės, kurią atspindi Konstitucijos tekstas, sutariama daug mažiau. Konstitucijos tyrinėtojai pabrėžia, kad tai visiškai natūralu, nes net aiškūs jos žodžiai, sakiniai, apibrėžimai skirtingų žmonių neretai suvokiami skirtingai. Gana abstrakčiai suformuluotos Konstitucijos nuostatos (pvz., „šurkštus Konstitucijos pažeidimas“, „valstybės interesai“, „sąžiningas pareigų ėjimas“, „nesusijęs priesaika ir pasižadėjimu užsienio valstybei“ ir kt.) suteikia dar didesnio peno jas aiškinti nevienodai. Jeigu atitinkama taisyklė (reikalavimas) Konstitucijoje nėra įtvirtinta *ekspresis verbis*, neturi tekstinės formos, bet yra kildinama iš Konstitucijos principų, konstitucinio reguliavimo visumos – atsiranda dar daugiau neaiškumo, kokia teisė yra įtvirtinta Konstitucijoje, koks tikrasis tos teisės turinys. Antai Konstitucijoje neparasyta, kad Seimo narys turi pareigą dalyvauti Seimo posėdžiuose, be to, pagal Konstituciją Seimo nario mandatas yra laisvas, todėl tie, kurie aiškina Konstituciją tik pažodžiui (gramatiškai), galėtų teigti *esą Seimo narys gali spręsti*, ar jam dalyvauti Seimo posėdžiuose – jeigu jam atrodo, kad tai nebūtina, jis gali posėdžiuose nedalyvauti. Bet tie, kurie suvokia Konstituciją ne tik kaip jos tekstą, o kaip normų ir principų sistemą, kaip teisę, susidedančią ne tik iš *eksplicitinio*, bet ir iš *implicitinio* reguliavimo, galėtų teigti kitaip: iš Seimo, kaip Tautos atstovybės, prigimties ir paskirties, iš Seimo nario konstitucinio statuso, kitų konstitucinių nuostatų kyla, kad dalyvavimas Seimo posėdžiuose yra konstitucinė Seimo nario *pareiga*. Tokiai Konstitucijos nuostatų sampratai pritaria, tikriausiai, dauguma Konstituciją perskaičiusių žmonių. Tačiau ir tokiu atveju neretai nesutariama dėl kitko: ar Seimo narys, be pateisinamos priežasties praleidęs daug Seimo posėdžių, pavyzdžiui, nelankęs jų visą mėnesį, gali būti laikomas sulaužiusiu priesaiką ir šurkščiai pažeidusiu Konstituciją ir ar jam už tai gali būti pradėtas apkaltos procesas, ar minėtas pažeidimas yra tik Seimo nario etikos, drausmės pažeidimas, kitoks smulkus pažeidimas, už kurį apkalta negalima? Atsakymai, ko gero, taip pat būtų skirtingi. Konstituciją suvokiantieji tik kaip jos tekstą, pirmenybę teikiantieji Seimo nario laisvo mandato principui, galėtų teigti, kad už Seimo posėdžių nelankymą iš Seimo nario jo mandatas apskritai negali būti atimtas, nebent Seimo na-

rys apskritai nedalyvautų Seimo posėdžiuose arba nedalyvautų juose ilgą laiką. Manantieji, jog Konstituciją sudaro ne vien jos tekstas, bet ir tam tikra vertybių sistema, kurią atspindi tekstas, nurodytų kitus, įtikinamesnius argumentus: pagal Konstituciją Seimo narys yra visos Tautos atstovas, per jį Tauta įgyvendina jai priklausančią suverenią galią, todėl Seimo nario nedalyvavimas Seimo posėdžiuose, net ir trumpą laiką, reiškia, kad Seimo narys nevykdo jam patikėtų pareigų atstovauti Tautai, netinkamai naudoja jam suteiktą Tautos atstovo mandatą, vadinasi, jo mandatas gali būti panaikintas apkaltos proceso tvarka.

Kad ir ką sakytume, Konstitucijos samprata nemažai lemia jos įvairių nuostatų turinį, taip pat ir kitos, vadinamosios ordinarinės teisės nuostatų sampratą, jų atitiktį Konstitucijai. Nuo Konstitucijos sampratos labai priklauso ir joje įtvirtintų *parlamento teisės* normų, atskirų šios teisės institutų analizė bei tyrinėjimų metodologija. Lietuvos mokslininkai yra paskelbę reikšmingų darbų, kuriuose nagrinėjamos įvairios parlamento teisės normos, atskiri jos institutai. Pirmiausia paminėtina E. Šileikio knyga „Alternatyvi konstitucinė teisė“, jo straipsniai mokslo leidiniuose „Jurisprudencija“, „Teisė“, kituose mokslo leidiniuose. Atskiri parlamento teisės institutai, jų raida nagrinėti J. Žilio, E. Jarašiūno, E. Kūrio, E. Birmontienės, V. Vaičiaičio, A. Normanto, A. Lukošaičio, E. Masnevaitės, H. Šinkūno, E. Vaitiekienės, S. Vidrinskaitės, I. Pukanasytės ir kitų mokslininkų darbuose. Tai labai geras tolesnių parlamento teisės tyrinėjimų pagrindas. Šioje knygoje mėginama išsamiau atskleisti kai kuriuos iki šiol mažiau nagrinėtus parlamento teisės konstitucinius pagrindus, probleminius jų aiškinimo aspektus. Teisės mokslo literatūroje pateikiamų požiūrių įvairovė, taip pat argumentai, kuriais grindžiamos skirtingos nuomonės, neretai skatina diskutuoti. Ne išimtis ir Konstitucinio Teismo nutarimuose suformuota oficiali konstitucinė doktrina, jos argumentavimas. Bendrosios kompetencijos teismų, įskaitant Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, ir administracinių teismų sprendimai, kuriuose pateikiama atskirų parlamento teisės normų samprata, taip pat kartais leidžia suabejoti, ar ji konstituciškai pagrįsta.

Nors darbe nagrinėjami parlamento teisės institutai yra iš skirtingo teisinio reguliavimo sričių, pavyzdžiui, vieni susiję su Seimo narių rinkimais, kiti – su Seimo įgaliojimais nustatant mokesčius, visus pasirinktus institutus jungia tam tikra vidinė logika.

Knyga susideda iš šešių skyrių. Pirmame skyriuje aptariama Konstitucijos samprata, teigiama, kad Konstitucija – tai ne vien jos tekstas, bet ir teisė, kurią atspindi Konstitucijos normos ir konstituciniai principai. Pateikiamos pagrindinės Konstitucijos aiškinimo taisyklės, atskleidžiami kai kurie probleminiai jos aiškinimo aspektai. Konstitucijos samprata tyrinėjama tiek, kiek reikia parodyti, kad parlamento teisės normų ir institutų analizę nemažai lemia tai, kaip suprantama Konstitucija, iš ko ji susideda. Pagrindžiama, kodėl tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją, kokios yra tokių įgaliojimų ribos. Pažymima, kad nurodyti Konstitucinio Teismo įgaliojimai kyla ne iš įstatymo leidėjo priimtų įstatymų ar kitų aktų, o iš referendumu priimtos Konstitucijos. Taigi Konstituciniam Teismui įgaliojimus aiškinti Konstituciją suteikia pati tauta, numatydama tai Konstitucijoje.

Antrame knygos skyriuje nagrinėjami Konstitucijoje nustatyti reikalavimai asmeniui, kuris gali būti renkamas Seimo nariu. Kai kurie Konstitucijoje įtvirtinti reikalavimai, pavyzdžiui, koks asmuo laikomas „nuolat gyvenančiu Lietuvoje“, ką reiškia konstitucinė nuostata „nesusijęs priešai ir pasižadėjimu užsienio valstybei“, kada asmuo laikomas „atlikęs teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę“, gali būti aiškinami (ir kartais aiškinami) nevienodai. Mėginama atskleisti asmenims keliamų reikalavimų konstitucinę sampratą, parodyti, kaip šie reikalavimai suprantami teismų praktikoje, kokių kyla teorinių ir praktinių problemų. Atkreipiamas dėmesys į kai kurias Seimo rinkimų įstatymo nuostatas, autorius nuomone, nederančias su Konstitucija ir dėl to taisytinas.

Trečiame knygos skyriuje analizuojama Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija. Pateikiami ir tyrinėjami konstituciniai elementai, kuriais pagrindžiamas konstitucinis Seimo statusas. Teigiama, kad Seimas, įgyvendindamas Tautai priklausantį suverenitetą, nėra visišškai laisvas, kad jį saisto Konstitucija, prigimtinės žmogaus teisės ir laisvės, tarptautiniai valstybės įsipareigojimai. Atskleidžiant Seimų tęstinumą, pateikiama išsami Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos analizė. Daroma išvada, kad minėta Deklaracija yra konstitucinės reikšmės teisės aktas, liudijantis Lietuvos valstybės tęstinumą jos sovietinės okupacijos sąlygomis. Pateikiama Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. teisinė konstrukcija. Parodoma, kodėl 1990 m. kovo 11 d. priimant su nepriklausomybės atkūrimu susiju-

sius teisės dokumentus pradžioje buvo priimtas vienas, vėliau – kitas dokumentas, kokia yra dokumentų vidinė logika, kaip šie dokumentai susiję vieni su kitais. Nors apie Kovo 11-ąją priimtus teisės aktus nemažai rašyta (ypač daug yra rašęs prof. D. Žalimas), knygoje pateikiami nauji ir iki šiol mažai žinomi Nepriklausomybės atkūrimo teisinės schemas elementai. Teisiškai pagrindžiama, kodėl Lietuvos TSR nelaikytina Lietuvos valstybingumo forma, o Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos, kurios buvo sudaromos Lietuvoje sovietinės okupacijos metais iki tol, kol 1990 m. vasario 24 d. įvykusiuose laisvuose ir demokratiniuose rinkimuose buvo išrinkta Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas, nelaikytinos Lietuvos valstybės parlamentais.

Ketvirtas knygos skyrius skirtas Seimo leidžiamiems teisės aktams. Vienas iš nagrinėjamų klausimų yra konstituciniai įstatymai. Išsamiai aptariama teisės mokslinių doktrinų įvairovė, parodoma, jog teisės mokslinėje literatūroje konstituciniai įstatymai, kurie *yra* sudedamoji Konstitucijos dalis, ir konstituciniai įstatymai, kurie *nėra* sudedamoji Konstitucijos dalis, neretai neskiriami. Pateikiami kriterijai, kuriais remiantis atskiriami minėti konstituciniai įstatymai, išdėstoma nuosekli konstitucinių įstatymų (vadinamųjų sąrašinių konstitucinių įstatymų) konstitucinė samprata, parodoma jų vieta Lietuvos teisės aktų sistemoje. Ši samprata paremiama oficialios konstitucinės doktrinos nuostatomis. Tyrinėjama, ką reiškia konstitucinė nuostata, jog atitinkamus „santykius reguliuoja įstatymas“, nurodomi reikalavimai Seimo priimamiems poįstatyminiams teisės aktams.

Penktasis knygos skyrius skirtas kai kuriems Seimo įgaliojimams nagrinėti – pirma, atskleisti, kokius įgaliojimus Seimas turi Vyriausybės atžvilgiu, kai po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus, ir, antra, kokios yra Seimo įgaliojimų nustatant mokesčius ribos. Tai vienas iš sudėtingesnių knygos skyrių, nes jame atskleidžiama, kaip sunku kurti oficialią konstitucinę doktriną, kaip svarbu panaudoti tinkamus ir įtikinamus argumentus. Analizuojama su nagrinėjamais klausimais susijusi Konstitucinio Teismo doktrina bei ją pagrindžiantys argumentai, atkreipiamas dėmesys į diskutuotinus dalykus. Antai keliamas klausimas, ar Konstitucinis Teismas tinkamai interpretavo Konstitucijos 101 str. 2 d. nuostatą „kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų, Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus“, ir bandoma pagrįsti auto-

riaus požiūrį, kad Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą konstitucinė doktrina, tiksliau, jos argumentavimas, turi tam tikrų trūkumų. Neretai gana kritiškas autoriaus požiūris į Konstitucinio Teismo atitinkamos oficialios konstitucinės doktrinos argumentaciją gali ne tik skatinti teisininkus atidžiau nagrinėti konstitucinę doktriną, bet ir plačiau dėl jos diskutuoti.

Šeštajame knygos skyriuje atskleidžiami Seimo nario teisinio statuso elementai. Įstatymuose nustatytas teisinis reguliavimas ne visada yra toks, kad būtų galima įvykdyti Konstitucijoje įtvirtintas reikalavimus, pasiekti Konstitucijos nustatytų tikslų. Antai Seimo sudarytų specialių tyrimo komisijų parengtų pažymų analizė rodo, kad jos ne visada tinkamai suvokia savo įgaliojimus, kartais prisiima joms nebūdingas funkcijas. Knygoje kritiškai vertinamas Administracinių teisės pažeidimų kodekse nustatytas teisinis reguliavimas, kuris, autoriaus nuomone, leidžia Seimo nariui išvengti atsakomybės už padarytą administracinę teisės pažeidimą net ir tuo atveju, kai nėra reikalo Seimo narį suimti arba kitaip suvaržyti jo laisvę.

Rašant darbą buvo taikomi klasikiniai teisės aiškinimo metodai: lingvistinis, loginis, sisteminis, įstatymų leidėjo ketinimų, istorinis, lyginamasis ir kt. Knygoje neapsiribojama vien moksline teorine pasirinktų parlamento teisės normų ir institutų analize, teismų sprendimų tyrinėjimais. Nurodomi Seimo rinkimų įstatymo, Seimo statuto, Administracinių teisės pažeidimų kodekso straipsniai, kurie, autoriaus nuomone, turėtų būti papildomi ar keičiami, kad kiltų kuo mažiau abejonių dėl jų atitikties Konstitucijai. Pateikiami konkretūs pasiūlymai, kaip galėtų būti tobulinamas atitinkamas teisinis reguliavimas. Autorius tikisi, kad darbas bus įdomus visiems, kas domisi Lietuvos parlamentarizmo raida, Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstituciniu statusu, jo funkcijomis ir įgaliojimais, taip pat teisiniais Seimo veiklos pagrindais. Knyga gali būti naudinga teisės mokslininkams, doktorantams, taip pat aukštųjų mokyklų teisės studentams, nagrinėjantiems parlamento teisės konstitucinius pagrindus, atskirus parlamento teisės institutus. Kartais gana kritiškas autoriaus požiūris į teismų priimtus sprendimus, taip pat ir į Konstitucinio Teismo atitinkamos oficialios konstitucinės doktrinos argumentaciją gali paskatinti kolegas teisininkus atidžiau nagrinėti konstitucinę doktriną ir plačiau dėl jos diskutuoti. Jokiu būdu nesiekiant jos kvestionuoti ar nepaisyti, o tam,

kad būtų galima aktyviau kurti *mokslinę doktriną*, kad mokslinė doktrina galėtų daryti didesnę įtaką konstitucinės doktrinos kūrimui ir jos nuosekliam plėtojimui. Kol kas mokslinės ir konstitucinės doktrinos poveikis vienos kitai yra aiškiai nevienodas – matome aiškią konstitucinės doktrinos įtaką mokslinei doktrinai, bet akivaizdžiai stokoja mokslinės doktrinos poveikio konstitucinei doktrinai. Gal knygoje iškeltos idėjos ir pasiūlymai, bent kai kurie iš jų, sudomins ir Seimo narius, Vyriausiosios rinkimų komisijos narius, kitų valstybės institucijų darbuotojus? Gal pateikta atitinkamų konstitucinių nuostatų samprata padės jiems, taip pat visiems knygos skaitytojams geriau suvokti ir pačią Konstituciją, ir Seimo veiklos konstitucinius pagrindus. Kad ir kaip būtų, autorius tikisi, kad šis kuklus darbas bus naudingas tolesnėms parlamento teisės studijoms.

Rašydamas darbą bendravau ir diskutavau su puikiais Konstitucijos bei parlamento teisės specialistais prof. E. Jarašiūnu ir prof. J. Žilium. Labai profesionalios ir korektiškos jų pastabos padėjo patikrinti kai kurias idėjas ir pasiūlymus. Už tai jiems esu labai dėkingas.

I. Konstitucijos aiškinimas ir jo ribos

I.1. Keli žodžiai apie tai, kad Konstitucija – tai ne vien jos tekstas

Konstitucijoje įtvirtintas toks valstybės valdžios organizavimo modelis, pagal kurį valdžios galias – taigi ir Seimo, kaip Tautos atstovybės, galias – riboja Konstitucija (5 str. 2 d.). Seimas, vykdydamas jam pagal Konstituciją priskirtus įgaliojimus, negali peržengti Konstitucijoje Tautos jam nustatytų ribų. Konstitucija saisto ir Seimo narius, kurie, duodami Seimo nario priesaiką, įsipareigoja būti ištikimi Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos Konstituciją (Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo“ 5 str.).

Iš ko susideda Konstitucija, kuria turi vadovautis Seimas – Tautos atstovybė, taip pat kiekvienas Seimo narys? Ar ji tik tekstas, nuo kurio nevalia nukrypti? Jeigu taip, vadinasi, Seimui, kaip kolegialiai institucijai, ir kiekvienam Seimo nariui, kaip Tautos atstovui, leidžiama tik tai, kas Konstitucijoje tiesiogiai nustatyta; tokiu atveju jiems nėra leidžiama tai, kas Konstitucijoje nėra tiesiogiai nustatyta, bet leidžiama nepaisyti to, ko Konstitucija tiesiogiai nedraudžia? Jeigu Konstitucija yra kažkas daugiau nei vien jos tekstas, jeigu Konstitucija laikytume tam tikrų pamatinių vertybių, kuriomis visuomenė grindžia savo gyvenimą, sistema, turinčia tekstinę išraišką, Konstitucijos turinys būtų daug platesnis ir sudėtingesnis negu jos tekstas, o Konstitucijos turinio nebūtų įmanoma atskleisti remiantis vien jos tekstu, nematant tų vertybių ir jų sistemos, kurias atspindi Konstitucijos tekstas, tektų konstatuoti, jog Seimui, kaip kolegialiai institucijai, ir kiekvienam Seimo nariui, kaip Tautos atstovui, leidžiama ne tik tai, kas Konstitucijoje nustatoma tiesiogiai, bet ir tai, kas kyla iš Konstitucijos, kas yra grindžiama Konstitucija; tokiu atveju jiems kartu draudžiama nepaisyti ne tik to, ką *tiesiogiai* draudžia Konstitucija, – jie negali pažeisti ir tų reikalavimų (draudimų), kurie kyla iš Konstitucijos, yra joje įtvirtinti *implicitiškai*. Parlamento teisės institutų analizę nemažai lemia tai, kaip Konstitucija suprantama.

Konstitucija, kaip ir kiekvienas teisės aktas, turi tam tikrą tekstinę išraišką. Visi skaitantieji Konstituciją arba bent dauguma, sutaria, koks yra Konstitucijos tekstas: tai tam tikri žodžiai, sakiniai, skyrybos ženklai – tam tikras fizinis dalykas. Tačiau už Konstitucijos teksto slypi tam tikra vertybių sistema, slypi teisė, sukurta priimant Konstituciją. Konstitucijos tekstas, atskleidžiantis tam tikrą konstitucinę nuostatą, ne visada lemia vienintelę galimą tos nuostatos turinio sampratą, nes žodžiai, atspindintys šią nuostatą, skirtingų žmonių neretai suvokiami skirtingai¹. Aiškūs žodžiai ne visada turi aiškią konstitucinę prasmę. Būtent dėl to Konstitucijos tekstas, kaip ir kiekvieno kito teisės akto tekstas, neretai yra dviprasmiškas, neapibrėžtas, miglotas². Žinoma, ne visiems Konstitucijos žodžiams, sakiniams būdingas neapibrėžtumas. Jeigu taip būtų, Konstitucija apskritai negalėtų atlikti jai, kaip pagrindiniam šalies įstatymui, kaip aukščiausiai teisei, tenkančių funkcijų. Tačiau Konstitucijoje yra gana daug žodžių, terminų, sąvokų, formuluočių, t. y. teksto, kurie nėra visiškai aiškūs, kuriuos reikia paaiškinti. Antai argi iš Konstitucijos 1 straipsnio sakinio formulotės „Lietuva yra demokratinė valstybė“ galima spręsti, kokie elementai sudaro demokratinės valstybės sąvokos turinį? Konstitucijos tekste, formulotėje „demokratinė valstybė“, šie elementai nėra nurodyti; šiame tekste jie ir neturi būti nurodyti. Formulotės „demokratinė valstybė“ turinys atskleidžiamas aiškinant šią formulotę sudarančius žodžius, suteikiant jiems atitinkamą teisinę, politinę, socialinę ir kitokią prasmę. Be abejo, pradedant aiškinti bet kurią konstitucinę nuostatą pirmiausia išsiaiškinama žodžių, terminų, sąvokų, sakinių, t. y. šią nuostatą išreiškiančio teksto, prasmė. Konstitucijoje esantys žodžiai, terminai, sąvokos turėtų būti suprantami taip, kaip jie paprastai suprantami bendrinėje kalboje, kaip jie visuotinai vartojami, nes manoma, kad Konstitucijos kūrėjas jos tekste vartoja tokias žodžių, terminų, sąvokų prasmes, kokios yra visuotinai suprantamos bendrinėje kalboje, o jeigu kuriam žodžiui suteikia kitokią, specialią, prasmę, tai aptaria teisės akte. Tačiau aiškinant Konstituciją neapsiribojama ir negali būti apsiribojama vien Konstituci-

¹ Berger Linda L. How Embedder Knowledge Structures Affect Judicial Decision Making: A Rhetorical Analysis of Metaphor, Narrative, and Imagination in Child Custody Disputes // *Southern California Interdisciplinary Law Journal*, 2009, Vol. 18, p. 259–308.

² Barak A. *Judicial Discretion*. Yale University Press, 1989, p. 64.

jos teksto – žodžių, terminų, sąvokų, sakinių – gramatinės prasmės aiškinimu, nes to aiškiai neužtenka už Konstitucijos teksto – žodžių, terminų, sąvokų, sakinių – slypinčiam tikrajam konstitucinio reguliavimo turiniui atskleisti.

Dėl teisės, slypinčios už Konstitucijos teksto, sutariama daug mažiau negu dėl Konstitucijos teksto. Ir tai visiškai suprantama, nes Konstitucijos žodžiai, sakiniai, apibrėžtys (definicijos) neretai turi įvairias reikšmes, gali būti skirtingai suvokiami ir aiškinami. Anot H. G. Gadamerio, kalba apima ne tik *išorinį*, bet ir *vidinį* žodį.

Antai tikriausiai visi arba bent dauguma sutaria, kad Konstitucijos 19 straipsnio tekstas, kuriame nustatyta, kad „žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymai“, reiškia, jog šiame straipsnyje įtvirtintos teisės esmė yra tokia: pagal šį straipsnį gyvybė turi būti saugoma; įstatymais turi būti nustatyta atsakomybė už žmogaus nužudymą, už pasikėsinimą nužudyti; asmuo, nužudęs žmogų, turi būti nubaustas. Tačiau nesutariama, nuo kada, nuo kokio momento Konstitucija saugo žmogaus gyvybę, nes skirtingai suprantama, nuo kada atsiranda gyvybė, kurią saugo Konstitucija: ar nuo gyvybės užsimezgimo, ar nuo vaisiaus susiformavimo, ar nuo vaiko gimimo³. Nuo to, kaip bus atsakyta į šį klausimą, labai priklauso, *inter alia*, tai, ar įstatymais gali būti leista nutraukti nėštumą, ar nutraukti nėštumą, jeigu jis nekelia pavojaus moters sveikatai ir gyvybei, pagal Konstituciją yra negalima. Nesutariama ir dėl to, ar Konstitucijos 19 straipsnio tekstas apibrėžia teisę į gyvybę kaip absoliučią ir neatimamą žmogaus teisę⁴, kurios pats žmogus, net būdamas nepagydomas ligonis ir kentėdamas nežmoniškas fizines kančias, negali atsakyti⁵, ar šio straipsnio tekstas gali būti aiškinamas ir kaip leidžiantis žmogui, *inter alia*, spręsti, ar įgyvendinti jam priklausančią teisę į gyvybę, ar savanoriškai atsakyti jos.

³ Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymo 2 straipsnio 1 punkte nustatyta, kad „vaiko gimimas – gyvo vaisiaus išstūmimas ar ištraukimas iš moters organizmo“ // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 43-1602 // Pagal Civilinio kodekso 2.3. straipsnio 1 dalį „fizinio asmens gimimo momentu pripažįstamas pirmas savarankiškas naujagimio įkvėpimas“ // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

⁴ Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 3 straipsnyje nustatyta, kad „Kiekvienas turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens saugumą“. Taigi pagal šią Deklaraciją teisė į gyvybę yra neatimama.

⁵ Feinberg J. *Voluntary Euthanasia and the Inalienable Right to Life*. 7 Phil. & Pub. Aff., 1978, p. 105.

Pavyzdžiui, rašoma, kad „eutanazija nėra moraliai smerktinas reiškinys, o atvirksčiai, esti gailėstingumo ir žmogiškojo supratimo išraiška“, kad „vi-suomenės moralės suvokimas laipsniškai kinta racionalumo linkme, o tai, tikėtina, ilgainiui paskatins atsisakyti neigiamo požiūrio į tuos, kurie dėl objektyvių priežasčių priversti pasirinkti lengvesnę fizinių ir su tuo susi-jusių psichologinių kančių baigtį“⁶. Šiai nuomonei prieštaraujama: „eu-tanazija, nesvarbu, ar ji yra savanoriška, ar ne, yra tyčinis vieno asmens nužudymas, atliktas kito asmens“, kad „tiek pasyvioji, tiek aktyvioji euta-nazija iš esmės yra toks pat paciento nužudymas, tik pasirenkamos kitos priemonės. Savižudybė su gydytojo pagalba yra savižudybės veiksmas“⁷. Vienoks arba kitoks atsakymas į šį klausimą lems atsakymą ir į tai, ar įsta-tymais gali būti leidžiama eutanazija, ar pagal Konstitucijos 19 straipsnį ji turi būti draudžiama. Konstitucijoje rasime ne vieną žodį, terminą, sąvo-ką, formuluotę, nuostatą, kurias išreiškiantis tekstas gali būti aiškinamas skirtingai. Todėl *atskleisti už Konstitucijos teksto slypinčią teisę nėra pa-prasta*. Kiekvienas, aiškinantis Konstituciją, gali skirtingai suvokti aiški-namą tekstą. Suteikus aiškinamo teksto žodžiams, terminams, sąvokoms skirtingą prasmę, sampratą, kokia teisė už jų slypi, bus nevienoda.

Konstitucija turi būti aiškinama, nes „aiškinimas reikalingas tam, kad išvengtume nesusipratimo arba pašalintume tą nesusipratimą, kuris atsi-rastų, jeigu nebūtų paaiškinimo“⁸. Teksto sąvokai būdinga tai, kad tiktai interpretacijos kontekste ir ja remdamasis tekstas yra tikra duotybė, tai, kas turi būti suprasta⁹. Teisės literatūroje pripažįstama, kad Konstitucijos tekstas tampa tik išeities tašku tikrajai konstitucinio reguliavimo prasmei ir turiniui atskleisti, kad tikrasis „svorio centras“ suprantant Konstituciją kaip norminę tikrovę iš Konstitucijos – pagrindinio akto – konstitucinės justicijos dėka perkeliamas į konstitucinę jurisprudenciją¹⁰.

Aiškinti reikia ir „aiškias“ teisės normas, nes aiškumas yra reliatyvus dalykas. Taisyklė *lex clara non sunt interpretanda* (aiškios teisės normos

⁶ Žr. pvz.: Gumbis J. Eutanazija žmogaus teisių ir autonomijos kontekstu // *Teisė*, 2003, Nr. 47, p. 49.

⁷ Žr., pvz.: Narbekovas A. Eutanazijos terminų vartojimo bioetikoje bei teisėje proble-matika Lietuvoje // *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 12 (114). p. 33, 34.

⁸ Vitgenšteinas L. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1995, p. 166.

⁹ Gadamer H. G. *Istorija, menas, kalba*. Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 179.

¹⁰ Jarašiūnas E. Jurisprudencinė Konstitucija // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12 (90), p. 24.

aiškinti nereikia) Konstitucijos atžvilgiu negalioja vien dėl to, kad Konstitucija – tai ne vien jos tekstas, ne vien joje įtvirtintos teisės normos. „Išsami, visada ir visiems laikams tinkanti Konstitucijos interpretacija yra konceptualiai negalima, nes Konstitucijos samprata yra dinaminė, o ne statinė kategorija“¹¹.

1.2. Konstitucija kaip teisė, slypinti už jos teksto

Nors ir turi didžiulį norminį turinį bei potencialą, Konstitucija nėra įstatymų sąvadas, ji negali visų visuomenėje susiklostančių santykių reguliuoti taip, kad būtų nustatomos konkrečios teisinių santykių subjektų teisės ir pareigos. Nemažą dalį labai svarbių visuomeninių santykių Konstitucija reguliuoja tik bendriausiais bruožais. Neinterpretuojamos konstitucinės normos gali atrodyti deklaratyvios, stokojančios juridinio tikslumo, gal net prieštaraujančios viena kitai, tačiau tai – ne Konstitucijos kūrėjų darbo spragos, o objektyviai egzistuojanti konstitucinio reguliavimo specifika¹². Pritartina požiūriui, kad teisės (taigi ir Konstitucijos) aiškinimas „užtikrina teisės gyvavimą, garantuoja tai, kad teisė plėtojasi kartu su besikeičiančia visuomene, pasaulėžiūra. Be aiškinimo ir interpretavimo teisė negalėtų egzistuoti, ji būtų statiška, sustabarėjusi ir sunkiai pritaikoma, todėl neatitiktų visuomenės lūkesčių“¹³. Teisės mokslo darbuose, kuriuose apibendrinami konkrečioms teisės aiškinimo problemoms skirti užsienio valstybių ir Lietuvos mokslininkų tyrimai, pagrįstai teigiama, kad „pati teisės prigimtis ir visuomeninių santykių įvairovė lemia neapibrėžtumą, dėl kurio susidaro tokių situacijų, kai konkrečiai problemai išspręsti teisės sistema pateikia daugiau nei vieną galimą teisėtą sprendimo variantą arba tokio varianto apskritai nepateikia (esant teisės spragų)“ ir kad „šią problemą bandoma spręsti suteikiant teisėjui įstatymo leidėjo partnerio vaidmenį ir pripažįstant jo galią aiškinant teisę remtis ne tik įstatymų leidėjo suformuluota aiškinama teisės norma ir jos kalba ar tokių teisės normų sistema, bet ir teisės principais, vertybėmis

¹¹ Mesonis G. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 11.

¹² Mesonis G. Kai kurie Konstitucijos interpretavimo aspektai: *expresis verbis ribos // Jurisprudencija*, 2008, Nr. 5 (107), p. 20.

¹³ Gumbis J. Teisės samprata: logikos taikymo problematika // *Teisė*, 2010, Nr. 76, p. 60.

ar teisės siekiamais tikslais¹⁴. Apskritai, pastaraisiais metais įvairių teisės mokyklų doktrinų radikali priešprieša sumenko¹⁵.

Konstitucijos normos turi įvairių ypatumų ir vienas iš jų yra tas, kad konstitucinės normos struktūra neretai yra kitokia negu įstatymų ar kitų teisės aktų normų. Teisės literatūroje dažniausiai nurodomas toks Konstitucijos normos struktūros ypatumas: ji neturi visų trijų elementų, kurie paprastai būdingi teisės normai, t. y. hipotezės, dispozicijos ir sankcijos¹⁶. Teigiama, kad konstitucinė teisės norma neretai sudaro tik hipotezė ir dispozicija arba dispozicija ir sankcija. Nurodoma ir tai, kad sankcija už Konstitucijos normos pažeidimą nebūtinai turi būti numatyta toje pačioje ar kitoje Konstitucijos normoje, kad sankcija gali būti nustatoma kituose teisės aktuose, pavyzdžiui, įstatymuose¹⁷. Konstitucinės teisės normos struktūros apibūdinimas yra plačių teisinių diskusijų dalykas, todėl čia bus apsiribota tik kai kuriomis su tuo susijusiomis pastabomis. Teisės normos struktūra, taip pat „trinarė“ teisės normos samprata – tai tik tam tikras teorinis teisės normos modelis. Jis atspindi maksimaliai galimą teisės normos struktūrinių elementų kiekį. Konstitucijos kūrėjui, įtvirtinančiam joje tam tikras teisės normas, dažnai visiškai nerūpi teoriniai teisės normos modeliai, jis nevartoja tokių kategorijų kaip normos hipotezė, dispozicija, sankcija. Atitinkamų elementų kiekį konstitucinėje teisės normoje lemia teisės normos prigimtis ir paskirtis, jos reguliuojamų santykių pobūdis, normos turinys ir kiti veiksniai. Konstitucinė teisė yra ypatinga ne tik tuo, kad tai aukščiausiaji teisė, bet ir tuo, kad apima visas visuomeninių santykių sritis, nustato visos teisinės sistemos, visų teisės šakų teisinio reguliavimo pagrindus. Todėl teorinė trinarė teisės normos struktūra, būdinga ordinarinės teisės šakų normoms, ne visada gali ir turi būti taikoma Konstitucijos normoms. Konstitucinė norma jos struktūrinių elementų pažiūriui gali būti išsamesnė ar mažiau išsami. Kad ir kaip abstrakčiai būtų suformuluotos Konstitucijos normos, kad ir kokia būtų jų struktūra, jos

¹⁴ Latvelė R. Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę. *Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, Teisė (01 S), Vilniaus universitetas*. Vilnius: 2010, p. 176.

¹⁵ Nekrašas E. *Pozityvus protas. Jo raida ir įtaka modernybei ir postmodernybei*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 390–391.

¹⁶ Žr., pvz.: Dičiūtė-Foigt D. Konstitucijos aiškinimo klausimai // *Konstitucijos tiesioginio taikymo problemos. Tarptautinės konferencijos medžiaga*. Vilnius, 1993, p. 96.

¹⁷ Žr., pvz.: *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 40–44.

visada nustato tam tikrus subjektų veiklos parametrus: tikslus, ribas, sąlygas, būdus ir kt.¹⁸. Konstitucijos normose visada reikalaujama tam tikro elgesio, nustatomas jo standartas. Reikalaujamo elgesio taisyklės konstitucinėse normose ne visada aiškios, tačiau tai nereiškia, kad jų ten nėra. Jos yra. Nelabai aiškiai konstitucinėse normose pateiktas taisyklės tiesiog sunkiau „atrasti“ ir atskleisti. Taigi konstitucinės normos visada turi dispoziciją¹⁹. Būtent dispozicija sudaro konstitucinės normos esmę, jos turinį. Konstitucinės normos dispozicijos išraiškos forma dažniausiai yra kitokia negu ordinarinės teisės šakų normų, tačiau dispozicija, kaip visuomeninių santykių subjektams adresuotas reikalavimas, lemiantis subjektų elgesį – tikslus, ribas, sąlygas, būdus, subjektų veiklos parametrus, tam tikrą elgesio standartą ir kt., – konstitucinėje normoje yra būtina. Manytina, kad konstitucinės normos visada turi ir hipotezę, tik ji ne visada formuluojama *expressis verbis*; ji gali būti konstruojama ir mąstymo būdu (gali būti *fakultatyvinė*), tačiau ji būtina, nes be jos nebūtų aišku, kada pradeda „veikti“ Konstitucijos normoje įtvirtinta dispozicija (atitinkama elgesio taisyklė ir pan.). Konstitucinės normos *sankcija* taip pat gali būti nustatyta *tik pačioje Konstitucijoje*, bet nebūtinai toje pačioje Konstitucijos normoje – ji gali būti nustatyta ir kitoje konstitucinėje normoje, bet būtinai Konstitucijoje, o ne kuriame nors žemesnės galios teisės akte. Sutikus su teisės literatūroje kartais pateikiama nuomone, kad sankcija už Konstitucijos normos pažeidimą gali būti nustatyta įstatymuose (pvz., baudžiamuosiuose ar kituose), tektų sutikti ir su tuo, kad konstitucinė teisės norma gali susidėti iš įvairios teisinės galios elementų. Vieni iš jų, kaip antai dispozicija, turėtų Konstitucijos galią, o kiti, pavyzdžiui, sankcija, nustatyta Baudžiamajame kodekse, – įstatymo galią. Tai kokia tuomet būtų visos konstitucinės normos teisinė galia – Konstitucijos ar įstatymo? Visuotinai pripažįstama, kad konstitucinės teisės normos galia – tai aukščiausioji galia, nes pati Konstitucija yra aukščiausioji teisė. Tai leidžia teigti, kad visi konstitucinės normos elementai gali būti nustatyti tik to paties lygmens teisės akte – Konstitucijoje. Be abejo, „konstitucinės teisės normos struktūros analizė prasminga tik susitarus dėl teisės normų struktūros apskritai“²⁰.

¹⁸ Lučtin V. *Konstitucija Rossijskoj Federacyji. Problemy realizacyji*. Moskva: UNITY, 2002, s. 13.

¹⁹ Lučtin V. *Konstytucionnyje normy i pravootnošenyja*. Moskva: UNITY, 1997, s. 55.

²⁰ *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 43.

Gal tokiai analizei įtakos turėtų, *inter alia*, tai, kad konstitucinės teisės normos struktūra gali būti atskleidžiama kitaip negu įstatymo ar kito teisės akto normos struktūra. Pamėginkime atskleisti, pavyzdžiui, Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos teisės normos „teisingumą vykdo tik teismai“ struktūrą. Šios normos dispozicija (elgesio taisyklė) aiški: teisingumą vykdo tik teismai. Vadinas, jokia kita valstybės valdžios institucija, joks kitas subjektas negali vykdyti teisingumo. Kokios yra šios normos hipotezė ir sankcija, kur ir kaip jos išdėstytos? Šios normos hipotezė nėra išreikšta tiesiogiai, ji yra numanoma; ši hipotezė gali būti, pavyzdžiui, tokia: jeigu prireikia vykdyti teisingumą, tai gali padaryti tik teismai; jeigu prireikia išspręsti teisinį ginčą, tai galutinai padaryti gali tik teismai. Kokia sankcija numatyta už šioje konstitucinėje normoje numatytos elgesio taisyklės pažeidimą, kokiame teisės akte ji įtvirtinta? Jeigu šioje konstitucinėje normoje sankcijos ieškotume taikydami tokius pačius teisės normos struktūros aiškinimo būdus, kaip, pavyzdžiui, baudžiamojoje teisėje, tektų konstatuoti, kad normoje sankcijos nėra. Tačiau teisės norma be sankcijos bejėgė. Ar gali būti bejėgė konstitucinė norma, pagal kurią teisingumą vykdo tik teismai? Ar tai reiškia, kad pati Konstitucija nenumato sankcijos už šioje normoje nustatytos taisyklės nepaisymą, kad šios normos Konstitucija negina ir nesaugo, kad ją galima pažeisti ir atsakomybės už tai nekils? Pažymėtina, jog konstitucinės sankcijos taip pat turi ypatumų, vienas iš jų yra tai, kad joms būdingas ne tiek represinis, kiek teisės atkuriamasis pobūdis, kad konstitucinė sankcija gali būti suprantama ne tik siaurąja prasme, t. y. kaip normoje nustatyta konkreti valstybės poveikio priemonė, taikoma už normos pažeidimą, bet ir plačiąja prasme, t. y. kaip elgesio, nesuderinamo su Konstitucijos reikalavimais ar nukrypstančio nuo jų, neigiamas teisinis įvertinimas, sukiantis atitinkamiems subjektams neigiamas pasekmes. Kitaip tariant, kaip galimybė pritaikyti tam tikras poveikio priemones siekiant, kad konstitucinės normos būtų laikomasi. Pažymėtina, kad *Konstitucijos normos ne tik reguliuoja tam tikrus santykius, bet ir užtikrina tam tikrą teisinį būvį (būseną), įtvirtina galimybę įgyvendinti tai, kas nustatyta Konstitucijoje. Būtent tai lemia konstitucinės normos išraiškos ir jos struktūros ypatumus, taip pat sankcijos, kaip konstitucinės normos sudedamosios dalies, ypatumus.* Į Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos normos „teisingumą vykdo tik teismai“ sankciją pažvelgus iš konstitucinės teisės pozicijų,

būtų beprasmiška Konstitucijoje ieškoti nuostatų, numatančių laisvės atėmimo ar kitas panašias bausmes, skiriamas už minėtoje teisės normoje nustatytos dispozicijos (elgesio taisyklės) pažeidimą. Šios konstitucinės normos sankcija yra visiškai kitokia: jeigu teisingumą įvykdys ne teismas, o koks nors kitas subjektas, tai nebus teisingumo vykdymas; kito subjekto priimtas aktas, kuriuo esą buvo įvykdytas teisingumas, nesukels tokių teisinių pasekmių, kokias sukelia atitinkamoje byloje teismo priimtas sprendimas; jeigu įstatymų leidėjas įstatyme nustatytų, kad teisingumą vykdo ne tik teismas, bet ir koks nors kitas subjektas, toks įstatymas Konstitucinio Teismo būtų pripažintas antikonstituciniu. Be abejo, konstruoti konstitucinės normos sankciją taip, kaip tai mėginome padaryti apibrėždami Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos normos „teisingumą vykdo tik teismai“ sankciją, galima tik tada, jeigu konstitucinės normos sankciją suprantame plačiąja prasme – kaip neigiamą teisinį įvertinimą, sukiantį atitinkamiems subjektams neigiamas pasekmes. Čia galima pažymėti ir tai, kad Konstitucijos normų elementai (hipotezės, dispozicijos, sankcijos) gali slypėti ne kokiam nors viename, o įvairiuose Konstitucijos straipsniuose, kad Konstitucijos normų elementai gali būti išskiriami loginiu būdu, sugretinus įvairius Konstitucijos straipsnius ir pan.

1.3. Konstitucijos samprata – Konstitucijos interpretavimo pradžia

Konstitucijos interpretavimą lemia įvairūs veiksniai, vienas iš jų – pačios Konstitucijos samprata. Konstitucinis Teismas, savo ankstesniuose nutarimuose dažniausiai apsiribodavęs lakonišku konstatavimu, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas, kad Konstitucija yra pagrindinis įstatymas, įstatymų hierarchinėje sistemoje turintis aukščiausią teisinę galią, pastaraisiais metais pabrėžia, jog *Konstituciją sudaro jos normos ir principai, taip pat Konstitucinio Teismo doktrina*, atskleidžianti konstitucinių normų ir principų turinį, joje įtvirtintas vertybes. Visapusiškas ir gana išsamus Konstitucijos apibūdinimas suformuluotas Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime. Jame pabrėžiama Konstitucijos, kaip sudėtingos teisinės tikrovės, atspindinčios joje įtvirtintų vertybių ir siekių sistemą, prasmė. Konstitucijoje įtvirtintas teisinis reguliavimas visada turi tam tikrą tekstinę formą, tam tikrą kalbinę išraišką, tačiau Kons-

tuticija – ne vien jos tekstas, ne vien joje įtvirtintos teisės normos. Konstitucija – tai ir joje įtvirtintos tokios giluminės, pamatinės vertybės, kurios gali neturėti konkrečios tekstinės išraiškos, kurios kyla iš konstitucinių normų ir konstitucinių principų, iš konstitucinio reguliavimo visumos. *Konstitucija turi ne tik raidę, bet ir dvasią*. Konstitucijos dvasios sąvoka nėra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo „atradimas“²¹. Šaipytis iš šios sąvokos gali tik tie, kurie nėra susipažinę su teisės istorija. Niekinami Konstitucinio Teismo nutarimuose pavartotos konstitucijos dvasios sąvokos komentarai, kad ir kokie šmaikštūs būtų, rodo komentatorių teisinį neišmanymą arba teisinio išsilavinimo spragas. „Suprantant konstituciją kaip fenomenologinį dialogą galima teigti, kad ji teisine kalba siekia išreikšti, parodyti tam tikrą *tikrovę*. Tačiau, <...> semiotika ir hermeneutika atskleidė, kad egzistuoja ir „*vidinis žodis*“, kurio negalima visiškai išreikšti“²². Mokslinėje teisės literatūroje visuotinai pripažinta, kad Konstitucijos dvasią išreiškia ir Konstitucijos tekstas, ir konstituciniai principai. Todėl Konstitucijos teksto, jos raidės negalima aiškinti ir taikyti taip, kad būtų paneigti Konstitucijos principai, jos dvasia, kad būtų iškrepiama Konstitucijos, kaip svarbiausių tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, pamatinė, giluminė prasmė.

²¹ Prof. E. Šileikis pagrįstai nurodo, kad sąvoka „konstitucijos dvasia“ yra „ne Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo atrasta naujovė“ (Šileikis E. „Konstitucijos dvasia: idėja *fiks*, „juodoji“ technologija ar išgryninta teisė? // *Justitia*, 2008, Nr. 3, p. 4). Tikriausiai neįmanoma tiksliai nustatyti, kada ši sąvoka pirmą kartą buvo įvesta į teisinę apyvartą ir kas pirmas tai padarė, bet gerai žinoma, kad yra Montesquieu 1748 m. išleista knyga „Apie įstatymų dvasią“, kad konstitucijos dvasios sąvoka vartojama Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucijoje (VI skyriuje), kad konstitucijos dvasios sąvoką JAV Aukščiausiasis Teismas savo nagrinėtose bylose yra pavartojęs beveik prieš kelis šimtus metų. Ši sąvoka vartojama ir Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijoje, kurioje rašoma, kad atkūrus nepriklausomybę „Lietuvos valstybės atstatymas <...> vykdomas pagal šioje Deklaracijoje paskelbtus nuostatus ir 1922 m. Lietuvos *Konstitucijos dvasią*“ (14 str.). Mokslinėje teisės literatūroje cituojami islamo teisės tyrinėtojų darbai, kuriuose teigiama, jog islamo teisėje laikomasi nuostatos, kad „laikui bėgant islamo teisės normos gali keistis, tačiau islamo teisės dvasia yra amžina“. Apie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos *konvencijos dvasią* rašoma Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimuose. Lieka tik priminti garsų Charleso de Gaulle'io posakį, jog „Konstitucija kartu yra jos dvasia, institucijos ir praktika“.

²² Vaičaitis V. *Hermeneutinė teisės samprata ir konstitucija*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 36.

Konstitucijos dvasia yra juridizuojama Konstitucinio Teismo doktrinoje. Kai kalbame apie Konstitucijos raidę ir dvasią, turime kalbėti ir apie Konstitucijoje įtvirtintą *explicitinį* ir *implicitinį* teisinį reguliavimą. Nuostatos, kurios Konstitucijoje nustatytos gana atvirai, tiesiogiai, neišsemia viso Konstitucijoje įtvirtinto teisinio reguliavimo. Vakarų valstybių konstitucinėje teisėje jau seniai žinoma *implicitinio* teisinio reguliavimo kategorija Lietuvos teisinėje sistemoje atsirado palyginti neseniai; šią kategoriją į teisinę apyvertą paleido Konstitucinis Teismas²³. *Implicitiniu* konstituciniu reguliavimu paprastai laikomas toks reguliavimas, kuris Konstitucijoje nėra nustatytas *expressis verbis*, bet gali būti išvedamas iš Konstitucijos, glūdi Konstitucijoje įtvirtintose vertybėse, jų pamatinėje, giluminėje prasmėje. *Implicitinį* teisinį reguliavimą, kaip ir Konstitucijos dvasią, galima atskleisti aiškinant Konstitucijoje nustatytą *explicitinį* teisinį reguliavimą, taip pat aiškinant konstitucinių principų turinį.

Konstituciniais principais paprastai laikomos pagrindinės teisinės pasaulėžiūros nuostatos, lemiančios visų Konstitucijos normų, viso konstitucinio reguliavimo turinį. Konstituciniai principai persmelkia visą konstitucinį reguliavimą, jie glūdi konstitucinių normų turinyje. Konstitucinių normų negalima aiškinti taip, kad būtų paneigta arba iškreipta konstitucinių principų prasmė. Konstituciniai principai yra laikomi savarankiškais, savitus požymius ir funkcijas turinčiais teisės sistemos elementais²⁴. Konstituciniams principams pripažįstama tiesioginio reguliavimo savybė. Jie taip pat kreipia Konstitucijos įgyvendinimą. Visi konstituciniai principai yra vienodai reikšmingi, teisinė jų galia yra vienoda, tarp jų paprastai nėra hierarchijos, jie paprastai skiriasi savo universalumo laipsniu.

Konstitucinis Teismas vadovaujasi nuostata, kad negali būti ir nėra konstitucinių normų ir konstitucinių principų priešpriešos, kad būtų konstituciniai principai visas Konstitucijos nuostatas organizuoja į darnią sistemą, neleidžia, kad Konstitucijoje būtų vidinių prieštaravimų arba kad ji būtų aiškinama, iškreipiant ar paneigiant kurios nors Konstitucijos nuostatos prasmę, kurią nors joje įtvirtintą ir saugomą vertybę. Požiūris į Konstituciją, kaip į pamatinį, visą teisės sistemą grindžiančių

²³ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas // *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 15-520.

²⁴ Jankauskas K. Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. *Daktaro disertacija, socialiniai mokslai: teisė (01 S)*, 2005, p. 54.

principų rinkinį (sistemą)²⁵, nepaneigia Konstitucijos normatyvumo, „nes bendrieji konstituciniai principai vis tiek yra pripildyti normatyvios materijos“²⁶.

Konstitucijos principų vaidmuo dar tik pradedamas apmąstyti Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Atskleisti konstitucinio principo turinį ne visada lengva vien dėl to, kad ne visi konstituciniai principai yra *expressis verbis* įtvirtinti Konstitucijos normose – nemažai konstitucinių principų yra išvedami iš konstitucinių normų, iš kitų konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos. Iš konstitucinių principų išsirutulioja ištisas teisinių konstrukcijų tinklas, nes pati konstitucinių principų sistema yra savitas „tinklas“, kurio įvairūs elementai susiję sudėtingais determinaciniais ir koordinaciniais ryšiais²⁷.

Konstitucijoje nustatyta, kad tam tikros jos nuostatos gali būti pakeistos tik referendumu, o kitas nuostatas gali pakeisti Seimas. Tai nereiškia, kad nuostatos, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, turi didesnę teisinę galią arba yra labiau privalomos negu kitos Konstitucijos nuostatos. Konstitucinis Teismas, interpretuodamas Konstituciją, laikosi nuostatos, kad *visas be išimties Konstitucijos tekstas, visos Konstitucijos normos ir principai turi vienodą teisinę galią*. Tačiau konstitucinių normų ir konstitucinių principų norminis turinys (krūvis) yra skirtingas. Konstitucinių principų norminis turinys yra kur kas platesnis. *Norminį krūvį turi ir Konstitucijos preambulė*. Konstitucijos preambulės nuostata, jog Tauta siekia „atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės“, nėra, kaip kartais teigiama, vien filosofinio-politinio pobūdžio kategorija. Šioje nuostatoje pavartotų sąvokų turinys negali būti atskleidžiamas vien rašytiniu Konstitucijos tekstu. Konstitucijos preambulėje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekis Konstitucinio Teismo nutarimuose dažnai apibūdinamas kaip imperatyvas, neatskiriamai susijęs su konstituciniu teisinės valstybės principu, kitais konstituciniais principais, kuris dažnai būna svarbus argumentas sprendžiant, ar ginčijamas įstatymas, kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai.

²⁵ Kūris E. Konstitucijos dvasia // *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30 (22), p. 5.

²⁶ Safjan M. Rol konstytucionnych sudov v procese sozdaniija konstitucionnogo prava // *Konstitucionnoje pravosudyje na rubeže vekov*. Moskva: Norma, 2002, s. 134.

²⁷ Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai // *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 225.

Suvokiant Konstituciją kaip joje įtvirtintų teisės normų ir principų visumą, kaip vientisą ir darnią sistemą, kurioje visos nuostatos tarpusavyje yra suderintos, tarp kurių yra pusiausvyra, konstatuotina, kad *Konstitucijoje nėra spragų, tarp atskirų Konstitucijos nuostatų nėra prieštaravimų, visos konstitucinės nuostatos ir jos preambulė yra tos pačios, aukščiausiosios, teisinės galios, kad tik Konstitucija – vienintelis teisės aktas – savo prigimtimi yra steigiamosios valdžios (suverenios valdžios) pirminis teisės aktas, tikrasis ir vienintelis visos teisės sistemos teisiškumo matas*. Konstitucija – tai aukščiausioji nacionalinė teisė, teisė *par excellence*, kurios teisiškumas nekelia abejonių²⁸. Visų kitų nacionalinių teisės aktų (įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų) teisiškumas yra tik preziumuojamas, reliatyvus, nes patikrinus jų konstitucingumą gali būti konstatuota, kad jie neatitinka Konstitucijos.

Tokia *konstituciocentrinė* teisės sistemos samprata suponuoja tai, kad Konstitucija yra visą teisės sistemą integruojantis ir visą teisinį reguliavimą krepiantis, jo turinį lemiantis teisės aktas. Visa kita teisė – vadinamoji ordinarinė teisė – turi atitikti aukščiausiąją teisę, t. y. Konstitucijos teisę. Pagal Konstituciją negali būti tokių įstatymų, kitų Seimo išleistų teisės aktų, tokių Vyriausybės ar Respublikos Prezidento išleistų teisės aktų, *kurie negalėtų būti tiriami jų atitikties Konstitucijai požiūriu*. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad jis turi įgaliojimus tirti *ne tik galiojančių, bet ir jau negaliojančių* įstatymų, kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, taip pat priimtų ir oficialiai paskelbtų, bet dar *neįsigaliojusių* įstatymų, kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, be to, turi įgaliojimus tirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai, nesvarbu, *ar jie būtų pažymėti slaptumo, konfidencialumo, ar kuria nors kita žyma*²⁹.

Teisės sistemoje Konstitucijos teisė išskirtina ne horizontaliu (tai iki šiol labai paplitę teisinėje literatūroje), o *vertikaliu* teisės sistemos diferencijavimo pjuviu – tik tokiu atveju ši aukščiausioji teisė gali būti kitų teisės šakų pagrindas, kitų teisės normų teisiškumo matas³⁰.

Interpretuoti Konstitucijos tekstą – vadinasi, suteikti jam teisinį gyvenimą. Atskleisti net ir, atrodytų, paprasčiausių Konstitucijos normų

²⁸ Jarašiūnas E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai // *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 33 (25), p. 5–6.

²⁹ Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 30-840.

³⁰ Kūris E. Konstitucijos dvasia // *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30 (22), p. 5.

tikrą, giluminį turinį ne visada lengva. Dar sunkiau atskleisti konkrečių konstitucinių principų turinį, jų apimtį. Ir ne vien dėl to, kad konstituciniai principai dažnai nėra įtvirtinti *expressis verbis*, kad juos tenka išvesti iš įvairių Konstitucijos normų, taip pat iš kitų Konstitucijos principų. *Konstitucinių principų turinys negali turėti kokio nors išsamaus (baigtinio) apibrėžtumo, jų turinys turi daugybę įvairių aspektų*, tačiau konstituciniai principai visada turi aiškiai apibrėžtą savo pamatinę prasmę, jie visada atspindi pagrindines, fundamentines vertybes, kuriomis grindžiama Konstitucija; konstituciniai principai yra savitas konstitucinio reguliavimo „karkasas“, ant kurio „lipdoma“ norminė medžiaga³¹.

Kokia yra konstitucinių principų teisinė galia? Tai – Konstitucijos galia; konstituciniai principai *ir saisto, ir įpareigoja*; principai *kreipia ir determinuoja* Konstitucijos aiškinimą, jie diktuoja tam tikrą rezultatą, tačiau ne visada griežtai; principai lieka nepakitę net ir tada, kai ne jie „paima viršų“³². Tarp konstitucinių principų, kaip ir normų, taip pat galima tam tikra konkurencija, tačiau yra ir jų pusiausvyra. Būtent konstitucinių principų pusiausvyros paieška yra vienas svarbiausių Konstitucijos aiškinimo tikslų ir uždavinių. Kita vertus, aiškinamų konstitucinių principų sąveika turėtų būti atskleidžiama taip, kad tie principai būtų sustiprinami, kad nė vienas iš jų nebūtų sumenkintas. Tai bendra konstitucinių principų aiškinimo taisyklė. Atvejai, kai išaukštinamas tik kuris nors vienas konstitucinis principas, turėtų būti reta išimtis³³.

Konstitucinis Teismas suvokia Konstituciją kaip darnią normų ir principų sistemą, todėl ne viename savo nutarime yra konstatavęs, kad *negalima vienu Konstitucijos principų ir normų aiškinti paneigiant kitų principų ir normų esmę*. Paneigus kurį nors Konstitucijoje įtvirtintą principą, būtų pažeista konstitucinių principų ir vertybių pusiausvyra, iškreipta konstitucinio reguliavimo esmė. *Konstitucija aiškintina remiantis tik ja pačia, jos pačios logika, jos normų ir principų ryšiais ir sąveika, konstituciniu visuminiu reguliavimu. Konstitucijos normų ir principų, konsti-*

³¹ Kuris E. Konstitucijos dvasia // *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30 (22), p. 22.

³² Dworkin R. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 65–66.

³³ Antai Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs ypatingą teisinės valstybės principo reikšmę. Žr., pvz.: Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 17-419.

tucinio reguliavimo turinio negalima aiškinti remiantis įstatymais ar kitais teisės aktais, esą konkretinančiais Konstituciją, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje. Jeigu Konstitucija būtų aiškina- ma remiantis įstatymais ar kitais teisės aktais, ji labai greitai prarastų savo tikrąjį turinį ir prasmę dar ir dėl to, kad įstatymai, kiti teisės aktai neretai priimami atsižvelgiant į atitinkamo laikotarpio realijas, siekiant išspręsti tuo metu iškilusias konkrečias ekonomines ar socialines problemas, vadovaujantis tikslingumo, racionalumo ir kitais panašiais argumentais, o ne Konstitucija. Kita vertus, Konstitucija negali būti aiškina- ma vadovaujantis tik jos kūrėjų intencijomis, nes Konstitucija išreiškia tam tikrus principus, o principai nesutampa vien su tam tikro istorinio laikotarpio intencija, kuri yra apibrėžta ankštų laiko, intereso, vaizduotės ir pan. ribų³⁴. Tačiau ne visada paprasta nustatyti, kokia buvo tikroji Konstitu- cijos kūrėjų intencija, nes tų intencijų taip pat gali būti ne viena ir ne dvi, o kur kas daugiau. Laikui bėgant interpretuojamos Konstitucijos teksto sąvokos gali įgyti ir tokią naują reikšmę, apie kurią Konstitucijos kūrėjai nė nenučiuokė. „Dialogas tarp teksto ir jo aiškintojo niekada nesibaigia, <...> pats tekstas ne kalba, o atsako į aiškintojo užduotus klausimus, kurie yra dabarties produktas <...>“³⁵. Mokslinėje teisės literatūroje pagrįstai nurodoma ir tai, kad „interpretacinė reikšmė neturėtų būti suvokiama kaip baigtinė metafizinė prasmė. Tai reiškia, kad visuomet yra galimybė, jog šiuo metu surasta reikšmė ateityje bus (re)interpretuota naujai“³⁶.

Konstitucijos tekste gali būti tam tikrų nelygumų, gali būti net tokių tekstinių nuostatų, kurios, iš pirmo žvilgsnio, atrodo tarpusavyje nesu- derinamos. Tačiau tik Konstitucijos tekste, bet ne pačioje Konstitucijoje. Konstitucija, kaip minėta, turi ne tik raidę, bet ir dvasią, joje įtvirtintas ne tik *explicitinis*, bet ir *implicitinis* teisinis reguliavimas. Pačioje Konstitu- cijoje nustatyta, kad Konstitucija yra vientisas aktas (6 str. 1 d.). Vadinasi, visos Konstitucijos nuostatos yra susijusios ne tik formaliai, pagal Kon- stitucijos normų išdėstymo struktūrą, bet ir pagal jų turinį; aiškinti konk- rečios konstitucinės nuostatos turinį daugeliu atvejų neįmanoma atsietai

³⁴ Dworkin R. *Teisės imperija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005, p. 387.

³⁵ Barak A. *Purposive interpretation in Law*. Princeton University Press. 2005, p. 57–58.

³⁶ Vaičaitis V. *Hermeneutinė teisės samprata ir konstitucija*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 39.

nuo kitų Konstitucijos nuostatų³⁷. Antai aiškinant Konstitucijos 23 straipsnį, kuriame įtvirtinta nuosavybės teisės apsauga, būtina matyti ir Konstitucijos 42, 46, 48, 52 straipsniuose nustatytą teisinį reguliavimą, tiesiogiai susijusį su nuosavybės santykiais; be to, Konstitucijos 23 straipsnis aiškinamas ir Konstitucijos 18 straipsnio, įtvirtinančio teisių ir laisvių prigimtinių pobūdį, taip pat 29 straipsnio, įtvirtinančio asmenų lygiateisiškumą, kontekste. Konstitucijos vientisumas reiškia ir tai, kad joje įtvirtintos įvairios pamatinės vertybės, kad visos jos yra tarpusavyje suderintos ir sudaro darnią sistemą, kad jų sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena iš šių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota³⁸. Aiškinant Konstituciją labai svarbu išsaugoti joje įtvirtintų vertybių pusiausvyrą, jos nepažeisti. Viena konstitucinė vertybė negali būti pakeičiama kita vertybe, juo labiau dėl vienos konstitucinės vertybės negali būti sumenkinama kita. Pusiausvyros taškas ne visada aiškus, tačiau jį rasti būtina. Konstitucija neturi tik jai būdingo reguliavimo dalyko, joje yra įtvirtinti visų visuomeninių santykių teisinio reguliavimo pagrindai. Konstitucija yra tarsi viską uždengiantis skėtis³⁹. Tai, kad visos Konstitucijos nuostatos (normos ir principai) yra susijusios ne tik formaliai, bet ir savo turiniu, t. y. sudaro tam tikrą darnią vertybių sistemą, taip pat reiškia, kad tiriant, ar įstatymas ar kuris nors kitas teisės aktas neprieštarauja kuriam nors Konstitucijos straipsniui, būtina iširti ginčijamo teisės akto atitiktį visai Konstitucijai, o ne tik pareiškėjo nurodytam Konstitucijos straipsniui.

Konstitucinis Teismas, interpretuodamas Konstituciją, išsklaido konstitucinio reguliavimo neaiškumus, pašalina dviprasmybes, sukonkretina sąvokų ir formuluočių turinį, suderina tarpusavyje Konstitucijos normas ir konstitucinius principus. Tikrasis konstitucinio reguliavimo turinys gali būti atskleistas tik *kai konstitucinės normos yra analizuojamos konstitucinių principų kontekste*. Tai reiškia, kad konstituciniai principai nėra šalia normų – konstituciniai principai persmelkia Konstitucijos normas, lemia jų turinį, kreipia jose įtvirtintą teisinį reguliavimą, kitaip tariant, yra konstitucinių normų pamatas. Toks požiūris leidžia Konstitu-

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada // *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 9-199.

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 29-1196.

³⁹ Kūris E. Konstitucija kaip teisė be spragų // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12 (90), p. 11.

ciniam Teismui atskleisti vis naujus konstitucinio reguliavimo aspektus, realiai įgyvendinti gyvosios Konstitucijos idėją, neleidžia Konstitucijos raidei pranokti Konstitucijos dvasios. Jis leidžia Konstituciniam Teismui nubrėžti tam tikrus konstitucinius orientyrus, kuriais turi toliau vadovautis teisėkūros subjektai, taip pat teisę taikantys subjektai.

Būtent todėl, kad Konstitucija yra vientisas aktas, kad ją sudaro įvairios nuostatos (ir konstitucinės normos, ir konstituciniai principai), negali būti ir nėra Konstitucijos raidės ir jos dvasios priešpriešos. Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad aiškinant Konstituciją negalima apsiriboti lingvistiniu (pažodiniu) jos aiškinimu; *aiškinant Konstituciją taikytini įvairūs teisės aiškinimo metodai*: lingvistinis (pažodinis), sisteminis, bendrųjų teisės principų, loginis, teleologinis, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinis, lyginamasis ir kt. Tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją sudaromos prielaidos įgyvendinti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus paneigtos Konstitucijos normos ir principai, Konstitucijos raidė ir dvasia, nebus nukrypta nuo atitinkamų Konstitucijos nuostatų ir viso konstitucinio reguliavimo prasmės ir kad gyvenime bus paisoma tų vertybių, kurios yra įtvirtintos Konstitucijoje ir kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją⁴⁰. Panašius teisės aiškinimo metodus taiko ir kitų valstybių konstitucinės kontrolės institucijos⁴¹. „Tiek atskiros konstitucijos normos, tiek konstitucinių principų atskleidimas – tai teisės aiškinimas, paremtas daugelio metodų taikymo rezultatu.“⁴²

Pavyzdžiui, atskleidžiant Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalies nuostatos „Išskyrus įstatymo numatytus atskirus atvejus, niekas negali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės pilietis“ sampratą, negalima apsiriboti vien lingvistiniu (verbaliniu) teisės aiškinimo metodu

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

⁴¹ Antai M. Rosenfeldas, nagrinėdamas Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismo jurisprudenciją, nurodo, kad šis teismas taiko gramatinį, istorinį, sisteminį ir teleologinį Konstitucijos aiškinimo metodus (Rosenfeld M. *Constitutional adjudication in Europe and the United States: paradoxes and contrasts* // Nolte G. (editor). *European and US Constitutionalism*. New York: Cambridge University Press, 2004, p. 229).

⁴² Mesonis G. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 99.

ir remiantis tik kurio nors vieno tos nuostatos esančio žodžio – šiuo atveju žodžio „atskiras“ – lingvistine prasme aiškinti visoje nuostatoje nustatyto teisinio reguliavimo. Būtų beprasmiška ginčytis, kad žodis *atskiras* lietuvių kalboje reiškia „tam tikras, vien tam skirtas“⁴³, kad žodis *išimtinis* reiškia „išskirtinis, ypatingas“⁴⁴, o žodis *retas* reiškia „atsitinkantis, pasitaikantis didesniais laiko tarpais“⁴⁵. Tačiau ar nurodyta žodžio *atskiras* lingvistinė prasmė reiškia, jog Konstitucijos 12 straipsnio nuostatoje „Išskyrus įstatymo numatytus atskirus atvejus, niekas negali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės pilietis“ yra įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, kad įstatymų leidėjas gali Pilietybės įstatyme nustatyti labai daug minėtų *atskirų* atvejų, kai absoliuti dauguma Lietuvos piliečių, nesvarbu, kur jie gyvena – Lietuvoje ar kitoje valstybėje, tuo pat metu gali būti ir kitos valstybės piliečiai? Norint atsakyti į šį klausimą pirmiausia būtina išsiaiškinti, ar Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalies nuostatoje yra įtvirtinta kokia nors speciali taisyklė, susijusi su dvigubos pilietybės ribojimu, ar tokios taisyklės joje nėra. Jeigu nuostatą „Išskyrus įstatymo numatytus atskirus atvejus, niekas negali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės pilietis“ aiškintume kaip reiškiančią, jog Konstitucijos kūrėjai tikrai norėjo joje įtvirtinti, kad įstatymo nustatyti dvigubos pilietybės atvejai nebūtų labai reti – išimtiniai, kad dviguba pilietybė gali būti plačiai paplitęs reiškinys, tai reikštų, kad Konstitucijoje įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį Seimas turi įgaliojimus nustatyti tiek daug tokių *atskirų* atvejų, kai visi ar beveik visi Lietuvos piliečiai, nesvarbu, kur jie gyvena – Lietuvoje ar kitoje valstybėje, tuo pat metu gali būti ir kitos valstybės piliečiai. Taip aiškinant Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalies nuostatą tektų konstatuoti ir tai, kad joje yra įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį spręsti, ar leisti dvigubą pilietybę ir kiek plačiai ją leisti, yra įstatymų leidėjo prerogatyva, kad Konstitucija įstatymų leidėjui nenustato jokių apribojimų šioje srityje, kad įstatymų leidėjas turi neribotą diskreciją. Kitaip tariant, Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalyje vartojamą formuluotę „Išskyrus įstatymo numatytus atskirus atvejus“ būtų galima suprasti

⁴³ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 58.

⁴⁴ Ten pat, p. 234.

⁴⁵ Ten pat, p. 655.

kaip tolygią formuluotei „išskyrus įstatymo numatytus *atskirus retus* ir įstatymo numatytus *atskirus gausius atvejus*“?! Tačiau toks Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalyje nustatyto teisinio reguliavimo aiškinimas būtų visiškai nepagrįstas. Jeigu Konstitucijos kūrėjai tikrai būtų norėję Konstitucijoje įtvirtinti nuostatą, kad įstatymo nustatyti dvigubos pilietybės atvejai nebūtų labai reti, išimtiniai, kad dviguba pilietybė gali būti plačiai paplitęs reiškinys, į Konstitucijos 12 straipsnį apskritai nebūtų buvusi įrašyta nuostata „Išskyrus įstatymo numatytus atskirus atvejus, niekas negali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės pilietis“. Tam visiškai būtų užtekę Konstitucijos 12 straipsnio 3 dalies, kurioje nustatyta, kad pilietybės įgijimo ir netekimo tvarką nustato įstatymas: turėdamas įgaliojimus įstatymu nustatyti Lietuvos pilietybės netekimo pagrindus, Seimas kartu galėtų spręsti, ar įstatyme numatyti ir tai, kad Lietuvos Respublikos pilietybės netenkama įgijus kitos valstybės pilietybę. Netgi sutinkant su teiginiais, kad pagal Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalį įstatymų leidėjas esą turi įgaliojimus nustatyti daug atskirų atvejų, kai dviguba pilietybė bus ne retas, o plačiai paplitęs reiškinys, kad Konstitucijos 12 straipsnyje nuostata „išskyrus įstatymo numatytus atskirus atvejus, niekas negali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės pilietis“ esą įrašyta ne dėl to, kad norėta drausti nustatyti tokią teisinį reguliavimą, pagal kurį dviguba pilietybė būtų plačiai paplitęs reiškinys, o tik dėl to, kad norėta atskirai aptarti galimybę turėti dvigubą pilietybę, negalima nepasakyti, kad tokie samprotavimai vis tiek būtų nepagrįsti. Vien dėl to, kad jeigu Konstitucijos kūrėjai tikrai norėtų joje įtvirtinti nuostatą, kad įstatymo nustatyti dvigubos pilietybės atvejai nebūtų labai reti – išimtiniai, kad dviguba pilietybė gali būti plačiai paplitęs reiškinys, Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalyje nebūtų įrašyti žodžiai „*atskirais atvejais*“, taip pat nebūtų akcento „*niekas negali būti ir kitos valstybės pilietis, išskyrus <...>*“. Būtų pasirinkta kitokia tekstinė išraiška (žodžio „atskirais“ nebūtų), pavyzdžiui, tokia: „*išskyrus įstatymo numatytus atvejus, niekas negali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės pilietis*“; arba tokia: „*įstatymo nustatytais atvejais Lietuvos Respublikos pilietis tuo pat metu gali būti ir kitos valstybės pilietis*“. Paminėtina, kad būtent tokia tekstinės išraiškos forma vartojama įvairiuose Konstitucijos straipsniuose įtvirtinant nuostatą, jog atitinkami santykiai ar teisinės pasekmės atsiranda „įstatymo nustatytais atvejais“. Antai

Konstitucijos 9 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad „įstatymų nustatytais atvejais referendumą skelbia Seimas“, Konstitucijos 123 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad „įstatymo numatytais atvejais ir tvarka savivaldybės teritorijoje Seimas gali laikinai įvesti tiesioginį valdymą“. Pažymėtina, kad formuluotė „įstatymo nustatytais *atskirais atvejais*“ (išskirta – aut.) vartojama tik Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalyje – kituose Konstitucijos straipsniuose, kuriuose yra nuostata, kad atitinkamus atvejus nustato įstatymas, žodžio „atskirais“ nėra, vartojama formuluotė „įstatymo nustatytais atvejais“.

Taigi Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalyje vartojamo žodžio „*atskirais*“ vien lingvistinė prasmė nėra joks pagrindas teigti, kad šioje dalyje įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį Seimas turi įgaliojimus įstatymu nustatyti tiek daug tokių „atskirų“ atvejų, kai visi ar beveik visi Lietuvos piliečiai – nesvarbu, kur jie gyvena – Lietuvoje ar kitoje valstybėje, – tuo pat metu gali būti ir kitos valstybės piliečiai. Pažymėtina, kad Konstitucijos 12 straipsnyje, kaip ir kituose Konstitucijos straipsniuose, nėra beprasmių žodžių, kiekvienas iš jų turi savo paskirtį ir reikšmę. Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalyje įrašyti žodžiai „*atskirais atvejais*“ taip pat nėra atsitiktiniai, jų paskirtis – atspindėti, kad įstatymo numatytų atvejų, kai Lietuvos Respublikos pilietis tuo pat metu gali būti ir kitos valstybės pilietis, negali būti daug, kad dviguba pilietybė negali būti plačiai paplitęs reiškinys. Kitoks žodžių „atskirais įstatymo numatytais atvejais“ aiškinimas iškreiptų Konstitucijos kūrėjų ketinimus (Konstitucijos koncepcijos metmenyse buvo numatyta, kad rengiant Konstitucijos projektą bus vadovaujama nuostata, jog „tik išimtiniais atvejais, nustatytais Konstitucijoje, Lietuvos Respublika pripažįsta dvigubą pilietybę“), taip pat iškreiptų dvigubos pilietybės konstitucinio reguliavimo paskirtį ir prasmę. Perfrazuojant garsų posakį, kad JAV Konstitucijos kūrėjai tikriausiai apsisvertų karstuose sužinoję, kaip JAV Aukščiausiasis Teismas šiuo metu aiškina jų sukurtos Konstitucijos nuostatas, lieka tik pasakyti, jog Lietuvos Respublikos Konstitucijos kūrėjai, ko gero, taip pat nė nenutuokė, kad kas nors mėgins aiškinti, esą jie parengė Konstituciją, įstatymų leidėjui leidžiančią nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį beveik visi Lietuvos Respublikos piliečiai, kad ir kur jie gyventų – Lietuvoje ar kitoje valstybėje, tuo pat metu galės būti ir bet kurios kitos valstybės, pavyzdžiui, Rusijos, piliečiai. Akivaizdu, kad Lietuvos valstybės nepriklausomybe ir valstybės

ateitimi Konstitucijos rengėjai taip nerizikuotų⁴⁶. Deja, įstatymų leidėjas visiškai kitaip suvokė Konstitucijos 12 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą: nuostatą „atskirais įstatymo numatytais atvejais“ jis aiškino vien lingvistiškai (pažodžiui) ir nusprendė, jog Konstitucijos 12 straipsnis leidžia jam Pilietybės įstatyme nustatyti labai daug minėtų „atskirų“ atvejų. Tiek daug, kad absoliuti dauguma Lietuvos piliečių, kad ir kur jie gyventų – Lietuvoje ar kitoje valstybėje, tuo pat metu gali būti ir kitos valstybės piliečiai. Suprantama, toks Pilietybės įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas negalėjo būti pripažintas atitinkančiu Konstituciją⁴⁷.

Pabrėžtina, jog *konstitucija aiškintina taip, kad būtų užtikrintas konstitucionalizmas*. Nors konstitucionalizmas neatsiejamas nuo konstitucijos ir yra grindžiamas konstitucija, vien tai, kad yra konstitucija, savaime nereiškia, kad yra konstitucionalizmas. Konstitucijos kuriamos tam, kad valstybės valdžia būtų apribota visuomenės labui, kad ji būtų įgyvendinama tik Konstitucijoje numatytais būdais ir pagal joje numatytas ribas. Konstitucijos reguliuojamus santykius galima skirstyti į įvairias grupes, tačiau joje visada turi būti nustatomi valstybės valdžios organizavimo ir jos funkcionavimo pagrindai, taip pat įtvirtinamos žmogaus teisės ir laisvės, nustatomas asmens ir valstybės santykis. Žmogaus teisės ir valstybės valdžios organizavimas – tai lyg du konstitucijos sparnai, dvi to paties medalio pusės⁴⁸. Konstitucionalizmas – tai daugiau negu konstitucija. Antai buvusios Sovietų Sąjungos 1936 m. konstitucija, vertinant ją vien teksto požiūriu, galėtų būti priskirta demokratinų valstybių konstitucijoms. Bet visiems žinoma, kad ta konstitucija buvo fiktyvi, kad ji buvo tik dekoracija, kuria mėginta maskuoti ir legitimuoti neteisinį, nedemokratinį, nusikalstamą politinį režimą⁴⁹. Šios konstitucijos nuostatos skelbė

⁴⁶ Teisės mokslinėje literatūroje visuotinai pripažįstama, kad aiškinant teisės normas turinį labai svarbus ir įstatymų leidėjo ketinimų metodas. Žr., pvz.: Mikelėnienė D., Mikelėnas V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 217–222.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimu minėtas teisinis reguliavimas buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai // *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 123-4650.

⁴⁸ Jarašiūnas E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 52.

⁴⁹ Medušeuskij A. *Perechod k demokratyji i novyj konstitucionalizm v stranach Centralnoj i Vostočnoj Evropy // Rossija i sovremennyj mir*, 2007, No. 2, s. 32.

viena, o realus jų įgyvendinimas – visai ką kita. Tuometinėje Sovietų Sąjungoje visos valstybinės ir visuomeninės institucijos buvo kontroliuojamos komunistų partijos; kitos politinės partijos negalėjo steigtis ir veikti; buvo nustatyta visiems privaloma viena pasaulėžiūra ir ideologija (marksizmas-leninizmas); paneigtas parlamentarizmas ir valdžių padalijimas, kuriam priešpriešinta vadinamoji vieningos valdžios, priklausančios viešpataujantioms darbininkų ir valstiečių klasėms (vėliau – visiems dirbantiesiems), teorija; nebuvo nepriklausomų teismų, nes jie buvo sudaromi ir kontroliuojami komunistų partijos; paneigta privati nuosavybė, kitos asmens teisės ir laisvės; susiliejus valstybiniam ir partiniam aparatui visa reali valdžia buvo sutelkta partinės nomenklatūros rankose. Galima išvardyti ir daug kitų dalykų, rodančių, kad tos Konstitucijos įgyvendinimo praktikoje visiškai nepaisyta to, kas Konstitucijoje buvo nustatyta. Taigi nors buvusi Sovietų Sąjunga turėjo 1936 m. konstituciją, kuri sovietinėje propogandinėje literatūroje buvo vadinta „demokratiškiausia pasaulio konstitucija“, jokie konstitucionalizmo toje valstybėje nebuvo. Net nominalaus. Konstitucionalizmas – tai toks demokratinės konstitucijos normų ir principų įgyvendinimas, toks konstitucijos gyvenimas, koks yra preziumuojamas pačioje konstitucijoje, ir kyla iš pačios konstitucijos. Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus teisių ir laisvių prioritetas, privati nuosavybė, ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva suponuoja *liberalistinį visuomenės organizavimą*, kartu tai turėtų suponuoti ir atitinkamą interpretuotojų, pirmiausia konstitucinės kontrolės institucijų, nusistatymą interpretuojant konstituciją, užtikrinant konstitucionalizmą.

1.4. Konstitucinis Teismas ir Konstitucijos aiškinimo ribos

Konstitucija – tai lyg tam tikros ribos, apibrėžiančios, kas yra teisiškai būtina ir galima; peržengus šias ribas kyla grėsmė visuomenės ir valstybės gyvenimo pamatams. Konstitucijos stabilumas yra didelė vertybė, nes tai svarbiausia sąlyga politinės realybės tęstinumui (nuspėjamumui), kartu ir ekonominės, socialinės, moralinės realybės tęstinumui ir nuspėjamumui (prognozuojamumui) užtikrinti. Tačiau Konstitucija, kaip „*tobula teisė*“, kaip „ideali norma“ (kaip idealus konstitucinis modelis), kiekvieną kartą yra „uždedama“ ant pasikeitusios, pagal šį modelį dar neorganizuotos terpsės, todėl labai svarbu, kad nauji besiformuojantys santykiai nenukryptų

nuo Konstitucijos nustatytų parametrų. Apibrėždamas šiuos parametrus Konstitucinis Teismas turėtų ieškoti galimybių (išnaudoti visas galimybes) *interpretuoti Konstituciją taip, kad ji būtų pritaikyta prie besikeičiančių visuomenės poreikių, kad galėtų atlikti jai tenkančias funkcijas, leistų adekvačiai reaguoti į naują tikrovę. Tai galima padaryti tik plečiamai aiškinant Konstituciją, ypač konstitucinius principus.* Tik tuomet, kai Konstitucija „nesileidžia“ aiškinama, ji turėtų būti keičiama arba papildoma. Be abejo, šis teisės literatūroje jau daug kartų išsakytas požiūris ne visiems priimtinas. Ypač politikams, kurie dažnai sunkiai susitaiko su mintimi, kad dar kas nors kitas, be jų pačių, šiuo atveju Konstitucinis Teismas, gali aiškinti Konstituciją ir kartu ją „kurti“. Visiškai sutinkant su politikų teiginiu, kad teisėjai turi taikyti tokią Konstituciją, kokia ji yra, ir nekeisti jos pagal jų pačių sampratą, etiką, moralę ar politines pažiūras, vis dėlto negalima nematyti vienos problemos: nelengva sutarti, kokia iš tikrųjų yra Konstitucija, kokia teisė glūdi joje. Konstitucijos normos ir principai, konstitucinės nuostatos nėra matematikos formulės. Atskleisti Konstitucijoje įtvirtintą teisę – viena svarbiausių Konstitucinio Teismo funkcijų.

Argumentuojant, kodėl Konstitucinis Teismas esą neturi įgaliojimų aiškinti Konstitucijos, dažniausiai remiamasi tuo, kad nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme esą nenustatyta, jog Konstitucinis Teismas aiškina Konstituciją. Tikrai Konstitucijoje nėra *expressis verbis* įtvirtintos nuostatos, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus aiškinti Konstituciją. Tačiau ar tai reiškia, kad pagal Konstituciją ši funkcija nepriskirta Konstituciniam Teismui, kad Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų aiškinti Konstituciją? Akivaizdu, kad norint iširti, ar įstatymas, kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, prieš tai būtina išsiaiškinti atitinkamų Konstitucijos nuostatų turinį, atskleisti jų sampratą. Konstitucinis Teismas aiškina Konstituciją sprendamas, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucija aiškinama formuojant oficialiąją konstitucinę doktriną. Konstitucinio Teismo įgaliojimai spresti, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, nustatyti Konstitucijoje. Būtent iš šių konstitucinių įgaliojimų kyla Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti Konstituciją. Pabrėžtina, kad Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti Konstituciją kyla iš steigiamosios valdžios – Tautos priimto teisės akto (Konstitucijos), o ne iš įstatymų leidėjo priimto teisės akto (ne iš įstatymo). Vadinasi, Konstitucinio Teismo įgaliojimai, kylantys

iš Tautos priimtos Konstitucijos, negali būti apriboti įstatymais ar kitais teisės aktais. Pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas.

Kodėl Konstitucijoje nustatyta, kad įgaliojimus aiškinti Konstituciją turi būtent Konstitucinis Teismas, o ne, pavyzdžiui, Seimas – Tautos atstovybė? Gal Seimas, pagal Konstituciją turėdamas įgaliojimus ją keisti (išskyrus Konstitucijoje nurodytas nuostatas, kurios gali būti keičiamos tik referendumu), galėtų daug „geriau“ ir „teisingiau“ aiškinti Konstituciją? Tuomet ir Konstitucinis Teismas negalėtų, kaip kartais teigiama, iškilti net virš Seimo – Tautos atstovybės, nes virš Tautos atstovybės, kuri yra visų piliečių tiesiogiai renkama, negali būti jokios kitos institucijos, jokios kitos valdžios.

Jeigu Seimas galėtų oficialiai aiškinti Konstituciją, išeitų, kad Konstituciją aiškintų tokia valstybės valdžios institucija, kuri savo prigimtimi ir esme yra politinio pobūdžio. Seimo sprendimuose atsispindi Seimo narių daugumos politinė valia, Seimo sprendimai grindžiami politiniais susitarimais, įvairiais politiniais kompromisais ir pan. Jeigu politinio pobūdžio institucija Seimas galėtų aiškinti Konstituciją, toks aiškinimas, kaip ir visi kiti Seimo sprendimai, galėtų būti grindžiamas ne teisiniais, o politiniais argumentais, atsižvelgiant į įvairius politinius susitarimus. Akivaizdu, kad politiniais argumentais grindžiamas Konstitucijos aiškinimas neleistų atskleisti jos nuostatų tikrojo turinio, tikrosios jų prasmės. Būtų tiek Konstitucijos sampratų, kiek būtų Seimų, o gal ir tiek Konstitucijos sampratų, kiek naujų daugumų susidarytų tame pačiame Seime. Tokiu atveju Konstitucijos vaidmuo visuomenės ir valstybės gyvenime būtų visai kitoks. Ji būtų ne aukščiausios galios teisės aktas, kuriam privalo paklusti visos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos, taigi ir Seimas, o konkretaus turinio neturintis dokumentas, nes šio dokumento turinys labai priklausytų ir nuo to, kokių tikslų Konstitucijos aiškinimo metu siekia Seime daugumą turinčios politinės jėgos. Ar Konstitucija, nenustatanti Seime esančios politinės daugumos valios suvaržymų, – būtent taip ir atsitiktų, jeigu Konstituciją galėtų aiškinti Seimas, – būtų teisingesnė? Palikus Konstituciją aiškinti mažoritarinių institucijų sąžinei, nei pati Konstitucija, nei visuomenė tikrai nebūtų (netaps) teisingesnė⁵⁰.

⁵⁰ Dworkin R. *Teisės imperija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005, p. 374.

Atsiradus konstitucijoms, kartu atsirado būtinybė jas ginti ir saugoti. Būtent tam įvairiose pasaulio valstybėse įsteigti konstituciniai teismai arba kitokios konstitucinės justicijos institucijos. Lietuvos Respublikos Konstitucijos apsaugą turi užtikrinti Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Tai jis daro įvairiais būdais, *inter alia*, aiškindamas Konstituciją ir pateikdamas oficialią Konstitucijos nuostatų sampratą. Minėta, kad pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas. Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstituciją, joje įtvirtintai teisei suteikia realų ir konkretų turinį.

Tai, kad pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti ją turi tik Konstitucinis Teismas, nereiškia, jog niekas, išskyrus Konstitucinį Teismą, negali jos aiškinti. Konstituciją gali aiškinti kiekvienas. Tačiau Konstitucijos aiškinimo pasekmės yra skirtingos. Kol atitinkamų Konstitucijos nuostatų nėra išaiškinęs Konstitucinis Teismas, tol yra (gali būti) tiek Konstitucijos nuostatų sampratų, kiek yra jų aiškintojų. Konstitucijos nuostatų sampratą pateikus Konstituciniam Teismui, yra vienintelė *oficiali* Konstitucijos nuostatų samprata, kurios *turi paisyti visi teisėkūros subjektai: Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas*. Oficialios konstitucinių nuostatų sampratos *turi paisyti ir visi teisę taikantys subjektai, įskaitant teismus*: taikydami teisę jie negali aiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas⁵¹. Tai reiškia, kad Konstitucinio Teismo nutarimai ir kiti aktai, kuriuose pateikiama Konstitucijos nuostatų samprata, turi ne tik Konstitucijos aiškinamąjį, bet ir teisinį reguliavimą pertvarkantį bei teisę kuriantį krūvį. Jokia Konstitucijos nuostatų interpretacija nederės su praktika, tiksliau – praktika jos nepaisys, jeigu Konstitucinio Teismo sprendimai nebus galutiniai ir visiems privalomi. Konstituciniam Teismui pateikus Konstitucijos nuostatų sampratą, konstituciniai karai gali būti (turėtų būti) kariaujami tik neperžengiant Konstitucinio Teismo nubrėžtų ribų. Nauja konstitucinių diskusijų erdvė atsiranda naujose konstitucinės justicijos bylose atskleidus naujus jau aiškintų Konstitucijos nuostatų aspektus, kurie yra būtini nagrinėjamai bylai išspręsti. Pagrindinis klausimas yra ne tas, ar Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus aiškinti Konstituciją, bet kaip turi būti naudojama Konstituciniam Teismui pagal Konstituciją priklausanti

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas // *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 113-4132.

milžiniška galia. Mokslinėje teisės literatūroje pagrįstai nurodoma, kad „nėra paprasta rasti takoskyrą tarp teisės aiškinimo ir jos kūrimo“, kad esminis dalykas yra „teisės aiškinimo kokybė“⁵². Pritartina požiūriui, kad „teisėjų kuriama teisė yra faktas, kurį reikia pripažinti, net jei jis netelpa į iš anksto susikurtą teorinę schemą“⁵³, kad „tiek įstatymo, tiek nuostatų praktiniam taikymui visuomet reikia interpretacijos, o tai, <...>, reiškia, kad kaskart praktiškai taikant, jau interpretuojama. Todėl teismo sprendimai, precedentai arba ligtolinė teisinė praktika visuomet atlieka teisės kūrimo funkciją“⁵⁴.

Kita vertus, tai, kad Konstitucinis Teismas pateikė oficialią atitinkamų Konstitucijos nuostatų sampratą, nereiškia, jog ši samprata negali būti vertinama kritiškai. Juk visais atvejais „reikšmė yra tam tikras interpretavimo judesys, pripažįstantis skirtingų prasmių įtampą, kurią siekia pastebėti interpretatorius“⁵⁵. Prisiminkime, kaip nevienareikšmiai ir net labai kritiškai kai kurie asmenys reagavo į Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarime pateiktą Konstitucijos 12 straipsnio nuostatų, susijusių su galimybe turėti dvigubą pilietybę, sampratą. Konstitucinis Teismas yra kolegiali institucija, jis savo nutarimus priima balsų dauguma, todėl neturėtume manyti, kad teisėjai nutarimus visada priima tik vienbalsiai, kad jų nuomonės dėl aiškinamos konstitucinės nuostatos turinio visada sutampa. Įstatymu nustačius galimybę Konstitucinio Teismo teisėjui pareikšti atskirąją nuomonę, teisėjai įgijo teisę atvirai išdėstyti savo nesutikimą su Konstitucinio Teismo nutarimu, taigi ir su jame pateikta atitinkamų Konstitucijos nuostatų samprata.

Konstitucija kiekvienam žmogui garantuoja teisę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti; pagal Konstituciją žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Šios teisės ir laisvės, suponuojančios ir žiniasklaidos laisvę, yra vieni svarbiausių demokratinės visuomenės pagrindų. Tad niekas negali nei tiesiogiai, nei netiesiogiai drausti,

⁵² Mikelėnas V. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento // *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 2 (116), p. 83, 88.

⁵³ Kūris E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai // *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 2 (116), p. 137.

⁵⁴ Gadamer H. G. *Istorija, menas, kalba*. Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 185.

⁵⁵ Vaičaitis V. *Hermeneutinė teisės samprata ir konstitucija*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 38.

kad, be Konstitucinio Teismo pateiktos oficialios Konstitucijos nuostatų sampratos, ir toliau egzistuočių daugybė kitokių Konstitucijos nuostatų sampratų. Beje, tokių draudimų iki šiol nebuvo; jų nebus ir ateityje, nes jie pagal Konstituciją neįmanomi. Tačiau minėtų *kitokių sampratų* buvimas nepadaro jų privalomų teisėkūros subjektams ir teisę taikantiems subjektams, kurie, kaip minėta, turi paisyti (negali nepaisyti) oficialios Konstitucinio Teismo pateiktos Konstitucijos nuostatų sampratos.

Ar Konstitucinis Teismas, interpretuodamas Konstituciją, kartu ją „kuria“? Plačiaja šio žodžio prasme – taip. Jeigu Konstitucinis Teismas „kuria“ Konstituciją, tai kaip pagal Konstituciją tai gali būti daroma: ar Konstitucija, kūrybiškai aiškinama, yra „papildoma“, atskleidžiant tai, kas joje nustatyta, ar ji yra „taisoma“, atskleidžiant joje nustatytą teisinę reguliavimą? Konstitucinis Teismas taiko ir *interpretatio praeter legem* (teisės aiškinimas papildant), kai interpretavimas nekeičia Konstitucijos normų teksto prasmės, o tik atskleidžia galimas įvairias tekste vartojamų žodžių prasmes⁵⁶, ir tokią Konstitucijos interpretavimą, kai *Konstitucijos tekstas iš esmės yra „pataisomas“*; t. y. kai išaiškinta teisės normos prasmė iš esmės neatitinka Konstitucijos teksto, bet atitinka Konstitucijos principus⁵⁷.

Antai Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms visi asmenys lygūs. Ši konstitucinė nuostata įtvirtina visų asmenų lygiateisiškumą. Tačiau ką reiškia sąvoka „asmenys“, kokius subjektus ji apima – ar tik fizinius, ar ir juridinius asmenis? Konstitucinis Teismas, interpretuodamas šią konstitucinę nuostatą, viename pirmųjų savo nutarimų buvo konstatavęs, kad ši sąvoka sietina tik su fiziniais asmenimis; vėliau Konstitucinis Teismas pakeitė savo požiūrį ir konstatavo, jog sąvoka „asmenys“ apima ne tik fizinius, bet ir juridinius asmenis. Taigi Konstitucinis Teismas, nekeisdamas Konstitucijoje vartojamos sąvokos „asmenys“ tekstinės prasmės, suteikė šiai sąvokai tokią turinį – fiziniai ir juridiniai asmenys, „telpanti“ į šios sąvokos tekstinę prasmę.

Konstitucijos nuostatos, kaip minėta, gali būti aiškinamos ir tokiu būdu, kai *Konstitucijos tekstas iš esmės yra „pataisomas“*; t. y. kai išaiškinta

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 20-537.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 102-3636; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 103-4611.

teisės normos prasmė iš esmės neatitinka Konstitucijos teksto, bet atitinka Konstitucijos principus. Tokio Konstitucijos nuostatų aiškinimo pavyzdys galėtų būti Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostatos „galioja tik paskelbti įstatymai“ aiškinimas. Visi žodžiai, įtvirtinantys šią nuostatą, yra ganėtinai aiškūs, kiekvienas iš jų turi aiškia, jiems būdingą visuotinai pripažintą prasmę. Tačiau ar tai, kad visi šios konstitucinės nuostatos teksto žodžiai yra aiškūs, kad iš aiškių žodžių susidedantis sakinyss yra aiškus, savaime reiškia, kad visa nuostata, kurią išreiškia šie žodžiai, yra aiški? Toli gražu ne. Minėta, kad už aiškių žodžių ne visada slypi visiškai aiškus teisinis reguliavimas, kad norint išsiaiškinti tikrąjį teisinio reguliavimo turinį, slypintį už tam tikros žodžių ir sakinių tekstinės išraiškos, dažnai neužtenka išsiaiškinti vien vartojamų žodžių prasmę. Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostatoje „galioja tik paskelbti įstatymai“ vartojama sąvoka „įstatymas“. Panagrinėkime, ką ji reiškia, ką atspindi. Pagal Konstituciją įstatymu yra laikomas toks teisės aktas, kurį gali priimti tik Seimas – Tautos atstovybė (Konstitucijos 67 str. 2 p.) ir kurį pasirašo ir oficialiai paskelbia Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 70 str. 1 d.). Be to, pagal Konstituciją įstatymų nuostatos gali būti priimamos ir referendumu (Konstitucijos 69 str. 4 d.). Kiti subjektai pagal Konstituciją neturi teisės leisti įstatymų, jų leidžiami teisės aktai turi kitus pavadinimus. Antai Vyriausybė leidžia nutarimus (Konstitucijos 92 str. 2 d.), Respublikos Prezidentas leidžia dekretus (Konstitucijos 85 str.). Taigi Lietuvos konstitucinėje teisėje sąvoka „įstatymas“ parodo atitinkamo teisės akto formą: teisės aktas, turintis „įstatymo“ formą, skiriasi nuo Seimo priimto nutarimo, rezoliucijos ar kitų Seimo išleistų poįstatyminių teisės aktų; jis skiriasi ir nuo Vyriausybės bei Respublikos Prezidento išleistų teisės aktų. Pažymėtina, kad Konstitucijoje neparašyta, jog galioja tik paskelbti Vyriausybės nutarimai ir Respublikos Prezidento dekretai. Tokių žodžių ir sakinių Konstitucijoje nėra. Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostatoje „galioja tik paskelbti įstatymai“ vartojamą sąvoką „įstatymas“ aiškinant tik pažodžiui (lingvistiškai), būtų galima teigti, kad esą Konstitucijoje yra įtvirtintas reikalavimas skelbti tik įstatymus ir kad nėra reikalavimo skelbti Vyriausybės nutarimus, Respublikos Prezidento dekretus, ministrų įsakymus, savivaldybių tarybų aktus, kitus poįstatyminius aktus. Akiivaizdu, kad toks sąvokos „įstatymas“ aiškinimas būtų netinkamas, kad jis nepagrįstai susiaurintų Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostatoje įtvir-

tinto teisinio reguliavimo paskirtį ir turinį. Tokia sąvokos „įstatymas“ ir konstitucinės nuostatos „galioja tik paskelbti įstatymai“ samprata kirstųsi su konstituciniu teisinės valstybės principu, pagal kurį teisė negali būti nevieša – teisės aktų paskelbimas yra būtina sąlyga, kad teisinių santykių subjektai žinotų, kokie aktai galioja, koks jų turinys ir kaip juos vykdyti; teisės aktų paskelbimas yra būtina teisinio tikrumo ir teisinio saugumo sąlyga. Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostatą „galioja tik paskelbti įstatymai“ aiškindamas ne vien pažodžiui (lingvistiškai), bet ir kitų Konstitucijos nuostatų, *inter alia*, konstitucinio teisinės valstybės principo, kontekste, yra konstatavęs, kad šioje nuostatoje yra įtvirtintas reikalavimas skelbti ne tik įstatymus, kaip joje nustatyta tiesiogiai (pažodžiui), bet ir Vyriausybės, Respublikos Prezidento, ministrų išleistus aktus. Taigi Konstitucinis Teismas sąvokai „įstatymas“ suteikė kitokią prasmę nei visuotinai pripažinta, ir taip lyg „pakeitė“, „pataisė“ Konstitucijos tekstą.

Dažniausiai Konstitucija interpretuojama taip, kad išaiškinto teksto prasmė tampa platesnė už jos teksto prasmę. Tačiau kai kalbama apie Konstitucinio Teismo kuriamą *naują teisę*, iš esmės reikėtų *kalbėti ne apie tai, kad Konstitucinis Teismas pakeičia Konstitucijos kūrėją – Tautą arba pakeičia įstatymų leidėją, o apie tai, kad Konstitucinis Teismas atskleidžia Tautos – Konstitucijos kūrėjos valią, nustato tikrąjį Konstitucijos nuostatų turinį, Konstitucijos nuostatas susieja su visuomenine praktika*. Aiškinant Konstituciją tik siekiama pašalinti Konstitucijos nuostatų turinio suvokimo netikrumą, užtikrinti tinkamą jų įgyvendinimą. Konstitucinis Teismas iš Konstitucijos normų ir principų nustato tam tikro konstitucinio teisinio reguliavimo modelį, leidžiantį konstitucinių santykių subjektams veikti taip (nustatyti tokį teisinį reguliavimą), kad tai būtų suderinama su Konstitucija. Konstitucinis Teismas nekeičia Konstitucijos normų, kurias interpretuoja; jis nekuria Konstitucijos normų naujų hipotezių, dispozicijų ar sankcijų. Konstitucinio Teismo pateiktas Konstitucijos nuostatų aiškinimas tik atskleidžia, „*suobjektyvina*“ Konstitucijoje įtvirtintą reguliavimą, t. y. įpareigoja konstitucinių santykių subjektus veikti neperžengiant esamos konstitucinės normos, esamo konstitucinio principo, taigi esamo konstitucinio reguliavimo, ribų (įpareigoja įstatymais, kitais teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad jos nebūtų peržengtos). Anot prof. E. Kūrio, aiškinant Konstituciją „byla po bylos“ nepakankamai aiš-

kiai išreikšta teisė pamažu įgauna savo pačios grynesnę formą (būvį). Be abejo, Konstituciją aiškina žmonės, todėl šioje veikloje galimi tam tikri netolygumai, tačiau kiekvienas Konstitucijos nuostatų aiškinimas vienaip ar kitaip padeda siekti joje įtvirtintos teisės grynumo. Konstitucija yra visa apimantis teisės aktas, jos negali išsemti ir neišsemia joks griežtai apibrėžtas normų ar principų katalogas. Nors Konstitucijoje įtvirtinta teisė niekada nebus išgryninta iki galo, po kiekvienos naujos konstitucinės justicijos bylos ji tampa arba turėtų tapti aiškesnė (grynesnė), negu buvo iki tol. Kartu turėtų padidėti teisinis tikrumas, teisinis saugumas, visuomenės pasitikėjimas teise.

Čia galima paklausti: ar tai, kad tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus pateikti vienintelę oficialią Konstitucijos nuostatų sampratą, kurios turi paisyti visi teisėkūros subjektai (Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas), taip pat visi teisę taikantys subjektai, įskaitant teismus, reiškia, kad Konstitucinis Teismas niekada neklysta? Sunku pasakyti, kas pirmas paleido į viešąją erdvę mitą apie Konstitucinio Teismo tariamą neklystamumą. Aišku, kad tai padarė ne Konstitucinis Teismas, kuris niekada nelaikė ir nelaiko savęs neklystančiu. Konstitucinis Teismas yra kolegiali valstybės valdžios institucija, jį sudaro devyni teisėjai. Kiekvienas iš jų turi savo sampratą, ką reiškia viena ar kita Konstitucijos nuostata, kokia teisė slypi už Konstitucijos teksto. Tos sampratos toli gražu ne visada sutampa, jos gali iš esmės skirtis. Kiekvienas teisėjas gali manyti, kad būtent jo Konstitucijos samprata yra teisingiausia, o jo kolegijos teisėjai, pateikdami kitokią Konstitucijos nuostatų sampratą, ne tik nesupranta Konstitucijos, bet ją tiesiog griauja. Tačiau Konstitucinio Teismo sprendimus lemia ne kiekvieno atskiro teisėjo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata, o ta samprata, kurios laikosi dauguma teisėjų. Konstitucinio Teismo sprendimai priimami balsų dauguma. Ta dauguma ne visada lengvai susikuria. Diskusijos neretai būna labai karštos, įtemptos, tačiau teisėjai priimdami sprendimus visada siekia kuo didesnio konsensuso. Mechaninės daugumos buldozeris nėra tinkama priemonė Konstitucijai aiškinti. Paprastai diskutuojama tol, kol susiformuoja teisiškai argumentuotas kuo didesnės teisėjų daugumos bendras (ar bent beveik toks) požiūris į tai, koks yra atitinkamos konstitucinės nuostatos turinys. Jeigu lieka kokių nors abejonių dėl aiškinamos konstitucinės nuostatos sampratos, Konstitucinis Teismas dažniausiai apsiriboja tuo, kad atskleidžia tik tuos konstitucinės

nuostatos aspektus, kurie būtini nagrinėjamai bylai išspręsti, o galimus ir kitus (diskutuotinus) konstitucinės nuostatos sampratos aspektus palieka ateičiai, kitoms byloms, galbūt ir kitos sudėties teismui. Yra nemažai Konstitucinio Teismo nutarimų, iš kurių aiškiai matyti, kad atitinkamos konstitucinės nuostatos turinys atskleistas tik iš dalies, tik tiek, kiek reikėjo tai bylai, kad aiškinamos konstitucinės nuostatos turinys yra daug platesnis, bet jis tiesiog nutylėtas. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymą visi Konstitucinio Teismo teisėjai, kad ir kaip būtų balsavę, privalo pasirašyti Konstitucinio Teismo priimtą nutarimą. Įstatymas įtvirtina teisėjų pasitarimo kambario, kuriame priimami Konstitucinio Teismo nutarimai, paslaptį – teisėjui draudžiama atskleisti, kaip jis pats balsavo ir kaip balsavo kiti teisėjai, taip pat draudžiama atskleisti argumentus, motyvus, kuriuos pateikė kuris nors kitas teisėjas. Taigi vien tai, kad visi teisėjai pasirašė Konstitucinio Teismo nutarimą, dar nereiškia, kad visų jų nuomonės dėl nutarimo, taip pat dėl motyvų, kuriais jis grindžiamas, sutapo. Kartu tai nereiškia, kad sutapo teisėjų nuomonės dėl to, koks yra aiškinamos konstitucinės nuostatos, Konstitucijoje įtvirtinto teisinio reguliavimo turinys. Tai, kad dėl Konstitucinio Teismo nutarimo teisėjai nepareiškė atskirųjų nuomonių, taip pat negali būti laikoma įrodymu, esą teisėjų nuomonės dėl Konstitucijoje įtvirtinto teisinio reguliavimo, dėl Konstitucinio Teismo priimto nutarimo ar dėl motyvų, kuriais jis grindžiamas, sutapo. Visiškai įmanoma, kad teisėjas nesutiko su nutarime pateikta Konstitucijos nuostatos samprata, kad jam buvo nepriimtini motyvai, kuriais grindžiamas nutarimas, kad jis balsavo prieš nutarimą, tačiau dėl įvairių priežasčių nenorėjo rašyti atskirosios nuomonės. Įmanomas ir toks atvejis, kad teisėjas pasitarimų kambaryje nepateikė jokių argumentų, kodėl teismo posėdyje besiformuojanti konstitucinės nuostatos samprata jam atrodo netinkama, ar net balsavo už Konstitucinio Teismo nutarimą, tačiau vėliau dėl kokių nors priežasčių (pvz., neigiamos visuomenės reakcijos į priimtą nutarimą ar pan.) „apsigalvojo“ ir nutarė pareikšti atskirąją nuomonę, kad nesutinka su nutarimu ar motyvais, kuriais jis grindžiamas. Tai, kad po Konstitucinio Teismo nutarimu yra visų teisėjų parašai, taip pat tai, kad byloje nėra pareikšta atskirųjų nuomonių, dar neįrodo, kad visi Konstitucinio Teismo teisėjai vienodai supranta atitinkamą konstitucinę nuostatą, Konstitucijoje įtvirtiną teisinį reguliavimą ir kad tokiu atveju Konstitucinis Teismas esą laikosi neklystamumo dogmos. Ta aplinkybė,

kad teisėjas pateikia atskirąjį nuomonę, kurioje išdėsto savo principinį nesutikimą su Konstitucinio Teismo nutarimu, su jame pateikta Konstitucijos nuostatų samprata ir kt., taip pat nėra joks pagrindas teigti, esą tokiu atveju Konstitucinis Teismas jau gali būti laikomas klystančiu. Mitas apie Konstitucinio Teismo neklystamumą neturėtų pagrindo gyvuoti ir su juo nereikėtų kovoti, nes iš tikrųjų nėra su kuo kovoti, jeigu būtų sutarta, jog apie Konstitucinio Teismo neklystamumą galima kalbėti tik tuo aspektu, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria šio teismo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Kitaip tariant, Konstitucinio Teismo sprendimų niekas negali pakeisti, net jeigu jie būtų klaidingi. Kitoks Konstitucinio Teismo priimamų sprendimų neklystamumo supratimas ir aiškinimas, pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata Konstitucijos turinio požiūriu visada yra absoliučiai teisinga, esą Konstitucinis Teismas niekada neklysta ir negali suklysti, yra visiškai nepriimtinas. Konstitucinio Teismo teisėjai – tokie pat žmonės kaip ir visi kiti, jie nėra apsaugoti nuo didesnių ar mažesnių klaidų; kiekvienas teisėjas šiek tiek kitaip supranta, kas yra tikrasis teisingumas, lygiateisiškumas, proporcingumas ir pan.; negalima paneigti ir to, kad teisėjai yra veikiami socialinės aplinkos, kurioje gyvena. Pati Konstitucinio Teismo jurisprudencija paneigia mitą, kad Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata Konstitucijos turinio požiūriu visada yra absoliučiai teisinga, kad Konstitucinis Teismas niekada neklysta. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pakeitęs savo anksčiau suformuluotą atitinkamos konstitucinės nuostatos ir Konstitucijoje įtvirtinto teisinio reguliavimo sampratą, kai pastebėdavo, kad ta samprata nėra visiškai teisinga, kad ji neleidžia kuo geriau apginti ir apsaugoti konstitucinių vertybių.

Daugiausia diskusijų kyla dėl konstitucinių principų aiškinimo – būtent juos atskleidžiant iš esmės gali būti suformuotas (nustatytas) toks konstitucinis reguliavimas, kuris dažnai ne tik politikų, bet ir teisininkų iš anksto buvo sunkiai numanomas.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra nemažai nutarimų, kuriuose Konstitucijos normos ir principai buvo aiškinami plečiamai. Tai leidžia *Konstitucijos nuostatas paversti veiksmingais pozityvaus teisinio reguliavimo instrumentais, teisiniais imperatyvais*, į kuriuos turėtų būti orientuota teisėkūra ir teisinė praktika, ir neleidžia Konstitucijos nuosta-

toms pavirsti vien abstrakčia deklaracija. Vieni iš tokio pobūdžio Konstitucinio Teismo nutarimų – tai nutarimai, kuriuose buvo suformuota *konstitucinė apkaltos doktrina*⁵⁸.

Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriuose, kaip kartais teigiama, Konstitucinis Teismas peržengia Konstitucijoje jam nustatytos negatyviosios įstatymų leidybos funkcijos ribas ir, interpretuodamas Konstitucijos normas ir principus, sukuria tarsi naujas teisės normas, ne visada vertinami vienareikšmiškai. Po tokių Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriuose plečiamai aiškinamas konstitucinės normos ar konstitucinio principo turinys, kartais net sulaukiama „draugiškų“ patarimų, įspėjimų neviršyti Konstituciniam Teismui Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų ir nekurti to, ko nėra Konstitucijos tekste, vadinasi, nėra ir Konstitucijoje. Tačiau Konstitucija, minėta, – tai ne vien jos tekstas. Jeigu Konstitucinis Teismas savo jurisprudencija ir įsiveržia į Konstitucijos „kūrimą“, tai tik tiek, kiek konstituciniai principai ir konstitucinės normos yra aiškinami ir kartu plėtojami. Dažnai būtent konstitucinis principas, atskleistas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, tampa tuo vieninteliu konstituciniu matu, kuriuo įmanoma patikrinti įstatymo, kito teisės akto atitiktį Konstitucijai⁵⁹.

Jeigu Konstitucijoje ar įstatymuose yra nustatyti atitinkami reikalavimai, kurių turi būti laikomasi leidžiant įstatymus, Vyriausybės aktus, Respublikos Prezidento aktus, Konstitucinis Teismas, sprenddamas, ar įstatymai, kiti aktai neprieštarauja Konstitucijai, tiria ir tai, ar tokių reikalavimų buvo laikomasi (tiria faktines aplinkybes), nes nenustačius šių faktinių aplinkybių būtų neįmanoma iširti ir įstatymų, kitų teisės aktų atitikties Konstitucijai. Konstitucijos interpretavimo požiūriu reikšminga yra byla, kurioje buvo tiriamas, ar Respublikos Prezidento dekretas, kuriuo Lietuvos Respublikos pilietybė buvo suteikta J. Borisovui, neprieštarauja Konstitucijai⁶⁰. Tirdamas Respublikos Prezidento dekreto atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas vertino ne tik Respublikos Prezidento dekreto turinį, bet ir faktines jo išleidimo aplinkybes, taip pat Respublikos Prezidento veiksmus.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d., 2001 m. sausio 25 d. nutarimai, 2004 m. kovo 31 d. išvada, 2004 m. balandžio 6 d. sprendimas, 2004 m. balandžio 15 d., 2004 m. gegužės 25 d. nutarimai, 2010 m. spalio 27 d. išvada.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d., 20001 spalio 2 d., 2007 m. gegužės 5 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

Būtent dekreto išleidimo faktinių aplinkybių vertinimas leido Konstituciniam Teismui konstatuoti, kad Respublikos Prezidentas Rolandas Paksas, suteikdamas Lietuvos Respublikos pilietybę J. Borisovui, parėmusiam jį finansiskai ir kitaip per Respublikos Prezidento rinkimus, traktavo šį asmenį išskirtinai ir sąmoningai nepaisė Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto reikalavimo, kad valstybės institucijoms ir jų pareigūnams visi asmenys lygūs, taip pat Konstitucijos 82 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto reikalavimo, jog Respublikos Prezidentas turi būti visiems lygiai teisingas.

Kitaip nei bendrosios kompetencijos teismų, Konstitucinio Teismo nutarimai nėra nutarimai individualiose bylose, jo nutarimai turi didelę įtaką visam teisėkūros procesui, visų konstitucinių teisinių santykių subjektų veiklai. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad visos Konstitucinio Teismo nutarimų sudedamosios dalys yra susijusios ir sudaro vieną visumą, Konstitucinio Teismo nutarime turi būti pateikiami argumentai, kuriais grindžiamas sutarimas ir išdėstoma Konstitucijos nuostatų samprata. Atsižvelgdamas į tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimai yra privalomi visiems, Konstitucinis Teismas konstatavo, jog priimdamos naujus, keisdamos ar papildydamos priimtus įstatymus ir kitus teisės aktus juos leidžiančios institucijos – Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas – yra saistomos Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstytos Konstitucijos nuostatų sampratos, kitų teisinių argumentų. Toks Konstitucijos interpretavimas buvo tarsi Konstitucinio Teismo atsakymas į gana dažnai kartotą teiginį, esą privaloma tik Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinė dalis, o motyvuojamoji dalis nėra *obiter dicta* ir *ratio decidendi*, esą ji yra tik rekomendacinio pobūdžio, taip pat atsakymas į Seimo priimtą Vietos savivaldos įstatymo pakeitimą, kuriuo Seimas pabandė „įveikti“ ankstesniame Konstitucinio Teismo nutarime pateiktą Konstitucijos nuostatą, draudžiančių Seimo nario dvigubą mandatą, sampratą⁶¹.

Konstitucinio Teismo nutarimo nuostata, jog Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata suvaržo Seimą, Vyriausybę, Respublikos Prezidentą, reiškia, kad *Konstitucinio Teismo nutarimai iš esmės įgyja pačios Konstitucijos galią*. „Konstitucinio Teismo dinamiškosios jurisprudencijos išgauta nauja konstitucinė nuostata ar principas, kurio formaliai nėra konstitucijos tekste, galėtų būti laikomas konstituci-

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.

jos teksto tąsa, prilygstančia pačiai konstitucijai. Aišku, toks konstitucinis principas ar nuostata neturėtų prieštarauti konstitucijos tekstui, o turėtų išplaukti iš pačios konstitucijos dvasios ir visuminio sisteminio aiškini-
mo.⁶² Neįgyvendinimas, nepaisymas tokios Konstitucijos nuostatų sam-
pratos, kokią pateikė Konstitucinis Teismas, iš esmės reiškia Konstitucijos
pažeidimą (tampa juo). Minėta Konstitucinio Teismo nutarimo nuosta-
ta, kad „Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata
suvaržo Seimą, Vyriausybę, Respublikos Prezidentą“, reiškia ir tai, kad
*Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriuose interpretuojamos Konstitucijos
nuostatos, turi ne tik Konstitucijos aiškinamąjį, bet ir teisinį reguliavimą
pertvarkantį bei teisę kuriantį krūvį*. Toks požiūris suponuoja ir ypatingą
Konstitucinio Teismo atsakomybę interpretuojant Konstituciją.

Čia galima kelti klausimą, kiek laisvas yra Konstitucinis Teismas,
interpretuodamas Konstituciją, ypač konstitucinius principus. Kitaip ta-
riant, kur yra pačios Konstitucijos leidžiama jos kūrybinio interpretavi-
mo riba ir kur prasideda teisėjų (teismo) „savivalė“⁶³.

Net jeigu manytume, kad Konstitucinis Teismas turi būti šventai iš-
tikimas pradiniam (originaliam) Konstitucijos tekstui, stengtis nekeisti jo
turinio, visada kils klausimas, kokia vis dėlto yra to pradinio (originalaus)
Konstitucijos teksto prasmė, koks yra tikrasis jo turinys. Net ir šio pradi-
nio (originalaus) turinio sampratų gali būti tiek, kiek yra jo aiškintojų;
šios įvairios teksto sampratos turi būti derinamos, vadinasi, Konstitucijos
tekstas vis tiek įgis vienokią ar kitokią, jau ne pačią pirminę, vien pažodi-
nę sampratą. Tai taip pat Konstitucijos interpretavimo rezultatas. Tačiau
toks vien *originalistinis* Konstitucijos aiškinimas labai nuskurdintų pa-
čios Konstitucijos turinį ir jos prasmę, skatintų ar net reikalautų dažnai
keisti Konstituciją atsižvelgiant į nuolat kintančius visuomeninius santy-
kius, naujus visuomenės poreikius. Konstitucija, tapusi nestabili, negalėtų
būti tvirtu visuomenės ir valstybės gyvenimo pamatu. Todėl Konstituci-
nis Teismas pirmenybę teikia *interpretatyvizmui*. Konstitucinio Teismo
1999–2008 m. veiklos praktika rodo, kad tuomet jį buvo galima priskir-
ti *aktyvistiniams* teismams, neretai jis labai priartėdavo prie ribos, kurią
peržengus galėtų kilti abejonė, ar interpretuojant Konstituciją nėra iškrei-

⁶² Vaičaitis V. *Hermeneutinė teisės samprata ir konstitucija*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 35.

⁶³ Heberle P. Otkrytoje obščestvo tolkovatelej konstituciji // *Konstitucionnoje pravo: vostočnoevropejskoje obozrenije*. 2003, No. 1(42), s. 24.

piama tikroji jos prasmė. Tačiau Konstitucinis Teismas iki šiol nėra peržengęs šios ribos. 2008 m. pasikeitus Konstitucinio Teismo sudėčiai, jis tapo „santūresnis“, anksčiau sukurtą konstitucinę doktriną plėtoja labai nuosaikiai, gal net pernelyg nuosaikiai.

Konstitucijos interpretavimo ribas nubrėžia pati konstitucinė medžiaga. Interpretuojant Konstituciją negali būti iškreiptos arba paneigtos fundamentalios nuostatos, kuriomis grindžiama visa Konstitucija. Prie šių nuostatų priskirtina: žmogaus teisių ir laisvių prigimtinis pobūdis; suvereniteto priklausymas Tautai; valstybės demokratinis pobūdis; valdžios įstai-gų pareiga tarnauti žmonėms; tokia valstybės valdžios institucijų sistema, kai valstybės valdžia negali būti sutelkta kurioje nors vienoje valstybės institucijoje, o turi būti padalyta įvairioms valstybės institucijoms, kad tarp jų būtų pusiausvyra; nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismas; nuosta-ta, kad ūkinė veikla grindžiama privačios nuosavybės teise, ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva ir kt. Šios ir kitos panašaus pobūdžio nuostatos – tai lyg visos Konstitucijos karkasas, laikantis kitas konstitucines vertybes. *Pamati-nės nuostatos*, kuriomis grindžiama visa Konstitucija, joje nustatytas kon-stitucinis reguliavimas interpretuojant gali būti keičiamos tik labai nedaug, vadinasi, jos iš esmės negali būti pakeistos. Kitos Konstitucijos nuostatos yra daug paslankesnės. Būtent šią, vadinamąją *dinaminę* Konstitucijos dalį aiškinant galima plėtoti ir taip, kad ji laipsniškai įgautų kitokią kokybę, ge-rokai besiskiriančią nuo tos, kurią Konstitucijai suteikė jos kūrėjai.

Iki šiol interpretuota tik nedidelė dalis Konstitucijos normų, kon-stitucinių principų. Konstitucinis Teismas dar turi ganėtinai didelę dis-krecijos laisvę atskleisti Konstitucijos normų ir konstitucinių principų sampratą. Tačiau diskrecija yra reliatyvi sąvoka, tai „nelyginant skylė pyragėlyje – egzistuoja tik kaip erdvė, palikta ją juosiančio suvaržymų saito“⁶⁴. Konstitucinis Teismas, kurdamas atitinkamą konstitucinę doktri-ną, kartu susaisto save ja, nes ateityje konstitucinė doktrina negalės būti kuriama neatsižvelgiant į Konstitucinio Teismo anksčiau sukurtą doktri-ną, nes jau sukurta konstitucinė doktrina toliau gali būti plėtojama tik tuo pačiu, Konstitucinio Teismo jau atskleistu, konstituciniu pagrindu. *Todėl Konstitucinio Teismo formuojama doktrina* (plačiąja prasme – kaip konstitucinių doktrinų įvairiais klausimais visuma) *turi būti organiškai*

⁶⁴ Dworkin R. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 60.

vienoda, čia negalimi jokie vidiniai „nelygumai“, juo labiau prieštaravimai. Tai reiškia, kad tirdamas ginčijamo įstatymo, kito teisės akto konstitucingumą Konstitucinis Teismas privalo vertinti, ar jis atitinka ne tik pareiškėjo nurodytus Konstitucijos straipsnius, bet ir visą Konstituciją, vadinasi, būtina matyti visuminį konstitucinį reguliavimą. Tai apsaugo Konstitucinį Teismą nuo „fragmentišku“, tarpusavyje nesuderintų atskirų doktrinų kūrimo, užtikrina konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą.

Suprantama, konstitucinė doktrina gali ir turi būti plėtojama – neatskleidus naujų Konstitucijos nuostatų aspektų dažnai nebūtų galima išspręsti naujos bylos, tačiau, Konstitucinio Teismo laipsniškai plėtojama, ji neturėtų būti iš esmės reviduojama. „Teisinės sistemos organinis vystymasis laipsnišką formavimąsi daro būtiną. Evoliucija, bet ne revoliucija. Tęstinumas, o ne šuoliai. Žinoma, kartais neįmanoma išvengti staigių posūkių ir pavojingų šuolių, grindžiamų teisinės sistemos pamatinėmis vertybėmis. Bet tai gali būti tik išimtiniais atvejais <...>.“⁶⁵ Konstitucinė doktrina radikalai pasikeisti turėtų tik jeigu pakeičiama Konstitucija ir pasikeičia pats konstitucinis reguliavimas. Teoriškai turėtų būti būtent taip, tačiau Konstitucinio Teismo jurisprudencija rodo, kad jis savo anksčiau sukurtą doktriną yra keitęs iš esmės ir nepasikeitus konstituciniam reguliavimui. Antai Konstitucijos 29 straipsnyje nustatyta, kad „Įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs“. Atskleisdamas Konstitucijos 29 straipsnyje vartojamos sąvokos „asmenys“ turinį Konstitucinis Teismas 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime⁶⁶ konstatavo, kad sąvoka „asmuo“ yra „žmogaus“ sinonimas, todėl nėra pagrindo plačiau traktuoti sąvoką „asmuo“. Taigi sąvoka „asmuo“ buvo susieta tik su *fizinio asmeniu*. Tokios nuostatos Konstitucinis Teismas laikėsi neilgai. 1996 m. vasario 28 d. nutarime Konstitucinis Teismas pakeitė savo anksčiau pateiktą Konstitucijos 29 straipsnyje vartojamos sąvokos „asmuo“ sampratą ir konstatavo, kad ši sąvoka apima ne tik fizinius, bet ir juridinius asmenis⁶⁷. Dar vienas pavyzdys: aiškindamas Konstitucijos nuostatas, nustatančias

⁶⁵ Barak A. Teismo diskrecijos prigimtis ir jos reikšmė vykdant teisingumą // *Justitia*, 2005, Nr. 3(57), p. 26.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 61-1166.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 20-537.

Konstitucinio Teismo kompetenciją, Konstitucinis Teismas 1995 m. sausio 25 d. sprendime konstatavo, kad Konstitucinis Teismas kompetentingas nagrinėti tik *galiojančių* įstatymų, Vyriausybės nutarimų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Nors nuo to laiko Konstitucijos tekstas ir joje nustatytas teisinis reguliavimas nepasikeitė, Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarime⁶⁸ konstatuota kitaip: Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies formuluotė „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėti teisenai nutraukti“ aiškintina kaip „nustatanti Konstitucinio Teismo teisę, atsižvelgiant į nagrinėjamos bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, *bet ne kaip nustatanti, jog kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, pradėta teisena turi būti nutraukta*“; plėtodamas šią konstitucinę doktriną Konstitucinis Teismas 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarime⁶⁹ yra konstatavęs, kad „tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi bylą nagrinėjantis teismas, <...> Konstitucinis Teismas turi pareigą išnagrinėti teismo prašymą nepriklausomai nuo to, ar ginčijamas įstatymas arba kitas teisės aktas galioja, ar ne“. Konstitucinis Teismas, nepasikeitus konstituciniam reguliavimui, yra koregavęs ir savo doktriną, susijusią su teisės spragomis: antai, 1995 m. gruodžio 22 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „<...> spragos pašalinimas yra teisės norma išleidusios valdžios institucijos prerogatyva“⁷⁰; panašiai konstatuota ir 1998 m. rugsėjo 24 d. Konstitucinio Teismo nutarime – „<...> spragų įstatymuose pašalinimas yra *įstatymų leidėjo prerogatyva*“⁷¹. Ši Konstitucinio Teismo pozicija pasikeitė 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime, kuriame buvo konstatuota, kad „žemesnės galios teisės aktuose esančias spragas *ad hoc* gali užpildyti teismai“⁷².

Pažymėtina, kad sukurdamas konstitucinę doktriną Konstitucinis Teismas siekia daryti tai tokia forma, kuri netrukdytų ateityje plėtoti jau

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 30-840.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 82-3529.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 106-2381.

⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 85-2382.

⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas // *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475.

išaiškintų konstitucinių nuostatų turinio. Kitaip tariant, *dažnai sąmoningai paliekama tam tikra erdvė interpretuoti tiriamas Konstitucijos nuostatas ir modifikuoti doktriną*, atsižvelgiant į galimus kitokius argumentus, kuriais galėtų būti grindžiami nauji pareiškėjų prašymai, į naujus visuomenės poreikius.

Akivaizdu, kad Konstitucinis Teismas negali interpretuoti Konstitucijos remdamasis ne konstituciniais argumentais (motyvais), vadovaudamasis politiniais, tikslingumo, racionalumo ar kitais panašiais motyvais. Tokiu atveju Konstitucinio Teismo jurisprudencija taptų neprognozuojama, nebūtų užtikrintas Konstitucijos stabilumas. Konstitucija negali būti interpretuojama *ad hoc*, nes politinės, socialinės ar kitos aplinkybės, interpretavimo metu laikomos ypač svarbiomis, praėjus kuriam laikui gali pasirodyti esančios visiškai nereikšmingos. Svarbu ir tai, kad Konstitucinis Teismas netaptų aktyviu politinio proceso subjektu, nes dėl to gali būti pakirstas pasitikėjimas juo kaip nešališku politinio ginčo, kuris konstitucinės justicijos procese įgyja teisinę formą, arbitru. Todėl pagal Konstituciją *negalimas toks kreipimasis į Konstitucinį Teismą, kuriame būtų prašoma išaiškinti, ką reiškia viena ar kita Konstitucijos nuostata, pateikti kurio nors Konstitucijos skirsnio ar visoje Konstitucijoje nustatyto konstitucinio reguliavimo sampratą*. Jeigu būtų kitaip, politinio proceso dalyviai (Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas) galėtų mėginti politinius klausimus spręsti Konstitucinio Teismo rankomis (per Konstitucinio Teismo teikiamą Konstitucijos interpretavimą), patys išvengdami spręsti tokius klausimus. Todėl Konstitucinis Teismas, spręsdamas, ar priimti tirti ginčijamą įstatymą, kitą teisės aktą, visada aiškinasi kreipimosi motyvus: jeigu šie motyvai nėra teisiniai, Konstitucinis Teismas atsisako priimti nagrinėti prašymą.

Konstitucijos aiškinimo ribas lemia ir subjektyvūs veiksniai: *protin-gas, nuosaikūs Konstitucinio Teismo „susivaržymas“* kartais visuomenės ir valstybės raidai gali būti naudingesnis negu interpretavimo radikalumas, kuriam ir teisinė bendruomenė, ir politinė valdžia, ir visuomenė dar aiškiai nėra pribrendusios. Suprantama, ta riba, kai Konstitucinis Teismas pats „susivaržo“, neturėtų būti tokia, kad jis kiekviename savo nutarime (atsižvelgdamas į jo turinį) nemėgintų, plėtodamas konstitucinę doktriną, žengti bent truputį toliau negu buvo padaryta ankstesniuose nutarimuose.

Kiek plačiai kiekvienoje nagrinėjamoje byloje turi būti atskleidžiamos Konstitucijos nuostatos, su kuriomis yra palyginamas ginčijamas įstatymas ar kitas teisės aktas? Tai priklauso ir nuo ginčijamo įstatymo (ar kito teisės akto) turinio, ir nuo to, ar Konstitucijos straipsnis (nuostata) jau buvo tirti ankstesnėse bylose. Yra tokių Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriuose pareiškėjo ginčijamas teisės aktas tiriamas siaurai, plačiausiai aptariamą Konstitucijos nuostatų turinys. Tačiau yra ir tokių nutarimų, kuriuose pasitenkinama tik būtina argumentacija (taikoma vadinamoji *argumentacijos pakankamumo* taisyklė), apsiribojama ankstesniuose Konstitucinio Teismo nutarimuose išdėstytų Konstitucijos nuostatų turinio pakartojimu.

Konstitucinio Teismo 1999–2008 m. veikloje buvo išryškėjusi tendencija, kad tais atvejais, kai tirama įstatymo, kito teisės akto atitiktis tokiems Konstitucijos straipsniams (nuostatoms), kurie Konstitucinio Teismo nutarimuose dar nebuvo atskleisti arba yra atskleisti tik fragmentiškai, Konstitucinis Teismas buvo linkęs gana išsamiai atskleisti konstitucinių nuostatų turinį. Taigi vyravo toks Konstitucinio Teismo požiūris, jog jis turi ne tik atsakyti į pareiškėjo klausimą, ar jo ginčijamas įstatymas (kitas teisės aktas) neprieštarauja Konstitucijai, bet ir kuo išsamiau atskleisti Konstitucijos teisinį turinį. Būtent atskleisti *Konstitucijos teisinį turinį yra svarbiausia Konstitucinio Teismo užduotis*. Pastaraisiais metais išryškėjo kita tendencija – Konstitucinio Teismo nutarimuose Konstitucijos nuostatų turinys yra atskleidžiamas tik tiek, kiek to reikia nagrinėjamai bylai išspręsti.

Sprendamas, ar ginčijamas įstatymas, kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas visada privalo išsiaiškinti ginčijamo įstatymo, kito teisės akto turinį, jame nustatytą teisinį reguliavimą. Tačiau *ar Konstitucinis Teismas gali interpretuoti ginčijamą įstatymą, kitą teisės aktą?* Atsakymas į šį klausimą gali būti nevienareikšmis, nes šiuo atveju susiduria bendrosios kompetencijos teismų, administracinių teismų (ypač aukščiausiųjų) ir Konstitucinio Teismo įgaliojimai. Konstitucinio Teismo jurisprudencija šiuo požiūriu nėra gausi, tačiau joje yra ne vienas nutarimas, kuriuo motyvuojamoje dalyje Konstitucinis Teismas vartoja formuluotes „tik taip suprantant...“, „tik taip interpretuojant...“ įstatymo ar kito teisės akto nuostata neprieštarauja Konstitucijai⁷³. Konstitucinio

⁷³ Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimus.

Teismo ir bendrosios kompetencijos teismų pateikiama įstatymo normų samprata ne visada sutampa. Ginčijamo *įstatymo, kito teisės akto interpretavimas Konstitucinio Teismo nutarimuose yra neišvengiamas*, nes tai padeda ne tik atskleisti įstatyme įkūnytus įstatymų leidėjo ketinimus, bet ir suteikti įstatymo normoje nustatytam teisiniam reguliavimui tokią prasmę, kuri atitiktų Konstituciją, išaiškinti šią prasmę subjektams, taikantiems teisės normą. Aiškindamas ginčijamo įstatymo, kito teisės akto normą Konstitucinis Teismas ne tik pateikia jos tikrąjį turinį, bet kartu ir netiesiogiai pakoreguoja normos taikymo praktiką, kad įstatymas, kitas teisės aktas (teisingai išaiškinus jo turinį – atitinkantis Konstituciją) būtų taikomas taip, kad nebūtų iškreiptas tikrasis jo turinys.

Konstitucinio Teismo įgaliojimai Konstitucijoje apibrėžti gana lakoniškai: Konstitucijos 102 ir 105 straipsniuose nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, ar Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Taigi Konstitucinis Teismas privalo ištirti, ar ginčijamas įstatymas ir kitas teisės aktas neprieštarauja *Konstitucijos visumai*. Iš šios konstitucinės nuostatos kyla Konstitucinio Teismo įgaliojimai tirti ginčijamo įstatymo, kito Seimo akto, Respublikos Prezidento bei Vyriausybės akto atitiktį ne tik pareiškėjo nurodytiems, bet ir kitiems, pareiškėjo nenurodytiems, Konstitucijos straipsniams ir principams.

Pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas nagrinėja įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą tik esant Konstitucijoje nurodytų subjektų prašymui. Savo iniciatyva Konstitucinis Teismas negali tirti, ar įstatymas, kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai⁷⁴. Ar tai reiškia, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tik tų įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, kuriuos ginčija pareiškėjas, ar jis, atlikdamas tyrimą pastebėjęs, jog Konstitucijai prieštarauja ir kiti, pareiškėjo prašyme nenurodyti, įstatymai bei kiti teisės aktai, gali savo iniciatyva tirti ir tų kitų, pareiškėjo neginčijamų, įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą?

Tais atvejais, kai pareiškėjas ginčija poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai, bet neprašo ištirti, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja įstatymui, kuriuo remiantis jis buvo priimtas, Konstituciniam Teismui kyla pareiga patikrinti ir tai, ar ginčijamas poįstatyminis teisės aktas ne-

⁷⁴ Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jo ribos // *Justitia*, 2004, Nr. 3.

prieštarauja įstatymui, kuriuo remiantis jis buvo priimtas (nors pareiškėjas minėto įstatymo ir neginčija), taip pat patikrinti, ar įstatymas, kuriuo remiantis buvo priimtas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, neprieštarauja Konstitucijai. Kitaip būtų neįmanoma nustatyti, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai. Antai poįstatyminį teisės aktą palyginus tiesiogiai su Konstitucija galėtų būti konstatuota, kad šis aktas neprieštarauja Konstitucijai. Tačiau ar užtenka palyginti vien su Konstitucija, kad būtų galima spręsti dėl poįstatyminio teisės akto atitikties Konstitucijai? Konstitucijoje įtvirtinta teisės aktų hierarchija, kuri reiškia ir tai, kad poįstatyminis teisės aktas negali prieštarauti įstatymui, o įstatymas – Konstitucijai. Apsiribojus vien ginčijamo poįstatyminio teisės akto lyginimu su Konstitucija nebūtų patikrinta, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai tuo aspektu, kad poįstatyminis teisės aktas negali prieštarauti įstatymui. Taigi sprendžiant, ar pareiškėjo ginčijamas poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, visada turi būti patikrinama ir tai, ar šis aktas neprieštarauja įstatymui, kuriuo remiantis jis buvo priimtas, nors šio įstatymo pareiškėjas ir neginčija.

Kita vertus, poįstatyminis teisės aktas, kurio atitiktimi Konstitucijai abejojama, gali neprieštarauti įstatymui, tačiau pats įstatymas, kuriuo remiantis priimtas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, gali prieštarauti Konstitucijai. Akivaizdu, kad Konstitucijai prieštaraujančiu įstatymu grindžiamas poįstatyminis teisės aktas negali neprieštarauti Konstitucijai. Todėl sprendžiant, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, turi būti patikrinama ir tai, ar įstatymas, kuriuo grindžiamas poįstatyminis teisės aktas, neprieštarauja Konstitucijai, nors įstatymo atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija. Šis teiginys nereiškia, kad, gavęs prašymą iširti poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas nagrinėjamoje byloje visada privalo spręsti, ar pareiškėjo neginčijamas įstatymas, kuriuo yra grindžiamas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, neprieštarauja Konstitucijai. Atlikdamas tyrimą pastebėjęs, kad įstatymas, kurio pareiškėjas neginčija, tačiau kuriuo yra grindžiamas pareiškėjo ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, prieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas privalo tai konstatuoti. Kitaip tariant, tirti pareiškėjo neginčijamą įstatymą ir šį tyrimą atspindėti Konstitucinio Teismo nutarime būtina tik tuo atveju, jeigu sprendžiant ginčijamo poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai paaiškėja, kad pareiškėjo neginčija-

mas įstatymas, kuriuo remiantis priimtas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, prieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas, turėdamas konstitucinius įgaliojimus tirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai, turi pareigą šalinti iš teisės sistemos aktus, prieštaraujančius Konstitucijai. Pareiškėjo ginčijamas teisės aktas dažnai iš dalies apima „uždengia“ kito teisės akto, kurio pareiškėjas neginčia, reguliuojamus visuomeninius santykius. Atliekant tyrimą pastebėjus, kad to kito, pareiškėjo neginčijamo, teisės akto konstitucingumas yra abejotinas, ir neištyrus jo atitikties Konstitucijai galėtų susidaryti tokia teisinė situacija, kai pripažinus pareiškėjo ginčijamą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai liktų galioti ir būtų taikomas dalį tų pačių santykių reguliuojantis kitas, pareiškėjo neginčijamas, teisės aktas. Kitaip tariant, iš teisės sistemos pašalinus tik dalį tuos pačius visuomeninius santykius reguliuojančių teisės aktų, konstitucinio teisėtumo užtikrinimo problema išliktų, nes būtų ir toliau taikomi kiti, t. y. pareiškėjo neginčijami ir konstitucingumo požiūriu netirti teisės aktai, reguliuojantys visuomeninius santykius analogiškai kaip ir teisės aktai, kurie buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai.

Oponentai galėtų paprieštarauti, pateikdami kad ir tokį argumentą. Konstitucijoje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tiria, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai tik pagal Konstitucijoje nurodytų subjektų prašymus. Pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas savo iniciatyva negali pradėti tirti įstatymų ir kitų teisės aktų atitikties Konstitucijai. Taigi ar Konstitucinis Teismas neviršija Konstitucijoje nustatytų savo įgaliojimų, išstirdamas ir tų įstatymų bei kitų teisės aktų, kurių pareiškėjas neginčio, atitiktį Konstitucijai?

Vertinant, ar taip suprasdamas savo jurisdikcijos ribas Konstitucinis Teismas neviršija Konstitucijoje nustatytų savo įgaliojimų, esminę reikšmę turi tai, kad jis niekada nepradedą tirti teisės aktų atitikties Konstitucijai savo iniciatyva – toks tyrimas atliekamas tik gavus Konstitucijoje nurodytų subjektų prašymą. Tačiau tuos pačius visuomeninius santykius įvairiais aspektais dažnai reguliuoja ne vienas, o keli teisės aktai, vienuose nustatytas teisinis reguliavimas dažnai susipina su nustatytuoju kituose, būna neatsiejamas nuo jo. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas dažnai apskritai negalėtų iširti ginčijamo teisės akto atitikties Konstitucijai, prieš tai neištyręs, ar kitas, pareiškėjo neginčijamas, teisės aktas, tiesiogiai susijęs su pareiškėjo ginčijamu teisės aktu, neprieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas, pastebėjęs, kad Konstitucijai prieštarauja ne tik pareiškėjo ginčijamas teisės aktas (jo dalis), bet ir kitas teisės aktas (jo dalis), kurio pareiškėjas neginčija, tačiau kuris yra tiesiogiai ir neatskiriama susijęs su ginčijamu teisės aktu ir iš dalies apima ginčijamo teisės akto reguliuojamus santykius, konstatuoja ir neginčijamo teisės akto (jo dalies) prieštaravimą Konstitucijai. Šiuo atveju Konstitucinis Teismas lyg pratęsia, patikslina pareiškėjo prašymą, pripildo jį ir to trūkstamo turinio, kuris objektyviai turėjo būti prašyme ir kurį prašyme turėjo pateikti pats pareiškėjas, jeigu būtų rengęs jį kruopščiau ir išsamiau, užuot apsiribojęs atskirų teisinio reguliavimo fragmentų ginčijimu. Suprantama, Konstitucinis Teismas, prieš imdamasis tirti ir pareiškėjo neginčijamų įstatymų ar kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, turi labai kruopščiai įvertinti visas aplinkybes ir konstatuoti, kad pareiškėjo neginčijamų įstatymų ar kitų teisės aktų įsiterpiama į pareiškėjo ginčijamo įstatymo ar kito teisės akto reguliuojamus visuomeninius santykius ir dėl to pareiškėjo neginčijamas įstatymas ar kitas teisės aktas yra tiesiogiai ir neatskiriama susijęs su pareiškėjo ginčijamų įstatymų ar kitų teisės aktu. Kitaip labai nesunku peržengti ribą, kai gali kilti pagrįstų abejonių, ar Konstitucinis Teismas neviršijo Konstitucijos nustatytų savo įgaliojimų.

Dar vienas Konstitucinio Teismo jurisdikcijos aspektas yra susijęs su *legislatyvine omisija*, t. y. su tokia teisine situacija, kai teisės akte nėra nustatyta to, kas jame turi būti nustatyta. Kitaip tariant, susijęs su teisinio reguliavimo spraga, kurią draudžia Konstitucija. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra suformulavęs tokią *legislatyvinės omisijos* doktriną: jeigu įstatymuose (jų dalyse) tam tikras teisinis reguliavimas nėra nustatytas, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tų įstatymų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai tais atvejais, kai dėl to, kad tas teisinis reguliavimas nėra nustatytas būtent tuose įstatymuose (jų dalyse), gali būti pažeidžiami Konstitucijos principai ir (arba) normos. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad tais atvejais, kai įstatymų leidėjas nėra tam tikrų santykių sureguliuavęs, užpildyti teisės spragą atitinkamu *ad hoc* atveju gali teismai⁷⁵.

Jeigu pareiškėjas ginčija tai, kad jo nurodytame įstatyme ar kitame teisės akte (jo dalyje) nėra nustatytas tam tikras teisinis reguliavimas,

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas // *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475.

bet tas teisinis reguliavimas pagal Konstituciją neprivalo būti nustatytas būtent tame ginčijamame teisės akte (jo dalyje), Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad byloje dėl pareiškėjo prašymo nėra tyrimo dalyko⁷⁶.

Konstitucinė jurisprudencija, tiksliau – konstitucinė doktrina, kaip Konstitucijos aiškinimo rezultatas, jau tapo neatskiriamu Konstitucijos turinio elementu, nes ja atskleidžiamos Konstitucijos normos ir konstituciniai principai, Konstitucijoje įtvirtintos vertybės, tikroji konstitucinio reguliavimo prasmė. Konstitucija turi būti aiškinama nuolat, nes, perfrazuojant vieną žymiausių JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjų Charlesą Evansą Hughesą (1862–1948), „Konstitucija yra tai, ką apie ją pasakė Konstitucinis Teismas“. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota konstitucinė doktrina, Konstitucinio Teismo taikomi Konstitucijos interpretavimo kanonai daro Konstitucijos aiškinimą konstituciškai nuosekliai pagrįstą ir pakankamai prognozuojamą, sudaro prielaidas turėti nuolatinę, bet kartu nuolat evoliucionuojančią „gyvąją Konstituciją“ (*living constitution*). Pritartina požiūriui, kad „konstitucija turi būti suprantama ne tik kaip *daiktavardis*, bet ir kaip *veiksmažodis*, t. y. kaip nuolatinis procesas, istorinis *dialogas* (ne abstrakcija), neatsiejamas nuo teisės įgyvendinimo ar teisingumo vykdymo. Savo ruožtu šis dialogas nebūtinai turi būti visuomet nuoseklus, jame gali būti įvairių „įtrūkimų“. Todėl *teisę* galima suprasti <...> kaip tam tikrą nuolatinę dinamišką įtampą tarp įvairių priešingų teisinių tekstų. Šią nuolatinę įtampą turi neutralizuoti būtent *teismai*“⁷⁷.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 6 d., 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimai. Apie legislatyvinę omisiją plačiau žr.: Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. *Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XIV kongresas. Pagrindinis pranešimas*. Vilnius, 2008 m. birželio 3–6 d.

⁷⁷ Vaičaitis V. *Hermeneutinė teisės samprata ir konstitucija*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 34.

II. Reikalavimai asmeniui, kuris gali būti renkamas Seimo nariu

II.1. Konstituciniai Seimo rinkimų principai

Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Seimo nariai renkami ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Būtent šios konstitucinės nuostatos – Seimo narių rinkimai yra visuotiniai, tiesioginiai, rinkimų teisė yra lygi, balsavimas yra slaptas – Lietuvos teisės literatūroje dažniausiai vadinamos rinkimų principais⁷⁸. Pritariant mokslinėje literatūroje pateiktoms nuomonėms, kad minėtos konstitucinės nuostatos yra rinkimų principai, vis dėlto galima teigti, kad Konstitucijoje yra įtvirtintos ir kai kurios kitos, teisės mokslinėje literatūroje mažai tirtos, nuostatos, kurios taip pat gali būti laikomos rinkimų principais. Seimo rinkimų konstitucinius principus ir jų turinį lemia įvairios Konstitucijos nuostatos. Iš Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos, kad Lietuva yra demokratinė valstybė, kad jos valdymo forma yra respublika⁷⁹, iš 4 straipsnio nuostatos, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo per demokratiškai išrinktus savo atstovus, iš 33 straipsnio nuostatos, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį ir tiesiogiai, ir per demokratiškai išrinktus atstovus, iš 55 straipsnio nuostatos, kad Seimo nariai yra Tautos atstovai, kurie renkami ketveriems

---

⁷⁸ Žr., pvz.: Normantas A. Rinkimai ir referendumai // Kn. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 624–630; be šių principų, teisės moksliniuose darbuose nurodomas ir *laisvų rinkimų principas* (Žr., pvz.: Žilys J. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsnio komentaras // *Teisės problemos*. 1999/1-2, p. 166; E. Šileikis. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 158; K. Jovaišas. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (2 dalis)*. Vilnius: Teisės institutas, 2002, p. 4), taip pat *demokratiškų rinkimų principas* (Žr., pvz.: Krupavičius A., Pogorelis R. Rinkimų sistema ir rinkimai // Kn. *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 244).

⁷⁹ Konstitucinis Teismas 1998 m. sausio 10 d. nutarime yra konstatavęs, kad pagal Konstitucijoje nustatytą valdžios institucijų kompetenciją Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai, kad mūsų valstybės valdymo formai būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99.

metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu, taip pat iš Konstitucijos preambulėje įtvirtintų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės imperatyvų darytina išvada, kad Seimo nariai, taigi ir visas Seimas, gali ir turi būti renkami tik tokiuose rinkimuose, kurie yra *demokratiški ir laisvi*. Demokratiški ir laisvi parlamento rinkimai yra esminis demokratinės visuomenės elementas, be tikrai demokratiškų ir laisvų rinkimų demokratinė visuomenė yra negalima. Seimo rinkimų demokratiškumą užtikrina konstituciniai Seimo rinkimų principai⁸⁰.

Konstitucijoje nėra įtvirtinta jokios konkrečios Seimo rinkimų sistemos, pagal Konstitucijos 55 straipsnio 3 dalį Seimo narių rinkimų tvarką nustato įstatymas⁸¹. Ši nuostata reiškia, kad įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą išleisti įstatymą, kuriuo būtų nustatyta Seimo rinkimų sistema, kandidatų į Seimo narius iškėlimo, jų įregistravimo, balsavimo, rinkimų rezultatų nustatymo tvarka, taip pat būtų reguliuojami kiti rinkimų santykiai. Pagal Konstituciją visi svarbiausi Seimo rinkimų proceso elementai (rinkimų santykiai) turi būti reguliuojami teisės aktu, turinčiu būtent įstatymo formą, o ne koku nors žemesnės teisinės galios aktu. Tai, kad Konstitucijoje yra numatyta Vyriausioji rinkimų komisija (Konstitucijos 67 str. 13 p.), suponuoja ir jos atitinkamus įgaliojimus organizuojant bei vykdant Seimo rinkimus, *inter alia*, įgaliojimus leisti atitinkamus teisės aktus. Tačiau Vyriausiosios rinkimų komisijos išleistais teisės aktais gali būti reguliuojami tik vadinamieji techniniai Seimo rinkimų proceso elementai, jais negalima nustatyti teisės normų, sudarančių rinkimų teisės turinį. Nustatydamas Seimo rinkimų sistemą, reguliuodamas kitus Seimo rinkimų santykius įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją, tačiau tai nereiškia, kad jis šioje srityje yra visiškai laisvas, kad gali savo nuožiūra nustatyti bet kokią Seimo narių rinkimų tvarką. Įstatymų leidėją saisto konstituciniai Seimo rinkimų principai, nuo kurių jis negali nukrypti.

⁸⁰ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija // Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 164–224.

⁸¹ Apžvelgdamas įvairių valstybių Konstitucijas vienas žymiausių rinkimų sistemų tyrinėtojų prof. Giovanni Sartori labai taikliai nurodo, kad „nors rinkimų sistemos konstitucijų tekstuose gali formaliai net nebūti aptariamoms, bet iš tikrųjų jos yra esminis politinių sistemų funkcionavimo elementas“. Žr. Giovanni Sartori. *Lyginamoji konstitucinė inžinerija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2001, p. 19.

Pirmiausia konstatuotina, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas Seimo rinkimų *būtinumas ir rinkimų periodiškumas*. Tai reiškia, kad pagal Konstituciją negali būti tokios situacijos, kad Seimo rinkimai nėra rengiami arba jie rengiami ne Konstitucijoje nustatytais laikotarpiais. Konstitucija draudžia išleisti įstatymus ir kitus teisės aktus, kuriais būtų nustatyta, kad Seimo rinkimai nėra rengiami pasibaigus Konstitucijoje nustatytam Seimo ketverių metų kadencijos laikotarpiui. Vienintelė išimtis, kai Seimo rinkimai gali būti nerengiami Konstitucijoje numatytu periodiškumu, yra numatyta pačioje Konstitucijoje: pagal Konstitucijos 143 straipsnį, jeigu karo veiksmų metu turi būti rengiami eiliniai Seimo rinkimai, Seimas arba Respublikos Prezidentas priima sprendimą pratęsti Seimo įgaliojimus. Tačiau ir tokiu atveju Seimo rinkimai turi būti skiriami ne vėliau kaip po trijų mėnesių karui pasibaigus.

Manytina, jog būtų nepagrįsta Seimo rinkimų principais laikyti tik tai, kad rinkimai yra visuotiniai, tiesioginiai, kad rinkimų teisė yra lygi, o balsavimas – slaptas (Konstitucijos 55 str. 1 d.). Iš įvairiuose Konstitucijos straipsniuose (1, 4, 22, 33, 55 ir kt.) įtvirtintų nuostatų, taip pat iš jos preambulėje įtvirtintų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvų kildintini ir šie Seimo rinkimų principai: 1) Seimo rinkimai turi būti konkurenciniai, t. y. rinkėjai turi turėti realią galimybę pasirinkti iš kelių kandidatų; 2) visų Seimo rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų teisė vienodomis sąlygomis kelti kandidatus į Seimo narius; draudimas nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kai teisę kelti kandidatus į Seimo narius galėtų turėti tik kuri nors viena (pvz., esanti valdžioje ar pan.) politinė partija ar kuri nors viena asmenų grupė; 3) visų politinių partijų ir kandidatų į Seimo narius teisė vienodomis sąlygomis dalyvauti Seimo rinkimų kampanijoje, įskaitant visų politinių partijų, kandidatų į Seimo narius teisę vienodomis sąlygomis laisvai skelbti savo rinkimų programas (pažiūras), supažindinti su jomis rinkėjus bei rinkėjų teisę žinoti rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų, kandidatų į Seimo narius rinkimų programas (pažiūras) ir laisvai jas svarstyti; 4) galimybė rinkėjams balsuoti laisvai, nepatiriant jokios tiesioginės ar netiesioginės prievartos, grasinimų ar kitokio spaudimo, jokio materialinio ar kitokio „skatinimo“ dalyvauti rinkimuose ar juose nedalyvauti; 5) valstybės valdžios ir kitų valstybės institucijų nešališkumas (neutralumas) Seimo rinkimų kampanijos atžvilgiu; 6) Seimo rinkimų viešumas, skaidrumas; 7) pažeistų

rinkimų teisių reali gynyba, įskaitant teisminę gynybą; 8) sąžiningas Seimo rinkimų rezultatų nustatymas; 9) Seimo rinkimus turi organizuoti ir vykdyti, jų galutinius rezultatus nustatyti nepriklausoma ir nešališka institucija – Vyriausioji rinkimų komisija.

Nurodyti konstituciniai Seimo rinkimų principai neretai persipina tarpusavyje, vienas rinkimų principas dažnai yra kito rinkimų principo dalis, lemia kito rinkimų principo turinį, tad pateiktas šių principų apibrėžimas yra sąlyginis – pasirinkus atitinkamus kriterijus galimas ir kitoks jų apibūdinimas bei skirstymas. Pažymėtina ir tai, kad minėtos nuostatos, kurios įvardijamos kaip konstituciniai Seimo rinkimų principai, gali būti apibūdintos ir kitaip, pavyzdžiui, kaip demokratiškų ir laisvų rinkimų principo elementai (sudedamosios dalys). Tačiau kad ir kaip apibūdintume minėtas nuostatas – ar kaip Seimo rinkimų konstitucinius principus, ar kaip demokratiškų ir laisvų rinkimų principo elementus (sudedamąsias dalis), – galima teigti, kad pagal Konstituciją Seimas gali ir turi būti renkamas tik tokiuose rinkimuose, kurie yra visuotiniai, tiesioginiai, kai rinkimų teisė yra lygi, o balsavimas – slaptas; pagal Konstituciją galimi tik tokie Seimo rinkimai, kai dėl Seimo nario mandato varžomasi laisvai ir sąžiningai, kai rinkėjai turi teisę laisvai rinktis iš įvairų pažiūrų kandidatų, gali laisvai reikšti savo valią⁸². Iš Konstitucijos valstybei kyla pareiga veikti pozityviai, kad Seimo rinkimai būtų demokratiški ir laisvi, vyktų Konstitucijoje numatytais laikotarpiais. Tik tuomet, kai paisoma Konstitucijoje įtvirtintų Seimo rinkimų principų, tokiu rinkimų būdu suformuotas Seimas – Tautos atstovybė, yra legalus ir legitimus⁸³. Konstitucijoje įtvirtinta piliečio teisė rinkti Seimo narius (aktyvioji rinkimų teisė) ir teisė būti išrinktam Seimo nariu (pasyvioji rinkimų teisė) yra individuali teisė. Šios teisės esmė sudaro reali teisė dalyvauti demokratiškuose ir lais-

⁸² Pagrindiniai rinkimų principai buvo patvirtinti Venecijos Komisijos 51-oje sesijoje, kuri vyko 2002 m. liepos 5–6 d.; Venecijos komisija patvirtino „Rekomenduojamų normų vykdant rinkimus sąvadą“, kuris dar vadinamas „Geros praktikos rinkimų kodeksu“ (*Code of good practice in electoral matters*) // *Guidelines and Explanatory Report* // CDL – STD (2003) 034. Šiame dokumente nurodomi šie penki pagrindiniai rinkimų principai: visuotinė rinkimų teisė, lygi rinkimų teisė, laisvi rinkimai, slaptas balsavimas ir tiesioginė rinkimų teisė. Be to, nurodoma, kad rinkimai turi vykti reguliariai. Šie rinkimų principai laikomi Europos konstitucinio paveldo dalimi; jie, kaip rašoma minėtame sąvade, sudaro Europos rinkimų paveldo pagrindą.

⁸³ Autorius nekelia sau tikslo šiame darbe atskleisti kiekvieno nurodyto Seimo rinkimų principo turinį.

vuose Seimo rinkimuose remiantis visuotine ir lygia rinkimų teise, slaptu balsavimu, tiesiogiai renkant Seimo narius. Konstitucijoje įtvirtintas demokratiškų ir laisvų Seimo rinkimų principas yra Tautos aukščiausiosios suverenios galios tiesioginės raiškos būdas, o teisė rinkti Seimo narius ir teisė būti išrinktam Seimo nariu yra labai svarbi piliečio teisinio statuso demokratinėje visuomenėje dalis. Pagal Konstituciją valstybei kyla pareiga užtikrinti vienodą rinkimų teisę visiems Lietuvos Respublikos piliečiams be jokios diskriminacijos.

Konstitucijos 34 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad teisę būti išrinktam nustato Konstitucija ir rinkimų įstatymai, o Konstitucijos 55 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad Seimo narių rinkimų tvarką nustato įstatymas. Įstatymų leidėjas, turėdamas konstitucinius įgaliojimus (teisę ir pareigą) išleisti Seimo rinkimų įstatymą, gali šiame įstatyme įtvirtinti ir tokias nuostatas, *inter alia*, tokius reikalavimus asmenims, kuriuos jie turi atitikti, kad galėtų būti renkami Seimo nariais, kurie nėra tiesiogiai nurodyti atitinkamuose Konstitucijos straipsniuose. Svarbu, kad Seimo rinkimų įstatyme nebūtų įtvirtinta tokių nuostatų – *inter alia*, tokių reikalavimų, kuriuos turi atitikti asmenys, kad galėtų būti renkami Seimo nariais, – kurios konkuruotų su Konstitucijos nuostatomis arba nebūtų grindžiamos Konstitucijos nuostatomis. Kitaip tariant, Seimo rinkimų įstatyme gali būti nustatyti ir Konstitucijoje tiesiogiai nenurodyti, t. y. kitokie „papildomi“ reikalavimai, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, tačiau jie turi būti konstituciškai pagrįsti, negali paneigti arba iškreipti Konstitucijoje *explicitiškai* bei *implicitiškai* įtvirtintų reikalavimų.⁸⁴

Reikalavimai asmeniui, kuris gali būti renkamas Seimo nariu *expressis verbis*, nustatyti Konstitucijos 56 straipsnyje; atitinkami konstituciniai draudimai būti išrinktam Seimo nariu taip pat kyla iš Konstitucijos 74, 113 bei 141 straipsnių nuostatų. Iš Konstitucijoje įtvirtinto *explicitinio* ir *implicitinio* teisinio reguliavimo išplaukia, kad Seimo nariu *gali būti renkamas* tik toks asmuo, kuris: 1) yra Lietuvos Respublikos pilietis; 2) nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei; 3) rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų amžiaus; 4) nuolat gyvena Lietuvoje. Pagal Konstituciją Seimo nariu *negali būti renkamas*: 1) asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė ir kuris nėra baigęs atlikti minėtos

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

bausmės; 2) asmuo, teismo pripažintas neveiksniu; 3) teisėjai, kol jie nėra pasitraukę iš teisėjo pareigų; 4) asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyvią tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, kol jie nėra nutraukę tarnybos ar pasitraukę iš pareigų; 5) Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, kurie apkaltos proceso tvarka buvo pašalinti iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar priesaikos sulaužymą.

Konstitucijoje įtvirtinti reikalavimai asmeniui, kuris gali būti renkamas Seimo nariu, pateikti ir Seimo rinkimų įstatyme (1 str. 2–5 d.). Palyginę Konstitucijos ir Seimo rinkimų įstatymo nuostatas pastebėsime, kad Konstitucijoje nustatyti reikalavimai, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, Seimo rinkimų įstatyme ne visada turi tokią pačią tekstinę išraišką, kokia yra Konstitucijoje; Seimo rinkimų įstatyme kai kurie reikalavimai tekstuliai išdėstyti truputį kitaip – išsaugant Konstitucijoje nustatytų reikalavimų esmę, jie papildyti tam tikrais naujais elementais. Be abejo, vien tai, kad įstatymuose įtvirtintos nuostatos tekstuliai nesutampa su Konstitucijos nuostatomis, savaime nereiškia, jog įstatymų nuostatos neatitinka Konstitucijos. Lygiai taip pat vien ta aplinkybė, kad Seimo rinkimų įstatyme nustatyti reikalavimai, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, tekstuliai nesutampa su Konstitucijoje nustatytais reikalavimais, dar nėra pagrindas Seimo rinkimų įstatyme nustatytus reikalavimus vien dėl to vertinti kaip teisiškai ydingus arba net prieštaraujančius Konstitucijai. Tačiau tai yra svarbus pretekstas nuodugniau panagrinėti Seimo rinkimų įstatyme nustatytus reikalavimus, taip pat ir tuo aspektu, ar visi jie suformuluoti teisiškai korektiškai, ar jais kartais nenukrypstama nuo Konstitucijoje įtvirtintų reikalavimų.

II.2. Nuolatinis gyvenimas Lietuvoje: ko reikalauja Konstitucija?

Vienas iš Seimo rinkimų įstatyme nustatytų reikalavimų, kurių turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, yra reikalavimas *nuolat gyventi Lietuvoje* (2 str. 2 d.). Toks pats reikalavimas ir tais pačiais žodžiais yra įtvirtintas ir Konstitucijoje – jos 56 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Seimo nariu gali būti renkamas pilietis, kuris nuolat gyvena

Lietuvoje. Konstitucijoje nenurodyta, koks asmuo laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, nenustatyta, kiek laiko likus iki rinkimų asmuo turi nuolat gyventi Lietuvoje, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu – tai apibrėžti yra įstatymų leidėjo kompetencija. Pagal Seimo rinkimų įstatymo⁸⁵ 2 straipsnio 2 dalį nuolat gyvenančiu Lietuvoje laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kurio duomenys apie gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, arba pilietis, kuris pagal Civilinį kodeksą pripažįstamas turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje. Taigi pagal Seimo rinkimų įstatymą minėta aplinkybė – ar asmuo nuolat gyvena Lietuvoje, gali būti nustatoma dviem būdais: 1) konstatavus, kad asmens duomenys apie jo gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, arba 2) pagal Civilinį kodeksą pripažinus asmenį turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje.

Lietuvos Respublikos gyventojų registras yra pagrindinis valstybės registras, jame tvarkomi Lietuvos Respublikos piliečių duomenys, įskaitant jų gyvenamąją vietą⁸⁶. Pagal Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymo 9 straipsnio 1 dalies 8 punktą registre nurodoma asmens gyvenamoji vieta, atvykimo į gyvenamąją vietą data; jeigu asmuo išvyksta gyventi į užsienį – išvykimo vieta (valstybė) ir išvykimo data; jeigu asmuo nuolat gyvena užsienyje – valstybė; jeigu asmuo neturi gyvenamosios vietos – savivaldybė, kurioje asmuo gyvena. Nors Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatyme nenurodoma, kad registre tvarkomi duomenys tų Lietuvos Respublikos piliečių, kurie *nuolat gyvena Lietuvoje*, iš įstatymo paskirties – kaupiti Lietuvos Respublikos gyventojų duomenis, taip pat iš įstatymo nuostatų, kad registre nurodoma „asmens gyvenamoji vieta“ matyti, kad registre, *inter alia*, nurodomi duomenys: 1) Lietuvos Respublikos piliečių, kurie nuolat gyvena Lietuvoje; 2) Lietuvos Respublikos piliečių, kurie Lietuvoje nuolat negyvena, bet deklaruoja savo gyvenamąją vietą Lietuvoje. Registre taip pat fiksuojama tai, kada Lietuvos Respublikos pilietis išvyko gyventi į kitą valstybę, o jeigu kitoje valstybėje apsigyveno nuolat – kurioje valstybėje nuolat apsigyveno.

Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatyme įtvirtintas teisinis reguliavimas yra susijęs su teisiniu reguliavimu, nustatytu Lietuvos Res-

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas (išdėstytas nauja redakcija) // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 59-1760.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 28-793.

publikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatyme⁸⁷. Pagal Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymą Lietuvos Respublikos gyventoju laikomas Lietuvos Respublikos teritorijoje gyvenantis Lietuvos Respublikos pilietis, užsienio valstybės pilietis ir asmuo be pilietybės (3 str. 3 d.). Lietuvos Respublikos pilietis, gyvenantis Lietuvoje, privalo deklaruoti savo gyvenamąją vietą – nurodyti gyvenamosios vietos adresą, t. y. namo, buto ar kitos patalpos, kurioje jis gyvena, adresą (3 str. 1 ir 4 d.). Pagal įstatymo 3 straipsnio 2 dalį asmens gyvenamąja vieta laikoma ta pagrindinė vieta, kurioje asmuo faktiškai dažniausiai gyvena ir su kuria jis yra labiausiai susijęs. Asmuo, gyvenantis keliose vietose, privalo deklaruoti tik vieną gyvenamąją vietą, t. y. tą vietą, kurioje jis faktiškai dažniausiai gyvena ir su kuria labiausiai susijęs. Įstatyme taip pat nustatyta, kad gyvenamąją vietą turi deklaruoti asmenys, kurie neturi gyvenamosios vietos, t. y. asmenys, neturintys gyvenamosios patalpos (3 str. 8 d.); gyvenamąją vietą Lietuvoje taip pat turi deklaruoti Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie atvyko į Lietuvą ilgiau kaip 183 dienoms per metus, ir piliečiai, keičiantys gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje ar išvykstantys iš Lietuvos Respublikos ilgesniam kaip šešių mėnesių laikotarpiui (4 str. 1 d. 1 p.)⁸⁸.

Nei Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatyme, nei Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatyme nevartojamas terminas „asmuo, *nuolat gyvenantis* Lietuvoje“ ir nenurodoma, kad gyvenamąją vietą turi deklaruoti tik tie asmenys, kurie nuolat gyvena Lietuvoje. Pagal Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymą pareigą deklaruoti gyvenamąją vietą turi ir Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie nuolat gyvena Lietuvoje, ir piliečiai, kurie nuolat gyvena ne Lietuvoje, o kitoje valstybėje, ir yra atvykę į Lietuvą ilgesniam kaip 183 dienų laikotarpiui per metus. Iš Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nuostatų matyti, kad šiame įstatyme numatyto gyvenamosios vietos deklaravimo tikslas – rinkti ir kaupti duomenis apie asmenų gyvenamąją vietą; šiame įstatyme nėra apibrėžtos sąlygos, kurioms esant asmuo laikomas *nuolat gyvenančiu Lietuvoje*. Kitaip tariant, galima teigti, kad nei Lietuvos Res-

⁸⁷ Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 66-1910.

⁸⁸ Išsamiau gyvenamosios vietos deklaravimą reglamentuoja Gyventojų registro tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2008 m. balandžio 8 d. įsakymu Nr. (29) 4R-18 patvirtintas „Gyvenamosios vietos deklaravimo ir deklaravimo duomenų tvarkymo taisyklės“ // *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 44-1673.

publikos gyventojų registro įstatyme, nei Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatyme nėra aiškiai nustatyta, koks asmuo laikomas *nuolat gyvenančiu Lietuvoje* – šiose įstatymuose nustatyta tik tai, kad asmuo, gyvenantis Lietuvoje, turi deklaruoti vietą, kurioje jis gyvena Lietuvoje.

Kas yra asmens nuolatinė gyvenamoji vieta, kada asmuo pripažįstamas turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje, nustatyta Civiliniame kodekse. Pagal Civilinio kodekso 2.12 straipsnio 1 dalį asmens nuolatinė gyvenamoji vieta reiškia asmens teisinį santykį su valstybe arba jos teritorijos dalimi – asmens nuolatinė gyvenamoji vieta yra toje valstybėje arba jos teritorijos dalyje, kurioje jis nuolat ar daugiausia gyvena, laikydamas tą valstybę ar jos teritorijos dalį savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta. Taigi pagal Civilinį kodeksą Lietuvos Respublikos pilietis laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, jeigu jis nuolat ar daugiausia gyvena Lietuvoje ir būtent Lietuvą laiko savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta. Civiliniame kodekse numatyta, kad asmuo pripažįstamas turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, jeigu jis Lietuvos Respublikoje savo valia įkuria ir išlaiko savo vienintelę arba pagrindinę gyvenamąją vietą, ketindamas čia įkurti ir išlaikyti savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų centrą; šis ketinimas gali būti išreikštas, be kita ko, asmeniui faktiškai būnant Lietuvos Respublikoje, taip pat nustačius jo ir Lietuvos Respublikos asmenų asmeninius ar verslo ryšius arba remiantis kitais kriterijais. Pagal Civilinį kodeksą asmuo gali turėti tik vieną nuolatinę gyvenamąją vietą.

Civiliniame kodekse vartojama ne tik asmens *nuolatinės gyvenamosios vietos*, bet ir asmens *gyvenamosios vietos* sąvoka – asmens gyvenamąją vietą laikoma vieta, kurioje jis faktiškai dažniausiai gyvena. Nustatant fizinio asmens gyvenamąją vietą, atsižvelgiama į asmens faktinio gyvenimo toje vietoje trukmę ir tęstinumą, duomenis apie asmens gyvenamąją vietą viešuosiuose registruose, taip pat į paties asmens viešus pareiškimus apie savo gyvenamąją vietą. Jeigu asmuo faktiškai gyvena keliuose vietose, tai vieta, su kuria asmuo yra labiausiai susijęs (kur yra asmens turtas arba didžioji turto dalis, kur yra jo darbo vieta arba kur jis gyvena ilgiausiai), laikoma pagrindine jo gyvenamąja vieta. Tokiu atveju, nustatant asmens nuolatinę gyvenamąją vietą, atsižvelgiama į tai, kur yra pagrindinė jo gyvenamoji vieta.

Pažymėtina, kad nors Civiliniame kodekse nevartojama formuluotė „asmuo, nuolat gyvenantis Lietuvoje“, iš šio kodekso nuostatų, apibrė-

žiančių, koks asmuo yra laikomas turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje, galima daryti išvadą, kad Civiliniame kodekse nustatyta, jog asmuo, turintis nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje, laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje. Civiliniame kodekse nurodyti dviejų rūšių asmens nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvoje nustatymo kriterijai: objektyvūs ir subjektyvūs. Objektyvūs kriterijai, kuriais remiantis galima konstatuoti, kad asmuo nuolat gyvena Lietuvoje, yra tai, kad čia, Lietuvoje, yra asmens pagrindinė (reali, faktinė) gyvenamoji vieta, jo darbo vieta, jo šeimos reali (faktinė) gyvenamoji vieta, kad čia, Lietuvoje, asmens nurodytoje gyvenamojoje vietoje, prirėkus jį gali rasti viešosios valdžios atstovai ir pan. Svarbiausias objektyvus kriterijus yra tas, kad asmuo daugiausia realiai (faktiškai) gyvena Lietuvoje, o ne kurioje nors kitoje valstybėje. Subjektyvus kriterijus yra asmens ketinimas Lietuvą pripažinti savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta, t. y. subjektyvi asmens nuomonė, subjektyvi jo nuostata. Sprendžiant, ar asmuo nuolat gyvena Lietuvoje, būtina remtis ir objektyviais, ir subjektyviais kriterijais.⁸⁹

Vertinant, ar Seimo rinkimų įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį nuolat gyvenančiu Lietuvoje laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kurio duomenys apie gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, yra toks, kad būtų galima teigti, jog pilietis, atitinkantis minėtą kriterijų, kartu atitinka ir Konstitucijoje nustatytą reikalavimą (sąlygą) nuolat gyventi Lietuvoje, pirmiausia būtina išsiaiškinti, koks yra Konstitucijoje įtvirtinto reikalavimo „nuolat gyventi Lietuvoje“ turinys. Pagal Konstituciją Seimo nariai yra Tautos atstovai, jie sudaro Tautos atstovybę – Seimą. Akivaizdu, kad piliečiai, kurie nuolat gyvena ne Lietuvoje, bet kitoje valstybėje, tik netiesiogiai ir tik retkarčiais susiduria su kasdienėmis Lietuvos visuomenės ir valstybės problemomis, menčiau jas supranta, jie gali būti atitrūkę nuo realios Lietuvos tikrovės. Jeigu Seimo nariais galėtų būti renkami Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie nuolat gyvena ne Lietuvoje, o kitoje valstybėje, susidarytų ir tokia padėtis, kai Lietuvoje nuolat negyvenantys Seimo nariai galėtų priiminti (dalyvautų priimant) sprendimus, turinčius lemiamą reikšmę visų pirma čia, Lietuvoje, gyvenantiems asmenims. Tai būtų neteisinga. Kita vertus, jeigu Lietuvoje nuolat negyvenantys piliečiai galėtų būti renkami Seimo

⁸⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 41.

nariais, būtų sunku užtikrinti tokių Seimo narių dalyvavimą Seimo, jo komitetų ir komisijų darbe, sumažėtų Seimo veiklos efektyvumas. Atsižvelgtina ir į tai, kad Lietuvoje gyvenančių žmonių poreikių bei lūkesčių, visuomenės ir valstybės raidos problemų ir jų sprendimo būdų geras suvokimas yra labai svarbi Konstitucijoje įtvirtinto atsakingo valdymo principo įgyvendinimo prielaida. Taigi iš Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstitucinio statuso kyla, kad Seimo nariais gali būti renkami tik tie Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie *nuolat gyvena Lietuvoje*. Būtent dėl to minėtas reikalavimas yra *expressis verbis* įtvirtintas Konstitucijoje. Net jeigu šis reikalavimas Konstitucijoje nebūtų nustatytas tiesiogiai, galima teigti, kad jis vis tiek kiltų iš įvairių Konstitucijos nuostatų.

Pažymėtina, kad konstitucinis reikalavimas „nuolat gyventi Lietuvoje“ turi savo, jam būdingą konstitucinį turinį, kurio esmė – Seimo nariu gali būti renkamas tik toks Lietuvos Respublikos pilietis, kuris *tikrai nuolat gyvena Lietuvoje, t. y. realiai (faktiškai) gyvena Lietuvoje*. Vien tai, kad asmuo atitinka įstatymuose nustatytus tam tikrus formalius juridinius požymius, dar nėra pagrindas laikyti asmenį nuolat gyvenančiu Lietuvoje Konstitucijos nustatyto reikalavimo prasme. Galima teigti, kad Seimo rinkimų įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį pilietis, kurio duomenys apie jo gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, yra nepakankamas, kad šį kriterijų atitinkantį asmenį savaime būtų galima laikyti nuolat gyvenančiu Lietuvoje Konstitucijos nustatyto reikalavimo prasme. Vien dėl to, kad pagal minėtą teisinį reguliavimą asmuo gali būti laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje net ir tuo atveju, kai jis Lietuvoje realiai (faktiškai) negyvena. Antai kitoje valstybėje nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikos pilietis, laikinai atvykęs į Lietuvą ir įgijęs Lietuvoje nuosavybės teise gyvenamąją patalpą (butą, namą, namo dalį ir pan.) bei paskelbęs, kad jis Lietuvoje ketina įkurti ir išlaikyti savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų centrą, taip pat deklaravęs savo gyvenamąją vietą Lietuvoje pagal minėtą teisinį reguliavimą, būtų (galėtų būti) laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, nors jis Lietuvoje realiai (faktiškai) negyventų, o jo tikroji nuolatinė gyvenamoji vieta kaip buvo, taip ir liktų kitoje valstybėje. Galima ir tokia situacija, kai Lietuvos Respublikos pilietis, nuolat gyvenantis Lietuvoje (duomenys apie jo gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre), išvyksta laikinai gyventi į kitą valstybę ir pasilieka joje

ilgam laikui – daug metų ten dirba, sukuria šeimą, įgyja turtą, ten gimsta jo vaikai, kurie ten lanko mokyklą, ir pan. Kitaip tariant, akivaizdu, kad tokio asmens pagrindinė (nuolatinė) gyvenamoji vieta, pagrindinė asmeninių, socialinių, ekonominių interesų sfera jau senai yra ne Lietuvoje, o kitoje valstybėje, tačiau asmuo yra deklaravęs, kad jis nuolat gyvena Lietuvoje, duomenys apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje yra įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, nes asmuo nepasirūpino, kad minėti duomenys būtų pataisyti. Ar ir toks Lietuvos Respublikos pilietis gali būti laikomas atitinkančiu konstitucinį reikalavimą nuolat gyventi Lietuvoje, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu? Labai abejotina.

Galima teigti, kad Civiliniame kodekse nustatyti objektyvūs kriterijai, kuriais remiantis galima konstatuoti, kad asmuo nuolat gyvena Lietuvoje, ir svarbiausias iš jų – čia yra asmens pagrindinė (reali, faktinė) gyvenamoji vieta – asmeniui deklaravus savo gyvenamąją vietą Lietuvoje, duomenis apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje įrašius Lietuvos Respublikos gyventojų registre, vėliau, jau pagal Seimo rinkimų įstatymą sprendžiant, ar toks asmuo atitinka konstitucinį reikalavimą nuolat gyventi Lietuvoje, neturi lemiamos reikšmės. Seimo rinkimų įstatyme nustatytas toks reguliavimas, kad sprendžiant, ar pilietis atitinka konstitucinį reikalavimą nuolat gyventi Lietuvoje, užtenka to, kad, kaip minėta, piliečio duomenys apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje yra įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, t. y. pilietis yra deklaravęs savo gyvenamąją vietą Lietuvoje. Jeigu pilietis yra tai padaręs, pagal Seimo rinkimų įstatymą laikoma, kad jis nuolat gyvena Lietuvoje. Taigi pagal Seimo rinkimų įstatymą lemiamą aplinkybę tampa tai, jog pilietis atitinka vieną iš įstatymuose nustatytų formalių kriterijų⁹⁰. Tačiau, kaip minėta, pagal Konstitu-

⁹⁰ Antai 2008 m. Seimo rinkimuose į Liberalų sąjūdžio partijos keliamų kandidatų sąrašą buvo įtraukta J. V., kuri, kaip buvo skelbta spaudoje, aštuonerius pastaruosius metus gyvena Airijoje, yra Airijos lietuvių bendruomenės pirmininkė. Kilus abejonių, ar J. V. gali būti įtraukta į kandidatų sąrašą, nes ji gyvena ne Lietuvoje, o Airijoje, partijos pirmininkas paaiškino, kad „jinai labai dažnai būna Lietuvoje, ji yra deklaravusi gyvenamąją vietą Panevėžyje, <...> ji yra iš naujos kartos emigrantų, kurie viena koja gyvena Lietuvoje, kita – tenai, Airijoje“, todėl jis jokios problemos dėl J. V. kandidatavimo nematęs. Pati J. V. savo biografijoje, pateiktoje Vyriausiajai rinkimų komisijai, nurodė, kad ji yra išvykusi į Airiją, tačiau nenurodė, kuriais metais tai padarė. J. V. taip pat nurodė, kad savo gyvenamąją vietą ji yra deklaravusi Lietuvoje, kad yra Airijos Lietuvių Bendruomenės (ALB) pirmininkė, Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) Valdybos narė, Naujosios emigracijos reikalų komisijos

ciją Seimo nariu gali būti renkamas tik toks Lietuvos Respublikos pilietis, kuris tikrai, t. y. *realiai (faktiškai) nuolat gyvena Lietuvoje*. Pasakysime tik, kad jeigu šiuo metu kiltų ginčas, ar asmuo, kurio duomenys apie jo gyvenamąją vietą yra įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, tikrai gali būti laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, t. y. ar toks asmuo atitinka konstitucinį reikalavimą nuolat gyventi Lietuvoje, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, išspręsti tokį ginčą būtų labai sunku ar net neįmanoma, nes pagal šiuo metu galiojančius įstatymus teismas turėtų (galėtų) konstatuoti, pavyzdžiui: „Kadangi pagal Seimo rinkimų įstatymą asmuo, kurio duomenys apie jo gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, yra laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, nėra teisinio pagrindo tokio asmens nelaikyti nuolat gyvenančiu Lietuvoje“. Taigi atsidurtume (galėtume atsidurti) toje pačioje neapibrėžtoje padėtyje. Vadinas, sprendžiant, ar pilietis, siekiantis būti išrinktas Seimo nariu, atitinka konstitucinį reikalavimą „nuolat gyventi Lietuvoje“, neužtenka išsiaiškinti, ar duomenys apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje yra įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, ar jis yra deklaravęs savo nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje. Manytina, kad įstatymų leidėjas, nustatęs, jog nuolat gyvenančiu Lietuvoje laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kurio duomenys apie gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, neturėtų apsiriboti minėtu teisiniu reguliavimu. Gal vertėtų nustatyti ir tai, kad, esant pagrįstoms abejonėms, ar siekiantis tapti Seimo nariu asmuo, kurio duomenys apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje yra įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, tikrai nuolat gyvena Lietuvoje, Vyriausioji rinkimų komisija turėtų teisę ginčyti tokio asmens pateiktą duomenų apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje įrašymo Lietuvos Respublikos gyventojų registre, pagrįstumą. Galimas ir kitoks

---

pirminkė ir kad atstovauja Airijos lietuvių interesams platesniu, t. y. pasauliniu, mastu. Biografijoje nurodoma ir tai, kad Airijoje, Dubline, 2004 m. ji įsteigė lietuvių mokyklą, buvo pirmoji jos direktorė, kad prieš metus Airijoje gimė jos sūnus. Aiškindama minėtas aplinkybes J. V. neneigė, kad ji „vis dar turinti darbinių santykių Airijoje, todėl būnanti abiejose valstybėse“. Kandidatė teigė, kad „jei būtų išrinkta į Seimą, ji gyventų Lietuvoje“. Nurodytos aplinkybės, autoriaus nuomone, leidžia kelti klausimą, kurioje valstybėje – Airijoje ar Lietuvoje – yra tikroji J. V. gyvenamoji vieta, ar ji tikrai gyvena Lietuvoje, kaip to iš kandidatų į Seimo narius reikalauja Konstitucija? Deja, Vyriausioji rinkimų komisija nekreipė dėmesio į nurodytas aplinkybes ir jų nesiaiškino, tikriausiai remdamasi tuo, kad J. V. yra deklaravusi savo gyvenamąją vietą Lietuvoje, ir įregistravo ją kandidatė į Seimo narius.

teisinis reguliavimas, tačiau visais atvejais jis turėtų būti toks, kad būtų galima įvykdyti konstitucinį reikalavimą – rinkti Seimo nariais tik tokius asmenis, kurie nuolat gyvena Lietuvoje. Kitaip tariant, būtinas toks teisinis reguliavimas, kad, kilus abejonei, ar pilietis, siekiantis būti išrinktu Seimo nariu, atitinka konstitucinį reikalavimą „nuolat gyventi Lietuvoje“, būtų galimybė patikrinti, ar toks pilietis *tikrai, t. y. realiai (faktiškai) nuolat gyvena Lietuvoje*. Be abejo, tokiaime ginče galutinį sprendimą turėtų priimti teismas. Jeigu piliečio „nuolatinis gyvenimas“ Lietuvoje yra fiktyvus, pavyzdžiui, duomenys apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje yra įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, tačiau akivaizdu, kad jis nuolat gyvena ne Lietuvoje, o kitoje valstybėje, toks pilietis negalėtų būti laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje Konstitucijoje numatyto reikalavimo nuolat gyventi Lietuvoje prasme. Minėtų santykių išsamesnio teisinio reguliavimo kol kas stokojama. Suprantama, diskutuojant, ar toks teisinis reguliavimas yra reikalingas, taip pat dėl jo turinio būtina vadovautis nuostata, kad negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas ar net leistų dirbtinai riboti Lietuvos Respublikos piliečių, išvykusių gyventi į kitą valstybę tik laikinai, konstitucinę teisę būti renkamiems Seimo nariais. Čia būtina rasti pusiausvyrą tarp dviejų konstitucinių vertybių: Lietuvos Respublikos piliečio konstitucinės teisės būti renkamam Seimo nariu ir Konstitucijoje įtvirtinto reikalavimo, kad Seimo nariais gali būti renkami tik tie Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie nuolat gyvena Lietuvoje.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos pilietis, laikinai išvykęs gyventi į kitą valstybę dėl to, kad jis yra Lietuvai toje valstybėje atstovaujantis pareigūnas (pvz., diplomatas), ar yra Lietuvos Respublikos deleguotas pareigūnas kurioje nors tarptautinėje ar kitoje panašaus pobūdžio organizacijoje, kurios būstinė yra ne Lietuvoje, *negali būti laikomas nuolat negyvenančiu ar negyvenančiu Lietuvoje*. Diskusija šiuo klausimu buvo kilusi 2008 m. pabaigoje, artėjant Respublikos Prezidento rinkimams. Viešojoje erdvėje pasirodė teiginių, kad Europos Komisijos narės pareigas tuo metu ėjusi Dalia Grybauskaitė ir Lietuvos Respublikos ambasadoriaus Jungtinėje Karalystėje pareigas tuo metu ėjęs Vygaudas Ušackas, kurie buvo minimi kaip galimi kandidatai į Respublikos Prezidentus, esą negali kandidatuoti į Respublikos Prezidentus, nes jie negyvena Lietuvoje pastaruosius trejus metus, kaip to reikalauja Konstitucija. Antai buvo teigiama, kad „euroko-

misarė D. Grybauskaitė jau keletą metų negyvena Lietuvoje, todėl kandidatuodama ešą pažeistų Konstituciją“; „viešai žinoma, kad komisarė gyvena ir dirba Briuselyje“ ir kad bent vienas iš aukštųjų teismų išdrįs pasakyti, kad „atvažiavimas į Lietuvą kelis kartus per metus pabūti po keletą dienų toli gražu nėra „gyvenimas Lietuvoje“⁹¹. Manytina, kad taip aiškinti Konstituciją nėra teisinio pagrindo, kad su tokiu Konstitucijos nuostatų aiškinimu nereikėtų sutikti. Taip aiškinant Konstituciją nepaisoma vienos iš pamatinių Konstitucijos aiškinimo taisyklių: nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų paneigta kuri nors kita Konstitucijos nuostata; pagal Konstituciją įstatymais negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį asmuo, įgyvendindamas kokią nors vieną Konstitucijoje numatytą teisę, netektų galimybės įgyvendinti kokią nors kitą Konstitucijoje numatytą teisę⁹². Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Lietuvos Respublikos piliečiai turi teisę stoti į valstybinę tarnybą, taigi ir į tokią, kuri susijusi su jų ilgalaikiu buvimu ir darbų užsienyje. Konstitucijoje nenumatyta ir iš jos nekyla, kad piliečiai, kurie įgyvendino šią konstitucinę teisę ir įstojo į valstybinę tarnybą (pvz., tapo diplomatais), dėl to praranda galimybę įgyvendinti kurią nors kitą jiems pagal Konstituciją priklausančią teisę, *inter alia*, teisę būti renkamiems Respublikos Prezidentu. Pažymėtina ir tai, kad Lietuva yra Europos Sąjungos narė, kad konstitucinis Aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ yra Konstitucijos sudedamoji dalis (Konstitucijos 150 str.). Iš Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje Lietuvai atsiranda atitinkamos teisės ir pareigos, *inter alia*, teisė (ir pareiga) Lietuvos valstybės deleguotiems pareigūnams užimti tam tikras pareigas Europos Sąjungos institucijose. Manytina, kad tokie asmenys, ilgą laiką gyvendami ir dirbdami kitose valstybėse, kuriose yra atitinkamų institucijų būstinės, taip pat negali būti laikomi nuolat negyvenančiais Lietuvoje. Vaizdžiai tariant, šie asmenys yra lyg ilgalaikėje tarnybinėje komandiruotėje. Iš Konstitucijos nekyla, kad Lietuvos Respublikos piliečiai, deleguoti Lietuvos valstybės užimti tam tikras pareigas Europos Sąjungos institucijose, prarastų galimybę įgyvendinti kokią nors konstitucinę teisę, *inter alia*, teisę būti renkamiems Respublikos Prezidentu. Atitinkamai būtų galima argumentuoti ir Europos Teisingumo Teisme, taip pat

⁹¹ Žr.: D. Grybauskaitės ir V. Ušacko gyvenimas užsienyje – klišius kandidatuoti rinkimuose? // *Delfi*, 2008 m. gruodžio 17 d.

⁹² Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d., 2000 m. birželio 30 d. nutarimus.

Europos Žmogaus Teisių Teisme dirbančių teisėjų iš Lietuvos nuolatinį gyvenimą Lietuvoje ir jų teisę būti renkamiems Respublikos Prezidentu. Tai, kad Vyriausioji rinkimų komisija nusprendė D. Grybauskaitę išduoti rinkimų parąšų rinkimo lapus įregistruoti ją kandidatę į Respublikos Prezidentus, taip pat rodo, jog Vyriausioji rinkimų komisija laikėsi nuomonės, kad D. Grybauskaitė nuolat gyveno Lietuvoje visus tuos metus, kai ėjo Europos Komisijos narės pareigas ir dėl to turėjo gyventi Briuselyje (Belgijoje).

II.3. Ar nuolat gyvenant užsienio valstybėje tuo pat metu galima nuolat gyventi Lietuvoje? (Teisinė teismo sprendimo analizė)

Reikalavimas „gyventi Lietuvoje“ taikomas ne tik asmenims, siekiantiems būti išrinktiems Seimo nariais, bet ir asmenims, siekiantiems būti išrinktiems Respublikos Prezidentu. Tiesa, kandidatams į Respublikos Prezidento pareigas Konstitucijoje nustatytas griežtesnis reikalavimas – pagal Konstitucijos 78 straipsnio 1 dalį Respublikos Prezidentu gali būti renkamas asmuo, „<...> ne mažiau kaip *trejus pastaruosius metus* gyvenęs Lietuvoje“. Nors šioje konstitucinėje nuostatoje nėra *expressis verbis* įtvirtintas reikalavimas „nuolat gyventi Lietuvoje“ – tai, kaip minėta, nustatyta asmenims, siekiantiems būti išrinktiems Seimo nariais – galima manyti, kad formuluotė *trejus pastaruosius metus gyvenęs Lietuvoje* taip pat reiškia reikalavimą *nuolat* gyventi Lietuvoje. Aiškinant šią konstitucinę nuostatą kitaip – esą šioje nuostatoje nėra įtvirtintas reikalavimas gyventi Lietuvoje *nuolat*, o yra nustatytas tik reikalavimas *gyventi* Lietuvoje – minėtas *trijų pastarųjų metų terminas* netektų prasmės. Konstitucijos 78 straipsnio 1 dalies nuostata „<...> ne mažiau kaip *trejus pastaruosius metus* gyvenęs Lietuvoje“ aiškintina ne vien pažodžiui, taikant ne vien lingvistinį teisės aiškinimo metodą, bet ir kitus teisės aiškinimo būdus. Ypač svarbu matyti šios konstitucinės nuostatos paskirtį, taip pat ryšį su kitomis konstitucinėmis nuostatomis. Galima teigti, kad šioje nuostatoje įtvirtinto reikalavimo „ne mažiau kaip trejus pastaruosius metus gyventi Lietuvoje“ paskirtis yra analogiška Konstitucijos 56 straipsnyje įtvirtinto reikalavimo „nuolat gyventi Lietuvoje“ paskirčiai – Konstitucijoje šie abu minėti reikalavimai nustatyti siekiant, kad Seimo nariais ar Respublikos Prezidentu būtų renkami tik tokie asmenys, kurie nėra atitrūkę nuo realios Lietuvos tikrovės, kurie gerai

suvokia Lietuvoje gyvenančių žmonių poreikius bei lūkesčius, visuomenės ir valstybės raidos problemas, žino galimus jų sprendimo būdus; kita vertus, būtų neteisinga, jeigu Lietuvoje nuolat negyvenantys piliečiai galėtų priiminėti (dalyvautų priimant) sprendimus, turinčius lemiamą reikšmę visų pirma čia, Lietuvoje, nuolat gyvenantiems asmenims.

Konstitucinėje jurisprudencijoje nuostata „<...> ne mažiau kaip trejus pastaruosius metus gyvenęs Lietuvoje“ iki šiol nėra aiškinta. Šios nuostatos turinys atskleistas Vilniaus apygardos teismo 1997 m. spalio 10 d. sprendime, kuris, autoriaus nuomone, gali būti vertinamas nevienareikšmiškai ir net labai kritiškai. Šis teismas nagrinėjo, ar Vyriausioji rinkimų komisija pagrįstai atsisakė išduoti parašų rinkimų lapus V. A., siekiamam dalyvauti 1997 m. rudenį vykusiuose Respublikos Prezidento rinkimuose. V. A. savo biografijoje nurodo, kad 1944 m. vasarą jis pasitraukė iš Lietuvos į Vokietiją, o 1949 m. atvyko į Jungtines Valstijas. Vyriausiosios rinkimų komisijos posėdyje V. A. pareiškė, kad „nuo 1972 metų iki 1997 metų birželio mėnesio jis be pertraukos dirbo JAV Aplinkos apsaugos agentūros Penktojo regiono administratoriumi“. Vyriausioji rinkimų komisija konstatavo, kad „V. A. atstovų pateikti dokumentai ir paaiškinimai, kuriais siekiama įrodyti, kad jis pagal Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl asmenų laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“ 2, 4 ir 6 straipsnio nuostatas laikytinas asmeniu, ne mažiau kaip trejus pastaruosius metus gyvenančiu Lietuvoje, to nepatvirtina. V. A. gyveno JAV ir negalėjo faktiškai gyventi Lietuvoje“. Vyriausioji rinkimų komisija atsisakė išduoti V. A. rinkėjų parašų rinkimo lapus. V. A. apskundė Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą Vilniaus apygardos teismui ir šis nusprendė, kad „Vyriausioji rinkimų komisija, atsisakydama išduoti V. A. rinkėjų parašų rinkimo lapus, be pagrindo laikė, kad pareiškėjas neatitinka kandidatui į prezidentus keliamų reikalavimų“. Teismas panaikino Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą ir įpareigojo komisiją išduoti V. A. rinkėjų parašų rinkimo lapus.

Panagrinėjime tuo metu galiojusį 1995 m. gruodžio 12 d. įstatymą „Dėl asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“⁹³, kuriame nustatyta, koks asmuo laikomas nuolat gyve-

⁹³ Įstatymas „Dėl asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“ // *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 106-2348. (Šis įstatymas neteko galios nuo 2003 m. kovo 1 d. // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 12-438.)

nančiu arba gyvenančiu Lietuvoje, taip pat argumentus, kuriais Vilniaus apygardos teismas grindė minėtą sprendimą.

1995 m. gruodžio 12 d. įstatyme „Dėl asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“ nustatyta, kad „nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvos Respublikoje laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris *faktiškai gyvena Lietuvoje ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus* (2 str. 1 d.) ir kad nuolatinio gyvenimo faktą įrodo įrašas apie nuolatinę gyvenamąją vietą piliečio pase (2 str. 2 d.). Buvo nustatyta ir tai, kad kilus abejonei, ar asmuo faktiškai gyvena Lietuvos Respublikoje, valstybės institucija gali pareikalauti papildomos informacijos. Pagal įstatymo 3 straipsnį Lietuvos Respublikos pilietis, faktiškai gyvenantis Lietuvoje, tačiau neturintis pase įrašo apie nuolatinę gyvenamąją vietą arba neturintis nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvoje, laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje, jeigu jis „ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus dirba Lietuvoje ar turi kitą apmokestinamą užsiėmimą Lietuvoje, ar gauna legalią pensiją, ar turi kitą legalų pragyvenimo šaltinį; arba ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus moka Lietuvos teritorijoje pajamų ar kitus Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytus mokesčius arba Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka yra nuo jų atleistas; arba ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus moka socialinio draudimo įmokas, arba kitaip įrodo faktinį buvimą Lietuvos Respublikoje pastaruosius vienerius metus“. Įstatymo 4 straipsnyje nustatyta, kokius reikalavimus turi atitikti *Lietuvos Respublikos pilietis, atvykęs gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės, kad galėtų būti laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje*. Pagal šį straipsnį „Lietuvos Respublikos pilietis, atvykęs gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės, laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje, jeigu jis: yra įsigijęs pagal nuosavybės teisę, išsinuomojęs gyvenamąją patalpą Lietuvoje arba yra savininko ar nuomininko šeimos narys ir jo Lietuvos Respublikos piliečio pase yra įrašas apie asmens nuolatinę gyvenamąją vietą; ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus dirba Lietuvoje ar turi kitą apmokestinamą užsiėmimą Lietuvoje, arba gauna Lietuvoje legalią pensiją, arba yra išlaikomas Lietuvoje kitų asmenų, arba turi kitą legalų pragyvenimo šaltinį; ir ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus moka Lietuvos teritorijoje pajamų ir kitus Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytus mokesčius arba Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka yra nuo jų atleistas“. Toks

teisinis reguliavimas galiojo tuo metu, kai kilo teisinis ginčas, ar Vyriausioji rinkimų komisija pagrįstai atsisakė išduoti rinkėjų parašų rinkimo lapus V. A. Vilniaus apygardos teismas savo 1997 m. spalio 10 d. sprendime konstatavo, kad „V. A. Lietuvos Respublikos piliečio pasas buvo išduotas 1992 m. rugpjūčio 4 d., o įrašas jame apie nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje padarytas 1992 m. gruodžio 12 d. Jam, kaip Lietuvos Respublikos piliečiui, atvykusiam gyventi į Lietuvos Respubliką iš kitos valstybės, taikytinas nurodyto įstatymo (1995 m. gruodžio 12 d. įstatymo „Dėl asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“ – aut. pastaba) 4 str., kaip speciali norma atskirai asmenų kategorijai. Byloje nustatyta, kad pareiškėjas atitinka visus šio straipsnio reikalavimus ir *įstatymo prasme* laikytinas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvos Respublikoje pastaruosius 3 metus“ (išskirta – aut.). Gerbdami teismo sprendimą ir jo *nekvestionuodami* vis dėlto panagrinėkime jame išdėstytus argumentus. Vien tai, kad teismas pripažino, jog asmuo, kuris nuolat gyveno JAV, tuo pat metu gyveno ir Lietuvoje, leidžia kelti klausimą, ar teismas teisingai suprato įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą, ar teisingai jį pritaikė? Pirmiausia atkreipkime dėmesį į tai, kad įstatymo 2 ir 3 straipsniuose, kuriuose nustatyta, koks *Lietuvos Respublikos pilietis* laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje, vartojama bendra Lietuvos Respublikos piliečio sąvoka. Šiuose straipsniuose nėra išskirta kokia nors Lietuvos Respublikos piliečių kategorija, todėl galima daryti prielaidą, kad juose nustatyti reikalavimai, kuriuos asmuo turi atitikti, kad galėtų būti laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje, taikomi visiems be išimties Lietuvos Respublikos piliečiams (ir visada gyvenusiems Lietuvoje, ir atvykusiems gyventi į Lietuvą iš kitų valstybių). Taip, teismas teisus savo sprendime teigdamas, kad įstatymo 4 straipsnyje rašoma apie tai, kokius reikalavimus turi atitikti Lietuvos Respublikos pilietis, atvykęs gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės, kad galėtų būti laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje. Neverta ginčyti ir to, kad šiame straipsnyje, kaip rašoma Vilniaus apygardos teismo sprendime, nustatyta speciali norma, skirta būtent šiai piliečių kategorijai. Tačiau ar tai reiškia, kad, esant šiai specialiai normai, Lietuvos Respublikos pilietis, atvykęs gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės, neturi atitikti bendrų reikalavimų, nustatytų įstatymo 2 ir 3 straipsniuose, kad galėtų būti laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje? Kitaip tariant, ar jam netaiko-

mas įstatymo 2 straipsnyje nustatytas reikalavimas *faktiškai gyventi Lietuvoje ne mažiau kaip vienerius metus, kad jis galėtų būti laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje?* Manytina, kad taikomas. Pameginkime tai pagrįsti. Įstatymo 2 straipsnyje įtvirtinta bendra taisyklė, nustatanti, koks asmuo laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvos Respublikoje. Ši bendra taisyklė yra tokia: „Nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvos Respublikoje laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris *faktiškai gyvena Lietuvoje ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus*; nuolatinio gyvenimo faktą įrodo įrašas apie nuolatinę gyvenamąją vietą piliečio pase“. Šis straipsnis yra susijęs su 3 straipsniu, kuriame nustatyta, koks asmuo laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje, jeigu jis *faktiškai gyvena Lietuvoje*, bet jo pase nėra įrašo apie nuolatinę gyvenamąją vietą arba jis neturi nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvoje. Minėta, kad toks *faktiškai Lietuvoje gyvenantis asmuo* (pabrėžtina – faktiškai gyvenantis Lietuvoje asmuo) laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje, jeigu jis atitinka įstatymo 3 straipsnyje nurodytus reikalavimus. Vadinasi, iš įstatymo 2 ir 3 straipsniuose nustatyto teisinio reguliavimo kyla, jog asmeniui neužtenka faktiškai gyventi Lietuvoje, kad jis būtų laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje. Tam būtina dar viena sąlyga – piliečio pase turi būti įrašas apie jo nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje. Jeigu tokio įrašo pase nėra arba asmuo neturi nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvoje, jis, kaip minėta, turi atitikti reikalavimus, nustatytus įstatymo 3 straipsnyje, ir tik tuomet gali būti laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje. O įstatymo 4 straipsnyje nustatytos specialios normos paskirtis yra ne ta, kad pagal ją Lietuvos Respublikos pilietis, atvykęs gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės, neturi atitikti bendros taisyklės, nustatytos įstatymo 2 straipsnyje, t. y. neturi faktiškai ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus gyventi Lietuvoje, kad galėtų būti laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje. Šios specialios normos paskirtis yra visiškai kita – joje nustatyti atitinkami reikalavimai (sąlygos), kuriuos įvykdžius galima konstatuoti, jog Lietuvos Respublikos pilietis, atvykęs gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės, tikrai *faktiškai gyvena Lietuvoje ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus*. Tik tuomet jis gali būti laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje. Tokią išvadą patvirtina įstatymo 4 straipsnyje nustatyti reikalavimai, kurie yra susieti būtent su vienerių metų laikotarpiu. Antai

pagal įstatymo 4 straipsnį *Lietuvos Respublikos pilietis, atvykęs gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės, laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje*, jeigu jis, *inter alia*, „ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus dirba Lietuvoje arba turi kitą apmokestinamą užsiėmimą Lietuvoje“ ir „ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus moka Lietuvos teritorijoje pajamų ir kitus Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytus mokesčius“. Kitaip tariant, pagal įstatymą vien Lietuvos Respublikos piliečio atvykimo gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės neužtenka, kad jis iš karto (savaime) galėtų būti laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje. Tam reikia įvykdyti jau minėtus reikalavimus. Taigi įstatymo 4 straipsnyje, kuriu rėmėsi Vilniaus apygardos teismas konstatuodamas, kad šiame straipsnyje įtvirtinta „speciali norma atskirai asmenų kategorijai“, nustato ne išimtį iš įstatymo 2 straipsnyje nustatytos bendros taisyklės, o tik tai, *kaip (koku būdu)* šiai „atskirai asmenų kategorijai priklausančiam asmeniui“, t. y. asmeniui, atvykę gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės, turi įrodyti, kad jie tikrai faktiškai gyvena *Lietuvoje ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus*. Būtent įstatymo 4 straipsnyje nurodytų reikalavimų (sąlygų) buvimas gali tai patvirtinti. Jeigu šiame straipsnyje nurodyti reikalavimai (sąlygos) nėra įvykdyti, asmuo, atvykęs gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės, negali būti laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje. Tokią prielaidą leidžia daryti ir ta aplinkybė, kad įstatymo 3 straipsnyje nustatyti reikalavimai (sąlygos), kuriuos turi atitikti asmuo, *faktiškai gyvenantis Lietuvoje*, bet pase neturintis įrašo apie nuolatinę gyvenamąją vietą arba neturintis nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvoje, iš esmės sutampa su įstatymo 4 straipsnyje nustatytais reikalavimais (sąlygomis), kuriuos turi atitikti Lietuvos Respublikos pilietis, atvykęs gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės, kad galėtų būti laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje. Ir įstatymo 3 straipsnyje, ir 4 straipsnyje nurodyti reikalavimai (tiesa, ne visi, bet didesnė jų dalis), kaip minėta, yra susieti su vienerių metų laikotarpiu.

Žinoma, aiškinant įstatymo 4 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą vien pažodžiui, taikant tik verbalinį teisės aiškinimo metodą, ir nematant 4 straipsnyje nustatyto teisinio reguliavimo ryšio su įstatymo 2 ir 3 straipsniuose įtvirtintu teisiniu reguliavimu bei neatsižvelgiant į įstatyme nustatytą visuminį teisinį reguliavimą, galima priimti ir tokių sprendimų, kurį priėmė Vilniaus apygardos teismas.

Manytina, kad sutikti su tokia įstatymo 4 straipsnyje įtvirtinto teisinio reguliavimo samprata, kokią pateikė Vilniaus apygardos teismas, nėra teisinio pagrindo. Sutikus su Vilniaus apygardos teismo sprendime pateikta įstatymo 4 straipsnyje įtvirtinto teisinio reguliavimo samprata, tektų konstatuoti ir tai, kad įstatyme yra nustatytos *dvi visiškai skirtingos* nuolatinio gyvenimo Lietuvoje arba gyvenimo Lietuvoje sampratos. Viena iš jų būtų taikoma *tik tiems piliečiams, kurie atvyko gyventi į Lietuvą iš kitų valstybių*. Jiems, Vilniaus apygardos teismo nuomone, pagal įstatymą *nereikia faktiškai gyventi Lietuvoje ne mažiau kaip vienerius metus*, kad galėtų būti laikomi nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvoje. Kita samprata – nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris *faktiškai gyvena Lietuvoje ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus*, būtų taikoma visiems kitiems Lietuvos Respublikos piliečiams (t. y. tiems, kurie nėra atvykę gyventi į Lietuvą iš kitų valstybių – taigi tiems, kurie jau gyvena Lietuvoje). Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos pilietis, atvykęs gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės, čia – Lietuvoje turi tokį patį teisinį statusą, kaip ir tie Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie visada gyveno ir tebegyvena Lietuvoje. Įstatymo „Dėl asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“ konstrukciją, kai pradžioje pateikiama bendra taisyklė, o tada nustatomos papildomos sąlygos atskirai asmenų kategorijai (*ne išimtis, o papildomos sąlygos* – aut. pastaba), lėmė tai, jog, įstatymo leidėjo nuomone, būtų visiškai neracionalu reikalauti, kad absoliuti dauguma Lietuvoje faktiškai gyvenančių Lietuvos Respublikos piliečių, kurių pasuose yra įrašai apie jų nuolatinę gyvenamąją vietą, turėtų iš naujo įrodinėti, jog jie nuolat gyvena Lietuvoje. Todėl įstatyme buvo nustatyta jau minėta bendra taisyklė, kad „nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvos Respublikoje laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris faktiškai gyvena Lietuvoje ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus; nuolatinio gyvenimo faktą įrodo įrašas apie nuolatinę gyvenamąją vietą piliečio pasė“. Iš tokių piliečių nebuvo reikalaujama, kad jie pateiktų įrodymus, jog atitinka įstatymo 3 straipsnyje nurodytus reikalavimus, *inter alia*, kad jie „ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus dirba Lietuvoje ar turi kitą apmokestinamą užsiėmimą Lietuvoje“ arba „ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus moka Lietuvos teritorijoje pajamų ar kitus Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytus mokesčius“, arba „ne mažiau kaip pas-

taruosius vienerius metus moka socialinio draudimo įmokas Lietuvoje“. Buvo preziumuojama, kad jeigu asmens pase yra įrašas apie jo nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje ir jeigu šis įrašas padarytas prieš metus arba dar anksčiau, toks asmuo laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvos Respublikoje. O piliečių, kurie nuolat gyveno užsienyje ir atvyko gyventi į Lietuvą, atžvilgiu buvo nustatytas kitoks reguliavimas – iš tokių asmenų buvo reikalaujama, kad jie pateiktų įrodymus, jog atitinka įstatymo 4 straipsnyje nurodytus reikalavimus (sąlygas). Pavyzdžiui, jie turėjo pateikti įrodymus, kad, *inter alia*, „ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus dirba Lietuvoje ar turi kitą apmokestinamą užsiėmimą Lietuvoje“ ir „ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus moka Lietuvos teritorijoje pajamų ir kitus Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytus mokesčius“ ir kt. Šių reikalavimų (sąlygų) paskirtis – patvirtinti, jog iš kitos valstybės atvykęs gyventi į Lietuvą asmuo *faktiškai gyvena Lietuvoje* ne mažiau kaip vienerius metus. Manytina, kad iš Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtinto asmenų lygiateisiškumo principo ir kitų konstitucinių nuostatų kyla tai, jog *įstatymais negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kai yra įtvirtinamos dvi visiškai skirtingos nuolatinio gyvenimo arba gyvenimo Lietuvoje sampratos Lietuvoje gyvenančių Lietuvos Respublikos piliečių atžvilgiu. Visi jie turi atitikti tam tikrus vienodus reikalavimus (sąlygas), kad galėtų būti laikomi nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvoje. Autoriaus nuomone, pagal įstatymą „Dėl asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“ visi jie turi faktiškai gyventi Lietuvoje ne mažiau kaip vienerius metus. Kartu pažymėtina, kad Konstitucija nedraudžia įstatymais nustatyti tokio teisinio reguliavimo, jog asmenys, atvykę gyventi į Lietuvą iš kitų valstybių, turi pateikti tam tikrus įrodymus, kad jie faktiškai gyvena Lietuvoje tiek pat laiko, kiek ir kiti Lietuvos Respublikos piliečiai, kad galėtų būti laikomi nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvoje.*

Vilniaus apygardos teismo sprendime pateikta *įstatymo 4 straipsnyje įtvirtinto teisinio reguliavimo samprata yra diskutuotina ir dėl to, jog teismas, autoriaus nuomone, visiškai neatkreipė dėmesio į tai, koks Lietuvos Respublikos pilietis ir kartu – kada gali (turi) įvykdyti šiame straipsnyje nustatytas sąlygas. Įstatymo 4 straipsnyje nustatyta: „Lietuvos Respublikos pilietis, atvykęs gyventi į Lietuvos Respubliką iš kitos valstybės, laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvos Respublikoje, jeigu jis <...>“.*

Toliau, kaip minėta, šiame straipsnyje išvardijamos įvairios sąlygos, taip pat ir tokios: *jeigu jis „<...> ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus dirba Lietuvoje ar turi kitą apmokestinamą užsiėmimą Lietuvoje, arba gauna Lietuvoje legalią pensiją, arba yra išlaikomas Lietuvoje kitų asmenų, arba turi kitą legalų pragyvenimo šaltinį; ir ne mažiau kaip pastaruosius vienerius metus moka Lietuvos teritorijoje pajamų ir kitus Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytus mokesčius arba Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka yra nuo jų atleistas“*. Taigi įstatymo 4 straipsnyje aiškiai įtvirtinta, *kokiam asmeniui* yra nustatyti reikalavimai ir kartu – *kada toks* asmuo gali (turi) įvykdyti jame nustatytus reikalavimus, kad galėtų būti laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje. Šis asmuo – tai Lietuvos Respublikos pilietis, *atvykęs gyventi į Lietuvą* iš kitos valstybės. Pabrėžtina – *atvykęs gyventi į Lietuvą*. Tik tokiam asmeniui – asmeniui, *atvykusiam gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės* – taikomi įstatymo 4 straipsnyje nustatyti reikalavimai (sąlygos), kuriuos įvykdęs asmuo gali būti laikomas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje. Vadinasi, *kol asmuo nėra atvykęs gyventi į Lietuvą iš kitos valstybės, šių reikalavimų (sąlygų) įvykdyti negalima*. Įstatymas nenumato, kad jie galėtų būti įvykdyti iš anksto ar pan. Vilniaus apygardos teismo sprendime, kaip minėta, įstatymo 4 straipsnyje įtvirtintas teisinis reguliavimas yra aiškinamas visiškai priešingai.

Be abejo, autorius negalvoja, kad jo pateikta įstatymo „Dėl asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“ interpretacija bei Vilniaus apygardos teismo 1997 m. spalio 10 d. sprendimo analizė taip pat negali būti vertinami kritiškai. Pasakysime tik, kad kiekvieno įstatymo, taip pat ir mūsų aptariamo įstatymo interpretavimą lemia tai, kokius teisės aiškinimo metodus taikysime, kuriems iš jų suteiksime prioritetą. Taikant skirtingus teisės aiškinimo metodus galimi skirtingi rezultatai⁹⁴. Tačiau nagrinėjant Vilniaus apygardos teismo 1997 m. spalio 10 d. sprendimą negalima nepasakyti dar vienos ypač svarbios aplinkybės, kurios visiškai nepaisė Vilniaus apygardos teismas – *teismas visiškai ignoravo akivaizdžius faktus*. O šie faktai yra tokie. Vyriausiajai rinkimų komisijai pareiškėjas nurodė, kad „nuo 1972 metų iki 1997 metų birželio mėnesio jis be pertraukos dirbo JAV Aplinkos apsaugos agen-

⁹⁴ Žr., pvz.: Alexy R. *Teisinio argumentavimo teorija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 20.

tūros Penktojo regiono administratoriumi“. Akivaizdu, kad 25 metus be pertraukos dirbant Čikagoje – šiame mieste yra minėtos JAV valstybinės įstaigos būstinė – tuo pat metu negalima nuolat gyventi arba gyventi Lietuvoje. Prisiminkime, kad būtent šia aplinkybe savo sprendimą atsisakyti išduoti V. A. rinkėjų parašų rinkimo lapus motyvavo Vyriausioji rinkimų komisija. Vilniaus apygardos teismo sprendime paminėtas įrašas apie V. A. nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje, padarytas jo pase 1992 m. gruodžio 12 d., nepaneigia fakto, jog V. A. tuo metų nuolat gyveno JAV; šis įrašas pase taip pat negali būti laikomas įrodymu, patvirtinančiu, kad V. A., nuolat gyvendamas ir dirbdamas JAV iki 1997 m. birželio, tuo pat metu, t. y. nuo 1992 m. gruodžio 12 d., nuolat gyveno Lietuvoje. Akivaizdu, kad teismas turėjo labai kritiškai vertinti minėtą įrašą pase ir suabejoti tokio įrašo pagrįstumu. Tiesa, teismas savo sprendime vartoja labai įdomią formuluotę: „pareiškėjas *įstatymo prasme* (išskirta – aut.) laikytinas nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje pastaruosius 3 metus“. Taigi teismas, žinodamas minėtas faktines aplinkybes, neišdrįso konstatuoti, kad V. A. *nuolat gyvena arba gyvena Lietuvoje pastaruosius trejus metus*“, ir, kaip minėta, parašė, jog V. A. *įstatymo prasme laikytinas* nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje pastaruosius 3 metus. Tokia teisinė terminija (gal čia labiau tiktų teisinės ekvilibristikos terminas?) esmės nekeičia – teismas panaikino Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą, kuriame teigiama, kad V. A. neatitinka įstatymo reikalavimo gyventi Lietuvoje ne mažiau kaip trejus pastaruosius metus, nes tuo metu nuolat gyveno JAV. Kad ir kaip vertintume Vilniaus apygardos teismo sprendime vartojamas formuluotes ir jame pateiktus argumentus, galime teigti, jog šis sprendimas yra visiškai nepagrįstas nei faktiškai, nei teisiškai. Teismas, taikydamas įstatymą „Dėl asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“, interpretavo jį taip, kad asmenį, kuris pasitraukė iš Lietuvos 1944 metais ir kuris, kaip jis pats teigia, „nuo 1972 metų iki 1997 metų birželio mėnesio be pertraukos dirbo JAV Aplinkos apsaugos agentūros Penktojo regiono administratoriumi“, 1997 m. spalio 10 d., t. y. praėjus vos keturiems mėnesiams nuo to, kai asmuo baigė dirbti nurodytoje JAV valstybinėje institucijoje, pripažino *įstatymo prasme* nuolat gyvenančiu arba gyvenančiu Lietuvoje *pastaruosius 3 metus*?! Taigi padarė išvadą, kuri yra akivaizdžiai nelogiška ir paneigianti teisingumą, kartu – ir pačią teisę.

Visuotinai priimti teisės aiškinimo kanonai teigia, kad jeigu aiškinant įstatymą prieinama akivaizdžiai nelogiška ir su teisingumu aiškiai nesuderinama išvada, toks įstatymo aiškinimas nėra tinkamas ir taip išaiškintas įstatymas negali būti taikomas. Kiekvienas įstatymas turi būti aiškinamas Konstitucijos nuostatų kontekste; aiškinamam įstatymui, kurio žodinė išraiška leidžia jį suprasti nevienareikšmiai, teismų sprendimais gali ir turi būti suteikiama tokia prasmė, kad jis kuo geriau atitiktų Konstituciją. Jeigu aiškinant įstatymą vien pažodžiui gaunami su teisingumu aiškiai nesuderinami rezultatai, manytina, kad Konstitucija nedraudžia teismams taikant įstatymą nukrypti nuo žodinės įstatymų nuostatų prasmės. Tokiais atvejais teismų praktikos paskirtis – „ypač reikalauti, kad vertinamosios įžvalgos aktu, kuriam netrūksta ir valios elementų, būtų atskleisti ir priimant sprendimą pritaikyti vertybiniai vaizdiniai, imanentiškai priklausantys konstituciškai teisės sistemai, kurių tačiau arba iš viso nėra rašytiniuose įstatymuose, arba kurie tuose įstatymuose nepakankamai aiškūs“⁹⁵. Be abejo, teismų sprendimai visada turi remtis ne bet kokiais, o racionaliais argumentais. „Jeigu teisminio nagrinėjimo metu paaiškėtų, kad rašytinis įstatymas nepajėgus atlikti savo funkcijos, t. y. kai jį taikant negali būti teisingai išspręsta kilusi teisinė problema, teismai savo sprendimais gali užpildyti susidariusią spragą, vadovaudamiesi „praktinio proto“ ir visuomenėje pripažintais pamatiniais teisingumo vaizdiniais.“⁹⁶ Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra *ne pats sprendimo priėmimas teisme, o būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas*. Konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet – svarbiausia – tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi. Vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija⁹⁷. Deja, yra pagrindas teigti, kad Vilniaus apygardos teismas savo 1997 m. spalio 10 d. sprendimu ne tik

⁹⁵ Beschluß des Ersten Senats vom 14. Februar 1973 // *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*. 34. Band. Tübingen: 1973, S. 287.

⁹⁶ Ten pat.

⁹⁷ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3957.

neteisingai išsprendė kilusią teisinę problemą, bet ir sukūrė teisiškai ydingą precedentą, kuris iki šiol nemažai lemia įvairių valstybės institucijų, pirmiausia Vyriausiosios rinkimų komisijos, sprendimus.

II.4. Asmuo, nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei

Pagal Konstitucijos 56 straipsnį Seimo nariu gali būti renkamas Lietuvos pilietis, kuris „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“.

Konstitucijoje reikalavimas „būti nesusijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ yra suformuluotas gana abstrakčiai. Konstitucijos normose nedetalizuota, kokią konkrečiai priesaiką ar pasižadėjimą asmuo turi būti davęs užsienio valstybei, kaip jis tai turėjo būti padaręs, kokia užsienio valstybės institucija ir kaip turėjo konstatuoti tokios priesaikos ar pasižadėjimo užsienio valstybei davimą, kad asmenį būtų galima laikyti susijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei. Tačiau konstitucinė formuluotė „priesaika ar pasižadėjimas užsienio valstybei“ suponuoja ne bet kokį, o politinį priesaikos ar pasižadėjimo pobūdį, nes rašoma apie priesaiką arba pasižadėjimą ne bet kokiam, o ypatingam subjektui – užsienio valstybei.

Konstitucinės nuostatos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ samprata yra atskleista Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime, priimtame nagrinėjant, ar Konstitucijai neprieštarauja kai kurios Seimo rinkimų įstatymo bei Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo nuostatos⁹⁸. Minėtame nutarime Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad aiškinamos konstitucinės nuostatos „būti nesusijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ formuluotes „priesaika ar pasižadėjimas užsienio valstybei“ reikėtų suprasti kaip bet kurią priesaiką ar pasižadėjimą užsienio valstybei. Kita vertus, atskleidžiant šių konstitucinių nuostatų turinį, būtina prisiminti ir svarbiausius tikslus, dėl kurių ji (kartu su kitomis nuostatomis) yra įtvirtinta Konstitucijoje. Tai iš esmės politiniai tikslai: užtikrinti Seimo – ne tik kaip valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos, bet ir kaip Tautai atstovaujančios institucijos – tin-

⁹⁸ Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1998. Nr. 100-2791.

kamą suformavimą. Akivaizdu, kad Tautai gali atstovauti tik Lietuvos Respublikos piliečiai.

Konstitucinės nuostatos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ turinys aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalies nuostatos, jog „išrinktas Seimo narys <...> prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai“, taip pat nuo 59 straipsnio 3 dalies nuostatos, jog „Seimo narys, įstatymo nustatyta tvarka neprisiekęs arba prisiekęs lygtinai, netenka Seimo nario mandato“. Vadinasi, Konstitucija iš Seimo nario besąlygiškai reikalauja ištikimybės, priesaikos vien Lietuvos valstybei, pasižadėjimo gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus. Tai suprantama, nes valstybės valdžios institucijose gali dirbti tik lojalūs tai valstybei asmenys, kurių ištikimybė jai ir patikimumas nekelia jokių abejonių. Akivaizdu, kad jeigu Seimo nario priesaiką duotų asmuo, susijęs priesaika ar pasižadėjimu ir kitai valstybei, kiltų abejonių dėl duotos priesaikos tikrumo ir patikimumo, o tokio Seimo nario teisinė politinė padėtis taptų dviprasmiška. (Antai pagal Jungtinių Valstijų įstatymus asmuo, siekiantis įgyti Jungtinių Valstijų pilietybę natūralizacijos būdu, atvirame teismo posėdyje turi duoti priesaiką, kuria jis, *inter alia*, absoliučiai ir visiškai atsisako ištikimybės bet kuriai kitai valstybei, kurios piliečiu jis anksčiau buvo, kuria jis pasižada būti ištikimas Jungtinėms Valstijoms; minėta priesaika asmuo įsipareigoja ginti Jungtinių Valstijų Konstituciją nuo bet kurių vidaus ir užsienio priešų, įstatymo nustatytais atvejais tarnauti JAV karinėse pajėgose ir pan.⁹⁹ Akivaizdu, kad jeigu asmuo, prieš tapdamas Seimo nariu, būtų davęs JAV piliečio priesaiką, jis, net ir tapęs Seimo nariu, būtų susaistytas minėta priesaika, taigi dėl jo duotos Seimo nario priesaikos tikrumo ir patikimumo visada galėtų kilti abejonių.)

Taigi Konstitucijos 56 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta formuluotė „priesaika ar pasižadėjimas užsienio valstybei“ apima bet kokius asmens politinio pobūdžio įsipareigojimus užsienio valstybei: ir kylančius iš formaliai duotos priesaikos ar pasižadėjimo, ir atsirandančius kaip politinė pareiga ar politinio lojalumo reikalavimas, susijęs su kitos valstybės pilietybės turėjimu. Konstitucinis Teismas 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime yra pabrėžęs, kad „svarbiausias būdas konstitucinei sąlygai – būti nesusijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei – įvykdyti yra užsienio valstybės piliety-

⁹⁹ *Sojedinionyje Štaty Ameriki. Konstitucija i zakonodatelnyje akty: Moskva, 1993, s. 345–346.*

bės atsisakymas“. Teisinėje literatūroje pagrįstai teigiama, jog Seimo nario dviguba pilietybė „iš esmės neatitinka Konstitucijos reikalavimo, kad kandidatas į Seimo narius būtų politiškai – teisiškai nesusijęs su kita valstybe“, kad „Seimo nario dviguba pilietybė yra probleminė tuo požiūriu, jog disonuoja „tautos atstovo“ (Konstitucijos 55 str. 1 d.) rangui ir dvigubos pilietybės neigiamam vertinimui pagal Konstitucijos 12 straipsnį¹⁰⁰.

Suprantama, atsižvelgdamas į nuostatos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ konstitucinę sampratą, įstatymų leidėjas gali nustatyti ir kitus, papildomus reikalavimus, kad ši konstitucinė nuostata būtų įvykdyta. Tokius reikalavimus nustatančios įstatymų normos visais atvejais turi būti suformuluotos aiškiai, nedviprasmiškai, kad liktų kuo mažiau galimybių jas aiškinti skirtingai. Ypač svarbu nustatyti procedūras, kurios turi būti įvykdytos, kad būtų galima spręsti, ar asmuo, kuris buvo susijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei, jau nėra susijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei.

Reikalavimas, kad asmuo, siekiantis būti įregistruotas kandidatu į Seimo narius, turi atsisakyti kitos valstybės piliečio priesaikos, Lietuvos teisės sistemoje atsirado dar iki tol, kol 1992 m. spalio 25 d. referendumu buvo priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija. Pirmą kartą ši nuostata buvo įtvirtinta Seimo rinkimų įstatyme¹⁰¹, kurį Seimas priėmė 1992 m. liepos 9 d.: šio įstatymo 31 straipsnio 3 dalyje buvo nustatyta, kad „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“. Pažymėtina, kad nei Seimo rinkimų įstatyme, nei kituose įstatymuose nebuvo nustatyta, kokia tvarka turi būti atsisakoma kitos valstybės piliečio priesaikos: nebuvo nustatyta, į kokią valstybės instituciją asmuo turi kreiptis raštu atsisakydamas kitos valstybės piliečio priesaikos, kaip konstatuojamas minėtos priesaikos atsisakymo faktas ir kt.

Šis teisinio reguliavimo neapibrėžtumas sudarė prielaidas nevienodai aiškinti, kaip pagal įstatymą turi būti įgyvendinama jo nuostata „raštu atsisakyti kitos valstybės piliečio priesaikos“. Buvo įmanomos bent dvi interpretacijos, kurias lėmė, kokiam teisės aiškinimo metodui bus teikiama pirmenybė.

¹⁰⁰ Šileikis E. Aktualūs Seimo kvorumo ir Seimo nario dvigubos pilietybės klausimai // *Teisė*, 2003, Nr. 47, p. 192–193.

¹⁰¹ Seimo rinkimų įstatymas // *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 22-635.

Pasirinkus vien pažodinį (verbalinį) teisės aiškinimo metodą buvo galima teigti, esą įstatymų leidėjo svarbiausia intencija buvo įtvirtinti reikalavimą, kad asmuo turi išreikšti savo požiūrį į priesaiką, kurią jis davė įgydamas kitos valstybės pilietybę, kad šiuo atveju neturi reikšmės, ar asmuo – nors ir atsisakęs minėtos priesaikos – ir toliau išlieka teisiškai susijęs su kita valstybe jai duota piliečio priesaika, ar su ta kita valstybe nėra susijęs jos piliečio priesaika. Kitaip tariant, minėtą reikalavimą įtvirtinęs įstatymų leidėjas neturėjo intencijos, kad asmuo atsisakytų kitos valstybės pilietybės; įstatymų leidėjui buvo svarbu vien tai, kad asmuo išreikštų savo valią, jog jis nelaiko savęs susijusiu su kita valstybe tai valstybei duota jos piliečio priesaika.

Suteikus prioritetą ne vien pažodiniam (verbaliniam) teisės aiškinimo metodui, bet taikant ir kitus metodus, ypač atsižvelgiant į tai, kad aptariamas teisinis reguliavimas susideda ne tik iš *explicitinių*, bet ir iš *implicitinių* nuostatų, buvo galima ir kita Seimo rinkimų įstatyme (1992 m. liepos 9 d. red.) įtvirtinto reikalavimo „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ bei jo įvykdymo interpretacija, pavyzdžiui, tokia: nors nei Seimo rinkimų įstatyme, nei kituose įstatymuose nenustatyta, kokia tvarka „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“, tačiau minėtos nuostatos turinys, ypač jos paskirtis, implikuoja (suponuoja) kai kuriuos būtinus šios tvarkos elementus; atsižvelgiant į tai, jog reikalavimas „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ yra skirtas užtikrinti, kad Seimo nariu galėtų būti renkamas, taigi ir Seimo nariu galėtų būti tik su kita valstybe jai duota tos valstybės piliečio priesaika nesusijęs asmuo, akivaizdu, jog spręsti, ar asmuo yra susijęs su kita valstybe jai duota tos valstybės piliečio priesaika, gali tik tos valstybės, kuriai asmuo davė tos valstybės piliečio priesaiką, institucijos; taigi nuostata „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ visais atvejais, *inter alia*, reiškia, kad, davęs kitos valstybės piliečio priesaiką asmuo apie tai, jog atsisako minėtos priesaikos, turi raštu pranešti ne kuriai nors Lietuvos valstybės institucijai (*ne tik* kuriai nors Lietuvos valstybės institucijai), o tos valstybės, kuriai asmuo davė tos valstybės piliečio priesaiką, valstybės institucijai.

Dar vienas argumentas, sustiprinantis būtent tokią Seimo rinkimų įstatyme (1992 m. liepos 9 d. red.) įtvirtinto reikalavimo „kandidatai,

kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ bei jo įvykdymo interpretaciją, gali būti toks: vien pažodinis (verbalinis) nuostatos „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ aiškinimas, t. y. toks aiškinimas, esą norint įvykdyti minėtos nuostatos reikalavimus užtenka vien to, kad asmuo raštu pareikštų, jog jis atsisako kitai valstybei duotos tos valstybės piliečio priesaikos, ne tik iškreiptų, bet ir visiškai paneigtų minėtos nuostatos prasmę bei jos paskirtį, nes vien raštiškas asmens pareiškimas, kad jis atsisako kitai valstybei duotos tos valstybės piliečio priesaikos, jokių teisinių pasekmių nesukelia – asmuo, davęs kitos valstybės piliečio priesaiką, ir toliau liktų susijęs su ta valstybe jai duota tos valstybės piliečio priesaika; vadina si, vien pažodinis (verbalinis) nuostatos „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ aiškinimas neleistų pasiekti to tikslo, kuriam ši nuostata buvo skirta, – užkirsti kelią būti renkamiems Seimo nariais tiems asmenims, kurie yra susiję su kita valstybe jai duota tos valstybės piliečio priesaika.

Teisinis ginčas dėl to, kaip reikėtų suprasti Seimo rinkimų įstatymo (1992 m. liepos 9 d. red.) 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą reikalavimą, jog „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ pirmą kartą kilo 1992 m. rudenį vykusios rinkimų kampanijos į Lietuvos Respublikos Seimą metu. Vyriausioji rinkimų komisija 1992 m. rugsėjo 22 d. sprendimu patvirtino kandidatų į Lietuvos Respublikos Seimą vienmandatėse rinkimų apygardose sąrašus, į kuriuos buvo įrašytas K. B.; jis buvo įrašytas ir į Seimo rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų, visuomeninių judėjimų ir koalicijų sąrašus, kuriuos Vyriausioji rinkimų komisija patvirtino 1992 m. rugsėjo 23 d. sprendimu. Minėti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai, kuriais kandidatu į Seimo narius buvo įregistruotas K. B., buvo apskūsti Lietuvos Aukščiausiam Teismui, skundą motyvuojat, *inter alia*, tuo, kad Vyriausioji rinkimų komisija pažeidė Seimo rinkimų įstatymo reikalavimus, nes K. B. „tebeturi JAV pilietybę ir nėra neatsisakęs šiai valstybei duotos priesaikos“. Vertindamas pareiškėjos argumentus, kad „K. B. tebeturi JAV pilietybę ir nėra neatsisakęs šiai valstybei duotos priesaikos“, kad „K. B. privalėjo atsisakyti nuo JAV duotos piliečio priesaikos raštu apie tai pareiškdamas JAV Vyriausybei ir pateikti Vyriausiajai rinkimų komisijai tokio pareiškimo nuorašą“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo 1992 m. lapkričio

12 d. sprendime konstatavo, jog Seimo rinkimų įstatymo 31 straipsnio 3 dalyje „nurodytas tik reikalavimas kandidatams, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, kad jie raštu nuo jos atsisakytų. Įstatymas nenumato, kad toks atsisakymas nuo kitai valstybei duotos piliečio priesaikos būtų pateiktas tos valstybės, kuriai priesaika buvo duota, institucijoms“. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo sprendime taip pat nurodė, kad „kandidatas į šiuo metų renkamo Lietuvos Respublikos Seimo deputatus K. B. teismo posėdžio metu įteikė Vyriausiosios rinkimų komisijos nariui A. Ž. raštišką atsisakymą nuo užsienio valstybei duotos priesaikos, o paminėtas komisijos atstovas šį atsisakymą priėmė. Kadangi šiuo metų galiojantys įstatymai nenumato tvarkos, pagal kurią turėtų būti atsisakyta nuo užsienio valstybei duotos priesaikos, teismas pripažįsta paminėtą K. B. atsisakymą nuo JAV duotos piliečio priesaikos pakankamu“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendime taip pat nurodyta, kad „Vyriausioji rinkimų komisija, gavusi K. B. atsisakymą raštu nuo užsienio valstybei duotos priesaikos, esant reikalui turi galimybę pati apie tai informuoti užsienio valstybę“. Atsižvelgdamas į šias aplinkybes Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atmetė skundą, kuriuo buvo prašoma panaikinti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus, susijusius su K. B. įregistravimu kandidatu į Seimo narius.

Taigi minėtame sprendime Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformulavo tokią nuostatą: kad būtų įvykdytas tuo metu galiojusio Seimo rinkimų įstatymo (1992 m. liepos 9 d. red.) 31 straipsnio 3 dalyje nustatytas reikalavimas „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ užtenka, kad kandidatas į Seimo narius vienam iš Vyriausiosios rinkimų komisijos narių įteiktų raštišką užsienio valstybei duotos priesaikos atsisakymą, o Vyriausiosios rinkimų komisijos narys tokį atsisakymą priimtų. Kitaip tariant, raštiškas kitai valstybei duotos priesaikos atsisakymas gali būti įteiktas, *inter alia*, Vyriausiajai rinkimų komisijai (jos nariui) ir to užtenka, kad būtų įvykdytas Seimo rinkimų įstatyme numatytas reikalavimas raštu atsisakyti kitai valstybei duotos tos valstybės piliečio priesaikos.

Kaip galima būtų vertinti minėtą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimą? Manytina, kad kritiškai, nes Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas Seimo rinkimų įstatymo (1992 m. liepos 9 d. red.) 31 straipsnio 3 dalies nuostatą „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio

priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ taikė vien pažodinį (verbalinį) teisės aiškinimo metodą ir visiškai nepaisė, kokį *implicitinį* teisinį reguliavimą įtvirtina *eksplicitinės* įstatymo nuostatos, kokia yra tikroji nagrinėjamos įstatymo nuostatos paskirtis – užkirsti kelią tapti Seimo nariais asmenims, susijusiems su kita valstybe jai duota tos valstybės piliečio priesaika.

Negalima neatkreipti dėmesio ir į tą aplinkybę, kad Lietuvos Aukščiausiajam Teismui priimant minėtą 1992 m. lapkričio 12 d. sprendimą jau galiojo 1992 m. spalio 25 d. referendumu priimta Konstitucija, kurios 56 straipsnyje buvo nustatyta, kad Seimo nariu gali būti renkamas, *inter alia*, asmuo, kuris yra nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei. Palyginus šią konstitucinę nuostatą su Seimo rinkimų įstatymo (1992 m. liepos 9 d. red.) 31 straipsnio 3 dalies nuostata „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“, matyti, kad Konstitucijos 56 straipsnio nuostatos turinys yra platesnis, kad Seimo rinkimų įstatymo (1992 m. liepos 9 d. red.) 31 straipsnio 3 dalies nuostatoje įtvirtintas reikalavimas, jog „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“, yra tik vienas iš būdų, kaip galima įvykdyti (nors iš dalies) Konstitucijos 56 straipsnyje nustatytą reikalavimą „nebūti susijusiam priesaika ir pasižadėjimu kitai valstybei“. Vadinasi, Lietuvos Aukščiausias Teismas, 1992 m. lapkričio 12 d. sprendime pateikęs tokią tuo metu galiojusio Seimo rinkimų įstatymo (1992 m. liepos 9 d. red.) 31 straipsnio 3 dalyje nustatyto reikalavimo „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ įvykdymo sampratą, pagal kurią minėtas reikalavimas yra laikomas įvykdytu, kai kandidatas į Seimo narius vienam iš rinkimų komisijos narių įteikia raštišką atsakymą nuo užsienio valstybei duotos priesaikos, o Vyriausiosios rinkimų komisijos narys tokį atsakymą priima, kartu netiesiogiai pateikė ir Konstitucijos 56 straipsnyje įtvirtinto reikalavimo „nebūti susijusiam priesaika ir pasižadėjimu užsienio valstybei“ įvykdymo – tiksliau, vieno iš būdų, kuriuo galima įvykdyti minėtą reikalavimą, – sampratą: tam, kad būtų įvykdytas Konstitucijos 56 straipsnyje įtvirtintas reikalavimas nebūti susijusiam priesaika ir pasižadėjimu užsienio valstybei, esą užtenka ir to, kad kandidatas į Seimo narius vienam iš Vyriausiosios rinkimų komisijos narių įteikia raštišką užsienio valstybei duotos priesaikos atsakymą, o Vyriausiosios rinkimų komisijos narys tokį atsakymą priima; toks raštiškas kitai valstybei duotas tos valstybės

piliečio priesaikos atsisakymas gali būti pateiktas vien Lietuvos valstybės institucijoms, pavyzdžiui, Vyriausiajai rinkimų komisijai; minėtą raštišką kitai valstybei duotas tos valstybės piliečio priesaikos atsisakymą nebūtiną pateikti institucijoms tos valstybės, kuriai asmuo davė tos valstybės piliečio priesaiką.

Būtent tokia Seimo rinkimų įstatyme įtvirtinto reikalavimo, jog „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ samprata, pateikta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1992 m. lapkričio 12 d. sprendime, Vyriausioji rinkimų komisija vadovavosi ir 1996 m., ir 2000 m. vykusios Seimo rinkimų kampanijos metu. Tokia minėto reikalavimo samprata Vyriausioji rinkimų komisija vadovavosi ir 1997 m. gruodį vykusiuose Respublikos Prezidento rinkimuose. Antai kilus abejonų, ar kandidatų į Respublikos Prezidentus gali būti įregistruotas V. A., savo anketoje nurodęs, kad yra ir Jungtinių Amerikos Valstijų pilietis, Vyriausioji rinkimų komisija 1997 m. spalio 5 d. sprendime konstatavo, jog „1997 m. spalio 2 d. pareiškimė Vyriausiajai rinkimų komisijai V. A. pareiškė, kad nuo šios dienos jis nelaiko savęs susijusiu priesaika Jungtinėms Amerikos Valstijoms ar pasižadėjimu bet kuriai kitai užsienio valstybei. Kadangi šiuo metu galiojantys įstatymai nenustato tvarkos, pagal kurią turėtų būti atsisakyta nuo užsienio valstybei duotos priesaikos, Vyriausioji rinkimų komisija pripažįsta paminėtą V. A. atsisakymą nuo JAV duotos piliečio priesaikos pakankamu“.

Seimo rinkimų įstatymo (1992 m. liepos 9 d. red.) 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“, buvo patikslinta Seimo 1996 m. birželio 27 d. priimtame naujos redakcijos Seimo rinkimų įstatyme¹⁰²: Seimo rinkimų įstatymo (1996 m. birželio 27 d. red.) 38 straipsnio 4 dalyje buvo nustatyta, jog „asmenys, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti ir nurodyti anketoje, kaip ir kada tai padarė“. Įtvirtinus reikalavimą kandidato į Seimo narius anketoje nurodyti, kada ir kaip asmuo atsisakė kitos valstybės piliečio priesaikos, anksčiau buvęs teisinio reguliavimo neapibrėžtumas nebuvo panaikintas, nes ir toliau liko neaišku, kokia tvarka turi būti raštu atsisakoma kitai valstybei duotas tos valstybės piliečio priesaikos.

¹⁰² Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 62-1467.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1992 m. lapkričio 12 d. sprendime pateikta samprata, kaip gali būti įvykdytas Seimo rinkimų įstatymo (1992 m. liepos 9 d. red.) 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas reikalavimas „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“, kartu – kaip gali būti įvykdytas Konstitucijos 56 straipsnyje įtvirtintas reikalavimas „nebūti susijusiam priesaika ir pasižadėjimu užsienio valstybei“, buvo patikslinta minėtame Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime. Konstitucinis Teismas, atskleiddamas konstitucinės nuostatos „nebūti susijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ turinį, nurodytame nutarime suformavo doktriną, kad „svarbiausias būdas konstitucinei sąlygai – būti nesusijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei – įvykdyti yra užsienio valstybės pilietybės atsisakymas“.

Akivaizdu, jog Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime pateikta doktrina, kad norint įvykdyti konstitucinį reikalavimą „būti nesusijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ būtina „atsisakyti užsienio valstybės pilietybės“, yra netapati Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1992 m. lapkričio 12 d. sprendime pateiktai nuostatai, jog norint raštu atsisakyti kitai valstybei duotos tos valstybės piliečio priesaikos – o tai, kaip minėta, yra vienas iš būdų, kaip galima įvykdyti Konstitucijos 56 straipsnyje įtvirtintą reikalavimą „nebūti susijusiam priesaika ir pasižadėjimu užsienio valstybei“ – užtenka, kad kandidatas į Seimo narius vienam iš Vyriausiosios rinkimų komisijos narių įteiktų raštišką užsienio valstybei duotos piliečio priesaikos atsisakymą, o Vyriausiosios rinkimų komisijos narys tokį atsisakymą priimtų.

Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime pateikta konstitucinė doktrina, kad norint įvykdyti konstitucinį reikalavimą „būti nesusijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ reikia atsisakyti kitos valstybės pilietybės, suponuoją labai svarbų minėto konstitucinio reikalavimo įvykdymo elementą: kadangi pilietybės netekimo (taip pat ir jos atsisakymo) klausimus gali spręsti tik tos valstybės institucijos, kurios pilietis asmuo yra, asmuo savo valią dėl pilietybės atsisakymo turi pareikšti būtent tos valstybės institucijoms, kurios turi įgaliojimus spręsti, ar patenkinti asmens prašymą atsisakyti turimos pilietybės, o ne Lietuvos Respublikos valstybės institucijoms.

Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas, kuriame pateikta konstitucinė doktrina, kad norint įvykdyti konstitucinį reikalavi-

mą „būti nesusijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ reikia atsisakyti kitos valstybės pilietybės, buvo priimtas praėjus vos dvejiems metams po 1996 m. rudenį vykusių Seimo rinkimų. Organizuodama ir vykdydama 1996 m. Seimo rinkimus Vyriausioji rinkimų komisija, kaip minėta, vadovavosi Seimo rinkimų įstatyme įtvirtinto reikalavimo „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ įvykdymo samprata, pateikta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1992 m. lapkričio 12 d. sprendime: pagal tą sampratą Seimo rinkimų įstatyme įtvirtintas reikalavimas „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ laikomas įvykdytu, kai kandidatas į Seimo narius raštu formaliai pareiškia atsisakąs kitai valstybei duotos tos valstybės piliečio priesaikos; toks raštiškas kitai valstybei duotos tos valstybės piliečio priesaikos atsisakymas gali būti pateiktas vien Lietuvos valstybės institucijoms, pavyzdžiui, Vyriausiajai rinkimų komisijai; minėtą raštišką kitai valstybei duotos tos valstybės piliečio priesaikos atsisakymą nebūtina pateikti institucijoms tos valstybės, kuriai asmuo davė tos valstybės piliečio priesaiką. Vadovaujantis minėta Seimo rinkimų įstatyme įtvirtinto reikalavimo „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ įvykdymo samprata, kandidatais į Seimo narius buvo įregistruoti, o vėliau Seimo nariais išrinkti ir tokie asmenys, kurie, būdami kitos valstybės piliečiai, formaliai įvykdė Seimo rinkimų įstatyme įtvirtintą minėtą reikalavimą – Vyriausiajai rinkimų komisijai raštu pareiškė, kad jie atsisako kitai valstybei duotos tos valstybės piliečio priesaikos, nors minėtas raštiškas kitai valstybei duotos tos valstybės piliečio priesaikos atsisakymas jokių teisinių pasekmių tos priesaikos atsisakiusiam asmeniui nesukėlė: asmuo ir toliau liko susijęs su kita valstybe jai duota tos valstybės piliečio priesaika. Vien ta aplinkybė, kad Vyriausioji rinkimų komisija vadovavosi Seimo rinkimų įstatyme įtvirtinto reikalavimo „kandidatai, kurie yra davę kitų valstybių piliečio priesaiką, turi raštu jos atsisakyti“ įvykdymo samprata, pateikta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1992 m. lapkričio 12 d. sprendime, nors ta samprata buvo akivaizdžiai ydinga, negalėjo būti pagrindas kvestionuoti 1996 m. įvykusių Seimo rinkimų teisėtumą, o kartu – ir tų asmenų, kurie turėjo kitos valstybės pilietybę (vadinasi, buvo susiję su kita valstybe jai duota tos valstybės piliečio priesaika) išrinkimo Seimo nariais teisėtumą. Kita vertus, kandidatai į Seimo narius, minėtu būdu atsisakydami kitai vals-

tybei duotos tos valstybės piliečio priesaikos, įvykdė iš Seimo rinkimų įstatymo (1992 m. liepos 9 d. red.) nuostatų aiškinimo (nors ir visiškai netinkamo), pateikto Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1992 m. lapkričio 12 d. sprendime, kilusius reikalavimus; kandidatai į Seimo narius, turėję ir kitos valstybės pilietybę, minėtu būdu atsisakydami kitai valstybei duotos piliečio priesaikos, taip pat įvykdė tuos reikalavimus, kuriuos jiems kėlė Vyriausioji rinkimų komisija, vadovaudamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1992 m. lapkričio 12 d. sprendimu. Todėl Konstitucinis Teismas 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime visiškai neatsitiktinai konstatavo, kad tai, jog įstatymų leidėjas konstitucinę sąvoką „priesaika ar pasižadėjimas užsienio valstybei“ rinkimų įstatymuose apibrėžė nepakankamai aiškiai ir taip sukūrė prielaidas ją nevienodai aiškinti bei taikyti, kad tai, jog ir teismai, ir Vyriausioji rinkimų komisija reikalaujavo raštu atsakyti duotos kitos valstybės piliečio priesaikos ir nurodyti tai anketoje, kad būtent toks sąvokos „priesaika ar pasižadėjimas užsienio valstybei“ suvokimas nekliudė kandidatuoti per Seimo rinkimus asmenims, turėjusiems Lietuvos ir kitų valstybių pilietybę, kai jie raštu atsisakydavo duotos kitos valstybės piliečio priesaikos, *nėra pagrindas kvestionuoti tokių asmenų, išrinktų Seimo nariais pagal tuo metu galiojusius rinkimų įstatymus, mandatus*. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad *tokių Seimo narių mandatai yra legitimūs*.

Pažymėtina, jog įstatymų leidėjas labai vangiai taiso Seimo rinkimų įstatymo nuostatas, kad jos kuo geriau atitiktų Konstitucinio Teismo nutarime pateiktą konstitucinės nuostatos „būti nesusijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ sampratą, taip pat ir šios nuostatos įvykdymo sampratą.

Seimas 2000 m. liepos 18 d. priėmė Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymą, kurio 1 straipsniu Seimo rinkimų įstatymą išdėstė nauja redakcija¹⁰³. Seimo rinkimų įstatymo (2000 m. liepos 18 d. red.) 38 straipsnio 4 dalyje buvo įtvirtinta nuostata, jog „asmuo, kuris yra susijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei, turi raštu jos atsakyti ir nurodyti anketoje, kaip ir kada tai padarė“. Lyginant šią įstatymo nuostatą su ankstesne, matyti, kad joje vietoje ankstesnio reikalavimo raštu atsakyti „kitos valstybės piliečio priesaikos“, buvo nustatytas reikalavimas

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas (nauja redakcija) // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 59-1760.

raštu atsisakyti „priesaikos ar pasižadėjimo užsienio valstybei“. Nors formuluotė „atsisakyti priesaikos ar pasižadėjimo užsienio valstybei“ labiau atitinka Konstitucijos 56 straipsnio 1 dalyje esančią formuluotę, galima teigti, jog vien nurodyto Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo neužteko, kad būtų sudarytos tinkamos prielaidos įvykdyti konstitucinę nuostatą „būti nesusijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“.

Seimo rinkimų įstatymo atitinkamos nuostatos dar kartą buvo pakeistos Seimo 2004 m. liepos 15 d. priimtu Seimo rinkimų įstatymo 30, 34, 38, 39, 51, 67 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu¹⁰⁴, kurio 3 straipsniu buvo pakeista Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalis: joje, *inter alia*, įtvirtinta nauja nuostata, kad jeigu kandidatas į Seimo narius yra ir kitos valstybės pilietis, Vyriausioji rinkimų komisija gali pareikalauti iš jo pateikti kitos valstybės kompetentingų institucijų išduotą dokumentą apie kitos valstybės pilietybės atsisakymą ar jos netekimą.

Iš Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 d. (2004 m. liepos 15 d. red.) įtvirtinto teisinio reguliavimo matyti, kad įstatymų leidėjas Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 12 d. nutarime pavartotą formuluotę „atsisakyti kitos valstybės pilietybės“ į Seimo rinkimų įstatymą perkėlė mechaniškai, be to, suteikė jai visiškai kitokią prasmę, negu ta, kuri išplaukia iš šio Konstitucinio Teismo nutarimo – Konstitucinio Teismo nutarime „kitos valstybės pilietybės atsisakymas“ suprantamas tik kaip kitos valstybės *pilietybės netekimas*, nes pagal Konstituciją asmuo, turintis ir kitos valstybės pilietybę, negali būti renkamas Seimo nariu, o Seimo rinkimų įstatyme įtvirtintos nuostatos, kad Vyriausioji rinkimų komisija gali pareikalauti iš asmens pateikti kitos valstybės kompetentingų institucijų išduotą dokumentą apie kitos valstybės *pilietybės atsisakymą ar jos netekimą*, reiškia, jog įstatymų leidėjas, minėtoje nuostatoje pavartojęs dvi skirtingas formuluotes – „kitos valstybės pilietybės atsisakymas“ ir „kitos valstybės pilietybės netekimas“, formuluotę „kitos valstybės pilietybės atsisakymas“ suprantama kaip apibūdinančią kitokią teisinę padėtį negu išreikštą formuluote „kitos valstybės pilietybės netekimas“.

Įstatymų leidėjas, Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalyje (2004 m. liepos 15 d. red.) įtvirtinęs dvi skirtingas formuluotes – „kitos valstybės pilietybės atsisakymas“ ir „kitos valstybės pilietybės netekimas“,

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 30,34, 38, 39, 51, 67 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 115-4279.

kiekvienai iš jų suteikė skirtingą, tik kiekvienai iš jų būdingą turinį ir nustatė tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį Vyriausioji rinkimų komisija turi teisę (gali) reikalauti pateikti vieną iš dviejų dokumentų: arba kitos valstybės pilietybės *atsisakymo*, arba kitos valstybės *pilietybės netekimo*. Vadinasi, įstatymų leidėjas nustatė tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį Vyriausioji rinkimų komisija turi teisę (gali) ir *nereikalauti* pateikti kitos valstybės kompetentingų institucijų išduotą kitos valstybės *pilietybės netekimo* dokumentą – minėta komisija gali apsiriboti vien reikalavimu pateikti kitos valstybės kompetentingų institucijų išduotą dokumentą apie *kitos valstybės pilietybės atsisakymą*. Konstatavus, kad formuluotės „kitos valstybės pilietybės atsisakymas“ ir „kitos valstybės pilietybės netekimas“ yra skirtingos, turi tik joms būdingą turinį, Seimo rinkimų įstatyme 38 straipsnio 4 dalyje (2004 m. liepos 15 d. red.) vartojama formuluotė „kitos valstybės pilietybės atsisakymas“ aiškintina kaip apibūdinanti tokią teisinę padėtį, kai asmuo jau yra kreipęsis į kitos valstybės institucijas atsisakydamas turimos tos kitos valstybės pilietybės, tačiau minėtos institucijos dar nėra priėmusios sprendimo dėl pilietybės netekimo – taigi asmuo vis dar yra kitos valstybės pilietis. Vadinasi, pagal Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalyje (2004 m. liepos 15 d. red.) nustatytą teisinį reguliavimą Seimo nariu gali būti renkamas ir toks asmuo, kuris, nors ir yra atsisakęs kitos valstybės pilietybės t. y. pradėjęs kitos valstybės pilietybės atsisakymo procedūrą, tačiau ši procedūra nėra baigta ir asmuo tebeturi ir kitos valstybės pilietybę.

Jeigu šis teiginys yra pernelyg kategoriškas, jį galima formuluoti švelniau: minėtas teisinis reguliavimas neužkerta kelio (nepakankamai užkerta kelią) Seimo nariu rinkti ir tokį asmenį, kuris, nors ir yra atsisakęs kitos valstybės pilietybės, t. y. pradėjęs kitos valstybės pilietybės atsisakymo procedūrą, tačiau ši procedūra nėra baigta ir asmuo tebeturi ir kitos valstybės pilietybę.

O gal nurodytą Seimo rinkimų įstatymo nuostatą dėl „kitos valstybės pilietybės atsisakymo“ galima interpretuoti ir kitaip, pavyzdžiui, kaip reiškinčią, jog pagal šią nuostatą asmuo turi pateikti dokumentą, kuriame būtų konstatuota būtent tai, jog asmuo jau yra atsisakęs kitos valstybės pilietybės, t. y. pilietybės atsisakymo procedūra jau yra baigta ir asmuo jau nebėra kitos valstybės pilietis? Taip aiškinti šią nuostatą vargu ar įmanoma, nes, kaip minėta, įstatymų leidėjas minėtoje nuostatoje var-

toja dvi skirtingas formuluotes – „kitos valstybės pilietybės atsisakymas“ ir „kitos valstybės pilietybės netekimas“. Vadinasi, įstatymų leidėjas kiekvienai iš jų suteikia savarankišką, kiekvienai iš jų būdingą turinį, todėl aiškinimas, kad Seimo rinkimų įstatymo nuostata dėl „kitos valstybės pilietybės atsisakymo“ yra tik nuostatos „kitos valstybės pilietybės netekimas“ sinonimas, kad šios nuostatos savo turiniu iš esmės sutampa, būtų teisiškai nepagrįstas.

Kaip galima būtų vertinti Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalyje (2004 m. liepos 15 d. red.) nustatytą teisinį reguliavimą, pagal kurį Seimo nariu gali būti renkamas ir toks asmuo, kuris, nors ir yra atsisakęs kitos valstybės pilietybės, t. y. pradėjęs kitos valstybės pilietybės atsisakymo procedūrą, tačiau ši procedūra nėra baigta ir asmuo tebeturi ir kitos valstybės pilietybę? Matyt, kaip neatitinkantį Konstitucijos 56 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos nuostatos „nebūti susijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ sampratos, nes, kaip minėta, pagal Konstituciją Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, turintis ir kitos valstybės pilietybę.

Šiuo metu galiojančio Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad kandidatas į Seimo narius „<...> taip pat privalo raštu pranešti Vyriausiajai rinkimų komisijai, ar jis yra, ar buvo ir kada buvo kitos valstybės (kitų valstybių) pilietis, ir jei tokių aplinkybių yra, pateikti kitos valstybės (kitų valstybių) *pilietybę* patvirtinantį dokumentą, o Vyriausiosios rinkimų komisijos reikalavimu – Lietuvos Respublikos, kitos valstybės (kitų valstybių) kompetentingų institucijų išduotą dokumentą apie kitos valstybės pilietybės atsisakymą ar netekimą, taip pat atitinkamos formos ir turinio rašytinį sutikimą, kad Vyriausioji rinkimų komisija galėtų gauti duomenis iš Lietuvos Respublikos, kitos valstybės (kitų valstybių) kompetentingų institucijų apie kandidato į Seimo narius turimą ar turėtą kitos valstybės (kitų valstybių) pilietybę, jos atsisakymą ar netekimą“. Iš šios Seimo rinkimų įstatymo nuostatos matyti, kad joje įtvirtinta asmens, siekiančio būti įregistruotu kandidatu į Seimo narius, *pareiga* pateikti Vyriausiajai rinkimų komisijai kitos valstybės pilietybę patvirtinantį dokumentą, jeigu asmuo yra kitos valstybės pilietis. Minėta asmens *pareiga* turėtų suponuoti atitinkamą Vyriausiosios rinkimų komisijos *pareigą* reikalauti, kad asmuo pateiktų kitos valstybės kompetentingų institucijų išduotą dokumentą apie kitos valstybės pilietybės atsisakymą ar jos netekimą. Tačiau pagal minėtą Seimo rinkimų įstatymo nuostatą Vyriausioji

rinkimų komisija tokios *pareigos* neturi, nes formuluotė „Vyriausiosios rinkimų komisijos reikalavimu“ reiškia, kad Vyriausioji rinkimų komisija *turi teisę spręsti*, ar reikalauti, kad asmuo pateiktų kitos valstybės kompetentingų institucijų išduotą dokumentą apie kitos valstybės pilietybės atsisakymą ar jos netekimą, ar ne.

Suprantama, galima preziumuoti, jog Vyriausioji rinkimų komisija, gavusi asmens pranešimą, kad jis yra kitos valstybės pilietis, visada pareikalaus (turėtų pareikalauti), kad asmuo pateiktų kitos valstybės kompetentingų institucijų išduotą dokumentą apie kitos valstybės pilietybės atsisakymą ar jos netekimą, tačiau Vyriausiosios rinkimų komisijos (kaip valstybės institucijos) įgaliojimai teisės aktuose neturėtų būti įtvirtinami taip, kad esant įstatymuose nustatytoms sąlygoms Vyriausioji rinkimų komisija savo nuožiūra galėtų spręsti, ar šiuos įgaliojimus įgyvendinti, ar ne. Geresnes prielaidas įgyvendinti konstitucinę nuostatą „būti nesusijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ sudarytų toks teisinis reguliavimas, kuriuo būtų *ekspresis verbis* įtvirtinta Vyriausiosios rinkimų komisijos *pareiga* gavus asmens pranešimą, jog jis yra kitos valstybės pilietis, *visada pareikalauti*, kad asmuo pateiktų kitos valstybės kompetentingų institucijų išduotą dokumentą apie kitos valstybės *pilietybės netekimą*. Kita vertus, kaip teisiškai nekorektiška gali būti vertinama ir Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata, kad Vyriausioji rinkimų komisija gali pareikalauti dokumento apie kitos valstybės *pilietybės atsisakymą*. Formuluotė „apie *kitos valstybės pilietybės atsisakymą*“ reiškia, jog asmuo, turintis kitos valstybės pilietybę, gali pateikti Vyriausiajai rinkimų komisijai ir tokį kitų valstybių kompetentingų institucijų išduotą dokumentą, kuriame bus nurodyta, kad jis yra *pateikęs prašymą atsisakyti* turimos kitos valstybės pilietybės, arba kad *atsisakė kitos valstybės pilietybės*. Taigi pateikus tokio turinio dokumentą asmuo lyg ir būtų formaliai įvykdęs Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą reikalavimą: pranešęs, jog atsisakė kitos valstybės pilietybės. Tačiau konstituciškai reikšminga ne tai, kad asmuo, siekiantis būti įregistruotas kandidatu į Seimo narius, turi *pranešti, jog atsisakė kitos valstybės pilietybės*, o tai, kad, turintis kitos valstybės pilietybę asmuo negalėtų būti renkamas Seimo nariu – vadinasi, kad būtų įvykdytas konstitucinis reikalavimas „nebūti susijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“, būtina pateikti tokį kitų valstybių kompetentingų institucijų išduotą dokumentą, kuria-

me būtų nedviprasmiškai konstatuota, jog asmuo yra *netekęs (neturi) kitos valstybės pilietybės*. Akivaizdu, kad sąvokos „asmuo, atsisakęs pilietybės“ ir „asmuo, netekęs pilietybės“ nėra tapačios, kad kiekviena iš jų turi savarankišką, tik joms būdingą turinį. Asmens teisė atsisakyti turimos pilietybės įtvirtinta visų demokratinių valstybių pilietybės įstatymuose, tokia teisė nustatyta ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatyme. Tačiau vien tai, kad asmuo išreiškė savo valią atsisakyti turimos pilietybės (pateikė atitinkamą prašymą), savaime nereiškia, jog nuo minėtos valios pareiškimo (atitinkamo prašymo pateikimo) asmuo netenka turimos pilietybės. Asmuo lieka pilietis tol, kol valstybės institucijos, turinčios įgaliojimus spręsti pilietybės netekimo klausimus, nepriima sprendimo, jog jis neteko pilietybės. Tokiam sprendimui priimti paprastai reikia tam tikro laiko, taigi asmuo, pareiškęs valią atsisakyti turimos pilietybės (atsisakęs turimos pilietybės), dar kurį laiką, t. y. kol pilietybės atsisakymo procedūra nebaigta ir nepriimtas sprendimas, jog asmuo neteko turimos pilietybės, lieka tos valstybės pilietis. O sąvokos „asmuo, netekęs pilietybės“ turinys yra visiškai kitoks: ši sąvoka reiškia, kad pilietybės atsisakymo procedūra baigta, kad priimtas sprendimas dėl pilietybės netekimo ir asmuo jau nėra tos valstybės pilietis. Atsižvelgiant į tai, kad sąvokų „asmuo, atsisakęs pilietybės“ ir „asmuo, netekęs pilietybės“ turinys yra skirtingas, kad šios sąvokos nėra tapačios, galima teigti, jog Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta alternatyva, jog Vyriausioji rinkimų komisija gali pareikalauti pateikti dokumentą apie kitos valstybės *pilietybės atsisakymą* ar jos *netekimą* yra teisiškai nepagrįsta. Konstitucinė nuostata „nebūti susijusiam priesaika ar pasižadėjimu kitai valstybei“ gali būti laikoma įvykdyta, *inter alia*, tik tada, kai asmuo, turintis kitos valstybės pilietybę, jos netenka. Pilietybės netekimo faktą gali konstatuoti tik ta atitinkamos valstybės institucija, kuri turi įgaliojimus spręsti pilietybės netekimo klausimus. Manytina, kad Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas yra keistinas, atsisakant joje įtvirtintos nuostatos, jog gali būti pareikalauta pateikti kitos valstybės kompetentingų institucijų išduotą dokumentą apie kitos valstybės pilietybės atsisakymą, ir vietoje jos įtvirtinant nuostatą, jog tais atvejais, kai asmuo, siekiantis būti įregistruotas kandidatu į Seimo narius, turi kitos valstybės pilietybę, *Vyriausioji rinkimų komisija privalo pareikalauti, kad asmuo pateiktų kitos valstybės kompetentingų institucijų išduotą dokumentą, jog asmuo yra netekęs tos kitos valstybės pilietybės*.

Minėta, kad atsižvelgdamas į nuostatos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ konstitucinę sampratą, įstatymų leidėjas gali nustatyti ir kitus, papildomus reikalavimus, kad ši konstitucinė nuostata būtų įvykdyta. Ko gero, pirmiausia galima būtų pamėginti įstatyme išsamiau apibrėžti, kas yra laikytina „priesaika“ ir (ar) „pasižadėjimu“ užsienio valstybei. Atsižvelgiant į tai, jog Konstitucijos 56 straipsnio I dalyje įtvirtinta formuluotė „priesaika ar pasižadėjimas užsienio valstybei“ pirmiausia apima asmens politinio pobūdžio įsipareigojimus užsienio valstybei“, svarbu nustatyti, kokie įsipareigojimai užsienio valstybei yra laikytini būtent politinio pobūdžio įsipareigojimais (manytina, kad formuluotė „politinio pobūdžio įsipareigojimai užsienio valstybei“ neturėtų būti aiškinama kaip apimanti tik kitos valstybės pilietybės turėjimą ar kaip apimanti tik su kitos valstybės pilietybės turėjimu susijusius įsipareigojimus); įstatymų leidėjas galėtų aiškiau reglamentuoti ir tai, kaip asmuo gali atsisakyti užsienio valstybei duotos priesaikos ar pasižadėjimo, jeigu duota priesaika ar pasižadėjimas nėra kitos valstybės pilietybės įgijimo sąlyga, kas ir koku būdu galėtų konstatuoti tokios užsienio valstybei duotos priesaikos ar pasižadėjimo atsisakymo faktą; įstatyme svarbu įtvirtinti ir tai, kaip turėtų būti užtikrintas asmens konstitucinės teisės būti renkamam Seimo nariu įgyvendinimas, jeigu asmuo iš tiesų sąžiningai siekia atsisakyti užsienio valstybei duotos priesaikos ar pasižadėjimo, kitos valstybės pilietybės, tačiau užsienio valstybės institucijos, turinčios įgaliojimus spręsti, ar „atleisti“ asmenį nuo duotos priesaikos bei pasižadėjimo, ar priimti sprendimą, jog asmuo neteko tos valstybės pilietybės, minėtų sprendimų nepriima; būtų prasminga nustatyti ir tai, iki kada (kiek laiko likus iki Seimo rinkimų) asmuo turi būti netekęs kitos valstybės pilietybės, turi būti atsisakęs kitai valstybei duotos kurios nors kitokios priesaikos ar pasižadėjimo, kad tai nebūtų kliūtis asmeniui tapti kandidatu į Seimo narius.

II.5. Asmuo, nebaigęs atlikti teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės

Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Seimo nariais negali būti renkami asmenys, nebaigę atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį. Formuluotė „pagal teismo paskirtą nuosprendį“ suponuoja, kad bausmė asmeniui buvo skirta ne už bet kokią teisės pažeidimą, o už

nusikalstamą veiką, kad bausmė buvo skirta teismo, priimant ne bet kokią teismo dokumentą, o būtent teismo nuosprendį. Vadinasi, pagal Konstituciją negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuriuo būtų neleista rinkti Seimo nariu asmenį, nubaustą teismo nutarimu už administracinę teisės pažeidimą arba kitokį teisės pažeidimą. Nuo Konstitucijoje nustatytų reikalavimų būtų nukrypta ir tuomet, jeigu įstatymų leidėjas nutartų iš esmės pakeisti įstatymuose vartojamą terminiją ir nustatytų, kad sprendžiant, pavyzdžiui, administracinės ar kitokios atsakomybės klausimą, yra priimamas dokumentas, kuris vadinamas teismo nuosprendžiu. Nustatant konstitucinį draudimą rinkti Seimo nariais asmenis, kurie nebaigė atlikti teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės, nuosprendžio sąvoka buvo siejama su bausmės skyrimu tik už nusikalstamą veiką, t. y. nuosprendžio sąvoka buvo siejama tik su baudžiamąja atsakomybe. Nusikalstama veika – šiuo metu galiojančiame Baudžiamajame kodekse¹⁰⁵ nusikalstama veika yra *nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai* – nuo kitų teisės pažeidimų skiriasi pirmiausia pavojingumu laipsniu, todėl įstatymo nustatytas reguliavimas negali būti keičiamas taip, kad nuosprendžio sąvoka būtų siejama ne su baudžiamąja, o kuria nors kita atsakomybe. Tai iškreiptų konstitucinio draudimo prasmę ir paskirtį.

Bausmė – tai valstybės prievartos priemonė, teismo nuosprendžiu skiriama, nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui. Bausmė siekiama sulaukyti asmenį nuo nusikalstamų veikų darymo, nubausti nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusį asmenį, atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujus nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus, užtikrinti teisingumo įgyvendinimą (Baudžiamojo kodekso 41 straipsnis).

Baudžiamajame kodekse numatytos įvairios bausmių rūšys. Nusikaltimą padariusiam asmeniui gali būti atimtos viešosios teisės, atimama teisė dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla, skiriami viešieji darbai, bauda, apribojama laisvė, skiriamas areštas, skiriama laisvės atėmimo bausmė (Baudžiamojo kodekso 42 straipsnio 1 dalis). Asmeniui, padariusiam baudžiamąjį nusižengimą, gali būti atimamos viešosios teisės, atimama teisė dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla, skiriama bauda, apribojama laisvė, skiriamas areštas (Baudžiamojo kodekso 42 straipsnio 2 dalis).

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

Pažymėtina, kad nustatyti bausmes ir jų rūšis yra įstatymų leidėjo prerogatyva, kad bausmės gali būti nustatomos tik įstatymu, kad įstatymų leidėjas šioje srityje turi tam tikrą diskreciją¹⁰⁶. Seimas, turėdamas įgaliojimus nustatyti bausmes, gali įvairiai jas klasifikuoti, skirstyti į pagrindines bei papildomas bausmes ir pan. Anksčiau galiojusiam Baudžiamajame kodekse bausmės būtent taip ir buvo skirstomos: vienos bausmės buvo laikomos pagrindinėmis, o kitos – papildomomis. Sprendžiant, ar asmuo yra atlikęs teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę, neturi reikšmės, kaip ši bausmė vadinama Baudžiamajame kodekse, kokiai bausmių rūšiai ji priskirta – svarbiausia, kad tai būtų teismo nuosprendžiu asmeniui paskirta bausmė už nusikalstamą veiką ir kad ši bausmė būtų atlikta.

Jeigu asmuo yra realiai atlikęs visą jam teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę, nesunku konstatuoti, jog teismo nuosprendžiu paskirta bausmė yra atlikta. Ilgą laiką buvo keblu atsakyti į klausimą, ar asmuo yra atlikęs jam teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę tais atvejais, kai teismas atideda paskirtos bausmės vykdymą, kai asmenį, atliekantį laisvės atėmimo bausmę, teismas lygtinai atleidžia nuo bausmės prieš terminą, kai nusikalstamą veiką padaręs asmuo atleidžiamas nuo visos ar dalies bausmės atlikimo Seimo priimtu amnestijos įstatymu, kai nuteistasis atleidžiamas nuo visos ar dalies bausmės atlikimo Respublikos Prezidento dekretu „Dėl malonės suteikimo“.

Ilgą laiką nei Baudžiamajame kodekse, nei kituose įstatymuose nebuvo teisės normų, kuriose būtų nustatyta, kad nurodytais atvejais asmuo yra laikomas atlikusiu arba neatlikusiu teismo nuosprendžiu jam paskirtos bausmės. Konstitucinis Teismas taip pat nėra aiškinęs, koks yra konstitucinės nuostatos „nebaigęs atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį“ turinys. Kol kas sukaupta tik labai negausi administracinių teismų praktika, kai buvo sprendžiama, ar kandidatų į Seimo narius gali būti įregistruotas asmuo, kuris tuo metu buvo atleistas nuo laisvės atėmimo bausmės lygtinai prieš terminą.

Vilniaus apygardos teismo 1998 m. lapkričio 18 d. nuosprendžiu A. B. buvo pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą ir nuteistas laisvės atėmimu 5 metams ir 6 mėnesiams konfiskuojant pusę turto ir skiriant

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 57-2552.

50 tūkst. litų baudą¹⁰⁷. Vilniaus apygardos teismo 2000 m. sausio 17 d. nutartimi A. B. laisvės atėmimo bausmė buvo sumažinta iki 3 metų ir 6 mėnesių. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismas 2000 m. kovo 17 d. nutartimi A. B. nuo laisvės atėmimo bausmės atleido lygtinai prieš terminą, nurodydamas, kad neatliktos bausmės laikas yra 1 metai 1 mėnuo ir 11 dienų.

2000 m. spalio 8 d. vyko rinkimai į Seimą. A. B. kreipėsi į Vyriausiąją rinkimų komisiją, prašydamas įregistruoti jį kandidatu į Seimo narius. Vyriausioji rinkimų komisija 2000 m. rugsėjo 6 d. sprendimu atsisakė registruoti A. B. kandidatu į Seimo narius, motyvuodama, kad „A. B. pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 56 straipsnį ir Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 3 dalį negali būti renkamas Seimo nariu kaip nebaigęs atlikti bausmės pagal paskirtą nuosprendį“. Susidarė paradoksali situacija: kai Vyriausioji rinkimų komisija priėmė sprendimą atsisakyti registruoti A. B. kandidatu į naujai renkamo Seimo narius, A. B. buvo tuo metu veikusio Seimo narys, nes apkaltos procesas, pradėtas A. B. atžvilgiu dėl jo padaryto nusikaltimo, baigėsi *nerezultatyviai*: balsuojant Seime pritrūko balsų, kad būtų panaikintas A. B. Seimo nario mandatas, nors A. B. tuo metu atliko laisvės atėmimo bausmę už padarytą nusikaltimą. Taigi asmuo, tuo metu veikusio Seimo narys, Vyriausiosios rinkimų komisijos nuomone, negalėjo būti net kandidatu į naujai renkamo Seimo narius. Priimdama sprendimą neregistruoti A. B. kandidatu į Seimo narius, Vyriausioji rinkimų komisija rėmėsi, *inter alia*, tuo, kaip nuostatą „nebaigęs atlikti teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės“ aiškino Vilniaus apygardos teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai.

Atsakydamas į Vyriausiosios rinkimų komisijos prašymą informuoti, „ar save iškėlęs kandidatu į Seimo narius A. B. yra baigęs atlikti Vilniaus apygardos teismo 1998 m. lapkričio 18 d. nuosprendžiu paskirtas pagrindinę ir papildomas bausmes“, Vilniaus apygardos teismo pirmininkas paaiškino, kad „esant įsiteisėjusiai teismo nutarčiai atleisti nuteistąjį nuo laisvės atėmimo bausmės lygtinai ir patvirtinus neatliktos bausmės laiką, nuteistasis nuo neatliktos bausmės dalies yra atleistas ne galutinai, todėl iki pasibaigiant teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės laikui ne-

¹⁰⁷ *Apkaltos procedūra Seime prieš Seimo narį Audrių Butkevičių*. Vilnius: Seimo spaudos tarnyba, 1999, p. 13–31.

gali būti laikomas baigusiu atlikti teismo nuosprendžiu paskirtą laisvės atėmimo bausmę¹⁰⁸.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyrius, pateikdamas konsultaciją Vilniaus apygardos teismo pirmininkui dėl to, ar „asmuo, kuris remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 54 straipsniu buvo lygtinai atleistas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą, yra laikomas turinčiu nebaigtą atlikti teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę, jeigu yra nepasibaigęs nuosprendžiu paskirtas bausmės laikas“, konstatavo, kad „asmuo, kuris remiantis BK 54 str. buvo lygtinai atleistas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą, iki pasibaigiant teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės laikui negali būti laikomas baigusiu atlikti teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę, nes nuo neatliktos bausmės dalies jis yra atleistas negalutinai. Jeigu toks asmuo neatliktosios bausmės laikotarpiu padaro naują nusikaltimą, neatliktąją bausmės dalį jis privalo atlikti – neatliktoji bausmė visiškai ar iš dalies pridedama prie bausmės, paskirtos už naują nusikaltimą (BK 43 str.). Taigi asmuo laikomas visiškai atlikęs laisvės atėmimo bausmę tik pasibaigus nuosprendžiu paskirtos bausmės laikui“¹⁰⁹.

Taigi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, ir Vilniaus apygardos teismo teisėjų nuomone, A. B. negalėjo būti laikomas atlikusiu bausmę pagal teismo paskirtą nuosprendį, nes nuo atliktos bausmės dalies jis buvo atleistas ne galutinai.

Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą neregistruoti jo kandidatūrai į Seimo narius A. B. apskundė tuo metu veikusiam Aukštesniajam administraciniam teismui, kuris priėmė visiškai kitokį sprendimą: šis teismas 2000 m. rugsėjo 14 d. sprendime konstatavo, kad nei teismo nutartis, kuria A. B. buvo nuo laisvės atėmimo bausmės atleistas lygtinai prieš terminą, nei įstatymai „nenumato asmeniui, kurio atžvilgiu taikytas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 54 straipsnis jokių laisvės suvaržymų ar apribojimų, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 54 straipsnio 11 dalies sąvoka „per neatliktos bausmės dalies laiką“ panaudota tik laiko tarpo skaičiavimo prasme, kad pareiškėjas į laisvės atėmimo vietą gali būti patalpintas tik padaręs naują nusikaltimą, skiriant

¹⁰⁸ Vilniaus apygardos teismo pirmininko 2000 m. rugsėjo 6 d. raštas Nr. 265 Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininkui, b. l. 45.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. rugsėjo 1 d. konsultacija B3-155 // *Teismų praktika*, 2001, Nr. 14, p. 439.

naują bausmę nuosprendžiu“. Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, Aukštesnysis administracinis teismas padarė išvadą, kad „konstitucinės teisės prasme pareiškėjas A. B. yra atlikęs Vilniaus apygardos teismo 1998 m. lapkričio 18 d. nuosprendžiu paskirtą laisvės atėmimo bausmę“¹¹⁰.

Kaip Konstitucijos požiūriu galėtų būti vertinamas minėtas Aukštesniojo administracinio teismo 2000 m. rugsėjo 14 d. sprendimas, kuriame konstatuota, jog asmuo, kuris nuo laisvės atėmimo bausmės atleistas lygtinai prieš terminą, yra laikomas atlikusiu teismo nuosprendžiu paskirtą laisvės atėmimo bausmę? Manytina, kad nurodytas Aukštesniojo administracinio teismo sprendimas gali būti vertinamas nevienareikšmiškai ir net kritiškai. Nagrinėdami bylas ir spręsdami, koks įstatymas turėtų būti taikomas byloje, teismai negali įstatymo normų turinio aiškinti neatsižvelgdami į tai, kaip šis aiškinimas būtų suderinamas su Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo. Jeigu įstatymas „leidžiasi“ būti aiškinamas Konstitucijos naudai, jis negali būti aiškinamas taip, kad paneigtų Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo prasmę ir paskirtį.

Ko buvo siekiama Konstitucijoje įtvirtinant nuostatą, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, nebaigęs atlikti teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės? Nurodyto konstitucinio draudimo prasmė: neleisti, kad Seimo nariais galėtų tapti asmenys, kurie yra nuteisti už nusikaltimą ir nėra atlikę teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės. Konstitucija reikalauja, kad bausmė būtų atlikta visiškai; jokios išlygos, jokie „tarpiniai“ variantai Konstitucijoje nenumatyti. Konstitucijoje nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad Seimo nariais gali būti renkami tik tokie asmenys, kurie galėtų laisvai ir niekieno nevaržomi reikšti Tautos valią, savo veikloje galėtų vadovautis tik Konstitucija, valstybės interesais ir savo sąžine. Asmuo, lygtinai atleistas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą, taip pat asmuo, kuriam bausmės vykdymas atidėtas, yra (gali būti) saistomas tam tikrų reikalavimų, už kurių nevykdymą jam gali būti taikomos atitinkamos poveikio priemonės. Antai, atidėdamas bausmės vykdymą, teismas gali paskirti nuteistajam įvairių įpareigojimų, pavyzdžiui, gali įpareigoti be institucijos, prižiūrinčios bausmės vykdymo atidėjimą, sutikimo nekeisti gyvenamosios vietos (Baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 2 dalies 7 punktą). Jeigu nuteistasis bausmės vykdymo laikotarpiu neįvykdo teismo paskirtų įpareigojimų, teismas nuteistojo elgesį kontroliuojančios

¹¹⁰ Aukštesniojo administracinio teismo byla Nr. I³-625/2000.

institucijos teikimu gali priimti sprendimą panaikinti baudmės vykdymo atidėjimą ir vykdyti pagal teismo nuosprendį paskirtą bausmę (Baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 3 dalies 3 punktas). Panaši teisinė situacija susidarytų ir tuomet, jeigu asmuo būtų lygtinai atleistas nuo laisvės atėmimo baudmės prieš terminą: teismas, lygtinai atleisdamas asmenį nuo baudmės prieš terminą, paskirtų asmeniui įvairių įpareigojimų, nustatytų laiką, per kurį nuteistasis privalo įvykdyti paskirtus įpareigojimus, o nuteistasis jų neįvykdytų – teismas nuteistojo elgesį kontroliuojančios institucijos teikimu priimtų sprendimą panaikinti lygtinį atleidimą nuo laisvės atėmimo baudmės prieš terminą ir vykdyti neatliktą baudmės dalį (Baudžiamojo kodekso 77 straipsnio 5 dalis).

Akivaizdu, kad Konstitucija tokios teisinės padėties nepreziūuoja, kad pagal Konstituciją tokia teisinė situacija apskritai negalima. Ji disonuotų su Konstitucijos nuostatomis, įtvirtinančiomis atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvą, nebūtų suderinama su demokratinės teisinės valstybės principu, su Seimo nario laisvo mandato principu, su Seimo, kaip Tautos atstovybės, tinkamu suformavimu ir jo funkcionavimu.

Nurodyti argumentai leidžia teigti, kad Aukštesnysis administracinis teismas 2000 m. rugsėjo 14 d. sprendime pateikė tokią nuostatos „baigęs atlikti bausmę pagal teismo paskirtą nuosprendį“ sampratą, kad gali kilti abejonių, ar tokia samprata yra suderinama su Konstitucijoje nustatytu teisiniu reguliavimu, jo prasme ir paskirtimi.

Galimybė nevienodai aiškinti, kada asmuo yra laikomas atlikusiu teismo nuosprendžiu jam paskirtą bausmę, sumažėjo atitinkamai pakeitus Baudžiamąjį kodeksą¹¹¹ – jame įtvirtinta nuostata, kad asmuo laikomas atlikęs bausmę, kai sueina laisvės atėmimo baudmės terminas (Baudžiamojo kodekso 77 straipsnio 4 dalis, 75 straipsnio 4 dalies 1 punktas).

Kita vertus, yra pagrindas diskutuoti, ar nurodyta Baudžiamojo kodekso nuostata taikytina ir tada, kai asmuo atleidžiamas nuo teismo nuosprendžiu paskirtos baudmės *amnestijos aktu ar suteikus malonę*. Amnestijos aktą – įstatymą dėl amnestijos priima Seimas; malonė suteikiama Respublikos Prezidento dekretu. Jeigu pritaikius amnestijos aktą asmuo yra besąlygiškai atleidžiamas nuo teismo nuosprendžiu paskirtos baudmės ar nuo teismo nuosprendžiu paskirtos baudmės neatliktos dalies – gal

¹¹¹ *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 81-3309.

toks asmuo laikytinas atlikusiu teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę? Gal asmuo laikomas atlikusiu teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę ir tuomet, kai Respublikos Prezidentas patenkina nuteisto asmens prašymą ir suteikia asmeniui malonę, atleisdamas asmenį nuo teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės ar nuo bausmės neatliktos dalies? Atsakymus į šiuos klausimus gali pateikti tik teismų praktika.

Konstitucijoje nėra nustatyta, iki kada (kiek laiko likus iki Seimo rinkimų) asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu paskirta bausmė, turi būti baigęs atlikti minėtą bausmę, kad tai nebūtų kliūtis rinkti jį Seimo nariu. Tai nustatyti yra įstatymų leidėjo diskrecija. Konstitucija įtvirtina tik principinę nuostatą – draudžiama rinkti Seimo nariu asmenį, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė ir kuris nėra baigęs atlikti šios bausmės. Kartu ši nuostata reiškia, kad Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtinta, jog nedraudžiama rinkti Seimo nariu tokio asmens, kuris, jeigu jam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, yra atlikęs šią bausmę.

Terminas iki kada (kiek laiko likus iki Seimo rinkimų) asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu paskirta bausmė, turi būti baigęs atlikti minėtą bausmę, kad tai nebūtų kliūtis rinkti jį Seimo nariu, yra nustatytas Seimo rinkimų įstatyme – pagal šio įstatymo 2 straipsnio 3 dalį Seimo nariais negali būti renkami asmenys, kurie, likus 65 dienoms iki rinkimų, yra nebaigę atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį.

Konstitucijoje įtvirtintas draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė ir kuris šios bausmės nėra visiškai atlikęs, grindžiamas, *inter alia*, tuo, kad Seimo nariais gali būti tik tokie asmenys, kurie galėtų laisvai ir niekieno nevaržomi reikšti tautos valią, savo veikloje galėtų vadovautis tik Konstitucija, valstybės interesais ir savo sąžine, kurie nebūtų saistomi iš neatliktos bausmės jiems kylančių ar galinčių kilti kokių nors reikalavimų bei poveikio priemonių, nustatytų įstatyme¹¹². Svarbus ir moralinis aspektas: jeigu būtų nustatyta, kad Seimo nariu galėtų būti renkamas ir toks asmuo, kuris buvo nuteistas ir dar nėra baigęs atlikti teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės, tai reikštų, kad visuomenė toleruoja asmenis, darančius nusikaltimus, kad jai visai nesvarbu, kas jai atstovaus Seime, ir pan. Akivaizdu, kad toks

¹¹² Smulkiau žr., pvz.: Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija // *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 201–206.

teisinis reguliavimas nederėtų su Konstitucijoje įtvirtintais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės imperatyvais, su Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstituciniu statusu. Toks teisinis reguliavimas būtų nepriimtinas nei morališkai, nei teisiškai. Pažymėtina, kad Konstitucija ne tik nedraudžia – iš Konstitucijos Seimui kyla pareiga Seimo rinkimų įstatyme nustatyti, iki kada (kiek laiko likus iki Seimo rinkimų) asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu paskirta bausmė, turi būti baigęs atlikti minėtą bausmę, kad tai nebūtų kliūtis rinkti jį Seimo nariu. Pagal Konstituciją Seimas turi diskreciją nustatyti vienokį ar kitokį minėtą terminą. Kadangi Konstitucija nedraudžia rinkti Seimo nariu tokio asmens, kuris, jeigu jam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, yra visiškai atlikęs šią bausmę, labai svarbu, kad terminas, iki kada (kiek laiko likus iki Seimo rinkimų) asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu paskirta bausmė, turi būti baigęs atlikti minėtą bausmę, būtų konstituciškai pagrįstas, kad jis asmens teisės būti renkamam Seimo nariu neribotų daugiau, negu tai kyla iš Konstitucijos. Manytina, kad Konstitucija suponuoja tokį minėtą terminą, kuris, viena vertus, suteiktų galimybę patikrinti, ar asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, tikrai yra ją visiškai atlikęs, laiku paskelbti kandidatų į Seimo narius sąrašą, laiku išspausdinti rinkimų biuletenius ir pan.; kita vertus, minėtas terminas neturėtų būti labai „nutolęs“ nuo Seimo rinkimų datos, kad nekiltų abejonė, ar toks – nuo Seimo rinkimų datos gerokai nutolęs – terminas yra konstituciškai pagrįstas, ar jis nevaržo asmens teisės būti renkamam Seimo nariu daugiau, negu tai kyla iš Konstitucijos.

Seimo rinkimų įstatyme nustatytas minėtas 65 dienų terminas nagrinėtinas kitų Seimo rinkimų įstatymo nuostatų, įtvirtinančių atitinkamus terminus, kontekste, pirmiausia nuostatų, iki kada Vyriausiajai rinkimų komisijai gali būti pateikti kandidatų į Seimo narius iškėlimo pareikštiniai dokumentai, kontekste. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 5 dalį pareikštinių dokumentų įteikimas pradedamas likus 65 dienoms ir baigiamas likus 34 dienoms iki rinkimų. Tai, kad kandidatų į Seimo narius iškėlimo pareikštiniai dokumentai Vyriausiajai rinkimų komisijai gali būti įteikti likus iki rinkimų 34 dienoms, leidžia daryti prielaidą, kad tiek laiko, t. y. 34 dienų, iki Seimo rinkimų užtenka, kad Vyriausioji rinkimų komisija galėtų patikrinti, ar asmuo atitinka Konstitucijoje ir Seimo rinkimų įstatyme nustatytus reikalavimus, kad galėtų būti renka-

mas Seimo nariu (*inter alia*, patikrinti, ar asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, yra visiškai atlikęs šią bausmę). Tačiau Seimo rinkimų įstatyme įtvirtinta nuostata, jog Seimo nariais negali būti renkami asmenys, kurie, likus 65 dienoms iki rinkimų, yra nebaigę atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį, reiškia ir tai, kad asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu bausmė (pvz., piniginė bauda) bus paskirta likus iki Seimo rinkimų mažiau kaip 65 dienoms, vien dėl to netenka teisės būti renkamam Seimo nariu. Tokios teisės asmuo netenka, nors jis šią bausmę gali būti visiškai atlikęs iki Seimo rinkimų likus daugiau nei minėtoms 34 dienoms, kai baigiama priimti pareikštinius dokumentus, nors Vyriausioji rinkimų komisija turi visas galimybes patikrinti, ar asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, yra visiškai atlikęs šią bausmę likus iki rinkimų daugiau kaip 34 dienoms. Seimo rinkimų praktikoje yra buvę, kai teismo nuosprendis, kuriuo asmeniui buvo paskirta bausmė (piniginė bauda), įsigaliojo likus iki Seimo rinkimų 56 dienoms, ši bausmė buvo atlikta (piniginė bauda buvo sumokėta) likus iki Seimo rinkimų 44 dienoms, tačiau Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu asmuo nebuvo įregistruotas kandidatu į Seimo narius. Suprantama, nurodytu atveju Vyriausioji rinkimų komisija negalėjo pasielgti kitaip, ji privalėjo vadovautis Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 3 dalimi, pagal kurią, kaip minėta, Seimo nariais negali būti renkami asmenys, kurie, likus 65 dienoms iki rinkimų, yra nebaigę atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį. Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas, nagrinėdamas asmens skundą dėl tokio Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo, taip pat vadovavosi nurodyta Seimo rinkimų įstatymo nuostata ir atmetė skundą kaip nepagrįstą¹¹³. Vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad „įstatymu nustatytas pareikštinių dokumentų įteikimas yra teisės būti išrinktu sudėtinė dalimi. Šiame rinkimų teisės įgyvendinimo etape nustatoma, ar asmuo atitinka Seimo rinkimų įstatyme nustatytus reikalavimus, o neigiama išvada yra pagrindas neregistruoti tokio kandidato. Kadangi Seimo rinkimų organizavimo etapai tarpusavyje susiję teisiniais – loginiais ryšiais ir sudaro vieningą sistemą, suprantama, jog juridinę reikšmę turinčių faktų konstatavimas turi būti siejamas su tam tikru įvykiu. Šiuo atveju nustatoma, jog kandidatas turi

¹¹³ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. rugsėjo 12 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R (7) – 4-2004 (21.1.).

atitikti visus Konstitucijoje nustatytus reikalavimus pareikštinių dokumentų įteikimo termino pradžios dienai. Taip sudaroma teisinio tikrumo ir teisėtumo aplinka įgyvendinant pasyviąją bei aktyviąją rinkimų teisę“. Žinoma, galima klausti, kodėl teismo sprendime rašoma, kad tokiu teisiniu reguliavimu sukuriama „teisinio tikrumo ir teisėtumo aplinka“ įgyvendinant ne tik pasyviąją, bet ir *aktyviąją* rinkimų teisę, nes reikalavimas būti atlikus teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę neturi nieko bendro su teismo paminėta aktyviąja rinkimų teise (teismo nagrinėtas ginčas taip pat kilo ne dėl aktyviosios rinkimų teisės, o tik dėl pasyviosios rinkimų teisės įgyvendinimo). Tačiau ne šis klausimas yra svarbiausias. Svarbu tai, kad cituotais argumentais Vyriausiasis administracinis teismas grindė ir savo sprendimą nesikreipti į Konstitucinį Teismą, kad būtų ištirta, ar ši nuostata neprieštarauja Konstitucijai. Vyriausiojo administracinio teismo teigimu, „Dėl šių argumentų kolegija daro išvadą, kad įstatymu nustatytas terminas, iki kurio asmuo, kandidatuojantis į Seimo narius, turi būti atlikęs nuosprendžiu paskirtą bausmę, priskirtinas prie Seimo narių rinkimų tvarką reglamentuojančių nuostatų, todėl pagrindo abejoti šios nuostatos konstitucingumu nėra, o neatlikus bausmės iki nustatyto termino, yra pagrindas neregistruoti kandidatu į Seimo narius“. Kitaip tariant, kadangi minėtas 65 dienų terminas nustatytas įstatymu ir „priskirtinas prie Seimo narių rinkimų tvarką reglamentuojančių nuostatų“, abejoti dėl jo atitikties Konstitucijai nėra pagrindo. Vargu, ar toks teismo argumentas gali būti laikomas įtikinamu. Manytina, kad sprendžiant, ar yra pagrindas kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl minėtos Seimo rinkimų įstatymo nuostatos atitikties Konstitucijai, pirmiausia turėjo būti ištirta, kuo grindžiamas įstatyme nustatytas būtent 65 dienų terminas, ar jis nėra pernelyg „nutolęs“ nuo Seimo rinkimų datos, ar jis neriboja asmens teisių daugiau, negu tai kyla iš Konstitucijos. Jeigu teismas būtų konstatavęs, kad minėtas terminas, jo nuomone, yra pagrįstas ir pateiktų argumentų, kodėl jis yra pagrįstas – čia reikia pasakyti, jog argumentai, kad „taip yra nustatyta įstatymu“, kad šis terminas „priskirtinas prie Seimo narių rinkimų tvarką reglamentuojančių nuostatų“, yra nepriimtini, nes jie nei patvirtina, nei paneigia termino pagrįstumą – tuomet teismas galėtų daryti išvadą, kad nėra pagrindo abejoti dėl jo atitikties Konstitucijai. Deja, šiuo aspektu teismas net nemėgino nagrinėti Seimo rinkimų įstatyme įtvirtinto 65 dienų termino. Gerbiant Vyriausiojo administracinio teismo

sprendimą, vis dėlto manytina, kad yra pagrindas kelti klausimą, ar minėtas „65 dienų iki Seimo rinkimų“ terminas neriboja asmens teisės būti renkamam Seimo nariu daugiau, negu tai kyla iš Konstitucijos.

Aptarti reikalavimai, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu – reikalavimas būti „nesusijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“, reikalavimas „nuolat gyventi Lietuvoje“, reikalavimas „būti atlikus teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę (jeigu ji buvo paskirta)“ – yra susiję su atitinkamais terminais. Su atitinkamais terminais yra susiję ir kiti Konstitucijoje nustatyti reikalavimai. Antai pagal Konstituciją Seimo nariu negali būti renkami teisėjai, kol jie nėra pasitraukę iš teisėjo pareigų; Seimo nariais negali būti renkami asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyvią tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, kol jie nėra nutraukę tarnybos arba pasitraukę iš pareigų. Konstitucijoje nėra nustatyti terminai, kada (kiek laiko likus iki rinkimų) asmuo turi atitikti minėtus reikalavimus, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu. Nustatyti atitinkamus terminus – įstatymų leidėjo kompetencija. Tai padaryta Seimo rinkimų įstatyme. Iš šio įstatymo nuostatų matyti, kad terminai, iki kada (kiek laiko likus iki rinkimų) asmuo turi atitikti atitinkamą reikalavimą, nustatyti ne visiems, o tik tam tikriems reikalavimams, taip pat ne visiems, o tik tam tikriems subjektams. Pavyzdžiui, Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad Seimo nariais negali būti renkami teisėjai, kol eina šias pareigas. Šiame įstatyme nėra nurodyta, iki kada (kiek laiko likus iki rinkimų) teisėjas turi pasitraukti iš savo pareigų, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu. Kitaip nustatyta kitų asmenų atžvilgiu, pavyzdžiui, profesinės karo tarnybos kariai arba statutinės institucijos ir įstaigos pareigūnai ar asmenys, kurie pagal specialius įstatymus ar statutus negali dalyvauti politinių partijų veikloje, turi būti išėję į atsargą likus 65 dienoms iki rinkimų. Atsižvelgiant į tai, kad, kaip minėta, kandidatų į Seimo narius iškėlimo pareikštiniai dokumentai Vyriausiajai rinkimų komisijai gali būti įteikti likus iki rinkimų 34 dienoms, galima daryti prielaidą, kad teisėjas, norėdamas tapti kandidatu į Seimo narius, turi pasitraukti iš teisėjo pareigų likus iki rinkimų ne daugiau kaip 34 dienoms, o profesinės karo tarnybos kariai tai turi padaryti likus iki rinkimų ne mažiau kaip 65 dienoms. Neaišku, kuo grindžiamas toks skirtingas regu-

liavimas. Gal aptariamasis teisinis reguliavimas taptų nuoseklesnis, jeigu *Seimo rinkimų įstatyme būtų nustatyta tam tikra viena „sutartoji diena“, kuriai asmuo turi atitikti visus Konstitucijoje ir Seimo rinkimų įstatyme nurodytus reikalavimus*, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu. Toks vienas terminas – jis galėtų būti apibrėžtas vartojant, pavyzdžiui, formuluotę „likus iki rinkimų ne mažiau kaip „X“ dienoms“ – negali būti susietas tik su Konstitucijoje nustatytą reikalavimu, kad Seimo nariu gali būti renkamas asmuo, kuris rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų, nes ši aplinkybė priklauso nuo asmens gimimo datos ir Seimo rinkimų datos. Manytina, kad platesnė diskusija, ar nereikėtų nustatyti minėtos vienos „sutartos dienos“, būtų naudinga.

II.6. Pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka: ar visais atvejais diskvalifikacija yra amžina?

Minėta, kad aiškinant Konstitucijos normas, įtvirtinančias reikalavimus asmenims, kurie gali būti renkami Seimo nariais, šias normas būtina aiškinti viso konstitucinio reguliavimo kontekste, matant jų sąsajas su kitomis Konstitucijos normomis ir Konstitucijos principais. Atskleidžiant, kokie asmenys pagal Konstituciją negali būti renkami Seimo nariais, negalima nematyti Konstitucijos 74 straipsnio – iš šiame straipsnyje įtvirtintos konstitucinės atsakomybės instituto paskirties ir prasmės kyla draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužimą.

Priminsime, kad pagal Konstitucijos 74 straipsnį apkaltos proceso tvarka iš pareigų gali būti pašalinti Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai, taip pat gali būti panaikintas Seimo nario mandatas. Apkaltos pagrindas yra šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužimas, taip pat paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas; apkaltai pradėti užtenka bent vieno nurodyto pagrindo. Pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punktą Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, o pagal Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalį – klausimą, ar apkaltos proceso tvarka

pašalinti asmenį iš pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą sprendžia Seimas (jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad asmens veiksmai prieštarauja Konstitucijai). Tam, kad asmuo būtų pašalintas iš pareigų, būtų panaikintas jo Seimo nario mandatas, reikia, kad už tokį sprendimą balsuotų ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių (išsamiau apie apkaltos institutą žr. knygos VI.III skyrių).

Seimo rinkimų įstatymo 1 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „Seimo nariu *negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą*“. Vertinant, kaip Seimo rinkimų įstatyme nustatytas draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, dera su Konstitucijoje nustatytu atitinkamu draudimu, atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal Seimo rinkimų įstatymą Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas *ne tik* už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, bet ir už *bet kokio nusikaltimo padarymą*. Toks teisinis reguliavimas iš dalies kertasi su apkaltos konstitucine samprata, kurią savo aktuose yra pateikęs Konstitucinis Teismas.

Aiškindamas Konstitucijos 74 straipsnio, įtvirtinančio apkaltos institutą, nuostatas, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad priesaikos sulaužymas kartu yra ir šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, o šiurkštus konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas.¹¹⁴

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad asmuo, kuris už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas, niekada negali būti renkamas Seimo nariu, negali užimti pareigų, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu¹¹⁵. Kitokie konstituciniai teisiniai padariniai asmeniui kyla dėl to, kad jis apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas *už nusikaltimo padarymą*. Šiuos, kitokius, teisinius padarinius lemia tai, kad pagal Konstitu-

¹¹⁴ Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimą // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

¹¹⁵ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

cijos 56 straipsnio 2 dalį asmuo, kuris buvo *teismo nuteistas už nusikaltimo padarymą ir atliko jam teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę, gali būti renkamas Seimo nariu*. Vadinasi, pačioje Konstitucijoje yra *expresis verbis* nustatyta išimtis padarinių, atsirandančių dėl to, kad asmuo apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas už nusikaltimą atžvilgiu. Iš Konstitucijos 74 straipsnio ir 56 straipsnio 2 dalies nuostatų kyla tai, kad nusikaltimas, kuriuo kartu nėra šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, *nesukelia* tokių pačių konstitucinių teisinių padarinių kaip nusikaltimas, kuriuo kartu yra šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika. Konstitucijoje ne tik nenustatyta, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų, panaikintas jo Seimo nario mandatas už tokio nusikaltimo, kuriuo nebuvo šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarymą – Konstitucija, darydama minėtą išimtį, *expresis verbis* leidžia tokį asmenį rinkti Seimo nariu.¹¹⁶ Be abejo, demokratinėje teisinėje valstybėje asmuo, šurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką, neturėtų išvengti konstitucinės atsakomybės – pašalinimo iš užimamų pareigų, Seimo nario mandato netekimo. Todėl Seimui, sprendžiančiam, ar apkaltos proceso tvarka pašalinti asmenį iš užimamų pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą už padarytą nusikaltimą, pagal Konstituciją tenka pareiga išsiaiškinti ir tai, ar nusikaltimu kartu nebuvo šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika¹¹⁷.

Galima teigti, kad Seimo rinkimų įstatyme nustatytas draudimas – „Seimo nariu *negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą*“ – ta apimtimi, kuria yra draudžiama rinkti Seimo nariu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą ne tik už šurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, bet ir už *tokį nusikaltimą, kuriuo nėra šurkščiai pažeista Konstitucija, nėra sulaužyta priesaika*, neatitinka Konstitucijos 74 straipsnyje įtvirtintos konstitucinės atsakomybės paskirties ir prasmės; ši nuostata taip pat nedera su Konstitucinio Teismo pateikta konstituci-

¹¹⁶ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

¹¹⁷ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

nių teisinių padarinių, kylančių asmeniui dėl to, kad jis apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas užimamų pareigų arba buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas *už padarytą nusikaltimą*, samprata. Seimo rinkimų įstatyme nustatytas draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų arba buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas ir *už tokį nusikaltimą, kuriuo nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, nėra sulaužyta priesaika*, yra griežtesnis negu draudimas, kylantis iš Konstitucijos. Nors, kaip minėta, Seimas turi įgaliojimus Seimo rinkimų įstatyme nustatyti ir tokius – Konstitucijoje tiesiogiai neįtvirtintus reikalavimus, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, tačiau tokie įstatyme nustatyti „papildomi“ reikalavimai negali konkuruoti su Konstitucijoje įtvirtintais reikalavimais. Manytina, kad Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta nuostata, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas ir *už tokio nusikaltimą, kuriuo nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, nebuvo sulaužyta priesaika* yra konstituciškai nepagrįsta, nes, kaip minėta, Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmuo, kuris buvo teismo nuteistas už nusikaltimą ir atliko jam teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę, gali būti renkamas Seimo nariu. Vadinas, Konstitucijoje ne tik nenustatyta, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas už tokio nusikaltimo, kuriuo nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarymą – Konstitucija, darydama minėtą išimtį, *expressis verbis* leidžia tokį asmenį rinkti Seimo nariu.

Pasakytina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas 2006 m. sausio 6 d. priėmė sprendimą, kuriame konstatavo, jog draudimas asmeniui, kuris buvo pašalintas iš Respublikos Prezidento pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, bet kada ateityje būti renkamam Seimo nariu yra nesuderinamas su Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos Pirmojo Protokolo 3 straipsniu¹¹⁸. Teismas nusprendė, kad toks teisės būti renkamam Seimo nariu ribojimas yra

¹¹⁸ Case of Paksas v.Lithuania (Application no. 34932/04), Grant chamber judgment, Strasbourg, 6 January 2011; <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&pportal=hbk&action=html&highlight=Paksas%20%7C%20v.%20%7C%20Lithuania&sessionid=66682800&skin=hudoc-en>

neproporcingas, t. y. per griežtas. Kol Lietuvos Respublikos Konstitucija nepakeista, šis draudimas būti renkamam Seimo nariu išlieka.

II.7. Kariškis, teisėjas: prieš tampant kandidatu į Seimo narius privalu nusiimti kariškio antpečius, nusivilkti teisėjo mantiją

Konstitucijos 141 straipsnyje nustatyta, kad Seimo nariais ir savivaldybių tarybų nariais negali būti asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai; jie negali užimti renkamų ar skiriamų pareigų civilinėje valstybinėje tarnyboje, dalyvauti politinių partijų ir politinių organizacijų veikloje. Pagal Konstitucijos 113 straipsnį teisėjas negali dalyvauti politinių partijų ir kitų politinių organizacijų veikloje. Aiškinant šiuose Konstitucijos straipsniuose įtvirtintas nuostatas *vien lingvistiškai*, būtų galima teigti, kad jame įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, taip pat teisėjai *gali būti* renkami Seimo nariais, tačiau, išrinkti Seimo nariais, jie *turi apsispręsti*, ar būti Seimo nariais, ar ir toliau eiti ankstesnes pareigas ir atsisakyti Seimo nario mandato.

Toks vien lingvistinis nurodytų konstitucinių nuostatų aiškinimas būtų nepakankamas, neleistų atskleisti tikrojo jų turinio. Minėta, kad Konstitucija yra vientisas aktas, kad ją sudaro normos ir principai, kad visos Konstitucijos nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir sudaro darnią sistemą, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų paneigta kuri nors kita konstitucinė nuostata. Taigi ir Konstitucijos 141 bei 113 straipsnių nuostatos turi būti aiškinamos matant jų sąsajas su kitomis Konstitucijos nuostatomis, taikant įvairius teisės aiškinimo metodus.

Sprendžiant, ar asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, teisėjai *gali būti* renkami

Seimo nariais, esminę reikšmę turi tai, kad pagal Konstitucijos 141 ir 113 straipsnius minėti asmenys negali dalyvauti politinių partijų ir politinių organizacijų veikloje. Draudimas dalyvauti politinių partijų ir politinių organizacijų veikloje suponuoja ne tik draudimą būti politinių partijų ir politinių organizacijų nariais, vykdyti jų pavedimus ir pan., bet ir tai, kad nurodyti asmenys turėtų vengti demonstruoti savo politines pažiūras, kritikuoti arba vertinti valstybės institucijų priimtus sprendimus, galiausiai neturėtų bet kokia forma daryti įtakos, kištis į tokių sprendimų priėmimą. Seimo rinkimų kampanija visada turi politinį pobūdį, tokios kampanijos metu visada yra pateikiami valstybės valdžios institucijų, jų pareigūnų priimtų sprendimų vertinimai (taip pat ir politiniai), pateikiamos galimos tokių sprendimų alternatyvos ir kt. Vadinasi, ir asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, ir teisėjai Seimo rinkimų kampanijos metu faktiškai dalyvautų politinėje kovoje, o jeigu jie būtų įtraukti į politinių partijų sudarytus kandidatų į Seimo narius sąrašus – faktiškai dalyvautų politinių partijų veikloje. Kariškiai, sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, jeigu jie galėtų būti renkami Seimo nariais, dalyvautų politinėje kovoje ir su tais civiliais valstybės valdžios pareigūnais, kuriems jie yra pavaldūs, kurie vykdo kariuomenės, kitų sukarintų struktūrų civilinę kontrolę. Savo ruožtu teisėjai, jeigu jie galėtų būti renkami Seimo nariais, dalyvaudami rinkimų kovoje bei demonstruodami savo politines pažiūras, sudarytų prielaidas abejoti, ar teisėjai, taigi ir teismai tikrai yra (bus) nešališki.

Svarbu ir tai, kad Konstitucijoje įtvirtintas darnios, teisingos pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis, konstitucinis laisvų ir demokratinių rinkimų principas suponuoja, kad neturi būti sudaroma prielaidų asmenims, atliekantiems tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėjusiems į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkams, puskarininkiams ir liktiniais, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokamiems pareigūnams, taip pat teisėjams pasinaudoti savo įgaliojimais siekiant tapti Seimo nariu, taigi kilti konfliktui tarp tokio asmens tarnybinių pareigų ir jo privataus intereso būti išrinktam Seimo nariu.

II.8. Ar Konstitucijoje nustatyti ir kiti reikalavimai asmeniui, kuris gali būti renkamas Seimo nariu?

Taigi pagal Konstituciją Seimo nariu gali būti renkamas asmuo, kuris yra Lietuvos Respublikos pilietis; nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei; rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų; nuolat gyvena Lietuvoje. Pagal Konstituciją Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, nebaigęs atlikti visos baudmės pagal teismo paskirtą nuosprendį, asmuo, teismo pripažintas neveiksniu, asmuo, teismo pripažintas nepalktinamu. Pagal Konstituciją Seimo nariu *niekada negali būti renkamas* ir toks asmuo, kuris už priesaikos sulaužymą, šturkštų Konstitucijos pažeidimą ar nusikaltimą, kuriuo kartu buvo šturkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš pareigų arba buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas. Pagal Konstituciją Seimo nariu negali būti renkamas bet kurio teismo teisėjas, taip pat asmuo, einantis Konstitucijos 141 straipsnyje nurodytas pareigas: atliekantys tikrąją karo arba alternatyviają tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai.

Galima kelti klausimą, ar nurodytų reikalavimų (sąlygų) asmeniui, kuris gali būti renkamas Seimo nariu, sąrašas yra išsamus, ar Konstitucija numato dar kokius nors kitus reikalavimus (sąlygas), kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu? Pavyzdžiui, ar pagal Konstituciją Seimo nariu gali būti renkamas Respublikos Prezidentas? Vadovaujantis argumentais, kuriais buvo remiamasi konstatuojant, jog Seimo nariu negali būti renkami asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviają tarnybą, taip pat neišėjusieji į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, taip pat teisėjai, galima būtų daryti prielaidą, kad ir *Respublikos Prezidentas, kol jis eina savo pareigas, negali būti renkamas Seimo nariu*. Tačiau tai tik prielaida, nes atitinkama konstitucinė nuostata, kol jos nėra išaiškinęs Konstitucinis Teismas, gali būti aiškinama labai įvairiai. Kad ir kaip būtų, tačiau pagal Konstituciją įstatymais ir kitais teisės aktais negalima nustatyti tokių kitų reikalavimų (sąlygų) asmenims, kurie gali būti renkami Seimo nariais, kuriais būtų iškreipti arba paneigti Konstitucijoje įtvirtinti reika-

lavimai (sąlygos), kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu.

Pažymėtina, kad pagal Konstituciją Seimo nariu gali būti renkamas tik toks asmuo, kuris dar *iki Seimo rinkimų* atitinka visus Konstitucijoje *ekspresis verbis* nustatytus ar iš Konstitucijos normų ir principų, iš konstitucinio reguliavimo visumos kylačius reikalavimus (sąlygas). Kartu pasakytina ir tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimuose pateikta atitinkamų Konstitucijos nuostatų samprata negali būti taikoma atgal, t. y. negali būti taikoma tiems santykiams, kurie jau yra pasibaigę: minėta, jog Konstitucinis Teismas savo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime konstatavo, kad konstitucinės nuostatos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ samprata, buvusi iki Konstitucinio Teismo pateikto šios nuostatos išaiškinimo, nekludė kandidatuoti per Seimo rinkimus asmenims, turėjusiems Lietuvos ir kitų valstybių pilietybę, kai jie raštu atsisakydavo duotos kitos valstybės piliečio priesaikos, ir kad „tokių asmenų, išrinktų Seimo nariais pagal tuo metu galiojusius rinkimų įstatymus, mandatai yra legitimūs“¹¹⁹.

---

¹¹⁹ Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1998, 100-2791.

III. Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija

III.1. Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija

Lietuvos valstybę kuria Tauta, suverenitetas priklauso Tautai. Tautai priklausanti suvereni galia yra aukščiausia, šią aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus (Konstitucijos 4 straipsnis).

Pagal Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalį Seimo nariai yra Tautos atstovai, jie renkami ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Tiesioginiai Seimo narių rinkimai – tai tiesioginės demokratijos įgyvendinimo forma. Svarbiausi valstybės ir Tautos gyvenimo klausimai taip pat gali būti sprendžiami referendumu (Konstitucijos 9 straipsnis).

Pagal Konstituciją tik Seimas yra Tautos atstovybė, nes tik Seimo nariai yra Tautos atstovai. Jokia kita valstybės valdžios institucija nėra Tautos atstovybė¹²⁰; joks kitas valstybės pareigūnas nėra Tautos atstovas. Konstitucijos 77 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas ir atstovauja Lietuvos valstybei. Nors atstovavimo Tautai ir atstovavimo Lietuvos valstybei negalima priešpriešinti, tačiau atstovavimas Tautai ir atstovavimas valstybei nėra tapačios teisinės kategorijos, kiekviena iš jų turi ir tik jai vienai būdingą teisinį turinį¹²¹. Vienas svarbiausių požymių, pagal kurį valstybės valdžios institucija yra priskirtina Tautos atstovybei, yra tas, kad tai yra kolegiali (kolegialiai veikianti) valstybės valdžios institucija, kuri susideda iš Tautos atstovų, ir kuri priima sprendimus tik po debatų, tik balsų dauguma ir atsižvelgdama į įvairias nuomones. Atstovavimas Tautai visada susijęs su įstatymų ir kitų sprendimų kolegialiu priėmimu, nes būtent kolegialus įstatymų ir

---

¹²⁰ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

¹²¹ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

kitų sprendimų priėmimas leidžia geriausiai atspindėti ir integruoti visos Tautos, o ne tik kurios nors jos dalies lūkesčius ir interesus. Būtent Seimo nariai, sudarydami Tautos atstovybę, paverčia Tautos valią įstatymais ir kitais sprendimais; būtent per Seimą – Tautos atstovybę, Tautos valia įgauna valstybinės valios formą. Pažymėtina, kad Konstitucija nenumato kelių Tautos atstovybių: pagal Konstituciją Tautos atstovybė yra tik viena – Seimas. Respublikos Prezidentas yra valstybės vykdomosios valdžios dalis¹²².

Konstitucijoje įtvirtinta Seimo, kaip Tautos atstovybės, koncepcija grindžiama šiomis nuostatomis:

1) Seimą – Tautos atstovybę – steigia pati Tauta. Tauta tai daro priimdama Konstituciją ir įtvirtindama joje Seimą – Tautos atstovybę – vieną iš valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų;

2) Tauta – subjektas, kuriam priklauso suverenitetas ir kuri vykdo aukščiausią suverenią galią, įgalioja Seimą – Tautos atstovybę, neviršijant Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų, vykdyti (įgyvendinti) įstatymų leidžiamąją valdžią, atlikti kitas Konstitucijoje numatytas ir iš jos kylančias funkcijas;

3) Seimas – Tautos atstovybė, vykdydamas jam pagal Konstituciją priskirtus įgaliojimus, negali peržengti ribų, kurias jam Konstitucijoje nustatė Tauta, t. y. Seimą jo veikloje saisto Konstitucija, taip pat jo paties priimti įstatymai;

4) Tauta, siekdama užtikrinti, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos, taip pat ir Tautos atstovybė – Seimas, laikytųsi Konstitucijos, jos nepažeistų, Konstitucijoje numato (steigia) konstitucinės kontrolės instituciją – Konstitucinį Teismą, kuriam paveda prižiūrėti, *inter alia*, tai, ar Seimas – Tautos atstovybė, įgyvendindamas savo įgaliojimus, veikia neviršydamas Konstitucijos jam nustatytų įgaliojimų, ar neperžengia jam Konstitucijos nustatytų ribų, ar paiso Konstitucijos. Tauta suteikia Konstituciniam Teismui, *inter alia*, įgaliojimus spręsti, ar Seimo priimti įstatymai atitinka konstitucinius įstatymus ir Konstituciją, ar konstituciniai įstatymai atitinka Konstituciją, ar Seimo priimti poįstatyminiai teisės aktai atitinka įstatymus, konstitucinius įstatymus ir Konstituciją, ir nustačius, kad Seimo priimti įstatymai, kiti teisės aktai prieš-

¹²² Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99.

tarauja aukštesnės galios teisės aktams ir pirmiausia Konstitucijai, šalinti juos iš Lietuvos teisės sistemos;

5) Seimas – Tautos atstovybė – formuojamas demokratinių, laisvų, sąžiningų rinkimų būdu; Seimo narys yra visos Tautos atstovas, neatsižvelgiant į tai, pagal kokią rinkimų sistemą jis yra išrinktas. Seimo narys nėra jį išrinkusių rinkimų apygardos rinkėjų, kurios nors jį iškėlusios politinės partijos ar politinės organizacijos, kurio nors kito subjekto atstovas Seime – Seimo narys, kaip minėta, yra visos Tautos atstovas. Seimo nario mandatas yra laisvas – savo veikloje Seimo narys vadovaujasi tik Konstitucija, valstybės interesais ir savo sąžine, Seimo narys negali būti varžomas jokių mandatų; Seimo narys negali būti atšauktas nei jį išrinkusių rinkėjų, nei jį iškėlusios politinės partijos ar politinės organizacijos, nei kurio nors kito subjekto.

Konstitucinė nuostata, kad Seimo narys yra visos Tautos, o ne jį išrinkusių rinkėjų atstovas, suponuoja, jog Seimas nėra rinkėjų įgaliotų atstovų susirinkimas, kuriame kiekvienas Seimo narys, kaip rinkėjų įgaliotasis asmuo, turi ginti savo rinkėjų interesą ir kovoti už tai, kad šis interesas yra pats svarbiausias ir turi pirmenybę prieš visus kitus rinkėjų interesus. Priešingai, Seimas yra Tautos atstovų susirinkimas – Tautos atstovybė, kuri priima sprendimus po įvairias nuomones bei interesus atspindinčių diskusijų ir kuri vadovaujasi ne vietos interesais ir ne vietos atstovavimu, o tik bendro gėrio siekimu – Tautos ir valstybės interesais.

Atsižvelgiant į tai, kad Seimą sudaro Seimo nariai – Tautos atstovai, Seimas yra Tautos atstovybė, kurioje Tauta atpažįsta save.

Iš konstitucinės nuostatos, kad Tauta jai priklausančią suverenią galią vykdo per savo atstovus, kyla, kad Seimas, susidedantis iš Tautos atstovų – Seimo narių, išreiškia būtent Tautos, o ne kurio nors kito subjekto valią; Seimo valia – tai netiesiogiai, per Seimo narius – Tautos atstovus išreikšta pačios Tautos valia. Pagal Konstituciją negali būti ir nėra priešpriešos tarp aukščiausiosios suverenios galios, kurią Tauta vykdo tiesiogiai, ir aukščiausios suverenios galios, kurią Tauta vykdo per demokratiškai išrinktus savo atstovus – Seimo narius. Taigi pagal Konstituciją negali būti ir nėra Tautos ir jos atstovybės Seimo priešpriešos: Seimas įgyvendina tuos įgaliojimus, kuriuos jam Tauta nustatė savo priimtoje Konstitucijoje. Todėl Seimas veikia paklusdamas tik Konstitucijai, savo paties išleistiems arba referendumu priimtiems įstatymams, o ne Seimo

narius išrinkusiems rinkėjams arba Seimo narius iškėlusioms politinėms partijoms, kitoms organizacijoms, kurioms nors piliečių grupėms ir pan. Seimo narių – pagal Konstituciją visos Tautos atstovų teisinį statusą taip pat nustato tik Konstitucija ir įstatymai. Todėl Seimo nariai savo veikloje turi vadovautis Konstitucija, valstybės interesais ir savo sąžine, jie negali būti varžomi jokių mandatų (Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalis).

Konstitucinė nuostata, kad „Seimo nariai negali būti varžomi jokių mandatų“, įtvirtina *Seimo nario laisvą mandatą*. Laisvo mandato esmė – Tautos atstovo laisvė įgyvendinti jam nustatytas teises ir pareigas nevaržant šios laisvės rinkėjų priesakais, jį iškėlusią partijų ar organizacijų politiniais reikalavimais, nepripažįstant teisės atšaukti Seimo narį¹²³. Minėta, kad Seimo narys nėra kurios nors teritorinės bendruomenės, piliečių bendrijos ar grupės, politinės partijos ar kurios nors kitos organizacijos atstovas; Seimo narys atstovauja visai Tautai¹²⁴. Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalies nuostata „negali būti varžomi jokių mandatų“ reiškia ir tai, kad rinkėjai negali padaryti jokios įtakos jų išrinkto Seimo nario teisinei padėčiai, kad Seimo nario teisinę padėtį lemia tik Konstitucija ir įstatymai.

Seimo nario – Tautos atstovo teisinis statusas kyla iš Konstitucijos nuostatų, kad Lietuva yra nepriklausoma demokratinė respublika (1 straipsnis), kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus (4 straipsnis), taip pat iš kitų Konstitucijos nuostatų. Laisvas mandatas – esminis Seimo nario, Tautos atstovo, teisinio statuso elementas.

Konstitucija nepripažįsta vadinamo *imperatyvaus mandato*. Tai visiškai priešingybė laisvam mandatui. *Imperatyvaus* mandato esmė – parlamento narys yra saistomas rinkėjų priesakų, jį iškėlusią politinių partijų ar kitų organizacijų reikalavimų, turi atsiskaityti rinkėjams už rinkėjų priesakų vykdymą, o svarbiausia – gali būti rinkėjų atšauktas. Demokratinės teisinės valstybės nepripažįsta parlamento nario imperatyvaus mandato, nes toks mandatas nesuderinamas su nuostata, jog parlamento narys yra visos Tautos atstovas; parlamento nario imperatyvus mandatas sudaro prielaidas paversti parlamento narį klusniu jį išrinkusių rinkėjų, jį iškėlusią poli-

¹²³ Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 10-295.

¹²⁴ Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.

tinių partijų ar kitų organizacijų atstovu, nes, esant galimybei atšaukti parlamento narį, jis, priimdamas vienus ar kitus sprendimus, turės vadovautis pirmiausia savo rinkėjų, jį iškėlusią politinių partijų ar kitų organizacijų interesais, nors šie interesai ne visada gali sutapti su visos Tautos interesais, o kartais gali net prieštarauti visos Tautos interesams.

Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario laisvas mandatas ne tik atskleidžia Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstitucinio teisinio statuso esmę: Seimo nario laisvas mandatas yra neatskiriama susijęs su Seimo narių lygybe. Pagal Konstituciją kiekvienas Seimo narys atstovauja visai Tautai, taigi visi Seimo nariai yra lygūs, jie turi turėti vienodas galimybes dalyvauti Seimo darbe. Jeigu Seimo narių teisės būtų diferencijuojamos taip, kad faktiškai jiems būtų nustatytos nevienodos galimybės dalyvauti Seimo darbe, tai būtų pažeidžiamas esminis šios atstovaujamosios institucijos principas – parlamento narių lygybė, vadinasi, Seimo nariai neturėtų galimybių Seime atstovauti visai Tautai, reikšti visos Tautos interesus. Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario laisvas mandatas –viena iš Seimo narių veiklos savarankiškumo ir lygiateisiškumo garantijų (Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d., 1999 m. lapkričio 9 d., 2001 m. sausio 25 d., 2004 m. liepos 1 d., 2006 m. balandžio 4 d. nutarimai). Seimo nario laisvas mandatas yra Seimo nario konstitucinės priedermės atstovauti visai Tautai vykdymo būtina sąlyga.

Kartu pasakytina, kad Seimo nario laisvas mandatas – ne Tautos atstovo privilegija, o viena iš teisinių priemonių, užtikrinančių, kad Tautai bus deramai atstovaujama jos demokratiškai išrinktoje atstovybėje Seime, kad Tautos atstovybė Seimas veiks tik Tautos ir Lietuvos valstybės interesais. Dėl to Seimo nario laisvas mandatas negali būti naudojamas ne Tautos ir Lietuvos valstybės interesais. Jis negali būti naudojamas Seimo nario ar jam artimų asmenų arba kitų asmenų privačiai naudai gauti, jų asmeniniais ar grupiniais interesais, kandidatą į Seimo narius iškėlusią ar jį rėmusią politinių partijų ar politinių organizacijų, visuomeninių organizacijų, kitų organizacijų ar kitų asmenų interesais, teritorinių bendruomenių, Seimo nario rinkimų apygardos rinkėjų interesais, t. y. partikuliariais interesais.

Konstitucinis Seimo nario laisvo mandato įtvirtinimas, taip pat Seimo, kaip Tautos atstovybės, esmė suponuoja Seimo konstitucinę pareigą teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad nebūtų sudaryta prie-

laidų Seimo nario laisvą mandatą naudoti ne Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, kad Seimo narys dirbtų tik Tautai ir Lietuvos valstybei, išvengtų Tautos ir Lietuvos valstybės interesų supriešinimo su Seimo nario ir jam artimų asmenų privačiais (asmeniniais ar grupiniais) interesais, kandidatą į Seimo narius iškėlusią ar jį rėmusią politinių partijų ar politinių organizacijų, visuomeninių organizacijų, kitų organizacijų ar kitų asmenų, teritorinių bendruomenių, Seimo nario rinkimų apygardos rinkėjų interesais. Kartu Seimo nario veikla turi būti teisiškai reguliuojama taip, kad būtų įmanoma veiksmingai kontroliuoti, ar nėra minėto interesų supriešinimo, ar Seimo narys savo laisvo mandato nenaudoja ne Tautos ir Lietuvos valstybės interesais. Seimo narys, nepaisantis minėtų Konstitucijos reikalavimų, turi būti traukiamas atsakomybėn pagal Konstituciją ir įstatymus¹²⁵.

Seimas, kaip Tautos atstovybė, yra atstovaujamosios demokratijos institutas, šalies politinės sistemos šerdis, politinę sistemą konsoliduojanti ir jos stabilumą užtikrinanti institucija¹²⁶.

Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė prigimtis lemia ypatingą jo vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje, jo funkcijas bei įgaliojimus. Literatūroje nurodoma daugybė funkcijų, kurias atlieka demokratinė valstybių parlamentai, šio funkcijos įvairiai klasifikuojamos ir grupuojamos¹²⁷. Pateikti išsamų, tiksliai apibrėžtą parlamento funkcijų sąrašą neįmanoma. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Lietuvos Respublikos Seimas, įgyvendindamas savo konstitucinius įgaliojimus, vykdo klasikines demokratinės teisinės valstybės parlamento funkcijas: Seimas leidžia įstatymus (įstatymų leidybos funkcija), vykdo vykdomosios valdžios ir kitų valstybės institucijų (išskyrus teismus) parlamentinę kontrolę (kontrolės funkcija), steigia valstybės institucijas, skiria ir atleidžia jų vadovus bei kitus valstybės pareigūnus (steigiamoji funkcija), tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas (biudžetinė funkcija), ir kt. Minėtos Seimo funkcijos yra konstitucinės vertybės. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, kiti teisėkūros subjektai negali nusta-

¹²⁵ Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894.

¹²⁶ Krupavičius A., Lukošaitis A. (red.). *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida* (monografija). Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 349.

¹²⁷ Ten pat.

tyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigiamos minėtos Seimo konstitucinės funkcijos arba būtų suvaržomos galimybės jas vykdyti, nes taip būtų trukdoma Seimui – Tautos atstovybei veiksmingai veikti Tautos ir Lietuvos valstybės interesais¹²⁸.

Seimas veikia pagal Konstitucijoje jam nustatytus įgaliojimus; Seimo įgaliojimai taip pat gali būti nustatyti ir įstatymais; Seimas gali turėti ir vykdyti ir tokius įgaliojimus, kurie, nors nėra *ekspresis verbis* nustatyti Konstitucijoje ar įstatymuose, tačiau kyla iš Seimo, kaip Tautos atstovybės ir įstatymų leidžiamosios institucijos, konstitucinės paskirties. Tai vadinamieji *numanomi* Seimo įgaliojimai. Konstitucija įtvirtina ne bet kokio, o *atsakingo valdymo principą*¹²⁹. Šio konstitucinio principo turinys supaprastintai gali būti apibūdintas taip: „atsidavusio, visas išrinktojo pastangas apimančio, tik visuomenės ir valstybės interesams tenkinti skirto valdymo principas“¹³⁰.

Konstitucinė nuostata „suverenitetas priklauso Tautai“ reiškia, kad tik Tautai priklauso teisė į valdžią, kad ši teisė yra neatskiriama nuo Tautos, kad ši teisė yra aukščiausia. Ši konstitucinė nuostata reiškia ir tai, kad Tauta yra aukščiausias (pirminis) valdžios šaltinis, kad valstybės valdžia ir valstybės valdžios institucijos yra išvestiniai dariniai – jie atsiranda iš Tautai priklausančios aukščiausios valdžios. Valstybė, valstybės valdžios institucijos, taip pat ir Seimas – tai subjektai, veikiantys Tautos pasitikėjimo pagrindu. Tauta juos sukuria tam, kad jie tarnautų Tautai.

Ar konstitucinės nuostatos „suverenitetas priklauso Tautai“, „aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus“ reiškia, kad pagal Konstituciją Tautos suverenitetas yra absoliutus, kad Tautai priklausanti aukščiausia valdžia yra absoliuti?

Istoriškai suvereniteto sąvoka pradžioje buvo siejama su neribota (absoliučia) valdovo (monarcho) valdžia, o ir pati valstybės esmė buvo sutapatinama su valdovu (monarchu), neatskiriama nuo jo. Pradėjus valdovą (monarchą) skirti nuo valstybės, valdovo (monarcho) suvereniteto sąvoką

¹²⁸ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903; Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894.

¹²⁹ Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894.

¹³⁰ Rauličkytė A. *Atsakingo valdymo principas ir jo įgyvendinimas* // *Politologija*, 2006, Nr. 1, p. 125.

pakeitė „valdžios suvereniteto“ sąvoka. Nors valdžios suverenitetas taip pat dažnai buvo suprantamas kaip valdovo (monarcho) suverenitetas, valdžios suvereniteto samprata suteikė suvereniteto doktrinai tam tikrų naujų aspektų. *Absoliutaus valdžios suvereniteto* idėja susiformavo 16 amžiuje, ją teisiškai pagrindė prancūzų teisininkas Jeanas Bodinas (1530–1596), kuris suverenitetą laikė ypač svarbiu valstybės elementu. Jis teigė, kad be suverenios valstybės valdžios valstybė nėra valstybė, kad suverenitetas – tai amžina ir absoliuti valdžia valstybėje. Suvereniteto absoliutumas, kaip ir jo amžinumas, yra būtinos suvereniteto savybės. Aukščiausia valdžia yra amžina (*perpetuelle*) ir tuo skiriasi nuo kiekvienos kitos valdžios, suteiktos tam tikram ribotam laikui. Ji neperduodama arba perduodama be apribojimų ir besąlygiškai; ji neatimama, jai negalioja senaties terminas. Apibūdinamas suvereniteto absoliutumą, J. Bodinas teigė, kad absoliutumas, kaip ir jo amžinumas, yra būtina suvereniteto savybė, kad suvereniteto absoliutumas reiškia, jog suvereni valdžia vadovaujasi tik jos pačios nustatytais tikslais ir taisyklėmis, kad valdžios suverenitetas negali būti kitų subjektų politiškai apribotas, kad jos nevaržo įstatymai, nes pats suverenas yra įstatymų šaltinis¹³¹. Kitaip tariant, valdžios suverenitetas yra absoliutus ta prasme, kad virš jo nėra jokių politinių ribojimų. Pasak Jeano Bodino, suvereni valdžia priklauso tik nuo Dievo įstatymų ir gamtos dėsnių – jie yra tie „rėmai“, apribojimai, kurių turi paisyti valstybės valdžia, kai įgyvendina suverenitetą, ypač kai leidžia įstatymus. Tokią absoliutaus valdžios suvereniteto idėją laipsniškai pakeitė *riboto valdžios suvereniteto idėjos*, kad aukščiausia valdžia yra ribojama teisės, kad suvereni valdžia yra laisva nuo „žmogaus įstatymo“, bet ji yra pavaldi Dieviškiems įstatymams, taip pat prigimtinėms ir aukščiausiesiems įstatymams. Kitaip tariant, valdovas gali valdyti absoliučiai, t. y. vadovaudamasis tik tuo, kaip jis supranta visos valstybės gėrį ir naudą, bet jis yra apribotas valstybės fundamentiniu įstatymu, t. y. apribotas prigimtinės (aukščiausiosios) teisės. Valdžios suvereniteto doktriną ilgainiui pakeitė *tautos suvereniteto doktrina*. Ši doktrina neatsiejamai susijusi su Jeano Jaques'o Rousseau (1712–1778) vardu ir jo darbais. Pasak J. Rousseau, *suverenitetas yra bendra visuotinė valia*, vienintelė galinti valdyti valstybės galias, kurių tikslas – bendras gėris. Suverenitetas – tai lyg kolektyvinė būtybė, atstovaujama tik jos pačios (at-

¹³¹ Sabinė G. H., Thorson T. L. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Pradai, p. 423.

spindinčia ją pačia) ir dėl to turinti tam tikrų būtinų savybių. Suverenitetas yra *neatskiriamas* – suverenitetas, priklausantis visai bendrijai, negali būti iš jos atimtas, negali būti nuo jos atskirtas ir negali būti kam nors perduotas: perduoti galima tik valdžią, t. y. įgaliojimus, bet ne suverenitą. Kita suvereniteto savybė yra suvereniteto *nedalomumas* – J. Rousseau labai kritiškai vertino visas valdžių padalijimo konstrukcijas, skirstant valdžią į įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją, numatant skirtingus įgaliojimus ir pan. Jo nuomone, visa tai yra tik atskiros funkcijos ar skirtumai to, ką nustato įstatymas ir kaip jis yra taikomas; šie skirtumai negali daryti jokios įtakos pirminei politinei esmei. Suverenitetas taip pat yra *absolutus*. Šis absolutumas pasireiškia dvejopai: viena vertus, jis reiškia neribotus valstybės įgaliojimus, nes visuomenė gyvena pagal visuomeninę sutartį, o tokia sutartis suteikia valstybei neribotus įgaliojimus kiekvieno visuomenės nario atžvilgiu; kita vertus, tai reiškia, kad valstybės – suvereno valia absorbuoja individualaus asmens valią ir jo interesus, ir asmuo tampa lyg valstybės tarnu. Apibūdindamas valstybės valdžios politines ir viešąsias – teisines savybes J. Rousseau teigė, kad vienintelė valdinga veikla valstybėje yra įstatymų leidyba, kad tai yra suverenios valdžios savybė. Atsižvelgiant į tai, kad suverenitetui būdingas neatskiriamumas, daroma labai svarbi išvada, jog *įstatymų leidžiamoji valdžia valstybėje priklauso tik tautai*. „Valdžia tėra tautos atstovė, ji neturi savarankiškos galios“¹³². Be to teigiama, kad valdinga valstybės veikla turi būti teisėta, nesvarbu, ar šią veiklą vykdo visa tauta, ar ji vykdoma vienasmeniškai; valstybė turi būti valdoma įstatymo, nes tik tada valstybę valdo bendras interesas ir bendras gėris ką nors reiškia. Taigi J. Rousseau sukurtoje tautos suvereniteto doktrinoje viską lemia *bendra visuotinė valia*, viskas atiduodama spręsti tautai. Šioje doktrinoje neaptariama, kaip bus įgyvendinama minėta *bendra visuotinė valia*, iš esmės nelieka vietos individui, jo teisėms ir interesams, kurie yra subordinuojami bendriems interesams. „Rousseau demokratiją galima apibūdinti, kaip liaudies demokratija; ji labiau tinka masės ar minios viešpatavimui“¹³³. Prancūzijos revoliucijos laikotarpio žiaurus teroras ir neteisėtumas, kuris buvo grindžiamas, *inter alia*, „neribotu, absoliučiu tautos suverenitetu“, skatino to meto filosofus ir politinius veikėjus ieškoti naujų

¹³² Sabinė George H., Thorson Tomas L. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Pradai, p. 594.

¹³³ Mykolas Riomeris. *Suverenitetas*. Vilnius: Pradai, p. 145.

vertybių, kuriomis galėtų būti grindžiama viešoji valdžia. Antai Benjaminas Constanas¹³⁴ (1767–1830), pagrįsdamas *riboto suvereniteto* doktriną, atmetė kraštutinį respublikonizmą – jis teigė, kad respublikinių režimų ydos, jų vykdomas teroras, kitos negerovės yra nulemtos klaidingos idėjos, kad tautos suverenitetas yra neribotas, absoliutus. Individas gali prarasti laisvę, jeigu suverenas turės galias, kurių jis negali turėti. B. Constanas nesutiko su tuo metu plačiai paplitusia idėja, kad suverenitetas yra visaapimantis, kad „visuotinė bendra valia“ gali vyrauti individo atžvilgiu. Jis teigė, kad gali būti įgyvendinamas tik ribotas suverenitetas. Tauta negali turėti neribotų teisių visų ir kiekvieno atskirai atžvilgiu, nes tai visada bus blogis. Žmogaus laisvė, kaip aukščiausia vertybė, pasireiškia būtent tuo, kad ji nepavaldi, negali būti paneigta net tautos. Suverenitetas pasireiškia per įstatymų leidybą, būtent ten yra išreiškia bendra valia. Iš to, kad suverenitetas yra ribotas, išplaukia ir tai, kad ir įstatymas negali reikalauti bet ko. Įstatymas taip pat turi būti „ribojamas“, jis turi būti grindžiamas teisingumu ir morale, žmogaus teisėmis. B. Constano nuomone, tautos suverenitetas nėra beribis, jį supa sienos, kurias brėžia teisingumas ir individo teisės. Tautos valia negali neteisingumo padaryti teisingo, Tautos atstovai neturi teisės daryti to, ko ir pati tauta neturi teisės daryti.

Nors nuo to laiko, kai buvo sukurta riboto tautos suvereniteto doktrina, valstybės ir teisės teorijoje, filosofų, sociologų ir kitų mokslo šakų atstovų darbuose pateikta nemažai įvairių suvereniteto doktrinų, tačiau visuotinai sutariama, kad *tautos valia nėra neribota, kad tautos valia ir jos įgyvendinimas turi remtis tam tikromis fundamentaliomis vertybėmis, negali jų paneigti*. Būtent šiame kontekste turėtume ieškoti atsakymo į klausimą, ar Lietuvos Respublikos Konstitucijos 4 straipsnio nuostatos „suverenitetas priklauso Tautai“, „aukščiausių suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus“ reiškia, kad Tautos suverenitetas yra absoliutus, kad Tautai priklausanti aukščiausia valdžia yra absoliuti.

Tautos suverenią galią ir jos įgyvendinimą apriboja, visų pirma, žmogaus teisės ir laisvės. Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės, žmogus jas įgyja gimdamas, o ne įgaudamas iš Tautos, valstybės, kurios nors valstybės valdžios institucijos ar asmens. Žmogaus teisės ir laisvės yra neatskiriamos

¹³⁴ *Lexikon der französischen Literatur*. Herausgegeben von Manfred Naumann, VEB Bibliographisches Institut Leipzig. 1987, p. 142.

nuo žmogaus, jos yra žmonių bendruomenės ir teisingumo pagrindas. Žmogaus teisės ir laisvės negali būti paneigtos Tautos suvereniteto labui.

Tautos suverenią galią riboja ir valstybės tarptautiniai įsipareigojimai. Pagrindinis principas tarptautinių sutarčių laikymosi srityje yra principas *pacta sunt servanda* (sutarčių reikia laikytis), suformuluotas 1969 m. Vienos konvencijoje dėl sutarčių teisės¹³⁵. Pagal šios Konvencijos 27 straipsnį „šalis negali remtis savo vidaus teisės nuostatomis sutarties nesilaikymui pateisinti“. Principas *pacta sunt servanda* yra bendra taisyklė. 1969 m. Vienos konvencija įtvirtina situacijas, kai galima tarptautinės sutarties veikimą sustabdyti, pasitraukti iš tarptautinės sutarties, kai tarptautinė sutartis gali būti denonsuota ar net anuliuota¹³⁶. Tačiau tol, kol valstybė yra prisėmusi (turi) tarptautinių įsipareigojimų, šie įsipareigojimai negali būti nevykdomi. Netgi vidaus santykiuose Tauta jai priklausančią aukščiausią suverenią galią gali įgyvendinti tik paisydama valstybės tarptautinių įsipareigojimų.

Tautos suverenią galią ir jos įgyvendinimą apriboja pačios Tautos priimta Konstitucija. Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus teisių ir laisvių prioritetas, valstybės valdžios padalijimo, teisinės valstybės, lygiateisiškumo ir kiti principai nustato leistinas valstybės valdžios institucijų veikimo ribas. Tauta, priimdama Konstituciją, nustato (nusistato) tam tikras taisykles, reikalavimus ne tik valstybės valdžios institucijoms, bet ir sau – Tauta prisiima pareigą paklusti savo pačios nustatytoms taisyklėms, kurias atspindi Konstitucijos normos ir principai.

Konstitucijoje Tauta pati nusistato sau, kaip aukščiausios valdžios turėtojai, įvairių formalių apribojimų, kurie reiškia, jog Tauta jai priklausančią aukščiausią suverenią galią įgyvendins pagal tam tikras taisykles, laikydamosi tam tikrų teisinių procedūrų. Kitaip tariant, Tauta pati nusistato, kad jai priklausančią suverenią galią Tauta vykdys tik neperžengdama Konstitucijoje nustatytų ribų ir Konstitucijoje įtvirtintomis formomis (referendumu, rinkimais, įgyvendindama įstatymų leidybos iniciatyvos teisę ir kt.). Konstitucijoje įtvirtintos ir kitos procedūrinės formos, leidžiančios derinti daugumos ir mažumos požiūrius bei jų interesus, ap-

¹³⁵ Vadapalas V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 101.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių denonsavimą ar galiojimo sustabdymą reguliuoja Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 60-1948.

saugoti žmogaus teises ir laisves. Joms galima priskirti Konstitucijoje numatytą demokratinę Seimo, kaip Tautos atstovybės, ir Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, rinkimų sistemą; sudėtingą valstybės valdžios institucijų sąveikos sistemą, neleidžiančią kuriai nors valstybės valdžios institucijai sutelkti savo rankose absoliučios valdžios; balsavimo procedūras priimant atitinkamus sprendimus Seime; galimybę asmeniui kreiptis į teismą dėl jo pažeistų teisių gynimo ir kt. Pabrėžtina, kad būtent šiose Konstitucijoje numatytuose procedūrose ir atsispindi Tautos suvereniteto esmė¹³⁷. Tai, kad priimdama Konstituciją Tauta pati sau nusistato, jog jai priklausančią suverenią galią Tauta vykdys tik neperžengdama Konstitucijoje nustatytų ribų ir joje įtvirtintomis formomis, suponuojama, *inter alia, tai*, jog žmonių minios nuomonė, piliečių susirinkimo ar mitingo rezoliucijos ir pan. savaimė netampa ir negali tapti Tautai priklausančios suverenios valdžios įgyvendinimo aktu, t. y. netampa teisės aktu, galinčiu sukelti ar sukeliančiu teisinės pasekmes. Įstatymu Tautos suvereni galia gali tapti ir tampa tik tuomet, kai parlamentas – Tautos atstovybė, priima įstatymus, ar kai įstatymo nuostatos yra priimamos referendumu (Konstitucijos 69 straipsnio 4 dalis).

Pagal Konstituciją Tautos suverenią galią išreiškia Seimas – Tautos atstovybė. Tačiau, kaip minėta, Seimas savo veikloje nėra visiškai laisvas: pagal Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį valdžios galias – taigi ir Seimo, kaip Tautos atstovybės, galias – riboja Konstitucija. Vadinas, *įgyvendindamas Tautos suverenią galią, Seimas yra saistomas Konstitucijos normų ir principų, taip pat ir tokios konstitucinių nuostatų sampratos, kuri yra pateikta Konstitucinio Teismo aktuose (nutarimuose, išvadose bei sprendimuose)*. Iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių principų kyla ir tai, kad Seimas yra saistomas ir savo priimtu įstatymu¹³⁸. Pagal Konstituciją tik Konstitucinis Teismas sprendžia, ar Seimo išleisti įstatymai, kiti teisės aktai neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams ir pirmiausia Konstitucijai. Konstitucinis Teismas yra įsteigtas Tautos, numatant šį teismą Konstitucijoje. Konstitucinio Teismo įgaliojimai taip pat kyla iš Tautos, nes šie įgaliojimai yra nustatyti Tautos priimtoje Konstitucijoje.

¹³⁷ Remington Tomas F. Suverenitetas, konstitucionnaja demokratija i pluralizm // *Sravnitelnoje konstitucionnoje obozrenyje*. 2008. No. 2 (63), s. 60.

¹³⁸ Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 29 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 117-5967.

Pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Vadinasi, Seimo išleisti įstatymai, kiti teisės aktai, Konstituciniam Teismui nusprendus, kad jie prieštarauja aukštesnės galios teisės aktams ir pirmiausia Konstitucijai, yra visam laikui pašalinami iš Lietuvos teisės sistemos. Taigi turėdamas konstitucinius įgaliojimus spręsti, ar Seimo išleisti įstatymai, kiti teisės aktai neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams ir pirmiausia Konstitucijai, *Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka paneigti Seimo – Tautos atstovybės valią, atspindėtą Seimo priimtuose įstatymuose, kituose teisės aktuose*. Taip nuo pačios Tautos, jeigu įstatymas ar kitas teisės aktas priimtas referendumu, ar nuo Seimo – Tautos atstovybės, per kurią Tauta vykdo aukščiausią suverenią galią, yra saugomas pačios Tautos sukurtas (jos priimtas) aukščiausias teisinis gėris – Konstitucija.

III.2. Lietuvos Respublikos Seimų tęstinumas

Klausimas apie Seimų tęstinumą mus domina ne todėl, kad būtų neaišku, kiek Seimų Lietuvos valstybė turėjo nuo 1918 metų, kai buvo atkurta Lietuvos valstybė. Jis įdomus Seimų tęstinumo teisinio argumentavimo aspektu. *Seimų tęstinumas susijęs su Lietuvos valstybingumo samprata ir jo periodizavimu*.

Nuo 1918 m., kai buvo atkurta Lietuvos valstybės nepriklausomybė, iki jos netekimo 1940 m., Lietuvoje buvo šie Seimai: Steigiamasis Seimas (1920–1922), I Seimas (1922–1923), II Seimas (1923–1926), III Seimas (1926–1927), IV Seimas (1936–1940).

Nuo 1990 m., kai buvo išrinkta Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas, Lietuvoje buvo šie Seimai: Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas (V Seimas, 1990–1992), VI Seimas (1992–1996), VII Seimas (1996–2000), VIII Seimas (2000–2004), IX Seimas (2004–2008) ir X Seimas (išrinktas 2008 m.).

Taigi nuo 1918 m. iki šiol Lietuvos valstybė turėjo vienuolika Seimų, įskaitant Steigiamąjį Seimą, kuris kūrė valstybės pagrindus ir dėl savo svarbos nėra numeruojamas¹³⁹.

Bet viešojoje erdvėje vis dar galima girdėti ir tokius teiginius: „Lietuva – pirmoji iš sovietinių respublikų...“, „Lietuva, kaip sovietinė respublika ...“, „Lietuva, kaip posovietinė valstybė...“ ir pan. Tai skatina atsiliepti, nes tokių teiginių potekstėje glūdi ne tik tam tikra dviprasmybė, bet ir esminė klaida.

Nei 1940 m. okupacinės valdžios sudarytas vadinamasis Liaudies Seimas, nei vadinamosios Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos, kurios okupacinės valdžios buvo sudaromos nuo 1944 m. iki tol, kol 1990 m. vasario 24 d. laisvuose ir demokratiniuose rinkimuose buvo išrinkta Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas, nėra ir negali būti laikomos Lietuvos valstybės parlamentais. Vadinamosios Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos negali būti laikomos Lietuvos valstybės parlamentais vien dėl to, kad pati vadinamoji Lietuvos TSR niekada nebuvo valstybė, niekada nebuvo jokia Lietuvos valstybingumo forma; Lietuvos TSR nėra ir niekada nebuvo Lietuvos Respublikos tėsa. Tai nebuvo ir jokia „marionetinė valstybė“, „sovietinė valstybė“ ar kokia nors kita valstybė, kaip, deja, dar neretai teigiama net ir mokslinėje teisės literatūroje.

Tai kas gi buvo ta vadinamoji Lietuvos TSR? Norint atsakyti į šį klausimą būtina išsiaiškinti, ar minėta Lietuvos TSR atitiko visuotinai pripažintus valstybės požymius.

Visuotinai pripažinti valstybės požymiai yra įtvirtinti 1933 m. Montevideo konvencijoje „Dėl valstybių teisių ir pareigų“¹⁴⁰, kurios 1 straipsnyje numatyta, kad valstybė, kaip tarptautinės teisės subjektas, turi turėti šiuos požymius: a) nuolatinius gyventojus; b) apibrėžtą teritoriją; c) vyriausybę; d) gali užmegzti santykius su kitomis valstybėmis. Pažymėtina, kad neatskiriamas valstybės požymis yra suverenitetas.

Akivaizdu, kad po 1940 m. okupacijos ir aneksijos Lietuvos Respublika neteko suvereniteto. Tauta neturėjo jokių sąlygų laisvai ir savaran-

¹³⁹ Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto 2000 m. spalio 22 d. raštas Seimui „Dėl Lietuvos Respublikos Seimų pavadinimų ir sekos“ // *Lietuvos Respublikos Seimas*. Vilnius, 2001, p. 94.

¹⁴⁰ Vadapalas V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 68.

kiškai spręsti valstybės ir visuomenės gyvenimo organizavimo klausimų: pasirinkti valstybės santvarką, nustatyti ūkinio ir visuomeninio gyvenimo pagrindus, pasirinkti užsienio politikos kryptis ir kt. Okupacinė valdžia likvidavo visas Lietuvos Respublikos valstybės valdžios institucijas, visi politinio bei kiek nors svarbesni kitokio pobūdžio sprendimai buvo besąlygiškai priimami Maskvoje. Panaikinus Lietuvos Respublikos valstybės valdžios institucijas, nebuvo galimybės kurti ir palaikyti valstybės teritorijoje teisinės tvarkos pagal Konstituciją, t. y. kontroliuoti šalies teritorijos, taip pat savarankiškai veikti tarptautiniu mastu, teisiškai nepriklausomai nuo kitų valstybių. Tačiau būtent valstybės valdžios viršenybė šalies viduje ir jos nepriklausomumas tarptautiniuose santykiuose yra svarbiausi valstybės suvereniteto požymiai.

Valstybės teisinio subjektiškumo šaltinis yra tautos suvereni valia. Valstybę kuria tik tauta, suverenitetas taip pat priklauso tik tautai. Okupacijos sąlygomis tauta neturėjo jokių galimybių išreikšti savo suverenią valią. Tai iš kur galėjo atsirasti Lietuvos TSR kaip valstybė, tegul ir marionetinė, sovietinė, socialistinė ar dar kokia nors?

Lietuvos TSR sukūrė ne tauta, ne jos atstovai: Lietuvos TSR atsirado iš okupacinės valstybės sudaryto ir tautos įgaliojimų neturėjusio, tautos valios neatspindinčio vadinamojo Liaudies Seimo 1940 m. liepos 21 d. priimto sprendimo, kuriuo buvo paskelbta, kad Lietuva yra „Socialistinė Tarybų Respublika“¹⁴¹.

Pabrėžtina, kad Lietuvos TSR neturėjo esminio požymio, būtino valstybei, – suvereniteto. Lietuvos TSR institucijos, nors ir turėjo pavadinimus, turėjusius liudyti jų neva valstybinį pobūdį (pvz., pavadinimas „Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba“ turėjo parodyti, kad ši institucija yra „tikros valstybės“ parlamentas; terminas „Ministrų Taryba“ turėjo parodyti, kad tai yra „tikros valstybės“ Vyriausybė ir pan.), buvo ne kas kita kaip okupacinės valstybės (tuometinės SSRS) sudarytos vietinės administracinės įstaigos, turėjusios padėti jai valdyti okupuotą ir aneksuotą Lietuvos valstybės teritoriją.

Galima teigti, kad Lietuvos TSR terminas atspindi ne Lietuvos valstybingumo formą, o okupuotos ir aneksuotos Lietuvos Respublikos teritorijos valdymo būdą, kurio esmę galima apibūdinti taip: SSRS valdžios organai sukūrė joms pavaldžias ir jų tiesiogiai kontroliuojamas vietines

¹⁴¹ Lietuvos Liaudies Seimas (*Stenogramos ir medžiaga*). Vilnius: Mintis, 1985, p. 62.

administracines įstaigas, suteikė joms pavadinimus, turėjusius rodyti, jog šios įstaigos esą atstovauja tautai ir yra valstybinio pobūdžio, ir per šias įstaigas, remdamiesi represinėmis struktūromis, valdė okupuotą ir aneksuotą Lietuvos valstybės teritoriją. Akivaizdu, kad po 1940 m. okupacijos ir aneksijos Lietuvoje buvo įgyvendinama ne Lietuvos valstybės valdžia, o okupacinės valstybės – tuometinės SSRS – valdžia. Tegul neklaidina pavadinime „Lietuvos TSR“ esantis žodis „respublika“. Respublika yra valstybės valdymo forma, bet Lietuvos TSR nebuvo valstybė, tad ir valdymo formos (respublika) nurodymas buvo tik fikcija.

Taigi laikyti Lietuvos TSR valstybe nėra jokio teisinio pagrindo. Lietuvos Respublikos Seimo 1999 m. sausio 12 d. priimtame Memorandume Šiaurės Atlanto Aljanso valstybių parlamentams pabrėžiama, kad „bet koks buvusios sovietų respublikos“ arba „posovietinės“ valstybės terminas Lietuvai <...> negali būti taikomas“¹⁴². Pagal tarptautinės teisės principą *ex injuria non oritur* jokia valstybė negali įgyti suverenių teisių į jos okupuotą ir neteisėtai valdomą teritoriją. Lietuva, kaip ir Latvija bei Estija, „negali būti laikomos išstojusiomis iš SSRS, nes būdamos SSRS neteisėtai okupuotos ir aneksuotos, teisiškai SSRS nepriklausė“¹⁴³. Tarptautinės teisės požiūriu Lietuva niekada nebuvo sudėtinė SSRS dalis, todėl negali būti laikoma „buvusia sovietine respublika“¹⁴⁴. Ne Lietuva „išėjo“ iš Sovietų Sąjungos – tai Sovietų Sąjunga (tiksliau – jos teisių bei pareigų tęsėja ir perėmėja Rusija) buvo priversta išeiti iš Lietuvos, kurioje neteisėtai buvo daugiau kaip 50 metų.

Šiame kontekste dar kartą pabrėžtina, kad vadinamosios Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos, veikusios Lietuvoje nuo 1944 m. iki tol, kol 1990 m. vasario 24 d. laisvose demokratinuose rinkimuose buvo išrinkta Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas, buvo ne kas kita kaip tik okupacinės valdžios sudarytos vietinės administracinės įstaigos, turėjusios klusniai legalizuoti ir įgyvendinti okupacinės valdžios padarytus sprendimus. Minėtoms Lietuvos TSR Aukščiausiosioms Taryboms negali

¹⁴² Lietuvos Respublikos Seimo 1999 m. sausio 12 d. Memorandumas Šiaurės Atlanto Aljanso valstybių parlamentams // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 7-144.

¹⁴³ Vadapalas V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 218.

¹⁴⁴ Žalimas D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005, p. 158.

būti taikomas parlamento terminas, net ir darant išlygas esą tai buvo „netikras parlamentas“, „guminis parlamentas“, „minimalus parlamentas“ ar pan. Pateiktuose apibūdinimuose pavartotas terminas „parlamentas“, nors ir darant nurodytas išlygas, suponuoja, kad minėtos Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos vis dėlto buvo parlamentai, na, gal ir ne visai tikri, bet parlamentai. Jeigu sutiktume su kartais pateikiamais tokiais Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų apibūdinimais, jog „sovietinėje sistemoje veikęs parlamentas atitiko visus nereikšmingo „guminio anspaudo“ arba „minimalaus parlamento“ kriterijus“, jog 1990 m. atkūrus Lietuvos valstybės nepriklausomybę „pats parlamentas irgi turėjo prisitaikyti prie aplinkos pokyčių ir pradėti veikti naujomis sąlygomis“¹⁴⁵, galima užduoti kad ir tokį klausimą: kieno valia ir iš kur atsirado šis „sovietinėje sistemoje veikęs parlamentas“, kas yra jo šaltinis? Visuotinai priimta, kad parlamentas – tai tautos atstovybė, kurią steigia pati tauta priimdama Konstituciją ar kitą steigiamąjį aktą; parlamento, kaip tautos atstovybės, sudėtis gali būti sudaryta tik laisvų demokratinių rinkimų būdu; būtent per parlamentą tauta įgyvendina savo suverenią galią. Argi sovietinės okupacijos metu tauta galėjo laisvai reikšti savo suverenią valią, argi galėjo įsteigti būtent tokią savo atstovybę, per kurią galėtų laisvai reikšti savo suverenią valią, argi sovietinės Aukščiausiosios Tarybos buvo formuojamos laisvų, demokratinių rinkimų būdu? Akivaizdu, kad ne. Sovietinės okupacijos sąlygomis nebuvo jokių galimybių įsteigti tautos atstovybę – parlamentą. Kaip tautos atstovybės jo net ir nereikėjo, nes sprendimus visais esminiais visuomenės ir ūkinio gyvenimo klausimais priimdavo Sovietų Sąjungos komunistų partijos vadovaujantys organai Maskvoje, taip pat tuo metu Lietuvoje veikę šios partijos vietos padaliniai. Minėtų Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų sudėtį taip pat lemdavo ne rinkėjai, o Sovietų Sąjungos komunistų partijos vadovujančių organų Maskvoje ir tuo metu Lietuvoje veikusių šios partijos vietinių padalinių priimami sprendimai¹⁴⁶. Užtenka

¹⁴⁵ Lukošaitis A. *Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 41.

¹⁴⁶ Sovietų Sąjungos komunistų partija nebuvo politinė partija tikraja šio žodžio prasme. Ši partija, kaip savo 1992 m. lapkričio 30 d. nutarime konstatavo Rusijos Konstitucinis Teismas, buvo tuometinės Sovietų Sąjungos valstybinės valdžios sudedamoji ir pagrindinė dalis, lemdavusi visus valstybinės valdžios institucijų, taip pat kitų institucijų priimamus sprendimus // *Konstytucionnyj Sud Rossijskoj Federacyji*. (1992–1996), Moskva: Novyj Jurist, 1997, s. 230–260.

konstatuoti, kad į vieną Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputato vietą visada buvo keliamas tik vienas komunistų partijos parinktas kandidatas, kad jokios kitos politinės partijos negalėjo kelti savo kandidatų, nes jokių kitų politinių partijų tuo metu apskritai nebuvo – iš esmės jos buvo uždraustos. Pačių rinkimų tikslas buvo ne sudaryti sąlygas rinkėjams iš įvairių kandidatų laisvai išrinkti savo atstovus į Tautos atstovybę, kurios, kaip minėta, tuo metu nebuvo, o prisidengus „rinkimais“ legalizuoti okupacinės valstybės valdžios struktūrų, konkrečiai – Sovietų Sąjungos komunistų partijos vadovaujančių organų Maskvoje ir tuo metu Lietuvoje veikusių šios partijos vietinių padalinių – paskirtų vadinamųjų Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų, sudarymą.

Taigi nėra jokio teisinio pagrindo sovietinėje sistemoje veikusių Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų vadinti parlamentais, tegul ir ne visai tikrais. Šios Aukščiausiosios Tarybos niekada nebuvo ir negali būti laikomos Lietuvos valstybės parlamentais – Tautos atstovybėmis, jos nėra ir negali būti laikomos Lietuvos valstybės valdžios institucijomis. Jos taip pat niekada nebuvo ir negali būti laikomos ir Lietuvos valstybės parlamentų, kaip tautos atstovybių bei Lietuvos valstybės valdžios institucijų, veiklos tesėjomis. Sovietinės Aukščiausiosios Tarybos, kaip minėta, buvo ne kas kita kaip tik okupacinės valdžios sudarytos vietinės administracinės įstaigos, per kurias SSRS valdžios organai, remdamiesi represinėmis struktūromis, valdė okupuotą ir aneksuotą Lietuvos valstybės teritoriją. Būtent dėl to 1944–1990 m. veikusios Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos, kaip okupacinės valdžios sudarytos institucijos, neįtraukiamos į Lietuvos valstybės Seimų sąrašą¹⁴⁷.

III.3. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba ir jos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija Lietuvos teisės sistemoje

Istorikai ir teisininkai, nagrinėdami Lietuvos valstybingumo konstitucinius pamatus bei Lietuvos parlamentarizmo istoriją, visada nurodo 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktą ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliuciją dėl atkurto Lietuvos demokratinės valstybės. Kitaip ir negali būti, nes remiantis būtent šiais dokumentais XX a.

¹⁴⁷ Lietuvos Seimas. Vilnius, 2001, p. 94.

pradžioje buvo kuriama Lietuvos valstybė. Šie dokumentai, kaip Lietuvos valstybės konstitucinis pamatas, yra nurodyti 1990 m. Kovo 11-osios Akte „Dėl Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo“.

Lietuvos valstybingumui labai reikšmingas dar vienas dokumentas – Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija (toliau – ir LLKS Tarybos Deklaracija). Sovietinės okupacijos metais apie šią Deklaraciją buvo nutylima. O iš tylėjimo žinojimas neatsiranda. Tad visai nenuostabu, jog užaugo kelios kartos žmonių, kuriems ši Deklaracija ilgą laiką nebuvo žinoma. Tik atkūrus nepriklausomybę, ši Deklaracija vis labiau įsitvirtina visuomenės, taip pat ir teisinės bendruomenės sąmonėje¹⁴⁸.

Tai unikalus dokumentas. Ne tik tuo, kad 1949 m. pradžioje juo buvo suvienytas pasipriešinimo sovietinei okupacijai judėjimas ir centralizuotas vadovavimas šiam judėjimui. Ne tik tuo, kad Deklaracija buvo sukurta labai sunkiomis sąlygomis, vienoje kaimo sodyboje, aplinkui siaučiant NKVD kariuomenės daliniams, taigi jos autoriams gresiant mirtinam pavojui.

Deklaracija pirmiausia ypatinga savo turiniu – tai buvo ne tik į to meto situaciją, bet ir į ateitį orientuotas programinis nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo teisės aktas, kuriame buvo nurodyti nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos valstybės būsimi konstituciniai pagrindai. Deklaracijoje atsispindi ir skaudi to meto Lietuvos istorinė patirtis, ir tautos pasiryžimas priešintis Sovietų Sąjungos okupacijai, ir gilios išvalgos, kokia turėtų būti Lietuvos valstybė, kai ji vėl taps nepriklausoma. Žinant, kad iš aštuonių vyrų, parašiusių ir savo parašais patvirtinusių Deklaraciją, penki buvo mokytojai, du – buvę studentai, o vienas – Jonas Žemaitis – kadrinis kariškis (kapitonas), taigi nė vienas iš jų nebuvo teisininkas, nebuvo išklauses nei konstitucinės, nei tarptautinės teisės kurso, nė vienas iš jų nebuvo profesionalus politikas ar visuomenės veikėjas, negali nestebinti labai argumentuota teisine Deklaracijos logika, teisinis formuluočių tikslumas.

LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaraciją ir 1999 m. sausio 12 d. Seimo priimtą įstatymą¹⁴⁹, kuriuo ši Deklaracija paskelbta Lietuvos

¹⁴⁸ Sinkevičius V. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija Lietuvos teisės sistemoje // Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 55–73.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Laisvės kovos Sąjūdžio tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos“ // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 11–241.

valstybės teisės aktu, galima nagrinėti ir vertinti įvairiais aspektais, taip pat ir teisiniu. Nors Deklaracijos ir įstatymo tekstai yra trumpi ir lakoniški, tačiau jie yra labai talpūs.

Galime paklausti: ar Deklaracija tiesiogiai, t. y. savaime, nuo pat jos priėmimo yra Lietuvos valstybės teisės aktas, yra pirminis konstitucinės teisės šaltinis (kaip, tarkime, Konstitucija, kiti konstituciniai aktai), ar ši Deklaracija tapo Lietuvos valstybės teisės aktu tik po to, kai buvo priimtas įstatymas dėl šios Deklaracijos?

Norint atsakyti į šį klausimą, būtina išsiaiškinti kelis dalykus: kieno valia yra atspindėta Deklaracijoje, koks Deklaracijoje įtvirtintų nuostatų turinys, kokios reikšmės santykiai yra aptariami Deklaracijoje?

Deklaracijoje nurodoma, kad ji skelbiama reiškiant lietuvių tautos valią. Ar LLKS Taryba turėjo įgaliojimus paskelbti šią Deklaraciją lietuvių tautos vardu? Taip, turėjo, nes ji vienijo ir atstovavo visoms Sovietų Sąjungos okupacijai besipriešinančioms ir su jos okupacine kariuomene kovojančioms lietuvių tautos karinėms ir visuomeninėms formuotėms, kurių pagrindinis siekis buvo atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Akivaizdu, kad Tauta niekada nebuvo atsisakiusi Lietuvos valstybės, kad nepriklausoma valstybė visada buvo suvokiama kaip didžiausia vertybė, kaip galimybė skleisti Tautos kūrybinei galiai, išsaugoti Tautos identitetą, kalbą, kultūrą. Juk neatsitiktinai ir dabar galiojanti Konstitucija prasideda žodžiais „Lietuvių tauta – prieš daugelį amžių sukūrusi Lietuvos valstybę“. LLKS Taryba buvo Tautos atstovybė, kuri išreiškė ir vykdė tautos valią. Pabrėžtina, kad tai buvo vienintelė teisėta Tautos atstovybė tuometinėje okupuotoje Lietuvoje; jokia kita Tautos atstovybė okupuotoje Lietuvoje tuo metu neegzistavo. Tai, kad LLKS Taryba buvo sudaryta ne pagal 1938 m. Lietuvos Konstituciją, nepaneigia, jog LLKS Taryba buvo teisėta Tautos atstovybė tuometinėje okupuotoje Lietuvoje¹⁵⁰. Tarptautinėje teisėje pripažįstama, kad „ypatingos aplinkybės verčia kurti ypatingas teisės normas <...>. Susiklosčius nenumatytai kritinei padėčiai pirmiausia taikoma ne Konstitucija, o atsižvelgiama į gyvybinius valstybės ir tautos

---

¹⁵⁰ Žalimas D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005, p. 233.

interesus¹⁵¹. Akivaizdu, kad Sovietų Sąjungos okupacija buvo ypatinga, kritinė padėtis, kuriai esant Lietuvos valstybės ir Tautos išlikimui buvo iškilęs mirtinas pavojus. LLKS Tarybos, kaip Tautos atstovybės, susiformavimą lėmė būtinumas apginti gyvybinius Tautos ir valstybės interesus; tam reikėjo suvienyti visas Sovietų Sąjungos okupacijai besipriešinančias ir su jos okupacine kariuomene kovojančias lietuvių tautos karines ir visuomenines formuotes ir joms atstovauti. Būtent tai, kad LLKS Taryba vienijo visas Sovietų Sąjungos okupacijai besipriešinančias ir su jos okupacine kariuomene kovojančias lietuvių tautos karines ir visuomenines formuotes ir joms atstovavo bei tai, kad LLKS Taryba vadovavo pasipriešinimo sovietinei okupacijai judėjimui, yra pagrindas *LLKS Tarybą laikyti vienintele teisėta Tautos atstovybe tuometinėje okupuotoje Lietuvoje*. Tai, kad 1938 m. Konstitucija nenumatė tokios Tautos atstovybės, kokia buvo LLKS Taryba, nėra joks argumentas kvestionuoti LLKS Tarybos, kaip vienintelės teisėtos Tautos atstovybės tuometinėje okupuotoje Lietuvoje, pobūdį. Konstitucijoje numatytos Tautos atstovybės – Seimo okupacijos sąlygomis nebuvo įmanoma sudaryti; kita vertus, būtų absurdiška teigti, kad 1938 m. Konstitucijoje apskritai galėjo (ar turėjo) būti įtvirtintos nuostatos, kurios numatytų LLKS Tarybos sudarymą bei statusą.

Priėmus 1949 m. vasario 16 d. Deklaraciją, buvo dar labiau centralizuotas visos Lietuvos partizaninis judėjimas. Nors emigracija, be abejonės, vaidino labai svarbų vaidmenį išsilaisvinimo kovoje (ypač po to, kai organizuotas pagrindis Lietuvoje buvo sunaikintas), tačiau, kaip 1947 m. rugpjūčio 5–15 dienomis Paryžiuje vykusioje Lietuvių tautos vadovaujančių veiksmų antroje konferencijoje, kurioje dalyvavo VLIK'o vadovybė ir Lietuvos diplomatai, kalbėjo Bronius Kazys Balutis, „būtų ne tik per drąsu iš mūsų pusės pretenduoti į rezistencijos krašte dirigavimą, bet netiktų kalbėti ir apie direktyvas, netiktų net ir sugestionavimą minėti. Mes užsieniuose <...> visi esame tik ekspozitūros to, kas darosi krašte. Todėl ne jiems rikiuotis pagal mus, o mums rikiuotis pagal juos. Mes galime juos tik orientuoti apie padėtį užsieniuose“¹⁵².

Deklaracijos priėmimo metu Lietuvoje nebuvo kitos institucijos, kuri taip plačiai atstovautų okupacijai besipriešinančiam Tautos judėjimui.

¹⁵¹ Cituojama pagal Marek. K. *Identity and Continuity of States in Public International Law*. Geneve: Librairie E. Droz, 1954, p. 98.

¹⁵² Mockūnas L. *Pavargęs herojus*. Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 222.

mui, kuri galėtų išreikšti ir vykdyti tikrąją Tautos valią. Todėl LLKS Taryba, priimdama Deklaraciją, atspindinčią pagrindinį Tautos siekį – atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę, turėjo visišką teisinį pagrindą reikšti šį siekį visos Tautos vardu. Lygiai taip, kaip šį Tautos siekį 1918 m. vasario 16 d. išreiškė Lietuvos Taryba, kaip šį Tautos siekį ir valią 1990 m. kovo 11-ąją išreiškė Sąjūdis per Aukščiausiąją Tarybą – Atkuriamąjį Seimą.

Deklaracijoje nurodoma, kad LLKS Taryba yra aukščiausias Tautos politinis organas (1 str.). Tai viena svarbiausių Deklaracijos nuostatų. Visuotinai priimta, kad Tautos aukščiausia politinė institucija yra ne kas kita kaip Tautos atstovybė.

1999 m. sausio 12 d. Seimo priimtame įstatyme, kuriuo ši Deklaracija paskelbta Lietuvos valstybės teisės aktu, ši Deklaracijos nuostata dar labiau pabrėžta; įstatyme rašoma: „LLKS Taryba, priimdama Deklaraciją, buvo *vienintelė teisėta valdžia Lietuvos teritorijoje*“ (2 str. 2 d.). Ką ši nuostata reiškia teisine prasme, kokias teises pasekmes sukelia?

Teisine prasme ši nuostata reiškia, kad okupuotoje Lietuvoje nebuvo jokios kitos teisėtos valstybinės valdžios, išskyrus LLKS Tarybą.

Taigi ši nuostata reiškia ir tai, kad tuo metu okupuotoje Lietuvoje veikusios vadinamosios Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba, Lietuvos TSR Ministrų Taryba nebuvo Lietuvos valstybės valdžios institucijos. Tai, kaip minėta, buvo Lietuvą okupavusios ir ją aneksavusios Sovietų Sąjungos sudarytos administracinės įstaigos, per kurias Sovietų Sąjunga, remdamasi savo kariuomene ir kitomis represinėmis struktūromis, vykdė okupuotos Lietuvos valstybės teritorijos valdymą.

Deklaracijos ir įstatymo nuostata, kad LLKS Taryba buvo vienintelė teisėta valdžia okupuotos Lietuvos teritorijoje, turi dar vieną svarbų aspektą.

Visuotinai pripažįstama, kad okupuotos valstybės valdžios tęstinumą geriausiai išreiškia jos Vyriausybės buvimas emigracijoje. Lietuvos Vyriausybė emigracijoje nebuvo sudaryta, nors mėginimų pavaizduoti tokios Vyriausybės sudarymą buvo. Jie žinomi Kybartų aktų pavadinimu. Tai du Respublikos Prezidento A. Smetonos ranka rašyti ir jo pasirašyti aktai, datuoti 1940 m. birželio 15 d., nurodant, kad jie surašyti Kybartuose. Vienu aktu Respublikos Prezidentas atleidžia Ministrą Pirmininką Antaną Merkį ir jo sudarytą Ministrų Tarybą iš pareigų ir skiria Stanislovą Lozoraitį Ministru Pirmininku. Kitu aktu Ministrui Pirmininkui

Stanislovui Lozoraičiui pavedama pavaduoti Respublikos Prezidentą. Tačiau, kaip rašė Vaclovas Sidzikauskas¹⁵³, pasirodė, kad šie aktai buvo surašyti ne 1940 m. birželio 15 d., o 1940 m. spalio 15 d. ir ne Kybartuose, o Šveicarijoje, Berne, pakeliui į JAV. Surašyti šiuos aktus Antaną Smetoną tuomet paragino Lietuvos diplomatai; šie aktai buvo reikalingi tam, kad, besikeičiant padėčiai Europoje, prireikus būtų sudaryta egzilinė Vyriausybė. Tokia Vyriausybė tarptautinės teisės požiūriu galėtų atstovauti Lietuvos Respublikai, buvusiai iki 1940 m. birželio 15 d.

Stanislovas Lozoraitis tik karui pasibaigus, regis 1945 m. rudenį, apie šiuos aktus informavo JAV prezidentą Harry S. Trumaną, Didžiosios Britanijos Ministrą Pirmininką Clementą Attlee ir Prancūzijos laikinosios Vyriausybės vadovą Ch. de Gaulle'į, kartu pareikšdamas, kad svarstant Lietuvos klausimą tarptautiniuose pasitarimuose turėtų dalyvauti teisėti Lietuvos atstovai, kad tokiems atstovams nedalyvaujant, kiekvienas nutarimas, susijęs su Lietuvos interesais ir teisėmis, būtų laikomas negaliojančiu. S. Lozoraitis prašė apsvarstyti, kokių priemonių JAV galėtų imtis Sovietų Sąjungos kariuomenei bei administracijai iš Lietuvos pašalinti, ir kol tai įvyks – apsaugoti lietuvių tautą, tremtinius Sibire ir pabėgėlius Vakarų Europoje. Deja, nei iš minėtų valstybių vadovų, nei iš tų šalių vyriausybių jokio atgarsio S. Lozoraitis nesulaukė. Taip Kybartų aktai liko nepripažinti, o Vyriausybė emigracijoje veikti nepradėjo¹⁵⁴.

Taigi, nors Lietuvos Vyriausybės užsienyje nepavyko sudaryti, tačiau Deklaracijos nuostata, kad *LLKS Taryba yra aukščiausiasis Tautos politinis organas* reiškė ir tai, jog ir sovietinės okupacijos metu Lietuvoje teisiškai egzistavo Lietuvos valstybės valdžią įgyvendinanti institucija. Ši institucija – tai LLKS Taryba. Šio fakto teisinis konstatavimas kartu su kitais faktais – užsienyje veikė Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės, kurios atstovavo Lietuvos Respublikai, buvusiai iki okupacijos; buvo pripažįstami Lietuvos Respublikos pasai, t. y. buvo pripažįstama Lietuvos Respublikos pilietybė; buvo saugoma Lietuvos nuosavybė užsienyje ir kt. – *atspindi ne tik valstybės valdžios tęstinumą, bet ir Lietuvos valstybės tęstinumą* tuo metu, kai ji buvo fiziškai nuslopinta.

Deklaracija svarbi ir tuo, kad joje įtvirtinti būsimos nepriklausomos Lietuvos valstybės konstituciniai pagrindai. Pagal valdymo formą Lietuva

¹⁵³ Sidzikauskas V. *Lietuvos diplomatinės paraštės*. Vilnius: Vaga, 1994, p. 251–252.

¹⁵⁴ Mockūnas L. *Pavargęs herojus*. Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 214–215.

turėjo būti demokratinė respublika (1 str.); būsimoji nauja Lietuvos Konstitucija turėjo atitikti žmogaus teises ir demokratinius siekimus (principus) (14 str.); buvo numatyta, kad naują Lietuvos Konstituciją priims Seimas (14 str.), kuris bus renkamas laisvais, demokratiniais, visuotiniais, lygiais, slaptais rinkimais (5 str.); būtent taip išrinktas Seimas ir Vyriausybė valdys Lietuvą (5 str.).

Tai tik kai kurie Deklaracijoje nustatyti nepriklausomos Lietuvos valstybės konstituciniai pagrindai. O kol Seimo bus priimta nauja Konstitucija „Lietuvos valstybės atstatymas <...> vykdomas pagal šioje Deklaracijoje paskelbtus nuostatus ir 1922 m. Lietuvos Konstitucijos dvasią“ (14 str.).

Kodėl Deklaracijos autoriai nurodo 1922 m. Konstituciją, o ne paskutinę Lietuvoje galiojusią 1938 m. Konstituciją? Juk valstybės tęstinumą geriausiai išreiškia būtent paskutinė iki valstybės okupacijos galiojusi Konstitucija, nesvarbu, koks jos turinys. Galbūt atsakymą į šį klausimą bent iš dalies pateikia Deklaracijos nuostatos dėl to, kokios institucijos įgyvendins valstybės valdžią nepriklausomoje Lietuvoje. Pažymėtina, kad Deklaracijoje numatyta kitokia valstybės valdžią vykdančių institucijų sąranga negu 1938 m. Konstitucijoje: pagal 1938 m. Konstituciją valstybės valdžią vykdo „Respublikos Prezidentas, Seimas, Vyriausybė ir Teismas“ (4 str.), o Deklaracijoje nurodoma, kad tai daro demokratinio būdu, visuotiniais rinkimais išrinktas Seimas ir Vyriausybė (5 str.). Prezidentas – svarbiausia valstybės valdžios figūra pagal 1938 m. Konstituciją – šioms institucijoms nėra priskirtas.

Deklaracijoje nėra nuostatų, apibrėžiančių Prezidento vietą valstybės valdžios sistemoje, jo įgaliojimus bei santykius su kitomis valdžios institucijomis. Apsiribojama trumpu teiginiu: „atstačius Lietuvos nepriklausomybę, ligi susirenkant Seimui, Lietuvos Respublikos Prezidento pareigas eina LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkas“ (8 str.), taip pat nuostata, kad „laikinoji Lietuvos Vyriausybė sudaroma LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininko pavedimu“ (9 str.). Tačiau čia pat daroma išlyga – „Vyriausybė atsakinga prieš Laikinąją Tautos Tarybą“ (9 str.), t. y. ne Respublikos Prezidentui, kaip buvo nustatyta 1938 m. Konstitucijoje, o tik Laikinajai Tautos Tarybai, kuri nuo okupacijos pabaigos iki susirenkant demokratiniam Lietuvos Seimui, turi teisę leisti įstatymus (6 str.). Pagal Deklaraciją Laikinoji Tautos taryba turėjo susidėti iš „visų vienin-

goje vadovybėje Lietuvoje ir užsienyje kovojančių sričių, apygardų, rinktinių aukštųjų mokyklų, kultūrinių, religinių organizacijų bei sąjūdžių ir tautos atramą turinčių politinių partijų atstovai, prisilaikant proporcingo atstovavimo principo“ (7 str.).

Taigi Prezidento institutą įtvirtinančias Deklaracijos nuostatas galima vertinti kaip labai aptakias ir net atsargias: Prezidento institutas numatytas, tačiau nustatyti jo galias paliekama ateityje (išrinkus Seimą).

Toks atsargumas buvo pateisinamas. Galima manyti, kad Deklaracijos autoriai gerai suprato, kokį pavojų Lietuvos valstybei gali kelti Konstitucijoje įtvirtintas griežtai „prezidentokratinis“ režimas, visų svarbiausių valdžios galių sutelkimas vieno asmens, tegul ir Respublikos Prezidento, rankose, kokį pavojų gali kelti tokia valstybės valdžių sąranga, kai tarp jų nėra pusiausvyros ir atsvarų.

Deklaracijos autoriai, be abejo, gerai žinojo ir tai, kaip 1940 m. (Sovietų Sąjungai įvedus į Lietuvą kariuomenę ir okupavus Lietuvą) buvo manipuluojama 1938 m. Konstitucijos nuostatomis, pagal kurias Prezidentas vienasmeniškai galėjo skirti ir atleisti Ministrą Pirmininką ir ministrus, galėjo niekieno nevaržomas paleisti Seimą, turėjo teisę leisti įstatymus; Deklaracijos autoriai gerai žinojo ir tai, kaip Sovietų Sąjunga ir jos sudaryta vietinė okupacinė administracija, manipuliuodami 1938 m. Konstitucija, siekė užmaskuoti Lietuvos okupaciją, kad, Mykolo Riomerio žodžiais tariant, atrodytų jog „konstitucinės santvarkos pakeitimas daromas ne Sovietų Sąjungos nurodymais, o remiantis Lietuvos Konstitucija ir Lietuvos valdžios institucijų aktais“¹⁵⁵.

Galima manyti, kad Deklaracijoje 1922 m. Konstitucijai prioritetas buvo teikiamas ir dėl to, kad pagal šią Konstituciją centrinė valstybės valdžią įgyvendinanti institucija buvo Seimas, kad joje buvo įgyvendinta XX a. pradžioje Lietuvoje plačiai propaguota idėja, jog, kaip rašė Steigiamojo Seimo narys Juozas Purickis, „tikras nepriklausomos Lietuvos šeimininkas turėjo būti visos Tautos išrinktas Seimas“, kad „tik Seimas yra valstybės suverenitas“, kad „Seimo suverenumas eina iš Tautos, kuri, rinkdama Seimo atstovus, reiškia savo valią“¹⁵⁶.

¹⁵⁵ Riomeris M. *Lietuvos sovietizacija, 1940–1941: Istorinė Lietuvos sovietizacijos apžvalga ir konstitucinis jos įvertinimas*. Vilnius: Lituanus, 1989, p. 17.

¹⁵⁶ Purickis J. Seimų laikai // *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*. Kaunas, 1928, p. 141.

Tačiau pažymėtina ir tai, kad ir 1922 m. Konstitucija Deklaracijoje remiamasi taip pat laikantis tam tikro atsargumo; formuluotė, kad „Lietuvos valstybės atstatymas vykdomas <...> pagal 1922 m. Konstitucijos dvasią“ (pabrėžiu – „pagal Konstitucijos *dvasią*“) leidžia teigti, kad ir ši Konstitucija Deklaracijos autoriams buvo priimtina ne visa. Ir tai suprantama, nes 1922 m. Konstitucijoje įtvirtinta valdžių sąranga, kai Seimas iš esmės buvo visagalis, taip pat turėjo trūkumų, neleido užtikrinti valstybės stabilumo, sudarė prielaidas daliai visuomenės staigiai ir aiškiai radikalėti, susipriešinti ne tik politinėms jėgoms, bet ir visuomenei. Kuo tai baigėsi 1926 m., visiems žinoma.

Deklaracijos nuostatos dėl valstybės valdžios sąrangos, dėl valdžios institucijų įgaliojimų leidžia teigti, kad jos autoriai matė būsimą nepriklausomą Lietuvą kaip parlamentinę Respubliką, kurios svarbiausias požymis yra tas, jog tik Seimas turi įgaliojimus leisti įstatymus, kad Vyriausybė yra atsakinga Seimui ir tik Seimas gali lemti Vyriausybės likimą, suteikdamas jai įgaliojimus veikti ir ją nušalindamas pareiškus nepasitikėjimą, kad tik Seimas, kaip Tautos atstovybė, turi teisę spręsti aukščiausių valstybės pareigūnų politinės ir teisinės atsakomybės klausimus.

Galima prisiminti, kad rengiant ir šiuo metu galiojančios 1992 m. Konstitucijos projektą vienas iš klausimų, dėl kurio buvo daugiausia diskutuojama, taip pat buvo Seimo ir Respublikos Prezidento įgaliojimų santykis. Aukščiausiosios Tarybos sudarytos darbo grupės parengtame projekte¹⁵⁷ aiškiai vyravo Seimas; alternatyviame, Santaros „Už demokratinę Lietuvą“ parengtame projekte¹⁵⁸, buvo numatyti labai dideli Respublikos Prezidento įgaliojimai. Pavyzdžiui, Respublikos Prezidentas turi teisę atleisti Ministrą Pirmininką, reorganizuoti Vyriausybę, įvesti tiesioginį valdymą administraciniuose vienetuose, pirmininkauti Vyriausybės posėdžiuose ir pan. Manytina, kad laikotarpis priėmus Konstituciją akivaizdžiai liudija, kaip valstybiškai atsakingai buvo pasielgta 1992 m., kai rengiant galutinį Konstitucijos projektą jame buvo įtvirtinta valstybės valdžių įgyvendinančių institucijų pusiausvyra, buvo nustatyta tokia

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucijos projektas, parengtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti komisijos // *Lietuvos aidas*, 1992 m., gegužės 1 d.

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucijos projektas, parengtas Santaros „Už demokratinę Lietuvą“ // *Lietuvos aidas*, 1992 m., rugsėjo 11 d.

valstybės valdžios sąranga, kai kiekviena valstybės valdžią įgyvendinanti institucija gali pristabdyti, atsverti kitą valdžią, kai nė viena iš jų negali turėti absoliučios valdžios, negali dominuoti kitų atžvilgiu. Todėl labai atsargiai vertintini kartais pasigirstantys raginimai pakeisti Konstituciją ir stipriai išplėsti Respublikos Prezidento galias, pakeisti Konstitucijoje įtvirtintą valdžių pusiausvyrą.

Deklaracijoje numatyta ne tik tai, kokia bus iš sovietinės okupacijos išsilaisvinusios ir vėl nepriklausomos Lietuvos valstybės valdžios institucijų sąranga, jų sudarymo tvarka, įgaliojimai. Deklaracijoje yra labai lakoniškų ir kartu labai talpių nuostatų, susijusių su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, jų garantijomis. Pagal Deklaracijos 15 straipsnį „atstatytoji Lietuvos valstybė garantuoja lygias teises visiems Lietuvos piliečiams, neprasikaltusiems lietuvių tautos interesams“. Deklaracijoje numatyta žemės ūkio ir pramonės reforma, kuri laikoma prielaida „socialinių problemų racionaliam sprendimui ir krašto ūkiniam atkūrimui“ – tokia reforma turėjo būti „vykdoma pačioje nepriklausomo gyvenimo pradžioje“ (20 str.). Deklaracijoje „konstatuojama teigiama religijos įtaka ugdant tautos moralę ir palaikant jos atsparumą sunkiausiu laisvės kovų laikotarpiu“ (18 str.). Deklaracijoje įtvirtintas labai svarbus teisinės valstybės principo elementas – teisingumą vykdo tik teismai, taip pat nustatyta, kad „asmenys, bolševikinės arba vokiškosios okupacijos metu išdavę Tėvynę bendradarbiavimu su priešų, savo veiksmais ar įtaka pakenkę tautos išsilaisvinimo kovai, susitepę išdavystėmis ar krauju, yra atsakingi prieš Lietuvos Teismą“ (17 str.).

Deklaracijoje įtvirtintas Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos principas. Nurodoma, kad LLKS Taryba prisideda „prie kitų tautų pastangų sukurti pasaulyje teisingumu ir laisve pagrįstą pastovią taiką, besiremiančią pilnutiniu įgyvendinimu tikrosios demokratijos principų, išplaukiančių iš krikščioniškosios moralės supratimo, ir paskelbtų Atlanto Chartoje, Keturiuose Laisvėse, 12-oje Prezidento Trumano Punktų, Žmogaus Teisių Deklaracijoje ir kitose teisingumo ir laisvės deklaracijose“ (22 str.). Šios nuostatos reiškia, kad Lietuvos geopolitinė orientacija demokratinis Vakarų pasaulis, kad Lietuva savo ateitį sieja tik su Vakarų demokratinėmis šalimis bendrija. Šiose Deklaracijos nuostatose iš esmės atsispindi kolektyvinės gynybos principas. Kartu LLKS Taryba prašo visą demokratinį pasaulį pagalbos Lietuvos išsilaisvinimo kovoje, kad būtų

įgyvendinti jos tikslai. Svarbiausias LLKS Tarybos tikslas – atkurti laisvą, demokratinę, nepriklausomą Lietuvos valstybę.

Įstatyme nurodoma, kad juo nustatomas Deklaracijos statusas Lietuvos Respublikos teisės sistemoje (1 str.), kad Deklaracija yra Lietuvos valstybės teisės aktas (3 str.). Atsižvelgiant į Deklaracijos paskirtį ir jos turinį, galima teigti, kad *Deklaracija priskirtina konstitucinės reikšmės teisės aktams, kad ji yra vienas iš Lietuvos nepriklausomos valstybės konstitucinių pamatų*. Šią reikšmę Deklaracija turėjo ir tebeturi nuo pat 1949 m. vasario 16 d., t. y. nuo jos priėmimo. Deklaracija pati savaime yra pirminis konstitucinės teisės šaltinis. Seimo priimtas specialus įstatymas, apibrėžęs Deklaracijos vietą ir statusą Lietuvos teisės sistemoje, yra labai svarbus šio akto reikšmės teisinis *įtvirtinimas*, kurį padarė atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės Seimas – Tautos atstovybė. Priėmus šį įstatymą Deklaracija buvo oficialiai įtraukta į Lietuvos teisės sistemą. Galima manyti, kad jeigu Deklaracija būtų buvusi žinoma Kovo 11-osios Akto rengėjams, ji būtų atspindėta Akte taip, kaip jame atspindėti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės – jie Kovo 11-osios Akte apibūdinti kaip Lietuvos Valstybės konstitucinis pamatas. Galbūt ji būtų atspindėta ne pačiame Kovo 11-osios Akte, o kituose su juo susijusiuose dokumentuose. Žinoma, šiandien galime daryti tik prielaidas. Deja, Kovo 11-osios Akto projekto rengėjams ši Deklaracija nebuvo žinoma; deputatų grupė, rengusi Kovo 11-osios Aktą ir su juo susijusius dokumentus, apie ją nekalbėjo, jos teksto deputatai neturėjo. Deklaracija buvo rasta KGB archyve vėliau, jau atkūrus nepriklausomybę, – jos originalas, spausdintas rašomąja mašinėle, yra Jono Žemaičio baudžiamojoje byloje.

Tai, kad Seimas priėmė specialų įstatymą, apibrėžiantį Deklaracijos vietą ir statusą Lietuvos teisės sistemoje, neturėtų būti interpretuojama, jog Deklaracijos statusas ir vieta Lietuvos teisės sistemoje esą priklauso vien nuo to, ar Seimas yra priėmęs atitinkamą sprendimą. Seimo diskrecija šioje srityje yra labai ribota, nes, kaip minėta, Deklaracija yra konstitucinės reikšmės teisės aktas nuo jos priėmimo. Seimo priimtas įstatymas, apibrėžiantis Deklaracijos vietą ir statusą Lietuvos teisės sistemoje, yra labai svarbus šio akto reikšmės teisinis įtvirtinimas, o ne Deklaracijos konstitucinės reikšmės sukūrimas ar šios Deklaracijos legitimavimas. Deklaracija savaime yra ir visada bus konstitucinės reikšmės teisės aktas,

pirminis konstitucinės teisės šaltinis. Tačiau Seimo sprendimai, kuriais *įtvirtinamas* Deklaracijos, kaip Lietuvos valstybės teisės akto, kaip vieno iš valstybės konstitucinių pamatų, statusas, yra labai svarbūs toliau atkuriant istorinį teisingumą, parodant Lietuvos valstybės tęstinumą jos okupacijos sąlygomis. Tai, kad Deklaracija okupuotoje Lietuvoje buvo mažai žinoma, kad realią valdžią okupuotoje Lietuvoje turėjo ne LLKS Taryba, o sovietinės okupacinės struktūros, kad Lietuvos valstybė tuo metu nebuvo atkurta pagal Deklaracijos nuostatas ir pan., nepaneigia išvados, jog Deklaracija yra konstitucinės reikšmės teisės aktas. Pažymėtina, kad atitinkamo teisės akto konstitucinę reikšmę paprastai lemia ne tai, ar šis aktas buvo įgyvendintas, ar jis vėliau buvo patvirtintas parlamento ar kokiu nors kitu būdu legimituotas. Atitinkamas teisės aktas įgyja konstitucinės reikšmės pobūdį pirmiausia dėl to, kad jį priima ypatinga institucija t. y. institucija, turinti įgaliojimus (galinti) reikšti Tautos valią, ir dėl to, kad teisės akte nustatomi būtent valstybės konstituciniai pamatai. Neįmanoma nuginčyti fakto, kad LLKS Taryba, priimdama Deklaraciją, buvo vienintelė teisėta Tautos atstovybė ir vienintelė teisėta valstybės valdžia okupuotoje Lietuvoje, kad LLKS Taryba, atstovavusi „visas Lietuvos teritorijoje esančias vieningos vadovybės vadovaujamas karines visuomenines grupuotes“, turėjo įgaliojimus (galėjo) reikšti ir įgyvendinti Tautos valią. Neįmanoma paneigti ir to, kad Deklaracijoje įtvirtinti nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo metmenys, taigi įtvirtinti Lietuvos valstybės konstituciniai pamatai. Vadinasi, 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija konstitucinės reikšmės teisės akto pobūdį įgyja ne dėl parlamento priimto sprendimo ar kokio nors kitokio jos legimitavimo, o pirmiausia dėl savo turinio.

Čia reikėtų sugrįžti prie 1990 m. Kovo 11-osios Akto. Neabejotina, kad Kovo 11-osios Aktas yra Lietuvos valstybės konstitucinis pamatas, kad Akte įtvirtintos nuostatos yra konstitucinės reikšmės. Negalima sutikti su teisės literatūroje pateiktu požiūriu, kad „prieš pradėdant rengti būsimos kodifikuotos rašytinės konstitucijos (1992 m. – aut. pastaba) projektą, buvo nuspręsta, kad nuostatą dėl valstybės suvereniteto ir valstybės formos, kuri jau buvo konstatuota Kovo 11-osios akte ir Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme, reikia įtvirtinti surengiant visuotinę apklausą – plebiscitą, taip *suteikiant šiai normai konstitucinį statusą*“¹⁵⁹, ir kad

¹⁵⁹ Vaičaitis V. *Konstitucinių įstatymų fenomenas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 77.

„1991 m. vasario 9 d. plebiscitas, remdamasis tautos suvereniteto principu, *galutinai legitimavo 1990 m. kovo 11 d. Nepriklausomybės aktą*“¹⁶⁰. Nurodyti teiginiai nelaikytini pagrįstais vien dėl to, jog taip sudaromos prielaidos teigti, kad, nors iki visuotinės apklausos (plebiscito) nuostata dėl valstybės suvereniteto ir valstybės formos buvo konstatuota Kovo 11 osios Akte ir Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme, iki minėtos apklausos (plebiscito) ši nuostata, neva, dar neturėjo konstitucinio statuso!? Nurodyti teiginiai yra nesuderinami su Kovo 11-osios Akto nuostata, kad „nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė“; ši Kovo 11-osios Akto nuostata, kaip ir visas Aktas, turi konstitucinį statusą nuo jo priėmimo. Nurodyti teiginiai yra nesuderinami ir su Laikinojo Pagrindinio Įstatymo 1 straipsniu, kuriame *expressis verbis* buvo įtvirtinta, kad Lietuva yra Respublika, kad Lietuva yra suvereni valstybė. Laikinis Pagrindinis Įstatymas buvo ne kas kita kaip Lietuvos laikinoji Konstitucija, taigi nuostata dėl valstybės suvereniteto ir valstybės formos turėjo konstitucinį statusą dar iki 1991 m. vasario 9 d. visuotinės apklausos (plebiscito). Manytina, kad teiginys, jog visuotinė apklausa (plebiscitas) buvo reikalinga tam, kad „nuostatai dėl valstybės suvereniteto ir valstybės formos reikėjo suteikti konstitucinį statusą“, neturi teisinio pagrindo.

Teisiškai nekorektišku laikytinas ir teiginys, kad „1991 m. vasario 9 d. plebiscitas, remdamasis tautos suvereniteto principu, *galutinai legitimavo 1990 m. kovo 11 d. Nepriklausomybės aktą*“. Šiame teiginyje esanti formuluotė „*galutinai legitimavo*“ leidžia daryti ir tokią, visiškai klaidingą, prielaidą, kad 1990 m. Kovo 11 d. Aktas, neva, buvo nepakankamai legitimus, nes jis vėliau plebiscito būdu buvo „galutinai legitimuotas“!? Teiginys apie 1990 m. Kovo 11-osios Akto tariamai vėliau įvykusį „galutinį legitimavimą“ yra nesuderinamas su faktu, jog Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas, 1990 m. kovo 11 d. priimdama Aktą dėl nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, turėjo visus Tautos jai suteiktus įgaliojimus (mandatą) atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Šiuos įgaliojimus Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas gavo iš Tautos per rinkimus į šią Aukščiausiąją Tarybą, įvykusius 1990 m. vasario 24 d; teisinis faktas, kad Lietuvos gyventojai, turintys rinkimų teisę, 1990 m. vasario 24 d. įvykusių rinkimuose suteikė

¹⁶⁰ Ten pat, p. 78.

išrinktiems Aukščiausioji Tarybos deputatams Tautos atstovų mandatą bei prievolę atkurti Lietuvos valstybę ir reikšti tautos suverenią galią per šią Aukščiausiąją Tarybą, yra konstatuotas 1990 m. kovo 11 d. priimtame specialiaame Aukščiausiosios Tarybos akte – Deklaracijoje „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“¹⁶¹, kuri buvo priimta prieš priimant Aktą dėl nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo. Pažymėtina, kad 1990 m. Kovo 11 d. Aktu Lietuvos nepriklausoma valstybė buvo atkurta vienkartinu, neatšaukiamu ir nepaneigiamu Tautos atstovų sprendimu, ji buvo atkurta ir legaliai, ir legitimiai, nes Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputatai turėjo visus tam būtinus Tautos jai suteiktus įgaliojimus ir garbingai įvykdė Tautos valią. Taigi 1990 m. Kovo 11 d. Akto vėliau nereikėjo dar kaip nors „galutinai legitimuoti“.

1991 m. vasario 9 d. visuotinė apklausa (plebiscitas) buvo surengta ne tam, kad, kaip rašoma teisės literatūroje, „prieš pradėdant rengti būsimos kodifikuotos rašytinės konstitucijos projektą, buvo nuspręsta, jog nuostatą dėl valstybės suvereniteto ir valstybės formos, kuri jau buvo konstatuota Kovo 11-osios Akte ir Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme, reikia įtvirtinti surengiant visuotinę apklausą – plebiscitą, taip *suteikiant šiai normai konstitucinį statusą*“. Nors taip teigiant yra daromos nuorodos į Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos stenogramas – taigi lyg ir cituojami deputatų žodžiai – iš stenogramų matyti, kad dėl Kovo 11-osios Akto nuostatos, jog Lietuvos Respublika yra nepriklausoma demokratinė valstybė, kaip tik buvo vengiama bet kokių referendumų. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. vasario 11 d. posėdyje Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas prof. V. Landsbergis kalbėjo: „<...> iš mūsų štai vis reikalauja kažkokio referendumo, kad pasirodę neapdairūs patys ir pripažintume, jog kovo 11 dienos aktai neva dar nepakankami, ir tada įkliūtume į žinomą „neišstojimo įstatymo“ kilpą. Todėl atsisakydavome, matydami klastą ir primindami, jog rinkėjų mums duotas mandatas atkurti nepriklausomybę taip pat yra tautos suverenios galios raiška, kurią mes, išrinkti deputatai, tik paskelbėme ir po to vis labiau praktiškai įgyvendiname. Bet dabar jau patys nutarėme pasitikrinti.<...> Pasitikrinome. Žmonės nemaž nesuabejoję dėl nepriklausomybės, veikiau priešingai – dar tvirčiau apsisprendę, įsitikinę; jų balsai

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (Pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990, p. 308–309.

patvirtino, kad Kovo 11 –oji buvo reikalinga ir teisinga, o dabar yra atėjęs laikas žengti toliau“¹⁶².

Pažymėtina, kad rengiant minėtą apklausą (plebiscitą) nebuvo net minties, jog gyventojai turės apsispręsti dėl valstybės suvereniteto ar valstybės formos. Kovo 11-osios Akto nuostata, kad Lietuva yra nepriklausoma demokratinė valstybė, nuo pat jo priėmimo buvo ir yra nekvestionuojamas dalykas. Svarbiausias 1991 m. vasario 9 d. visuotinės apklausos (plebiscito) tikslas buvo visiškai kitoks: noras dar kartą parodyti pasaulio valstybių bendrijai, kad Tauta jau pasirinko Lietuvos nepriklausomybę (Tautos valią 1990 m. kovo 11 d. Aktu išreiškė Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputatai); visuotinė apklausa (plebiscitu) buvo siekiama paskatinti užsienio valstybių (taip pat ir vakarų demokratiškas valstybių) vadovus kuo greičiau pripažinti Lietuvos valstybės nepriklausomybę.

Teisinėje literatūroje kartais teigiama ir tai, kad „1990 m. kovo 11 d. akto ir 1991 m. vasario 9 d. apklausos – plebiscito bei jį teisiškai įtvirtinančio vasario 11 d. konstitucinio įstatymo (konstitucinis įstatymas vadinasi „Dėl Lietuvos valstybės“ – aut. pastaba) santykis galėtų būti traktuojamas panašiai kaip ir 1918 m. vasario 16 d. akto bei 1920 m. Steigiamojo Seimo gegužės 15 d. rezoliucijos santykis“¹⁶³. Gaila, kad nepateikiami argumentai, kuriais grindžiamas minėtas teiginys, ir nenurodoma, koks yra 1918 m. vasario 16 d. akto bei Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucijos santykis. Šiame darbe plačiau nediskutuojant dėl minėto teiginio, galima pasakyti tik tai, kad Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucija nelaikytina teisės aktu, kuris, vadovaujantis jau minėta logika, „galutinai legitimavo“ 1918 m. vasario 16 d. Aktą. Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. priimto Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo Akto, taip pat ir 1990 m. kovo 11 d. priimto Akto dėl nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymo, mūsų nuomone, nereikėjo dar kaip nors „galutinai legitimuoti“, nes abu šie aktai yra Tautos atstovybių priimti ir Tautos valia grindžiami konstitucinę reikšmę turintys aktai, kuriais ir legaliai, ir legitimiai buvo

¹⁶² Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (Pirmojo šaukimo) antroji sesija. Steiogramas (Nr. 25). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1993, p. 441–442.

¹⁶³ Vaičaitis V. *Konstitucinių įstatymų fenomenas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 78.

atkurta Nepriklausoma Lietuvos valstybė¹⁶⁴. 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija, kaip minėta, konstitucinės reikšmės teisės akto pobūdį taip pat turi ne dėl vėliau jos atžvilgiu priimto Seimo sprendimo ar kokio nors kitokio jos legitimavimo, o pirmiausia dėl to, kad ją priėmė LLKS Taryba, kuri tuometinėje okupuotoje Lietuvoje buvo vienintelė teisėta tautos atstovybė, turėjo įgaliojimus (galėjo) reikšti Tautos valią, ir dėl savo turinio.

Kadangi LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija yra konstitucinės reikšmės teisės aktas, yra vienas iš Lietuvos nepriklausomos valstybės konstitucinių pamatų, šią Deklaraciją saugo ir gina Konstitucija. Nors Konstitucijoje tiesiogiai tai nenurodyta, Deklaracijos konstitucinė apsauga kyla iš Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių Tautos teisę gyventi ir kurti nepriklausomoje Lietuvos valstybėje, įtvirtinančių Lietuvos valstybės nepriklausomybę. Šios ir kitos Konstitucijos nuostatos suponuoja, kad Lietuvos nepriklausomos valstybės konstitucinius pamatus sudarantys teisės aktai – LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija yra vienas iš jų – saugomi ir ginami Konstitucijos.

¹⁶⁴ Istorinėje literatūroje teigiama, kad Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucija, kuria buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomybė, yra „visos tautos rinktų atstovų valios pareiškimas“ ir kad „tas didelės istorinės reikšmės įvykis galutinai patvirtino 1918.II.16 nepriklausomybės paskelbimo aktą <...>“ (Žr., pvz.: V. Daugirdaitė-Sruogienė. *Lietuvos Steigiamasis Seimas*. New York, 1975, p. 66). Manytina, kad yra pagrindas kitaip vertinti 1918 m. vasario 16 d. akto ir Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucijos „Lietuvos valstybės nepriklausomybės proklamavimas“ santykį. Pritartina K. Račkausko nuomonei, kad „nustatydamas Lietuvos valstybės pamatus, Seimas negali prieštarauti Vasario 16 d. Aktui, nes jo paties galia ir teisinis pagrindas yra išvestiniai iš to Akto. Jis negali būti pilnai suverenų, bet aprėžtas, sąlygotas ir negali savo valia keisti savo titulą ar plėsti savo kompetenciją. Jam Tarybos yra uždėta pareiga nustatyti Lietuvos valstybei papildomus pagrindus, respektuojant tuos, kurie yra Lietuvos Tarybos suminėti Akte“ (Račkauskas K. *Lietuvos konstitucinės teisės klausimais*. New York, 1967, p. 15–16). Kita vertus, 1918 m. vasario 16 d. akto vartojama formuluotė „skelbia atstatyti“ ir Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucijos formuluotė „skelbia atstatyta“ nėra visiškai tapachios, esminis jų skirtumas yra tas, kad Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucijos formuluotė „skelbia atstatyta“ rodo, jog yra pasibaigęs tam tikras 1918 m. vasario 16 d. atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės raidos laikotarpis, kad prasideda naujas valstybės raidos etapas, kai jau funkcionuoja visuotinių demokratiškieji rinkimų būdu sudaryta Tautos atstovybė – Seimas. Be abejo, ir Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucija, ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. vasario 11 d. priimtas konstitucinis įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės“ yra konstitucinę reikšmę turintys teisės aktai, nes juose įtvirtinti Lietuvos valstybės konstituciniai pamatai.

Pateikti LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos ir įstatymo, kuriuo ši Deklaracija paskelbta Lietuvos valstybės teisės aktu, vertinimai – tai pirmas mėginimas juos panagrinėti teisiniu aspektu. Deklaracijos ir įstatymo nuostatos dar laukia išsamaus ne tik istorikų, bet ir teisininkų tyrinėjimo ir vertinimo. Tačiau jau šiandien akivaizdu, jog iš Deklaracijos nuostatų kyla ne tik moralinio pobūdžio pasekmės, bet ir būtinumas priimti įstatymus bei kitus teisės, kuriais būtų atkuriamas istorinis teisingumas, įtvirtinamas valstybės tęstinumas, įprasminamas LLKS Tarybos ir jos Prezidiumo Pirmininko teisinis statusas. Seimo 2009 m. kovo 12 d. priimta Deklaracija, kuria LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkas Jonas Žemaitis pripažįstamas kovojančios su okupacija Lietuvos valstybės vadovu, faktiškai vykdžiusiu Respublikos Prezidento pareigas, yra tik vienas iš teisės aktų, kuriais atkuriamas istorinis teisingumas, įtvirtinamas valstybės tęstinumas, o LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkui pripažįstamas jo tuometinei teisei padėčiai adekvatus statusas¹⁶⁵. Tai, kad okupuotoje Lietuvoje tuo metu veikusios vienintelės teisėtos Tautos atstovybės ir vienintelės teisėtos valstybės valdžios institucijos – būtent tokia buvo LLKS Taryba – vadovas praėjus ilgam laiko tarpui paskelbiamas „kovojančios su okupacija Lietuvos valstybės vadovu, faktiškai vykdžiusiu Respublikos Prezidento pareigas“, nėra nei „istorijos perrašinėjimas“, nei „teisės negerbimas“, kaip kai kurių Seimo narių buvo teigta Seimo posėdyje¹⁶⁶. Seimo kanceliarijos Teisės departamento rašte¹⁶⁷ pateikta pastaba esą „jeigu teikiama deklaracija siekiama teisiniu pasekmių, <...> siūlytina atkreipti dėmesį į 2002 m. birželio 19 d. konstitucinio Teismo nutarimą, kuriame konstatuota, kad <...> Respublikos Prezidento statusas yra individualus, besiskiriantis nuo visų kitų valstybės pareigūnų statuso, kad <...> pagal Konstitucija įstatymų leidėjui neleidžiama nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigtas individualus, nuo visų kitų valstybės pareigūnų teisinio statuso besiskiriantis Respublikos Prezidento teisinis statusas ir

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. kovo 12 d. Deklaracija „Dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu“ // *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 30-1166.

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos Seimo antroji sesija. 2009 m. kovo 12 d. (45 ir 46 posėdžiai). *Stenogramos* (28), p. 34–41.

¹⁶⁷ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2009 m. kovo 12 d. raštas Lietuvos Respublikos Seimui „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo deklaracijos „Dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu“ projekto (Reg. Nr. XIP – 402)“.

sudarytos teisinės prielaidos kurį nors kitą asmenį prilyginti Respublikos Prezidentui – valstybės vadovui“ laikytina teisiškai nepagrįsta, nes ji, autoriaus nuomone, grindžiama klaidinga prielaida – esą Seimo sprendimus, kuriais konstatuojamas okupuotoje Lietuvoje veikusios vienintelės teisėtos Tautos atstovybės ir vienintelės teisėtos valstybės valdžios institucijos vadovo teisinis statusas, suvaržo *šiuo metu galiojanti Konstitucija*. Manytina, kad teikiant minėtą pastabą nebuvo ir nėra jokio teisinio pagrindo remtis šiuo metu galiojančia Konstitucija, nes jos nuostatos, taigi ir nuostatos, apibrėžiančios Respublikos Prezidento teisinį statusą, negali būti taikomos atgal, t. y. negali būti taikomos 1949–1954 m. susiklosčiusiems santykiams. Tuo metu buvusiems santykiams taikomi tuo metu galioję teisės aktai. Aki vaizdu, kad okupacijos sąlygomis pritaikyti 1938 m. Konstitucijos nebuvo jokių galimybių. Turėjo būti taikomi tie teisės aktai, kurie tuo metu galiojo, taigi turėjo būti taikoma LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija. *Deklaracijos nuostata „LLKS Taryba <...> okupacijos metu yra aukščiausias Tautos politinis organas, vadovaujantis politinei ir karinei tautos išsilaisvinimo kovai“ suponuoja, kad šios institucijos vadovas teisiškai yra ir okupuotos Lietuvos valstybės vadovas. Kitaip tariant, LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkas valstybės vadovo statusą įgijo pagal pačią LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaraciją. Pagal iki okupacijos Lietuvoje galiojusias Konstitucijas, taip pat ir pagal 1938 m. Konstituciją valstybės vadovas buvo vadinamas Respublikos Prezidentu. Todėl visiškai suprantamas ir teisiškai pateisinamas Seimo 2009 m. kovo 12 d. sprendimas LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininką Jonas Žemaitį pripažinti kovojančios su okupacija Lietuvos valstybės vadovu, faktiškai vykdžiusiu Respublikos Prezidento pareigas. Deklaracijos 8 straipsnio nuostata, kad LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkas eina Lietuvos Respublikos Prezidento pareigas „atstaučius Lietuvos nepriklausomybę, ligi susirenkant Seimui“*, mūsų nuomone, nėra teisinė kliūtis LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininką Joną Žemaitį pripažinti kovojančios su okupacija Lietuvos valstybės vadovu, faktiškai vykdžiusiu Respublikos Prezidento pareigas. Minėta Deklaracijos 8 straipsnio nuostata, kuria neretai remiamasi kritikuojant Seimo 2009 m. kovo 12 d. sprendimą, nepaneigia fakto, jog *LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkas pagal pačią LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaraciją teisiškai buvo okupuotos Lietuvos valstybės vadovas*. Nors Deklaracijoje tokios nuostatos *expressis verbis* nėra, toks LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininko statusas kyla iš Deklaracijos. Būtent

ši aplinkybė, kartu su tuo, kad valstybės vadovas pagal 1938 m. Konstituciją buvo vadinamas Respublikos Prezidentu, leidžia Seimui konstatuoti, jog LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkas Jonas Žemaitis buvo kovojančios su okupacija Lietuvos valstybės vadovas, faktiškai vykdamas Respublikos Prezidento pareigas. Šiuo metu galiojanti Konstitucija ir Konstitucinio Teismo nutarimai negali būti aiškinami taip, kad neleistų ar trukdytų atkurti istorinį teisingumą, neleistų konstatuoti tokio LLKS Tarybos ir jos Prezidiumo Pirmininko teisinio statuso, kurį jie turėjo pagal LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaraciją, ar kuris išplaukia iš šios Deklaracijos nuostatų. Šiuo metu galiojanti Konstitucija negali būti taikoma tiems santykiams, kurie susiklostė iki jos įsigaliojimo ir kurie jau yra pasibaigę.

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija yra konstitucinės reikšmės teisės aktas, liudijantis valstybės tęstinumą jos okupacijos sąlygomis. Kuo ilgesnis laiko tarpas skiria mus nuo tų dienų, kai buvo priimta Deklaracija, tuo labiau aiškėja jos nuostatų valstybinis prasmingumas ir reikšmė nepriklausomos Lietuvos valstybės konstitucingumo raidai, tuo labiau atsiskleidžia Deklaracijos signatarų ir visų Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio dalyvių pasiaukojimo Tautai ir Lietuvos valstybei didingumas.

III.4. Kovo 11-oji: nepriklausomybės atkūrimo teisinė konstrukcija

Nors laikas bėga tikrai labai greitai, neįmanoma pamiršti tos itin džiaugsmingos, šventiškos ir pakilios nuotaikos, kuri tvyrojo Aukščiausiosios Tarybos rūmų salėje 1990 m. kovo 11 d. vakarą, kai buvo priimtas Nepriklausomybės Atkūrimo Aktas. Kartu deputatai gerai suprato, jog reikės dėti labai daug pastangų, kad paskelbtoji nepriklausomybė virstų tikrove. Aukščiausiosios Tarybos rūmų koridoriuose buvo galima išgirsti ir svarstant, kiek laiko nepriklausomai Lietuvai pavyks išsilaikyti, nes grėsi pavojus, kad Sovietų Sąjunga griebsis karinės jėgos ir mėgins žiauria prievarta grąžinti ankstesnę padėtį. „Jeigu pavyktų išsilaikyti bent tris dienas, net ir tada nepriklausomybės paskelbimas būtų labai prasmingas, nes tai būtų vilties gurkšnis ateities kartoms“, – taip ir panašiai buvo kalbama. Lietuva atsilaikė. Ir prieš nuolatinius tuometinės Sovietų Sąjungos bauginimus, ir prieš netrukus pradėtą ekonominę blokadą, ir prieš

1991 m. sausio 13 d. Sovietų Sąjungos įvykdytą agresiją, pareikalavusią beginklių žmonių aukų. Neabejotina, kad Kovo 11-oji – viena reikšmingiausių ir iškiliausių mūsų tautos ir valstybės istorijos datų.

Dar kartą pažvelkime į 1990 m. kovo 11 d. priimtus Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo dokumentus – patyrinėkime ne tik jų turinį, bet ir tai, kodėl pirmiau buvo priimtas būtent šis teisės aktas, o tik paskui kitas; taip pat pamėginkime panagrinti aplinkybes, lėmusias tą dieną priimtų teisės aktų turinį. Tai prasminga norint geriau suvokti Nepriklausomybės atkūrimo dokumentų vidinę logiką, jų pamatinę prasmę¹⁶⁸.

Nepriklausomybės atkūrimą lėmė *lietuvių tautos troškimas gyventi nepriklausomoje Lietuvos valstybėje*¹⁶⁹. Tai buvo deklaruota ginkluotu (daugiau nei 10 metų trukusiu) pasipriešinimu sovietiniam okupaciniam režimui – apie 20 tūkstančių Lietuvos partizanų žuvo pasipriešinimo kovose; apie 130 tūkstančių prieškarinio Lietuvos valstybės veikėjų, karininkų, mokytojų, ūkininkų, į nelaisvę patekusių partizanų ir jų rėmėjų, antisovietinio pogrindžio dalyvių buvo įkalinti sovietinėse koncentracijos stovyklose; apie 140 tūkstančių Lietuvos gyventojų su šeimomis buvo išstremti į Sibirą ir kitas atšiaurias Sovietų Sąjungos vietas.

Lietuvių tautos troškimas gyventi nepriklausomoje valstybėje buvo pareikštas vieningo Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio įsteigimu (1949 m. pradžioje) ir Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. priimta Deklaracija. Ši Deklaracija yra ir Lietuvos valstybės tęstinumą liudijantis teisės aktas, ir Lietuvos valstybės atkūrimo programinis dokumentas, ir teisės aktas, kuriame nurodyti nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos valstybės konstituciniai pagrindai.

Nepaisant žiaurių represijų Lietuvos laisvės idėja liko gyva. Gėstant ginkluotai kovai, plito intelektualinis pasipriešinimas: pogrindyje pradėta leisti „Lietuvos Katalikų bažnyčios kronika“ pasiekdavo ir užsienio valstybes, atskleisdavo tikinčiųjų persekiojimą, laisvos minties gniuždymą; susikūrė Lietuvos Laisvės Lyga – 1987 m. rugpjūčio 23 d. Vilniuje ji surengė viešą antisovietinį mitingą, kuriame pasmerkė Molotovo ir Ribentropo pakta, lėmusį Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių okupaciją ir aneksiją.

¹⁶⁸ Sinkevičius V. Kovo 11-oji: Nepriklausomybės atkūrimo teisinė konstrukcija // *Jurisprudencija*, 2010, Nr. 3(121), p. 55–71.

¹⁶⁹ Tyla A. Valstybinės laisvės tradicija ir Lietuvos Sąjūdis: istorinis Sąjūdžio kontekstas // *Kelias į nepriklausomybę. Lietuvos Sąjūdis 1988–1991*. (Sudarė Bronislovas Genzelis, Angonita Rupšytė). Kaunas: Šviesa, 2010, p. 11–15.

Ypatingą vaidmenį lietuvių tautos nacionalinio išsivadavimo judėjime atliko Sąjūdis. Sąjūdžio iniciatyvinė grupė susikūrė 1988 m. birželio 3 d. Spalį įvykęs Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas prikaustė prie televizorių ekranų visą Lietuvą. Sąjūdis tapo visos Tautos remiamu judėjimu, komunistų partija prarado lemiamą įtaką. Lietuvos nepriklausomybės idėja skambėjo vis aiškiau ir drąsiau. Būtent su Sąjūdžiu tauta siejo nepriklausomybės atkūrimo viltis¹⁷⁰.

Siekdamas šio – savo svarbiausio tikslo – *Sąjūdis orientavosi į Nepriklausomybės atkūrimą tautos valia per būsimus rinkimus į Aukščiausiąją Tarybą.*

Galima teigti, kad Nepriklausomybės atkūrimą lėmė 1990 m. vasario 24 d. įvykę rinkimai į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą. Per pastaruosius 50 metų tai buvo pirmieji tikrai laisvi ir demokratiniai rinkimai, kuriuose tarpusavyje konkuravo ir asmenybės, ir rinkimų programos. Į 141 deputato vietą pretendavo net 472 kandidatai¹⁷¹. Rinkimus triuškinama balsų persvara laimėjo Sąjūdis – jo iškeltų arba remiamų kandidatų programose buvo aiškiai įrašytas siekis atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Taigi, balsuodami už Sąjūdžio iškeltus ir jo remiamus kandidatus, rinkėjai suteikė jiems tautos mandatą atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Tai buvo padaryta Lietuvos Respublikos Aukščiausiąjai Tarybai – Atkuriamajam Seimui 1990 m. kovo 11 d. priėmus Aktą dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo. Prieš priimant šį Aktą reikėjo priimti kai kuriuos kitus teisės aktus, apibrėžiančius išrinktos Aukščiausiosios Tarybos ir jos deputatų statusą. Tą dieną teisės aktai buvo priimami laikantis tam tikro eiliškumo, jų chronologiją ir turinį lėmė įvairios aplinkybės.

III.4.1. Prieškario Lietuvos Respublikos tęstinumas ar modifikuota Lietuvos TSR?

Išrinktus Aukščiausiąją Tarybą, reikėjo rasti atsakymus į klausimus, kurie šiandien atrodo gana aiškūs. Pirmiausia reikėjo atsakyti, iš kur atsiranda nepriklausoma Lietuvos valstybė. Ar ji atsiranda vėl įgyvendinus tautų apsisprendimo teisę, ar tai modifikuota „Lietuvos TSR valstybė“, ar

¹⁷⁰ Ten pat, p. 15.

¹⁷¹ *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos.* Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990, p. 4.

atsiskyrimas nuo Sovietų Sąjungos (secesija, išstojimas iš jos), ar tai prieškarinio nepriklausomos Lietuvos Respublikos tęsinys? Atsakymo į šį klausimą buvo ieškoma ir principinė Sąjūdžio pozicija buvo suformuluota dar iki rinkimų, bet dabar ją reikėjo paversti šios Aukščiausiosios Tarybos valia, įvilkti į tinkamą teisinį rūbą. Reikėjo sukurti teisiškai nepriekaištingą teisinę valstybės nepriklausomybės atkūrimo schemą¹⁷².

Kovo 11-osios Akto ir su juo susijusių dokumentų turinys gerai žinomas. Pabandykime atskleisti kai kuriuos akcentus, kad būtų aiškesnis tos dienos veiksmų eiliškumas (kodėl pirmiau buvo priimtas būtent šis teisės aktas, o tik paskui kitas), kodėl teisės aktai yra būtent tokio turinio, kokios jų vidinės sąsajos.

Teisės aktų eiliškumą ir jų turinį nulėmė atsakymas į jau minėtą klausimą, iš kur atsiranda nepriklausoma Lietuvos valstybė. Kita vertus, reikėjo atsakyti į klausimą, ar 1990 m. vasario 24 d. išrinkta Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausioji Taryba gali iš karto priimti Aktą „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“? Kitaip tariant, kaip autentišką tautos valią išreikšti per esamas Lietuvai primestas sovietines institucijas, kaip nepriklausomybei atkurti panaudoti šią Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą ir kartu „neįsiteisinti“ Lietuvos TSR struktūrose?

Čia slėpėjo tam tikras pavojus. Jeigu būtent Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba atkuria nepriklausomybę, tai iš kur atsiranda nepriklausoma Lietuvos valstybė? Su kokių teritoriniu vienetu yra susijusi ką tik išrinkta Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba? Jeigu su Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika, tai ar Lietuvos TSR yra valstybė? Ar tai, kad būtent Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba atkuria nepriklausomybę, vėliau nebus interpretuojama ir taip, kad ši demokratinuose ir laisvuose rinkimuose išrinkta Aukščiausioji Taryba (tautos atstovybė), tegul ir netiesiogiai, vis dėlto esą pripažįsta, jog Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika yra (buvo) Lietuvos valstybingumo forma? Viena iš formų.

¹⁷² Galutinius nepriklausomybės atkūrimo teisinių aktų projektus rengė išrinktų į Aukščiausiąją Tarybą Sąjūdžio deputatų grupė, vadovaujama prof. Vytauto Landsbergio. Į šią darbo grupę dar įėjo Česlovas Vytautas Stankevičius, Romualdas Ozolas, Valdemaras Katkus, Algirdas Saudargas, Kęstutis Lapinskas, Vytenis Andriukaitis. Jiems talkino teisininkas Vytautas Sinkevičius (Žr.: Žalimas D. Sąjūdis ir Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas // *Kelias į nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988–1991* // sudarė Bronislovas Genzelis, Angonita Rupšytė. Kaunas: Šviesa, 2010, p. 187).

Tarkime, jeigu būtent *Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba* atkuria nepriklausomybę, būtų galimas kad ir toks aiškinimas: iki 1940 m. buvo viena Lietuvos valstybingumo forma (nepriklausoma valstybė), nuo 1940 m. – kita, vadinama „socialistine Lietuvos valstybė Sovietų Sąjungos sudėtyje“, o dabar, 1990 m., pasirenkama dar kita, nauja valstybingumo forma. (Pažymėtina, kad būtent taip Lietuvos valstybingumo raida aiškinama oficialioje dabartinės Rusijos istoriografijoje.) Jeigu taip, tai gal 1940 m. Lietuvoje tikrai įvyko „socialistinė revoliucija“, gal tuomet tauta pati atsisakė nepriklausomybės, pati pasirinko „socialistinį valstybingumą“, o štai dabar nutaria pasirinkti kitokią valstybingumo formą?! Jeigu taip, tai gal ir sovietinės okupacijos, ir aneksijos nebuvo?! Tai kam tada kalbėti apie Sovietų Sąjungos moralinę ir teisinę atsakomybę, apie jos pareigą atlyginti padarytą žalą, jeigu demokratinuose ir laisvuose rinkimuose išrinkta Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba, kaip minėta, tegul ir netiesiogiai, vis dėlto pripažįsta, kad „Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika“ buvo (yra) Lietuvos valstybingumo forma? Nebuvo galima suteikti jokio preteksto tokiems ar panašiams teisiškai visiškai nepagrįstiems aiškinimams.

Norint neiškreipti istorinės tiesos (ji buvo ir yra tokia: Lietuva 1940 m. buvo Sovietų Sąjungos okupuota ir aneksuota), *reikėjo labai aiškiai konstatuoti, kad nepriklausoma Lietuvos valstybė atsiranda tik kaip prieškario nepriklausomos Lietuvos valstybės tęsinys*. Kitaip tariant, nepriklausomos valstybės atkūrimas turėjo būti grindžiamas tik prieškario Lietuvos valstybės tęstinumu. Reikėjo būtinai atsiriboti nuo Lietuvos TSR kaip valstybės kategorijos ir šią demokratinuose rinkimuose išrinktą Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą labai aiškiai atriboti ir nuo Lietuvos TSR kaip sovietinio teritorinio darinio, ir nuo ankstesnių Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų kaip sovietinių institucijų. Kad tarp šios Aukščiausiosios Tarybos, kuri priims Nepriklausomybės Atkūrimo Aktą, ir vadinamosios Lietuvos TSR neliktų nė menkiausios sąsajos.

III.4.2. Lietuvos valstybės tęstinumas – pagrindas atkurti nepriklausomybę

Ar 1990 m. pradžioje prieškario nepriklausoma Lietuvos valstybė vis dar egzistavo? Juk ji jau 50 metų buvo okupuota, fiziškai nuslopinta. Tarp-tautinėje teisėje pagrįstai keliamas klausimas, per kiek laiko okupacija ir

aneksija tampa tokios veiksmingos, kad kalbėti apie užgrobtos valstybės tęstinumą, teisinį jos egzistavimą nebelieka prasmės. Kitaip tariant, kiek ilgai okupuota valstybė gali išlikti *de jure*, jeigu ji ilgą laiką yra fiziškai nuslopinta? Tai sunkus klausimas.

Be abejo, Lietuva visą sovietinės okupacijos laiką priešinosi. Net per 50 metų iš lietuvių tautos sąmonės nepavyko ištrinti jos identiteto, tautos nepavyko „surusinti“, sulieti su vadinamąja tarybine daugianacionaline liaudimi. Trumpas nepriklausomybės laikotarpis, 1918–1940 m., buvo tas šaltinis, kuris palaikė gyvybines tautos jėgas.

Valstybės tęstinumo aspektu Lietuvos atvejis buvo gana aiškus, nes, nepaisant 50 metų okupacijos, buvo daug požymių, įrodančių prieškario Lietuvos valstybės egzistavimą de jure net ir jos fizinio slopinimo metu. Visų pirma paminėtinas Lietuvos diplomatinį atstovybių veikimas kai kuriose užsienio valstybėse. Akivaizdu, kad jeigu Lietuvos valstybė teisiškai neegzistuoūtų, Lietuvos diplomatinės atstovybės negalėtų veikti. Tarp-tautinėje praktikoje unikalų ir tai, kad Lietuvos diplomatinės atstovybės veikė nesant Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Antra, Vakarų demokratinės valstybės vykdė Lietuvos aneksijos nepripažinimo politiką – JAV ir dar apie pusšimtį valstybių niekada *de jure* nepripažino Baltijos valstybių aneksavimo ir inkorporavimo į Sovietų Sąjungą. Būtent dėl to jos leido veikti Lietuvos Respublikos diplomatinėms atstovybėms. Trečia, užsienio valstybėse buvo pripažįstami prieškario Lietuvos Respublikos piliečių pasai, taip pat ir tie, kuriuos išduodavo Lietuvos diplomatinės atstovybės užsienyje. Taigi, nors ir labai siauroje erdvėje, vis dėlto prieškario Lietuvos Respublikos pilietybės institutas veikė. Ketvirta, kai kuriose užsienio valstybėse buvo išsaugota Lietuvos Respublikos nuosavybė, taip pat ir Lietuvai priklausiusios pinigines lėšos bei aukso atsargos, iki okupacijos laikytos tų valstybių bankuose¹⁷³.

Svarbi dar viena institucija, liudijanti valstybės valdžios tęstinumą okupuotoje Lietuvoje, yra Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba, įkurta 1949 m. vasarį ir apėmusi visas tuo metu Lietuvoje veikusias karines ir visuomenines formuotes, kurios priešinosi Sovietų Sąjungos okupacijai, bei joms atstovavusi. Minėta, kad LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d.

¹⁷³ Žr.: Žalimas, D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005, p. 177–197.

Deklaracijoje nurodoma, kad *Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba yra aukščiausias tautos politinis organas*, vadovaujantis politinei ir karinei tautos išsilaisvinimo kovai. Visuotinai pripažįstama, kad aukščiausiaji tautos politinė institucija yra ne kas kita kaip tautos atstovybė. Taigi Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba buvo tikroji tautos atstovybė, kuri išreiškė ir vykdė tautos valią.

Minėjome, kad Lietuvos TSR nebuvo valstybė, kad Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos, veikusios Lietuvoje nuo jos okupacijos iki 1990 m. vasario 24 d., kai laisvuose ir demokratinuose rinkimuose buvo išrinkta Aukščiausiaji Taryba – Atkuriamasis Seimas, buvo ne kas kita kaip tik okupacinės valdžios sudarytos vietos administracinės įstaigos, turėjusios klusniai legalizuoti ir įgyvendinti okupacinės valdžios sprendimus, padėti jai valdyti okupuotos ir aneksuotos Lietuvos valstybės teritoriją. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos nebuvo parlamentas, nebuvo tautos atstovybė. Tai, kad Sąjūdžio spaudžiama Lietuvos TSR Aukščiausiaji Taryba 1988–1990 m. vasarį priėmė kai kuriuos teisės aktus (dėl valstybinės kalbos, vėliavos, Molotovo ir Ribentropo pakto ir kt.), ir tai, kad devintojo dešimtmečio pabaigoje per šią svetimos valstybės primestą instituciją buvo galima siekti priimti kai kuriuos Lietuvai naudingus sprendimus, visiškai nereiškia, kad dėl to minėta Lietuvos TSR Aukščiausiaji Taryba buvo Tautos atstovybė. Ji nelaikytina Tautos atstovybe vien dėl to, kad atsirado ne laisvų ir demokratinų rinkimų būdu, ne Tautos valia, kad jos deputatai neturėjo tautos mandato būti jos atstovais, o ji pati – tautos mandato būti tautos atstovybe.

Čia galime prisiminti vieną iš epizodų, kai Lietuvoje 1990 m. sausio 11–14 d. lankėsi tuometinis TSKP CK generalinis sekretorius Michailas Gorbačiovas. Pagal TSRS Konstituciją komunistų partija buvo vadovaujanti ir nukreipianti valstybės ir visuomenės jėga, visų valstybinių ir visuomeninių organizacijų vadovaujantis branduolys. Komunistų partija buvo suaugusi su valstybės aparatu, ji buvo uzurpavusi visą valstybės valdžią. Tarybų Sąjunga buvo partinė valstybė, kurioje viską sprendavo komunistų partijos CK, tiksliau – jo Politinis biuras, tad TSKP CK generalinis sekretorius buvo Sovietų Sąjungos vadovas. Jis atvyko į Lietuvą, kaip pats sakė, siekdamas „užkirsti kelią pavojingų išcentrinų jėgų plėtrai Sovietų sąjungoje“; normalia kalba tai reiškė, kad jo vizito tikslas buvo sustabdyti Sąjūdį, sustabdyti nacionalinio išsivadavimo judėjimą. M. Gorbačiovas mėgo vaidinti demokratą, flirtuodavo su minia, demonstruodavo, kad moka bend-

rauti su paprastais žmonėmis, kad jam rūpi jų nuomonė. O tiems, kurie išdrįsdavo paklausti ko nors nemalonaus, pats užduodavo kokį nors suktą ar netikėtą klausimą ir taip neretai suglumindavo pašnekovą, išmušdavo jį iš vėžių. Paprastai tokie triukai būdavo veiksmingi – oponentas lyg ir susigėsdavo dėl savo „nebrandžių“ minčių, lyg ir sutikdavo su M. Gorbačiovo argumentais. Vilniuje M. Gorbačiovas elgėsi taip pat. Antai jo kortėžas sustojo gatvėje pakeliui iš aerouosto, jis išlipo iš automobilio ir kalbėjosi su žmonėmis. Žmonėms tai darė įspūdį. Sovietinė propagandos mašina veikė kaip įprastai, pavyzdžiui, spaudoje sušmėžavo nuotrauka, kurioje M. Gorbačiovas eina Vilniaus gatve ir veda už rankos mažą mergaitę. Vilniuje, Spaudos rūmuose, M. Gorbačiovas susitiko su inteligentijos atstovais ir bene pirmą kartą viešai užsiminė ir apie kažkokius „mechanizmus“, apie „rimtus“ procesus, kaip būtų galima reformuoti Sovietų Sąjungą, kaip ją paversti federacija. Be to, jis pasakė, kad yra rengiamas įstatymas, leisiantis sąjunginėms respublikoms išstoti iš Sovietų Sąjungos. Užsienio korespondentams (o jų buvo atvykę apie 150 iš įvairių pasaulio valstybių) tai buvo didžiausia naujiena, tačiau susitikimuose dalyvavę žmonės reaguodavo ramiai, nes tai buvo labai nekonkretu. Be to, lietuvių tautai tai buvo jau praeitas etapas, ji siekė daug daugiau negu tai, ką siūlė M. Gorbačiovas. Kitą dieną spaudoje į kalbas apie kažkokius neaiškius Sovietų Sąjungos reformavimo „mechanizmus“ buvo replikuojama taip: „Mums, lietuviams belieka tik atsidusti – 1940 metais kažkodėl nereikėjo labai gudrių mechanizmų, užteko ir vagonų“. Stengdamasis įtikinti vietos publiką, M. Gorbačiovas naudojo įvairius patoso kupinus posakius, pavyzdžiui., pareiškė, kad jis esąs „didesnis lietuvis negu mes patys“. Tačiau tuometinėje Kuro aparatūros gamykloje, į kurią jis atvyko pasikalbėti su „paprastais“ darbininkais, jo laukė netikėtumas, atskleidęs tikrąjį M. Gorbačiovo veidą. Eidamas per milžinišką cechą, lydimas gausios svitos ir daugybės žurnalistų, jis pamatė nuošaliau stovintį pagyvenusį darbininką, kuris rankose laikė savadarbį plakatą. Jame rusų kalba buvo parašyta: „Ne daugiau teisių, o visiška nepriklausomybė“. M. Gorbačiovas priėjo prie darbininko ir paklausė (cituota): „Nagi, kas čia parašyta? Ne daugiau teisių, o visiška nepriklausomybė. Kokia nepriklausomybė?“ *Atsakymas*: „Aš gimiau laisvoje Lietuvoje ir turiu mirti nepriklausomoje Lietuvoje“. M. *Gorbačiovas*: „Kas Jums pavedė parašyti šitą plakatą?“ *Atsakymas*: „Aš pats asmeniškai...“. M. *Gorbačiovas*: „Jūs parašėte „visiška“. Vadinasi, iš Sąjungos susiruošėte išeiti?“ *Atsakymas*:

„Taip. Anksčiau, ar vėliau...“ *M. Gorbačiovas*: „Jūs viską apgalvojote ir viską žinote?“ *Atsakymas*: „Na, žinoma...“. Generalinis sekretorius įsiau drino, iškėlęs smilių agresyviai grūmojo pagyvenusiam žmogui, pradėjo mosikuoti rankomis ir beveik šaukė: „Ką, manote mane sutrikdysite. Nesutrikdysite manęs“. Net *M. Gorbačiovo* žmona puolė jį raminti. Baigėsi tuo, kad *M. Gorbačiovas* numojo ranka ir nuskubėjo toliau, į kitą cechą. Pasirodė, kad jis nebuvo pratęs prie pokalbių, kurie pranoko jo mąstymą, kad Lietuva gali būti nepriklausoma. *Nueidamas dar mestelėjo*: „*Sunku jums bus...*“. Bet čia pat gavo repliką atgal: „*Kur? Į Jakutiją išvešite?*“¹⁷⁴.

Štai toks įvyko pokalbis, jis tikras, pateikiau jo citatas. Paprastas žmogus ne tik kad nesutriko prieš tuo metu vieną galingiausią pasaulio žmonių, bet ir sugebėjo jam aiškiai pasakyti, ko iš tikrųjų trokšta Lietuvos žmonės.

Grįžtant prie okupuotos Lietuvos valstybės tęstinumo galima teigti, kad *Lietuvos valstybė okupacijos laikotarpiu išlaikė (formaliai) vadinamąjį teisinį titulą, ji egzistavo de jure*. Kaip berods 1954 m. vaizdingai pasakė vienas iš Prancūzijos Valstybės Tarybos pirmininko pavaduotojų, „Baltijos valstybės teisiškai egzistavo visada ir išlaikė savo teisinį subjektiškumą būdamas savotiškais gyvais mirusiaisiais“.

III.4.3. Teisinis atsiribojimas nuo Lietuvos TSR

Būtent prieškario Lietuvos valstybės tęstinumas tapo pagrindu 1990 m. kovo 11-ąją atkurti nepriklausomybę. Tam, kaip minėta, pirmiausia reikėjo atsiriboti nuo Lietuvos TSR ir išrinktąją Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą atriboti nuo ankstesnių Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų. Be abejo, 1990 m. vasario 24 d. išrinkta Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba savo esme buvo visiškai kitokia negu ankstesnės Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos. Tai buvo tikra tautos atstovybė, išrinkta demokratiniuose ir laisvuose rinkimuose. Ji buvo atribota nuo Lietuvos TSR priėmus *Deklaraciją „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“*¹⁷⁵. Tai pirmasis teisės dokumentas, tiesiogiai susijęs su Kovo 11-osios Aktu. Prisiminkime svarbiausias šios deklaracijos nuostatas: 1) iki 1940 m. eg-

¹⁷⁴ Varnauskas R. „Mirė žmogus, nepabūgęs *M. Gorbačiovo*“ // *Lietuvos žinios*, 2009 m. spalio 13 d.

¹⁷⁵ *Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys (1990 m. kovo 11 d.–1990 m. gegužės 11 d.)*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 6–7.

zistavo nepriklausoma Lietuvos valstybė, ji suverenią tautos galią reiške per Lietuvos valstybės institucijas; 2) 1940 m. Sovietų Sąjunga įvykdė agresiją ir neteisėtai inkorporavo Lietuvą į Sovietų Sąjungą, sugriovė buvusias valstybės struktūras ir primetė svetimas; 3) nuo 1988 m. atsirado naujų galimybių reikštis tautos valiai, taip pat ir per šias primestas (esamas) institucijas; 4) tai, kad yra panaudojamos Lietuvai primestos svetimos struktūros, negali būti interpretuojama taip, esą pripažįstamas jas primetusios valstybės (Sovietų Sąjungos) suverenitetas lietuvių tautai ir Lietuvos teritorijai, pripažįstama aneksija; 5) 1990 m. vasario 24 d. rinkimuose tauta suteikė Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatams tautos atstovų mandatą ir prievolę atkurti Lietuvos valstybę bei reikšti tautos suverenią galią per šią Aukščiausiąją Tarybą, kuri nuo 1990 m. kovo 11 d. 18 valandos bus vadinama Lietuvos Aukščiausiąja Taryba.

Taigi, atrodytų, smulkmena – neliko vos trijų raidžių (TSR). Tačiau svarbu ne vien pavadinimas: taip buvo konstatuota, kad atsirado visiškai kitokio pobūdžio institucija – Lietuvos Aukščiausioji Taryba. Toks konstatavimas buvo būtinas, kad institucija, priimsianti sprendimą dėl valstybės nepriklausomybės, jokiais būdais nebūtų susieta su vadinamąja Lietuvos Tarybų Socialistine Respublika, kuri, kaip minėta, niekada nebuvo Lietuvos valstybingumo forma.

Siekiant išvengti bet kokių spekuliacijų dėl to, kokios valstybės nepriklausomybė bus atkurama, siekiant išvengti bet kokių mėginimų net ir netiesiogiai susieti tai su Lietuvos TSR, buvo priimtas *Įstatymas „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“*¹⁷⁶. Jame nustatyta, kad Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose turi būti vartojamas vienintelis valstybės pavadinimas *Lietuvos Respublika*, kad Lietuvos Aukščiausioji Taryba yra vadinama *Lietuvos Respublikos Aukščiausiąja Taryba*, o Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pareigybė vadinama Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pareigybe.

Čia norėčiau atkreipti dėmesį į Įstatymą „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“, tiksliau į jo pavadinimą. Ar jis nekelia jokių klausimų? Ar tai tipiškas tokio pobūdžio teisės akto pavadinimas?

Dar kartą pažvelkime į įstatymo pavadinimą. Jis prasideda žodžiu „įstatymas“. Ar įstatymo pavadinimas gali taip prasidėti? Gerai žinoma,

¹⁷⁶ *Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys (1990 m. kovo 11 d.–1990 m. gegužės 11 d.)*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 7.

kad Lietuvos teisės tradicijoje, taip pat kaip ir kitų valstybių teisės tradicijoje, įstatymas yra tam tikros *valstybės teisės aktas*. Be abejo, įstatymus leidžia atitinkamos valstybės institucijos, paprastai parlamentai, bet įstatymas visada yra tam tikros valstybės įstatymas. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas. Nagrinėjamu atveju turime kitokią formą – žodžių „Lietuvos Respublikos“ nėra, o pavadinimas prasideda žodžiu „Įstatymas“. Kodėl?

Minėta, jog šiuo įstatymu buvo nustatyta, kad Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose turi būti vartojamas vienintelis valstybės pavadinimas „Lietuvos Respublika“. Vadinasi, tik šiam įstatymui įsigaliojus visi įstatymai, kuriuos priims Lietuvos Aukščiausioji Taryba, bus vadinami „Lietuvos Respublikos įstatymais“. Kol šis įstatymas neįsigaliojo, žodžiai „Lietuvos Respublikos įstatymas“ negali būti vartojami. Remiantis šia logika, Aukščiausiajai Tarybai buvo pateiktas *ne įstatymo* „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“ projektas, o *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos nutarimo* „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“ projektas.

Atidesni skaitytojai tikriausiai iš karto pastebėjo, kad šiame projekte buvo padaryta klaida, nes pavadinime buvo įrašyta „Lietuvos TSR“. Ką tik kalbėjome apie prieš tai priimtą Deklaraciją „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“, kuria, kaip minėta, raidės „TSR“ buvo išbrauktos – nutarta, kad ši Aukščiausioji Taryba nuo 18 val. bus vadinama „Lietuvos Aukščiausioji Taryba“. Vadinasi, projekte taip pat turėjo būti nurodyta, kad tai yra ne *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos nutarimo* „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“ projektas, o „*Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos*“ nutarimo projektas.

Svarstydami projektą šį netikslumą deputatai iš karto pastebėjo, tad pavadinimą reikėjo keisti. Kaip keisti? Vienas iš deputatų pasiūlė pakeisti šio teisės akto formą: vietoje nutarimo priimti įstatymą. Motyvas buvo toks: kadangi šiame teisės akte kalbama ir apie Konstituciją, tai turėtų būti įstatymas. Kartu, buvo pasiūlyta pavadinime palikti „Lietuvos TSR“, t. y. palikti tai, kas jau buvo panaikinta¹⁷⁷.

Dėl žodžių „Lietuvos TSR“ pavadinime buvo greitai išsiaiškinta – remiantis jau minėta Deklaracija jų buvo atsisakyta. Tačiau įvyko kitas da-

¹⁷⁷ *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990, p. 78.

lykas. Reaguojant į minėtą deputato pasiūlymą vietoje „nutarimo“ priimti „įstatymą“, svarstant projektą buvo nutarta iš pavadinimo išbraukti žodį „nutarimas“ ir vietoje jo įrašyti žodį „įstatymas“. Taigi vietoje žodžio „nutarimas“ įrašius žodį „įstatymas“ buvo priimtas *Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos įstatymas „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“*.

Minėta, kad tokių teisės aktų negali būti, nes įstatymas yra ne *Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos įstatymas*, o valstybės teisės aktas. Tai, kad įstatymą priima Lietuvos Aukščiausioji Taryba, nereiškia, kad galima formuluotė „Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos įstatymas“. Deja, šiuo atveju atsitiko būtent taip. Prieš pasirašant šį įstatymą ir oficialiai jį paskelbiant reikėjo rasti kiek įmanoma teisiškai korektiškesnę teisės akto pavadinimo formuluotę. Po įvairių svarstymų buvo nutarta iš pavadinimo „Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos įstatymas“ išbraukti žodžius „Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos“ ir palikti vieną žodį „įstatymas“. Taip atsirado Įstatymas „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“. Šia, tik redakcinio pobūdžio pataisa Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos valia nebuvo iškreipta, nes teisės aktas, kurį ji priėmė, išliko tos pačios teisinės galios – tai įstatymas.

Šie du teisės aktai – Deklaracija „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“ ir Įstatymas „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“ – teisės literatūroje dažnai vadinami nepriklausomybės atkūrimo parengiamaisiais teisės aktais¹⁷⁸.

Taigi priėmus Įstatymą „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“ atsirado institucija, kuri vadinosi *Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba*. Nutraukus bet kokias sąsajas su Lietuvos TSR būtent ši Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba galėjo priimti sprendimą dėl valstybės (Lietuvos Respublikos) nepriklausomybės atkūrimo.

III.4.4. Pagrindinės Kovo 11-osios Akto nuostatos

Paskui buvo priimtas *Kovo 11-osios Aktas*¹⁷⁹. Jo tekstas trumpas, bet labai talpus.

¹⁷⁸ Žalimas D. *Lietuvos respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarp-tautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005, p. 202.

¹⁷⁹ *Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys (1990 m. kovo 11 d.–1990 m. gegužės 11 d.)*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 8.

Lietuvos valstybės tęstinumą išreiškia dvi pirmosios Akto nuostatos. Pirmoji nuostata: „atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė“; atkreipkime dėmesį, kad rašoma ne apie pačios valstybės atkūrimą, – kaip minėta, teisiškai ji egzistavo ir ją fiziškai nuslopinus, – o apie tai, kad „atstatomas <...> Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas“. Labai svarbu ir tai, kad rašoma ne apie tautos suvereniteto atkūrimą – jis visada priklausė tautai, tik okupacijos sąlygomis nebuvo galimybės jį įgyvendinti – o apie tai, kad yra *atstatomas suvereninių galių vykdymas*. Antroji nuostata: *Lietuvos valstybės konstitucinis pamatas yra 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės; šie teisės aktai niekada nebuvo nustoję teisinės galios*. Ši nuostata reiškia ir tai, kad visi vadinamojo liaudies seimo, o vėliau – marionetinių Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų sprendimai, kurie prieštaravo šiems kertiniams konstituciniams aktams, yra neteisėti.

Toliau Akte konstatuojama, kad *Lietuvos teritorija yra vientisa ir nedaloma, kad joje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija*. Nuostata, jog Lietuvos teritorija yra vientisa ir nedaloma, reiškia, *inter alia*, kad jokios valstybės iš Lietuvos negali reikalauti atiduoti ar kam nors „gražinti“ Vilniaus kraštą arba Klaipėdos kraštą, kokias nors kitas teritorijas. Ši nuostata reiškia ir tai, kad Lietuvoje negali būti jokių autonominių ar kitų panašių darinių, kurie galėtų kelti grėsmę Lietuvos teritoriniam vientisumui.

Ketvirtoji Akto nuostata nusako, kokių pozicijų (nuostatų) Lietuvos valstybė laikysis tarptautiniuose santykiuose: Lietuva pabrėžia savo *ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams, pripažįsta sienų neliečiamumą, taip pat garantuoja žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises*.

Ir penktoji Akto nuostata: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kaip suvereninių galių reiškėja šiuo aktu *pradedama realizuoti* visą valstybės suverenitetą.

Labai daug diskutuota būtent dėl to, kokia formuluote turi būti apibrėžta, *ką pradedama daryti* Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba. Žodžiai „*pradedama realizuoti* visą valstybės suverenitetą“ atsirado tik prieš pat kovo 11-ąją. Iki tol Akto projektuose buvo įrašyta kita formuluotė: „Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba *sieks realizuoti* visą valsty-

bės suverenitetą¹⁸⁰. Tikriausiai nereikia aiškinti, kad „sieks realizuoti“ nėra tas pats, kas „pradedą realizuoti“. Kodėl iki pat paskutinės akimirkos vyko diskusijos dėl to, ar Aukščiausioji Taryba *sieks realizuoti*, ar *pradedą realizuoti* visą valstybės suverenitetą?

Tik todėl, kad buvo labai abejojama, ar paskelbus nepriklausomybę tikrai galėsime įgyvendinti valstybės suverenitetą, ar Sovietų Sąjunga nepanaudos ginkluotos jėgos ir prievarta šiurkščiai nenumalšins paskelbtosios nepriklausomybės. Deputatų grupė, rengusi Kovo 11-osios Akto projektą, svarstė ir tokį argumentą: jeigu bus įrašyta, kad Aukščiausioji Taryba jau *pradėjo realizuoti* visą valstybės suverenitetą, bet ji neturės realios galimybės tai daryti, ar nebus sumenkintas pats nepriklausomybės paskelbimas? Tik dėl to Akto projekte buvo įrašytas žodis „*sieks*“. Nors žodis „*sieks*“ pats savaime neužkirto kelio iš karto „pradėti realizuoti visą valstybės suverenitetą“, bet reikia pripažinti, kad jis vis dėlto buvo gana dviprasmiškas: kada sieks – ar dabar, iš karto, vos atkūrus nepriklausomybę, ar vėliau, kai tam atsiras sąlygos, ir pan. Formuluoję „*pradedą realizuoti* visą valstybės suverenitetą“ labiau tinkama, nes tiksliau atspindi tai, kas įvyko: paskelbusi nepriklausomybę būtent ši Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba „*pradedą realizuoti* visą valstybės suverenitetą“. Iš to darytina išvada, kad jokios kitos valstybės valdžios Lietuvoje nėra, jokia kita institucija negali įgyvendinti valstybės suvereniteto, nes visą valstybės suverenitetą jau pradėjo įgyvendinti būtent ši Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba.

III.4.5. Lietuvos Respublikoje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija

Grįžkime prie Kovo 11-osios Akto teksto, prie jo nuostatos, kad „*Lietuvoje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija*“. Valstybė negali būti be konstitucijos, todėl buvo būtina nedelsiant konstatuoti, kad atkurtoji nepriklausoma Lietuvos valstybė turi Konstituciją. Kokią? Rengiant nepriklausomybės atkūrimo dokumentus pirmiausia buvo minima 1922 metų Konstitucija, nes ji buvo demokratinė. Bet ji prieš okupaciją jau negaliojo, tuo metu galiojo 1938 metų Konstitucija. Ši Konstitucija buvo autoritari-

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. *Stenogramos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990, p. 81.

nė – visa valdžia buvo sutelkta Respublikos Prezidento rankose, o tautos atstovybei Seimui iš esmės buvo paliktas antraeilis vaidmuo. Ar atkuriami nepriklausoma valstybė tikrai turi pradėti gyventi pagal nedemokratinę 1938 metų Konstituciją? Ar jos galiojimo atkūrimas nereiškia, kad kartu yra gražinamas autoritarinis Antano Smetonos režimas? Vien dėl to idėja atkurti 1938 metų Konstitucijos galiojimą buvo vertinama labai atsargiai. Labiausiai dvejopo mažumą sudarę deputatai, kurie šiuo klausimu nevisiškai pasitikėjo Aukščiausiosios Tarybos dauguma ir net įtarė, kad gali būti apgauti – esą gal po to, kai bus atkurtas 1938 metų Konstitucijos galiojimas, ji ir liks toliau galioti, o nauja Konstitucija nebus priimta. Tik po tam tikrų įtikinėjimų ir pažadų, kad dauguma elgsis garbingai, kad paskutinę iki sovietinės okupacijos galiojusią Konstituciją reikia atkurti tik siekiant dar kartą įtvirtinti valstybės tęstinumą, buvo sutarta atkurti būtent 1938 metų Konstitucijos galiojimą, bet tik trumpam laikui.

Kas nustatyta *įstatyme „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“*¹⁸¹? Štai jo pagrindinės nuostatos.

Pirmoji įstatymo nuostata: Aukščiausioji Taryba nutaria „nutraukti 1978 m. balandžio 20 d. Lietuvos TSR Konstitucijos (Pagrindinio įstatymo) galiojimą“, „nutraukti 1977 m. spalio 7 d. TSRS Konstitucijos (Pagrindinio įstatymo), taip pat TSRS ir sąjunginių respublikų įstatymų pagrindų, kitų TSRS įstatymų galiojimą Lietuvos Respublikos teritorijoje“ (ši nuostata tiesiogiai susijusi su Kovo 11-osios Akto teiginiu, kad *Lietuvos teritorijoje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija*).

Antroji įstatymo nuostata: *atnaujinti 1938 metų Lietuvos Konstitucijos veikimą*. Atkreipkime dėmesį, kad buvo atnaujintas visos 1938 metų Konstitucijos galiojimas, bet, kadangi 1990 metų pradžioje Lietuvoje veikė ne visos institucijos, kurios buvo numatytos 1938 metų Konstitucijoje, čia pat, tiksliau – tame pačiame sakinyje, po teiginio, kad yra atnaujinamas 1938 metų Konstitucijos veikimas, buvo įrašyta tokia nuostata: „sustabdant tų skyrių ir straipsnių, kurie reglamentuoja Respublikos Prezidento, Seimo, Valstybės Tarybos ir Valstybės kontrolės statusą, galiojimą“.

Žinoma, iš karto kilo klausimas, ar 1938 metų Konstitucijos galiojimo atnaujinimas reiškia ir tai, kad atkuriami ir tuo metu veikę įstatymai? Mechanškai atkurti buvusių įstatymų buvo neįmanoma, nes tuomet kiltų

¹⁸¹ *Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys (1990 m. kovo 11 d.–1990 m. gegužės 11 d.)*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 8–9.

teisinis chaosas. Todėl įstatyme buvo įtvirtinta nuostata, kad „1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymas pats savaime neatkuria Lietuvos Respublikoje iki 1940 m. birželio 15 d. veikusią įstatymų“.

III.4.6. Laikinasis Pagrindinis Įstatymas – atkurto nepriklausomos Lietuvos valstybės Laikinoji Konstitucija

Akivaizdu, kad 1990 m. kovą, kai buvo atkurta nepriklausomybė, gyventi pagal 1938 metų Konstituciją būtų buvę sunku ar net neįmanoma. Todėl buvo nutarta sustabdyti 1938 metų Konstitucijos galiojimą ir priimti laikinąją Konstituciją. Tam skirtas įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“¹⁸². Nors šiame pavadinime nėra žodžio „Konstitucija“, bet Laikinasis Pagrindinis Įstatymas buvo ne kas kita kaip Laikinoji Konstitucija.

Prisiminkime įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“ pagrindinius teiginius: pirma, *sustabdyti 1938 metų Konstitucijos galiojimą*; antra, *patvirtinti Lietuvos Respublikos Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą*.

Gerai žinoma, kad konstitucija turi viršenybę, kad konstitucijos viršenybės principas yra demokratinės teisinės valstybės principas, kad šis principas reiškia, jog jokie teisės aktai negali prieštarauti konstitucijai. Kaip galiojančius įstatymus suderinti su nauja Laikinoja Konstitucija? Jeigu būtų imta vertinti kiekvieną įstatymą jo suderinamumo su Konstitucija požiūriu, tas darbas labai užtruktų. Tuomet net nebuvo žinoma, kiek apskritai įstatymų yra, kokios paskutinės galiojančios jų redakcijos ir pan. Nebuvo galima leisti teisinio chaoso, todėl buvo pasirinkta tokia nuostata: *nustatyti, kad Lietuvos Respublikoje ir toliau galioja tie iki šiol veikę Lietuvos įstatymai bei kiti teisės aktai, kurie neprieštarauja Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui*.

Taigi, tokia buvo nepriklausomybės atkūrimo dokumentų rengimo logika, nepriklausomybės atkūrimo teisinė konstrukcija. Ji buvo gerai apmąstyta. Net žymiausi tuometinės Sovietų Sąjungos teisininkai, kuriems po Kovo 11-osios Michailas Gorbačiovas ir jo komanda pavedė teisiškai

¹⁸² Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys (1990 m. kovo 11 d.–1990 m. gegužės 11 d.). Vilnius: Mintis, 1990, p. 9.

įvertinti tą dieną Aukščiausiosios Tarybos priimtus teisės aktus ir juos sukritikuoti, nesugebėjo jiems nieko prikišti. Vienintelis jų priekaištas – kad šie teisės aktai neatitinka tuometinės Sovietų Sąjungos Konstitucijos. Bet Kovo 11-osios Aktas ir kiti tą dieną priimti teisės aktai tam ir buvo kuriami, kad jos neatitiktų!

Lieka tik paklausti: kodėl nepriklausomybė buvo atkurta būtent kovo 11 d., kodėl to nebuvo galima padaryti anksčiau, tarkim, iš karto po 1990 m. vasario 24 d. įvykusių rinkimų arba pirmosiomis kovo dienomis, arba vėliau, pavyzdžiui, kovo 12 d.?

Anksčiau tai nebuvo įmanoma vien dėl to, kad per 1990 m. vasario 24 d. vykusius rinkimus buvo išrinkta tik 90 deputatų iš 141. Pagal tuo metu galiojusią Lietuvos TSR konstituciją Aukščiausiosios Tarybos sesija buvo laikoma teisėta, jeigu joje dalyvauja ne mažiau kaip du trečdaliai deputatų, t. y. ne mažiau kaip 95 deputatai. Vadinas, reikėjo palaukti, kol įvyks pakartotinis balsavimas, kol bus išrinkta pakankamai deputatų. Pakartotinis balsavimas vyko kovo 4, 7, 8 ir 10 dienomis. Iki kovo 10 d. vakaro, kai prasidėjo Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sesija, *buvo išrinkti 133 Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatai iš 141*. Nutarus pradėti sesiją kovo 10 d., t. y. jau pasibaigus pakartotiniam balsavimui, buvo siekiama turėti garantiją, kad bus išrinkta kuo daugiau nepriklausomybės atkūrimą remiančių deputatų. Tai buvo labai svarbu, nes jeigu Nepriklausomybės Atkūrimo Aktas būtų priimtas tik nedidele balsų persvara, būtų sunkiau pasaulį įtikinti, kad Lietuva tikrai nori būti nepriklausoma valstybė.

Kodėl ne vėliau kaip kovo 11 d.? Kitą dieną, t. y. kovo 12-ąją, Maskvoje turėjo prasidėti TSRS liaudies deputatų suvažiavimas. Formaliai tai buvo aukščiausia tuometinės Tarybų Sąjungos valdžios institucija. Šis suvažiavimas turėjo išrinkti pirmą TSRS prezidentą. Juo turėjo tapti TSKP CK generalinis sekretorius M. Gorbačiovas. Taip ir atsitiko, jis buvo išrinktas pirmu ir, beje, paskutiniu Tarybų Sąjungos prezidentu, nes po pusantrų metų Tarybų Sąjungos neliko, ji subyrėjo. Baimintasi, kad išrinktas TSRS prezidentas, turėdamas didelius įgaliojimus, galės pamėginti įvesti Lietuvoje nepaprastąją padėtį. Nepaprastosios padėties įvedimas reikštų, kad visą valdžią Lietuvoje perima Tarybų Sąjungos kariškiai, jų kariniai komendantai, kad labai apribojamos žmonių teisės ir laisvės, kad kariškiai įgyja teisę panaudoti ginkluotą jėgą ir pan. Suprantama, tokiu atveju išrinktoji Aukščiausioji Taryba negalėtų susirinkti, negalėtų veikti, nega-

lėtų paskelbti atkūrusi nepriklausomybę. Kitaip tariant, reikėjo užbėgti TSRS liaudies deputatų suvažiavimui už akių, reikėjo suskubti pasinaudoti tautos valia sukurta ir istorijos suteikta galimybe. Ir tai buvo padaryta, padaryta būtent kovo 11-ąją.

Galima prisiminti dar vieną įdomų dalyką. Kitą dieną, t. y. kovo 12-ąją, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba nutarė kreiptis į tuometinę TSRS Aukščiausiąją Tarybą, jos pirmininką M. Gorbačiovą (būtent tokios buvo jo pareigos iki išrinkimo TSRS prezidentu). Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko Vytauto Landsbergio kabinete buvo susirinę keli deputatai, taip pat teisininkai, kurie turėjo padėti parengti kreipimosi tekstą. Dėl šio teksto didesnių nesutarimų nekilo – kreipimesi buvo pranešama, kad kovo 11-ąją yra priimti teisės aktai dėl Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo, kad šis kreipimasis yra oficialus *pasiūlymas pradėti derybas dėl visų klausimų, susijusių su įvykusių valstybės nepriklausomybės atkūrimu, sureguliuavimu*. Dėl to, kaip kreiptis į M. Gorbačiovą, deputatų nuomonės išsiskyrė: ar žodžiu „drauge“ (toks kreipinys tuomet buvo įprastas), ar žodžiu „gerbiamasis“, ar tiesiog „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Pirmininke“? Prof. V. Landsbergis pasiūlė kreipinį, daug tiksliau atspindintį tai, kas iš tiesų įvyko: „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui *Jo Prakilnybei* Michailui Gorbačioviui“¹⁸³. Kreipinys „*Jo Prakilnybei*“ tarptautinėje teisėje, diplomatinių santykių praktikoje yra įprastas, kai *vienas valstybės vadovas oficialiai kreipiasi į kitos valstybės vadovą*. TSRS liaudies deputatų suvažiavime šis kreipinys sukėlė didelį šurmulį. Vėliau vienas iš M. Gorbačiovo „perestroikos“ architektų Aleksandras Jakovlevas savo atsiminimuose rašė, kad išgirdęs kreipinį „*Jo Prakilnybei*“ suprato, jog Lietuva tikrai „išsprūdo“ iš Sovietų Sąjungos.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba ne tik atkūrė valstybės nepriklausomybę – per kelerius savo veiklos metus ji įtvirtino Lietuvos valstybingumą, padėjo tvirtus demokratinės nepriklausomos valstybės raidos pagrindus. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba įvykdė visus Atkuriamojo Seimo uždavinius, todėl ji visiškai pagrįstai Seimo 1996 m. lapkričio 26 d. priimta Deklaracija¹⁸⁴ yra pavadinta Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Taryba – Atkuriamuoju Seimu.

¹⁸³ *Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys (1990 m. kovo 11 d.–1990 m. gegužės 11 d.)*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 34.

¹⁸⁴ *Valstybės žinios* // 1996, Nr. 116-2712.

IV. Seimo leidžiami teisės aktai

IV.I. Konstituciniai įstatymai: požiūrių skirtumai ir konstitucinė doktrina

IV.I.1. Kokie įstatymai pagal Konstituciją yra konstituciniai įstatymai: teisės mokslinių doktrinų įvairovė

Konstituciniai įstatymai Lietuvos teisės sistemoje pirmą kartą atsirado 1991 m.; iki tol konstitucinių įstatymų instituto mūsų valstybės teisės sistemoje nebuvo¹⁸⁵. Pirmasis konstitucinis įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės“ buvo priimtas 1991 m. vasario 11 d. Šį konstitucinį įstatymą priėmė Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, atsižvelgdama į tai, kad 1991 m. vasario 9 d. įvykusios visuotinės apklausos – plebiscito metu daugiau kaip trys ketvirtadaliai Lietuvos gyventojų, turinčių aktyviąją rinkimų teisę, „slaptu balsavimu pasisakė už tai, kad „Lietuvos valstybė būtų nepriklausoma demokratinė respublika“.

Konstitucinių įstatymų institutas yra įtvirtintas 1992 m. spalio 25 d. Tautos referendumu priimtoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje: konstitucinių įstatymų sąvoka vartojama Konstitucijos 150 straipsnyje, taip pat Konstitucijos 69, 72 ir 47 straipsniuose.

Konstitucijos 150 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos sudedamoji dalis yra: 1) 1991 m. vasario 11 d. Konstitucinis įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės“; 2) 1992 m. birželio 8 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines rytų sąjungas“; 3) 1992 m. spalio 25 d. Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“; 4) 2004 m. liepos 13 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“.

Konstitucijos 47 straipsnio (2003 m. sausio 23 d. redakcija) 3 dalyje nustatyta: „Žemę, vidaus vandenys ir miškus įsigyti nuosavybėn Lietuvos Respublikoje užsienio subjektai gali pagal konstitucinį įstatymą“.

Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nurodyta: „Lietuvos Respublikos konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip

¹⁸⁵ Sinkevičius V. Konstitucinių įstatymų samprata: teoriniai aspektai // *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 2 (104), p. 28–38.

pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas“.

Pagal Konstitucijos 72 straipsnio 2 dalį pakartotinai Seimo apsvaistytas konstitucinis įstatymas laikomas priimtu, jeigu buvo priimtos Respublikos Prezidento teikiamos pataisos ir papildymai arba jeigu už konstitucinių įstatymą balsavo ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių.

Taigi konstitucinių įstatymų sąvoka *expressis verbis* įtvirtinta Konstitucijos 150 straipsnyje, taip pat Konstitucijos 47, 69, 72 straipsniuose.

Konstitucijoje įtvirtinus konstitucinių įstatymų sąvoką teisės mokslinėje literatūroje pateikiama įvairių, neretai skirtingų samprotavimų, kokie įstatymai laikytini konstituciniais, kokia jų prigimtis ir paskirtis, teisinė galia, kokia tvarka jie gali būti priimami ir keičiami. Konstitucinių įstatymų samprata dažniausiai nagrinėjama teisės teorijos mokslo darbuose; šie įstatymai įvairiais aspektais aptariami ir mokslo darbuose, skirtuose konstitucinės teisės tyrinėjimams.

Mokslinėje teisės literatūroje įstatymai įvairiai klasifikuojami (grupuojami).

Nagrinėdamas įstatymus, jų požymius ir rūšis, prof. A. Vaišvila teigia, kad „pagal juridinę galią įstatymai skirstomi į pagrindinius ir paprastuosius (einamuosius)“¹⁸⁶. Pagrindiniams įstatymams autorius priskiria Konstituciją, konstitucinius įstatymus, ratifikuotas tarptautines sutartis. A. Vaišvilos nuomone, pagrindiniai įstatymai nustato pradinis, pamatinius visuomenės ir valstybės gyvenimo principus. Nagrinėdamas konstitucinių įstatymų sampratą, autorius teigia, kad „konstituciniai įstatymai – tai siauresnės nei konstitucija kompetencijos įstatymai“, kad jie reguliuoja tik kurią nors vieną itin svarbią valstybės gyvenimo sritį, kad nuo paprastų įstatymų jie skiriasi priėmimo ir keitimo tvarka, kuri yra susijusi su ypatinga konstitucinių įstatymų vieta teisės sistemoje ir specifiniais konstitucinių įstatymų normų santykiais su paprastųjų įstatymų normomis, kad konstituciniai įstatymai yra juridinis pagrindas priimti paprastuosius įstatymus, kad „pagal Konstituciją konstitucinių įstatymų sąrašą nustato tik Seimas trijų penktadalių visų Seimo narių balsų dauguma (69 str.)“¹⁸⁷. Pasak A. Vaišvilos, „tokių konstitucinių įstatymų Lietuvoje

¹⁸⁶ Vaišvila A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 314.

¹⁸⁷ Ten pat, p. 315.

iki 1999 metų priimta trys: 1) 1991 m. vasario 11 d. įstatymas Nr. I-1051 „Dėl Lietuvos valstybės“; 2) 1992 m. birželio 8 d. įstatymas Nr. I-2622 „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines rytų sąjungas“; 3) 1996 m. birželio 20 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinis įstatymas Nr. I-1392“.

Kitaip įstatymus grupuoja E. Vaitiekienė – jos nuomone, „pagal svarbą ir visuomeninių santykių reguliavimo pobūdį įstatymai skirstomi į pagrindinius (konstitucijos), konstitucinius ir paprastuosius“¹⁸⁸. Taigi E. Vaitiekienė konstitucinių įstatymų nepriskiria prie pagrindinių įstatymų, kaip tai daro A. Vaišvila. Autorės nuomone, konstituciniai įstatymai – tai atskira, savarankiška įstatymų grupė. „Pagal Konstituciją ir Seimo statutą, konstituciniai įstatymai – tai tiesiogiai konstitucijoje įvardinti įstatymai ir kiti konstitucijos normas sukonkretinantys įstatymai, nurodyti įstatyme dėl konstitucinių įstatymų sąrašo“¹⁸⁹. E. Vaitiekienė, kaip ir A. Vaišvila, konstatuoja, kad konstitucinių įstatymų sąrašą Seimas nustato trijų penktadalių Seimo narių dauguma, kad konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip trijų penktadalių visų Seimo narių balsų dauguma.

E. Vaitiekienės nuomone, pagal Seimo statute apibūdintą konstitucinių įstatymų sąvoką, prie konstitucinių įstatymų kategorijos priskiriamos ir kitos, gana skirtingos teisinės prigimties aktų grupės: „1) Lietuvos Respublikos konstitucijos sudedamosios dalys: 1992 m. vasario 11 d. Konstitucinis įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės“ ir 1992 m. birželio 8 d. aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines rytų sąjungas“ (Konstitucijos 150 str.); 2) Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisos; 3) tiesiogiai Konstitucijoje įvardyti įstatymai ir kiti konstitucines normas sukonkretinantys įstatymai, nurodyti įstatyme dėl konstitucinių įstatymų sąrašo“. Autorė nurodo, kad „šiuo atveju konstituciniu įstatymu gali būti laikomas ne tik tiesiogiai Konstitucijoje įvardytas įstatymas, bet ir bet kuris Konstitucijos normas konkretinantis įstatymas, kad vienintelis kriterijus, kuriuo vadovaujantis paprastasis įstatymas pripažįstamas konstituciniu, yra tai, kad jis įrašytas į konstitucinių įstatymų sąrašą“. E. Vaitiekie-

¹⁸⁸ Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. *Lietuvos konstitucinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 46.

¹⁸⁹ Ten pat, p. 47.

nė daro išvadą, jog „faktiškai tai reiškia, kad nėra jokių formalių kliūčių daugelį paprastųjų įstatymų pripažinti konstituciniais“, kad pasikeistų tik šių įstatymų keitimo tvarka, nes konstituciniai įstatymai keičiami ne mažesne kaip trijų penktadalių visų Seimo narių balsų dauguma, kad „tuo tarpu teisinė šių įstatymų galia nesikeistų“¹⁹⁰.

Dar kitaip įstatymus grupuoja prof. S. Vansevičius. Nagrinėdamas įstatymų ypatybes, autorius teigia, kad įstatymai skirstomi į rūšis pagal įvairius kriterijus, kad įstatymai, atsižvelgiant į juose esamų normų svarbą, skirstomi į konstitucinius ir paprastus, kad konstituciniams įstatymams „priklauso Konstitucijos, įstatymai, kuriais daromi Konstitucijos pakeitimai ir papildymai, ir įstatymai, kurių išleidimą numato Konstitucija (galimi politinių partijų, vyriausybės įstatymai)“¹⁹¹. Iš cituoto teksto matyti, kad autorius, rašydamas apie konstitucinius įstatymus, analizuoja ne Lietuvos teisės sistemą, o kitų valstybių teisės sistemas, atskirus jų elementus.

P. A. Čiočys teigia, kad „įstatymai pagal juose esančių normų svarbą skirstomi į konstitucinius ir paprastus“¹⁹². Autoriaus nuomone, konstituciniais įstatymais Lietuvoje laikomi „Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti 1991 m. vasario 11 d. konstitucinis įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės“, 1992 m. birželio 8 d. konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines rytų sąjungas“, Konstitucijos pataisos, Konstitucijoje įvardyti įstatymai ir konstitucines normas sukonkretinantys įstatymai dėl konstitucinių įstatymų sąrašo“. Pažymėtina, kad autoriaus nurodyti 1991 m. vasario 11 d. Konstitucinis įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės“ ir 1992 m. birželio 8 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines rytų sąjungas“ yra Konstitucijos sudedamosios dalys. Tai, kad šiuos teisės aktus autorius priskiria tai pačiai grupei, apimančiai jo minimus „Konstitucijoje įvardytus įstatymus ir konstitucines normas sukonkretinančius įstatymus dėl konstitucinių įstatymų sąrašo“, rodo, kad autorius nedaro skirtumo tarp konstitucinių įstatymų, kurie yra Konstitucijos sudedamosios dalys, ir tų konstitucinių įstatymų, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis. Sunku paaiškinti ir tai, ką reiškia autoriaus vartojama formuluotė „konstitucines normas su-

¹⁹⁰ Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. *Lietuvos konstitucinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 47–48.

¹⁹¹ Vansevičius S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 121.

¹⁹² Čiočys P. A. *Teisės pagrindai*. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002, p. 26.

konkretinantys įstatymai dėl konstitucinių įstatymų sąrašo“. Pažymėtina, kad pagal Konstituciją minėtų „konstitucines normas sukonkretinančių įstatymų dėl konstitucinių įstatymų sąrašo“, ko gero, apskritai negali būti: konstituciniu įstatymu dėl konstitucinių įstatymų sąrašo gali būti nustatomas tik konstitucinių įstatymų sąrašas; o tai, kaip įstatymais dėl konstitucinių sąrašo nustatymo galima „sukonkretinti konstitucines normas“, lieka visiškai neaišku. Taip pat neaišku, ar tai, kad autorius vartoja žodžio „įstatymas“ daugiskaitinę formą, reiškia, kad gali būti ne vienas *įstatymas*, o keli ir net daugiau *įstatymų* dėl konstitucinių įstatymų sąrašo.

V. Vaičaitis konstitucinių įstatymų (pagal Konstitucijos 69 straipsnį) kilmę ir statusą sieja su organinių įstatymų institutu, žinomu kitų valstybių konstitucinėje teisėje¹⁹³. Autorius teigia, kad Konstitucijos projekto rengėjai „vis dėlto ketino konkrečiuose projekto straipsniuose pateikti blanketines normas dėl konstitucinio įstatymo priėmimo, <...> tačiau, matyt, nepavykus iš karto susitarti, kokie tai turėtų būti įstatymai, tai padaryti buvo vis atidėliojama, kol ši „pareiga“ buvo perduota Seimui – nustatyti konstitucinių įstatymų sąrašą“. V. Vaičaitis tokią padėtį vertina kaip Konstitucijos teksto nenuoseklumą konstitucinių įstatymų atžvilgiu ir net kaip „Konstitucijos projektų tekstų ydingumą ir neužbaigtumą“¹⁹⁴.

V. Vaičaitis visiškai pagrįstai atskiria konstitucinius įstatymus (konstitucinius aktus), kurie yra nurodyti Konstitucijos 150 straipsnyje ir yra Konstitucijos sudedamoji dalis (šie aktai laikomi steigiamosios galios aktais), nuo konstitucinių įstatymų, kurie numatyti Konstitucijos 69 straipsnyje (šie aktai laikomi legislatyviniais aktais). Autoriaus nuomone, Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta konstitucinių įstatymų idėja pagrįsta tokia koncepcija: 1) Seimas ne mažesne nei 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato konstitucinių įstatymų sąrašą, o tada 2) iš šio sąrašo jau šiek tiek mažesne kvalifikuota dauguma (ne mažiau nei pusė Seimo narių) priima konkretų konstitucinį įstatymą. A. Vaičaitis pabrėžia, kad „pusės visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimas gali būti taikomas tik „sąrašiniams konstituciniams (organiniams) įstatymams priimti“ ir kad konstitucinių įstatymų sąrašo šiuo metu nėra¹⁹⁵. Atsakydamas į savo

¹⁹³ Vaičaitis V. *Konstitucinių įstatymų fenomenas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 83.

¹⁹⁴ Ten pat, p. 83.

¹⁹⁵ Ten pat, p. 117.

paties užduotą klausimą, „kokia minimali dauguma Konstitucijos leidėjo buvo numatyta Konstitucijoje, be kurios nebūtų galima priimti konstitucinio įstatymo?“, V. Vaičičio teigimu, „galima vienareikšmiškai teigti, kad tai ne mažesnė nei 3/5 Seimo narių balsų dauguma (85 Seimo nariai)“¹⁹⁶, kad „būtent tokia išvada išplaukia iš Konstitucijos 69 straipsnio analizės“¹⁹⁷, kad „pusės Seimo narių balsų daugumos reikalavimas gali būti taikomas tik „sąrašiniams“ konstituciniams įstatymams priimti“¹⁹⁸. Kadangi konstitucinių įstatymų sąrašo šiuo metu nėra, V. Vaičaitis daro išvadą, jog „Konstitucijos 69 straipsnio sisteminė analizė leidžia teigti, kad konkrečiam konstituciniam įstatymui priimti reikalingas ne mažesnis nei 3/5 parlamentarų daugumos pritarimas“. Šią išvadą V. Vaičaitis grindžia tuo, jog „prieš priimant „sąrašinį“ konstitucinį įstatymą reikalaujama, kad jo įtraukimui į sąrašą pritarėtų ne mažiau kaip 85 Seimo nariai“¹⁹⁹, kad „jei Konstitucijos leidėjas būtų nustatęs tik pusės Seimo narių balsų daugumą konstituciniams įstatymams priimti, tai tokios pat daugumos jis būtų reikalavęs ir dėl šių įstatymų keitimo, nes nei logikos, nei lyginamosios teisės požiūriu nepateisinama praktika, kad įstatymo keitimo procedūra būtų sudėtingesnė už jo priėmimą“²⁰⁰. Nagrinėdamas, kokia balsų dauguma Seimas gali priimti konstitucinį įstatymą, numatytą pačioje Konstitucijoje (remiantis Konstitucijos pataisoje suformuluota blanketine nuostata), autorius daro išvadą, kad „Seimui priimant blanketinius konstitucinius įstatymus reikia balsuoti viena kartą ir taikyti trijų penktadalių Seimo narių balsų daugumą“, kad „jei Seimas, priimdamas blanketinius konstitucinius įstatymus, taikytų mažesnę (nei 3/5) daugumą, tai neatitiktų Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies *ratio*“²⁰¹. Kartu V. Vaičaitis kritiškai vertina 1996 m. padarytą Konstitucijos 47 straipsnio pataisą, kurioje buvo įtvirtinta, kad savivaldybėms, kitiems nacionaliniams subjektams, taip pat užsienio subjektams gali būti leidžiama įsigyti nuosavybės teisę ne žemės ūkio paskirties žemės sklypų ir kad tokio sklypo įsigijimo nuosavybėn tvarką, sąlygas ir apribojimus nusta-

---

¹⁹⁶ Ten pat, p. 108.

¹⁹⁷ Ten pat, p. 108.

¹⁹⁸ Ten pat, p. 117.

¹⁹⁹ Ten pat, p. 117.

²⁰⁰ Ten pat, p. 108.

²⁰¹ Ten pat, p. 109.

to konstitucinis įstatymas. Autoriaus nuomone, „1996 m. Konstitucijos pataisoje blanketinė norma į konstitucinį įstatymą atsirado nenustačius šių įstatymų sąrašo ir taip iškreipus Konstitucijos leidėjo pradinę idėją“²⁰². Kadangi ši Konstitucijos pataisa prieštaravo Konstitucijos 69 straipsnio idėjai, V. Vaičaitis teigia, kad priimant šį įstatymą „jau nebebuvo galima laikytis minėtos Konstitucijos normos reikalavimų“. Autoriaus teigimu, net ir šiuo atveju įstatymų leidėjui reikėtų stengtis kuo mažiau nukrypti nuo Konstitucijos leidėjo suformuluotos konstitucinių įstatymų sampratos ir „visų pirma tai pasakytina apie konstituciniams įstatymams priimti būtiną ne mažesnę nei 3/5 Seimo narių balsų daugumos reikalavimą“. V. Vaičiačio nuomone, „kadangi Seimas „apėjo“ Konstitucijos reikalavimą dėl konstitucinių įstatymų sąrašo nustatymo ne mažesne nei 3/5 savo narių balsų dauguma, tai leisti jam konstitucinius įstatymus priiminėti paisant tik pusės savo narių daugumos reikalavimo būtų dar vienas (daug didesnis) Konstitucijos pažeidimas“²⁰³.

V. Vaičaitis taip pat aptaria konstitucinio ir paprasto įstatymo teisinę galią. Atsižvelgdamas į tai, kad iki šiol Seimas nėra patvirtinęs konstitucinių įstatymų sąrašo ir kad vienintelė konstitucinių įstatymų atsiradimo galimybė yra Konstitucijos blanketinės nuorodos įgyvendinimas, autorius teigia, kad konstituciniai įstatymai „negalėtų būti vienareikšmiškai traktuojami kaip *ipso facto* „aukštesni“ už paprastesnius įstatymus“, kad „jei paprastieji įstatymai įsiterpia į konstitucinių (organinių) įstatymų konstitucionalizuotą reguliavimo sferą, jie Konstitucinio Teismo galėtų būti pripažinti kaip prieštaraujantys Konstitucijai, o ne patiems konstituciniams įstatymams“, kad „jų santykiniai turėtų būti traktuojami ne tiek hierarchine prasme (kaip kad yra įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų atveju), kiek skirtingo reguliavimo *domeno* atžvilgiu“²⁰⁴.

T. Birmontienė, nagrinėdama konstitucinės teisės šaltinius, vadovėlyje „Lietuvos konstitucinė teisė“ rašo, kad „konstituciniai įstatymai Lietuvos konstitucinių šaltinių sistemoje gali būti klasifikuojami į atskiras rūšis“, kad „svarbu išsiaiškinti, ar konstitucinis įstatymas suprantamas kaip konstitucinė pataisa, ar yra jos sudėtinė dalis, ar turi savarankišką prasmę kaip išskirtinės galios atitinkamus teisinius santykius reglamen-

²⁰² Ten pat, p. 117.

²⁰³ Ten pat, p. 118.

²⁰⁴ Ten pat, p. 135.

tuojuantis teisės aktas“. Autorės nuomone, konstitucinius įstatymus, nurodytus Konstitucijos 150 straipsnyje ir savo teisine galia prilygstančius Konstitucijai, reikia skirti nuo konstitucinių įstatymų, apie kuriuos kalbama Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje – tai „ne steigiamosios, o tik įstatyminės galios teisės aktai, savo galia neprilygstantys Konstitucijai“²⁰⁵. Aptardama konstitucinių įstatymų teisinę galią, T. Birmontienė cituoja Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimą, kuriame konstatuota, kad konstituciniai įstatymai negali prieštarauti Konstitucijai, o įstatymai – Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams. Kartu autorė teigia, kad „Konstitucijoje nėra nurodyta jokių santykių sričių, kurios turėtų būti sureguliuotos konstituciniu įstatymu Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies prasme“²⁰⁶. T. Birmontienė atkreipia dėmesį ir į tai, kad „vadovaujantis konstitucinės teisės teorija, šalia konstitucinių įstatymų yra organiniai įstatymai“, tačiau pabrėžia, kad „Lietuvos konstitucinės teisės šaltinių doktrinoje tokių įstatymų nėra išskirta“, kad „1992 m. Konstitucija organinių įstatymų nenumato“²⁰⁷. Tiesa, čia pat daroma išlyga, kad „mūsų nagrinėti konstituciniai įstatymai (Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies prasme) turi tam tikro panašumo į organinius įstatymus“. Kokie tai panašumai ar skirtumai, autorė nenurodo.

J. Žilys, nagrinėdamas Konstitucijos apsaugos temą, vadovėlyje „Lietuvos konstitucinė teisė“ atkreipia dėmesį į tai, kad „įvairių kategorijų konstituciniai įstatymai yra priimami ir keičiami skirtinga tvarka“, kad „negalima neatsižvelgti į skirtingą šių įstatymų pobūdį ir galią“²⁰⁸.

E. Šileikio nuomone, konstitucinių įstatymų institutas „rodo Konstitucijos rengėjų sumanytą stabilizuoti politiškai diskutuotinių įstatymų leidybą, kuri be ilgalaikės Seimo narių daugumos ir mažumos vienybės iš esmės būtų beprasmė (žalinga stabilumo ir asmenų teisinio tikrumo požiūriu)“²⁰⁹. Autorius teigia, kad „konstituciniai įstatymai, nors ir skambiai pavadinti, iš esmės nuo paprastųjų skiriasi tik priėmimo ir keitimo tvarka,

²⁰⁵ *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002, p. 58–59.

²⁰⁶ Ten pat, p. 67.

²⁰⁷ Ten pat, p. 68.

²⁰⁸ Ten pat, p. 453.

²⁰⁹ Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 65.

bet ne ypatingu konstitucinio ir įstatyminio reguliavimo objektu²¹⁰, kad „Konstitucija nenustato, kad tam tikrus bendrojo valstybinio būvio klausimus galima reglamentuoti tik konstituciniais įstatymais“²¹¹. Pažymėtina, kad tai teigdamas E. Šileikis nepaiso, jog Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje (1996 m. birželio 20 d. redakcija) buvo *expressis verbis* įtvirtinta, jog šioje dalyje nurodyti subjektai gali įgyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties sklypus pagal *konstitucinį įstatymą* (išskirta – aut.). Kartu autorius lyg ir stebisi tuo, jog Seimas 1996 m. birželio 20 d. pakeitė Konstitucijos 47 straipsnį ir šio straipsnio 2 dalyje nustatė, kad jame nurodyti subjektai gali įgyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemę pagal konstitucinį įstatymą, nors „prieš tai nepatvirtintas konstitucinių įstatymų sąrašas!“²¹². E. Šileikio nuomone, be papunkčiui sudaryto konstitucinių įstatymų sąrašo aptariamas institutas, t. y. konstitucinių įstatymų institutas, iš dalies netenka savo prasmės, nes sunku prognozuoti konstitucinių įstatymų reglamentavimo dalyką ir leidybą. Analizuodamas konstitucinių įstatymų teisinę galią, E. Šileikis teigia, kad „Konstitucijoje tiesiogiai neatskleistas konstitucinių įstatymų ir paprastųjų (nekonstitucinių) įstatymų santykis“ ir kad „nėra tiesiogiai apčiuopiamo konstitucinio pagrindo kategoriškai teigti, kad konstitucinis įstatymas Lietuvos teisinėje sistemoje turi hierarchiškai aukštesnę padėtį nei paprastas įstatymas“. Autorius daro išvadą, jog „pagrindinį minėtų konstitucinių įstatymų skirtumą iš principo lemia ne jų skirtinga reguliavimo sfera ir norminė galia, bet ne tapati priėmimo ir keitimo procedūra“. Kadangi konstitucinis įstatymas, kildintinas iš Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies, nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, autorius teigia, kad „galima samprotauti, jog „nėra pagrindo vienareikšmiškai konstatuoti, kad negalioja joks įstatymas, priešingas konstituciniam įstatymui“²¹³. E. Šileikis, kritiškai vertindamas Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarime pateiktą doktrininę nuostatą – „Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją sprendžia, ar įstatymas neprieštarauja konstituciniam įstatymui“, teigia, jog „šiuo atveju neaišku, kuo remiantis iš esmės aiškinta, kad Konstitucijos 69 straipsnio 1–3 dalių nuostatos neva rodo konstitucinių ir nekonstitucinių (paprastųjų) įstatymų galios

²¹⁰ Ten pat, p. 76–77.

²¹¹ Ten pat, p. 77.

²¹² Ten pat, p. 364.

²¹³ Ten pat, p. 365.

skirtumą“, kad „įstatymas, tapęs konstituciniu dėl specialios priėmimo tvarkos, nenustoją būti įstatymu, t. y. netampa Konstitucija“²¹⁴. E. Šileikis gana pagrįstais ir jurisprudentiškai įtikinamais laiko V. Vaičiaičio samprotavimus, kad nesant konstitucinių įstatymų sąrašo „kilus paprastųjų ir konstitucinių įstatymų kolizijai, paprastieji įstatymai Konstitucinio Teismo galėtų būti pripažinti prieštaraujantys Konstitucijai, o ne patiems konstituciniams įstatymams“²¹⁵. Kita vertus, pritardamas minėtai V. Vaičiaičio nuomonei, autorius čia pat jai lyg ir oponuoja teigdamas, kad „galima suprasti ir iš esmės (teisinės valstybės ir konstitucingumo kontrolės prasmės požiūriu) **pateisinti** [išryškinta E. Šileikio] minėtą Konstitucinio Teismo išaiškinimą, kad Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją sprendžia, ar įstatymas prieštarauja konstituciniam įstatymui“²¹⁶.

Dar kitaip įstatymus grupuoja vadovėlio „Lietuvos administracinė teisė“ autoriai. Vadovėlyje teigiama, kad „Lietuvos Respublikoje įstatymais pripažįstami: Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymai dėl tarptautinių sutarčių ratifikavimo, Konstitucinio Teismo nutarimai, įstatymai dėl Konstitucijos pataisų, Seimo priimti įstatymai (kodeksai, pagrindai, bendri principai ir kt.)“²¹⁷. Vadovėlio autoriai nenurodo kriterijų, kuriais remiantis išskiriamos būtent tokios įstatymų grupės. Plačiau nekomentuojant pateikto įstatymų klasifikavimo akivaizdu: jis labai diskutuotinas vien dėl to, kad šiuo atveju visiškai nepaisoma, jog nurodyti įstatymai yra skirtingi savo teisine galia, kad yra nevienoda jų priėmimo tvarka, *inter alia*, skirtingas jiems priimti reikalingų balsų skaičius; pažymėtina ir tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimai nėra įstatymai, kaip teigiama minėtame vadovėlyje. Nors Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią, tačiau dėl to Konstitucinio Teismo nutarimai netampa įstatymais teisės akto formos prasme; kita vertus, Konstitucinio Teismo nutarimų galia iš esmės yra ne įstatymo, o pačios Konstitucijos galia, nes Konstitucinio Teismo nutarimas pripažinti įstatymą (jo dalį) nekonstituciniu negali būti įveiktas pakartotinai priėmus tokį pat įstatymą (Konstitucinio

²¹⁴ Ten pat, p. 365.

²¹⁵ Ten pat, p. 366.

²¹⁶ Ten pat, p. 366.

²¹⁷ *Lietuvos administracinė teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 490.

Teismo įstatymo 72 straipsnio 5 dalis). Minėtame vadovėlyje apie konstitucinių įstatymų institutą, jų teisinę galią, vietą Lietuvos teisės sistemoje, santykį su paprastais įstatymais nerašoma.

K. Jovaišas, nagrinėdamas konstitucinių įstatymų sampratą, Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentare cituoja Seimo statuto 168 straipsnio 2 dalį, kurioje nustatyta: „Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas. Taip pat į šį sąrašą gali būti įrašyti ir jau priimti įstatymai, jeigu Seimas padarys išvadą, kad jie tokie yra pagal savo turinį bei svarbą.“ Autorius atkreipia dėmesį į tai, kad minėtos Seimo statuto 168 straipsnio nuostatos juridiskai suformuluotos ne visiškai korektiškai, ir nurodo, kad konstituciniais įstatymais čia nepagrįstai laikomos ir Konstitucijos pataisos. K. Jovaišos nuomone, „Konstitucijos XIV skirsnyje Konstitucijos pataisos ir laikomos būtent Konstitucijos pataisomis, bet ne konstituciniais įstatymais“. Autoriaus nuomone, „konstitucinių įstatymų, palyginti su kitais įstatymais, iniciavimo ir svarstymo procedūra sudėtingesnė, o priimami jie ne paprasta, bet kvalifikuota Seimo narių balsų dauguma, išskyrus atvejus, kai Konstitucija keičiama referendumu“²¹⁸. Pažymėtina, kad formuluotė „išskyrus atvejus, kai Konstitucija keičiama referendumu“, sukelia tam tikrą dviprasmybę, nes tampa neaišku, kokiais įstatymais keičiama Konstitucija. Konstatavęs, kad konstitucinių įstatymų projektai registruojami, pateikiami ir svarstomi Seimo statuto įstatymų leidybos procedūros nustatyta tvarka, išskyrus išimtis ir ypatumus, autorius teigia ir tai, kad „aptariamų įstatymų priėmimo tvarka priklauso ir nuo to, ar priimamos Konstitucijos pataisos *ar* kiti konstituciniai įstatymai“ (išskirta – aut.), kad „yra konstitucinių įstatymų (Konstitucijos nuostatų pataisos), kurie gali būti keičiami tik referendumu“²¹⁹. Iš šių teiginių dar sunkiau spręsti, kokie įstatymai, autoriaus nuomone, vis dėlto yra konstituciniai.

K. L. Valančius, pateikdamas įstatymų klasifikavimą, teigia, kad pagal teisinę dalį išskiriami <...> konstituciniai įstatymai, ir kad konstituciniams įstatymams yra priskiriami „1) Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti įstatymai; 2) kiti įstatymai, kurių sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas; 3) Konstitucijos pataisos“²²⁰.

²¹⁸ Jovaišas K. *Lietuvos Respublikos konstitucijos komentaras*. Vilnius, 2002, p. 83.

²¹⁹ Ten pat, p. 85.

²²⁰ Valančius K. *Teisės pagrindai: konstitucionalistinis aspektas*. Vilnius: Technika, 2008, p. 79.

Apibendrinant teisės mokslinėje literatūroje pateikiamą konstitucinių įstatymų sampratą, galima teigti, kad skirtingai suprantama: 1) kokie įstatymai pagal Konstituciją yra laikytini konstituciniais įstatymais; 2) kokia yra konstitucinių įstatymų ir paprastų įstatymų teisinė galia; 3) kokia balsų dauguma gali būti priimami ir keičiami konstituciniai įstatymai.

Norint atsakyti į šiuos klausimus, pirmiausia būtina išsiaiškinti, kodėl 1992 m. Konstitucijoje yra įtvirtintas konstitucinių įstatymų institutas, kokių tikslų buvo siekiama numatant šį institutą, kokia buvo Konstitucijos projekto rengėjų intencija?

Rengiant Konstitucijos projektą buvo diskutuojama ir dėl to, kaip užtikrinti, kad ypač svarbių sričių teisinis reguliavimas būtų stabilus, kad tokių santykių nustatytąjį teisinį reguliavimą būtų sunkiau pakeisti. Būtent tam ir buvo numatytas konstitucinių įstatymų institutas, kurio esmę galima apibūdinti taip: Seime esančių politinių jėgų atstovai turi pasiekti kuo platesnį susitarimą, kokių sričių teisinis reguliavimas turi būti kuo stabilesnis; šios sritys – tai ypač svarbios visuomenės ir valstybės gyvenimo sritys; jos bus reguliuojamos konstituciniais įstatymais, kuriems priimti ir pakeisti bus taikoma sudėtingesnė tvarka negu ta, kuri taikoma priimant ir keičiant paprastus įstatymus; konstitucinių įstatymų nebus galima pakeisti paprastais įstatymais.

Ypač svarbias sritis, kurios turėtų būti reguliuojamos konstituciniais įstatymais, norėta numatyti pačioje Konstitucijoje, tačiau rengiant Konstitucijos projektą to padaryti nepavyko, nes tuo metu Seime buvusių politinių jėgų atstovai nesutarė, kokios sritis yra ypač svarbios ir dėl to turėtų būti reguliuojamos ne paprastais, o konstituciniais įstatymais. Politinių jėgų atstovams nepavykus susitarti dėl konstituciniais įstatymais reguliuojamų sričių įvardijimo pačioje Konstitucijoje, nutarta Konstitucijoje įtvirtinti nuostatą, kad sritis, kurias turės reguliuoti konstituciniai įstatymai, nustatys pats Seimas; tai Seimas padarys priimdamas konstitucinių įstatymų sąrašą.

Iš mokslinės teisės literatūros matyti, kad konstituciniai įstatymai (konstituciniai aktai), kurie yra Konstitucijos sudedamoji dalis, ne visada atskiriami nuo konstitucinių įstatymų, kurie nėra sudedamoji Konstitucijos dalis; be to, visi teisės aktai, turintys konstitucinio įstatymo pavadinimą, nors jų prigimtis ir teisinė galia yra visiškai skirtingi, kartais sujungiami į vieną grupę. Tam tikros teisinės painiavos neišvengta ir Seimo statuto nuostatose, skirtose apibrėžti, kokie įstatymai yra laikomi konsti-

tuciniais įstatymais. Galima manyti, kad būtent Seimo statute įtvirtinto teisinio reguliavimo nekorektiškumas iš dalies lemia tai, kad mokslinėje teisės literatūroje pateikiama skirtinga konstitucinių įstatymų samprata.

Pažymėtina, kad pagrindinis kriterijus, leidžiantis atskirti konstitucinius įstatymus (konstitucinius aktus), kurie yra Konstitucijos sudedamoji dalis, nuo konstitucinių įstatymų, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, yra atitinkamų konstitucinių įstatymų teisinė galia ir jų priėmimo tvarka. Nors konstitucinio įstatymo sąvoka vartojama ir Konstitucijos 150 straipsnyje, ir Konstitucijos 69, 72 ir 47 straipsniuose, akivaizdu, kad vien dėl to, jog jie apibūdinami vienodomis sąvokomis, šie konstituciniai įstatymai netampa vienodi savo teisine galia. Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai įstatymai (konstituciniai aktai) turi Konstitucijos galią. Vadinasi, jie gali būti keičiami ir papildomi tik ta tvarka, kuria gali būti daromos Konstitucijos pataisos. Pabrėžtina, kad Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai įstatymai (konstituciniai aktai) negali būti sutapatinami su konstituciniais įstatymais, nurodytais Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje, 72 straipsnio 2 dalyje, 47 straipsnio 3 dalyje, nes konstitucinių įstatymų, nurodytų Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje, 72 straipsnio 2 dalyje, 47 straipsnio 3 dalyje teisinė galia yra kitokia – jie yra mažesnės galios negu Konstitucija. Šiems įstatymams priimti ir pakeisti taikoma ne Konstitucijai keisti nustatyta tvarka, o Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta tvarka.

Taigi konstitucinių įstatymų klasifikavimo požiūriu nėra jokio teisinio pagrindo konstitucinius įstatymus, kurie yra Konstitucijos sudedamoji dalis, jungti (grupuoti) su tais konstituciniais įstatymais, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis. Deja, to nepavyko išvengti ir Seimo statute.

Pagal Seimo statuto 168 straipsnį (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) yra tokie konstituciniai įstatymai: 1) Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti įstatymai; 2) Konstitucijos pataisos; 3) tiesiogiai Konstitucijoje nurodyti įstatymai; 4) kiti, Konstitucijos nuostatas sukonkretinantys, įstatymai, nurodyti įstatyme dėl konstitucinių įstatymų sąrašo. Lyginant nurodytus konstitucinius įstatymus matyti, kad jie skiriasi savo prigimtimi ir teisine galia: Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti įstatymai, kaip minėta, yra Konstitucijos sudedamoji dalis, jų teisinė galia – tokia pati kaip pačios Konstitucijos galia. Tokią pačią, t. y. Konstitucijos, galią turi ir Konstitucijos pataisos. Visiškai kitokia yra „tiesiogiai Konstitucijoje nu-

rodytų įstatymų“ ir „kitų, Konstitucijos nuostatas sukonkretinančių, įstatymų, nurodytų įstatyme dėl konstitucinių įstatymų sąrašo“, prigimtis ir teisinė galia – jie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, vadinasi, jų teisinė galia yra mažesnė nei Konstitucijos.

Galima teigti, kad Seimo statuto 168 straipsnis (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) konstitucinių įstatymų grupavimo (klasifikavimo) požiūriu yra suformuluotas teisiškai nekorektiškai ir dėl to taisytinas.

Minėta, kad pagal Seimo statuto 168 straipsnio (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 1 dalies 1 punktą Konstitucijos pataisos laikomos *konstituciniais įstatymais* (išskirta – aut.). Šios nuostatos nereikėtų aiškinti kaip reiškiančios, kad Seimo statute esą nustatyta, jog Konstitucija yra keičiama konstituciniais įstatymais – Seimo statuto 168 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostata, kad „Konstitucijos pataisos yra konstituciniai įstatymai“, aiškintina Konstitucijos 149 straipsnio 1 dalies, 148 straipsnio 3 dalies, taip pat kitų Seimo statuto straipsnių kontekste.

Konstitucijos 149 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „priimtą įstatymą dėl Konstitucijos keitimo pasirašo Respublikos Prezidentas ir ne vėliau kaip per 5 dienas oficialiai paskelbia“; Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata „įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo laikomas Seime priimtu, jeigu kiekvieno balsavimo metu už tai balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių“. Taigi pačioje Konstitucijoje *expressis verbis* nustatyta, kad Konstitucija gali būti keičiama teisės aktu, turinčiu įstatymo formą. Iš minėtų Konstitucijos nuostatų išplaukia ir tai, kad neatsižvelgiant į tai, kaip vadinasi teisės aktai, nurodyti Konstitucijos 150 straipsnyje (šiam straipsnyje, kaip minėta, vartojamos konstitucinio įstatymo, konstitucinio akto, taip pat įstatymo sąvokos) šie teisės aktai gali būti keičiami būtent įstatymu dėl Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyto teisės akto pakeitimo; tokiam įstatymui iniciuoti, svarstyti ir priimti taikoma Konstitucijos keitimo tvarka (Konstitucijos 147–149 straipsniai).

Seimo statuto 169 straipsnyje (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija), kuriame aptariama Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisė, vartojama *įstatymo* (išskirta – aut.) dėl Konstitucijos keitimo sąvoka. Tokią pačią, t. y. įstatymo dėl Konstitucijos keitimo, sąvoką įstatymų leidėjas vartoja ir Seimo statuto 171 straipsnio 1 ir 2 dalyse, kuriose reguliuojama įstatymų dėl Konstitucijos keitimo svarstymo ir priėmimo tvarka. Taigi iš Seimo statuto nuostatų, skirtų Konstitucijos pataisoms ir kitiems konstituciniams įstatymams svarstyti

ir priimti, akivaizdžiai matyti, kad Konstitucijos pataisos yra svarstomos ir priimamos pagal Konstitucijos XIV skirsnyje nustatytas jos keitimo taisykles (Seimo statuto 171 straipsnio 1 ir 2 dalys), o kiti konstituciniai įstatymai priimami taip, kaip to reikalauja Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalis – tokie konstituciniai įstatymai laikomi priimtais, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių (t. y. ne mažiau kaip 71 Seimo narys).

Nors pagal Seimo statuto 168 straipsnio (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 1 dalį Konstitucijos pataisos laikomos konstituciniais įstatymais, vartoti minėtą konstitucinių įstatymų sąvoką apibūdinant Konstitucijos pataisas galima tik viena prasme – parodant, kad įstatymas, kuriuo keičiama Konstitucija (padaryta Konstitucijos pataisa), turi pačios Konstitucijos galią (taigi sąlyginai yra „konstitucinis įstatymas“). Būtent tokia yra Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime esančio teiginio, kad „Konstitucijos pataisos gali būti vadinamos konstituciniais įstatymais“, prasmė²²¹. Taigi „tegl neklaidina terminija: konstituciniai įstatymai – tai ne konstitucijos pataisos, bet tolimas organinių įstatymų giminaitis“²²².

VI.I.2. Kokia balsų dauguma gali būti priimami konstituciniai įstatymai, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis?

Minėta, kad konstitucinių įstatymų, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, institutas šiuo metu yra įtvirtintas Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje, 72 straipsnio 2 dalyje ir 47 straipsnio 3 dalyje.

Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta: „Lietuvos Respublikos konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas“.

Pagal Konstitucijos 72 straipsnio 2 dalį pakartotinai Seimo apsvaistytas konstitucinis įstatymas laikomas priimtu, jeigu buvo priimtoms Respublikos Prezidento teikiamos pataisos ir papildymai arba jeigu už konstitucinį įstatymą balsavo ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių.

²²¹ Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 61-1166.

²²² Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // *Justitia*, 2003, Nr. 3-4 (45-46), p. 6.

Konstitucijos 47 straipsnio (2003 m. sausio 23 d. redakcija) 3 dalyje nustatyta: „Žemė, vidaus vandenys ir miškus įsigyti nuosavybėn Lietuvos Respublikoje užsienio subjektai gali pagal konstitucinį įstatymą“.

Pažymėtina, kad 1992 m. spalio 25 d. priimtos Konstitucijos 47 straipsnyje nebuvo nuorodos į konstitucinį įstatymą. Pagal Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalį (1992 m. spalio 25 d. redakcija) žemė, vidaus vandenys, miškai, parkai nuosavybės teise galėjo priklausyti tik Lietuvos Respublikos piliečiams ir valstybei, o šio straipsnio 2 dalyje buvo nustatyta, kad žemės sklypai nuosavybės teise *įstatymų* (išskirta – aut.) nustatyta tvarka ir sąlygomis gali priklausyti užsienio valstybei – jos diplomatinėms ir konsulinėms įstaigoms įkurti.

Taigi 1992 m. spalio 25 d. priimtoje Konstitucijoje konstitucinių įstatymų institutas pradžioje buvo įtvirtintas tik jos 69 straipsnio 3 dalyje ir 72 straipsnio 2 dalyje. Vėliau pakeitus Konstitucijos 47 straipsnį – tai buvo padaryta du kartus (1996 m. birželio 20 d. ir 2003 m. sausio 23 d.) – Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje ir 72 straipsnio 2 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas išliko nepakitęs.

Iš Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyto teisinio reguliavimo matyti, kad joje įtvirtintos šios nuostatos: 1) Seimas turi nustatyti konstitucinių įstatymų sąrašą; 2) konstitucinių įstatymų sąrašą Seimas nustato 3/5 Seimo narių balsų dauguma; 3) konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių; 4) konstituciniai įstatymai keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma.

Taigi pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį tik po to, kai Seimas ne mažesne kaip 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustatys konstitucinių įstatymų sąrašą, į tokį konstitucinių įstatymų sąrašą įrašyti įstatymai galės būti traktuojami kaip konstituciniai įstatymai; tik šiems įstatymams turės būti taikoma Konstitucijoje nustatyta jų priėmimo ir keitimo kvalifikuota balsų dauguma taisyklė. Kol tokio konstitucinių įstatymų sąrašo nėra, minėta konstitucinių įstatymų priėmimo tvarka negali būti taikoma nė vienam įstatymui priimti. Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje numatyta išimtis tik vienam įstatymui – įstatymui, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas²²³. Atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstituciją konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami ne konstituciniais

²²³ Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 61-1166.

(t. y. paprastais) įstatymais, pagal Konstituciją konstitucinių įstatymų sąrašas gali būti nustatomas tik konstituciniu įstatymu. Pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį toks konstitucinis įstatymas turi būti priimamas 3/5 Seimo narių balsų dauguma. Konstitucinis Teismas 1994 m. gruodžio 22 d. nutarime konstatavo, kad, išskyrus Konstitucijos 69 straipsnyje nustatytą tvarką, kitokia konstitucinių įstatymų nustatymo procedūra Konstitucijoje nenumatyta²²⁴.

Iš Konstitucijos 72 straipsnio 2 dalyje nustatyto teisinio reguliavimo, susijusio su konstituciniais įstatymais, matyti, kad šioje dalyje įtvirtinta, *inter alia*, taisyklė, kad Seimas gali įveikti Respublikos Prezidento *veto* konstituciniam įstatymui, jeigu už *vetuotą* konstitucinį įstatymą balsavo ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių.

Apibendrinant Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje ir 72 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teisinį reguliavimą, t. y. tą teisinį reguliavimą, kuris buvo nustatytas iki 1996 m. birželio 20 d., kai buvo pakeistas Konstitucijos 47 straipsnis, galima konstatuoti, kad pagal minėtą teisinį reguliavimą konstituciniai įstatymai galėjo atsirasti *tik iš vieno šaltinio – iš konstitucinių įstatymų sąrašo*. Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje buvo numatyta tik vieno įstatymo – įstatymo, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, išimtis. Konstitucinį įstatymą, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, Seimas galėjo priimti ne mažesne kaip 3/5 Seimo narių balsų dauguma.

Pažymėtina, kad teisės mokslinėje literatūroje nesiginčijama dėl to, kad konstituciniai įstatymai, kurie bus įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, gali būti priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Sutariama ir dėl to, kad konstitucinis įstatymas, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, gali būti Seimo priimtas, jeigu už jį balsuoja ne mažiau kaip 3/5 Seimo narių.

Konstitucijoje įtvirtinta konstitucinių įstatymų samprata pasikeitė 1996 m. birželio 20 d. priėmus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio papildymo įstatymą²²⁵, kurio 1 straipsniu Konstitucijos 47 straipsnis buvo papildytas nauja 2 dalimi: „Savivaldybėms, kitiems

²²⁴ Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 101-2045.

²²⁵ *Valstybės žinios*// 1996, Nr. 64-1501.

nacionaliniams subjektams, taip pat tiems ūkinę veiklą Lietuvoje vykdan-
 tiems užsienio subjektams, kurie nustatyti konstitucinio įstatymo pagal
 Lietuvos Respublikos pasirinktos europinės ir transatlantinės integracijos
 kriterijus, gali būti leidžiama įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskir-
 ties žemės sklypus, reikalingus jų tiesioginei veiklai skirtiems pastatams
 ir įrenginiams statyti bei eksploatuoti. Tokio sklypo įsigijimo nuosavy-
 bėn tvarką, sąlygas ir apribojimus nustato *konstitucinis įstatymas*“ (išskir-
 ta – aut.). Įgyvendindamas Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalies nuostatas,
 Seimas 1996 m. birželio 20 d. priėmė Lietuvos Respublikos Konstitucijos
 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn
 subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinį įstatymą²²⁶, kuriuo
 nustatė: 1) subjektus, kuriems šiame įstatyme numatyti veikai Lietuvo-
 je gali būti leidžiama nuosavybės teise įsigyti ne žemės ūkio paskirties
 žemės sklypus; 2) sąlygas, tvarką ir apribojimus, kurių laikydamiesi šio
 įstatymo nustatyti subjektai gali įsigyti nuosavybėn žemės sklypą; 3) įsi-
 gyjamo nuosavybėn žemės sklypo dydžio nustatymo pagrindus.

Taigi Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje (1996 m. birželio 20 d.
 redakcija) buvo *expressis verbis* įtvirtinta, jog tam tikri šioje dalyje nu-
 rodyti visuomeniniai santykiai reguliuotini ne paprastu, o konstituciniu
 įstatymu. Vadinas, 1996 m. papildžius Konstitucijos 47 straipsnį, atsirado
dar vienas konstitucinių įstatymų „šaltinis“ t. y. Konstitucijos nuostata,
įtvirtinanti, kad atitinkamus santykius turi reguliuoti konstitucinis įstaty-
mas. (Konstitucijos 47 straipsnis buvo dar kartą pakeistas Seimo 2003 m.
 sausio 23 d. priimtu Konstitucijos 47 straipsnio pakeitimo įstatymu²²⁷.
 Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalyje (2003 m. sausio 23 d. redakcija) taip
 pat yra įtvirtinta nuostata, kad atitinkamus santykius reguliuoja konsti-
 tucinis įstatymas.). Pažymėtina, jog ta aplinkybė, kad pagal Konstituciją
 vieni konstituciniai įstatymai tokie tampa dėl to, kad jie yra nurodomi
 (bus nurodyti) konstitucinių įstatymų sąrašė (Konstitucijos 69 straipsnio
 3 dalis), o kiti tokie tampa dėl to, kad jie, kaip konstituciniai įstatymai, yra

²²⁶ *Valstybės žinios* // 1996, Nr. 64-1503. Šis konstitucinis įstatymas buvo išdėsty-
 tas nauja redakcija Seimo 2003 m. kovo 20 d. priimtu Konstitucijos 47 straipsnio
 2 dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir
 apribojimų konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymu // *Valstybės žinios*, 2003,
 Nr. 34-1418.

²²⁷ 2003 m. sausio 23 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio pakeitimo
 įstatymas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 14-540.

nurodyti kuriame nors Konstitucijos straipsnyje (nagrinėjamoju atveju – Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje), nereiškia, kad šių konstitucinių įstatymų prigimtis, paskirtis, teisinė galia yra skirtinga. Šie konstituciniai įstatymai yra žemesnės teisinės galios negu Konstitucija, jie negali prieštarauti Konstitucijai; šiais konstituciniais įstatymais reguliuojami tokie santykiai, kurie teisėkūros subjekto, padariusio atitinkamas Konstitucijos pataisas, nuomone, ar Seimo, nustačiusio konstitucinių įstatymų sąrašą, nuomone, yra labai svarbūs ir dėl to būtina užtikrinti tų santykių patvaresnę teisinį reguliavimą; šie konstituciniai įstatymai gali ir turi skirtis tik tuo, kad reguliuoja ne tos pačios srities santykius. Svarbi aplinkybė ta, jog Konstitucijoje nenumatyta, kad kol Seimas nenustatys konstitucinių įstatymų sąrašo, atitinkamame Konstitucijos straipsnyje esą negalima nustatyti, jog tam tikrus santykius reguliuoja konstitucinis įstatymas. Konstitucija nereikalauja ir to, kad atitinkamame Konstitucijos straipsnyje nurodytas konstitucinis įstatymas dar turėtų būti įtraukiamas į Seimo nustatomą konstitucinių įstatymų sąrašą.

Kokia balsų dauguma gali būti priimamas, keičiamas konstitucinis įstatymas, kuris tiesiogiai numatytas Konstitucijoje (šiuo atveju – Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje)? Ar jam priimti, pakeisti turi būti taikoma balsų dauguma, numatyta Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje, t. y. ta dauguma, kurios reikia norint priimti, pakeisti konstitucinį įstatymą įrašytą į konstitucinių įstatymų sąrašą? Ar naujo konstitucinio įstatymo šaltinio atsiradimas reiškė ir tai, kad konstitucinis įstatymas, tiesiogiai numatytas Konstitucijoje, gali būti priimamas, keičiamas taikant kitokią balsų daugumą negu ta, kuri taikoma norint priimti, pakeisti konstitucinį įstatymą, įrašytą į konstitucinių įstatymų sąrašą?

Minėta, jog pakeitus Konstitucijos 47 straipsnį ir jame įtvirtinus nuostatą, kad atitinkamus santykius turi reguliuoti jame nurodytas konstitucinis įstatymas, Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas nepasikeitė. Padarius Konstitucijos 47 straipsnio pataisą, Konstitucijoje nebuvo įtvirtinta kokių nors naujų normų, nustatančių, kokia balsų dauguma gali būti priimamas, keičiamas Konstitucijos 47 straipsnyje paminėtas konstitucinis įstatymas. Vadinasi, Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje paminėtam konstituciniam įstatymui priimti ir pakeisti turi būti taikomos tos pačios taisyklės, kurios nustatytos konstituciniams įstatymams, kylantiems iš konstitucinių įstatymų sąrašo, priimti ir pakeisti.

Konstitucinis Teismas 2001 m. balandžio 2 d. nutarime konstatavo, kad pagal Konstituciją konstituciniai yra tie įstatymai, kurie tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje ir yra priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, taip pat įstatymai, įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka. Minėtame Konstitucinio Teismo nutarime taip pat konstatuota, kad tai, jog kai kurie konstituciniai įstatymai gali būti tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje, suponuoja Seimo konstitucinę pareigą šiuos konstitucinius įstatymus priimti paisant Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyto daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo, o juos keisti paisant ne mažesnės kaip 3/5 visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo²²⁸.

Mokslinėje teisės literatūroje pateikiamas ir kitoks Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių, kokia balsų dauguma gali būti priimami konstituciniai įstatymai, aiškinimas.

Minėta, kad V. Vaičaitis, aptardamas padėtį, kai Seimas dar nėra pavirtinęs konstitucinių įstatymų sąrašo, o Konstitucijos straipsnyje yra įtvirtinęs nuostatą, kad atitinkamus santykius reguliuoja konstitucinis įstatymas, teigia, kad, toks, Konstitucijoje tiesiogiai nurodytas, konstitucinis įstatymas gali būti priimamas „ne mažesne nei 3/5 Seimo narių balsų dauguma (85 Seimo nariai)“. V. Vaičaičio nuomone, „pusės Seimo narių balsų daugumos reikalavimas gali būti taikomas tik „sąrašiniams“ konstituciniams įstatymams priimti“; kadangi konstitucinių įstatymų sąrašo šiuo metu nėra, V. Vaičaitis daro išvadą, jog „Konstitucijos 69 straipsnio sisteminė analizė leidžia teigti, kad konkrečiam konstituciniam įstatymui priimti reikalingas ne mažesnis nei 3/5 parlamentarų daugumos pritarimas“. V. Vaičaičio nuomone, tai galima teigti vienareikšmiškai. Tokią išvadą V. Vaičaitis grindžia tuo, jog „prieš priimant „sąrašinį“ konstitucinį įstatymą reikalaujama, kad jo įtraukimui į sąrašą pritartų ne mažiau kaip 85 Seimo nariai“, kad „jei Konstitucijos leidėjas būtų nustatęs tik pusės Seimo narių balsų daugumą konstituciniams įstatymams priimti, tai tokios pat daugumos jis būtų reikalavęs ir dėl šių įstatymų keitimo, nes nei logikos, nei lyginamosios teisės požiūriu nėra pateisinama praktika, kad įstatymo keitimo procedūra būtų sudėtingesnė už jo priėmimą“. V. Vaičaičio nuomone, „Seimui priimant blanketinius konstitucinius įstatymus

²²⁸ Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 29-938.

reikia <...> taikyti trijų penktadalių Seimo narių balsų daugumą“, kad „jei Seimas, priimdamas blanketinius konstitucinius įstatymus, taikytų mažesnę (nei 3/5) daugumą, tai neatitiktų Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies *ratio*“.

V. Vaičiaičio argumentai, kuriais jis grindžia išvadą, kad Konstitucijoje tiesiogiai nurodytas konstitucinis gali būti priimamas „ne mažesne nei 3/5 Seimo narių balsų dauguma (85 Seimo nariai)“, yra įdomūs. Tačiau ar jie yra konstituciškai pagrįsti? Gerbdamas kolegos V. Vaičiaičio nuomonę, vis dėlto manyčiau, kad sutikti su minėtais argumentais ir laikyti juos konstituciškai pagrįstais nėra pagrindo.

Pirmiausia tai pasakytina apie teiginį, kad „jei Konstitucijos leidžias būtų nustatęs tik pusės Seimo narių balsų daugumą konstituciniams įstatymams priimti, tai tokios pat daugumos jis būtų reikalavęs ir dėl šių įstatymų keitimo, nes nei logikos, nei lyginamosios teisės požiūriu nėra pateisinama praktika, kad įstatymo keitimo procedūra būtų sudėtingesnė už jo priėmimą“. Žinoma, cituoto teiginio autorius gali manyti, kad Konstitucijos projekto rengėjai „logikos požiūriu“ pasielgė kažkaip netinkamai, kad jie „nežinojo“ kitų valstybių teisės sistemų ir pan. Tačiau negalima nepaisyti to, kas Konstitucijoje yra įtvirtinta *expressis verbis*: jos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma“. Taigi Konstitucija ne tik „pateisina“ praktiką, kad „įstatymo keitimo procedūra būtų sudėtingesnė už jo priėmimą“, bet ir imperatyviai nustato, jog konstitucinio įstatymo keitimo procedūra yra sudėtingesnė už jo priėmimo procedūrą. Nevienodas balsų skaičius norint priimti ir pakeisti konstitucinį įstatymą – minėta, kad norint priimti konstitucinį įstatymą reikia daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų, t. y. 71 balso, o norint pakeisti konstitucinį įstatymą – ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių balsų, t. y. ne mažiau kaip 85 balsų – Konstitucijoje nustatytas būtent dėl to, kad Seimo priimtas konstitucinis įstatymas būtų kuo stabilesnis, kad jį pakeisti būtų sunkiau, negu priimti. Tokia – skirtinga balsų dauguma Konstitucijoje įtvirtinta visiškai sąmoningai, tad priekaištauti Konstitucijos leidėjui dėl tokios „logikos požiūriu nepateisinamos praktikos“, manyčiau, nėra pagrindo.

Neįtikinamais, o gal net ir dirbtiniais laikytini ir kiti argumentai, kuriais V. Vaičaitis grindžia išvadą, jog „pusės Seimo narių balsų daugumos

reikalavimas gali būti taikomas tik „sąrašiniams“ konstituciniams įstatymams priimti“, o „Seimui priimant blanketinius konstitucinius įstatymus reikia <...> taikyti trijų penktadalių Seimo narių balsų daugumą“. Šią išvadą V. Vaičiaitis pagrindžia, kaip minėta, pateikdamas tokį argumentą: „prieš priimant „sąrašinį“ konstitucinį įstatymą reikalaujama, kad jo įtraukimui į sąrašą pritartų ne mažiau kaip 85 Seimo nariai“; kadangi konstitucinių įstatymų sąrašo šiuo metu nėra „Konstitucijos 69 straipsnio sisteminė analizė leidžia teigti, kad konkrečiam konstituciniam įstatymui priimti reikalingas ne mažesnis nei 3/5 parlamentarų daugumos pritarimas“; „jei Seimas, priimdamas blanketinius konstitucinius įstatymus, taikytų mažesnę (nei 3/5) daugumą, tai neatitiktų Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies *ratio*“. Taigi, V. Vaičiaičio nuomone, balsų skaičių, kuriais gali būti priimamas blanketinis konstitucinis įstatymas, lemia ne teisės normos, įtvirtintos Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje, o tai, kad Seimas iki šiol nėra patvirtinęs konstitucinių įstatymų sąrašo. Kadangi šiam sąrašui nustatyti reikia ne mažiau kaip 3/5 Seimo narių balsų daugumos, tai tol, kol konstitucinių įstatymų sąrašas nėra patvirtintas, Konstitucijoje nurodyti blanketiniai konstituciniai įstatymai, pasak V. Vaičiaičio, gali būti priimami tik ne mažesne kaip 3/5 Seimo narių balsų dauguma.

Vertinant minėtus V. Vaičiaičio argumentus, pirmiausia reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies normos, nustatančios, kokia balsų dauguma gali būti priimami ir keičiami konstituciniai įstatymai, Konstitucijoje buvo įtvirtintos nuo pat jos priėmimo, o nuostatos, kad tam tikrus santykius reguliuoja konstitucinis įstatymas, Konstitucijoje buvo įtvirtintos vėliau, t. y. Seimui 1996 m. birželio 20 d. priėmus įstatymą dėl Konstitucijos 47 straipsnio papildymo, kuris įsigaliojo 1996 m. liepos 21 d. Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje *expressis verbis* įtvirtinta nuostata „konstitucinis įstatymas gali būti priimtas, jeigu už jį balsuotų daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiamas – jeigu už jį balsuotų ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių“ reiškę ir tai, kad tik po to, kai Seimas ne mažesne kaip 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustatys konstitucinių įstatymų sąrašą, į tokį konstitucinių įstatymų sąrašą įrašyti įstatymai galės būti traktuojami kaip konstituciniai įstatymai, kad tik šiems įstatymams turės būti taikoma Konstitucijoje nustatyta jų priėmimo ir keitimo kvalifikuota balsų dauguma taisyklė, kad kol tokio konstitucinių įstatymų sąrašo nėra, minėta konstitucinių įstatymų pri-

ėmimo tvarka negali būti taikoma nė vienam įstatymui, išskyrus pačioje Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje numatytą įstatymą – įstatymą, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas. Kitaip tariant tol, kol Seimas nėra patvirtinęs konstitucinių įstatymų sąrašo, joks įstatymas negalėjo būti priimtas kaip konstitucinis įstatymas (išskyrus konstitucinį įstatymą, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas). Šis konstitucinis imperatyvas pasikeitė 1996 m.: padarius minėtą Konstitucijos 47 straipsnio pataisą ir šiame straipsnyje nustačius, kad atitinkamus santykius turi reguliuoti konstitucinis įstatymas, atsirado pačioje Konstitucijoje nurodytas pagrindas, o kartu – Seimo teisė ir pareiga priimti atitinkamą konstitucinį įstatymą. Minėta, kad pakeitus Konstitucijos 47 straipsnį ir įrašius jame nuostatą, jog atitinkamus santykius turi reguliuoti jame nurodytas konstitucinis įstatymas, Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas nepasikeitė, kad padarius Konstitucijos 47 straipsnio pataisą Konstitucijoje nebuvo įtvirtinta kokių nors naujų normų, nustatančių, kokia balsų dauguma gali būti priimamas, keičiamas Konstitucijos 47 straipsnyje minėtas konstitucinis įstatymas. Vadinasi, Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje minėtam konstituciniam įstatymui priimti ir pakeisti turi būti taikomos tos pačios taisyklės kaip ir konstituciniams įstatymams, kylantiems iš konstitucinių įstatymų sąrašo, priimti ir pakeisti.

Net jeigu V. Vaičiūčio išvadą „kol konstitucinių įstatymų sąrašas nėra patvirtintas, Konstitucijoje nurodyti blanketiniai konstituciniai įstatymai gali būti priimami tik ne mažesne kaip 3/5 Seimo narių balsų dauguma“ mėgintume pagrįsti vadinamuoju „aritetiniu“ argumentu – o būtent tai ir daro V. Vaičiūtis – negalime nepaisyti aplinkybės, kad norint padaryti Konstitucijos 47 straipsnio pataisą, numatančią, kad turi būti priimtas šiame straipsnyje nurodytas konstitucinis įstatymas, reikėjo, kad už šią pataisą balsuotų ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių (Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalis). Akivaizdu, kad 2/3 visų Seimo narių balsų yra daug daugiau negu 3/5 visų Seimo narių balsų, kurių reikia norint nustatyti konstitucinių įstatymų sąrašą. Taigi net ir tuo atveju, jeigu V. Vaičiūčio daromą išvadą „tol, kol konstitucinių įstatymų sąrašas nėra patvirtintas, Konstitucijoje nurodyti blanketiniai konstituciniai įstatymai gali būti priimami tik ne mažesne kaip 3/5 Seimo narių balsų dauguma“ grįstume V. Vaičiūčio „aritetiniu“ argumentu, t. y. kadangi kons-

titucinių įstatymų sąrašas gali būti nustatytas ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma, tai tol, kol tokio sąrašo nėra, blanketiniai konstituciniai įstatymai gali būti priimami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma, tokie argumentai vis tiek būtų nepagrįsti. Vien dėl to, kad 2/3 visų Seimo narių balsų dauguma, kurių reikia norint padaryti Konstitucijos 47 straipsnio pataisą, „įveikia“ 3/5 balsų daugumą, kurių reikia norint nustatyti konstitucinių įstatymų sąrašą. Minėta, jog V. Vaičaitis teigia: „jei Seimas, priimdamas blanketinius konstitucinius įstatymus, taikytų mažesnę (nei 3/5) daugumą, tai neatitiktų Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies *ratio*“. Manychiau, kad yra visiškai priešingai: „jei Seimas, priimdamas blanketinius konstitucinius įstatymus, taikytų mažesnę (nei 3/5) daugumą“, tai kaip tik atitiktų Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies *ratio*, nes šioje dalyje *expressis verbis* yra įtvirtintas reikalavimas konstitucinius įstatymus priimti būtent daugiau kaip pusės visų Seimo narių, t. y. ne mažesne kaip 71 Seimo narių balsų dauguma, o ne 3/5 Seimo narių balsų dauguma.

IV.I.3. Konstitucinių įstatymų, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, teisinė galia

Tokių konstitucinių įstatymų teisinė galia yra mažesnė negu Konstitucijos galia, tokie konstituciniai įstatymai negali prieštarauti Konstitucijai. Kadangi Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai įstatymai yra Konstitucijos sudedamoji dalis, akivaizdu ir tai, kad konstituciniai įstatymai, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, negali prieštarauti tiems konstituciniams įstatymams, kurie yra Konstitucijos sudedamoji dalis, nes taip jie prieštarautų pačiai Konstitucijai. Dėl tokio konstitucinių įstatymų, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, ir Konstitucijos (jų teisinės galios aspektu) santykio teisės mokslinėje literatūroje yra visuotinai sutariama.

Skirtingos nuomonės yra pateikiamos dėl konstitucinio įstatymo, kuris nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, ir paprasto įstatymo teisinės galios. Jau minėjome, kad, E. Vaitiekienės nuomone, paprastą įstatymą pripažinus konstituciniu įstatymu pasikeistų tik šių įstatymų keitimo tvarka, o jų teisinė galia nesikeistų. Atsižvelgdamas į tai, kad iki šiol Seimas nėra patvirtinęs konstitucinių įstatymų sąrašo ir kad vienintelė kons-

titucinių įstatymų atsiradimo galimybė yra Konstitucijos blanketinės nuorodos įgyvendinimas, V. Vaičaitis teigia, jog konstituciniai įstatymai „negalėtų būti vienareikšmiškai traktuojami kaip *ipso facto* „aukštesni“ už paprastesnius įstatymus“, kad „jei paprastieji įstatymai įsiterpia į konstitucinių (organinių) įstatymų konstitucionalizuotą reguliavimo sferą, jie Konstitucinio Teismo galėtų būti pripažinti kaip prieštaraujantys Konstitucijai, o ne patiems konstituciniams įstatymams“, kad „jų santykiai turėtų būti traktuojami ne tiek hierarchine prasme (kaip kad yra įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų atveju), kiek skirtingo reguliavimo *domeno* atžvilgiu“. Panašios nuomonės laikosi ir E. Šileikis. Jo žodžiais, „Konstitucijoje tiesiogiai neatskleistas konstitucinių įstatymų ir paprastųjų (nekonstitucinių) įstatymų santykis“ ir „ nėra tiesiogiai apčiuopiamo konstitucinio pagrindo kategoriškai teigti, kad konstitucinis įstatymas Lietuvos teisinėje sistemoje turi hierarchiškai aukštesnę padėtį nei paprastas įstatymas“. E. Šileikis daro išvadą, kad „pagrindinį minėtų konstitucinių įstatymų skirtumą iš principo lemia ne jų skirtinga reguliavimo sfera ir norminė galia, bet ne tapati priėmimo ir keitimo procedūra“, kad paprasto įstatymo tapimą konstituciniu įstatymu lemia speciali priėmimo tvarka, kad „ nėra pagrindo vienareikšmiškai konstatuoti, kad negalioja joks įstatymas, priešingas konstituciniam įstatymui“. Kritiškai vertindamas Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarime pateiktą doktrininę nuostatą – „Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją sprendžia, ar įstatymas neprieštarauja konstituciniam įstatymui“ – E. Šileikis teigia, jog „šiuo atveju neaišku, kuo remiantis iš esmės aiškinta, kad Konstitucijos 69 straipsnio 1–3 dalių nuostatos neva rodo konstitucinių ir nekonstitucinių (paprastųjų) įstatymų galios skirtumą“, kad „įstatymas, tapęs konstituciniu dėl specialios priėmimo tvarkos, nenustoja būti įstatymu, t. y. netampa Konstitucija“. Minėta, kad E. Šileikis gana pagrįstais ir jurisprudentiškai įtikinamais laiko V. Vaičaičio samprotavimus, jog nesant konstitucinių įstatymų sąrašo „kilus paprastųjų ir konstitucinių įstatymų kolizijai, paprastieji įstatymai Konstitucinio Teismo galėtų būti pripažinti prieštaraujantys Konstitucijai, o ne patiems konstituciniams įstatymams“. Minėta ir tai, kad pritardamas nurodytai V. Vaičaičio nuomonei, autorius čia pat jai lyg ir oponuoja teigdamas, kad „galima suprasti ir iš esmės (teisinės valstybės ir konstitucingumo kontrolės prasmės požiūriu) **pateisinti** [išryškinta E. Šileikio] minėtą Konstitucinio Teismo išaiškinimą, kad

Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją sprendžia, ar įstatymas prieštarauja konstituciniam įstatymui“.

Taigi, ar konstitucinių įstatymų teisinė galia, kuri yra didesnė negu ta, kurią turi paprasti įstatymai, kyla iš Konstitucijos, ar teiginys, kad konstitucinių įstatymų teisinė galia yra didesnė negu paprastų įstatymų, yra, kaip teigia E. Šileikis, Konstitucinio Teismo nežinia kuo grindžiamas aiškinimas? Ar „kilus paprastųjų ir konstitucinių įstatymų kolizijai, paprastieji įstatymai gali būti pripažinti prieštaraujantys Konstitucijai, o ne patiems konstituciniams įstatymams“, ar konstitucinio įstatymo ir paprasto įstatymo „santykiai turėtų būti traktuojami ne tiek hierarchine prasme (kaip įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų atveju), kiek skirtingo reguliavimo *domeno* atžvilgiu“, kaip teigia V. Vaičaitis?

Su E. Šileikio argumentu, kad „įstatymas, tapęs konstituciniu dėl specialios priėmimo tvarkos, nenustoja būti įstatymu, t. y. netampa Konstitucija“, galima sutikti tik tiek, kad įstatymas, tapęs konstituciniu dėl specialios priėmimo tvarkos – čia rašome apie vadinamuosius „sąrašinius“ konstitucinius įstatymus – tikrai netampa Konstitucija. Tačiau, ar įstatymas, tapęs konstituciniu, neįgyja tam tikrų savybių, kurios jį skiria nuo paprastų įstatymų, ar jis ir toliau išlieka tik paprastu įstatymu? Ar kilus paprastųjų ir konstitucinių įstatymų kolizijai, paprastieji įstatymai Konstitucinio Teismo negalėtų būti pripažinti prieštaraujančiais konstituciniams įstatymams?

Bent kiek argumentuotai atsakyti į klausimą, ar konstitucinių įstatymų galia yra didesnė negu paprastų įstatymų, galima tik tuo atveju, jeigu konstitucinių įstatymų ir paprastų įstatymų santykį aiškinsime remdamiesi visais konstituciniais argumentais, o ne tik argumentu, kad konstituciniai įstatymai yra priimami pagal specialią tvarką. Argumentas, jog konstituciniai įstatymai yra priimami pagal specialią tvarką, yra svarbus, tačiau toli gražu ne vienintelis. Jeigu išvadą, kad konstitucinių įstatymų teisinė galia yra didesnė negu ta, kurią turi paprasti įstatymai, grįstume tik tuo, jog konstituciniams įstatymams priimti nustatyta speciali tvarka, galbūt net tektų sutikti, kad toks argumentas nėra svarus pagrįsti konstitucinių įstatymų viršenybę paprastų įstatymų atžvilgiu. Tačiau konstitucinių įstatymų didesnę teisinę galią negu ta, kurią turi paprasti įstatymai, lemia ne vien minėta aplinkybė, bet ir įvairios kitos Konstitucijos nuostatos (ir *explicitinės*, ir *implicitinės*), jų visuma. Pirmiausia atkreiptinas

dėmesys į tai, kad Konstitucijoje vartojamos dvi skirtingos sąvokos: įstatymai ir konstituciniai įstatymai. Tai reiškia, kad šių sąvokų turinys nesutampa, kad kiekviena iš jų turi jai būdingą turinį. Vadinasi, Konstitucija *expressis verbis* numato dvi skirtingas teisės aktų formas – įstatymus ir konstitucinius įstatymus. Be abejo, konstituciniai įstatymai taip pat yra įstatymai, tačiau tai tokie įstatymai, kurie pagal Konstituciją skiriasi nuo paprastų įstatymų. Svarbu ir tai, kad konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami paprastu įstatymu – jie gali būti keičiami ar panaikinami tik konstituciniu įstatymu. Pagal Konstitucijos 69 straipsnio 2 dalį įstatymai (t. y. paprasti įstatymai) laikomi priimtais, jeigu už juos balsavo dauguma Seimo narių, dalyvaujančių posėdyje. Akivaizdu, kad jeigu konstitucinis įstatymas galėtų būti keičiamas ar panaikinamas paprastu įstatymu, tai konstituciniais įstatymais sureguliuoti santykiai taptų nestabilūs, nes konstituciniais įstatymais nustatytą teisinį reguliavimą galima būtų nesunkiai pakeisti priimant paprastą įstatymą. Kartu netektų prasmės Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies nuostata, jog konstituciniai įstatymai gali būti keičiami ne mažesne kaip 3/5 Seimo narių balsų dauguma. Tikriausiai nėra reikalo įrodinėti, kad Konstitucijos (aptariamoju atveju – konstitucinio įstatymo ir paprasto įstatymo teisinės galios santykio) negalima aiškinti taip, kad kuri nors Konstitucijos nuostata (nagrinėjamoju atveju – 69 straipsnio 3 dalies nuostata) netektų prasmės. Taigi pati Konstitucija lemia ypatingą konstitucinių įstatymų vietą Lietuvos teisės sistemoje, jų viršenybę paprastų įstatymų atžvilgiu. Tai, kad konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami paprastais įstatymais, užtikrina, kad konstituciniais įstatymais sureguliuoti visuomeniniai santykiai paprastais įstatymais nebus reguliuojami kitaip, kad bus garantuojamas didesnis konstituciniais įstatymais reguliuojamų visuomeninių santykių stabilumas²²⁹.

Pateikti argumentai leidžia daryti visiškai priešingą išvadą negu ta, kurią daro V. Vaičaitis ir E. Šileikis, – konstituciniai įstatymai ne tik gali būti, bet ir turi būti vienareikšmiškai traktuojami hierarchine prasme, taigi ir kaip *ipso facto* „aukštesni“ už paprastuosius įstatymus, nes pati Konstitucija įtvirtina būtent tokį jų santykį. Vadinasi, jeigu paprastuose

²²⁹ Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 29-938; Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.

įstatymuose nustatytas teisinis reguliavimas konkuruotų su teisiniu reguliavimu, nustatytu konstituciniais įstatymais, tokie paprastieji įstatymai ne tik gali, bet ir turi būti pripažinti prieštaraujančiais konstituciniams įstatymams. Tokie paprastieji įstatymai gali būti pripažinti prieštaraujančiais ir Konstitucijai, pavyzdžiui, prieštaraujančiais konstituciniam teisinės valstybės principui, suponuojančiam teisės aktų hierarchiją, *inter alia*, tai, kad konstitucinio įstatymo teisinė galia yra didesnė negu paprasto įstatymo, kad paprastas įstatymas negali prieštarauti konstituciniam įstatymui. Jeigu paprastais įstatymais būtų reguliuojami santykiai, kurie pagal atitinkamą Konstitucijos straipsnį turi būti reguliuojami konstituciniais įstatymais, tokie paprasti įstatymai turėtų būti pripažinti prieštaraujančiais tam Konstitucijos straipsniui, kuriame nurodyta, jog atitinkamus santykius reguliuoja konstitucinis įstatymas (toku atveju praverstų ir minėti V. Vaičiaičio teiginiai dėl „skirtingo reguliavimo *domeno*“).

V. Vaičiaičio išvada, kad konstitucinių įstatymų ir paprastų įstatymų santykiai „turėtų būti traktuojami ne tiek hierarchine prasme (kaip yra įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų atveju), kiek skirtingo reguliavimo *domeno* atžvilgiu“, laikytina nepagrįsta ir dėl to, kad, sutikus su teiginiu, jog konstitucinių įstatymų ir paprastų įstatymų hierarchinio santykio nėra, kartu tektų konstatuoti ir tai, jog esą yra ir tokių įstatymų, kurių atitiktis Konstitucijai pagal formą negali būti tiriama. Antai negalėtų būti tiriama, ar Konstitucijai pagal formą neprieštarauja įstatymas dėl konstitucinio įstatymo pakeitimo (ar panaikinimo), nes šiuo atveju apskritai nėra V. Vaičiaičio minėto „skirtingo reguliavimo *domeno*“. Akivaizdu, kad pagal Konstituciją negali būti tokių įstatymų, kurių atitiktis Konstitucijai pagal formą negalėtų būti vertinama. Pažymėtina, kad dėl tų pačių argumentų negalime sutikti ir su E. Vaitiekienės nuomone, jog paprastą įstatymą pripažinus konstituciniu įstatymu pasikeistų tik šių įstatymų keitimo tvarka, o jų teisinė galia nesikeistų, ir su E. Šileikio teiginiais, jog „nėra tiesiogiai apčiuopiamo konstitucinio pagrindo kategoriškai teigti, kad konstitucinis įstatymas Lietuvos teisinėje sistemoje turi hierarchiškai aukštesnę padėtį nei paprastas įstatymas“, jog „nėra pagrindo vienareikšmiškai konstatuoti, kad negalioja joks įstatymas, priešingas konstituciniam įstatymui“.

Lieka tik pridurti, kad Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucinių įstatymų, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, sampratą, savo

nutarimuose yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją konstituciniai yra: 1) konstituciniai įstatymai, tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka; 2) konstituciniai įstatymai, įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka; tai, kad kai kurie konstituciniai įstatymai gali būti tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje, suponuoja Seimo konstitucinę pareigą šiuos konstitucinius įstatymus priimti paisant Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyto daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo, o juos keisti paisant ne mažesnės kaip 3/5 visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo²³⁰.

Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad konstitucinių įstatymų sąrašą nustato Seimas. Ar formuluotė „nustato Seimas“ reiškia, kad Seimas turi *pareigą* nustatyti konstitucinių įstatymų sąrašą, ar ji gali būti aiškinama ir taip, kad Seimas turi diskreciją spręsti – nustatyti tokį sąrašą, ar jo nenustatyti? Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje šis klausimas dar nebuvo nagrinėtas, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs tik tai, kad Seimas iki šiol nėra nustatęs konstitucinių įstatymų sąrašo. Seimo įgaliojimai spręsti, kokie santykiai turi būti reguliuojami konstituciniais įstatymais, leidžia daryti prielaidą, kad Seimas neturi pareigos nustatyti konstitucinių įstatymų sąrašo – Seimas tokio sąrašo gali nenustatyti, jeigu, jo nuomone, nėra reikalo tam tikrus santykius reguliuoti konstituciniais įstatymais.

IV.I.4. Konstitucinių įstatymų sąrašo problema

Kodėl iki šiol nėra nustatytas konstitucinių įstatymų sąrašas? Vienas iš paaiškinimų galbūt galėtų būti toks: Seimo nariai, priklausantys Seimo daugumai (ypač jeigu ją sudaro ne mažiau kaip 3/5 Seimo narių) yra suinteresuoti įtraukti į konstitucinių įstatymų sąrašą kuo daugiau konstitucinių įstatymų, nes nustačius, kad atitinkamus santykius reguliuoja konstituciniai įstatymai, atsiranda galimybė santykius sureguliuoti taip, kaip to nori minėta Seimo dauguma. Tačiau Seimo nariai, priklausantys opozicinėms frakcijoms ir kitoms frakcijoms, t. y. sudarantys Seimo ma-

²³⁰ Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.

žumą, nelinkę sutikti, kad į konstitucinių įstatymų sąrašą būtų įtraukta kuo daugiau konstitucinių įstatymų, nes gerai supranta, jog konstituciniais įstatymais nustatyta teisinį reguliavimą vėliau bus labai sunku pakeisti – pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį tai gali būti padaryta ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Suburti tokią Seimo narių daugumą nelengva. Taigi jie visais įmanomais būdais priešinasi, kad konstitucinių įstatymų sąrašas būtų didelis.

Priėmus Konstituciją Seime būta ne vieno bandymo nustatyti konstitucinių įstatymų sąrašą, buvo parengtas ne vienas konstitucinių įstatymų sąrašo projektas. Būta ir projektų, rodančių, kad jų autoriai visiškai neskiria konstitucinių įstatymų, kurie yra Konstitucijos sudedamoji dalis (taigi turi pačios Konstitucijos galią), nuo tų konstitucinių įstatymų, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis (taigi jų teisinė galia yra mažesnė, negu Konstitucijos)²³¹.

Visi šie mėginimai iki šiol buvo nesėkmingi, nes politinėms jėgoms nepavyksta susitarti, kokie santykiai turėtų būti reguliuojami būtent konstituciniais įstatymais. Bandydamas sudaryti konstitucinių įstatymų sąrašą Seimas buvo pasirinkęs ir vadinamąjį „tuščio lapo“ principą, kurio esmę galima apibūdinti taip: Seimas, esant dideliame politinių jėgų sutarimui, priima „atskirą“ konstitucinį įstatymą ir įrašo jį į konstitucinių įstatymų sąrašą, kurio realiai dar nėra, t. y. priimtas konstitucinis įstatymas įra-

²³¹ Antai 2006 m. spalio 18 d. Seime buvo įregistruotas Lietuvos Respublikos konstitucinių įstatymų sąrašo konstitucinio įstatymo projektas (Reg. Nr. XP – 1558A), kuriuo į konstitucinių įstatymų sąrašą siūloma įrašyti, *inter alia*, 1991 m. vasario 11 d. konstitucinį įstatymą „Dėl Lietuvos valstybės“, 1992 m. birželio 8 d. konstitucinį aktą „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines rytų sąjungas“, 1992m. spalio 25 d. įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, 2004 m. liepos 13 d. konstitucinį aktą „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“. Pasiūlymas įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą minėtus teisės aktus reiškia tai, kad šiems teisės aktams, kurie pagal Konstitucijos 150 straipsnį yra Konstitucijos sudedamoji dalis (taigi turi Konstitucijos galią), norima suteikti mažesnę galią, t. y. „sąrašinio“ konstitucinio įstatymo galią. Kadangi konstituciniais įstatymais, kurie yra Konstitucijos sudedamoji dalis, gali būti keičiami tik ta pačia tvarka kaip ir pati Konstitucija, minėtas pasiūlymas reiškia ir tai, kad siūloma nepaisyti Konstitucijos 148 straipsnyje nustatytos Konstitucijos keitimo tvarkos. Kitaip tariant, pamatines Konstitucijos nuostatas, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, siūloma pakeisti – jų teisinės galios aspektu – priimant aptariamą konstitucinių įstatymų sąrašo konstitucinį įstatymą. Pabrėžtina, kad Konstitucija to daryti neleidžia.

šomas į „tuščią lapą“. Pasirinkus minėtą principą konstitucinių įstatymų sąrašas būtų sudaromas ne visas iš karto, o laipsniškai, įrašant vis naujus konstitucinius įstatymus. Pažymėtina, kad toks konstitucinių įstatymų sąrašo formavimo principas yra nesuderinamas su Konstitucija – tokį konstitucinio įstatymo įrašymą į konstitucinių įstatymų sąrašą Konstitucinis Teismas 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime įvertino kaip fiktyvų²³².

Projektų, kuriais nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, rengimo ir svarstymo peripetijos Seime leidžia daryti prielaidą, kad mėginimai įrašyti į tokį sąrašą labai daug konstitucinių įstatymų nėra perspektyvus. Ne vien dėl to, kad susitarti dėl didelio skaičiaus konstitucinių įstatymų įrašymo į sąrašą yra daug sunkiau negu dėl mažesnio konstitucinių įstatymų skaičiaus. Apsisprendžiant, kokie konstituciniai įstatymai turėtų būti įrašyti į sąrašą, neturėtų būti ignoruojama ir ta aplinkybė, kad konstitucinių įstatymų institutas Konstitucijoje numatytas ne dėl to, kad kuo daugiau sričių (visuomeninių santykių) turėtų būti reguliuojama konstituciniais įstatymais, o siekiant išskirti ypač svarbias sritis (visuomeninius santykius), kuriuos turėtų reguliuoti būtent konstituciniai įstatymai, kad konstituciniais įstatymais nustatytas tų santykių teisinis reguliavimas būtų stabilus, negalėtų būti dažnai keičiamas. Seimas, turėdamas diskreciją pasirinkti, kokius konstitucinius įstatymus įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, yra saistomas Konstitucijoje įtvirtintos konstitucinių įstatymų instituto sampratos, Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies nuostatų konstitucinės sampratos, pateiktos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.

Taigi Konstitucijoje yra įtvirtinta tokia konstitucinių įstatymų, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, doktrina: 1) konstituciniai įstatymai yra įstatymai, kurie konstituciniais vadinami pačioje Konstitucijoje (šiuo metu yra vienintelis pačioje Konstitucijoje nurodytas konstitucinis įstatymas – tai Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalyje nurodytas konstitucinis įstatymas, turintis reguliuoti, kaip užsienio subjektai Lietuvoje gali įsigyti nuosavybės žemę, vidaus vandenį ir miškus); 2) konstituciniai įstatymai yra ir įstatymai, kurie įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą; 3) konstitucinių įstatymų sąrašą Seimas gali nustatyti tik konstituciniu įstatymu; 4) nė vienas įstatymas, kuris nėra įrašytas į konstitucinių įstatymų sąrašą, ar nėra įvardytas kaip konstitucinis pačioje Konstitucijoje, negali būti

²³² Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.

traktuojamas kaip konstitucinis įstatymas, išskyrus įstatymą, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas; 5) tik tiems įstatymams, kurie įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, ar kaip konstituciniai įvardyti pačioje Konstitucijoje, ir įstatymui, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, gali būti taikoma Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje numatyta konstitucinių įstatymų priėmimo tvarka; 6) konstitucinis įstatymas, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, gali būti priimtas ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma; 7) konstitucinis įstatymas, kuriuo keičiamas konstitucinių įstatymų sąrašas, gali būti priimtas ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma; 8) ir tie konstituciniai įstatymai, kurie konstituciniais vadinami pačioje Konstitucijoje, ir tie konstituciniai įstatymai, kurie yra įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, priimami ir keičiami Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka – priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių (t. y. ne mažiau kaip 71 Seimo narys), o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma (t. y. jeigu už tai balsuoja ne mažiau kaip 85 Seimo nariai); 9) konstituciniai įstatymai, kurie konstituciniais vadinami pačioje Konstitucijoje, ir konstituciniai įstatymai, kurie Seimo įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, taip pat konstitucinis įstatymas, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, yra mažesnės teisinės galios negu Konstitucija, bet konstitucinių įstatymų teisinė galia yra didesnė negu paprastų įstatymų; paprasti įstatymai negali prieštarauti konstituciniams įstatymams; 10) Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar paprastas įstatymas neprieštarauja konstituciniam įstatymui; 11) konstituciniai įstatymai, kurie konstituciniais vadinami pačioje Konstitucijoje, ir konstituciniai įstatymai, kurie yra Seimo įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, negali būti tapatinami su Konstitucijos 150 straipsnyje nurodytais konstituciniais įstatymais – Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai įstatymai yra Konstitucijos sudedamoji dalis, jų teisinė galia yra pačios Konstitucijos galia, šie konstituciniai įstatymai (konstituciniai aktai) priimami ir keičiami tokia pačia tvarka kaip ir pati Konstitucija; o konstituciniai įstatymai, kurie konstituciniais vadinami pačioje Konstitucijoje, bet nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, ir konstituciniai įstatymai, kurie yra įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, priimami ir keičiami Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka; 12) Konstitucija keičiama įstatymu, o ne konstituciniu įstatymu.

IV.II. Kokie santykiai turi ir gali būti reguliuojami tik įstatymu?

IV.II.1. Valdžių padalijimo principas konstitucinėje doktrinoje – esminiai elementai

Konstitucija atiboja Seimo ir Vyriausybės įgaliojimus. Tai reiškia, *inter alia*, kad Konstitucijoje kiekvienai iš šių institucijų priskirta atitinkama veiklos sritis, ir kad kiekviena iš jų negali įsiterpti į kitai institucijai priskirtą kompetenciją. Konstitucinio Teismo jurisprudencija rodo, jog įstatymų leidėjui ne visada pavyksta įstatymais reguliuoti teisinius santykius taip, kad nebūtų pažeista Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata „valdžios galias riboja Konstitucija“. Konstitucinio Teismo nagrinėtos bylos rodo, kad įstatymų leidėjas kartais tik jam pagal Konstituciją priklausančius įgaliojimus įstatymu perduoda Vyriausybei, o kitais atvejais – priešingai, bando perimti Vyriausybei priklausančius įgaliojimus. Todėl svarbu atskleisti, ką reiškia konstitucinė nuostata, jog atitinkamus „santykius reguliuoja įstatymas“, kokiais kriterijais remiantis konstitucinėje jurisprudencijoje yra atibojami Seimo ir Vyriausybės įgaliojimai, koks yra įstatymų ir Vyriausybės nutarimų santykis.

Lietuvoje valstybės valdžia organizuota remiantis valdžių padalijimo principu. Šis principas kartu su teisinės valstybės ir kitais konstituciniais principais yra Lietuvos valstybės konstitucinės santvarkos pamatas²³³. Valdžių padalijimo principas lemia valstybės valdžios institucijų sistemą, jų sudarymą, įgaliojimus, tarpusavio santykius²³⁴. Konstitucinėje jurisp

²³³ Tai, kad Europos valstybių konstitucijose, taip pat ir Lietuvos Respublikos Konstitucijose yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas, nemaža dalimi lėmė Jungtinių Valstijų konstitucionalizmas, kuris pirmiausia grindžiamas valdžių padalijimo principu, stabdžių ir atsvarų sistema bei teismine kontrole // Žr., pvz: Henkin L. *Elements of Constitutionalism*. Columbia University, Center for the Study of Human Rights, 1992, p. 2–3.

²³⁴ Ch. L. Montesquieu, kuris despotiją ir savivalę laikė vienomis didžiausių grėsmių valstybei ir kuris vienas pirmųjų pagrindė valdžių padalijimo principo būtinumą, rašė, kad įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teismines valdžias reikia atiduoti į skirtingas rankas, nes „viskas žūtų, jei susijungtų į vieną asmenį ar įstaigą <...> trys valdžios: įstatymus leidžiančioji valdžia, vykdanči bendro pobūdžio nutarimus, ir valdžia, teisianti už nusikaltimus arba nagrinėjanti privačių asmenų ginčus“ // Ch. L. Montesquieu. *Apie įstatymų dvasią*. Vilnius: Mintis, 2004, p. 161.

dencijoje valdžių padalijimo principas bendriausia prasme apibūdinamas kaip reiškiantis, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminės valdžios yra atskirtos, pakankamai savarankiškos, kad tarp valdžių turi būti pusiausvyrą²³⁵. Šiuolaikinis konstitucionalizmas, kurio pagrindinė paskirtis – apriboti valstybės valdžią, turi turėti tam tikras garantijas. Viena iš jų yra toks valstybės valdžios organizavimas, kai kiekviena valstybės valdžios šaka – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminės valdžia – turi savo veiklos sritį, savo domeną, į kuriuos jokia kita valdžios šaka negali įsiterpti, ir kai skirtingos valdžios šakos atsveria viena kitą. Tai neleidžia kuriai nors vienai valdžios šakai sutelkti savo rankose absoliučios valdžios²³⁶.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytą valdžios institucijų kompetenciją Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai, kuriai būdingi ir kai kurie vadamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai. Tai atsispindi Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės įgaliojimuose bei jų tarpusavio santykių teisinėje konstrukcijoje²³⁷. Nagrinėjant Lietuvoje įgyvendintą valdžių padalijimo modelį galima teigti, kad Konstitucijoje Seimui suteiktos galios akivaizdžiai išskiria šią valdžios instituciją iš kitų valstybės valdžios institucijų. Tam tikrą „galių disbalansą (amerikietiškojo modelio kontekste) pastebi ir analizuoja dauguma nacionalinės doktrinos atstovų“²³⁸. Tačiau parlamento galių išskirtinumas nėra kliūtis egzistuoti demokratiniam politiniam režimui²³⁹. Lietuvos konstitucinėje doktrinoje

²³⁵ Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.

²³⁶ Valdžių padalijimo principo, taip pat stabdžių ir atsvarų sistemos sampratos kontekste įvairių valstybių konstitucinei justicijai ypač reikšmingas Jungtinių Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 12 d. sprendimas byloje „*Lakhdar Boumediene et al. v. George W. Bush, No 06 – 1195*“, kurioje Teismas dar kartą pabrėžė, kad net esant ypatingoms sąlygoms (kova su terorizmu) negalima leisti, kad valdžia būtų sutelkta vienoje valdžios šakoje, kad būtina užtikrinti teisminę vykdomosios valdžios sprendimų kontrolę // *Boumediene v. Bush*, 553 U.S. (2008), http://www.oyez.org/cases/2000-2009/2007/2007_06_1195.

²³⁷ Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99.

²³⁸ Mesonis G. Valdžių padalijimo teorija ir jos įgyvendinimo modeliai: kriterijų kokybės problema // *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 61 (53), p.14.

²³⁹ Žr. pvz.: Klima K. *Teorie vereine moci (vladnuti)*. Praha: ASPI Publishigt, 2003, p. 143.

neabejojama, kad demokratinėje valstybėje parlamentinis valdymo modelis yra tinkamas tam, kad remiantis valdžių padalijimo principu ir *checks and balances* mechanizmu būtų galima sukurti tokią valdžios institucijų sąrangos sistemą, kuri garantuotų žmogaus teises ir užtikrintų veiksmingą valdžios funkcijų atlikimą. Šiuolaikiniame Lietuvos konstitucionalizme valdžių padalijimo principas natūraliai susijungia į vieną visumą kartu su kitais demokratinėi teisei valstybei būdingais požymiais, tokiais, pavyzdžiui, kaip žmogaus teisių ir laisvių apsauga, žmogaus orumo gerbimas, teisės viršenybės, nepriklausomo teismo, valdžios teisminės kontrolės, atstovaujamosios demokratijos principais ir kt. Kita vertus, vien valdžių padalijimo principo pavadinimas pats savaime nedaug ką pasako apie šio principo turinį²⁴⁰. Juk svarbu ne tik padalinti valstybės valdžią į atskiras valdžios šakas, bet ir užtikrinti *valdžių pusiausvyrą*.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos tekste *expressis verbis* nėra nuostatos, kad valstybės valdžia organizuojama remiantis valdžių padalijimo principu. Nors Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybės valdžią vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas, o šio straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad „valdžios galias riboja Konstitucija“, valdžių padalijimo principo negalima kildinti vien iš minėtų Konstitucijos 5 straipsnio nuostatų. Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijas, kurios įgyvendina valstybės valdžią, bet nėra nustatyti šių valstybės valdžios institucijų tarpusavio santykiai. Be abejo, tai, kad Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje *įtvirtinta valstybės valdžios institucijų sistema*, labai svarbu, nes tai neleidžia (draudžia) kuriai nors vienai valstybės valdžios institucijai sutelkti savo rankose visą valstybės valdžią – pagal šią konstitucinę nuostatą valstybės valdžia turi būti padalinta. Ne mažiau svarbi yra ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata „valdžios galias riboja Konstituciją“, nes ji susaisto valstybės valdžią įgyvendinančias institucijas tuo atžvilgiu, kad nė viena iš jų – Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas, taip pat teismai – negali peržengti joms Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų. Mokslinėje teisės literatūroje pagrįstai nurodoma, kad valdžių padalijimo principas yra priskirtinas *išvestiniams* konstituciniams principams, kad jis kildinamas iš įvairių Konstitucijos nuostatų, kuriose yra įtvirtintas tas ar kitas valdžių padaliji-

²⁴⁰ Žr., pvz.: Otto Pfersmann. Poniatyje razdelenija vlastei i problema „vlasty vo vlasty“ // *Konstyucionnoje pravo: Vostočnoevropejskoje obozrenije*. 2004, Nr. 2 (47), p. 44.

mo principo aspektas; valdžių padalijimo principas yra *sudėtinis* ir *kompleksinis*²⁴¹. Tik sisteminis Konstitucijos, kaip vientiso akto, aiškinimas leidžia atskleisti valdžių padalijimo principo turinį. Šio principo turinys atskleidžiamas įvairiose Konstitucijos nuostatose, pirmiausia tose, kuriose įtvirtinti Seimo, Vyriausybės, Respublikos Prezidento, taip pat teismų įgaliojimai, šių valstybės valdžios institucijų tarpusavio santykiai.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje „byla po bylos“ yra susiformavęs požiūris, kad Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo principas reiškia, jog įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminės valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet tarp jų turi būti pusiausvyra; kiekvienai valstybės valdžios institucijai Konstitucijoje yra nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija; valstybės valdžios institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais; Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu. *Valdžių padalijimo principas nėra statiškas* – Konstitucinis Teismas, savo nagrinėjamuose konstitucinės justicijos bylose aiškindamas Konstitucijos nuostatą, atskleidžia naujus šio principo aspektus, kurie yra būtini nagrinėjamai bylai išspręsti. Konstitucinio Teismo praktika rodo, kad įstatymai, Vyriausybės nutarimai dažnai pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai būtent dėl to, kad yra pažeidžiamas valdžių padalijimo principas (tiesa, Konstitucinio Teismo nutarimuose paprastai nurodoma, kad yra pažeista Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis, pagal kurią valdžios galias riboja Konstitucija).

Konstitucijoje įtvirtinta nemažai įvairių mechanizmų, leidžiančių vienai valstybės valdžios šakai kontroliuoti kitą valdžios šaką ir ją atsverti. Antai pagal Konstituciją įstatymus leidžia Seimas (67 str. 2 p.), tačiau Respublikos Prezidentas turi atidedamojo veto teisę (71 str. 1 d.), kuria Seimas gali įveikti tik daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma (72 str. 2 d.). Konstitucijoje nustatyta, kad Ministrą Pirmininką skiria Respublikos Prezidentas, bet tai jis gali padaryti tik tuomet, jeigu Minist-

²⁴¹ Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2) // *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 24 (16), p. 60.

ro Pirmininko kandidatūrai prieš tai pritaria Seimas (84 str. 4 p.). Respublikos Prezidentas tvirtina Vyriausybės sudėtį (84 str. 4 p.), tačiau Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas pritaria jos programai (92 str. 5 d.). Pagal Konstituciją tik Seimas gali steigti ir panaikinti ministerijas, tačiau tai daryti jis gali tik Vyriausybės siūlymu (67 str. 7 p.). Ar Seimo, Vyriausybės, Respublikos Prezidento aktai neprieštarauja Konstitucijai, sprendžia Konstitucinis Teismas (105 str. 1 ir 2 d.), kurio sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami (107 str. 2 d.). Šie ir kiti panašūs *stabdžių ir atsvarų* mechanizmai nepaneigia valdžių padalijimo principo – jie tiesiog neleidžia kuriai nors vienai valdžios šakai dominuoti kitų valdžios šakų atžvilgiu. Kita vertus, tai, kad kiekviena valstybės valdžios šaka yra atskirta nuo kitos valdžios šakos, yra savarankiška ir nepriklausoma, nereiškia, kad valdžios šakos yra visiškai izoliuotos viena nuo kitos²⁴². Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime yra konstatavęs, kad „stabdžiai ir atsvaros, kuriuos teisminė valdžia (jos institucijos) ir kitos valstybės valdžios (jų institucijos) turi viena kitos atžvilgiu, *negali būti traktuojami kaip atitinkamų valdžių priešpriešos mechanizmai*“²⁴³. Valdžių padalijimo principo paskirtis – *apriboti*, bet *ne susilpninti* valstybės valdžią. Todėl valdžių padalijimo principas, stabdžių ir atsvarų sistema nepaneigia valdžių sąveikos. Svarbu, kad nė viena iš jų neįsiterptų į kitai valdžiai priskirtą kompetenciją.

Pagal Konstituciją Seimas yra Tautos atstovybė (55 str. 1 d.). Minėta, kad įgyvendindamas savo konstitucinius įgaliojimus Seimas vykdo klasikinės demokratinės teisinės valstybės parlamento funkcijas: leidžia įstatymus (įstatymų leidybos funkcija), vykdo vykdomosios valdžios ir kitų valstybės institucijų (išskyrus teismus) parlamentinę kontrolę (kontrolės funkcija), steigia valstybės institucijas, skiria ir atleidžia jų vadovus bei kitus valstybės pareigūnus (steigiamoji funkcija), tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas (biudžetinė funkcija), ir kt. Seimo įgaliojimai įtvirtinti įvairiais būdais: vieni iš jų *expressis verbis* nustatyti pačioje Konstitucijoje, kiti – nustatyti įstatymais, dar kiti yra kildinami iš Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinio statuso (vadinamieji numanomi įgaliojimai).

²⁴² Žr., pvz.: Jan -Erik Lane. *Constitutions and political theory*. Manchester University Press, 1996, p. 94.

²⁴³ Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-894.

Vyriausybė yra vykdomosios valdžios institucija. Jos įgaliojimai nustatyti Konstitucijoje ir įstatymuose, jie taip pat kyla iš Vyriausybės konstitucinės paskirties ir jos konstitucinio statuso. Vyriausybė yra ne tik vykdomoji, bet ir tvarkomoji institucija. Visa tai, ką Vyriausybė daro įgyvendindama Konstitucijoje bei įstatymuose jai nustatytą kompetenciją, yra valstybės valdymo reikalų sprendimas. Valstybės valdymo reikalus Vyriausybė sprendžia priimdama nutarimus (Konstitucijos 95 str. 1 d.). Už savo veiklą Vyriausybė solidarčiai atsako Seimui (Konstitucijos 96 str.1 d.). Seimas gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe, tokiu atveju Vyriausybė privalo atsistatydinti (Konstitucijos 101 str. 3 d. 2 p.).

IV.II.2. Ką reiškia konstitucinė nuostata „reguliuoja įstatymas“?

Konstitucijoje yra nemažai normų, kuriuose nustatyta, kad atitinkamus santykius reguliuoja įstatymas²⁴⁴. Antai Lietuvos Respublikos pilietybė įgyjama gimstant ir kitais įstatymo numatytais pagrindais (12 str. 1 d.); informacija apie asmens privatų gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą (22 str. 2 d.); asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas (30 str. 2 d.); politinių partijų steigimą reglamentuoja įstatymas (35 str. 3 d.); darbo laiko trukmę apibrėžia įstatymas (49 str. 2 d.). Nuostatų, kuriuose *expressis verbis* daroma nuoroda į įstatymus ar iš kurių kyla, kad tam tikrus santykius turi reguliuoti įstatymas, Konstitucijoje yra ir daugiau, iš viso apie 50. Pagal Konstituciją įstatymus leidžia Seimas (67 str. 2 p.), įstatymai taip pat gali būti priimami referendumu (69 str. 4 d.). Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje sąvoka „įstatymas“ yra aiškinama pažodžiui, kaip apimanti tik tuos *teisės aktus, kurie turi įstatymo formą*. Jeigu Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje įstatymo kategorijai priskiriami ir žemesnės negu įstatymai galios aktai, taigi ir vyriausybių leidžiami teisės aktai, tai Lietuvos konstitucinėje teisėje įstatymai yra labai aiškiai atribojami nuo Vyriausybės ir kitų vykdomosios valdžios institucijų leidžiamų teisės aktų. Pagal Konstituciją Vyriausybės nutarimai, Respublikos Prezidento dekretai, ministrų įsakymai turi poįstatyminio teisės akto statusą, jų teisinė galia ma-

²⁴⁴ Sinkevičius V. *Seimo galių ribojimo konstituciniai pagrindai: kai kurie teoriniai aspektai* // Parlamento studijos, 2010, Nr. 9, p. 170–195.

žesnė negu įstatymo. Valdžių padalijimo principo kontekste labai svarbu nustatyti, *kokius teisinius santykius pagal Konstituciją galima reguliuoti tik įstatymais*, o kokie teisiniai santykiai gali būti reguliuojami ir Vyriausybės nutarimais. Kita vertus, neužtenka vien konstatuoti, kad vienus ar kitus santykius pagal Konstituciją turi reguliuoti įstatymas. Ne mažiau svarbu atskleisti, *o kas gi turi būti nustatyta įstatymu, kad būtų galima teigti, jog yra įvykdytas konstitucinis reikalavimas santykius reguliuoti būtent įstatymu*.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota doktrina, kad *jeigu Konstitucijoje nustatyta, jog tam tikrus santykius reguliuoja įstatymas, tai tokie santykiai gali būti reguliuojami tik būtent įstatymo formą turinčiu teisės aktu*. Įstatymas turi būti priimtas subjekto, pagal Konstituciją turinčio teisę leisti įstatymus, t. y. įstatymą turi būti priėmęs Seimas arba jis turi būti priimtas referendumu. Be to, įstatymas turi būti priimtas pagal tokias įstatymų priėmimo procedūras, kurios nustatytos Konstitucijoje ir Seimo statute. Taigi, jeigu Konstitucijoje nustatyta, jog tam tikrus santykius reguliuoja įstatymas, tai tokie santykiai negali būti reguliuojami žemesnės galios teisės aktais – Seimo nutarimais, Vyriausybės nutarimais, Respublikos Prezidento aktais ir kt. Pažymėtina, kad *Konstitucija nenumato vadinamosios deleguotosios įstatymų leidybos*²⁴⁵. Vadinasi, Seimas negali – nei įstatymu, nei kuriuo nors kitu teisės aktu – pavesti Vyriausybei reguliuoti santykių, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami tik įstatymu. Tokius santykius Seimas turi reguliuoti pats, išleisdamas atitinkamą įstatymą. Konstitucinio Teismo jurisprudencija rodo, kad įstatymų leidėjui ne visada lengva apsispręsti, *kokius jo reguliuojamų visuomeninių santykių elementus jis turi nustatyti įstatymu, o ką gali pavesti reguliuoti Vyriausybei*. Su šia problema dažnai susiduriama reguliuojant pensinio aprūpinimo, socialinės paramos, mokesčių, biudžeto sudarymo ir kitus santykius. Konstitucinio Teismo nagrinėtų bylų analizė leidžia atskleisti, *kokie teisinių santykių elementai turi būti nustatyti įstatymu, kokių reikalavimų turi paisyti įstatymų leidėjas, reguliuodamas tuos santykius, kuriuos pagal Konstituciją galima reguliuoti tik įstatymu*.

²⁴⁵ Pritartina prof. E. Jarašiūno nuomonei, kad „teisės leisti įstatymus delegavimo Vyriausybei draudimas yra Konstitucijoje įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai priskirtų įgaliojimų apsaugos doktrinos elementas“. Žr.: Jarašiūnas E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 199.

Minėta, kad viena iš sričių, kuriose Konstituciniam Teismui teko aiškintis, ką reiškia konstitucinė nuostata „reguliuoja įstatymas“, yra *pensinio aprūpinimas ir socialinė parama*. Šių santykių teisinio reguliavimo pagrindai įtvirtinti Konstitucijos 52 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad „valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais *įstatymų* numatytais atvejais“ (išskirta – autoriaus). Šios konstitucinės nuostatos reiškia, kad visuomenė prisiima pareigą prisidėti prie išlaikymo tų savo narių, kurie dėl įstatymuose numatytų priežasčių negali apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti. Socialinės apsaugos priemonės išreiškia visuomenės solidarumo idėją, padeda asmeniui apsisaugoti nuo galimų socialinių rizikų. Vadinasi, socialiniam aprūpinimui pripažįstamas konstitucinės vertybės statusas. Be abejo, socialinės apsaugos, socialinio aprūpinimo, socialinės paramos santykių teisinio reguliavimo turinį lemia įvairūs veiksniai, *inter alia*, valstybės ir visuomenės ištekliai, materialinės ir finansinės galimybės. Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, reguliuodamas minėtus santykius, turi plačią diskreciją: jis gali pasirinkti ir įstatymuose įtvirtinti socialinės paramos teikimo modelį, *inter alia*, įvairias jo formas (valstybinę, privačią, mišrią ir kt.), jis taip pat turi diskreciją pasirinkti pensijų sistemą, nustatyti įvairias pensijų ir socialinės paramos rūšis.

Konstitucijos 52 straipsnį aiškinant Seimo ir Vyriausybės įgaliojimų atribojimo kontekste, svarbu nustatyti, ką reiškia nuostata, kad „pensijos ir socialinė parama nustatoma *įstatymu*“? Ar ši nuostata įstatymų leidėją įpareigoja įstatymu nustatyti tik pensijų ir socialinės paramos rūšis, o visą kitą leidžia pavesti reguliuoti Vyriausybei? Kokios tokiu atveju yra Vyriausybės įgaliojimų ribos? Konstituciniam Teismui ne kartą teko nagrinėti, ar įstatymai ir kiti teisės aktai, reguliuojantys pensijas ir socialinę paramą, neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui būtent dėl to, kad šiuos santykius (jų elementus) reguliavo ne įstatymas, kaip to reikalauja Konstitucija, o atitinkamas Vyriausybės nutarimas. Atskleisdamas, ką reiškia Konstitucijos 52 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog „pensijos ir socialinė parama nustatoma *įstatymu*“, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad *įstatymu turi būti nustatomos ne tik atskiros socialinės paramos rūšys, bet ir socialinės paramos (pensinio aprūpinimo) pagrindai, asmenys, kuriems skiriamos ir mokamos pensijos, pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygos, taip*

*pat pensijų dydžiai*²⁴⁶. Konstituciniai teisinio tikrumo, teisinio saugumo, teisėtų lūkesčių apsaugos reikalavimai suponuoja ir tai, kad *įstatymu nustatytinos senatvės, invalidumo pensijų, kitų socialinės paramos rūšių skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos ir kiti elementai turi būti aiškūs, nediskriminaciniai*. Konstitucijos 52 straipsnis suponuoja ir tai, jog įstatymu nustačius tam tikrą pensinį aprūpinimą valstybei kyla pareiga jį garantuoti nurodytiesiems asmenims tokiais pagrindais bei dydžiais, kurie nustatyti įstatyme; valstybei kyla pareiga pensinio aprūpinimo santykių srityje laikytis konstitucinių teisėtų lūkesčių apsaugos ir teisinio tikrumo principų. Asmenys, atitinkantys įstatyme nustatytas sąlygas, turi teisę reikalauti, kad valstybė jiems skirtų šią pensiją ir ją mokėtų. Be to, teisinis reguliavimas neturėtų būti pernelyg dažnai keičiamas. Priešingu atveju gali būti pakenkta ne tik asmens pasitikėjimui valstybe ir teise, pažeistas teisinės valstybės principas, bet galėtų būti pakenkta ir asmens orumui, jo sveikatai, nesilaikoma iš Konstitucijos 52 straipsnio 1 dalies kylančių imperatyvų. Taigi Konstitucijos 52 straipsnio nuostata „*pensijos ir socialinė parama nustatoma įstatymu*“ įpareigoja Seimą būtent *įstatymu nustatyti visus svarbiausius pensijų bei socialinės paramos santykių elementus*. Vyriausybė pagal Konstituciją to padaryti negali.

Kita vertus, Konstitucija *draudžia Seimui įstatymu pavesti Vyriausybei nustatyti* tuos pensinių bei socialinės paramos santykių elementus, kurie gali ir turi būti nustatomi tik įstatymu. Antai Valstybinių pensijų įstatymo nuostatos, kuriomis *Vyriausybei buvo suteikta teisė* nustatyti „kitas struktūras, kurių veikla buvo nukreipta kovai prieš rezistencinį judėjimą Lietuvoje ar vykdyti Lietuvos gyventojų genocidą“, taip pat patvirtinti „tarnybų ir pareigų, kurias ėjusiems tose institucijose (struktūrose) asmenims *neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos, sąrašą*“, buvo pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai būtent dėl to, kad nepaisoma Konstitucijos 52 straipsnyje įtvirtinto reguliavimo, suponuojančio, kad jeigu norima nustatyti, jog esant tam tikroms sąlygoms atskirų grupių asmenys neturi teisės gauti minėtos pensijos, *tokie asmenys taip pat turi būti nurodomi įstatyme, o ne Vyriausybės nutarime*²⁴⁷.

²⁴⁶ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 38-1236.

²⁴⁷ Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 14-370.

Be abejo, praktikoje dažnai atsiranda poreikis detalizuoti įstatymais nustatytą teisinį reguliavimą. Konstitucija nedraudžia to daryti žemesnės galios teisės aktais, pavyzdžiui, Vyriausybės nutarimais, ministrų įsakymais. Tačiau poįstatyminiais teisės aktais (taigi ir Vyriausybės nutarimais) galima nustatyti tik socialinės apsaugos, socialinės paramos santykius reguliuojančių *įstatymų įgyvendinimo tvarką*. Poįstatyminis teisinis reguliavimas gali apimti tik atitinkamų *procedūrų* nustatymą. Kita vertus, teisėkūroje ne visada lengva nubrėžti *ribą tarp to, kas yra įstatymų įgyvendinimas, o kas yra pačios teisės nustatymas*. Kad ir kaip būtų, Vyriausybės nutarimais nustatomas teisinis reguliavimas (t. y. poįstatyminis teisinis reguliavimas) visada turi būti grindžiamas įstatymu. Kartu Konstitucinis Teismas yra suformavęs doktriną, kad įstatymų leidėjas gali įstatymu pavesti Vyriausybei, ministerijoms, kitoms valstybės valdymo institucijoms detalizuoti įstatyminį teisinį reguliavimą ir tada, kai tokį poreikį objektyviai lemia *būtinumas teisėkūroje remtis specialiomis žiniomis ar specialia profesine kompetencija tam tikroje srityje* (Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d., 2007 m. gegužės 5 d., 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimai). Socialinės apsaugos, socialinės paramos santykių teisinio reguliavimo srityje vadinamoji *specialiųjų žinių* doktrina reiškia, *inter alia*, kad tam tikri įgaliojimai vykdomosios valdžios ar kitoms institucijoms gali būti suteikiami atsižvelgiant į jų funkcijas²⁴⁸. Atitinkami vykdomosios valdžios sprendimai Konstitucinio Teismo yra interpretuojami kaip įstatymų įgyvendinimas. Tačiau, kaip ne kartą savo nutarimuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 52 straipsnyje nurodytų santykių poįstatyminiu *teisniu reguliavimu negalima nustatyti asmens teisės į socialinę paramą atsiradimo sąlygų, taip pat riboti šios teisės apimties*.

²⁴⁸ Pavyzdžiui, ligų sąrašą, kuriomis sergantis asmuo gali būti pripažintas turinčiu tam tikrą neįgalumą, turi teisę nustatyti sveikatos apsaugos ministras atsižvelgdamas į atitinkamos gydytojų komisijos pasiūlymus. Būtų neracionalu aiškinti Konstitucijos nuostatą „*socialinė parama nustatoma įstatymu*“ kaip esą reiškiančios, jog būtent parlamentas įstatymu turi nustatyti minėtą ligų sąrašą. Tam reikia specialios profesinės medikų kompetencijos, specialių medicininių žinių, tad įstatymų leidėjas gali pavesti tai nustatyti atitinkamoms vykdomosios valdžios institucijoms. Nuostata, kad įstatymų leidėjas gali įstatymu pavesti Vyriausybei, ministerijoms, kitoms valstybės valdymo institucijoms detalizuoti įstatyminį teisinį reguliavimą ir tada, kai tokį poreikį objektyviai lemia būtinumas teisėkūroje remtis *specialiomis žiniomis ar specialia profesine kompetencija tam tikroje srityje*, yra suformuluota Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarime // *Valstybės žinios*, Nr. 2005, Nr. 19-623.

Analogiško požiūrio į tai, ką reiškia nuostata „nustato įstatymas“, Konstitucinis Teismas laikosi aiškindamas ir Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“ turinį. Pažymėtina, kad ši konstitucinė nuostata susijusi su kitomis Konstitucijos nuostatomis, *inter alia*, su Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktu, pagal kurį valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus nustato Seimas. Reguluodamas mokesčių santykius įstatymų leidėjas taip pat yra saistomas konstitucinių teisingumo, proporcingumo principų, valstybės valdžios padalijimo, teisinės valstybės, asmenų lygiateisiškumo, asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos bei kitų konstitucinių principų. Nustatantį mokesčius įstatymų leidėją saisto ir valstybės išpareigojimai, kylantys iš Lietuvos narystės Europos Sąjungoje. Konstitucinio Teismo praktika rodo, kad konstituciniai ginčai neretai kildavo būtent dėl to, kad *Seimas ir Vyriausybė nevienodai aiškino, kokie mokesčių, kitų įmokų į biudžetus ir rinkliavų elementai turi būti (gali būti) nustatyti tik įstatymais, o kokie Vyriausybės nutarimais ar dar žemesnės galios vykdomosios valdžios aktais*. Diskutuojant dėl Seimo ir Vyriausybės įgaliojimų mokesčių srityje neišvengiamai susiduriama su klausimais: kokie mokesčio elementai yra esminiai? Kada galima teigti, kad esminiai mokesčių elementai yra nustatyti būtent įstatymu? Ar tai, kad yra vartojama mokesčio esminio elemento sąvoka, reiškia, kad yra ir ne tokių svarbių mokesčių elementų, kuriuos gali nustatyti ne įstatymų leidėjas, o Vyriausybė? Tai tik kai kurie teoriniai ir praktiniai klausimai, susiję su konstitucinės nuostatos „*mokesčius nustato įstatymai*“ samprata. Savo veiklos pradžioje vienoje pirmųjų nagrinėtų mokesčių bylų Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog pagal Konstituciją *Vyriausybė turi įgaliojimus nustatyti žyminio mokesčio tarifus*²⁴⁹. Nors Konstitucinis Teismas nurodė, kad „žyminis mokestis, nors ir pavadintas mokesčiu, savo esme skiriasi nuo mokesčių tikrąja to žodžio prasme (reguliarių mokesčių), kadangi yra tiesiogiai atlygintinio pobūdžio“, vis dėlto negalima nematyti, kad 1996 m. kovo 15 d. nutarime Konstitucinis Teismas suformulavo principinę nuostatą, kad pagal Konstituciją galima ir tokia teisinė situacija, kai Seimas įveda *žyminį mokesį, o Vyriausybė nustato šio mokesčio tarifus*. Panašaus požiūrio Konstitucinis Teismas laikėsi ir

²⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 25-630.

byloje, kurioje buvo tirama, ar Konstitucijai neprieštarauja Akcizų įstatymo nuostatos, pagal kurias „akcizais apmokestinamas prekes ir *tarifus* iki 1999 m. sausio 1 d. *nustato Vyriausybė*“²⁵⁰.

Vėliau nagrinėtuose Konstitucinio Teismo bylose tokia Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato *įstatymai*“ samprata buvo gerokai pakeista. Galima sakyti, ji beveik visiškai pasikeitė. Konstitucinis Teismas 2002 m. birželio 3 d. nutarime²⁵¹ konstatavo, kad pagal Konstituciją mokesčiai ir kiti privalomi mokėjimai į biudžetą gali būti nustatyti *tik įstatymu* ir kad nustatant mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus *įstatyme privalo būti apibrėžti tokie esminiai mokesčio, kito privalomo mokėjimo elementai kaip mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimties bei lengvatos*. Dar vėliau Konstitucinis Teismas nurodė, kad ir tokie esminiai mokesčio elementai kaip *baudos ir delspinigiai turi būti nustatomi tik įstatymu*²⁵². Taigi Vyriausybės įgaliojimai reguliuojant mokesčių ir kitų privalomų mokėjimų į biudžetą santykius buvo gerokai sumažinti. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją Vyriausybė gali nustatyti mokesčių įstatymo įgyvendinimo tvarką, taip pat ir konkretaus mokėtino mokesčio apskaičiavimo tvarką²⁵³. (Apie mokesčių konstitucinę doktriną smulkiau žr. V.II sk.)

Konstitucinėje jurisprudencijoje Konstitucija suprantama kaip vienas aktas, kurio visos nuostatos susijusios ir sudaro darnią sistemą. Konstituciją sudaro normos ir principai, Konstitucija turi ne tik raidę, bet ir dvasią. Konstitucijoje įtvirtintas teisių ir laisvių prioritetas, nuostata, kad asmens teisės yra prigimtinės (18 str.), reiškia ir tai, kad viskas, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, turi būti reguliuojama įstatymais.

Jeigu reikėtų trumpai apibūdinti, kokiais kriterijais remiantis galima atriboti įstatymą nuo Vyriausybės nutarimo, koks yra įstatymo ir

²⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 91-2533.

²⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 55-2199.

²⁵² Konstitucinio Teismo 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 135-4903.

²⁵³ Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 109-4887.

Vyriausybės nutarimo santykis, galima konstatuoti, jog konstitucinėje jurisprudencijoje laipsniškai susiformavo tokia *doktrina*: jeigu Konstitucijoje nustatyta, jog tam tikrus santykius reguliuoja įstatymas, tai tokie santykiai gali būti reguliuojami tik tokiu teisės aktu, kuris turi būtent įstatymo formą; tokie santykiai negali būti reguliuojami mažesnės galios teisės aktais – Seimo nutarimais, Vyriausybės nutarimais, Respublikos aktais ar kitais poįstatyminiais teisės aktais; tokiais atvejais įstatyme turi būti nustatyti visi svarbiausi reguliuojamų santykių elementai; Vyriausybės nutarimai turi būti priimami remiantis įstatymais; jeigu Konstitucija nereikalauja tam tikrų santykių reguliuoti įstatymais, Vyriausybė gali leisti nutarimus remdamasi jai priskirtais įgaliojimais (svarbu, kad taip nebūtų įsiterpiama į kitai institucijai priskirtus įgaliojimus); Vyriausybės nutarimas paprastai yra įstatymo normų taikymo aktas, nesvarbu, ar Vyriausybė nutarimas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo; Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia*, tai, kad Vyriausybės nutarimai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai; Vyriausybės nutarimai negali keisti įstatymo normų turinio, jame negali būti tokių teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis. Nors aiškinant Konstituciją aiškiai vyrauja *funkcinis* (interpretatyvistinis) požiūris į Konstituciją, atribojant Seimo ir Vyriausybės įgaliojimus, Konstitucinio Teismo sprendimuose neretai prioritetas suteikiamas *formaliajai* Konstitucijos nuostatų sampratai.

IV.II.3. Draudimas įsiterpti į kitoms valstybės valdžios institucijoms priskirtus konstitucinius įgaliojimus

Vienas iš valdžių padalijimo principo elementų yra tas, kad *Konstitucijoje tiesiogiai nustatčius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti, tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu*. Nors Konstitucijoje nėra *expressis verbis* nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia ginčus dėl atskiroms valstybės valdžios institucijoms priklausančios kompetencijos, tačiau bylos, kuriose buvo nagrinėjama, ar atitinkamas Vyriausybės nutarimas neprieštaruja įstatymui, neretai buvo susijusios būtent su Seimui ir Vyriausybei priskirtais

įgaliojimais, jų apimtimi. Viena iš įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios „konkurencijos“ sričių yra valstybės biudžetas. Čia galima pastebėti įstatymo leidėjo nenuoseklumą: vienais atvejais įstatymų leidėjas įstatymu perduoda Vyriausybei įgaliojimus, kurie pagal Konstituciją priklauso tik jam, o kitais – įstatymu prisiima sau tuos įgaliojimus, kurie pagal Konstituciją yra priskirti tik Vyriausybei. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad ir vienu, ir kitu atveju nepaisoma Konstitucijoje nustatytų Seimo ir Vyriausybės įgaliojimų biudžeto srityje, pažeidžiamas konstitucinis valdžių padalijimo principas.

Antai Vyriausybė prašė Konstitucinio Teismo ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo priimtų Žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo, Sveikatos sistemos įstatymo, Mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymo, Biudžeto sandaros įstatymo, taip pat Seimo statuto nuostatos, kuriose buvo įtvirtinta, kad *Vyriausybė, rengdama valstybės biudžeto projektą, privalo į jį įtraukti tam tikro įstatymuose nustatyto dydžio asignavimus (išreikštus santykinėmis bendro vidaus produkto dalimis)* atitinkamai žemės ūkiui, sveikatos sistemai, mokslui, studijoms ir švietimui finansuoti. (Antai Sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnyje buvo nustatyta, kad „bazinis Lietuvos nacionalinės sveikatos sistemos veiklos finansavimo dydis, įskaitant valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų lėšas bei privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšas, kiekvienais metais turi sudaryti ne mažiau kaip 5 procentus bendrojo vidinio produkto vertės.“) Ginčijamos Biudžeto sandaros įstatymo ir Seimo statuto nuostatos *įpareigojo Vyriausybę į valstybės biudžeto projektą įtraukti tokius asignavimų Seimui dydžius, kokių nustatė Seimo valdyba. Savo abejones nurodytų įstatymų nuostatų konstitucingumu Vyriausybė motyvavo tuo, kad iš anksto įstatymu nustačius konkrečius atskirų valstybės funkcijų finansavimo rodiklius, išreikštus santykinėmis bendrojo vidaus produkto ar nacionalinio biudžeto dalimis, ribojami Vyriausybės konstituciniai įgaliojimai savarankiškai rengti valstybės biudžeto projektą. Vyriausybė teigė, kad toks reguliavimas neleidžia tinkamai planuoti „kitų valstybės funkcijų bei programų finansavimo“, pažeidžia konstitucinį valdžių padalijimo principą. Seimo atstovai nesutiko su Vyriausybės argumentais ir teigė, kad ne visi valstybės socialiniai tikslai yra lygiaverčiai, kad Seimas turi konstitucinę teisę spręsti, kurios valstybės socialinės funkcijos yra svarbiausios. Seimo atstovų teigimu, įstatymu*

nustatęs, kokia santykinė bendrojo vidaus produkto dalis (pinigine išraiška) bus skiriama žemės ūkiui, sveikatos sistemai, mokslui ir švietimui finansuoti, Seimas „įgyvendino savo finansinę kompetenciją ir deklaravo valstybės prioritetus“, „neapribojo bei nepaneigė Vyriausybės įgaliojimų rengti ir teikti Seimui valstybės biudžeto projektą“.

Nagrinėdamas bylą, Konstitucinis Teismas pirmiausia turėjo atskleisti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių Seimo ir Vyriausybės biudžetinę kompetenciją, turinį. Konstitucijos 94 straipsnio 4 punkte nustatyta, kad valstybės biudžeto projektą rengia Vyriausybė. Pagal Konstitucijos 130 straipsnį Vyriausybė sudaro valstybės biudžeto projektą ir pateikia jį Seimui. Konstitucijos 67 straipsnio 14 punkte nustatyta, kad Seimas tvirtina valstybės biudžeto projektą. Pagal Konstitucijos 131 straipsnio 1 dalį valstybės biudžeto projektą svarsto Seimas ir tvirtina įstatymu iki naujųjų biudžetinių metų pradžios. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Konstitucijoje nėra teisės normų, nustatančių, jog valstybės biudžeto projektą gali rengti ir teikti Seimui svarstyti bei tvirtinti ne Vyriausybė, o kuri nors kita valstybės institucija arba kuris nors kitas subjektas. Taigi Konstitucijoje įgaliojimai rengti valstybės biudžeto projektą yra nustatyti tik Vyriausybei. Konstitucijos nuostata, kad įgaliojimus rengti valstybės biudžeto projektą turi Vyriausybė, reiškia, jog Vyriausybė – ir tik ji – turi įgaliojimus valstybės biudžeto projekte numatyti, kiek lėšų ir iš kokių pajamų šaltinių turėtų būti gauta, kiek lėšų ir kokiems tikslams turėtų būti skirta, ir kt. Valstybės biudžeto projekte numatydamą valstybės išlaidas, Vyriausybė yra saistoma atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvo, konstitucinio valdžių padalijimo principo, kitų Konstitucijos normų ir principų. Rengdama valstybės biudžeto projektą, Vyriausybė turi atsižvelgti į Konstitucijoje įtvirtintas valstybės funkcijas, į esamą ekonominę ir socialinę padėtį, į visuomenės ir valstybės poreikius bei galimybes, į turimus ir numatomus gauti finansinius išteklius bei valstybės įsipareigojimus, kitus svarbius veiksnius. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog konstitucinė valstybės biudžeto samprata suponuoja tai, kad valstybės biudžeto projekto rengimas (sudarymas), biudžeto svarstymas Seime ir jo patvirtinimas įstatymu, biudžeto vykdymas yra atskiros biudžeto proceso stadijos, kad rengiant valstybės biudžeto projektą ir svarstant bei tvirtinant valstybės biudžetą Seimo, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos, ir Vyriausybės, kaip vykdomosios valdžios instituci-

jos, įgaliojimai yra atriboti ir kad šioje srityje taip pat turi būti užtikrintas konstitucinis valdžių padalijimo principas. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad pagal Konstituciją Seimas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų apriboti arba paneigti Vyriausybei Konstitucijoje nustatyti įgaliojimai rengti valstybės biudžeto projektą. Valstybės valdžią vykdančios institucijos, taigi, ir Seimas, negali viršyti Konstitucijoje joms nustatytų įgaliojimų; Konstitucija draudžia vienai valstybės valdžios institucijai įsiterpti į kitai valstybės valdžios institucijai Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus. Konstitucinio Teismo nutarime nurodoma, kad Sveikatos sistemos įstatyme nustačius, jog sveikatos sistemos veiklai finansuoti valstybės biudžete ir savivaldybių biudžetuose kasmet turi būti skiriama tam tikra išlaidų dalis, *ne mažesnė už iš anksto fiksuotąją (išreikšta santykinę bendrojo vidaus produkto vertės dalimi)*, Vyriausybė, rengdama metinį valstybės biudžeto projektą, privalo jame numatyti tokį išlaidų sveikatos sistemos veiklai finansuoti dydį, koks yra nustatytas Sveikatos sistemos įstatyme. Tokiu teisiniu reguliavimu yra *ribojami Vyriausybės konstituciniai įgaliojimai rengti valstybės biudžeto projektą biudžetiniams metams* atsižvelgiant į esamą socialinę ir ekonominę padėtį, į visuomenės ir valstybės poreikius bei galimybes, į turimus ir numatomus gauti finansinius išteklius bei valstybės įsipareigojimus, kitus svarbius veiksnius. Analogiškai buvo įvertintas ir kituose ginčijamuose įstatymuose nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį Vyriausybė, rengdama valstybės biudžeto projektą, privalėjo įtraukti į jį tam tikras įstatymu iš anksto nustatytas išlaidų dalis. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad toks įstatymuose nustatytas teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijos 94 straipsnio 4 punkto nuostatai, kad Vyriausybė rengia valstybės biudžeto projektą, ir Konstitucijos 130 straipsnio nuostatai, kad valstybės biudžeto projektą sudaro Vyriausybė. Toks įstatymuose nustatytas teisinis reguliavimas taip pat buvo pripažintas kaip nesuderinamas su Konstitucijos 5 straipsniu, konstituciniu valdžių padalijimo principu ir konstituciniu teisinės valstybės principu. Konstitucinis Teismas nurodė ir tai, kad pagal Konstituciją tik Seimas turi įgaliojimus tvirtinti biudžetą, kad pagal Konstituciją valstybės biudžeto projekto patvirtinimas (valstybės biudžeto įstatymo priėmimas) – tai galutinis biudžeto suformavimas. Seimo konstituciniai įgaliojimai tvirtinti valstybės biudžeto projektą apima ir Seimo įgaliojimus nustatyti valstybės biudžeto pajamų šaltinius, planuojamas valstybės

biudžeto pajamas bei jų dydžius, taip pat valstybės biudžeto išlaidas, subjektus, kuriems skiriamos valstybės biudžeto lėšos, asignavimų dydžius ir kt. Taigi Seimas, įstatymu tvirtindamas valstybės biudžetą, turi teisę nustatyti ir tai, kiek lėšų skirti žemės ūkio, sveikatos apsaugos, švietimo ir kitoms sritims finansuoti. Kartu Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad Seimas jam Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų tvirtinti valstybės biudžeto projektą negali atsakyti arba perduoti kitoms valstybės institucijoms, o šios negali iš Seimo perimti tų įgaliojimų. Priešingu atveju būtų paneigti Seimo konstituciniai įgaliojimai tvirtinti valstybės biudžeto projektą: taip būtų paneigtas konstitucinis valdžių padalijimo principas, pažeistas Konstitucijos 5 straipsnis²⁵⁴.

Minėta, kad yra buvę atvejų, kai Seimas savo priimtu įstatymu perduoda Vyriausybei tokius biudžetinius įgaliojimus, kurie pagal Konstituciją priklauso tik pačiam Seimui. Pavyzdžiui, Seimas 1997 m. gruodžio 2 d. priėmė „Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymą“, kuriuo 10 straipsnio 4 punkte buvo nustatyta, kad *Vyriausybei arba jos įgaliojimai institucijai suteikiama teisė, „perskirsčius ministerijų, apskričių, departamentų, valstybės tarnybų kai kurias funkcijas, atitinkamai pakeisti patvirtintus asignavimus“*. Vykdydama šį įstatymą, Vyriausybė priėmė keletą nutarimų, kuriais, *inter alia*, reorganizavo Lietuvos standartizacijos departamentą ir pavedė Finansų ministerijai sumažinti Lietuvos standartizacijos departamentui 1998 metų biudžeto įstatyme numatytus asignavimus bei paskirstyti šias lėšas kitoms valstybės institucijoms, kurioms buvo perduotos kai kurios Lietuvos standartizacijos departamento funkcijos. Vyriausybės nutarimais taip pat buvo perskirstytos kai kurių ministerijų funkcijos, o Finansų ministerijai buvo pavesta atitinkamai perskirstyti 1998 metų biudžeto įstatyme numatytus asignavimus. Konstituciniam Teismui sprendžiant, ar nurodytos įstatymo nuostatos neprieštarauja Konstitucijai, Seimo atstovai teigė, kad Konstitucija nustato, jog Vyriausybė vykdo biudžetą, ir kad Seimas, suteikdamas Vyriausybei teisę pakeisti patvirtintus asignavimus, *neperleido jam priklausančios išimtinės teisės keisti valstybės biudžetą, o tik nustatė Vyriausybei papildomus įgaliojimus vykdant valstybės biudžetą, t. y. atitinkamai perskirstyti lėšas*

²⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 72-3080.

neviršijant bendrų biudžeto įstatyme nustatytų asignavimų, skirtų viešoms ar kitoms valdymo funkcijoms finansuoti; šios lėšos institucijoms buvo perskirstytos dėl to, kad buvo perskirstytos atitinkamos jų valdymo funkcijos, kurioms finansuoti Seimas yra patvirtinęs biudžetinius asignavimus. Seimo atstovų nuomone, perskirsčius lėšas bendra išlaidų suma ir jų paskirtis, patvirtinta biudžeto įstatymu, liko nepakitusi, o Vyriausybės teisė perskirstyti asignavimus vertintina kaip techninė taisyklė, leidusi veiksmingiau ir operatyviau naudoti valstybės biudžeto lėšas administracinei reformai vykdyti. Be to, Seimo atstovai atkreipė dėmesį į tai, kad Vyriausybė įgijo teisę perskirstyti lėšas, kurios buvo numatytos biudžeto įstatymo *priedėliuose* – pats biudžeto įstatymas, jame įtvirtinta bendra išlaidų suma ir jų paskirtis, kaip teigė Seimo atstovai, liko nepakitusi.

Konstitucinis Teismas nesutiko su tokiu požiūriu. Teismas konstatavo, kad Konstitucija atskiria Seimo ir Vyriausybės galias biudžeto sudarymo ir vykdymo srityje. Pagal Konstituciją biudžetinais metais Seimas gali pakeisti biudžetą, bet jis keičiamas pagal tą pačią tvarką, pagal kurią sudaromas, priimamas ir patvirtinamas (Konstitucijos 132 straipsnio 2 dalis). Konstitucijoje nustatyta, kad valstybės biudžetą Seimas tvirtina įstatymu. Šiam įstatymui būdinga tai, kad jame patvirtinama bendra pajamų ir išlaidų suma. Biudžeto įstatymas turi priedėlius, kuriuose biudžeto išlaidos paskirstomos ir detalizuojamos ministerijoms, departamentams, valstybinėms tarnyboms, įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms; įstatymo priedėliuose biudžeto išlaidos paskirstomos ir pagal kitus rodiklius (pagal socialines ekonomines programas, pagal pavadinimus, t. y. išskiriant išlaidas bendram valstybės valdymui, krašto apsaugai, švietimui, sveikatos apsaugai ir t. t.). Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad visos biudžeto įstatymo dalys (taip pat priedėliai) sudaro vieną visumą, tarpusavyje yra neatskiriama susijusios ir turi vienodą teisinę galią. Priedėlių atskirti nuo biudžeto įstatymo negalima, nes keičiant juose konkrečiai išdėstytą turinį keičiasi ir viso biudžeto įstatymo turinys. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad biudžeto lėšų perskirstymo, kurį pagal ginčijamą įstatymą galėjo atlikti Vyriausybė, negalima laikyti biudžeto vykdymu. Vyriausybei suteikta teisė perskirstyti biudžeto lėšas – kai pasikeičia valstybės institucijų funkcijos – negali būti aiškinama vien kaip techninė taisyklė. Suteikus Vyriausybei ar jos įgaliotai institucijai teisę pakeisti Biudžeto įstatymo priedėliuose atskiriems asignavimų valdytojams numatytas iš-

laidų sumas, kartu buvo nustatyta, kad Vyriausybė arba jos įgaliota institucija turi teisę savo aktais, t. y. poįstatyminiais teisės aktais keisti Seimo priimtą biudžeto įstatymą. Tačiau biudžeto įstatymas, kaip ir kiekvienas kitas įstatymas, gali būti keičiamas tik įstatymu, jis negali būti keičiamas mažesnės galios teisės aktais. Konstitucinis Teismas nutarė, kad ginčijamomis įstatymo normomis Seimas dalį savo biudžetinių teisių perleido Vyriausybei ir kad taip buvo pažeista Konstitucija, *inter alia*, jos 5 straipsnis, pagal kurį valdžios galias riboja Konstitucija²⁵⁵.

Įstatymų leidėjas pagal Konstituciją negali įstatymais nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kai į įgaliojimus, kurie Konstitucijoje priskirti atitinkamai valdžios institucijai, įsiterpia Konstitucijoje nenumatyti subjektai. Tai ypač svarbu apsaugant teismų savarankiškumą ir nepriklausomumą. Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi²⁵⁶. Aiškindamas šią konstitucinę nuostatą, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas – vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų: teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Asmens teisė į teisminę gynybą neatsiejama nuo kitų Konstitucijos normų ir principų – lygiateisiškumo, teisės į žalos atlyginimą, teisės į tinkamą teisinį procesą ir kt.²⁵⁷ Teismai, būdami savarankiška ir nepriklausoma valstybės valdžia, vykdydami jiems pavestas funkcijas, nėra pavaldūs nei įstatymų leidžiamajai, nei vykdomajai valdžiai, kurioms draudžiama kištis į teismų veiklą²⁵⁸.

²⁵⁵ Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 61-2015.

²⁵⁶ Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje išskiriamos įvairios teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijos: 1) teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumas; 2) teisėjo asmens neliečiamumas; 3) teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos; 4) teisminės valdžios, kaip visavertės valdžios, savivalda; 5) teismų finansinio ir materialinio techninio aprūpinimo garantijos (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1996 m. balandžio 18 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. vasario 5 d., 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimai, 2000 m. sausio 12 d. sprendimas).

²⁵⁷ Abramavičius A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 3 (117), p. 22.

²⁵⁸ Šinkūnas H. Valdžių padalijimo principas ir teisminės valdžios vieta valdžių padalijimo sistemoje // *Teisė*, 2003, Nr. 49, p. 119.

Pagal Konstitucijos 112 straipsnio 2 dalį Aukščiausiojo Teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką skiria ir atleidžia Seimas Respublikos Prezidento teikimu; Apeliacinio teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką skiria Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu (112 straipsnio 3 dalis); apylinkių, apygardų ir specializuotų teismų teisėjus ir pirmininkus skiria, jų darbo vietas keičia Respublikos Prezidentas (112 straipsnio 4 dalis). Konstitucijoje įtvirtinti Respublikos Prezidento įgaliojimai, susiję su teisėjų paskyrimu ir atleidimu, aiškintini neatsiejamai nuo Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies, kurioje nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija turi konstitucinius įgaliojimus patarti Respublikos Prezidentui *dėl visų teismų teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų*²⁵⁹, išskyrus Konstitucinio Teismo teisėjų paskyrimą ir atleidimą iš pareigų²⁶⁰. Konstitucija neleidžia nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad Respublikos Prezidento veiksmus skiriant ar atleidžiant teisėjus galėtų lemti (jie būtų saistomi) *Konstitucijoje nenumatytų institucijų ar pareigūnų sprendimais*. Užtikrinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą ypač svarbu aiškiai atriboti teismų veiklą nuo vykdomosios valdžios; teismų veikla nėra ir negali būti laikoma valdymo sritimi, priskirta kuriai nors vykdomosios valdžios institucijai. Konstitucinis Teismas nepalaikė įstatymų leidėjo ketinimų įtraukti į teisėjų skyrimo procedūrą teisingumo ministrą. Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime yra konstatavęs, kad Teismų įstatymo nuostatos, pagal kurias apylinkių, apygardų teismų teisėjus Respublikos Prezidentas galėjo skirti ir atleisti ne tik Teismų tarybos patarimu, bet ir *teisingumo ministro teikimu*, prieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „*ginčijamuose Įstatymo straipsniuose, jų dalyse įtvirtintus teisingumo ministro teikimą Teisėjų tarybos patarimas netenka Konstitucijoje nustatytos prasmės, nes tokiu atveju Respublikos Prezidento veiksmus sąlygoja ne vien Teisėjų*

²⁵⁹ Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime yra konstatavęs, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija turi konstitucinius įgaliojimus patarti Respublikos Prezidentui dėl visų teismų teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų // *Valstybės žinios*, Nr. 51-1894.

²⁶⁰ Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 71-2561.

tarybos patarimas, bet ir Konstitucijoje nenumatytas teisingumo ministro teikimas. Tokiu teisiniu reguliavimu pažeidžiama Konstitucijoje nustatyta teisėjų korpuso formavimo tvarka, įsiterpiama į Respublikos Prezidento ir Konstitucijoje numatytos specialios teisėjų institucijos kompetenciją²⁶¹.

Jeigu šiame kontekste vertintume *Diplomatinės tarnybos įstatymo*²⁶² 31 straipsnio 1 dalies nuostatas, susijusias su Lietuvos Respublikos diplomatinėjų atstovų skyrimu, būtų pagrindas abejojti, ar Konstitucijai neprieštarauja kai kurie šioje dalyje nustatytos diplomatinio atstovo skyrimo procedūros elementai. Pagal Konstituciją Lietuvos Respublikos diplomatinis atstovas užsienio valstybėse ir prie tarptautinių organizacijų skiria ir atšaukia Respublikos Prezidentas Vyriausybės teikimu (84 str. 3 p.). Taigi pagal Konstituciją diplomatinėjų atstovų užsienio valstybėse ir prie tarptautinių organizacijų skyrimo ir atšaukimo klausimus sprendžia Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė – ji teikia Respublikos Prezidentui diplomatinėjų atstovų kandidatūras. Diplomatinės tarnybos įstatymo 31 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad diplomatinis atstovas (nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius) yra skiriamas taip: „Iš anksto kandidatūrą apsvarsčius Seimo užsienio reikalų komitete, Lietuvos Respublikos diplomatinėjų atstovų užsienio valstybėje, gavus tos užsienio valstybės sutikimą priimti (*agremaną*), Vyriausybės teikimu skiria Respublikos Prezidentas dekretu, kurį taip pat pasirašo Ministras Pirmininkas“. Tokia pačia tvarka skiriamas ir diplomatinis atstovas prie tarptautinės organizacijos, skirtumas tik tas, kad nereikia gauti *agremano*. Taigi pagal *Diplomatinės tarnybos įstatymą* diplomatinio atstovo kandidatūra iš anksto turi būti apsvarstyta Seimo užsienio reikalų komitete. Ką reiškia ši įstatymo nuostata, kokios reikalavimo iš anksto apsvarstyti kandidatūrą Seimo užsienio reikalų komitete pasekmės? Nuo atsakymo į šį klausimą priklauso ir atsakymas į tai, ar nurodyta įstatymo nuostata neprieštarauja Konstitucijai. Nurodyta įstatymo nuostata neprieštarautų Konstitucijai tik tuo atveju, jeigu teigtume, kad ši nuostata neužkerta kelio Vyriausybei teikti diplomatinio atstovo kandidatūrą Respublikos Prezidentui net ir tada, kai šios kandidatūros nėra iš anksto apsvarstęs Seimo užsienio reikalų komitetas. Tačiau ši įstatymo nuostata

²⁶¹ Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.

²⁶² Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 7-140.

gali būti aiškinama ir kitaip: joje *expressis verbis* įtvirtinta viena iš sąlygų, kuri turi būti įvykdyta, kad diplomatinis atstovas galėtų būti paskirtas – jo kandidatūrą turi iš anksto apsvarstyti Seimo užsienio reikalų komitetas. Vadinasi, kol tai nepadaryta, Vyriausybė negali teikti diplomatinio atstovo kandidatūros Respublikos Prezidentui. Būtent taip ši įstatymo nuostata iki šiol yra interpretuojama diplomatinė atstovų skyrimo praktikoje. Konstitucinis Teismas dar nėra nagrinėjęs, ar ši įstatymo nuostata neprieštarauja Konstitucijai. Manytina, kad jeigu kiltų konstitucinis ginčas, galimi keli Konstitucinio Teismo sprendimai. Vienas iš jų galėtų būti grindžiamas konstitucinėje jurisprudencijoje suformuota doktrina, kad „pagal Konstituciją įstatymais negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kai į įgaliojimus, kurie Konstitucijoje priskirti atitinkamai valdžios institucijai, įsiterpia Konstitucijoje nenumatyti subjektai“. Įstatyme nustatytas reikalavimas diplomatinio atstovo kandidatūrą iš anksto apsvarstyti Seimo užsienio reikalų komitete reiškia, kad tol, kol tai nepadaryta, Vyriausybė negali teikti diplomatinio atstovo kandidatūros Respublikos Prezidentui. Vadinasi, Vyriausybės – o kartu ir Respublikos Prezidento – veiksmus lemia, *inter alia*, tai, ar Seimo užsienio reikalų komitetas iš anksto apsvarstė diplomatinio atstovo kandidatūrą. Taigi Konstitucijoje nenumatyta institucija – Seimo užsienio reikalų komitetas – įsiterpia į Vyriausybės ir Respublikos Prezidento įgaliojimus. Konstitucija tai draudžia²⁶³. Galimas ir kitoks Konstitucinio Teismo sprendimas. Jis galėtų būti grindžiamas vadinama „įstatymo turinio teisingo išaiškinimo“ taisykle, kai ginčijamai įstatymo nuostatai suteikiama tokia samprata, kad ji atitiktų Konstituciją. Pasirinkus tokį kelią, įstatymo nuostata „diplomatinio atstovo kandidatūrą iš anksto apsvarstė Seimo užsienio reikalų komitete“ turėtų būti išaiškinama kaip reiškianti tik tai, kad Seimo užsienio reikalų komitetas gali iš anksto svarstyti kandidatūrą, bet tai, kad jis nesvarsto kandidatūros ar jai nepritaria nesukelia jokių

²⁶³ Diplomatinės tarnybos įstatyme nieko nerašoma apie tai, kokios pasekmės kyla, jeigu Seimo užsienio reikalų komitetas nepritaria diplomatinio atstovo kandidatūrai. Įstatyme aiškiai įtvirtintas tik reikalavimas kandidatūrą iš anksto apsvarstyti Seimo užsienio reikalų komitete. Tokia įstatymo formuluoatė yra gana dviprasmiška, nes ji gali būti aiškinama ir kaip reiškianti, jog įstatymas reikalauja tik to, kad Seimo užsienio reikalų komitetas turi apsvarstyti kandidatūrą ir pareikšti dėl jos savo nuomonę, bet gali būti aiškinama kaip reiškianti ir tai, kad jeigu Seimo užsienio reikalų komitetas nepritaria kandidatūrai, Vyriausybė negali teikti šios kandidatūros Respublikos Prezidentui, o Respublikos Prezidentas negali asmens skirti diplomatinio atstovu.

teisinių pasekmių nei Vyriausybei, nei Respublikos Prezidentui – Vyriausybė gali teikti diplomatinio atstovo kandidatūrą Respublikos Prezidentui, o Respublikos Prezidentas gali asmenį paskirti diplomatinio atstovu.

IV.II.4. Seimo statuto, kaip teisės akto, ypatumai

Konstitucijoje Seimo struktūra ir darbo tvarka nėra nustatyta, joje įtvirtinti tik kai kurie Seimo struktūros ir darbo tvarkos elementai. Pagal Konstitucijos 76 straipsnį „Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas. Seimo statutas turi įstatymo galią“. Ši konstitucinė nuostata, *inter alia*, reiškia, kad Seimas turi *konstitucinę pareigą* nustatyti savo struktūrą ir darbo tvarką, kad Seimo struktūra ir darbo tvarka turi būti nustatyta būtent Seimo statute.

Atskleidžiant šių konstitucinių nuostatų turinį, būtina atsakyti į kelis klausimus. Visų pirma, kodėl Konstitucijoje vartojama formuluotė „Seimo statutas turi įstatymo galią“ ir nėra įtvirtinta nuostata, kad „Seimo statutas yra įstatymas“? Antra, kas pagal Konstituciją yra „Seimo struktūra ir darbo tvarka“, kurie gali būti nustatyti Seimo statutu?

Konstitucijoje įtvirtintas valstybės valdžių padalijimo principas. Minėta, kad Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra ne kartą konstatavęs, jog konstitucinis valdžių padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra, kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kad konkretus institucijos kompetencijos turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais, kad Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsakyti ir kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu²⁶⁴. Respublikos Prezidentas yra vykdomosios valdžios dalis. Aiškinant Konstitucijos

²⁶⁴ Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 5-186; Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 38 – 1236; Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 56- 2766.

76 straipsnio nuostatas Seimo ir Respublikos Prezidento teisinių santykių kontekste pasakytina, jog Seimas – kaip Tautos atstovybė – pagal Konstituciją turi įgaliojimus pats *savarankiškai nusistatyti savo struktūrą ir darbo tvarką*, kad šių įgaliojimų įgyvendinimas negali priklausyti nuo kitų valstybės valdžią vykdančių institucijų, taigi ir nuo Respublikos Prezidento. Jeigu Konstitucijoje būtų įtvirtinta, kad Seimo statusas yra įstatymas, Seimo statusas, kaip ir kiekvienas kitas Seimo priimtas įstatymas, turėtų būti perduodamas pasirašyti ir paskelbti Respublikos Prezidentui. Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas jam Konstitucijos 70 straipsnio 1 dalyje nustatytus įgaliojimus, turėtų teisę Seimo statutą motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti, *inter alia*, turėtų teisę teikti Seimui savo pataisas ir pasiūlymus. Seimo pakartotinai apsvarstytas Seimo statusas (jo pakeitimai ir papildymai) būtų laikomi priimti, jeigu būtų priimtos visos Respublikos Prezidento teikiamos pataisos ir papildymai arba jeigu už įstatymą balsuotų daugiau kaip pusė visų Seimo narių. Akivaizdu, kad Respublikos Prezidentas, turėdamas teisę vetuoti Seimo priimtą Seimo statutą, grąžinti jį Seimui pakartotinai svarstyti, galėtų daryti nemažą įtaką Seimo statuto turiniui. Vadinasi, nuo Respublikos Prezidento nemažai galėtų priklausyti ir tai, kokia bus Seimo struktūra ir darbo tvarka. Minėtas teisinis reguliavimas, jeigu Konstitucijoje jis būtų įtvirtintas, sudarytų prielaidas pažeisti dviejų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų – Seimo ir Respublikos Prezidento – pusiausvyrą: apribotų Seimo, kaip Tautos atstovybės, galimybę pačiam savarankiškai nusistatyti savo struktūrą ir darbo tvarką.

Būtent dėl to, jog buvo siekiama užtikrinti Seimo galimybę savarankiškai nusistatyti savo struktūrą ir darbo tvarką, Konstitucijoje nėra nuostatos, kad Seimo statusas yra įstatymas: Konstitucijoje vartojama formuluotė „Seimo statusas turi įstatymo galią“. Ši formuluotė suponuoja, kad *Seimo statusas yra ypatingos formos teisės aktas*. Sąvokos „įstatymas“ ir „Seimo statusas, turintis įstatymo galią“ nėra tapačios, kiekviena iš jų turi savarankišką, tik joms būdingą turinį, kiekviena iš jų apibūdina atitinkamą teisės akto formą. *Seimo statusas nėra įstatymo formos teisės aktas – pagal Konstituciją jis turi įstatymo galią, bet neturi įstatymo formos*.

Sąvokų „įstatymas“ ir „Seimo statusas, turintis įstatymo galią“ negalima sutapatinti vien dėl to, kad įstatymas gali būti keičiamas ir papildomas tik įstatymu, jo negalima pakeisti arba papildyti Seimo statutu. Lygiai taip pat Seimo statusas negali būti priimamas, keičiamas ar papildomas

įstatymu (negali būti „įvelkamas“ į įstatymo rūbą): Seimo statutą gali būti priimamas, keičiamas arba papildomas tik Seimo statutu. Tai, kad sąvokos „įstatymas“ ir „Seimo statutą“ nėra tapačios (nėra sinonimai), patvirtina ir skirtinga įstatymų bei Seimo statuto pasirašymo bei įsigaliojimo tvarka: pagal Konstitucijos 70 straipsnio 1 dalį Seimo priimti įstatymai įsigalioja po to, kai juos pasirašo ir oficialiai paskelbia Respublikos Prezidentas, jeigu pačiais įstatymais nenumatyta vėlesnė įsigaliojimo data, o pagal šio straipsnio 2 dalį Seimo statutą pasirašo Seimo Pirmininkas, Seimo statutą įsigalioja kitą dieną po jo paskelbimo, jeigu jame nenumatyta vėlesnė įsigaliojimo data. Svarbus skirtumas yra ir tas, kad pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas neturi įgaliojimų vetuoti Seimo statuto, nes, kaip minėta, Seimo statutą nėra įstatymas, Respublikos Prezidentas neturi įgaliojimų jį pasirašyti ir paskelbti.

Konstitucinė nuostata „Seimo statutą turi įstatymo galią“ reiškia, kad visi poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti Seimo statutu. Atsižvelgiant į tai, kad pačioje Konstitucijoje yra numatyta, jog Seimo statuto galia yra tokia pati kaip ir įstatymo galia, iš Konstitucijos nekyla reikalavimas, kad Seimo statutą neprieštarautų įstatymams. Jeigu atsitiktų taip, kad įstatyme ir Seimo statute būtų nustatytas skirtingas ir tarpusavyje konkuruojantis teisinis reguliavimas, sprendžiant, kokią teisės normą taikyti – ar tą, kuri numatyta įstatyme, ar tą, kuri numatyta Seimo statute, turėtų būti vadovaujama bendromis tos pačios galios teisės akto normų taikymo taisyklėmis. Seimo statutą, kaip ir bet kuris kitas teisės aktas, negali prieštarauti konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai.

Konstitucijos 76 straipsnio nuostata, kad Seimo statute turi būti numatyta „Seimo struktūra ir darbo tvarka“ reiškia, kad jame turi būti numatyti Seimo struktūriniai padaliniai, jų teisės ir pareigos, reguliuojami kiti santykiai, susiję su Seimo, struktūrinių jo padalinių ir Seimo narių veikla. Seimo struktūros ir darbo tvarkos nustatymas suponuoja ir Seimo narių atitinkamų teisių bei pareigų įtvirtinimą.

Kai kurios Seimo narių teisės yra *ekspresis verbis* nustatytos pačioje Konstitucijoje. Kita vertus, Konstitucijos 76 straipsnio nuostatos „Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutą“ turinys atskleistinas susiejant šią nuostatą su Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalimi, kurioje numatyta, kad „Seimo nario pareigas, teises ir veiklos garantijas nustato įstatymas“ (išskirta – aut.). *Konstitucijoje įtvirtintos* Seimo narių teisės,

pareigos, veiklos garantijos, taip pat konstitucinis reikalavimas Seimo nario pareigas, teisės ir veiklos garantijas nustatyti ne bet kokių teisės aktu, o būtent *įstatymu*, bei konstitucinė nuostata, kad Seimo darbo tvarką nustato Seimo statutai, reiškia, kad pagal Konstituciją išskiriami keli Seimo nario teisių, pareigų ir veiklos garantijų įtvirtinimo lygmenys: 1) vieni iš jų tiesiogiai įtvirtinti Konstitucijoje; 2) Seimo nario teisės, pareigos ir veiklos garantijos gali ir turi būti nustatytos įstatyme; 3) Seimo nario teisės, pareigos ir veiklos garantijos gali ir turi būti nustatytos Seimo statute.

Konstitucijoje tiesiogiai nenurodyta, kokiais kriterijais remiantis turėtų būti pasirenkama, kokios Seimo nario teisės, pareigos ir veiklos garantijos gali ir turi būti nustatytos įstatyme, o kokios – Seimo statute. Atsakymas į šį klausimą turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę, nes nuo to, kokiam teisės akte bus įtvirtintos Seimo nario teisės, pareigos ir veiklos garantijos, priklauso, ar Respublikos Prezidentas galės turėti įtakos Seimo nario teisėms, pareigoms ir veiklos garantijų turiniui. Kalbame apie Respublikos Prezidento teisę vetuoti Seimo priimtus įstatymus. Minėta, kad Seimo statutą pasirašo ir paskelbia ne Respublikos Prezidentas, o Seimo Pirmininkas, todėl Respublikos Prezidentas neturi teisės vetuoti Seimo statutą – neturėdamas tokios teisės, jis negali daryti įtakos Seimo statute nustatytam teisiniam reguliavimui.

Atskleisdamas Konstitucijos 76 straipsnio nuostatos „Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato *Seimo statutai*“ ir Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalies nuostatos „Seimo nario pareigas, teisės ir veiklos garantijas nustato *įstatymas*“ santykį, Konstitucinis Teismas suformulavo kriterijų, kuriuo remiantis turėtų būti atskirta, kokios Seimo nario pareigas, teisės ir veiklos garantijas turi nustatyti *įstatymas*, o kokias – *Seimo statutas*. Šis kriterijus yra toks: Seimo statute gali būti nustatomos tik tokios Seimo narių teisės ir pareigos, Seimo struktūrinių padalinių teisės ir pareigos, kurios susijusios su Seimo narių ir jo struktūrinių padalinių darbu vien Seime; jeigu reikia nustatyti tokias Seimo narių teisės ir pareigas, Seimo struktūrinių padalinių teises ir pareigas, kurios susijusios ne tik su paties Seimo struktūra ir darbo tvarka, bet ir su *įgaliojimais įvairių Seimui neatskaitingų institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu*, – tokios teisės ir pareigos gali būti nustatomos ne Seimo statute, o įstatyme²⁶⁵.

²⁶⁵ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903.

Pasakytina, kad šios Konstitucinio Teismo suformuluotos oficialios konstitucinės doktrinos šiuo metu galiojančiame Seimo statute neretai nepaisoma. Jame yra nemažai teisės normų, kurios reguliuoja Seimo narių teises ir pareigas, Seimo struktūrinių padalinių teises ir pareigas, susijusias su Seimo narių ir jo struktūrinių padalinių darbu ne vien Seime, bet ir su įgaliojimais įvairių Seimui neatskaitingų institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu.

Kai kurie su Seimo struktūrinių padalinių sudarymu, jų kompetencijos nustatymu, sudėties suformavimu, užduočių jiems formulavimu susiję klausimai gali būti sprendžiami ir *Seimo poįstatyminiais teisės aktais*. Tokie Seimo poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, taip pat Seimo statutui. Jeigu Seimo poįstatyminiame teisės akte yra formuluojami Seimo struktūrinio padalinio įgaliojimai valstybės ar savivaldybių institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu, tokios Seimo poįstatyminio teisės akto nuostatos turi būti grindžiamos įstatymų nuostatomis. Kitaip galėtų kilti abejonių dėl tokio poįstatyminio teisės akto atitikties Konstitucijai²⁶⁶.

IV.II.5. Seimo struktūros konstituciniai elementai

Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalies nuostata, kad Seimo nario teises nustato įstatymas, Konstitucijos 76 straipsnio nuostata, kad Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas, suponuoja Seimo pareigą įstatymuose ir Seimo statute nustatyti tokias Seimo nario teises, kad būtų užtikrinta galimybė visiems Seimo nariams visavertiškai vykdyti savo, kaip Tautos atstovų, konstitucinę priedermę. Tai nustatydamas, įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos normų ir principų; antai jis negali nustatyti tokių Seimo nario teisių, kurios nepagrįstai privilegijuotų Seimo narius, nes taip būtų nepaisoma, *inter alia*, Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalies reikalavimo, kad žmogui negalima teikti privilegijų dėl jo socialinės padėties²⁶⁷.

Taigi pagal Konstituciją Seimas, nustatydamas savo struktūrą ir darbo tvarką, turi tam tikrą diskreciją. Tačiau tai nustatydamas Seimas negali

²⁶⁶ Ten pat.

²⁶⁷ Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894.

pažeisti Konstitucijos normų ir principų, taip pat Konstitucijoje nustatyto Seimo nario statuso. Iš Konstitucijos Seimui kyla pareiga nustatyti tokią savo struktūrą ir darbo tvarką, kad Seimas galėtų konstruktyviai, veiksmingai ir nepertraukiamai įgyvendinti aukščiausią suverenią Tautos valią, kad būtų užtikrinta galimybė įgyvendinti Konstitucijoje apibrėžtas valdžios galias, sudarytos sąlygos kiekvienam Seimo nariui vykdyti Tautos atstovo įgaliojimus. Nustatant Seimo vidinę struktūrą, turi būti pasirenkami *universalūs jos kūrimo principai*, užtikrinantys visų parlamento narių vienodas ir realias galimybes dalyvauti sudaromuose struktūriuose dariniuose. Kuriant Seimo vidines struktūras turi būti laikomasi, *inter alia*, Seimo narių lygybės ir laisvo mandato principų.

Sąvoka „Seimo struktūra“ pačia bendriausia prasme atspindi Seimo statute nustatytą Seimo vidinių padalinių sistemą. Teisinėje literatūroje nurodoma, kad „Seimo struktūra – materialinių (t. y. tam tikrą „struktūrizuotą statiką“ rodančių) organizacinių institucinių elementų, būtent tam tikrų Seimo narių visumą objektyviai skaidančių (struktūrizuojančių) padalinių ir pareigybių šiuose padaliniuose sistema, būtina sklandžiai ir veiksmingai svarstyti ir priimti įstatymus ar kitaip įforminti Seimo sprendimus“²⁶⁸. Seimas, pagal Konstituciją turėdamas diskreciją nustatyti savo struktūrą, turi diskreciją nustatyti ir savo struktūrinių padalinių pavadinimus, kompetenciją, sudėtį, jų tarpusavio santykius, veiklos trukmę, formuluoti jiems tam tikrus uždavinius. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog Seimui, Tautos atstovybei, reikia turėti išsamią, objektyvią informaciją apie valstybėje ir visuomenėje vykstančius procesus, apie padėtį įvairiose valstybės bei visuomenės gyvenimo srityse ir jose kylančias problemas, kad tokios informacijos turėjimas yra būtina prielaida tam, kad Seimas galėtų efektyviai veikti Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, kad jis deramai vykdytų savo konstitucinę priedermę. Taigi Seimas gali ne tik pasikliauti visuotinai žinoma ar valstybės institucijų, kitų asmenų jam pateikiama informacija, bet ir pats imtis aktyvios veiklos, kad tokia išsami, objektyvi informacija būtų gauta. Seimas prireikęs gali sudaryti ir tokius savo struktūrinius padalinius, kurie patys atliktų tyrimą, kad būtų surinkta informacija apie tam tikrus valstybėje ir visuomenėje vykstančius procesus, apie padėtį įvairiose valstybės bei visuomenės gyvenimo

²⁶⁸ Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 416.

sirtyse ir jose kylančias problemas. Šie Seimo įgaliojimai nuosekliai išplaukia iš jo, kaip parlamento, paskirties, iš jo konstitucinių funkcijų ir konstitucinių įgaliojimų²⁶⁹.

Seimas, sudaręs tam tikrą struktūrinį padalinį, nustatęs jo įgaliojimus, suformulavęs jam tam tikrus uždavinius, pagal Konstituciją turi ir teisę teisės aktų nustatyta tvarka įvertinti šio savo struktūrinio padalinio veiklą bei jos rezultatus, nesvarbu, ar šis struktūrinis padalinys yra nuolatinis, ar laikinas. Tai, kokia forma turi būti įvertinta Seimo struktūrinio padalinio veikla bei jos rezultatai, Seimas sprendžia savo nuožiūra. Pavyzdžiui, Seimas gali nuspręsti, pritarti ar nepritarti struktūrinio padalinio veiklai ar jos rezultatams arba pritarti jiems iš dalies (su išlygomis), Seimas gali konstatuoti, ar jo sudarytas struktūrinis padalinys atliko jam iškeltus uždavinius, ar jų neatliko arba juos atliko iš dalies ir t. t.

Svarbiausi struktūriniai Seimo padaliniai yra Seimo frakcijos ir komitetai. Tai konstituciniai Seimo struktūriniai padaliniai. Seimo statute yra nustatyti ir kiti Seimo struktūriniai padaliniai: Seimo komisijos (25 str. 2 d.), Seimo valdyba (27 str.), Seniūnų sueiga (28 str.), Seimo narių laikinosios grupės (26 str. 4 d.) ir kt. Kiekvienas Seimo struktūrinis padalinys turi savo kompetenciją, kurią nustato Seimo statutas ir (ar) įstatymai. Seimo statute ir (ar) įstatymuose taip pat yra nustatyta Seimo struktūrinių padalinių darbo tvarka.

Seimo frakcijos – tai politinio pobūdžio struktūriniai Seimo padaliniai. Frakcijos padeda įgyvendinti parlamento narių politines orientacijas ir politinius tikslus (nebūtinai vien pagal jų partinę priklausomybę) bei užtikrina organizuotus parlamento narių grupių ryšius su politinėmis partijomis bei organizacijomis. Svarbiausia Seimo frakcijų funkcija – parlamentarų politinės valios subrandinimas ir jos suformavimas.

Iš kur kildintinos Seimo frakcijos, ar *Seimo frakcijos yra konstitucinis institutas*? Mokslinėje teisės literatūroje teigiama, kad „formaliai frakcijos nėra konstitucinio lygmens institucijos, t. y. jos yra fakultatyvios (tarsi gali būti, gali ir nebūti) nevalstybinės prigimties struktūros tuo požiūriu, kad jų buvimą lemia Seimo narių laisvojo mandato <...> įgyvendinimas“; kartu pabrėžiama, kad „frakcijos – konstituciškai reikšmingi Sei-

²⁶⁹ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903.

mo struktūros dariniai²⁷⁰. Taip pat pažymima, kad „klaidinga frakcijas kildinti iš Konstitucijos 35 str. 1 dalies, t. y. ne tik iš Konstitucijos 59 str. 4 dalies²⁷¹.

Su teiginiu, kad Seimo narių frakcijų buvimą lemia Seimo nario laisvo mandato įgyvendinimas, būtų sunku nesutikti. Tačiau ar Seimo frakcijų buvimą lemia tik Seimo nario laisvo mandato įgyvendinimas, ar jų buvimas nėra nulemtas ir kitų esminių veiksmų, taip pat ir konstitucinių?

Jeigu sutiktume su teiginiu, kad „frakcijos nėra konstitucinio lygmens institucijos, t. y. jos yra fakultatyvios (tarsi gali būti, gali ir nebūti)“, tuomet galima paklausti: kodėl tokiu atveju frakcijos laikomos „konstituciškai reikšmingais Seimo struktūros dariniais“? Juk konstituciškai reikšminga gali būti tik tai, kas yra įtvirtinta Konstitucijoje, nesvarbu kokiais būdais – *eksplicitiškai* ar *implicitiškai* (*expressis verbis* ar yra išvedama iš Konstitucijos normų ir principų, iš konstitucinio reguliavimo visumos). Taigi, jeigu frakcijos yra konstituciškai reikšmingi Seimo struktūros dariniai, jų negali nebūti; jeigu jų pagal Konstituciją negali nebūti, vadinasi, frakcijos nėra tokios fakultatyvios struktūros, kurios gali būti, o gali ir nebūti. Konstitucinis Teismas visai neatsitiktinai savo 1993 m. lapkričio d. nutarime konstatavo, kad „paprastai parlamentuose sudaromi dviejų rūšių struktūriniai dariniai: komitetai (arba komisijos) ir frakcijos (arba deputatų grupės)²⁷².

Visuose demokratinių valstybių parlamentuose parlamentari laisva valia susiburia pagal savo politines pažiūras (politines orientacijas) į tam tikras grupes, struktūrinius darinius; demokratinių valstybių parlamentuose visada yra „dauguma“ ir „mažuma“, yra „opozicija: visuose šiuose dariniuose brandinama ir formuojama parlamentarų valia. Daugumos valia vėliau išreiškiama parlamento priimamuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose; mažumos bei opozicijos valia paprastai atsispindi jų teikiamuose alternatyviuose teisės aktų projektuose bei pasiūlymuose, įvairiose rezoliucijose ir pan. Demokratinių valstybių parlamentuose funkcionuoja ne „dauguminė“, o *pliuralistinė* demokratija; tokiose parlamentuose negali nebūti parlamentarų grupių, laisvai susibūrusių pagal

²⁷⁰ Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 433.

²⁷¹ Ten pat, p. 434.

²⁷² Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 66-1260.

savo politines pažiūras (politines orientacijas), taigi negali nebūti tokių struktūrinių darinių, kuriuose brandinama ir formuojama parlamentarų, susibūrusių į grupes pagal savo politines pažiūras (politines orientacijas), valia. Tokios struktūros yra ne kas kita kaip parlamentarų frakcijos. Be abejo, parlamentarų grupės, laisva valia susibūrusios pagal savo politines pažiūras (orientacijas), gali turėti įvairius pavadinimus, pvz., deputatų klubai, tačiau dažniausiai jos vadinamos būtent frakcijomis.

Taigi galime teigti, kad Seimo narių grupės, laisva valia susibūrusios pagal savo politines pažiūras (politines orientacijas), yra būtina Seimo veiklos sąlyga – jeigu parlamentarai pagal savo politines pažiūras (orientacijas) nesijungtų į grupes (nesvarbu, kaip šios parlamentarų grupės vadinamos Seimo statute ar kituose Seimo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose), būtų sunku, o gal ir apskritai neįmanoma subrandinti ir suformuoti Seimo narių valios; kartu labai pasunkėtų Seimo veikla priimant įstatymus ir kitus teisės aktus, vykdant kitas Seimo, kaip Tautos atstovybės, funkcijas.

Ar Seimo narių frakcijos kildintinos tik iš Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalies, iš Seimo nario laisvo mandato įgyvendinimo? Ar tikrai klaidinga, kaip kartais teigiama literatūroje, frakcijas kildinti iš Konstitucijos 35 straipsnio 1 dalies, pagal kurią piliečiams laiduojama teisė laisvai vienytis į politines partijas?

Norint atsakyti į šiuos klausimus, būtina atskleisti politinių partijų konstitucinę paskirtį. Konstitucijos 35 straipsnyje įtvirtinta viena pagrindinių demokratinės valstybės piliečio teisių – teisė į susivienijimus, arba asociacijų laisvė. Teisė į susivienijimus yra viena iš pilietinio ir politinio veikimo garantijų. Konstitucijos 35 straipsnyje vartojamos įvairios sąvokos: „bendrijos“, „politinės partijos“, „asociacijos“, „kitos politinės organizacijos“, „visuomeninės organizacijos“. Šiose sąvokose išreikšta susivienijimų, steigiamų savanoriškumo pagrindu jų narių poreikiams politinėje, ekonominėje, kultūrinėje, socialinėje ir kitose gyvenimo srityse tenkinti, įvairovė²⁷³. Konstitucija pripažįsta ir palaiko susivienijimų, kaip viešai veikiančių institucionalizuotų interesų grupių, įvairovę. Konstitucinė teisė į susivienijimus yra daugialypė, jos turinį sudaro teisė steigti įvairaus pobūdžio susivienijimus, taip pat ir politines partijas, teisė įstoti

²⁷³ Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 110-3536.

į jas ir dalyvauti jų veikloje, taip pat teisė nebūti susivienijimų, taip pat ir politinių partijų, nariu, teisė išstoti iš šių susivienijimų, taip pat ir politinių partijų. Konstitucijoje laiduojama teisė savo valia nuspręsti, priklausyti ar nepriklausyti kuriam nors susivienijimui, taip pat ir politinei partijai; asmuo šią konstitucinę teisę įgyvendina laisva valia, o ši asmens laisva valia yra pamatinis narystės įvairiose susivienijimuose, taip pat ir politinėse partijose principas. Esminis Konstitucijoje numatytų susivienijimų konstitucinio teisinio statuso elementas yra jų autonomiškumas valstybės valdžios, kitų valstybės ir savivaldybių institucijų, kitaip tariant, viešosios valdžios, atžvilgiu. Tik būdami autonomiški valstybės valdžios, kitų valstybės ir savivaldybių institucijų atžvilgiu susivienijimai gali veiksmingai veikti kaip svarbus pilietinės visuomenės elementas, būti demokratinės valstybės piliečių saviraiškos forma ir visuomeninio aktyvumo garantas.

Politinės partijos nuo kitų susivienijimų skiriasi tuo, kad jos yra tokie susivienijimai, kurių steigimosi tikslai, paskirtis ir veikla yra neatsiejami nuo politinės valdžios siekio, taigi ir nuo dalyvavimo rinkimuose į atstovaujамąją instituciją – Seimą²⁷⁴. Konstatavus, jog politinių partijų konstitucinė paskirtis – politinės valdžios siekis, gal galima teigti, kad Seimo narių teisė laisvai steigti frakcijas gali būti laikoma vienu iš Konstitucijos 35 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos piliečių teisės laisvai vienytis į politines partijas elementų?

Literatūroje nurodomi įvairūs frakcijų tikslai, pavyzdžiui, politikos formavimas teisėkūros klausimais, vykdomosios valdžios priežiūros vykdymas, frakcijų narių vienybės ir drausmės užtikrinimo, frakcijoje įsteigtų darbo grupių veiklos koordinavimas ir kt.²⁷⁵

Frakcijos yra Seimo struktūros padaliniai, todėl jų, kaip ir kitų Seimo struktūrinių padalinių, sudarymo tvarkos, jų teisių ir pareigų nustatymas yra Seimo prerogatyva. Turėdamas diskreciją nustatyti frakcijų sudarymo tvarką, jų teises ir pareigas, Seimas turi paisyti Konstitucijos normų ir principų, taip pat ir Konstitucijoje įtvirtinto Seimo nario laisvo mandato.

Nors frakcijos dažniausiai sudaromos pagal Seimo narių partinę priklausomybę, nors jos paprastai yra glaudžiai susijusios su politinėmis

²⁷⁴ Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas // *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 21-664.

²⁷⁵ Lukošaitis A. *Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 85.

partijomis, tai nereiškia, kad frakcija yra politinė partija Seime, kad kiekviena savo atstovus Seime turinti politinė partija kartu yra ir frakcija. Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad eidami pareigas Seimo nariai vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir negali būti varžomi jokių mandatų. Konstitucinė nuostata, kad eidami pareigas Seimo nariai negali būti varžomi jokių mandatų, *inter alia*, reiškia, jog Seimo frakcijas kuria tik patys Seimo nariai, o ne politinės partijos, politinės organizacijos ar jų koalicijos. Seimo nariai į frakcijas buriasi laisva valia pagal savo pažiūras ir politinius tikslus. Frakcijoms gali priklausyti ir tie Seimo nariai, kurie nėra politinių partijų ar organizacijų nariai.

Į kokius kriterijus, į kokias aplinkybes turėtų būti atsižvelgiama Seimo statute nustatant frakcijų formavimo tvarką? Šie kriterijai yra įvairūs: Seimui nustatant frakcijų sudarymo tvarką turėtų būti atsižvelgiama į bendrą Seimo narių skaičių, Seimo statute įtvirtintą frakcijų teisių ir pareigų pobūdį, į būtinybę garantuoti visiems Seimo nariams vienodas galimybes reikšti pažiūras ir politinius tikslus, į mažumos gynimo principą, parlamentinės opozicijos apsaugos minimalius reikalavimus; be to, reikėtų žiūrėti, kad mažos politinės grupės neatsidurtų geresnėje padėtyje negu didelės grupės tais atvejais, kai sudaroma Seimo vadovybė, komitetai ir skiriami jų vadovai, skirstomos lėšos, įgyvendinamos kitos Seimo funkcijos. Galimi ir kiti kriterijai, į kuriuos turėtų būti atsižvelgiama nustatant frakcijų sudarymo tvarką. Tačiau pasirenkant kriterijus ir juos taikant visais atvejais negalima pažeisti Seimo nario laisvo mandato ir Seimo narių lygiateisiškumo principo. Toks teisinis reglamentavimas, kuriuo būtų suvaržomos Seimo narių teisės dalyvauti parlamentiniame procese, *inter alia*, būtų suvaržomos Seimo nario teisės laisva valia jungtis į frakcijas, pažeistų Seimo nario, kaip Tautos atstovo, teises²⁷⁶.

Konstituciniam Teismui teko tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo statuto 25 straipsnio (1993 m. gegužės 20 d. red.) 1 dalies nuostata „Politinės partijos ir politinės organizacijos bei jų koalicijos, kurių nariai yra išrinkti į Seimą pagal tą patį rinkimų sąrašą, ir tų pačių partijų bei organizacijų nariai, išrinkti į Seimą vienmandatėse rinkimų apygardose, sudaro vieną frakciją. Frakcijos negali būti kuriamos asmeninių, profesii-

²⁷⁶ Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 66-1260.

nių ar vietinių interesų pagrindu. Seimo narys gali būti tik vienos frakcijos narys“ ir 25 straipsnio 2 dalies nuostata „Politinės partijos bei politinės organizacijos, kurios neturi pagal sąrašą išrinktų Seimo narių, gali sudaryti vienmandatėse rinkimų apygardose išrinktų Seimo narių frakciją, kurioje turi būti ne mažiau kaip viena penkioliktoji Seimo narių“, taip pat ar Konstitucijai neprieštaruoja Seimo statuto 26 straipsnio (1993 m. gegužės 20 d. red.) 2 dalies nuostata „frakcija turi būti ne vėliau kaip per savaitę įregistruota, jeigu ji yra pateikusi partijos ar politinės organizacijos sprendimą dėl frakcijos įkūrimo ir visų narių pasirašytą politinę deklaraciją, kurioje be dėstomų frakcijos nuostatų turi būti ir įsipareigojimas veikti pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus, siekti stiprinti Lietuvos nepriklausomybę ir ginti jos teritorinį vientisumą“. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Seimo statuto 25 straipsnio (1993 m. gegužės 20 d. red.) nuostatos įtvirtino tokias frakcijų sudarymo taisykles, pagal kurias Seimo nariai iš esmės buvo suskirstyti į tris grupes: 1) politinių partijų ir politinių organizacijų bei jų koalicijų nariai, išrinkti į Seimą pagal tą patį rinkimų sąrašą; 2) tų pačių partijų bei organizacijų nariai, išrinkti į Seimą vienmandatėse rinkimų apygardose; 3) politinių partijų bei politinių organizacijų, nepatekusių į Seimą pagal rinkimų sąrašą, nariai, išrinkti vienmandatėse rinkimų apygardose. Taigi pagal minėtą Seimo statuto straipsnį skirtingų grupių Seimo nariai į frakcijas jungiami skirtingais pagrindais. Pirmosios grupės Seimo nariai į frakciją jungiami pagal tą patį rinkimų sąrašą. Antrosios grupės Seimo nariai gali tik prisijungti prie pirmosios grupės Seimo narių frakcijos. Trečiosios grupės Seimo nariai gali sudaryti frakciją partiniu ir organizaciniu principu, t. y. tada, kai tokioje jų grupėje yra ne mažiau kaip viena penkioliktoji Seimo narių. Vadinasi, minėtame Seimo statuto straipsnyje nustatyti tokie Seimo frakcijų formavimo principai, pagal kuriuos Seimo nariai gali sudaryti frakcijas nevienodomis sąlygomis, t. y. jiems nėra suteikta teisė vadovautis vienodais kriterijais. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad taip pažeidžiamas visų Seimo narių lygybės ir lygaus atstovavimo principas. Su tuo susijęs ir Seimo statuto 26 straipsnio reikalavimas frakcijos nariams pasirašyti politinę deklaraciją. Esant minėtai frakcijų sudarymo tvarkai, Seimo nariai neturi lygiateisio pasirinkimo pasirašyti vienokią ar kitokią politinę deklaraciją. Galiausiai pats reikalavimas pasirašyti politinę deklaraciją neatitinka laisvo mandato principo. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad Seimo narių laisvę pa-

tiems sudaryti frakcijas, kurią laiduoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 59 straipsnyje įtvirtintas laisvo mandato principas, iš esmės varžo ir Seimo statuto 26 straipsnyje įtvirtinta frakcijų įregistravimo tvarka, numatanti politinių partijų bei politinių organizacijų specialių sprendimų būtinumą atliekant šią procedūrą, taip pat netiesioginę leidiminę Seimo valdybos vykdomą registravimo procedūrą. Konstitucinis Teismas nutarė, kad frakcijų sudarymo tvarka, įtvirtinta Seimo statuto 25 ir 26 straipsniuose (1993 m. gegužės 20 d. red.), nenumato visiems Seimo nariams vienodų kriterijų ir galimybių laisvai sudaryti frakcijas pagal pažiūras ir politinius tikslus, todėl ši tvarka prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 59 straipsnio 4 daliai²⁷⁷.

Seimo narių lygybė sudarant frakcijas pagal pažiūras ir politinius tikslus yra svarbus Seimo nario laisvo mandato principo įgyvendinimo elementas. Kadangi frakcija, t. y. ją sudarantys Seimo nariai, turi daugiau galimybių dalyvauti Seimo darbe negu jokiai frakcijai nepriklausantis Seimo narys, visiems Seimo nariams turi būti užtikrinama galimybė laisvai pasirinkti ir formuoti frakcijas.

Siekiant užtikrinti Seimo darbingumą ir veiklos efektyvumą, svarbu nustatyti *minimalų frakcijos narių skaičių*. Nustatant frakciją galinčių sudaryti Seimo narių skaičių ar kitas sąlygas, reikalingas frakcijoms steigti ir veikti, svarbu atsižvelgti į jau minėtus kriterijus: į bendrą Seimo narių skaičių, Seimo statute įtvirtintą frakcijų teisių ir pareigų pobūdį, į būtinybę garantuoti visiems Seimo nariams vienodas galimybes reikšti pažiūras ir politinius tikslus, į mažumos gynimo principą, parlamentinės opozicijos apsaugos minimalius reikalavimus ir kt. Nustatant arba keičiant jau nustatytą minimalų frakciją galinčių sudaryti Seimo narių skaičių labai svarbu užtikrinti, kad nebūtų akivaizdžių minimalaus frakciją galinčių sudaryti Seimo narių skaičiaus ir bendro Seimo narių skaičiaus disproporcijų²⁷⁸.

Konstitucinis Teismas, tirdamas, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo statuto 38 straipsnio 2 dalies nuostata „frakciją gali sudaryti ne mažiau kaip 7 Seimo nariai“, pažymėjo, kad, minimalaus frakciją galinčių sudaryti Seimo narių skaičiaus nustatymas savaime nekliudo Seimo nariui eiti savo pareigas vadovaujantis Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine

²⁷⁷ Ten pat.

²⁷⁸ Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 10-295.

ir nebūti varžomam jokių mandatų, kad lyginant ginčijamoje normoje nustatytą minimalų frakcijos narių skaičių su bendru Seimo narių skaičiumi (pagal Konstitucijos 55 straipsnį Seimą sudaro Tautos atstovai – 141 Seimo narys) nėra pagrindo tvirtinti, kad ginčijamu teisiniu reguliavimu yra įtvirtinta minimalaus frakciją galinčių sudaryti Seimo narių skaičiaus ir bendro Seimo narių skaičiaus disproporcija. Taigi nustatytu teisiniu reguliavimu Seimo narių teisė jungtis į frakcijas nepažeista, jiems nekliudoma eiti savo pareigas vadovaujantis Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir nebūti varžomiems jokių mandatų. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Seimo statuto 38 straipsnio 2 dalies nuostata „frakciją gali sudaryti ne mažiau kaip 7 Seimo nariai“ neprieštarauja Konstitucijai²⁷⁹.

Konstitucinė nuostata, kad Seimo narys yra visos tautos atstovas, suponuoja, jog frakcijų kūrimas negali būti grindžiamas profesiniais ar viešaisiais interesais. Frakcijų konstitucinė prigimtis ir jų paskirtis reiškia ir tai, kad negali būti nustatyta tokia frakcijų steigimo tvarka, kai kuris nors Seimo pareigūnas ar Seimo struktūrinis padalinys turėtų teisę spręsti, ar leisti susikurti frakcijai. Iš Konstitucijos kyla *pareikštinė* frakcijų sudarymo tvarka, kurios esmė yra tokia: jeigu į frakciją laisva valia susiburia Seimo statute nustatytas atitinkamas skaičius Seimo narių, tokia frakcija Seimo statuto nustatyta tvarka praneša įsisteigusi ir turi teisę veikti. Konstitucija nenumato ir iš jos nekyla, kad būtų reikalingi kokie nors leidimai frakcijai susikurti ar veikti. Frakcijos turi teisę pačios nusistatyti savo darbo tvarką, tačiau ji negali prieštarauti Seimo statutui. Frakcijos gali jungtis į koalicijas, galinčias veikti kaip viena frakcija. Tik pačios frakcijos sprendžia, ar pakeisti frakcijos pavadinimą, ar priimti į frakciją kitus Seimo narius, ar nutraukti frakcijos veiklą, ar jungtis į koaliciją su kitomis frakcijomis ir kt.

Seimo komitetai sudaromi vadovaujantis parlamentinio darbo specializacijos principu, siekiant užtikrinti tinkamą dalykinį klausimų parengimą ir jų svarstymą Seime. Literatūroje pabrėžiama, kad pagrindinė komitetų paskirtis ir uždavinys – užtikrinti sprendimų priėmimo ekonomiškumą ir racionalumą, svarstomais klausimais patekti parlamentui visapusišką informaciją, dalykinius klausimus išnagrinėti jų nepolituojant²⁸⁰.

²⁷⁹ Ten pat.

²⁸⁰ Lukošaitis A. *Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 126–137.

Seimo komitetai vykdo įvairias funkcijas, šio funkcijos gali būti įvairiai grupuojamos bei klasifikuojamos. Dažniausiai išskiriamos šios komitetų funkcijos: 1) teisėkūros: įstatymų projektų svarstymas bei rengimas, išvadų dėl teisės aktų projektų plenariniame posėdžiui pateikimas; 2) biudžeto formavimo: preliminariai svarsto valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projektą, taip pat biudžeto vykdymo apyskaitą; 3) vykdomosios valdžios kontrolės: Vyriausybės programos vykdymo svarstymas atliekant parlamentinę priežiūrą – kontroliuoti, kaip vykdomi įstatymai ir kiti Seimo priimti teisės aktai, taip pat atlikti parlamentinius tyrimus ir svarstyti Seimui atskaitingų valstybės institucijų veiklą ²⁸¹.

Būtent komitetuose yra derinamos įvairioms frakcijoms priklausančių Seimo narių pozicijos, ieškoma kompromisų; komitetų sprendimuose paprastai atsispindi būsimoji viso Seimo sprendimai. Lyginant parlamentinę veiklą su ledkalniu galima teigti, kad Seimo plenariniai posėdžiai, kuriuose priimami įstatymai, – tai tik ta ledkalnio dalis, kuri yra virš vandens ir kuri yra visiems matoma, o pagrindinis parlamentinis darbas vyksta Seimo frakcijose ir komitetuose – būtent ten yra priimami būsimoji viso Seimo sprendimai.

Konstitucija nenustato, kokie Seimo komitetai gali būti sudaromi, taip pat nenumato konkrečių jų įgaliojimų, komitetų pavadinimų. Išimtis nustatyta Lietuvos Respublikos konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ – jo 3 dalyje nurodomi *Seimo Europos reikalų komitetas ir Užsienio reikalų komitetas*. Šios konstitucinės nuostatos reiškia, kad Seime nurodyti komitetai negali būti nesudaryti. Be to, šios nuostatos preziūmuoja, kad Seime turi būti sudaromi ir kiti struktūriniai padaliniai, kurie turi būtent Seimo komitetų pavadinimą. Pagal Konstitucijos 76 straipsnį tai turi būti nustatyta Seimo statute.

Iš komitetų paskirties išplaukia, kad turėtų būti nustatyta tokia komitetų sistema, kad komitetų veikla apimtų visas valstybės vykdomas funkcijas. Nustatant komitetų skaičių ir jų narių skaičių atsižvelgtina į bendrą Seimo narių skaičių, į komitetams priskirtas funkcijas bei įgaliojimus, į Seimo narių profesinį pasirengimą, būtinumą užtikrinti Seimo mažumos teises, taip pat į įvairius kitus kriterijus (aplinkybes). Komitetai neturėtų būti labai siaurai „specializuoti“, neturėtų dubliuoti ministerijų

²⁸¹ Ten pat, p. 136.

sistemos, tapti „mini ministerijomis“, nes tai trukdytų matyti kylančias problemas platesniame kontekste, galėtų sudaryti prielaidas kištis į ministerijų veiklą. Kita vertus, komitetai neturėtų būti labai dideli, neturėtų apimti labai daug įvairių sričių, nes daug narių turinčiuose komitetuose sunku nuodugniai ir visapusiškai išnagrinėti konkrečias problemas bei įstatymų projektus.

Seimo konstitucinė prigimtis, jo konstitucinės funkcijos suponuoja Seimo teisę sudaryti ir *kitokius savo struktūrinius padalinius*. Jie gali būti sudaromi specialioms problemoms nagrinėti, ilgalaikiams ir gana plačios paskirties klausimams spręsti; šių struktūrinių padalinių veiklos trukmė paprastai nėra iš anksto apibrėžta. Seimas gali sudaryti struktūrinius padalinius kokiam nors konkrečiam klausimui ištirti, parengti, konkrečioms Seimo pavedimams vykdyti, trumpalaikiams, siauresnės paskirties klausimams spręsti; ištyrę ar išsprendę atitinkamą klausimą, atlikę Seimo pavedimą, šie laikinojo pobūdžio struktūriniai Seimo padaliniai paprastai baigia savo veiklą. Seimas taip pat turi teisę sudaryti įvairius tyrimo, kontrolės struktūrinius padalinius, parengiamąsias, redakcines ir kitokias komisijas²⁸².

Pasakytina, kad struktūriniai Seimo padaliniai nėra nei valstybės įstatymų leidžiamoji, nei vykdomoji valdžia, jie taip pat nėra nei ikiteisminio tyrimo, nei teisingumo vykdymo institucijos. Konstitucija nenumato, kad struktūriniai Seimo padaliniai galėtų priimti teisės valdymo aktus, kurie būtų privalomi kokioms nors valstybės ar kitoms institucijoms, jų pareigūnams bei darbuotojams. Todėl pasiūlymai suteikti Seimo komitetams ar kitiems struktūriniais Seimo padaliniais teisę „ne tik gauti informaciją, bet atskirais atvejais teikti imperatyvius nurodymus“ vertintini kaip prieštaraujantys Konstitucijai. Struktūrinių Seimo padalinių sprendimai, adresuoti valstybės institucijoms ir jų pareigūnams, taip pat kitiems subjektams gali būti tik rekomendacinio pobūdžio. Be abejo, įstatymuose ar Seimo statute gali būti nustatyta subjektų, kuriems šie sprendimai skirti, pareiža atsakyti į pateiktus klausimus, apsvarstyti rekomendacijas ir pan., tačiau struktūrinių Seimo padalinių sprendimai negali sukelti valstybės

²⁸² Parlamentinė kontrolė išsamiai nagrinėta G. Kalinausko daktaro disertacijoje, taip pat disertacijos pagrindu išleistose knygos „Parlamentinė kontrolė. I dalis. Teorija“. Vilnius: Registrų centras, 2010; „Parlamentinė kontrolė. II dalis. Praktika“. Vilnius: Registrų centras, 2011.

institucijoms, jų pareigūnams, kitiems subjektams jokių tiesioginių pasekmių. Jis gali sukelti tik atitinkamus įgaliojimus turinčių valstybės valdžios bei kitų valstybės institucijų, jų pareigūnų sprendimai. Struktūrinių Seimo padalinių sprendimai gali būti pagrindas pradėti tyrimus ir priimti sprendimus, sukeliančius tiesiogines pasekmes tiems subjektams, kurių veiklą tyrė ir vertino struktūriniai Seimo padaliniai.

Atsižvelgiant į tai, kad Seime visada yra dauguma ir mažuma, svarbiausias Seimo struktūrinių padarinių sudarymo principas turėtų būti frakcijų proporcingo atstovavimo principas. Nuo jo gali būti nukrypstama tik atskirais atvejais ir jeigu tai nepažeidžia Seimo narių lygiateisiškumo, Seimo mažumos teisių apsaugos principų.

IV.II.6. Ar Konstitucijos pataisos gali būti antikonstitucinės – pasiūlymo pakeisti Konstitucijos 32 straipsnį teisinė analizė

Konstitucinis Teismas 2006 m. lapkričio 13 d. priėmė nutarimą²⁸³, kuriame konstatavo, kad nemažai Pilietybės įstatymo nuostatų, susijusių su dviguba pilietybe, prieštarauja Konstitucijai. Nors šiame nutarime nebuvo nieko naujo, ko Konstitucinis Teismas nebūtų pasakęs ankstesniuose savo nutarimuose, susijusiuose su dvigubos pilietybės teisiniu reguliavimu, nutarimas sukėlė ypatingą kai kurių žiniasklaidos priemonių reakciją. Diskusijas sukėlė Konstitucinio Teismo konstatavimas, kad pagal Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalį dviguba pilietybė galima tik atskirais – retais, išimtiniais atvejais, kad ji negali būti plačiai paplitęs reiškinys²⁸⁴. (Toks Konstitucijos 12 straipsnio nuostatos išaiškinimas reiškia ir tai, kad Lietuvos piliečiai, kurie išvyko gyventi į kitas valstybes, jeigu jie įgis kurios nors kitos valstybės pilietybę, negalės išsaugoti turimos Lietuvos pilietybės). Pasakytina, kad teisininkai – konstitucinės teisės specialistai, taip pat teisinė visuomenė šioje diskusijoje nedalyvavo. Tai gali būti

²⁸³ Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 123-4650.

²⁸⁴ Tai, kad pagal Konstitucijos 12 straipsnį dvigubos pilietybės atvejai turi būti ypač reti – išimtiniai, Konstitucinis Teismas buvo konstatavęs ir anksčiau. Žr. Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimą // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

vertinama kaip pritarimas Konstitucinio Teismo pozicijai. Nepasitenkinimą daugiausia reiškė atskiri žurnalistai, taip pat kai kurie politologai, taigi neprofesionalai. Esminis jų priekaištas: Konstitucinis Teismas esą netinkamai interpretavo Konstitucijos 12 straipsnyje vartojamus žodžius „išskyrus atskirus įstatymo nustatytus atvejus“, kurie, jų manymu, reiškia ne tai, kad pagal Konstituciją dviguba pilietybė galima tik retais, išimtiniais atvejais, o tai, kad Seimas gali įstatymais nustatyti tiek „atskirų atvejų“, kiek jis mano esant reikalinga nustatyti. Kitaip tariant, Konstitucijos 12 straipsnyje pavartoti žodžiai „išskyrus atskirus įstatymo nustatytus atvejus“, jų nuomone, reiškia „išskyrus atskirus įstatymo numatytus *pavienius* atvejus“ ir „atskirus *gausius* atvejus“?! Apie tai, kad toks Konstitucijos 12 straipsnio nuostatos „išskyrus atskirus įstatymo nustatytus atvejus“ aiškinimas nėra pagrįstas, jau rašyta. Nebent pridurtume, kad norint Pilietybės įstatyme įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį dviguba pilietybė galėtų būti paplitęs reiškinys, būtina *keisti Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalį. Tai galima padaryti tik referendumu.* Kol Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalis nepakeista, įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį didelė dalis Lietuvos Respublikos piliečių tuo pat metu galėtų būti ir kitos valstybės piliečiai.

Bet dabar ne apie tai. Mums įdomu kitkas – patyrinti, kaip buvo ieškoma būdų – nerengiant referendumo dėl Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalies pakeitimo – patikslinti Konstitucijos 12 straipsnio nuostatos „išskyrus įstatymo numatytus atskirus atvejus, niekas negali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės pilietis“ oficialią konstitucinę sampratą. Kitaip tariant, kaip, nekeičiant Konstitucijos, įveikti Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimą, tiksliau – tą jo dalį, kurioje konstatuota, kad pagal Konstitucijos 12 straipsnį dviguba pilietybė galima tik atskirais, retais, išimtiniais atvejais. Kai kurie pasiūlymai išspręsti kilusią problemą nekeičiant Konstitucijos 12 straipsnio, o papildant kitus Konstitucijos straipsnius gali būti vertinami kaip sunkiai derantys su Konstitucija²⁸⁵. Taigi, *ar Konstitucijos pakeitimai gali būti antikonstituciniai?*

Teisės teorijoje, taip pat ir konstitucinės teisės, visuotinai sutariama, kad Konstitucija – tai lyg tam tikros ribos, apibrėžiančios, kas yra teisiškai būtina ir galima; šių ribų negalima peržengti, nes jas peržengus kyla

²⁸⁵ Sinkevičius V. Dviguba pilietybė: pasiūlymo papildyti Konstitucijos 32 straipsnį analizė // Jurisprudencija, 2008, Nr. 3(105), p. 16–26.

grėsmė visuomenės ir valstybės gyvenimo pamatams. Minėta, kad Konstitucijos stabilumas yra didelė vertybė, nes tai svarbiausia sąlyga, kad būtų užtikrintas politinės realybės tęstinumas ir nuspėjamumas, kartu ir ekonominės, socialinės, moralinės realybės tęstinumas ir nuspėjamumas (prognozuojamumas). Tačiau Konstitucija, kaip „tobula teisė“ (kaip „idealus“ konstitucinis modelis) kaskart „uždedama“ ant besikeičiančios, pagal šį modelį dar „neorganizuotos“ terpės, todėl labai svarbu, kad naujai besiklostantys santykiai nenukryptų nuo Konstitucijoje nustatytų parametrų. Apibrėžiant šiuos parametrus būtina išnaudoti visas galimybes interpretuoti Konstituciją taip, kad ji būtų pritaikyta prie besikeičiančių visuomenės poreikių, kad galėtų atlikti jai tenkančias funkcijas, leistų adekvačiai reaguoti į naują tikrovę. Tik tuomet, kai Konstitucija „nesileidžia“ būti aiškinama, ji turėtų būti keičiama ar papildoma.

Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalis nuostata, kad Lietuvos Respublikos pilietis tuo pat metu gali būti kitos valstybės pilietis tik įstatymo nustatytais atskirais atvejais, taigi, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, tik retais, išimtiniais atvejais, negali būti išaiškinta kaip reiškianti, jog dviguba pilietybė esą gali būti plačiai paplitęs reiškinys. Vadinasi, norint Konstitucijoje nustatyti kitokią taisyklę, būtina keisti Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalį.

Keičiant ir papildant Konstituciją negalima nepaisyti, *inter alia*, to, kaip Konstitucijos pataisos derės su tuo teisinių reguliavimu, kuris jau yra įtvirtintas Konstitucijoje. Reikia matyti Konstitucijoje nustatytą visuminį teisinį reguliavimą ir Konstitucijos pataisomis nesukurti tokios teisinės padėties, kad viena Konstitucijos nuostata paneigtų – ir tekstualiai, ir prasmės požiūriu – kurią nors kitą Konstitucijos nuostatą. Kitaip tariant, Konstitucijos pataisomis negalima įtvirtinti tarpusavyje konkuruojančio, ar net vienas kitą paneigiančio teisinio reguliavimo. Tokiu atveju būtų labai sunku nustatyti, ką iš tikrųjų reiškia Konstitucijoje įtvirtintas teisinis reguliavimas; būtų labai sunku, o gal ir apskritai neįmanoma, protingai ir racionaliai aiškinti Konstituciją. Tai reikštų, kad Konstitucija jau nebegalėtų atlikti daugelio savo funkcijų, ji negalėtų būti etalonu (matu), kurį taikant būtų galima patikrinti, ar įstatymai ir kiti teisės aktai atitinka Konstituciją.

Keičiant ir papildant Konstituciją būtina laikytis jos keitimo tvarkos. Ši tvarka įtvirtinta pačioje Konstitucijoje, jos XIV skirsnyje, apimančiame 147–149 straipsnius.

Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucijos 1 straipsnio nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ gali būti pakeista tik referendumu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau, kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę“. Pagal Konstitucijos 148 straipsnio 2 dalį tik referendumu gali būti keičiamos Konstitucijos pirmojo skirsnio „Lietuvos valstybė“ bei keturioliktojo skirsnio „Konstitucijos keitimas „nuostatos“. Konstitucijos 148 straipsnyje nustatyta, kad kitas Konstitucijos nuostatas gali pakeisti arba papildyti Seimas: įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo laikomas Seimo priimtu, jeigu kiekvieno balsavimo metu – dėl Konstitucijos keitimo turi būti balsuojama du kartus, o tarp balsavimų turi būti ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka – už tai balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių.

Tai, kad Konstitucijoje nustatyta, jog „Konstitucijos 1 straipsnio nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ gali būti pakeista tik referendumu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau, kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę“, kad tik referendumu gali būti keičiamos Konstitucijos pirmojo skirsnio „Lietuvos valstybė“ (ši skirsnį sudaro 1–17 straipsniai) bei keturioliktojo skirsnio „Konstitucijos keitimas“ (ši skirsnį 147–149 straipsniai) nuostatos, reiškia, kad minėtas nuostatas Konstitucija laiko ypač svarbiomis, pamatinėmis visuomenės ir valstybės gyvenime. Todėl pačioje Konstitucijoje įtvirtinta ypatinga minėtų nuostatų apsauga – jos gali būti keičiamos tik referendumu, Seimas jų pakeisti negali. Taip pati Konstitucija saugo jos 1 straipsnyje, pirmame ir keturioliktojo skirsniuose įtvirtintas nuostatas net nuo Seimo, Tautos atstovybės. Tai, kad minėtos Konstitucijos nuostatos gali būti keičiamos tik referendumu, reiškia, kad Seimas, turėdamas įgaliojimus keisti kitas Konstitucijos nuostatas, negali tų kitų Konstitucijos nuostatų pakeisti taip, kad jose būtų nustatytas teisinis reguliavimas, konkuruojantis su Konstitucijos nuostatose, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, įtvirtintu teisiniu reguliavimu. Jeigu Seimas tokias Konstitucijos pataisas priimtų ir jomis nustatytų teisinį reguliavimą, konkuruojantį su Konstitucijos nuostatose, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, įtvirtintu teisiniu reguliavimu, susidarytų tokia teisinė padėtis, kai, Konstitucijos nuostatos, kurios gali būti pakeistos tik referendumu, formaliai jų nekeičiant, Seimo priimtu įstatymu dėl Konstitucijos keitimo būtų „neutralizuojamos“. Taip būtų iškreiptas ir paneigtas Konstitucijos nuostatose, kurios

gali būti keičiamos tik referendumu, įtvirtintas teisinis reguliavimas. Pažymėtina, kad Konstitucija draudžia Seimui priimti tokias Konstitucijos pataisas. Priešingu atveju pačioje Konstitucijoje įtvirtinta minėtų Konstitucijos nuostatų ypatinga apsauga – jų keitimas tik referendumu – būtų paneigta. Todėl bet kokie mėginimai Seime priimti Konstitucijos pataisas, įtvirtinančias tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su teisiniu reguliavimu, įtvirtintu Konstitucijos nuostatose, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, – konkuruojantis teisinis reguliavimas iškreiptų ar paneigtų tą Konstitucijoje nustatytą teisinį reguliavimą, kuris gali būti keičiamas tik referendumu, – suponuoja akivaizdų Konstitucijos pažeidimą. Konkrečiai, Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija, pažeidimą, taip pat konstitucinio teisinės valstybės principo pažeidimą. Jeigu Seimas tokias Konstitucijos pataisas priimtų, tokio įstatymo dėl Konstitucijos pakeitimo atitiktis Konstitucijai, nors tai ir būtų įstatymas dėl Konstitucijos pakeitimo, galėtų būti kvestionuojama, nes Seimas viršytų jam Konstitucijoje nustatytas galias (pasisavintų tas galias, kurios priskirtos tik Tautai ir kurias įgyvendinti galima tik referendumu) ir taip pažeistų Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį.

Grįžkime prie pasiūlymų, kaip nerengiant referendumo būtų galima pakeisti Konstituciją taip, kad dvigubos pilietybės atvejai nebūtų ypač reti, kad jie galėtų būti paplitęs reiškinys. Vienas iš jų buvo toks: papildyti Konstitucijos 32 straipsnį nuostata „Lietuvos pilietybės prieš savo valią negali netekti gimimu ją gavęs asmuo“²⁸⁶; pasiūlymo autoriaus nuomone, taip „išsiplėstų ir Konstitucijos 12 straipsnio vertinimo kontekstas“, be to, „Konstitucijos 12 straipsnis, įtvirtinantis nuostatą „išskyrus įstatymo numatytus atskirus atvejus, niekas negali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės pilietis“ turėtų būti vertinamas kartu su Konstitucijos 32 straipsniu“. Vėliau šis pasiūlymas buvo patikslintas teigiant, kad „Konstitucijos 32 straipsnio pataisoje turėtų būti užfiksuota, kad kiekvienas iš Lietuvos išvykęs ir kitoje valstybėje apsigyvenęs ar ten kitą pilietybę įgijęs pilietis, jo vaikai, vaikaičiai ar provaikaičiai negali netekti Lietuvos pilietybės prieš savo valią arba dėl tų apribojimų, kurie kyla iš Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalies, kurioje įtvirtintas dvigubos pilietybės ri-

²⁸⁶ *Teisininkas ir diplomatas sako radę konstitucinį dvigubos pilietybės išsaugojimo raktą*
// <http://www.balsas.lt/naujiena/85855>

bojimas²⁸⁷. Taigi pasiūlymo esmė – papildyti Konstitucijos 32 straipsnį nuostata, kad Lietuvos pilietybės prieš savo valią negali netekti gimimu ją įgijęs asmuo.

Šis pasiūlymas nusipelno būti nagrinėjamas ne tik dėl to, kad dažnai pateikiamas kaip svarbiausias argumentas, esą įrodantis, kad, norint leisti visiems lietuvių kilmės asmenims turėti dvigubą pilietybę, nebūtina rengti referendumą dėl Konstitucijos 12 straipsnio nuostatų pakeitimo²⁸⁸. Panagrinėti minėtą pasiūlymą pirmiausia skatina tai, kad jis yra tiesiogiai susijęs su Konstitucijoje įtvirtintų Konstitucijos keitimo pagrindų aiškinimu.

Panagrinėkime, ką reiškia minėtas pasiūlymas. Ar šis pasiūlymas yra konstituciškai pagrįstas? Kokius teisinius padarinius galėtų sukelti jo įgyvendinimas?

Visų pirma palyginkime tarpusavyje Konstitucijos 12 straipsnio nuostatą „išskyrus įstatymo numatytus atskirus atvejus, niekas negali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės pilietis“ ir siūlomą Konstitucijos 32 straipsnio papildymo nuostatą „Lietuvos pilietybės prieš savo valią negali netekti gimimu ją įgijęs asmuo“. Akivaizdu, kad jų turinys visiškai nesutampa. Siūloma nuostata „Lietuvos pilietybės prieš savo valią negali netekti gimimu ją įgijęs asmuo“ reiškia ir tai, jog Lietuvos Respublikos pilietis, įgijęs kitos valstybės pilietybę, nepraras Lietuvos pilietybės, t. y. tuo pat metu galės būti ir Lietuvos, ir kitos valstybės pilietis. Kadangi absoliuti dauguma Lietuvos piliečių Lietuvos pilietybę įgijo gimdami, absoliuti dauguma Lietuvos piliečių tuo pat metu galės būti ir Lietuvos, ir kitos valstybės piliečiais. Taigi papildžius Konstitucijos 32 straipsnį taip, kaip siūloma, Konstitucijoje būtų įtvirtintos dvi skirtingos ir tarpusavyje konkuruojančios nuostatos: pagal Konstitucijos 12 straipsnį dviguba pilietybė būtų leidžiama tik kaip reta išimtis, o pagal Konstitucijos 32 straipsnį – dviguba pilietybė būtų paplitęs reiškinys.

Vien dėl to minėtas pasiūlymas vertintinas kaip teisiškai ydingas. Tačiau pagrindinis jo ydingumas slypi kitur. Konstitucijos 32 straipsnis, kurį siūloma papildyti, išdėstytas Konstitucijos antrame skirsnyje. Konstitucija nereikalauja, kad šiame Konstitucijos skirsnyje esančius straipsnius būtų

²⁸⁷ *Dvigubos pilietybės rebusas visai nesudėtingas* // <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/61368>

²⁸⁸ R. Narušienė: *referendumas dėl dvigubos pilietybės – politinis žaidimas* // <http://www.delfi.lt/news/daily/emigrants/article.php?id=14709373>

galima pakeisti tik referendumu, vadinasi, tai gali padaryti ir Seimas, priimdamas įstatymą dėl atitinkamo Konstitucijos straipsnio pakeitimo. Pasiūlymas Seimui Konstitucijos 32 straipsnyje nustatyti kitokią taisyklę – konkuruojančią su ta, kuri yra įtvirtinta Konstitucijos 12 straipsnyje ir kuri, kaip minėta, gali būti keičiama tik referendumu – reiškia, kad Seimui siūloma „apeiti“ Konstitucijos 12 straipsnyje nustatytą taisyklę, nepaisyti Konstitucijos 12 straipsnyje išreikštos Tautos valios, kad dviguba pilietybė galima tik retais atvejais, kad ji negali būti plačiai paplitęs reiškinys. Kadangi Seimui buvo pasiūlyta nepaisyti pačioje Konstitucijoje nustatytos jos pirmo skirsnio keitimo tvarkos – šio skirsnio nuostatos, kaip minėta, pagal Konstitucijos 148 straipsnio 2 dalį gali būti keičiamos tik referendumu – galima teigti, kad Seimui buvo pasiūlyta viršyti jam Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus, t. y. pasisavinanti pagal Konstituciją tik Lietuvos Respublikos piliečiams priklausančią teisę referendumu spręsti, kokį pilietybės santykių teisinį reguliavimą įtvirtinti Konstitucijoje.

Minėtas pasiūlymas vertintinas ir platesniame kontekste. Juk jis iš esmės reiškia ir tai, kad pačioje Konstitucijoje įtvirtinta atskirų Konstitucijos nuostatų ypatinga apsauga – galimybė jas keisti tik referendumu – netenka prasmės, nes, vadovaujantis minėto pasiūlymo logika, šiose Konstitucijos nuostatose įtvirtintas taisykles (imperatyvus) visiškai nesunkiai galima „apeiti“ – tai galima padaryti Seimui atitinkamai pakeičiant tuos Konstitucijos straipsnius, kurių Konstitucija nereikalauja keisti tik referendumu. Vadovaujantis minėto pasiūlymo logika, galima sukurti labai pavojingus Konstitucijos keitimo precedentus. Kad ir tokius. Antai Konstitucijos 14 straipsnyje nustatyta, kad valstybinė kalba yra lietuvių kalba. Konstitucijos 14 straipsnis yra išdėstytas Konstitucijos pirmame skirsnyje, kurio nuostatos, kaip minėta, galima keisti tik referendumu. Argi, vadovaujantis minėto pasiūlymo logika, negalima būtų pasiūlyti Seimui papildyti kurį nors Konstitucijos straipsnį, kuris gali būti keičiamas nebūtinai tik referendumu – pavyzdžiui, Konstitucijos 37 straipsnį, kuriame įtvirtintos piliečių, priklausančių tautinėms bendrijoms, teisės – tarkim, tokia nuostata: „Valstybinė kalba yra ne tik lietuvių kalba, bet ir „X“ kalba (nurodant kurią nors kitą kalbą)“. Argi Seimas, padaręs minėtą Konstitucijos 37 straipsnio pataisą, nepaneigtų Tautos valios, išreikštos Konstitucijos 14 straipsnyje, pagal kurią tik lietuvių kalba yra valstybinė kalba? Akivaizdu, kad paneigtų. Priimti tokius sprendimus Seimui draudžia Konstituci-

ja – pagal Konstitucijos 148 straipsnio 2 dalį Konstitucijos 14 straipsnio nuostata, kad valstybinė kalba yra tik lietuvių kalba, gali būti keičiama tik referendumu, o ne Seimo priimtomis Konstitucijos pataisomis. Galima pateikti ir kitą pavyzdį. Antai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucijos 1 straipsnio nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ gali būti pakeista tik referendumu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę“. Argi, vadovaujantis minėto pasiūlymo logika, negalima būtų pasiūlyti Seimui pakeisti kurį nors Konstitucijos straipsnį, kuris gali būti keičiamas nebūtinai tik referendumu – tarkim, kurį nors Konstitucijos XIII skirsnyje „Užsienio politika ir valstybės gynimas“ esantį straipsnį (kad ir 138 straipsnį) – ir įrašyti jame, pavyzdžiui, nuostatą, kad Seimas gali ratifikuoti ir tokias tarptautines sutartis, pagal kurias Lietuva *nėra nepriklausoma* valstybė? Jeigu Seimas padarytų minėtą Konstitucijos 138 straipsnio pataisą, argi jis nepaneigtų Tautos valios, išreikštos Konstitucijos 1 straipsnyje, pagal kurį „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“? Akivaizdu, kad paneigtų; Konstitucija draudžia Seimui priimti tokius sprendimus.

Gal tai drastiški pavyzdžiai, bet minėtas pasiūlymas dėl Konstitucijos 32 straipsnio pakeitimo, įrašant jame nuostatą „nė vienas pilietis negali prarasti Lietuvos pilietybės, įgytos gimus, prieš savo valią“ yra ne kas kita kaip būtent tokio pobūdžio Konstitucijos keitimo precedento kūrimas. Tokio pobūdžio pasiūlymai yra visiškai nesuderinami su Konstitucijos 148 straipsniu, pagal kurį jame nurodytos Konstitucijos nuostatos gali būti keičiamos tik referendumu; jie nesuderinami ir su Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią valdžios galias (taigi ir Seimo galias) riboja Konstitucija. Tokio pobūdžio pasiūlymai yra visiškai nesuderinami ir su konstituciniu teisinės valstybės principu.

Pabrėžtina, kad Seimas gali veikti tik jam Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų ribų, negali jų peržengti. Seimas, turėdamas įgaliojimus keisti tas Konstitucijos nuostatas, kurios gali būti keičiamos nebūtinai tik referendumu, negali tų kitų Konstitucijos nuostatų pakeisti taip, kad jose būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris būtų kitoks ir konkuruotų su Konstitucijos nuostatose, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, įtvirtintu teisiniu reguliavimu. Priešingu atveju susidarytų tokia teisinė padėtis, kai, formaliai nekeičiant Konstitucijos nuostatų, kurios

gali būti pakeistos tik referendumu, šios nuostatos Seimo priimtu įstatymu dėl kitų Konstitucijos nuostatų pakeitimo būtų „neutralizuojamos“. Taip būtų iškreiptas ir paneigtas Konstitucijos nuostatose, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, įtvirtintas teisinis reguliavimas. Taip Seimo priimtais sprendimais būtų paneigta Tautos valia, išreikšta tose Konstitucijos nuostatose, kurios, kaip nustatyta Konstitucijos 148 straipsnyje, gali būti keičiamos tik referendumu. Konstitucija draudžia Seimui priimti tokias Konstitucijos pataisas.

Minėtas pasiūlymas dėl Konstitucijos 32 straipsnio pakeitimo (papildymo) nagrinėjamas tik dėl to, kad tai, kaip minėta, susiję su Konstitucijos keitimo teisinių pagrindų, įtvirtintų Konstitucijoje, interpretavimu. Svarbus dar vienas aspektas. Kas atsitiktų, jeigu Seimas vis dėlto priimtų įstatymą, kuriuo pakeistų (papildytų) Konstitucijos 32 straipsnį ir jame nustatytų, kad „Lietuvos pilietybės prieš savo valią negali netekti gimimu ją įgijęs asmuo“. Ar tokia Konstitucijos pataisa galėtų būti ginčijama jos atitikties Konstitucijai požiūriu? Ar tokią Konstitucijos pataisą Konstitucinis Teismas galėtų pripažinti prieštaraujančia Konstitucijai?

Manytina, kad taip – tokia Konstitucijos pataisa ne tik galėtų būti ginčijama atitikties Konstitucijai požiūriu, bet ir turėtų būti pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai. Vien dėl to, kad, kaip minėta, *Seimas, turėdamas įgaliojimus keisti (papildyti) Konstitucijos 32 straipsnį, jame negali nustatyti teisinio reguliavimo, paneigiančio tą teisinį reguliavimą, kuris yra įtvirtintas Konstitucijos I skirsnyje (taigi ir jo 12 straipsnyje) ir kuris gali būti pakeistas tik referendumu*. Kitoks Konstitucijos aiškinimas reikštų ne ką kitą, o tai, kad Konstitucija esą nenumato ypatingos Konstitucijos I skirsnyje esančių teisės normų ir juose nustatyto teisinio reguliavimo apsaugos (jas, kaip minėta, galima keisti tik referendumu) ir kad Seimas esą turi įgaliojimus „pakeisti“ Konstitucijos I skirsnyje esančių teisės normų (*taigi ir jo 12 straipsnyje*) ir juose nustatyto teisinio reguliavimo turinį, atitinkamai pakeisdamas tuos Konstitucijos straipsnius, kurių Konstitucija nereikalauja keisti tik referendumu. Toks Konstitucijos aiškinimas reikštų ir tai, kad pačioje Konstitucijoje įtvirtinta atskirų Konstitucijos nuostatų ypatinga apsauga – galimybė jas keisti tik referendumu – netenka prasmės, nes, vadovaujantis tokiu Konstitucijos aiškinimu (ir minėto pasiūlymo papildyti Konstitucijos 32 straipsnį logika), šiose Konstitucijos nuostatose įtvirtintas taisyklės (imperatyvus) visiškai nesunkiai galima

„apeiti“. Jeigu Seimas vis dėlto priimtų įstatymą, kuriuo pakeistų (papildytų) Konstitucijos 32 straipsnį ir jame nustatytų, kad „Lietuvos pilietybės prieš savo valią negali netekti gimimu ją įgijęs asmuo“, būtų iškreiptas ir paneigtas Konstitucijos 12 straipsnio nuostatose, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, įtvirtintas teisinis reguliavimas. Taip Seimo priimtais sprendimais būtų paneigta Tautos valia, išreikšta Konstitucijos 12 straipsnio nuostatose, kurios, kaip nustatyta Konstitucijos 148 straipsnyje, gali būti keičiamos tik referendumu. Konstitucija draudžia Seimui priimti tokias Konstitucijos pataisas. Tokios Konstitucijos pataisos galėtų ir turėtų būti pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai²⁸⁹.

Tai nereiškia, kad Konstitucijos I skirsnyje esančios teisės normos ir juose nustatytas teisinis reguliavimas yra didesnės (aukštesnės) teisinės galios, negu tos teisės normos, kurios įtvirtintos kituose Konstitucijos skirsniuose ir kurios gali būti keičiamos ne referendumo būdu, o Seimo priimtais įstatymais dėl Konstitucijos pakeitimo. Visos Konstitucijos normos ir konstituciniai principai yra vienodos teisinės galios, jų galia aukščiausia. Mūsų nagrinėjamu atveju tarpusavyje būtų lyginama ne atskirų Konstitucijos normų, įtvirtintų Konstitucijos 12 ir 32 straipsnyje, teisinė galia, o tai, ar *Seimo priimtomis* Konstitucijos 32 straipsnio pataisomis nėra nustatomas kitoks teisinis reguliavimas negu tas, kurį pagal Konstituciją turi teisę *nustatyti tik Tauta* ir tik referendumu. Būtų aiškinamasi, ar Seimas neviršijo jam Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų, t. y. ar Seimas nepasisavino Konstitucijoje tik Lietuvos Respublikos piliečiams priklausantią teisę referendumu spręsti, kokį pilietybės santykių teisinį reguliavimą įtvirtinti Konstitucijoje.

Jeigu teiginiai, kad *Konstitucijos pataisos gali būti antikonstitucinės*, kam nors režia ausį, tai dar daugiau diskusijų turėtų sukelti klausimas, ar *konstitucingumo požiūriu gali būti kvestionuojama tokia Konstitucijos pataisa, kurią Tauta priėmė referendumu*. Kalbame ne vien apie galimą Konstitucijos 12 straipsnio pakeitimą, bet ir apie kitų Konstitucijos straipsnių pataisas, padarytas Tautos referendumu.

²⁸⁹ Apie įvairiose užsienio valstybėse įtvirtintą teisinį reguliavimą, kuriuo ribojamos parlamentų galios keisti tų valstybių Konstitucijas žr., pvz.: Kemal Gözler. *Judicial review of constitutional amendments*. Ekin Press, Bursa, 2008; Butvilavičius D. Tautos atstovybės intervencijos į Konstitucijos tekstą ribojimai: Konstitucijos stabilumo aspektas // *Socialinių mokslų studijos*, 2010, Nr. 2 (6), p. 163–186.

Antai 2003 m. vasario 12 d. buvo pareikšta iniciatyva referendumu pakeisti Konstitucijos 55, 58, 59 ir 148 straipsnius²⁹⁰. Pasiūlytų Konstitucijos pataisų esmė buvo tokia: 1) keičiamas Seimo narių skaičius ir Seimo narių rinkimų sistema – Seimą sudaro 131 Seimo narys, Seimo nariai renkami tik vienmandatėse rinkimų apygardose; po vieną rinkimų apygardą sudaroma kiekvienoje savivaldybėje, kitos rinkimų apygardos sudaromos pagal rinkėjų skaičių; po vieną Seimo narį išrenkama kiekvienoje savivaldybėje, kiti išrenkami rinkimų apygardose, sudarytose pagal rinkėjų skaičių; 2) vienmandatėse rinkimų apygardose *renjami pirmalaikiai Seimo nario rinkimai, jeigu to pareikalauja ir per du mėnesius savo parašais patvirtina daugiau kaip pusė vienmandatės rinkimų apygardos, kurioje Seimo narys išrinktas, rinkėjų; jeigu pirmalaikių Seimo nario rinkimų metu jis nėra perrenkamas, jo įgaliojimų laikas pasibaigia*, kai prisiekia išrinktas kitas Seimo narys; 3) *Seimo nariai už savo veiklą privalo atsiskaityti rinkėjams*.

Šių Konstitucijos pataisų iniciatoriams nepavyko surinkti reikiamo parašų skaičiaus, todėl referendumas nebuvo paskelbtas. Bet jeigu parašai būtų surinkti, jeigu referendumas būtų įvykęs ir referendumu siūlomos Konstitucijos pataisos būtų priimtos – ar Konstitucinis Teismas galėtų nagrinėti tokių Konstitucijos pataisų konstitucingumą, ar galėtų pripažinti jas prieštaraujančiomis Konstitucijai?

Vienareikšmio atsakymo į šį klausimą, ko gero, nėra. Konstitucinis Teismas atsidurtų gana keblioje padėtyje, nes jam pirmiausia reikėtų apsispręsti, ar Konstitucija apskritai jam suteikia teisę kvestionuoti referendume pareikštą Tautos valią. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota konstitucinė doktrina, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti referendumu priimtų įstatymų atitiktį Konstitucijai. Tai suprantama, nes pačioje Konstitucijoje įtvirtinta nuostata, jog „negalioja joks įstatymas, priešingas Konstitucijai“ (7 str. 1 d.). Kalbama apie referendumu priimtus vadinamuosius *ordinarinius* įstatymus, o ne apie įstatymus, kuriais keičiama Konstitucija. Doktrinos, kad Konstitucinis Teismas turį įgaliojimus spręsti, ar Konstitucijai neprieštarauja referendumu priimti įstatymai, kuriais keičiama Konstitucija, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nerasime.

Manytina, kad Konstitucinis Teismas galėtų apsispręsti pasirinkdamas vieną iš kelių variantų.

²⁹⁰ <http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/referendum/>

Pirmas iš jų galėtų būti toks: suverenitetas priklauso Tautai, kuri ją gali vykdyti tiesiogiai referendumu, todėl *Konstitucinis Teismas negali kvestionuoti Tautos pareikštos valios*; ne teisminė valdžia ir ne Konstitucinis Teismas gali spręsti, ar Tautos pareikšta valia yra tokia, kuri atitinka teisingumą ir prigimtineį teisę; Konstitucinis Teismas gali spręsti tik dėl to, ar buvo laikomasi Konstitucijoje ir įstatymuose numatytų Tautos valios pareiškimo procedūrų, t. y. ar buvo laikomasi referendumo įstatymo reikalavimų; jeigu jų buvo laikomasi, jeigu Tautos valia buvo pareikšta laisvai – Tautos pareikšta valia negali būti paneigta, nes tai yra Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos, jog suverenitetas priklauso Tautai, tiesioginis įgyvendinimas. (Tokios pat nuomonės ne vieną kartą laikėsi, pavyzdžiui, Airijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas bylas, susijusias su Airijos Respublikos Konstitucijos pataisomis; Prancūzijos Konstitucinė Taryba taip pat yra konstatavusi, kad ji neturi jurisdikcijos tikrinti, ar Konstituciją atitinka referendumu priimtos Konstitucijos pataisos; tokios pat nuomonės laikosi Vengrijos Konstitucinis Teismas, pareiškęs, kad jis negali tirti, ar Konstituciją atitinka ją keičiantys įstatymai.)

Antras variantas, galbūt galėtų būti toks: Konstitucijoje įtvirtintos pamatinės vertybės, viena iš jų yra ta, kad žmogaus teisės yra prigimtinės; pagal Konstituciją valstybės ir visuomenės gyvenimas grindžiamas demokratijos pagrindais, pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms. *Demokratija, prigimtinių žmogaus teisių ir laisvės negali būti paneigti net Tautos sprendimais*; net Tautos sprendimais negalima paneigti arba iškreipti pamatinių demokratiškos valstybės ir visuomenės gyvenimo nuostatų, įtvirtintų galiojančioje Konstitucijoje; taigi Konstitucijoje yra tam tikri fundamentalūs, pamatiniai principai, kurie yra neliečiami, nes juos sugriovus griūtų ir visas Konstitucijos karkasas; Konstitucijos pataisa, numatanti *galimybę rinkėjams prieš laiką atšaukti Seimo narį, paneigia Seimo nario laisvą mandatą ir nustato imperatyvų mandatą*; imperatyvus mandatas yra nesuderinamas su atstovaujamos demokratijos esme, su Seimo nario, kaip Tautos atstovo, statusu; Tautos referendumu priimtos Konstitucijos pataisos, jeigu jos paneigia ar iš esmės iškreipia demokratiškus valstybės ir visuomenės gyvenimo pagrindus (nagrinėjamoju atveju leidžia rinkėjams prieš laiką atšaukti Seimo narį, vadinasi, padaro ją priklausomą ir „valdomą“), negali būti laikomos suderintomis su kitomis Konstitucijos nuostatomis; taigi Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus pripažinti anti-

konstitucinėmis Tautos referendumu padarytas Konstitucijos pataisas, kuriomis paneigiami ar iškreipiami pamatiniai demokratiniai valstybės ir visuomenės gyvenimo pagrindai.

Skaitytojas tikriausiai atkreipė dėmesį į žodžius „galbūt“, kuriais pradedamas dėstyti *antrasis* variantas. Iš karto pasakytina, kad toks Konstitucinio Teismo įgaliojimų aiškinimas yra labai pavojingas, o demokratinėje visuomenėje galbūt apskritai nepriimtinas, nes paneigia Konstitucijoje įtvirtintą nuostatą, jog suverenitetas priklauso Tautai. Kita vertus, pripažinus, jog išskirtiniais, ypatingais atvejais Konstitucinis Teismas turi teisę net ir nuo Tautos apginti pamatines demokratines vertybes, prigimtines žmogaus teises ir laisves, įtvirtintas galiojančioje Konstitucijoje, atsiranda galimybė, tiesa, labai nedidelė, prireikus jas apginti. Tad gal ir mintis, kad Tautos referendumu priimtose Konstitucijos pataisose vis tik gali būti antikonstitucinės, nėra visiškai atmestina?! Tikėkimės, kad Konstituciniam Teismui niekada neteks spręsti, ar Tautos referendumu padarytos Konstitucijos pataisos dera su Konstitucija.

V. Seimo įgaliojimų aiškinimo probleminiai aspektai

(kai kurios pastabos Konstitucinio Teismo nutarimų
paraštėse)

V.I. Ką gali ir ko negali Seimas, kai Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus išrinkus Respublikos Prezidentą?

V.I.1. Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą oficiali konstitucinė doktrina

Konstitucijos 92 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad „Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui po Seimo rinkimų arba išrinkus Respublikos Prezidentą“; pagal Konstitucijos 84 straipsnio 6 punktą Respublikos Prezidentas „priima Vyriausybės grąžinamus įgaliojimus išrinkus naują Seimą ir paveda jai eiti pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė“, o pagal šio straipsnio 8 punktą „Vyriausybei atsistatydinus ar Vyriausybei grąžinus įgaliojimus, ne vėliau kaip per 15 dienų teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą“; pagal Konstitucijos 101 straipsnio trečios dalies 4 punktą Vyriausybė turi atsistatydinti „po Seimo rinkimų, kai sudaroma nauja Vyriausybė“.

Taigi Konstitucijoje Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas siejamas su dviem aplinkybėmis: pirma, su Seimo rinkimais; antra, su Respublikos Prezidento rinkimais.

Kokia yra Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą paskirtis ir esmė? Kokias teises pasekmes sukelia Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas išrinkus Respublikos Prezidentą? Ar po Respublikos Prezidento rinkimų įgaliojimus grąžinusi Vyriausybė turi atsistatydinti? Tai tik kai kurie klausimai, susiję su šio konstitucinio instituto samprata²⁹¹.

Politinė ir teisinė diskusija dėl Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą pirmą kartą kilo 1997 m. pabaigoje, kai buvo

---

²⁹¹ Sinkevičius V. Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą konstitucinė doktrina: kai kurie argumentavimo aspektai // *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 4 (118), p. 63–84.

renkamas Respublikos Prezidentas. Dauguma kandidatų į Respublikos Prezidentus buvo pareiškę, kad tik po rinkimų jie svarstys Ministro Pirmininko kandidatūrą ir kad yra ne vienas asmuo, kuris gali būti siūlomas į Ministrus Pirmininkus. Vadinasi, kandidatai į Respublikos Prezidentus manė, jog Vyriausybei gražinus įgaliojimus jie galės spręsti, kokį kandidatą į Ministrus Pirmininkus teikti Seimui, kad po Respublikos Prezidento rinkimų turės būti formuojama nauja Vyriausybė, o ankstesnė Vyriausybė turės atsistatydinti. Tačiau buvo ir kitokių nuomonių, jų esmė tokia: Vyriausybė, kuri po Respublikos Prezidento rinkimų gražina jam savo įgaliojimus, pagal Konstituciją neturi atsistatydinti, nes toks Vyriausybės atsistatydinimo pagrindas Konstitucijoje nenumatytas. Taigi pagrindinis diskusijų dalykas buvo toks: ar Vyriausybės įgaliojimų gražinimas išrinkus Respublikos Prezidentą reiškia, kad turi būti sudaroma nauja Vyriausybė, o ankstesnė Vyriausybė turi atsistatydinti, ar įgaliojimų gražinimas nesu-ponuoja Vyriausybės atsistatydinimo ir ji gali veikti toliau.

Politiniuose sluoksniuose kilęs ginčas, koks yra Konstitucijoje įtvirtinto Vyriausybės įgaliojimų gražinimo išrinkus Respublikos Prezidentą tikrasis turinys, buvo perkeltas į Konstitucinį Teismą. Į jį kreipėsi Vyriausybė ir paprašė ištirti, ar Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“²⁹² neprieštaruoja Konstitucijos 92 straipsnio 4 daliai, kurioje nustatyta, kad išrinkus Respublikos Prezidentą Vyriausybė gražina jam savo įgaliojimus. Vyriausybė nurodė, jog „ginčijamu nutarimu Seimas pritarė Vyriausybės programai, kurioje numatyta Vyriausybės veikla 1997–2000 metais, t. y. Seimo įgaliojimų laikotarpiu, o ne iki dabartinio Respublikos Prezidento įgaliojimų pabaigos“. Vyriausybės nuomone, „Konstitucijos 92 straipsnio ketvirtojoje dalyje nustatyta, kad Vyriausybė turi gražinti savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui po Seimo rinkimų arba išrinkus Respublikos Prezidentą, o Konstitucijos 101 straipsnyje, kuriame nustatyti atvejai, kada Vyriausybė turi atsistatydinti, nėra reikalavimo jai tai padaryti po Respublikos Prezidento rinkimų“. Vyriausybė teigė, kad „Konstitucijos 84 straipsnyje kaip Respublikos Prezidento prerogatyva nustatyta teisė priimti Vyriausybės įgaliojimus išrinkus naują Seimą, taip pat priimti Vyriausybės atsistatydinimą ir teikti Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą. Tačiau,

²⁹² Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 120-2821.

<...>, tai nereiškia, kad Respublikos Prezidentui suteikiami įgaliojimai po Respublikos Prezidento rinkimų teikti Seimui iš naujo svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą ir tvirtinti naują Vyriausybės sudėtį“. Be to, Vyriausybės prašyme buvo nurodyta, kad „Konstitucijoje nenustatyta, kada konkrečiai Vyriausybė, išrinkus Respublikos Prezidentą, grąžina savo įgaliojimus: paskelbus rinkimų rezultatus, pasibaigus anksčiau išrinkto Respublikos Prezidento kadencijai ar išrinktam naujam Respublikos Prezidentui prisiekus ir pradėjus eiti pareigas“. Vyriausybė taip pat teigė, kad „kai kuriems Seimo nariams yra kilę abejonių, ar po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybės veikla bus teisėta ir ar dėl to ginčijamas nutarimas neprieštarauja Konstitucijos 92 straipsnio ketvirtajai daliai“.

Konstitucinio Teismo posėdyje Vyriausybės atstovas pateikė papildomus argumentus, pagrindžiančius Vyriausybės prašymą. Jo teigimu, „Konstitucijos 101 straipsnyje išvardyti visi pagrindai, kada Vyriausybė privalo atsistatydinti. Šis sąrašas yra baigtinis. Jame nėra numatytas privalomas Vyriausybės atsistatydinimas išrinkus Respublikos Prezidentą, todėl aiškinimas, kad tokiu atveju Vyriausybė turi atsistatydinti, yra plečiamasis Konstitucijos aiškinimas. Konstitucijos, kaip vientiso akto, analizė leidžia teigti, kad Vyriausybės atsistatydinimas ir įgaliojimų grąžinimas Respublikos Prezidentui nėra tapatūs teisiniai veiksmai, todėl jie sukelia skirtingus teisinius padarinius“. Vyriausybės atstovo nuomone, „Respublikos Prezidentas gali Seimui siūlyti bet kokią Ministro Pirmininko kandidatūrą, tačiau jeigu jai nepritaris Seimo dauguma, toks siūlymas nesukels teisinių padarinių ir Vyriausybė nebus pradėta formuoti. Teoriškai įmanoma, kad ministrai gali būti skiriami vien Ministro Pirmininko ir Respublikos Prezidento valia, neatsižvelgiant į Seimo daugumos nuomonę, tačiau praktiškai tai neįmanoma dėl dviejų priežasčių. Pirma, Ministras Pirmininkas skiriamas gavus Seimo daugumos sutikimą, todėl vargu ar tikėtina, kad ir kiti Vyriausybės nariai bus parenkami neatsižvelgiant į parlamento daugumos valią, nes Seimo dauguma gali bet kada pareikšti nepasitikėjimą Ministru Pirmininku, visa Vyriausybė arba atskiru ministru (Konstitucijos 101 straipsnis). Antra, Vyriausybė įgaliojimus veikti gaus tik pritarus jos programai. Seimas, du kartus nepritaręs jai, gali priversti Vyriausybę atsistatydinti. Vadinasi, Vyriausybės įgaliojimai yra tiesiogiai susiję su Seimo įgaliojimais“. Vyriausybės atstovas taip pat teigė, kad Konstitucijoje nieko nepasakyta apie Vyriausybės likimą išrin-

kus Respublikos Prezidentą ir grąžinus jam Vyriausybės įgaliojimus. Vyriausybės atstovo nuomone, „galima teigti, kad Konstitucijos teksto kūrėjai, formuluodami konstitucines normas, darė skirtumą tarp Vyriausybės likimo jai grąžinus įgaliojimus bei atsistatydinus po Seimo rinkimų ir įgaliojimų grąžinimo po Respublikos Prezidento rinkimų“, kad „išrinkus naują Seimą nebelieka subjekto, kuris įgaliojo Vyriausybę vykdyti valstybės valdžią. Konstitucija įgalioja Respublikos Prezidentą suteikti senajai Vyriausybei tik laikinus įgaliojimus, t. y. kol savo pareigas pradės vykdyti naujoji Vyriausybė“ ir kad „išrinkus Respublikos Prezidentą Vyriausybę įgaliojęs veikti Seimas nenustoja savo įgaliojimų. Kol nei Seimas, nei pati Vyriausybė nepareiškia politinės valios nutraukti Vyriausybės įgaliojimus, nėra pagrindo teigti, kad jie pasibaigę. Tauta, gerbdama naujai išrinktą valstybės vadovą, Konstitucija suteikia jam teisę ir kartu įpareigoja Seimą sužinoti ir įvertinti Respublikos Prezidento poziciją Vyriausybės atžvilgiu ir iš naujo apsvarstyti Vyriausybės įgaliojimų klausimą. Tačiau viską lemia Seimo daugumos pozicija ir nėra jokio pagrindo teigti, kad ši procedūra susijusi su Vyriausybės atsistatydinimu“. Be to, Vyriausybės atstovas nurodė, kad „Konstitucijoje nedetalizuota, kada po Respublikos Prezidento išrinkimo Vyriausybė turi grąžinti įgaliojimus. Konstitucijos 82 straipsnyje nustatyta, kad Respublikos Prezidentas savo pareigas pradeda eiti rytojaus dieną pasibaigus Respublikos Prezidento kadencijai, po to, kai prisiekia“. Pareiškėjo atstovo nuomone, tai reiškia, kad „tik tada atsiranda Vyriausybės pareiga grąžinti savo įgaliojimus“.

Konstitucinis Teismas nutarimą šioje byloje priėmė 1998 m. sausio 10 d.²⁹³ Nutarime buvo pateikta ir Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą samprata. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijos 84, 92 ir 101 straipsnių turinio analizė leidžia teigti, jog Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas išrinkus Respublikos Prezidentą *„nesuponuoja Vyriausybės atsistatydinimo. Antraip Konstitucijoje būtų tiesiogiai nurodyta, kad po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus ir atsistatydina“*. Konstitucinio Teismo nutarime teigiama, kad Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą *procedūra suteikia galimybę Respublikos Prezidentui patikrinti, ar Seimas ir toliau pasitiki Vyriausybe*. Konstitucinio Teismo nuomo-

²⁹³ Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99.

ne, Respublikos Prezidentas, „remdamasis Konstitucijos 92 straipsniu, 84 straipsnio 8 punktu bei atsižvelgdamas į parlamentinės demokratijos tradiciją, Konstitucijos 84 straipsnio 8 punkte nustatyta tvarka teikia Seimui svarstyti įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrą. Seimui pritarus Ministro Pirmininko kandidatūrai ir Respublikos Prezidentui paskyrus Ministrą Pirmininką bei patvirtinus jo pateiktos Vyriausybės sudėtį, jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, tai reikštų, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti“. Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota ir tai, kad „jei Seimas nepritaria Ministro Pirmininko kandidatūrai, tai reikštų, kad Vyriausybė privalo atsistatydinti (Konstitucijos 101 straipsnio trečiosios dalies 2 punktas). Tai būtų konstitucinis pagrindas pradėti naujos Vyriausybės sudarymo procedūrą“.

Ką reiškia Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimo teiginys „Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti“ bei nutarime pavartota formuluotė „nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų“ buvo išaiškinta Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 17 d. sprendime²⁹⁴. Išaiškinti minėtus Konstitucinio Teismo nutarimo teiginius paprašė Vyriausybė. Konstitucinio Teismo sprendime dėl jo 1998 m. sausio 10 d. nutarimo išaiškinimo vėl konstatuota, kad „Vyriausybės atsistatydinimo pagrindai įtvirtinti Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalyje“, kad „pagal Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalį atsistatydinti turi ir Vyriausybė, kuri, pasikeitus daugiau kaip pusei ministrų, iš naujo negauna Seimo įgaliojimų“. Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, kad Vyriausybės atsistatydinimas siejamas su Seimo pasitikėjimo netekimu ar neįgijimu, ir pabrėžė, kad „*tik po Vyriausybės atsistatydinimo gali būti formuojama nauja Vyriausybė ir tvirtinama Vyriausybės programa*“. Aiškindamas, ką reiškia Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimo teiginys „Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti“, Konstitucinis Teismas dar kartą pakartojo minėtame nutarime išdėstytą nuostatą, kad „po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė taip pat grąžina savo įgaliojimus naujai išrinktam Respublikos Prezidentui. Tačiau Konstitucijos normose nenumatyta, kad tuomet Vyriausybė privalo atsistatydinti. Tai paaiškinama tuo, kad pasikeitus valstybės vadovui išlieka Seimo pasitikėjimas Vyriausybe. Seimui

²⁹⁴ Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 17 d. sprendimas // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 112-3114.

pritarus Respublikos Prezidento pateiktai svarstyti įgaliojimus gražinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai, Respublikos Prezidentui paskyrus Ministrą Pirmininką bei patvirtinus jo pateiktos Vyriausybės sudėtį, jei nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, pripažįstama, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti“. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „šiuo atveju tai reiškia, jog Vyriausybei yra iš naujo suteikti įgaliojimai veikti ir todėl ministrų pasikeitimai Vyriausybėje turėtų būti skaičiuojami nuo šių įgaliojimų gavimo“. Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad jo 1998 m. sausio 10 d. nutarimo „teiginys „Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti“ po Respublikos Prezidento rinkimų Seimui pritarus Ministro Pirmininko kandidatūrai ir Respublikos Prezidentui paskyrus Ministrą Pirmininką bei patvirtinus jo pateiktos Vyriausybės sudėtį, jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, reiškia, kad prasideda naujas Vyriausybės įgaliojimų tarpsnis ir todėl ministrų pasikeitimai Vyriausybėje skaičiuojami nuo jo pradžios“.

Reikia pasakyti, kad Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarime ir šio nutarimo išaiškiniame išdėstyta Vyriausybės įgaliojimų gražinimo išrinkus Respublikos Prezidentą samprata teisės mokslininkų buvo *įvertinta labai kritiškai*. Antai teisės mokslinėje literatūroje nurodoma, kad Konstitucinis Teismas pasirinko „tokią Konstitucijos aiškinimo stilišką bei argumentus, kurie palieka erdvę jo sprendimą delegimituojančiam interpretavimui“ ir kad šio sprendimo „vadinimas „politiniu“ (vadinasi, ne „teisiniu“) žiniasklaidoje ir profesionalų komentaruose nekelia nuostabos“²⁹⁵. Konstitucinio Teismo nutarime pateikta Vyriausybės įgaliojimų gražinimo samprata kartais apibūdinama vartojant dar išraiškiningesnius epitetus, pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas pašaipiai vadinamas „vienu iš Konstitucinio Teismo jurisprudencijos „perlu“²⁹⁶; yra mokslininkų, kurie be jokių užuolankų rašo, jog „Konstitucinio Teismo teiginys, kad išrinkus naują Prezidentą Vyriausybės gražinimas savo įgaliojimų Prezidentui, suteikia viso labo tik teisę paklausti Seimą, ar jis toliau tebeapsitiki esamu Ministru Pirmininku, yra

²⁹⁵ Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio teismo *obiter dicta*: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą // *Politologija*. 1998, Nr. 1(11), p. 27.

²⁹⁶ Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 487.

išgalvotas²⁹⁷. Galima priminti ir tokį dalyką: būtent po šio Konstitucinio Teismo nutarimo bene pirmą kartą nuo to laiko, kai Konstitucinis Teismas pradėjo savo veiklą, laikraščiuose pasirodė ne tik sarkastiškų šio nutarimo komentarų, bet ir karikatūrų, nepagarbiai vaizduojančių teisėjus. Kita vertus, yra mokslo darbų, kuriuose, aiškinant Vyriausybės įgaliojimų grąžinimą išrinkus Respublikos Prezidentą, apsiribojama minėto Konstitucinio Teismo nutarimo teiginių atkartojimu, jų nekomentuojant ir niekaip nevertinant, taigi Konstitucinio Teismo nutarimo atžvilgiu laikantis visiškai neutralios pozicijos²⁹⁸.

Kokiais argumentais Konstitucinis Teismas grindė 1998 m. sausio 10 d. nutarime pateiktą Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą sampratą? Ar iš Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių Vyriausybės įgaliojimų grąžinimą išrinkus Respublikos Prezidentą, kyla tik tokia šio instituto samprata, kokią pateikė Konstitucinis Teismas, ar Konstitucijos nuostatas galima interpretuoti ir kitaip?

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstitucijoje nustatytą valdžios institucijų kompetenciją Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai, kuriai būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai. „Lietuvos konstitucinėje sistemoje yra įtvirtintas Vyriausybės atsakingumo Seimui principas, lemiantis atitinkamą Vyriausybės sudarymo būdą“. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad Vyriausybę – kolegialią vykdomosios valdžios instituciją formuoja Seimas ir Respublikos Prezidentas, tačiau jų vaidmuo ir uždaviniai nevienodi. Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu skiria Ministrą Pirmininką, paveda jam sudaryti Vyriausybę ir tvirtina jos sudėtį; Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu atleidžia Ministrą Pirmininką, priima Vyriausybės grąžinamus įgaliojimus išrinkus naują Seimą ir paveda jai eiti pareigas, kol bus sudaryta Vyriausybė, priima Vyriausybės atsistatydinimą ir prirėkęs paveda jai toliau eiti pareigas arba paveda vienam iš ministrų eiti Ministro Pirmininko pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė. Konstitucinis Teismas nurodė ir tai, kad Vyriausybei atsistatydinus ar grąžinus savo

²⁹⁷ Taip teigia doc. dr. Adolfas Povilas Zamalaitis straipsnyje „Ką gali Lietuvos Prezidentas?“ // *Voruta*, 1998 m. sausio 17 d., Nr. 3 (333).

²⁹⁸ Žr., pvz.: *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras*. Vilnius: Teisės institutas, 2002, p. 177–179.

įgaliojimus Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per 15 dienų teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą, kad Respublikos Prezidentas Ministro Pirmininko teikimu skiria ir atleidžia ministrus. Konstitucinio Teismo nuomone, „Seimo ir Respublikos Prezidento įgaliojimų Vyriausybės formavimo srityje analizė leidžia teigti, kad šiame procese Respublikos Prezidento veiklos svarbiausias uždavinys – laiduoti valdžios institucijų sąveiką. Formuojant Vyriausybę jo veiksmus visų pirma turėtų lemti pareiga veikti taip, kad būtų sudaryta veiksminga, t. y. turinti Seimo pasitikėjimą, Vyriausybė“. Konstitucinis Teismas nurodė, kad nors Respublikos Prezidentas, būdamas vykdomosios valdžios dalis, turi tam tikrų politinio poveikio galimybių Vyriausybės personalinei sudėčiai sudaryti, jis neignoruoja parlamento daugumos, „negali laisvai pasirinkti Ministro Pirmininko ar ministrų kandidatūrų, nes visais atvejais minėtų pareigūnų skyrimas priklauso nuo Seimo pasitikėjimo ar nepasitikėjimo jais“. Nutarime konstatuota, kad „Respublikos Prezidentui tenka skirti Seimo daugumos palaikomą Ministrą Pirmininką ir tvirtinti tokią Vyriausybę, kurios programai Seimas gali pritarti posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma. Kitaip nebus suformuota valstybės funkcionavimą užtikrinanti vykdomosios valdžios institucija“. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad pagal Konstitucijos 92 straipsnio 5 dalį Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas pritaria jos programai. „Taip įgyvendinamos Vyriausybės veiklą reguliuojančios Konstitucijos normos, įtvirtinančios Vyriausybės atsakomybės Seimui principą. Konstitucinėje valdžių struktūroje įtvirtinta, kad tik Seimo pasitikėjimą turinti Vyriausybė gali vykdyti savo įgaliojimus. Teisinė tokių įgaliojimų suteikimo forma – balsavimas Seime pritariant Vyriausybės programai“.

Aiškindamas Konstitucijoje įtvirtintas nuostatas, susijusias su Vyriausybės atsistatydinimu ir su Vyriausybės įgaliojimų grąžinimu, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tai skirtingi teisiniai institutai, susiję su skirtingomis teisinėmis situacijomis, ir kad Vyriausybės atsistatydinimas bei Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas sukelia nevienodus teisinius padarinius. Konstitucinis Teismas nurodė, kad „Vyriausybės atsistatydinimo pagrindai įtvirtinti Konstitucijos 101 straipsnio trečiojoje dalyje. Joje nustatyta, kad Vyriausybė privalo atsistatydinti šiais atvejais: 1) kai Seimas du kartus iš eilės nepritaria naujai sudarytos Vyriausybės programai; 2) kai Seimas visų Seimo narių balsų dauguma slapto balsavimu pareišk-

kia nepasitikėjimą Vyriausybę ar Ministru Pirmininku; 3) kai Ministras Pirmininkas atsistatydina ar miršta; 4) po Seimo rinkimų, kai sudaroma nauja Vyriausybė. Be to, atsistatydinti turi ir Vyriausybė, kuri, pasikeitus daugiau kaip pusei ministrų, iš naujo negauna Seimo įgaliojimų (Konstitucijos 101 straipsnio antroji dalis)“. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „šis *Vyriausybės atsistatydinimo pagrindų sąrašas yra baigtinis*“ (išskirta – aut.).

Aiškindamas Konstitucijoje įtvirtintą *Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo institutą* Konstitucinis Teismas nurodė, kad Konstitucijoje Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas yra numatytas dviem atvejais: pirmu – po Seimo rinkimų, antru – po Respublikos Prezidento rinkimų (Konstitucijos 92 straipsnio 4 dalis). Konstitucinis Teismas padarė išvadą, jog būtinybę Vyriausybei grąžinti įgaliojimus lemia tai, kad baigiasi vieno iš Vyriausybę sudariusių subjektų įgaliojimai. „Tačiau konstitucinėse normose minėtųjų subjektų pasikeitimui ir jų įtakai Vyriausybės formavimui teikiama skirtinga reikšmė“. Antai po Seimo rinkimų Vyriausybė privalo ne tik grąžinti savo įgaliojimus, bet ir atsistatydinti (Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 4 punktas). Taigi „šiuo atveju įgaliojimų grąžinimas yra pirmas žingsnis į privalomą, Konstitucijoje įsakmiai nurodytą Vyriausybės atsistatydinimą“. Akivaizdu, kad „po Seimo rinkimų nebelieka subjekto, iš kurio Vyriausybė gavo pasitikėjimą ir įgaliojimus veikti, todėl ji ir privalo atsistatydinti“. Po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė taip pat grąžina savo įgaliojimus naujai išrinktam Respublikos Prezidentui, tačiau, Konstitucinio Teismo nuomone, „*Konstitucijos normose nenumatyta, kad tuomet Vyriausybė privalo atsistatydinti. Taip yra dėl to, kad pasikeitus valstybės vadovui toliau išlieka Seimo pasitikėjimas Vyriausybe*“. Konstitucinis Teismas nurodė, kad „prisiekus naujajam Respublikos Prezidentui, nutrūksta buvusiojo Respublikos Prezidento įgaliojimai, kartu nutrūksta ir Vyriausybės ryšys su valstybės vadovu, kuris taip pat ją formavo“, kad įgaliojimų grąžinimu „neabejotinai išreiškiama pagarba valstybės vadovo institucijai, pripažįstamas Respublikos Prezidento ir Vyriausybės santykių reikšmingumas“. Tačiau, Konstitucinio Teismo nuomone, „Konstitucijos 84, 92 ir 101 straipsnių turinio analizė leidžia teigti, kad toks *įgaliojimų grąžinimas nesuponuoja Vyriausybės atsistatydinimo. Antraip Konstitucijoje būtų tiesiogiai nurodyta, kad po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus ir*

atsistatydina“. Kartu Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „įgaliojimų grąžinimo procedūra yra ne tik tarpinstitucinio mandagumo išraiška – ji suteikia galimybę Respublikos Prezidentui patikrinti, ar Seimas ir toliau pasitiki Vyriausybe. Respublikos Prezidentas, remdamasis Konstitucijos 92 straipsniu, 84 straipsnio 8 punktu bei atsižvelgdamas į parlamentinės demokratijos tradiciją, Konstitucijos 84 straipsnio 8 punkte nustatyta tvarka teikia Seimui svarstyti įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrą. Seimui pritarus Ministro Pirmininko kandidatūrai ir Respublikos Prezidentui paskyrus Ministrą Pirmininką bei patvirtinus jo pateiktos Vyriausybės sudėtį, jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, tai reikštų, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti. Jei Seimas nepitaria Ministro Pirmininko kandidatūrai, tai reikštų, kad Vyriausybė privalo atsistatydinti (Konstitucijos 101 straipsnio trečiosios dalies 2 punktas). Tai būtų konstitucinis pagrindas pradėti naujos Vyriausybės sudarymo procedūrą“.

Teisės mokslininkai, kritikuodami Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarime pateiktą Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą sampratą, nurodo, jog Konstitucinis Teismas „vienareikšmiškai palaikė poziciją, kad įgaliojimus Vyriausybei veikti suteikia Seimas“, kad „Konstitucinis Teismas hipertrofavo Seimo daugumos vaidmenį“, kad Konstitucinis Teismas laikėsi požiūrio, jog „išrinkus Respublikos Prezidentą, Vyriausybės atsistatydinimas tarsi nelogiškas, nes jos įgaliojimai neva susiję ne su Prezidento, o tik su Seimo įgaliojimais“ ir kad Konstitucinis Teismas „iš esmės paneigė Prezidento, kaip Vyriausybę konstituojančios institucijos, subjektiškumą“²⁹⁹. Nurodoma ir tai, kad „neįtikina Konstitucinio Teismo mintis, jog Vyriausybės skyrimo ir įgaliojimų jai suteikimo subjektas yra Seimas, o ne Prezidentas arba Prezidentas ir Seimas drauge“³⁰⁰. Atkreipiamas dėmesys, jog Konstitucinis Teismas „ignoravo tai, kad Konstitucija (84 str. 4 p.) aiškiai nustato, jog Ministro Pirmininko kandidatūrą Seimui teikia ir, gavęs Seimo pritarimą, Ministrą Pirmininką skiria bei kabineto sudėtį tvirtina *Prezidentas*“, kad „iki Seimui suteikiant Vyriausybei „įgaliojimus veikti“ savus įgalio-

²⁹⁹ Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo *obiter dicta*: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d., nutarimą // *Politologija*. 1998, Nr. 1 (11), p. 43, 44, 45.

³⁰⁰ Ten pat, p. 39, 41, 45.

jimus turi būti suteikęs Prezidentas, paskirdamas Vyriausybės vadovą ir narius bei patvirtindamas Vyriausybės sudėtį“. Pabrėžiama, kad „Prezidento įgaliojimais Vyriausybei yra *pirminiai* – jie būtini ir jų pakanka, kad Vyriausybė rengtų savo programą, kuriai turės pritarti Seimo dauguma, bet jų nepakanka, kad Vyriausybė galėtų „veikti“ Konstitucijos 92 str. 5 d. prasme; tuo tarpu Seimo įgaliojimais yra *antriniai* – jie negali būti suteikiami, jeigu Prezidentas nėra suteikęs savųjų“. Nurodoma ir tai, kad „Konstitucinis Teismas neįsigilino į žodžio „atsistatydinti“ semantiką“, kad „kalbos požiūriu *atsistatydinimas ir yra įgaliojimų grąžinimas*“³⁰¹, kad „išanalizavus 84 straipsnį <...> tai reiškia, kad ir po Prezidento rinkimų Vyriausybė privalo atsistatydinti, nes nėra pagrindo skirtingai vertinti atsistatydinimą ir įgaliojimų grąžinimą“³⁰². Galiausiai pateikiamas ir toks argumentas: „Konstituciniam Teismui išaiškinus „neaiškias“ Konstitucijos nuostatas Prezidento nenaudai, susiklosto išties neracionali situacija: visuotinai renkamas valstybės vadovas beturi mažai *teisinių* svertų realizuoti savo politinius siekius. Jo vaidmuo tampa simbolinis ar net apskritai butaforinis“³⁰³.

Teisės mokslinėje literatūroje pateikiami ir kai kurie kiti, papildomi argumentai, kuriais bandoma pagrįsti Konstitucinio Teismo nutarimo ydingumą. Antai nurodoma, kad „Vyriausybės programa, jos turinys ir kokybė vaidina nors neabejotinai svarbų, bet ne pagrindinį, greičiau antraeilį vaidmenį“, kad „net jei teisiniu požiūriu būtų priimtas Konstitucinio Teismo teiginys, jog vienintelis įgaliojimų suteikimo Vyriausybei subjektas yra Seimas, tai prieš Seimo balsavimą dėl Vyriausybės programos einantis Seimo pritarimas ar nepritarimas Ministro Pirmininko kandidatūrai teikiant įgaliojimus yra svarbesnis, o balsuojant dėl Vyriausybės programos tik užbaigiamas įgaliojimų teikimas Vyriausybei“³⁰⁴.

Be abejo, tai, kad atkreipiamas dėmesys į Respublikos Prezidento vaidmenį sudarant Vyriausybę, yra labai svarbu. Tačiau minėti argumen-

³⁰¹ Ten pat, p. 46, 48.

³⁰² Vilkickas E. Konstitucinio Teismo išaiškinimas: imperatyvas ar rekomendacija? // *Justitia*, 1998, Nr. 2, p. 19.

³⁰³ Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo *obiter dicta*: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą // *Politologija*, 1998, Nr. 1 (11), p. 57.

³⁰⁴ Vinkleris P. *Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 118.

tai esą „iki Seimui suteikiant Vyriausybei „įgaliojimus veikti“ savus įgaliojimus turi būti suteikęs Prezidentas, paskirdamas Vyriausybės vadovą ir narius bei patvirtindamas Vyriausybės sudėtį“, kad „Prezidento įgaliojimai Vyriausybei yra *pirminiai* – jie būtini ir jų pakanka, kad Vyriausybė rengtų savo programą“, kad „Seimo įgaliojimai yra *antriniai* – jie negali būti suteikiami, jeigu Prezidentas nėra suteikęs savųjų“, nelaikytini įtikinamais. Vien dėl to, kad šiuo atveju, ko gero, apskritai nėra pagrindo kalbėti apie Konstitucijoje numatytą įgaliojimų Vyriausybei suteikimą. Konstitucija nenumato nei „pirminių“, nei „antrinių“ įgaliojimų suteikimo Vyriausybei. Manytina, kad Respublikos Prezidento dalyvavimas sudarant Vyriausybę nėra joks įgaliojimų Vyriausybei suteikimo etapas, nes Konstitucijoje įgaliojimų Vyriausybei suteikimas yra siejamas tik su Seimo pritarimu Vyriausybės programai. Tai, kad pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas teikia Seimui Ministro Pirmininko kandidatūrą, Seimo pritarimu skiria Ministrą Pirmininką, tvirtina jo sudarytos Vyriausybės sudėtį, nereiškia ir to, jog taip esą bent iš *dalies* įgyvendinamas Konstitucijoje numatytas įgaliojimų Vyriausybei suteikimas. Taip yra *formuojama Vyriausybės personalinė sudėtis, bet nesprenžžiama, ar suteikti Vyriausybei įgaliojimus veikti, kaip tai numatyta Konstitucijoje*. Tai skirtingi dalykai. Be abejo, jeigu Respublikos Prezidentas nepaskirtų Ministro Pirmininko ir nepatvirtintų jo sudarytos Vyriausybės, nebūtų prasmės kalbėti apie Vyriausybės programą – ji tiesiog nebūtų parengta ir nebūtų pateikta Seimui, o Seimas net negalėtų spręsti, ar jai pritarti, vadinasi, negalėtų Vyriausybei suteikti įgaliojimų veikti. Bet, kaip minėta, tai nereiškia, kad Vyriausybės personalinės sudėties formavimas pagal Konstituciją gali būti laikomas vienu iš etapu, kai Vyriausybei suteikiami įgaliojimai veikti. Šiuos dalykus galima susieti nebent pačia bendriausia prasme, bet tik ne ta, kuri nustatyta Konstitucijoje. Nors Respublikos Prezidento vaidmuo formuojant Vyriausybę yra labai svarbus, galutinį žodį, lemiantį Vyriausybės veiklos pradžią, vis dėlto taria ne Respublikos Prezidentas, o Seimas – pagal Konstitucijos 92 straipsnio 5 dalį nauja Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti tik tuomet, kai Seimas pritaria jos programai. Pritardamas Vyriausybės programai Seimas sutinka, kad Vyriausybė veiktų būtent taip, kaip numatyta jos programoje. Jeigu Vyriausybė nevykdytų programos, kuriai pritarė Seimas, tai būtų vienas iš pagrindų Seimui pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe.

Negalime be išlygų pritarti ir teiginiui, jog „kalbos požiūriu *atsistatydinimas ir yra įgaliojimų grąžinimas*“. Manytina, kad šios sąvokos gali būti sutapatinamos tik bendrinėje kalboje, bet ne konstitucinėje teisėje. Konstitucijoje nustatyta, jog Vyriausybė turi atsistatydinti po Seimo rinkimų, kai sudaroma nauja Vyriausybė. Vadinasi, Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas po Seimo rinkimų yra tik viena iš konstitucinių procedūrų, kuri turi būti atlikta išrinkus Seimą. Tai tik viena kelio, vedančio į Vyriausybės atsistatydinimą, atkarpa. Vėliau turi būti atliktos kitos Konstitucijoje numatytos procedūros, kurių galutinis rezultatas – Vyriausybės atsistatydinimas. Vien dėl to konstitucinės sąvokos „atsistatydinimas“ ir „įgaliojimų grąžinimas“ nesutampa, kiekviena iš jų turi savarankišką turinį.

Iš karto turime pasakyti, kad nesiekiamo smulkiai nagrinėti Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarime pateiktos Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą doktrinos. Taip pat išsamiai netyrinėjama, ar teisės mokslinėje literatūroje pateikti kritiški Konstitucinio Teismo nutarimo vertinimai yra pagrįsti. Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą doktrina priimama tokia, kokia ji yra suformuota Konstitucinio Teismo nutarime. Reikia pasakyti ir tai, kad ši doktrina nėra kvestionuojama. Dėmesys sutelkiamas tik į kai kuriuos Konstitucinio Teismo *argumentus*, kuriais ši doktrina grindžiama – tai argumentai, susiję su nepasitikėjimo pareiškimu Ministru Pirmininku ir su Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalyje numatytu Vyriausybės įgaliojimų iš naujo gavimu (kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų). Autoriaus nuomone, kai kurie iš jų gali būti diskutuoti. Argumentai nagrinėjami tik teisiniu dogmatiniu, o ne koku nors platesniu socialiniu aspektu, be to, taikomas tik normatyvinis metodas.

Prieš aptardami kai kuriuos Konstitucinio Teismo argumentus, kuriais grindžiama Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą doktrina, pažvelkime, kokios konstitucinės nuostatos turi būti įgyvendintos (kokios konstitucinės procedūros turi būti atliktos), kai Vyriausybė grąžina įgaliojimus Respublikos Prezidentui po Seimo rinkimų ir po Respublikos Prezidento rinkimų. Tai padės geriau suvokti, kuo teisinė situacija, susiklostanti Vyriausybei grąžinus įgaliojimus po Seimo rinkimų, skiriasi nuo situacijos, susiklostančios, Vyriausybei grąžinus įgaliojimus kitu atveju, t. y. po Respublikos Prezidento rinkimų.

Po Seimo rinkimų Respublikos Prezidentas priima Vyriausybės gražinamus įgaliojimus ir paveda jai eiti pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė (84 str. 6 p.); Vyriausybei gražinus įgaliojimus Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per 15 dienų teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą (84 str. 8 p.); Seimas sprendžia, pritarti ar nepritarti pateiktai Ministro Pirmininko kandidatūrai (67 str. 6 p.); jeigu Seimas pritaria Ministro Pirmininko kandidatūrai – Respublikos Prezidentas skiria asmenį Ministru Pirmininku, paveda jam sudaryti Vyriausybę ir tvirtina jos sudėtį (84 str. 4 p.); pagal Konstitucijos 92 straipsnio 3 dalį paskirtasis Ministras Pirmininkas ne vėliau kaip per 15 dienų nuo jo paskyrimo turi pateikti Seimui svarstyti savo sudarytos ir Respublikos Prezidento patvirtintos Vyriausybės programą; Seimas svarsto Ministro Pirmininko pateiktą Vyriausybės programą ir sprendžia, ar jai pritarti (67 str. 7 p.); Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma pritaria jos programai“ (92 str. 5 d.); pradėdami eiti savo pareigas, Ministras Pirmininkas ir ministrai Seime prisiekia (93 str.).

Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 4 punkte nustatyta, kad Vyriausybė privalo atsistatydinti po Seimo rinkimų, kai sudaroma nauja Vyriausybė.

Taigi Konstitucija reikalauja, kad po Seimo rinkimų būtų įgyvendintos visos nurodytos konstitucinės nuostatos; Konstitucijoje *expressis verbis* nustatyta, kad *po Seimo rinkimų Vyriausybė turi ne tik grąžinti įgaliojimus Respublikos Prezidentui, bet ir atsistatydinti.*

Dabar pažvelkime, kokios konstitucinės nuostatos turi būti įgyvendintos, kai *išrinkus Respublikos Prezidentą* Vyriausybė grąžina įgaliojimus.

Konstitucijoje nustatyta, kad Vyriausybei gražinus įgaliojimus Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per 15 dienų teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą (84 str. 8 p.); Seimas sprendžia, pritarti ar nepritarti pateiktai Ministro Pirmininko kandidatūrai (67 str. 6 p.); jeigu Seimas pritaria Ministro Pirmininko kandidatūrai – Respublikos Prezidentas skiria asmenį Ministru Pirmininku, paveda jam sudaryti Vyriausybę ir tvirtina jos sudėtį (84 str. 4 p.); paskirtasis Ministras Pirmininkas ne vėliau kaip per 15 dienų nuo jo paskyrimo turi pateikti Seimui svarstyti savo sudarytos ir Respublikos Prezidento patvirtintos Vyriausybės programą (92 str. 3 d.); Seimas svarsto Ministro Pirmininko pateiktą

Vyriausybės programą ir sprendžia, ar jai pritarti (67 str. 7 p.); Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma pritaria jos programai (92 str. 5 d.); pradėdami eiti savo pareigas, Ministras Pirmininkas ir ministrai Seime prisiekia (93 str.).

Palyginus Konstitucijos nuostatas, kurios turi būti įgyvendintos po Seimo rinkimų, su nuostatomis, kurios turi būti įgyvendintos išrinkus Respublikos prezidentą, matyti, kad jos tekstualiai beveik sutampa. Tačiau yra esminis skirtumas: tarp Konstitucijoje *expressis verbis* nustatytų Vyriausybė atsistatydinimo pagrindų nėra tokio, jog Vyriausybė turi atsistatydinti ir po Respublikos Prezidento rinkimų. Taigi *po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė turi grąžinti jam savo įgaliojimus, tačiau atsistatydinti neprivalo*.

Tai, kad Konstitucijoje nenustatyta, jog Vyriausybė turi atsistatydinti ir po Respublikos Prezidento rinkimų, leidžia daryti kelias *prielaidas*, susijusias su teisine padėtimi, susiklostančia išrinkus Respublikos Prezidentą. Viena iš jų gali būti tokia: tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos, kurios turi būti įgyvendintos išrinkus Respublikos Prezidentą, nors ir turi tokią pačią tekstinę išraišką kaip ir nuostatos, kurios turi būti įgyvendintos po Seimo rinkimų, negali būti aiškinamos taip, kad iš jų kiltų išvada, jog ir po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė privalo atsistatydinti. Vadinasi, tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos, kurios turi būti įgyvendintos išrinkus Respublikos Prezidentą, negali būti aiškinamos taikant vien lingvistinį teisės aiškinimo metodą. Vien gramatiškai (pažodžiui) aiškindami Konstitucijoje įtvirtintas nuostatas, kurios turi būti įgyvendintos išrinkus Respublikos Prezidentą, ir teigdami, kad po Respublikos Prezidento rinkimų jos turi būti įgyvendintos visos ir be jokių išlygų, prieitume paradoksalią išvadą, kad ir po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė esą turi atsistatydinti. Tačiau Konstitucijoje, kaip minėta, nenustatyta, jog po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė turi atsistatydinti. Tai esminė aplinkybė, leidžianti teigti, kad tam tikrų Konstitucijoje nustatytų nuostatų, kurios turi būti įgyvendintos išrinkus Respublikos Prezidentą, turinys (jų įgyvendinimas) *turi tam tikrų ypatumų, nors tos nuostatos, kurios turi būti įgyvendintos ir po Seimo, ir po Respublikos Prezidento rinkimų, turi vienodą tekstinę išraišką*.

Tai, kad Konstitucijoje nenustatyta, jog Vyriausybė turi atsistatydinti ir po Respublikos Prezidento rinkimų, leidžia daryti ir *kitą prielaidą*:

Konstitucija preiumuoja ir tokią teisinę padėtį, kai tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos, susijusios su Vyriausybės formavimu išrinkus Respublikos Prezidentą ir įgaliojimų Vyriausybei suteikimu, *gali būti įgyvendintos tik esant atitinkamoms sąlygoms*. Kitaip tariant, Konstitucija nereikalauja, kad visos joje įtvirtintos nuostatos, susijusios su Vyriausybės sudarymu išrinkus Respublikos Prezidentą ir įgaliojimų Vyriausybei suteikimu, turi būti įgyvendintos vien dėl to, kad pagal konstituciją Vyriausybė turi grąžinti įgaliojimus išrinkus Respublikos Prezidentą.

Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarime pateikta Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą samprata suponuoja, kad tam tikrų ypatumų turi, *inter alia*, Konstitucijos 84 straipsnio 8 punkte įtvirtinta nuostata „Vyriausybei grąžinus įgaliojimus Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per 15 dienų teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą“: Konstitucinis Teismas konstatavo, kad po Seimo rinkimų Respublikos Prezidentas gali teikti Seimui bet kokią Ministro Pirmininko kandidatūrą – svarbu, kad ji būtų priimtina Seimo daugumai, – o *po Respublikos Prezidento rinkimų Seimui gali būti teikiama tik įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūra*. Kitaip tariant, Respublikos Prezidentas neturi galimybės pasirinkti Ministro Pirmininko kandidatūros, negali teikti Seimui jokios kitos kandidatūros, nors ji ir būtų priimtina Seimo daugumai.

Kitas ypatumas yra susijęs su Konstitucijos 67 straipsnio 6 punkto nuostata „Seimas sprendžia, pritarti ar nepritarti pateiktai Ministro Pirmininko kandidatūrai“: Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą kontekste ši nuostata aiškintina ir taip, jog *nepritarimas įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai reiškia, kad Ministrui Pirmininkui yra pareikštas nepasitikėjimas*.

Dar vienas ypatumas, kuris gali būti kildinamas iš Konstitucinio Teismo pateiktos Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą sampratos, yra susijęs su Konstitucijos 92 straipsnio 5 dalies nuostata „Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma pritaria jos programai“: Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Seimui pritarus įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės „*Ministro Pirmininko kandidatūrai ir Respublikos Prezidentui paskyrus Ministrą Pirmininką bei patvirtinus jo pateiktos Vyriausybės*

sudėtį, jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, tai reikštų, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti“. Kitaip tariant, Vyriausybė gali gauti įgaliojimus veikti ne tik iš Seimo, ir ne Konstitucijos 92 straipsnio 5 dalyje nurodytu būdu (kai Seimas pritaria Vyriausybės programai), bet ir iš kito subjekto, ir kitokiu būdu.

Kita vertus, Konstitucinio Teismo pateikta Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą samprata reiškia, kad Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos, kurios turi būti įgyvendintos Respublikos Prezidentui paskyrus Ministrą Pirmininką ir patvirtinus jo sudarytos Vyriausybės sudėtį, gali ir turi būti įgyvendintos *ne visais atvejais, o tik esant tam tikroms sąlygoms*. Antai Konstitucijos 92 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad paskirtasis Ministras Pirmininkas ne vėliau kaip per 15 dienų nuo jo paskyrimo turi pateikti Seimui svarstyti savo sudarytos ir Respublikos Prezidento patvirtintos Vyriausybės programą; pagal Konstitucijos 67 straipsnio 7 punktą Seimas svarsto Ministro Pirmininko pateiktą Vyriausybės programą ir sprendžia, ar jai pritarti. Konstitucijos tekste *expressis verbis* neįtvirtinta, kad po Seimo, ar po Respublikos Prezidento rinkimų paskiriamas Ministras Pirmininkas galėtų neteikti Seimui svarstyti savo sudarytos ir Respublikos Prezidento patvirtintos Vyriausybės programos. Iš Konstitucinio Teismo nutarimo teiginio „Seimui pritarus įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai ir Respublikos Prezidentui paskyrus Ministrą Pirmininką bei patvirtinus jo pateiktos Vyriausybės sudėtį, jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, tai reikštų, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti“ išplaukia, kad Vyriausybės programą *Ministras Pirmininkas turi teikti Seimui ne visais atvejais*, kai jis yra paskiriamas Ministru Pirmininku po Respublikos Prezidento rinkimų ir Respublikos Prezidentas patvirtina jo sudarytos Vyriausybės sudėtį, *bet tik tada, kai Seimas*, išrinkus Respublikos Prezidentą ir Vyriausybei grąžinus įgaliojimus, *nepritaria Respublikos Prezidento pateiktai įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai* (tuomet Respublikos Prezidentas turi pateikti kitą Ministro Pirmininko kandidatūrą, ir būtent naujasis Ministras Pirmininkas turi teikti Seimui Vyriausybės programą), *ar kai Respublikos Prezidento patvirtintoje Vyriausybėje pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų*. Iš minėto Konstitucinio Teismo teiginio išplaukia ir tai, kad jeigu Respublikos Prezidento patvirtintoje Vyriausybėje *nepasikeičia* daugiau kaip pusė

ministrų, Seimas neturi teisės reikalauti, kad Vyriausybė pateiktų jam svarstyti savo programą, ir neturi įgaliojimų svarstyti, ar jai pritarti.

V.I.2. Ar užtenka konstitucinių argumentų teigti, kad „jei Seimas nepritaria Respublikos Prezidento teikiamai įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai, Vyriausybė privalo atsistatydinti“?

Konstitucinio Teismo nutarimo teiginys „jei Seimas nepritaria Ministro Pirmininko kandidatūrai, tai reikštų, kad Vyriausybė privalo atsistatydinti (Konstitucijos 101 straipsnio trečiosios dalies 2 punktą)“ reiškia, kad vienas iš Konstitucijoje nustatytų Vyriausybės atsistatydinimo pagrindų yra toks: „jei Seimas nepritaria Respublikos Prezidento teikiamai įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai“. Konstitucinis Teismas nurodo Konstitucijos 101 straipsnio trečiosios dalies 2 punktą, vadinasi, Konstitucinio Teismo nuomone, *minėtas Vyriausybės atsistatydinimo pagrindas yra įtvirtintas būtent ten*. Pažvelkime, kas nustatyta Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punkte. Pagal Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punktą Vyriausybė privalo atsistatydinti „kai Seimas visų Seimo narių balsų dauguma slaptu balsavimu pareiškia *nepasitikėjimą Vyriausybe ar Ministru Pirmininku*“ (išskirta – aut.). Kadangi Konstitucinio Teismo nutarime rašoma apie tokią teisinę padėtį, kuri susiklosto „jei Seimas nepritaria įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai“ – o „tai reikštų, kad Vyriausybė privalo atsistatydinti (Konstitucijos 101 straipsnio trečiosios dalies 2 punktą)“ – galima teigti, kad Konstitucinis Teismas *Vyriausybės pareigą atsistatydinti susiejo su Konstitucijos 101 straipsnio trečiosios dalies 2 punkte numatytu nepasitikėjimo būtent Ministru Pirmininku, o ne visa Vyriausybe pareiškimu*.

Konstitucinio Teismo teiginys „jei Seimas nepritaria įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai, tai reikštų, kad Vyriausybė privalo atsistatydinti“, susijęs su Konstitucijoje įtvirtintu nepasitikėjimo Ministru Pirmininku pareiškimo institutu. Tai patvirtina ir jau minėta Konstitucinio Teismo nuoroda į Konstitucijos 101 straipsnio trečiosios dalies 2 punktą. Taip, pagal Konstitucijos 101 straipsnio 3 da-

lies 2 punktą Vyriausybė privalo atsistatydinti „kai Seimas visų Seimo narių balsų dauguma slaptu balsavimu pareiškia nepasitikėjimą Vyriausybe ar Ministru Pirmininku“; šiame punkte įtvirtintas Seimo nepasitikėjimo Ministru Pirmininku pareiškimo institutas. Bet Seimo *nepasitikėjimas Ministru Pirmininku nėra tas pats, kas Seimo nepritarimas Respublikos Prezidento teikiamai įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai*. Galima teigti, kad tai visiškai skirtingi konstituciniai institutai. Ir štai dėl ko.

Manytina, jog Konstitucinis Teismas nepagrįstai sutapatino du skirtingus subjektus – kandidatą į Ministrus Pirmininkus ir Ministrą Pirmininką. *Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punktas*, kuriuo Konstitucinis Teismas grindė savo teiginį „jei Seimas nepritaria Respublikos Prezidento teikiamai įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai Vyriausybė turi atsistatydinti“, *reguliuoja santykius, susijusius su nepasitikėjimo tik Ministru Pirmininku pareiškimu*. Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punktas nėra taikytinas jokiame kitame subjektui, taigi ir kandidatui į Ministrus Pirmininkus. Kandidatui į Ministrus Pirmininkus yra taikytini kiti Konstitucijos straipsniai: Konstitucijos 84 straipsnio 8 punktas, kuriame nustatyta, kad Respublikos Prezidentas „teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą“ ir 67 straipsnio 6 punktas, pagal kurį Seimas sprendžia, pritarti ar nepritarti Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai. Konstitucijoje nustatyta, kad jeigu pareiškiamas nepasitikėjimas Ministru Pirmininku, Vyriausybė privalo atsistatydinti; visiškai kitos pasekmės kyla, jeigu Seimas nepritaria Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai – toks asmuo negali būti paskirtas Ministru Pirmininku. Taigi jeigu Seimas nepritaria Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai – dėl to jokių teisinių pasekmių veikiančiai Vyriausybei pagal Konstituciją nekyla. Taigi „*nepritarimas Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai*“ *nėra tas pats, kas „nepasitikėjimo Ministru Pirmininku pareiškimas“*, šie institutai negali būti sutapatinami, nes jie susiję su skirtingais subjektais, skirtingomis teisinėmis situacijomis, sukelia skirtingus teisinius padarinius.

Oponentai gali pasakyti, kad nagrinėjamoju atveju Respublikos Prezidentas teikia ne bet kokią Ministro Pirmininko kandidatūrą, o įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrą. Ši

kandidatūra – tai esamas Ministras Pirmininkas. Jeigu taip, vadinasi, jo atžvilgiu galima taikyti Konstitucijos normas, numatančias nepasitikėjimo Ministru Pirmininku pareiškimą; taigi ir Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punktą, kurį savo nutarime nurodė Konstitucinis Teismas. Manytina, kad taip aiškinti Konstitucijos nuostatų negalima. Ir ne tik dėl to, kad tai reikštų, jog, kaip minėta, taip būtų nepagrįstai sutapatinami „nepritarimo Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai“ ir „nepasitikėjimo Ministru Pirmininku pareiškimo“ institutai.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad teisės normos, nustatančios Seimo teisę pareikšti nepasitikėjimą Ministru Pirmininku, yra įtvirtintos ne tik Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punkte, kurį nurodo Konstitucinis Teismas, bet ir 61 straipsnio 2 dalyje. Konstitucijos 61 straipsnio 2 dalyje nurodyta: „Sesijos metu ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė gali *pateikti interpeliaciją Ministrui Pirmininkui* ar ministrui. Seimas, apsvarstęs Ministro Pirmininko ar ministro atsakymą į interpeliaciją, gali *nutarti, jog atsakymas esąs nepatenkinamas*, ir *pusės visų Seimo narių balsų dauguma pareikšti nepasitikėjimą Ministru Pirmininku* ar ministru“ (išskirta – aut.). Visuotinai priimta, kad sąvoka „interpeliacija“ reiškia „deputato paklausimą valdymo organui ar jo nariui dėl kurio nors fakto ar reikalo“³⁰⁵. Kitaip tariant, prašoma paaiškinti tam tikrus dalykus, pasiaiškinti dėl priimtų sprendimų, dėl savo veiklos. Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 61 straipsnio 2 dalį teisę inicijuoti nepasitikėjimo procedūrą Ministru Pirmininku – o tai, kaip minėta, daroma tik pateikiant Ministrui Pirmininkui interpeliaciją – turi tik Seimo nariai (ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė). Nei šiame, nei kuriame nors kitame Konstitucijos straipsnyje nenumatyta, kad Seime nepasitikėjimą Ministru Pirmininku galėtų inicijuoti koks nors kitas subjektas (kokia nors valstybės valdžią įgyvendinanti institucija ar koks nors kitas valstybės pareigūnas); nei šiame, nei kuriame nors kitame Konstitucijos straipsnyje taip pat nenurodyta, kad Seime nepasitikėjimą Ministru Pirmininku galėtų inicijuoti Respublikos Prezidentas.

Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punkte įtvirtintos teisės normos, numatančios Seimo teisę pareikšti nepasitikėjimą Ministru Pirmininku, nekonkuruoja su Konstitucijos 61 straipsnio 2 dalies normomis, numatančiomis interpeliacijos Ministrui Pirmininkui pateikimą ir nepasi-

³⁰⁵ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993, p. 215.

tikėjimo Ministru Pirmininku pareiškimą. Šios teisės normos yra suderintos tarpusavyje, jos neprieštarauja viena kitai. Konstitucijos 61 straipsnio 2 dalies normos nustato, *kokiu būdu inicijuojama* (pradedama) Seimo nepasitikėjimo Ministru Pirmininku pareiškimo procedūra – tai, kaip minėta, daroma Seimo narių grupei pateikiant interpeliaciją Ministrui Pirmininkui, taip pat įtvirtina, *kokiu būdu pareiškiamas nepasitikėjimas* Ministrui Pirmininku, o Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punkto normos nustato, kad Seimo pareikštas *nepasitikėjimas Ministrui Pirmininku* yra *Vyriausybės atsistatydinimo pagrindas*. Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punktas neturėtų būti aiškinamas kaip nustatantis naują, kitokį nepasitikėjimo Ministru Pirmininku pareiškimo būdą negu tas, kuris nustatytas Konstitucijos 61 straipsnio 2 dalyje – pagal Konstituciją nepasitikėjimas Ministrui Pirmininku gali būti pareiškiamas tik pateikiant interpeliaciją.

Atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucinis Teismas, suformulavęs nuostatą „jei Seimas nepritaria Respublikos Prezidento teikiamai įgaliojimus gražinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai Vyriausybė turi atsistatydinti“ ir padaręs nuorodą į Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punktą, – jame, kaip minėta, nustatyta, jog Vyriausybė turi atsistatydinti, jeigu Seimas pareiškia nepasitikėjimą Ministrui Pirmininku, – visiškai nenagrinėjo Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punkto santykio su Konstitucijos 61 straipsnio 2 dalimi.

Svarbi dar viena aplinkybė: pagal Konstituciją *nepasitikėjimas Ministrui Pirmininku* gali būti pareikštas, jeigu už tai balsuoja *daugiau kaip pusė visų Seimo narių* (61 str. 3 d., 101 str. 3 d. 2 p.); nepasitikėjimas gali būti pareikštas tik *slaptu balsavimu* (101 str. 3 d. 2 p.). Kitaip yra, jeigu Seimas sprendžia, ar pritarti Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai. Konstitucija nereikalauja, kad *pritarimas ar nepritarimas Ministro Pirmininko kandidatūrai* būtų sprendžiamas, jeigu už tai balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių ir kad tai daroma slaptu balsavimu. Vadinasi, pagal Konstituciją pritarimas ar nepritarimas Ministro Pirmininko kandidatūrai gali būti pareikštas *paprasta Seimo posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma* (69 str. 2 d.), o balsavimas dėl to gali būti ir *neslaptas*. Akivaizdu, jog Konstitucijos nuostatos, pagal kurias pareiškiamas nepasitikėjimas Ministrui Pirmininku, negali būti aiškinamos neva nepasitikėjimas Ministrui Pirmininku gali būti pareikštas dviem skirtingais būdais: ir kai už tai *slaptai balsuoja daugiau kaip pusė*

visų Seimo narių (101 str. 3 d. 2 p.), ir kai už tai atvirai balsuoja paprasta Seimo posėdyje dalyvaujančiu Seimo narių dauguma.

V.I.3. Koks yra Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalies nuostatos „kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų, Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus“ turinys?

Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarime, kaip minėta, rašoma, kad „Seimui pritarus Ministro Pirmininko kandidatūrai ir Respublikos Prezidentui paskyrus Ministrą Pirmininką bei patvirtinus jo pateiktos Vyriausybės sudėtį, *jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, tai reikštų, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti*“ (išskirta – aut.). Nutarime taip pat konstatuota, kad Vyriausybė, kuri, pasikeitęs daugiau kaip pusė ministrų, iš naujo negauna Seimo įgaliojimų, turi atsistatydinti.

Konstitucinio Teismo teiginys „*jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, tai reikštų, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti*“ yra susijęs su Konstitucijoje įtvirtintu Vyriausybės įgaliojimų veikti iš naujo gavimo institutu. Šis institutas įtvirtintas Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta: „Kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų, Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus; priešingu atveju Vyriausybė turi atsistatydinti“. Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalis neatšiejamai susijusi su 92 straipsnio 5 dalimi – joje nustatyta, kad „Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma pritaria jos programai“. Seimo pritarimas Vyriausybės programai reiškia, kad Vyriausybei suteikiami įgaliojimai įgyvendinti savo programines nuostatas. Pritarimu Vyriausybės programai suteikiant Vyriausybei įgaliojimus veikti yra *įtvirtinamas Seimo pasitikėjimo Vyriausybe in corpore principas*. Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarime konstatuota, kad „Vyriausybės *in corpore* ir Seimo santykių aspektu yra svarbu ne atskirų ministrų pasikeitimas Vyriausybėje (kai tos Vyriausybės narys paskiriamas vadovauti kitai ministerijai ir pan.), bet tai, ar dėl tokių pasikeitimų Vyriausybėje neatsiranda daugiau kaip pusė naujų ministrų“³⁰⁶. Konstitucinis Teismas nurodė, kad „Kons-

³⁰⁶ Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 36-1094.

titucijos 101 straipsnio 2 dalies nuostatą dėl ministrų pasikeitimo reikėtų suprasti taip, kad į atleisto ar naujai įsteigtos ministerijos vadovo vietą skiriamas asmuo, kuris nėra tos Vyriausybės narys“. *Jeigu Vyriausybėje pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų*, tuomet, kaip rašoma Konstitucinio Teismo nutarime, „Seimas turi konstitucinį pagrindą patikrinti, ar tebevykdoma Vyriausybės programa, kuriai Seimas anksčiau buvo pritaręs“. Vyriausybės įgaliojimų iš naujo gavimo institutas yra viena iš Vyriausybės parlamentinės priežiūros formų. Jeigu pasikeitus daugiau kaip pusei ministrų Vyriausybė iš naujo negauna Seimo įgaliojimų, ji, kaip minėta, pagal Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalį turi atsistatydinti.

Kada gali būti taikoma Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalies norma „kai *pasikeičia* daugiau kaip pusė ministrų, Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus. Priešingu atveju Vyriausybė turi atsistatydinti“? Šios normos hipotezė yra tokia: „kai *pasikeičia* daugiau kaip pusė ministrų“. Dispozicija – „Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus, priešingu atveju ji turi atsistatydinti“. Taigi pačioje teisės normoje *expressis verbis* nustatyta, kad *šią normą galima taikyti tik tuomet, kai yra joje įtvirtinta sąlyga „kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų“*. Jeigu šios sąlygos nėra, normoje įtvirtinta taisyklė „Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus, priešingu atveju ji turi atsistatydinti“ negali būti taikoma. Vadinas, pagal Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalį Vyriausybė gali iš naujo gauti Seimo įgaliojimus tik jeigu joje *pasikeitė* daugiau kaip pusė ministrų. Jeigu Vyriausybėje *nepasikeitė* daugiau kaip pusė ministrų, teisinė situacija yra kitokia – *pagal Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalį Vyriausybės įgaliojimų iš naujo gavimo institutas apskritai negali būti taikomas, Vyriausybė neturi ir negali iš naujo gauti Seimo įgaliojimų*.

Dabar dar kartą pažvelkime į Konstitucinio Teismo nutarimo teiginį „Seimui pritarus Ministro Pirmininko kandidatūrai ir Respublikos Prezidentui paskyrus Ministrą Pirmininką bei patvirtinus jo pateiktos Vyriausybės sudėtį, *jeigu nepasikeitė* daugiau kaip pusė ministrų, tai reikėtų, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti“ (išskirta – aut.). Matome, kad vietoje Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos teisės normos hipotezės „kai *pasikeičia* daugiau kaip pusė ministrų“, Konstitucinis Teismas pateikė kitokią hipotezę – „jeigu *nepasikeitė* daugiau kaip pusė ministrų“. Manytina, kad sąlyga „kai *pasikeičia* daugiau kaip pusė ministrų“ nėra tapati sąlygai „kai *nepasikeičia* daugiau kaip pusė minist-

ru“ . Taigi minėtos hipotezės skiriasi ne tik kalbine išraiška, bet ir turiniu, tai visiškai skirtingos hipotezės.

Konstitucinio Teismo teiginyje „*jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, tai reikėtų, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti*“ yra dar vienas diskutuotinas dalykas. Pagal Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalį Vyriausybei įgaliojimus veikti iš naujo gali suteikti tik Seimas. Pagal Konstituciją jokie kiti subjektai negali iš naujo suteikti Vyriausybei įgaliojimų veikti. O iš nurodyto Konstitucinio Teismo teiginio išplaukia, kad Vyriausybei įgaliojimus veikti iš naujo gali suteikti ir Respublikos Prezidentas – jis tai gali padaryti, jeigu patvirtina tokią Vyriausybę, kurioje nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų. Tiesa, numatant sąlygą, kad prieš tai Seimas pritaria Respublikos Prezidento pateiktai įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai. Manytina, jog Konstitucija nei *explicitiškai*, nei *implicitiškai* nesuteikia Respublikos Prezidentui teisės spręsti, ar suteikti iš naujo Vyriausybei įgaliojimus veikti. Pagal Konstituciją tai tik Seimo prerogatyva, kurią jis įgyvendina sprenddamas, ar pritarti Vyriausybės programai (92 str. 5 d.).

V.I.4. Konstitucinio Teismo suformuota oficiali konstitucinė doktrina – vienas iš kelių galimų teisingų Konstitucijos nuostatų aiškinimo variantų

Minėta, kad konstitucinis reguliavimas, susijęs su Vyriausybės įgaliojimų grąžinimu išrinkus Respublikos Prezidentą, nėra išsamus ir aiškus. Tikriausiai taip atsitiko dėl to, kad galiojanti Konstitucija yra kompromisas tarp įvairių Konstitucijos projektų: antai Aukščiausiosios Tarybos sudarytos komisijos parengtame Konstitucijos projekte buvo numatyta, kad Vyriausybė privalo atsistatdyinti, kai išrenkamas naujas Respublikos Prezidentas (projekto 101 str. 2 d. 2 p.), o Santaros „Už demokratinę Lietuvą“ parengtame Konstitucijos projekte buvo numatyta, kad „Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui po eilinių Seimo rinkimų arba išrinkus Respublikos Prezidentą“ (projekto 99 str.), bet tarp Vyriausybės atsistatydinimo pagrindų (projekto 102 str.) nebuvo tokio, kad Vyriausybė turi atsistatdyinti ir išrinkus Respublikos Prezidentą. Derinant Konstitucijos projektus ir ieškant kompromiso, projektų rengėjams nepavyko susitarti dėl tokio Konstitucijos teksto, iš kurio būtų aiškiai matyti,

ar po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė turi atsistatydinti, ar ji tokios pareigos neturi. Todėl Konstitucijos nuostatose, įtvirtinančiose Vyriausybės įgaliojimų grąžinimą išrinkus Respublikos Prezidentą, nustatytas teisinis reguliavimas liko dviprasmiškas.

Jeigu kiekvieną Konstitucijos nuostatą, susijusią su Vyriausybės įgaliojimų grąžinimu išrinkus Respublikos Prezidentą, aiškintume atskirai, galėtume teigti, kad jos yra gana aiškios. Konstitucinių nuostatų, kurios turi būti įgyvendintos po Seimo rinkimų ir po Respublikos Prezidento rinkimų, kaip minėta, teksto išraiška beveik vienoda. Tačiau atskiros Konstitucijos nuostatos neturėtų būti aiškinamos izoliuotai nuo kitų Konstitucijos nuostatų. Konstitucija yra vientisas aktas, visos jos nuostatos yra susijusios, sudaro darnią sistemą, neprieštarauja viena kitai, todėl kiekviena iš jų turi būti aiškinama ne tik kitų Konstitucijos nuostatų, bet ir visuminio konstitucinio reguliavimo kontekste. Aiškinant bet kurią Konstitucijos nuostatą ji negali būti aiškinama taip, kad būtų paneigta kuri nors kita Konstitucijos nuostata. Didžiausia problema, su kuria Konstitucinis Teismas susidūrė aiškindamasis, koks yra Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą konstitucinio reguliavimo turinys, buvo ta, kad minėtas (atskirai paimtas) „aiškus“ konstitucines nuostatas buvo būtina suderinti su tuo, jog Konstitucijoje *expressis verbis* nenustatyta, kad po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė turi atsistatydinti.

Esant neaiškiam konstituciniam reguliavimui Konstitucinis Teismas turi diskreiją suteikti neaiškioms Konstitucijos nuostatoms konkretų turinį, *gali pasirinkti vieną iš kelių galimų teisingų Konstitucijos aiškinimo variantų*. Kitaip tariant, Konstitucija apibrėžia tam tikrą teisinę erdvę, kurioje Konstitucinis Teismas gali pasirinkti vieną ar kitą teisėtą sprendimą. Be abejo, Konstitucijos nuostatų aiškinimo rezultatą lemia, *inter alia*, tai, kokios Konstitucijos nuostatos bus pasirenkamos atsparos tašku, kokiems argumentams teikiamas prioritetas, kokia Konstitucijos nuostatų aiškinimo metodika taikoma ir pan. Kita vertus, Konstitucinio Teismo diskreција nėra absoliuti, ji yra apribota.

Kad ir kaip vertintume Konstitucinio Teismo argumentus, kuriais grindžiama Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą oficiali konstitucinė doktrina, tai jokių būdu nereiškia, kad ji yra kvestionuojama. Ši doktrina – tai vienas iš Konstitucinio Teismo pasi-

rinktų kelių galimų teisingų Konstitucijos nuostatų aiškinimo variantų, kurį, kaip minėta, Konstitucinis Teismas grindžia principine nuostata, kad Konstitucijoje numatytas Vyriausybės atsistatydinimo pagrindų sąrašas yra baigtinis ir kad Konstitucijoje nenumatyta, jog Vyriausybė turi atsistatydinti ir išrinkus Respublikos Prezidentą. Galima manyti, kad tokį Konstitucinio Teismo požiūrį lėmė ir tai, jog pagal Konstituciją Lietuvos valstybės valdymo forma yra *parlamentinė respublika*, kad jai būdingos tik kai kurios vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai, kad *Lietuvos konstitucinėje sistemoje įtvirtintas Vyriausybės atsakingumo Seimui principas, lemiantis atitinkamą Vyriausybės sudarymo būdą*. Jeigu Konstitucijos nuostatos, susijusios su Vyriausybės įgaliojimų grąžinimu išrinkus Respublikos Prezidentą, būtų išaiškintos kaip reiškiančios, jog po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė turi ne tik grąžinti savo įgaliojimus, bet ir atsistatydinti, kartu būtų labai sustiprintas Respublikos Prezidento vaidmuo ne tik Vyriausybės atžvilgiu, bet ir visoje valstybės valdžių sąrangoje. Tarp Konstitucijoje numatytų Vyriausybės atsistatydinimo pagrindų, kaip minėta, nėra tokio, jog Vyriausybė turi atsistatydinti ir išrinkus Respublikos Prezidentą. Taigi Konstitucinis Teismas negalėjo išplėsti Respublikos Prezidento konstitucinių įgaliojimų tuo požiūriu, kad Respublikos Prezidento rinkimai suteikia Respublikos Prezidentui galimybę radikaliai įsikišti į Vyriausybės personalinės sudėties formavimą. Konstitucinis Teismas tikriausiai matė galimus tokio Konstitucijos aiškinimo pavojus ir saugojo Konstitucijoje įtvirtintą *Vyriausybės atsakingumo Seimui principą, lemiantį atitinkamą Vyriausybės sudarymo būdą*. Konstitucinis Teismas, konstatavęs, kad po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė neturi atsistatydinti, labai sustiprino Lietuvos, kaip parlamentinės respublikos, bruožus įtvirtinančius konstitucinius elementus.

Pagal Konstituciją tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją, joks kitas subjektas tokių įgaliojimų neturi. Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami, taigi juose pateikta atitinkamų Konstitucijos nuostatų samprata saisto visus teisėkūros subjektus: Seimą, Respublikos Prezidentą, Vyriausybę, taip pat visus teisę taikančius subjektus, įskaitant teismus. Kol nebus pakeistos atitinkamos Konstitucijos nuostatos, Konstitucinio Teismo pateikta Vyriausybės įgaliojimų

grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą samprata yra *vienintelė teisinga oficiali Konstitucijos nuostatų samprata*. Vadinasi, kiekvieną kartą, kai bus išrenkamas Respublikos Prezidentas, turės būti atliktos minėtame Konstitucinio Teismo nutarime nurodytos konstitucinės procedūros³⁰⁷. Kita vertus, pripažįstant, kad Konstitucinis Teismas, turėdamas diskreciją nelabai aiškioms Konstitucijos nuostatomis, susijusioms su Vyriausybės įgaliojimų grąžinimu išrinkus Respublikos Prezidentą, suteikti konkretų turinį, pasirinko vieną iš kelių galimų teisingų Konstitucijos nuostatų aiškinimo variantų, vis dėlto yra pagrindas manyti, kad *kai kurie argumentai, kuriais Konstitucinis Teismas grindė Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą doktriną, yra diskutuoti*.

V.II. Seimo įgaliojimai nustatant mokesčius: ar aiškios kompetencijos ribos?

V.II.1. Kelios įvadinės pastabos

Mokslinėje literatūroje mokesčiai dažniausiai apibūdinami kaip valstybės nustatyti privalomi piniginiai mokėjimai į valstybės biudžetą, savivaldybių biudžetus ir pinigų fondus³⁰⁸. Pabrėžiama, jog mokesčiams būdinga tai, kad jie yra privalomi, individualiai neatlygintini ir negrąžintini, kad mokestis nėra valstybės ir atskiro mokesčio mokėtojo susitarimo objektas – nustačius mokestį mokesčio mokėtojui atsiranda pareiga jį mokėti teisės aktų nustatyta tvarka, o mokesčio mokėtojui, nevykdančiam (vykdančiam netinkamai) jam nustatytą privalomą mokestinę prievolę, gali būti taikomos įstatymų nustatytos poveikio priemonės³⁰⁹. Ekonomikos teorijoje pateikiamas platesnis mokesčių apibrėžimas – mokesčiai suprantami ir kaip „finansiniai santykiai, kurių dėka valstybė, naudodamasi savo neekonominės prievartos galia, be ekvivalentinių mainų ir su nuosavybės pasikeitimu centralizuoja dalį šalies bendrojo

³⁰⁷ Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarime pateiktos Konstitucijos nuostatų, susijusių su Vyriausybės įgaliojimų grąžinimu išrinkus Respublikos Prezidentą, sampratos buvo laikomasi 1998, 2003, 2004 ir 2009 metais, kai po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė jam grąžino savo įgaliojimus.

³⁰⁸ Žr., pvz.: Marcijonas A., Sudavičius B. *Mokesčių teisė*. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2003, p. 15.

³⁰⁹ Sudavičius B. Mokesčiai kaip teisės kategorija // *Teisė*, 2006, Nr. 58, p. 128.

vidaus produkto savo funkcijoms vykdyti³¹⁰, ir kaip „reali priemonė ne tik užtikrinti žmonių vidaus ir / ar išorės saugumą, bet kartu nustatyti tokias valstybės pajamų politikos kryptis, kad jos pačiu tinkamiausiu žmogui būdu paveiktų žmogaus kultūrinį - techninį - ekonominį potencialą, kurio pagalba šis maksimaliai panaudotų tuos savo išskirtinius gebėjimus, į kuriuos ir yra nukreipiamas kiekvienas mokesčiams skirtas litas, visuomenės, savo artimųjų naudai ir valstybės naudai, bei gauti už tai atitinkamą atlygį“³¹¹. Mokesčiai yra būtini, nes tai „kiekvienos valstybės ekonominio bei socialinio gyvavimo pagrindas“³¹², mokesčiai atlieka fiskalinę, perskirstomąją ir reguliavimo funkciją³¹³. Mokesčių santykiai – tai viešosios teisės reguliavimo dalykas. Nustatant mokesčius siekiama gauti pajamų valstybės (savivaldybės) funkcijoms vykdyti, visuomenės ir valstybės viešiesiems poreikiams tenkinti; mokesčiais reguliuojami valstybėje vykstantys ekonominiai, socialiniai procesai, skatinamos naudingos ūkinės pastangos³¹⁴.

Mokesčius įvairiais aspektais nagrinėja ir ekonomikos, ir teisės, ir kiti mokslai. Konstitucinei teisei mokesčiai, kaip teisės kategorija, yra įdomūs ne jų kilmės, reikšmingumo, sukauptų lėšų panaudojimo ir pan. požiūriais, o pirmiausia tuo, kokius įgaliojimus, nustatant mokesčius, reguliuojant mokesčių santykius pagal Konstituciją turi Seimas, kokios šių Seimo įgaliojimų ribos, ar Seimas įstatymu gali pavesti Vyriausybei nustatyti mokesčių, kitų įmokų į biudžetus ir rinkliavų elementus, kokius įgaliojimus reguliuojant mokesčių santykius pagal Konstituciją turi (gali turėti) Vyriausybė ir kitos valstybės vykdomosios valdžios institucijos³¹⁵.

³¹⁰ Šapalienė L. *Lietuvos mokesčių sistema: teoriniai ir praktiniai pagrindai*. Vilnius: UAB „Mokesčių srautas“, 2008, p. 9.

³¹¹ Butautas D. A. *Modernūs Lietuvos ateities finansai. I dalis. Efektyvūs valstybės biudžeto valdymo prioritetai*. Įvadas. Vilnius, 2006, p. 14–15.

³¹² Meidūnas V., Puzinauskas Pr. *Mokesčiai: teorija, vaidmuo, raida*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, p. 9.

³¹³ Buškevičiūtė E. *Mokesčių sistema*. Kaunas: Technologija, 2003, p. 10.

³¹⁴ Pavyzdžiui, žr. Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimą // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 109-4887.

³¹⁵ Sinkevičius V. Mokesčių konstitucinė doktrina: kai kurios formavimosi problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, Nr. 3 (3), p. 25–51.

V.II.2. *Mokesčių konstitucinės doktrinos kai kurie probleminiai aspektai*

Konstitucijos 127 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Lietuvos biudžetinę sistemą sudaro savarankiškas Lietuvos Respublikos valstybės biudžetas, taip pat savarankiški vietos savivaldybių biudžetai; pagal šio straipsnio 2 dalį „valstybės pajamos formuojamos iš mokesčių, privalomų mokėjimų, rinkliavų, pajamų iš valstybinio turto ir kitų įplaukų“; šio straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“; pagal Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktą valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus nustato Seimas. Be šių Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintų mokesčių teisinio reguliavimo pagrindų, Konstitucijoje įtvirtinti ir kiti imperatyvai, kurių būtina paisyti nustatant mokesčius, reguliuojant mokesčių santykius. Nustatydamas mokesčius, reguliuodamas mokesčių santykius įstatymų leidėjas yra saistomas, *inter alia*, konstitucinių teisingumo, proporcingumo principų, taip pat valstybės valdžių padalijimo, teisinės valstybės, asmenų lygiateisiškumo, asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos bei kitų konstitucinių principų. Šių konstitucinių principų būtina paisyti nustatant ir bendrą mokesčių sistemą, ir atskirus mokesčius, ir atitinkamų mokesčių atskirus elementus. Nustatant mokesčius įstatymų leidėją saisto ir valstybės įsipareigojimai, kylantys iš Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, taip pat reikalavimai, kylantys iš Lietuvos narystės Europos Sąjungoje.

Būtent tai, kad pagal Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalį mokesčiai, kitos įmokos į biudžetus ir rinkliavos gali būti nustatyti tik įstatymais, o ne kokios nors kitos rūšies teisės aktais, leidžia kelti nemažai įvairių teorinio ir praktinio pobūdžio klausimų. Svarbiausi iš jų, ko gero, šie: koks yra konstitucinės nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymai“ turinys? Kokie mokesčių, kitų įmokų į biudžetus ir rinkliavų elementai turi būti nustatyti įstatymais? Kokius įgaliojimus reguliuojant mokesčių, kitų įmokų į biudžetus ir rinkliavų santykius turi Vyriausybė?

Pirmu nutarimu, kuriame Konstitucinis Teismas pradėjo formuoti oficialią konstitucinę mokesčių doktriną, laikytinas 1996 m. kovo 15 d. nutarimas³¹⁶, priimtas išnagrinėjus, ar Konstitucijai ir Žyminio mokesčio

³¹⁶ Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 25-630.

įstatymui neprieštarauja kai kurie Vyriausybės 1994 m. lapkričio 11 d. nutarimo, kuriuo buvo patvirtinti Žyminio mokesčio tarifai, punktai. Pareiškėjas – Seimo narių grupė savo abejonas dėl Vyriausybės nutarimo nuostatų atitikties Konstitucijai motyvavo ir tuo, kad „Vyriausybė <...> perėmė Seimo funkcijas, numatytas Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte, pagal kurią Seimas nustato valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokesčius“. Konstitucinis Teismas, siekdamas įvertinti, ar Vyriausybė turėjo teisę nustatyti žyminio mokesčio tarifus, pirmiausia aiškinosi, „kokią vietą valstybės nustatytų valstybės pajamų sistemoje užima žyminis mokestis kaip tokių pajamų (mokesčių) teisinė forma ir kuo žyminio mokesčio teisinių santykių turinys skiriasi nuo kitų mokesčių“. Išnagrinėjęs Konstitucijos 127 straipsnio 2 dalį, kurioje nustatyta, kad „valstybės biudžeto pajamos formuojamos iš mokesčių, privalomų mokesčių, rinkliavų, pajamų iš valstybinio turto ir kitų įplaukų“, Konstitucinis Teismas konstatavo, jog „pagal Konstituciją gali būti išskiriamos penkios valstybės biudžeto pajamų teisinės formos (reguliarūs mokesčiai, kiti privalomi mokesčiai, rinkliavos, pajamos iš valstybinio turto ir kitos įplaukos)“. Konstitucinio Teismo nuomone, žyminis mokestis „priklauso vienai iš minėtų valstybės biudžeto pajamų teisinių formų“. Sugretinęs Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte nurodytas biudžeto pajamų teisines formas su Konstitucijos 127 straipsnio nuostatomis, Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad „ne visos biudžeto pajamų teisinės formos turi tokią pat teisinę reikšmę bei vienodą teisinį reguliavimą“. Konstitucinio Teismo nuomone, „tai reiškia, kad Konstitucijoje yra nustatyta galimybė Seimui įvairiai reguliuoti valstybės biudžeto pajamas atsižvelgiant į jų teisines formas“. Paskui Konstitucinis Teismas atskleidė žyminio mokesčio ypatumus ir konstatavo, kad „žyminis mokestis, nors ir pavadintas mokesčiu, savo esme skiriasi nuo mokesčių tikrąja to žodžio prasme (reguliarių mokesčių), kadangi yra tiesiogiai atlygintinio pobūdžio“, kad „atlygintinumas yra būdingas tokiai valstybės biudžeto pajamų teisei formai kaip rinkliava“, kad „valstybės rinkliavos, kaip ir žyminio mokesčio, teisinių santykių bendras turinys yra analogiškas“, kad „jie skiriasi tik kaip bendroji ir specialioji teisinė kategorija“. Konstitucinis Teismas pabrėžė ir tai, kad „reguliarių mokesčių ir privalomų rinkliavų, taigi ir žyminio mokesčio, mokėjimo pagrindai nevienodi – mokesčiai mokami esant nuolatiniam apmokestinamam objektui, o privalomų rinkliavų mokėjimo pagrindai yra du: apmokestinamas

objektas ir valstybės kompetentingų įstaigų juridiniams ir fiziniams asmenims atlikti veiksmai ar suteiktos paslaugos“. Remdamasis nurodytais argumentais, Konstitucinis Teismas konstatavo, jog „*negalima teigti, kad Vyriausybė, nustatydamą žyminio mokesčio tarifus, perėmė Seimo funkcijas, nes pati žyminį mokestį įvedė ne Vyriausybė, bet Seimas, išleisdamas žyminio mokesčio įstatymą*“. Padaręs šią išvadą, Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį ir į tai, kad pagal Konstitucijos 94 straipsnio 2 punktą Vyriausybė vykdo įstatymus ir Seimo nutarimus dėl įstatymų įgyvendinimo. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog „*Vyriausybė, nustatydamą žyminio mokesčio tarifus, įvykdė įstatymo reikalavimą. Tuo ji nepažeidė Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto nuostatos, kadangi naujų mokesčių ar privalomų mokėjimų neįvedė, o tik nustatė pačius žyminio mokesčio tarifus*“.

Panagrinėkime išsamiau Konstitucinio Teismo argumentus, kuriais jis grindė savo 1996 m. kovo 15 d. nutarimo išvadą, jog „*negalima teigti, kad Vyriausybė, nustatydamą žyminio mokesčio tarifus, perėmė Seimo funkcijas, nes pati žyminį mokestį įvedė ne Vyriausybė, bet Seimas, išleisdamas žyminio mokesčio įstatymą*“ ir kad „*Vyriausybė, nustatydamą žyminio mokesčio tarifus, įvykdė įstatymo reikalavimą. Tuo ji nepažeidė Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto nuostatos, kadangi naujų mokesčių ar privalomų mokėjimų neįvedė, o tik nustatė pačius žyminio mokesčio tarifus*“.

Minėta, jog savo nutarimo pradžioje Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstitucijos 127 straipsnio 2 dalį „*gali būti išskiriamos penkios valstybės biudžeto pajamų teisinės formos (reguliarūs mokesčiai, kiti privalomi mokėjimai, rinkliavos, pajamos iš valstybinio turto ir kitos įplaukos)*“, kad „*žyminis mokestis „priklauso vienai iš minėtų valstybės biudžeto pajamų teisinių formų*“; paskui Konstitucinis Teismas sugretino Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte nurodytas biudžeto pajamų teisines formas su Konstitucijos 127 straipsnio nuostatomis ir padarė išvadą, jog „*ne visos biudžeto pajamų teisinės formos turi tokią pat teisinę reikšmę bei vienodą teisinį reguliavimą*“, jog „*tai reiškia, kad Konstitucijoje yra nustatyta galimybė Seimui įvairiai reguliuoti valstybės biudžeto pajamas atsižvelgiant į jų teisines formas*“.

Su šia Konstitucinio Teismo išvada būtų sunku nesutikti. Antai akivaizdu, kad Konstitucijos 127 straipsnio 2 dalyje minima tokia biudžeto pajamų teisinė forma kaip „*pajamos iš valstybės turto*“ savo prigimtimi ir pobūdžiu skiriasi nuo Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte ir

127 straipsnio 3 dalyje minimos tokios biudžeto pajamų teisinės formos kaip mokesčiai. Be abejo, pagal Konstituciją įstatymų leidėjas ne tik gali, bet ir turi įvairiai reguliuoti minėtus skirtingo pobūdžio santykius. Kita vertus, įstatymų leidėjas taip pat gali įvairiai reguliuoti ir tos pačios rūšies santykius. Pavyzdžiui, pagal Konstituciją įstatymų leidėjas gali įvairiai reguliuoti konkrečių mokesčių santykius, nors visi jie priskirtini tai pačiai santykių grupei – mokesčių santykiams. Lygiai taip pat įstatymų leidėjas gali įvairiai reguliuoti santykius, susijusius su iš valstybės turto gautomis įvairiomis pajamomis, pavyzdžiui, pajamomis, gautomis pardavus valstybės turtą, jį išnuomavus ir pan., nors visi šie santykiai priskirtini tai pačiai santykių grupei – santykiams, susijusiems su iš valstybės turto gautomis pajamomis. Tad Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota Seimo galimybė „įvairiai reguliuoti valstybės biudžeto pajamas atsižvelgiant į jų teisines formas“ yra teisiškai pagrįsta.

Kartu galima atkreipti dėmesį į kai kuriuos iš pirmo žvilgsnio nereikšmingus dalykus, susijusius su tuo, kaip Konstitucinis Teismas padarė minėtą išvadą, kad pagal Konstituciją Seimas turi galimybę „įvairiai reguliuoti valstybės biudžeto pajamas atsižvelgiant į jų teisines formas“. Konstitucinio Teismo nutarime cituojami Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas, taip pat 127 straipsnio 2 dalis, o *Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies, kurioje nustatyta, kad „mokesčius, kitas įmokas ir biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“, tekstas nepateikiamas, ši konstitucinė nuostata šiame nutarime neanalizuojama*. Vis dėlto Konstitucinis Teismas savo nutarime rašo, kad Konstitucijos 67 straipsnio 15 dalyje nurodytos biudžeto pajamų teisinės formos buvo sugretintos su „Konstitucijos 127 straipsnio nuostatomis“. Taigi Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto nuostatos buvo sugretintos ne tik su Konstitucinio Teismo nutarime pacituota ir nagrinėta Konstitucijos 127 straipsnio 2 dalies nuostata „valstybės biudžeto pajamos formuojamos iš mokesčių, privalomų mokėjimų, rinkliavų, pajamų iš valstybinio turto ir kitų įplaukų“, bet ir su to paties straipsnio 3 dalies nuostata „mokesčius, kitas įmokas ir biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“, nors ji, kaip minėta, tame nutarime nebuvo nei cituota, nei analizuota. Ši aplinkybė leidžia teigti, kad nagrinėdamas bylą Konstitucinis Teismas matė ne tik Konstitucijos 127 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas biudžeto pajamų teisines formas, bet ir 127 straipsnio 3 dalies nuostatą, tačiau savo nutarime jos

nepateikė ir jos turinio neatskleidė. Konstitucinis Teismas, kaip minėta, apsiribojo konstatuodamas, jog „Konstitucijoje yra nustatyta galimybė Seimui įvairiai reguliuoti valstybės biudžeto pajamas atsižvelgiant į jų teises formas“.

Šiame kontekste galima kelti, pavyzdžiui, tokius klausimus: kokios yra minėtos Seimo galimybės „įvairiai reguliuoti valstybės biudžeto pajamas atsižvelgiant į jų teises formas“ ribos? Ar šios ribos priklauso nuo Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalyje įtvirtinto reikalavimo mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustatyti ne bet kokios rūšies teisės aktu, o įstatymu? Ar konstitucinis reikalavimas mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustatyti įstatymu vienodai taikomas ir mokesčiams, ir kitoms įmokoms į biudžetą, ir rinkliavoms, ar šis reikalavimas minėtoms biudžeto pajamų teisinėms formoms taikomas skirtingai? Jeigu skirtingai, tai kokios konstitucinės nuostatos lemia tuos skirtumus ir kokie tie skirtumai, kuo jie gali pasireikšti? Ar Konstitucinio Teismo nurodyta galimybė „įvairiai reguliuoti valstybės biudžeto pajamas atsižvelgiant į jų teises formas“ reiškia ir tai, kad Konstitucija esą nereikalauja, kad kai kurių mokesčių (mokėjimų) tarifus – pavyzdžiui, tokių mokesčių (mokėjimų), kuriems būdingas atlygintinumas ir kurie iš esmės yra rinkliavų pobūdžio, tarifus, – įstatymu tiesiogiai nustatytų pats Seimas? Ar Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas reikalavimas mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustatyti ne bet kokios rūšies teisės aktu, o įstatymu, reiškia ir tai, kad Seimas gali pavesti Vyriausybei nustatyti kai kurių mokesčių, kitų mokėjimų, rinkliavų į biudžetą tarifus? Kokių mokesčių, kitų mokėjimų, rinkliavų: ar tik tų, kuriems būdingas tiesioginis atlygintinumas ir kurie iš esmės yra rinkliavos, ar ir kitų mokesčių tikrąja to žodžio prasme? Galima pateikti ir daugiau panašių klausimų.

Prisiminkime jau minėtą, iš pirmo žvilgsnio nereikšmingą, aplinkybę: konstatavęs, kad pagal Konstituciją Seimas gali pavesti Vyriausybei nustatyti žyminio mokesčio tarifus, Konstitucinis Teismas savo nutarime nepaminėjo Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymai“ ir šios nuostatos nenagrinėjo. Kodėl? Juk aiškinantis, kokius įgaliojimus nustatant mokesčius, kitus privalomus mokėjimus į biudžetą (taip pat ir rinkliavas), reguliuojant kitus mokesčių santykius pagal Konstituciją turi Seimas, o kokius – Vyriausybė, be Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos

neįmanoma apsieiti, nes ji tiesiogiai susijusi su Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktu: 67 straipsnio 15 punkte nurodyta, koks subjektas nustato valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus – tai daro Seimas, o 127 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kokios rūšies teisės aktu Seimas gali tai padaryti – mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas galima nustatyti tik įstatymu. Gal apie Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalį nebuvo užsiminta dėl to, kad ją paminėjus Konstituciniam Teismui neišvengiamai tektų aiškinti, o ką gi ji reiškia, koks jos turinys? Ir, svarbiausia, atsakyti į klausimą, ką turi nustatyti įstatymas. Ar pagal šią nuostatą įstatymu užtenka nustatyti tik tai, kad yra įvedamas atitinkamas mokestis, privalomas mokėjimas, rinkliava, ir ar ji reiškia ir tai, kad, atsižvelgiant į valstybės biudžeto pajamų teisinės formas, pagal Konstituciją įstatymu gali būti nustatyti ne visi mokesčio, privalomo mokėjimo, rinkliavos esminiai elementai, o tik kai kurie iš jų? Kurie? Ar pagal šią konstitucinę nuostatą Seimas gali įstatymu pavesti Vyriausybei nustatyti esminius mokesčio, privalomo mokėjimo, rinkliavos elementus? Ar Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies reikalavimas mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustatyti tik įstatymu reiškia tai (ir tik tai), kad įstatymais turi būti nustatyti visi esminiai mokesčių, kitų įmokų į biudžetus ir rinkliavų elementai, įskaitant ir jų dydžius (tarifus)? Tai tik svarbiausi klausimai, į kuriuos būtina atsakyti norint bent kiek išsamiau atskleisti Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymai“ turinį. Panašaus pobūdžio klausimų galima suformuluoti ir daugiau. Galima manyti, kad jeigu būtų sugretintos Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto, 127 straipsnio 2 bei 3 dalių nuostatos ir, svarbiausia, Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto bei 127 straipsnio 2 dalies nuostatos būtų nagrinėjamos 127 straipsnio 3 dalyje įtvirtinto reikalavimo, kad „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymai“, kontekste, – o būtent to Konstitucinis Teismas minėtoje byloje nepadarė, – Konstitucinio Teismo nutarime pateiktų argumentų, kuriais jis grindė savo išvadą, kad pagal Konstituciją Seimas galėjo įstatymu pavesti Vyriausybei nustatyti žyminio mokesčio tarifus, galbūt neužtektų, galbūt šie argumentai galėtų būti ir kitokie.

Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimo analizė leidžia teigti, kad šiame nutarime Konstitucinis Teismas suformulavo vieną (tiksliau – tik vieną) iš taisyklių, kuri turi būti taikoma sprendžiant, ar

Seimas įstatymu galėjo pavesti Vyriausybei nustatyti mokesčių, kitų įmokų ir biudžetus ir rinkliavų dydžius (tarifus). Ši taisyklė tokia: *mokesčius tikrąja to žodžio prasme reikia skirti nuo tų mokėjimų ir biudžetą, kurie, nors ir vadinami mokesčiais, nėra mokesčiai tikrąja to žodžio prasme; tie mokesčiai, kurie savo esme yra rinkliavos (jos yra tiesiogiai atlygintinio pobūdžio), nėra mokesčiai tikrąja to žodžio prasme, todėl Seimas, įstatymu nustatęs tokius mokesčius (rinkliavas), pagal Konstituciją turi įgaliojimus įstatymu pavesti Vyriausybei nustatyti tokių mokesčių (rinkliavų) tarifus.* Gerbiant Konstitucinio Teismo nuomonę vis dėlto galima klausti: koks yra šios taisyklės santykis su Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostata, kad mokesčius, kitas įmokas ir biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymas? Pažymėtina, jog mokesčio sąvoka vartojama ir Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte, ir 127 straipsnio 3 dalyje, tad akivaizdu, jog pagal Konstituciją mokesčiai gali būti nustatomi tik įstatymu. Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte taip pat vartojama sąvoka „kiti privalomi mokėjimai“, o Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalyje tokios sąvokos nėra – šioje dalyje vartojamos sąvokos „kitos įmokos ir biudžetą“ ir „rinkliavas“. Nors sąvoka „kitos įmokos ir biudžetą“ savo tekstine išraiška nesutampa su Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte vartojama sąvoka „kiti privalomi mokėjimai“, sąvoka „kitos įmokos ir biudžetą“ suponuoja privalomą jų mokėjimą ir biudžetą, tad galima teigti, kad 127 straipsnio 3 dalyje vartojamos sąvokos „kitos įmokos ir biudžetą“ turinys iš esmės sutampa su 67 straipsnio 15 punkte vartojamos sąvokos „kiti privalomi mokėjimai“ turiniu. Šiaip ar taip Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalyje vartojama sąvoka „kitos įmokos ir biudžetą“ apima Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte minimus „kitus privalomus mokėjimus“. Jeigu darytume kitokią prielaidą – esą Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalyje vartojama sąvoka „kitos įmokos ir biudžetą“ neapima 67 straipsnio 15 punkte minimų „kitų privalomų mokėjimų“ ir sąvokos „kitos įmokos ir biudžetą“ turinys yra siauresnis – reikėtų padaryti išvadą, kad Konstitucija reikalauja įstatymu nustatyti tik mokesčius, kitas įmokas ir biudžetą ir rinkliavas (127 straipsnis 3 dalis), o jos 67 straipsnio 15 punkte minimi „kiti privalomi mokėjimai“ esą gali būti nustatyti ir ne įstatymu, o Seimo priimtu kitos rūšies teisės aktu. Akivaizdu, kad tokia išvada būtų konstituciškai nepagrįsta. Pažymėtina, jog Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalyje nenumatyta jokios išimties dėl „kitų privalomų mokėjimų“, apie kuriuos rašoma Konstitucijos 67 straipsnio

15 punkte. Pagal Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalį ir privalomi mokėjimai, minimi Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte, gali būti nustatomi tik įstatymu. Pagal Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalį ir rinkliavos turi būti nustatomos tik įstatymu.

Apibendrinant Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarime išdėstytus argumentus galima teigti, kad jame suformuluota taisyklė yra diskutuotina. Ji, kaip minėta, yra tokia: reikia skirti mokesčius tikrąja to žodžio prasme nuo tų mokėjimų į biudžetą, kurie, nors ir vadinami mokesčiais, nėra mokesčiai tikrąja to žodžio prasme; tie mokesčiai, kurie savo esme yra rinkliavos (jos yra tiesiogiai atlygintinio pobūdžio), nėra mokesčiai tikrąja to žodžio prasme, todėl Seimas, įstatymu nustatęs tokius mokesčius (rinkliavas), pagal Konstituciją turi įgaliojimus įstatymu pavesti Vyriausybei nustatyti tokių mokesčių (rinkliavų) tarifus. Iš vėliau vadinamosiose mokesčių bylose priimtų Konstitucinio Teismo nutarimų matyti, kad ši taisyklė jo jurisprudencijoje toliau nebuvo plėtojama. Priešingai, formuodamas mokesčių konstitucinę doktriną, Konstitucinis Teismas savo vėlesniais sprendimais šią taisyklę gerokai pakeitė.

Suprantama, per laiką, praėjusį nuo 1996 m. kovo 15 d. nutarimo priėmimo, Konstitucinis Teismas sukaupe didžiulę patirtį aiškindamas Konstitucijos nuostatas, iš esmės pasikeitė ir iki tol vyravusi konstitucinės teisės samprata – *konstitucinę teisę* pradėta suprasti kaip *Konstitucijos teisę*, kaip aukščiausiąją teisę, kaip teisę *par excellence*. Tad minėtame Konstitucinio Teismo nutarime suformuluotą taisyklę vertinant per šiandieninę Konstitucijos sampratos prizmę nesunku teigti, kad ji diskutuotina. Tačiau būtų neteisinga nepastebėti ir to, kad minėtos taisyklės atsiradimą tikriausiai lėmė ir tai, kad tuo metu kokybiškai nauja mokesčių sistema dar tik buvo pradėta kurti, kad iki tol buvo gana plačiai išsisknijusi nuomonė, jog Vyriausybė savo teisės aktais gali reguliuoti vadinamųjų netikrų mokesčių, pavyzdžiui, rinkliavų, santykius. Neatmestina ir prielaida, jog nagrinėdamas bylą Konstitucinis Teismas įvertino ir pasekmes, kurias valstybės biudžetui, kartu ir šalies ūkiui bei socialinei sričiai turės jo sprendimas pripažinti ginčijamas įstatymo nuostatas prieštaraujančiomis Konstitucijai. Kad ir kaip vertintume Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarime suformuluotą taisyklę, galima teigti, kad ji atspindėjo tik vieną konstitucinės mokesčių sampratos aspektą ir neužkirto kelio Konstituciniam Teismui vėliau atskleisti kitų, kokybiškai naujų šios sampratos aspektų.

V.II.3. Pirmasis bandymas išsamiau atskleisti konstitucinę nuostatą „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“ – daugiau klausimų negu atsakymų

Ką reiškia Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostata „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymai“, Konstitucinis Teismas bene pirmą kartą pamėgino atskleisti 1998 m. spalio 9 d. nutarime³¹⁷, priimtame išnagrinėjus bylą dėl Akcizų įstatymo nuostatų atitikties Konstitucijai. Šioje konstitucinės justicijos byloje buvo ginčijama, ar Konstitucijai neprieštarauja tai, kad pagal Akcizų įstatymo 13 straipsnio 2 dalį konkrečias akcizais apmokestinamas prekes ir tarifus iki 1999 m. sausio 1 d. nustato Vyriausybė. Pareiškėjas – Seimo narių grupė savo prašymą motyvavo tuo, kad pagal Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktą ir 127 straipsnio 3 dalį teisė nustatyti akcizų tarifus priskirta Seimui ir kad Seimas tai gali padaryti tik įstatymu, tačiau Akcizų įstatymo 13 straipsnio 2 dalyje nustačius, jog akcizais apmokestinamas prekes ir tarifus iki 1999 m. sausio 1 d. nustato Vyriausybė, teisė nustatyti akcizų tarifus, pažeidžiant Konstitucijos reikalavimus, buvo deleguota Vyriausybei.

Taigi ir šioje byloje Konstitucinis Teismas turėjo atsakyti į svarbiausią klausimą: ar pagal Konstituciją Seimas įstatymu galėjo pavesti Vyriausybei nustatyti kai kurių mokesčių (Konstitucinio Teismo nagrinėtoje byloje – akcizų) tarifus, ar pagal Konstituciją Vyriausybė, esant tokiam Seimo pavedimui, galėjo nustatyti akcizų tarifus?

Minėtame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad viena pagrindinių mokesčių mokėtojų teisių apsaugos teisinių garantijų yra „Konstitucijoje įtvirtintas mokesčių įstatyminis nustatymas“, kad Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto ir Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies „normomis yra ne tik įtvirtinta Seimo prerogatyva nustatyti mokesčius, bet ir nustatyta, kokia teisės akto forma toks teisinis reguliavimas atliekamas. Taigi mokesčius gali nustatyti tik įstatymas“. Su tokia Konstitucinio Teismo išvada negalima nesutikti; būtent tai *expressis verbis* yra įtvirtinta Konstitucijoje. Minėtame nutarime Konstitucinis Teismas netiesiogiai pateikė ir Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos nuostatos „mokesčius galima nustatyti tik įstatymais“ sampratą.

³¹⁷ Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 91-2533.

Konstitucinis Teismas konstatavo, jog tai, kad „Mokesčių administravimo įstatymo 1 straipsnyje nustatyta, kad šis įstatymas apibrėžia pagrindines sąvokas ir taisykles, kurių būtina laikytis vykdant Lietuvos Respublikos mokesčių įstatymus, taip pat yra pateiktas Lietuvos Respublikoje taikomų mokesčių, administruojamų pagal Mokesčių administravimo įstatymą, sąrašas, nustatytos mokesčio administratoriaus teisės ir pareigos, mokesčio mokėtojo teisės ir pareigos ir kt.“, taip pat tai, kad „šio įstatymo 2 straipsnyje suformuluota mokesčio sąvoka: „Mokestis – mokesčio įstatyme mokesčio mokėtojui nustatyta piniginė prievolė valstybei, kad būtų gauta pajamų valstybės (savivaldybės) funkcijoms vykdyti. Jame taip pat nustatyta, kad piniginė prievolė atliekama įstatymų nustatyta tvarka“, reiškia, jog „šiomis normomis Seimas įgyvendino konstitucinę pareigą mokestinius santykius reguliuoti įstatymais“.

Prisiminus Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimą, kuriame Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalis apskritai nebuvo pateikta, o Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktą jos kontekste nebuvo nagrinėjamas, galima teigti, kad Konstitucinis Teismas, savo 1998 m. spalio 9 d. nutarime konstatavęs Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto ir 127 straipsnio 3 dalies sąsajas, žengė tam tikrą žingsnį pirmyn formuodamas mokesčių oficialią konstitucinę doktriną. Tačiau mus labiausiai domina tai, kokiais argumentais Konstitucinis Teismas grindė savo 1998 m. spalio 9 d. nutarime pateiktą Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymais“ sampratą.

Atkreipkime dėmesį į tai, kaip, Konstitucinio Teismo nuomone, galima „įgyvendinti konstitucinę pareigą mokestinius santykius reguliuoti įstatymais“. Tam, Konstitucinio Teismo teigimu, užtenka Mokesčių administravimo įstatyme nustatyti mokesčių, administruojamų pagal tą įstatymą, sąrašą, mokesčio administratoriaus teises ir pareigas, mokesčio mokėtojo teises ir pareigas, taip pat Mokesčių administravimo įstatyme suformuluoti mokesčio sąvoką ir nustatyti, kad piniginė prievolė atliekama įstatymų nustatyta tvarka?! Be abejo, minėtų santykių reguliavimas įstatymais yra svarbi konstitucinio imperatyvo „mokesčiai nustatomi įstatymais“ įgyvendinimo dalis. Tačiau ar tikrai to, kas nurodyta Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d. nutarime, užtenka, kad būtų galima teigti, jog Seimas „įgyvendino konstitucinę pareigą mokestinius santykius reguliuoti įstatymais“? Manytina, galima pagrįstai tuo abejoti. Juk galima įstatyme įvardy-

ti konkrečius mokesčius, nustatyti mokesčio administratoriaus teises ir pareigas, mokesčio mokėtojo teises ir pareigas ir... visiškai neįgyvendinti minėtos konstitucinės pareigos mokestinius santykius reguliuoti įstatymais. Tariant, ar Seimas įgyvendino konstitucinę pareigą mokestinius santykius reguliuoti įstatymais, visų pirma būtina išsiaiškinti, kokius mokesčio elementus Seimas nustatė įstatymu, ar Seimas įstatymu nustatė būtent tokius mokesčio elementus, kuriuos jis turi nustatyti įstatymu, ar Seimas įstatymu neperdavė tik jam pagal Konstituciją mokesčių srityje priklausančių įgaliojimų Vyriausybei ar kitoms vykdomosios valdžios institucijoms. Neištyrus šių aplinkybių negalima teigti, kad Seimas įgyvendino konstitucinę pareigą mokestinius santykius reguliuoti įstatymais. Tad Konstitucinio Teismo nutarime nurodyti dalykai – Konstitucinio Teismo nutarime, kaip minėta, rašoma, kad Mokesčių administravimo įstatyme yra nustatyta mokesčių, administruojamų pagal Mokesčių administravimo įstatymą, sąrašas; nustatytos mokesčio administratoriaus teisės ir pareigos, mokesčio mokėtojo teisės ir pareigos; suformuluota mokesčio sąvoka ir nustatyta, kad piniginei prievolė atliekama įstatymų nustatyta tvarka – yra tik dalis įstatymų nustatyto reguliavimo, susijusio su Seimo „konstitucinės pareigos mokestinius santykius reguliuoti įstatymais“ įgyvendinimu.

Minėtame 1998 m. spalio 9 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad Lietuvos Respublikos mokesčių sąrašas yra nustatytas Mokesčių administravimo įstatyme, kad tarp 16 administruojamų mokesčių nustatytas ir akcizas, kad šis mokestis išsamiai reglamentuojamas Akcizų įstatyme. Nagrinėdamas Akcizų įstatymą, Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį, jog šiame „įstatyme numatyti jį mokantys subjektai, atvejai, kada jis netaikomas, apmokestinimo objektai, t. y. konkrečios prekių rūšys, apmokestinamoji apyvarta, mokestinis laikotarpis, mokėjimo tvarka, išieškojimas, grąžinimas, sankcijos už pažeidimą ir kt.“ Todėl, Konstitucinio Teismo nuomone, galima teigti, kad „*Akcizų įstatyme yra įtvirtintos esminės šio mokesčio reguliavimo taisyklės*“.

Konstitucinio Teismo nutarimo teiginys, jog tai, kad „Akcizų įstatyme numatyti jį mokantys subjektai, atvejai, kada jis netaikomas, apmokestinimo objektai, apmokestinamoji apyvarta, mokestinis laikotarpis, mokėjimo tvarka, išieškojimas, grąžinimas, sankcijos už pažeidimą ir kt., leidžia teigti, kad Akcizų įstatyme yra įtvirtintos esminės šio mokesčio reguliavimo taisyklės“, sudaro prielaidas diskutuoti, ar tikrai visi Konstitu-

cinio Teismo nutarime išvardyti elementai gali būti laikomi „esminėmis šio mokesčio reguliavimo taisyklėmis“. Antai ar šio mokesčio reguliavimo taisykle gali būti laikoma, pavyzdžiui, tai, kad Akcizų įstatyme yra nustatyti mokesčių mokantys subjektai, apmokestinimo objektai? Galbūt Konstitucinio Teismo nutarime paminėti „mokesčių mokantis subjektai, apmokestinimo objektai, apmokestinamoji apyvarta, mokestinis laikotarpis, atvejai, kada mokestis netaikomas, mokesčio grąžinimas, sankcijos už pažeidimą“ galėtų būti apibūdinti juos pavadinant ne „esminėmis šio mokesčio reguliavimo taisyklėmis“, o, pavyzdžiui, „esminiais mokesčio elementais“? Beje, ir pats Konstitucinis Teismas kitoje savo nutarimo vietoje rašo, jog mokesčio objektas ir mokesčio tarifas yra mokesčio struktūros elementas – taigi ne akcizų reguliavimo taisyklės, kaip teigė prieš tai.

Priminsime, kad byloje, kurioje 1998 m. spalio 9 d. buvo priimtas aptariamas Konstitucinio Teismo nutarimas, buvo ginčijama, ar Konstitucijai neprieštarauja tai, kad pagal Akcizų įstatymo 13 straipsnio 2 dalį konkrečias akcizais apmokestinamas prekes ir tarifus iki 1999 m. sausio 1 d. nustato Vyriausybė. Minėta, jog Konstitucinis Teismas, tirdamas ginčijamos Akcizų įstatymo 13 straipsnio 2 dalies nuostatos atitiktį Konstitucijai, turėjo atsakyti į svarbiausią klausimą: ar pagal Konstituciją Seimas įstatymu galėjo pavesti Vyriausybei nustatyti akcizų tarifus, ar pagal Konstituciją Vyriausybė, esant Seimo pavedimui, gali nustatyti akcizų tarifus. Konstitucinis Teismas savo 1998 m. spalio 9 d. nutarime konstatavo, kad ginčijamos Akcizų įstatymo nuostatos *neprieštarauja* Konstitucijai. Vadinas, *Konstitucinis Teismas teigiamai atsakė ir į minėtą klausimą: taip, pagal Konstituciją Seimas įstatymu galėjo pavesti Vyriausybei nustatyti akcizų tarifus, o Vyriausybė, esant tokiam Seimo pavedimui, pagal Konstituciją galėjo juos nustatyti.*

Patyrinėkime, kaip Konstitucinis Teismas grindžia būtent tokią išvadą. Pirmiausia jis apibūdina akcizą, atskleidžia jo ypatumus. Konstitucinio Teismo nutarime rašoma, kad „akcizui būdingas individualumas, t. y. jis nustatomas konkrečioms prekėms“, kad „vienas iš akcizo ypatumų yra tai, kad jis yra prekių kainos elementas“, kad „akcizas yra netiesioginis mokestis“, kad „jį moka tik atitinkamos prekės vartotojas, t. y. galutinis mokėtojas yra pirkėjas“. Toliau Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad „akcizas turi savo vidaus struktūrą, tarp kurios elementų yra mokesčio objektas ir mokesčio tarifas“, kad „vertinant ginčijamas teisės normas ne-

galima neatsižvelgti į šių elementų tarpusavio santykių, kad „galima teigti, kad akcizo objektas yra svarbiausia šio mokesčio vidaus struktūros dalis, lemianti išskirtinį mokesčio pobūdį“, kad „akcizo tarifas, palyginti su objektu, yra dinamiškesnis ir labiau kintantis“, kad „teisės aktais keičiant tarifą sudaromos teisinės sąlygos greitai reaguoti į rinkos pasikeitimus ir konjunktūrą, nustatyti ekonominius valstybės prioritetus“. Konstitucinio Teismo nuomone, akcizo tarifas yra lankstus ekonomikos reguliavimo svertas.

Konstitucinio Teismo nutarimo pradžioje pateiktas akcizo apibūdinimas – tai lyg fonas, tikrai labai svarbus tiriant, ar pagal Konstituciją Seimas įstatymu galėjo pavesti Vyriausybei nustatyti akcizų tarifus, o Vyriausybė, esant tokiam Seimo pavedimui, pagal Konstituciją galėjo juos nustatyti. Paskui Konstitucinis Teismas nurodo, kad „*vertinant, ar Seimas delegavo Vyriausybei savo prerogatyvą nustatyti akcizų tarifus, atsižvelgtina į tai, kad kasmet priimant valstybės biudžeto ir savivaldybės biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymą atskira eilute tarp mokesčių pajamų patvirtinama konkreti pajamų iš akcizų suma. Taigi tik Seimas nustato, kokią akcizų sumą privalo surinkti Vyriausybė. Biudžeto įstatyme apibrėžta suma iš esmės lemia tam tikras akcizų tarifų ribas. Dėl to Vyriausybė negali visiškai laisvai nustatinėti akcizų tarifų*“. Konstitucinis Teismas taip pat konstatuoja, kad „mokesčių tarifai yra svarbus mokesčių elementas, kuris vienaip ar kitaip fiksuotinas įstatymuose“, kad „akcizas įstatyme yra pakankamai detaliam reglamentuojamas“ ir kad „dėl šio mokesčio ypatumų apskritai yra suprantama įstatymo nuostata dėl Vyriausybės teisės sukonkretinti akcizų tarifus įstatyme išvardytiems akcizo objektams“. Kartu Konstitucinis Teismas atkreipia dėmesį, kad „įstatyme galėtų būti aiškiau apibrėžti akcizų tarifų nustatymo kriterijai“, kad „tai būtų svarbi akcizų mokėtojų teisių garantija“ ir kad „tokius įstatymų leidėjo ketinimus galima matyti Akcizų įstatyme. Antai 1994 m. balandžio 12 d. priimto Akcizų įstatymo 10 straipsnio trečiojoje dalyje, be minėtų pavedimų Vyriausybei, yra įtvirtintas Seimo įsipareigojimas nuo 1997 m. nustatyti konkrečias akcizais apmokestinamas prekes ir tarifus. Panašus Seimo įsipareigojimas pakartotas jau 1999 metų naujai išdėstyto 1997 m. gruodžio 9 d. Akcizų įstatymo 13 straipsnio antrojoje dalyje“.

Tokie yra Konstitucinio Teismo argumentai. Manytina, kad kai kurie iš jų gali būti vertinami nevienareikšmiškai, dėl jų gali būti diskutuojama.

Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo nutarimo teiginyje „vertinant, ar Seimas delegavo Vyriausybei savo prerogatyvą nustatyti akcizų tarifus“ pavartojus sąvoką „prerogatyva“³¹⁸ toliau būtų prasminga aiškintis, kaip Seimas gali įgyvendinti šią tik jam pagal Konstituciją priklausančią teisę nustatyti akcizų tarifus. Tikriausiai geriausias būdas įgyvendinti Konstitucinio Teismo nutarime nurodytą „Seimo prerogatyvą nustatyti akcizų tarifus“ yra toks: įstatymų leidėjas atitinkamame mokesčio įstatyme tiesiogiai nustato konkretų akcizo tarifą. Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d. nutarime neatskleista, kaip Seimas gali įgyvendinti tik jam pagal Konstituciją priklausančią teisę nustatyti akcizų tarifus. Sprendžiant iš Konstitucinio Teismo nutarimo, minėta „Seimo prerogatyva nustatyti akcizų tarifus“ gali būti įgyvendinta ne tik tokiu būdu, kai Seimas atitinkamame mokesčio įstatyme tiesiogiai nustato konkretų akcizo tarifą – ji gali būti įgyvendinta ir kitaip. Tam, kaip minėta, Konstitucinio Teismo nuomone, užtenka, kad Seimas kasmet valstybės biudžeto ir savivaldybės biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme atskira eilute tarp mokestinių pajamų patvirtintų konkrečių pajamų iš akcizų sumą, nes tai reiškia, kad „tik Seimas nustato, kokią akcizų sumą privalo surinkti Vyriausybė. Biudžeto įstatyme apibrėžta suma iš esmės lemia tam tikras akcizų tarifų ribas. Dėl to Vyriausybė negali visiškai laisvai nustatinėti akcizų tarifų“. Taigi, Konstitucinio Teismo nuomone, *akcizų tarifus Seimas įstatymu gali nustatyti ir netiesiogiai, t. y. kasmet valstybės biudžeto įstatyme nustatydamas, kokia pajamų suma į biudžetą turi būti surinkta iš akcizų?! Būtent šis Konstitucinio Teismo nutarime išdėstytas požiūris – o jis kartu yra ir vienas pagrindinių argumentų, kuriuo buvo grindžiamas Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d. nutarimas, kad ginčijamos Akcizų įstatymo nuostatos neprieštaruja Konstitucijai, – gali būti diskusijų objektas. Manytina, jog Konstitucinio Teismo nutarime išdėstytas požiūris, kad Konstitucijoje įtvirtintą Seimo prerogatyvą nustatyti akcizų tarifų dydžius galima įgyvendinti ir tokiu būdu, kai Seimas kasmet valstybės biudžeto įstatyme atskira eilute tarp mokestinių pajamų patvirtina konkrečių pajamų iš akcizų sumą, leidžia Seimui pagal Konstituciją jam priklausančius įgaliojimus faktiškai perduoti Vyriausybei, o Vyriausybei suteikia pernelyg didelę laisvę nustatant akcizų tarifus.*

³¹⁸ Sąvoka „prerogatyva“ aiškinama kaip „išimtinė teisė ką nors spręsti“. Žr.: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 594.

Atrodo, kad ir pats Konstitucinis Teismas, aprobavęs minėtą Seimo prerogatyvos nustatyti akcizų tarifų dydžius įgyvendinimo būdą, suprato, jog tai sudaro Seimui tam tikras prielaidas jam pagal Konstituciją priklausančius įgaliojimus nustatyti akcizų tarifus deleguoti Vyriausybei. Taip manyti leidžia ta aplinkybė, kad, išdėstęs nurodytąjį požiūrį, kaip galima įgyvendinti Konstitucijoje įtvirtintą Seimo prerogatyvą nustatyti akcizų tarifų dydžius, Konstitucinis Teismas toliau pateikia dar kelis, jau minėtus, argumentus: „mokesčių tarifai yra svarbus mokesčių elementas, kuris vienaip ar kitaip fiksuotinas įstatymuose“, „akcizas įstatyme yra pakankamai detaliam reglamentuojamas“, „įstatyme galėtų būti aiškiau apibrėžti akcizų tarifų nustatymo kriterijai“, „tai būtų svarbi akcizų mokesčių teisų garantija“, „tokius įstatymų leidėjo ketinimus galima matyti Akcizų įstatyme“. Šie papildomi argumentai nekeičia prieš tai padarytos Konstitucinio Teismo išvados, kad Konstitucijoje įtvirtintą Seimo prerogatyvą nustatyti akcizų tarifų dydžius galima įgyvendinti jau minėtu būdu, kai Seimas kasmet valstybės biudžeto įstatyme atskira eilute tarp mokesčių pajamų patvirtina konkrečią pajamų iš akcizų sumą. Galima manyti, kad šių papildomų argumentų paskirtis kita – jais norėta atkreipti įstatymų leidėjo dėmesį į tai, kad būtų geriau, jeigu akcizų tarifai įstatymu būtų nustatyti ne taip, kaip Konstitucinio Teismo nagrinėjamu atveju, o kitaip. Kartu šiais papildomais argumentais lyg „daromos tam tikros išlygos“ Konstitucinio Teismo išdėstyto požiūrio atžvilgiu, kad Konstitucijoje įtvirtintą Seimo prerogatyvą nustatyti akcizų tarifų dydžius galima įgyvendinti ir Konstitucinio Teismo nutarime minėtu būdu. Kitaip tariant, šiais papildomais argumentais Konstitucinis Teismas lyg parodo, kad nors jis konstatavo, jog Akcizų įstatymo nuostatos, kuriomis Seimas įgaliojo Vyriausybę nustatyti akcizų tarifus, neprieštarauja Konstitucijai, vis dėlto jis mato tam tikras konstitucines problemas, atsiradusias Seimui įstatymu suteikus teisę Vyriausybei nustatyti akcizų tarifus. Šiais papildomais argumentais įstatymų leidėjas yra gana aiškiai orientuojamas keisti teisinį reguliavimą, susijusį su akcizų tarifų nustatymu. Kita vertus, šie papildomi argumentai leidžia kelti ir tam tikrus naujus klausimus, susijusius su Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymai“ samprata. Antai kalbant apie Konstitucinio Teismo nutarimo teiginį, kad „mokesčių tarifai yra svarbus mokesčių elementas, kuris vienaip ar kitaip fiksuotinas įsta-

tymuose“, turėtų būti paaiškinta, ką reiškia „mokesčių tarifus vienaip ar kitaip fiksuoti įstatyme“? Kokiuose įstatymuose? Ar tik atitinkamo mokesčio įstatyme, ar ir kokiuose nors kituose, pavyzdžiui, Seimo kasmet priimamuose biudžeto įstatymuose? Kaip tai turi būti fiksuojama įstatymuose? Ar ir biudžeto įstatyme numatant, kokia pajamų suma turi būti surinkta iš šio mokesčio?! Kokiais kitais būdais mokesčių tarifai gali būti fiksuojami įstatymuose?

Tam tikrų klausimų kyla ir dėl Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d. nutarimo teiginio, kad „įstatyme galėtų būti aiškiau apibrėžti akcizų tarifų nustatymo kriterijai“. Šis teiginys reiškia, jog, Konstitucinio Teismo nuomone, akcizų tarifų nustatymo kriterijai įstatyme nėra aiškiai apibrėžti, tačiau aptariamajame nutarime jokie akcizų tarifų nustatymo kriterijai apskritai nėra minimi, jie nėra nagrinėjami! Kita vertus, jeigu Konstitucinis Teismas teigia, kad „įstatyme galėtų būti aiškiau apibrėžti akcizų tarifų nustatymo kriterijai“, ar jis neturėtų aptarti ir įvertinti to neaiškumo laipsnio? Tikriausiai turėtų, nes galbūt minėtas neaiškumas yra toks, kad galėtų kilti klausimas, ar tai nepažeidžia teisinio aiškumo, teisinio tikrumo ir kitų konstitucinių principų. Deja, Konstitucinio Teismo nutarime tik užsimenama apie tam tikrą akcizų tarifų nustatymo kriterijų neaiškumą, tačiau jis nėra kaip nors nagrinėjamas ar vertinamas. Konstitucinio Teismo argumentacijos nesustiprino ir tai, kad, Konstitucinio Teismo teigimu, įstatymų leidėjas ketina Akcizų įstatyme aiškiau apibrėžti akcizų tarifų nustatymo kriterijus. Na ir kas, kad ketina? Juk dėl to esamas teisinis reguliavimas netampa aiškesnis, o Konstitucinio Teismo nutarime konstatuoti Akcizų įstatyme įtvirtinto teisinio reguliavimo trūkumai išlieka. Kita vertus, ar įstatymų leidėjo ketinimas ateityje atitinkamus santykius reguliuoti tiksliau gali būti laikomas vienu iš argumentų, turinčių pagrįsti, kad esamas teisinis reguliavimas neprieštarauja Konstitucijai?! Manytina, kad įstatymų leidėjo ketinimai ateityje teisinius santykius reguliuoti kitaip gali reikšti nebent įstatymų leidėjo pastangas tobulinti esamą teisinį reguliavimą, tačiau jie neturėtų būti priskirtini prie argumentų, kuriais gali būti grindžiamas ginčijamo teisinio reguliavimo prieštaravimas ar neprieštaravimas Konstitucijai.

Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d. nutarimo analizė leidžia teigti, jog labai diskutuotina jame pradėta formuoti tokia konstitucinė doktrina, kad pagal Konstituciją Seimas, įstatymu nustatęs akcizo objektą

ir valstybės biudžeto įstatyme nustatęs, kokia pajamų suma į valstybės biudžetą turėjo būti surinkta iš akcizų, įstatymu galėjo pavesti Vyriausybei nustatyti akcizų tarifus, o Vyriausybė, esant tokiam Seimo pavedimui, galėjo nustatyti akcizų tarifus. Galima pagrįstai abejoti, ar tai, kad Seimas kasmet valstybės biudžeto įstatyme nustato, kokia pajamų suma turi būti surinkta iš akcizo, iš tiesų reiškia, kad mokesčių tarifai yra nustatyti įstatymu taip, kaip reikalauja Konstitucija.

Sunku pasakyti, kodėl nagrinėtoje „akcizų“ byloje Konstitucinis Teismas būtent taip aiškino Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies turinį, kodėl jis pasirinko būtent tokį sprendimą. Galbūt jį lėmė ne tik Konstitucinio Teismo nutarime nurodyti akcizo ypatumai – akcizas yra prekių kainos elementas, akcizas yra netiesioginis mokestis, akcizą moka tik atitinkamos prekės vartotojas, t. y. galutinis mokėtojas yra pirkėjas, ir pan. – bet ir tai, kad nagrinėtoje byloje Konstituciniam Teismui teko spręsti ne tik Akcizo įstatymo nuostatų konstitucingumo klausimą, bet ir įvertinti, kokias pasekmes šalies ūkiui ir socialinei sričiai sukeltų jo nutarimas, jeigu ginčijamos įstatymo nuostatos būtų pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai ir dėl to valstybės biudžetas netektų labai didelės pajamų sumos. Galbūt Konstitucinio Teismo sprendimui įtakos turėjo ir minėtas Seimo įsipareigojimas „artimiausiu laiku pačiam nustatyti konkrečias akcizais apmokestinamas prekes ir tarifus“.

Kad ir kokios aplinkybės būtų lėmusios Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d. nutarimo priėmimą, vis dėlto konstatuotina, kad jame Konstitucinis Teismas pateikė ne bendrą konstitucinės nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymai“ sampratą, o tik kai kuriuos šios nuostatos sampratos aspektus, susijusius tik su vienu labai specifinio mokesčio, t. y. akcizo, teisiniu reguliavimu, kurio atitiktis Konstitucijai buvo tiriama Konstitucinio Teismo nagrinėjamoje byloje. Tad minėtame Konstitucinio Teismo nutarime konstitucinės nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymai“ turinys buvo atskleistas tik iš dalies, paliekant didelę erdvę šią nuostatą ateityje aiškinti plačiau ir galbūt labiau pagrįstai. Kita vertus, negalima nematyti ir to, kad šiame Konstitucinio Teismo nutarimo teiginiai „mokesčių tarifai yra svarbus mokesčių elementas, kuris vienaip ar kitaip fiksuotinas įstatymuose“, „akcizas įstatyme yra pakankamai detalai reglamentuojamas“, „įstatyme galėtų būti aiškiau apibrėžti akcizų tarifų nustatymo

kriterijai“, „tai būtų svarbi akcizų mokėtojų teisių garantija“, taip pat kai kurie kiti teiginiai yra *obiter dictum* įstatymų leidėjui.

V.II.4. Vientisos mokesčių konstitucinės doktrinos link: dar yra dėl ko diskutuoti

Atskleidžiant Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymai“ turinį galima teigti, kad šioje nuostatoje įtvirtintas reikalavimas mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustatyti ne bet kokios rūšies teisės aktu, o tik įstatymu reiškia, *inter alia*, tai, kad: pirma, teisės aktą, kuriuo nustatomi mokesčiai, gali priimti tik įstatymų leidžiamoji institucija; Vyriausybė, kitos vykdomosios valdžios institucijos pagal Konstituciją tokių įgaliojimų neturi; antra, įstatyme, nustatančiame mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas turi būti nurodyti visi esminiai mokesčių, kitų įmokų į biudžetus ir rinkliavų elementai; trečia, Seimas jam priklausančių konstitucinių įgaliojimų nustatyti mokesčius, kitas įmokas į biudžetą ir rinkliavas, taigi įgaliojimų nustatyti visus esminius mokesčių, kitų įmokų į biudžetą ir rinkliavų elementus, negali perduoti Vyriausybei arba kuriai nors kitai vykdomosios valdžios institucijai, o jos negali šių įgaliojimų perimti.

Reikalavimas mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustatyti ne bet kokios rūšies teisės aktu, o tik įstatymu, Konstitucijoje įtvirtintas neatsitiktinai. Šis reikalavimas yra demokratinės teisinės valstybės principo elementas. Įstatymą priima Seimas – Tautos atstovybė, įstatymas priimamas ypatinga tvarka, jam būdingas (turėtų būti būdingas) teisinis aiškumas, tikrumas, stabilumas ir pan., todėl konstitucinis reikalavimas mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustatyti tik įstatymu, turi užtikrinti mokesčių mokėtojų teises ir teisėtus interesus, apsaugoti juos nuo vykdomosios valdžios galimos savivalės. Jeigu esminius mokesčių, kitų įmokų į biudžetus ir rinkliavų elementus galėtų nustatyti Vyriausybė arba kitos vykdomosios valdžios institucijos, galėtų kilti grėsmė mokesčių prievolių tikrumui bei stabilumui, nes mokesčių prievolės bet kada galėtų būti supaprastinta tvarka pakeistos ne mokesčių mokėtojų naudai. Beje, Lietuvos teisinėje praktikoje taip ne kartą yra buvę.

Koks subjektas gali priimti įstatymą, kuriuo nustatomi mokesčiai, kitos įmokos į biudžetus ir rinkliavas? Pagal Konstitucijos 67 straipsnio

2 punktą įstatymus leidžia Seimas; Konstitucijos 69 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad „Lietuvos Respublikos įstatymų nuostatos gali būti priimamos ir referendumu“. Aiškindamas Konstitucijos 69 straipsnio 4 dalies turinį, Konstitucinis Teismas 1994 m. liepos 22 d. nutarime³¹⁹ yra konstatavęs, kad „Konstitucijoje vartojama sąvoka „įstatymo nuostatos“ gali būti suprantama ir kaip vientisas įstatymas, ir kaip atskiros jo normos. Tiek visas įstatymas, tiek jo dalys visada susideda iš tam tikrų nuostatų, kurios teisės normomis tampa įstatymų leidybos procese“. Tai, kad pagal Konstituciją įstatymai ar jų atskiros nuostatos gali būti priimamos ir referendumu, dar nereiškia, kad pagal Konstituciją referendumu gali būti priimamos ir tokios įstatymų nuostatos ar tokie įstatymai, kuriais nustatomi mokesčiai, kitos įmokos ir biudžetus ir rinkliavos. Iš Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto, kuriame įtvirtinta, kad valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus nustato Seimas, iš Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies, kurioje nustatyta, kad mokesčiai, kitos įmokos ir biudžetus ir rinkliavos nustatomi įstatymais, išplaukia, jog mokesčius, kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 26 d. nutarime, gali nustatyti tik Seimas³²⁰. Konstitucinis Teismas, konstatavęs, kad pagal Konstituciją įstatymus, kuriais nustatomi mokesčiai, gal priimti tik Seimas, kartu konstatavo ir tai, kad mokesčių teisinis reguliavimas nėra priskirtinas svarbiausiems valstybės ir tautos gyvenimo klausimams, kurie pagal Konstitucijos 9 straipsnio 1 dalį gali būti sprendžiami referendumu.

Kokie mokesčių, kitų įmokų ir biudžetus ir rinkliavų elementai laikytini esminiais, kada galima teigti, kad jie yra nustatyti įstatymu? Nei Konstitucijoje, nei mokesčių įstatymuose nenurodyta, kokie mokesčio, kitos įmokos ir biudžetus, rinkliavos elementai yra esminiai. Konstitucinis Teismas, savo 1998 m. spalio 9 d. nutarime aptardamas mokesčio vidaus struktūrą, bandė (netiesiogiai) apibrėžti ir tai, kokie mokesčio elementai yra esminiai. Minėta, kad Konstitucinis Teismas konstatavo, jog „mokesčiai, iš jų ir akcizas, turi savo vidaus struktūrą, tarp kurios elementų yra mokesčio objektas ir mokesčio tarifas“. Tai, kad iš įvairių mokesčio

³¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 57-1120.

³²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 26 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 37-1259; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 55-2199.

elementų Konstitucinis Teismas išskyrė mokesčio objektą ir tarifą, rodo, jog, Konstitucinio Teismo nuomone, šie elementai priskirtini esminiams mokesčio elementams. Kartu Konstitucinis Teismas pabandė šiuos elementus palyginti tarpusavyje pagal jų reikšmingumą ir konstatavo, kad „akcizo objektas yra svarbiausia šio mokesčio struktūros dalis, lemianti išskirtinį mokesčio pobūdį“. Be abejo, jeigu nebūtų nustatytas mokesčio objektas, visi kiti mokesčio elementai netektų prasmės. Tad šiuo požiūriu galima sutikti su Konstitucinio Teismo teiginiu, kad būtent akcizo objektas yra „svarbiausia šio mokesčio struktūros dalis“. Kita vertus, ar yra pagrindas po to, kai mokesčio objektas jau nustatytas, tą objektą laikyti svarbesniu už mokesčio tarifą? Dėl to galima suabejoti, nes nustačius mokesčio objektą mokesčio mokėtojui ne mažiau svarbu ir tai, kokio dydžio mokesį jam reikės mokėti. Kitaip tariant, mokesčio dydis (tarifas) tampa tokiu pat esminiu mokesčio elementu kaip ir mokesčio objektas. Tad tokių esminių mokesčio elementų kaip mokesčio objektas ir mokesčio tarifas lyginimas tarpusavyje jų reikšmingumo aspektu, kaip Konstitucinio Teismo nutarime, galėtų būti vertinamas skeptiškai. Bet gal akcizo objektas ir mokesčio tarifas jų reikšmingumo aspektu tarpusavyje buvo palyginti visiškai neatsitiktinai, o dėl to, kad būtų galima parengti atitinkamą argumentavimo schemą, pagrindžiančią ginčijamų Akcizo įstatymo nuostatų atitiktį Konstitucijai? Ši schema yra tokia: kadangi svarbiausia akcizo vidaus struktūros dalis yra šio mokesčio objektas, tai šis mokesčio elementas turi būti tiesiogiai nustatytas Akcizo įstatyme; akcizo tarifas yra mažiau svarbus šio mokesčio elementas, palyginti su mokesčio objektu, todėl akcizo tarifas gali būti nustatomas ir taip: Seimas, įstatymu nustatęs akcizo objektą, kasmet valstybės biudžeto įstatyme gali atskira eilute tarp mokestinių pajamų patvirtinti ir konkrečią pajamų iš akcizų sumą; biudžeto įstatyme apibrėžta suma iš esmės lemia tam tikras akcizų tarifų ribas, dėl to Vyriausybė negali visiškai laisvai nustatyti akcizų tarifų; Seimas, valstybės biudžeto įstatyme nustatęs, kokia pajamų iš akcizų suma turi būti surinkta į biudžetą, gali įstatymu pavesti Vyriausybei nustatyti akcizų tarifus. Jau minėta, kad toks argumentavimas yra abejotinas. Manytina, jog tai, kad Seimas kasmet valstybės biudžeto įstatyme nustato, kokia pajamų suma turi būti surinkta iš akcizo, dar nereiškia, kad akcizo tarifai įstatymu yra nustatyti taip, kaip reikalauja Konstitucija. Tad akcizo objekto ir mokesčio tarifo palyginimas tarpusavyje jų reikšmingumo

aspektu nesustiprino Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d. nutarimo argumentų, kuriais jis rėmėsi konstatuodamas, kad Konstitucijai neprieštarauja Akcizų įstatymo nuostata, jog akcizų tarifus nustato Vyriausybė.

Tai, kad tokie *esminiai mokesčio elementai kaip mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimties bei lengvatos turi būti nustatomi įstatymu*, Konstitucinis Teismas konstatavo savo 2000 m. kovo 15 d. nutarime, priimtame tiriant, ar Konstitucijai ir Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo bei Buhalterinės apskaitos pagrindų įstatymo nuostatomis neprieštarauja Vyriausybės 1996 m. gegužės 9 d. nutarimo Nr. 546 „Dėl pridėtinės vertės mokesčio“ 1.14 papunktis³²¹. Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarime nurodytų esminių mokesčio elementų sąrašas neturėtų būti vertinamas kaip išsamus (baigtinis), nes šiame nutarime pavartota formuluotė „tokie esminiai mokesčio elementai, kaip <...> „suponuoja ir tai, kad ateityje Konstitucinis Teismas gali konstatuoti, jog esama ir kitų mokesčio elementų, kurie yra esminiai, taigi jie taip pat galės (turės) būti nustatyti tik įstatymu. Būtent tai Konstitucinis Teismas padarė, *inter alia*, savo 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarime³²², kuriame nurodė, kad ir tokie esminiai mokesčio elementai kaip baudos ir delspinigiai turi būti nustatomi tik įstatymu.

Tai, kad Konstitucinis Teismas 2000 m. kovo 15 d. nutarime aiškindamas Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymai“ turinį konstatavo, jog ir toks mokesčio elementas kaip mokesčio dydis (tarifas) turi būti nustatomas tik įstatymu, dar neleidžia teigti, kad Konstitucinis Teismas kartu pakoregavo savo 1998 m. spalio 9 d. nutarime suformuluotą nuostatą, jog mokesčio tarifą galima nustatyti ir tokiu jau minėtu būdu: Seimas, įstatymu nustatęs akcizo objektą, kasmet valstybės biudžeto įstatyme gali atskira eilute tarp mokestinių pajamų patvirtinti ir konkrečią pajamų iš akcizų sumą; biudžeto įstatyme apibrėžta suma iš esmės lemia tam tikras akcizų tarifų ribas, dėl to Vyriausybė negali visiškai laisvai nustatyti akcizų tarifų; Seimas, valstybės biudžeto įstatyme nustatęs, kokia pajamų iš akcizų suma turi būti surinkta į biudžetą, gali įstatymu

³²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 23-585.

³²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 135-4903.

pavesti Vyriausybei nustatyti akcizų tarifus. Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarime klausimas, ar pagal Konstituciją mokesčio tarifas gali būti nustatomas minėtu būdu, kuriam, kaip minėta, Konstitucinis Teismas pritarė savo 1998 m. spalio 9 d. nutarime, visiškai nebuvo nagrinėtas.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarime rašoma tik apie vienos valstybės biudžeto pajamų teisinės formos – mokesčių esminius elementus. Tačiau, kaip minėta, Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalyje nurodomi ne tik „mokesčiai“, bet ir „kitos įmokos į biudžetus“, taip pat „rinkliavos“, o Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte vartojama sąvoka „kiti privalomi mokėjimai“. Apie tai, kad pagal Konstituciją ir „kitų įmokų į biudžetus“, „rinkliavų“, „kitų privalomų mokėjimų“ esminiai elementai taip pat turi būti nustatyti įstatymu, minėtame Konstitucinio Teismo nutarime nerašoma. Iš to galima daryti prielaidą, kad 2000 m. kovo 15 d. nutarime formuluodamas nuostatą, jog esminiai mokesčio elementai turi būti nustatomi įstatymu, Konstitucinis Teismas buvo saistomas savo 1996 m. kovo 15 d. bei 1998 m. spalio 9 d. nutarimuose pateiktos atitinkamų Konstitucijos nuostatų sampratos ir jos paisė, deja, neišdrįsdamas atvirai keisti jos. Kita vertus, nors Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarime neatskleista, koku būdu Seimas turi įstatymu nustatyti mokesčio dydį (tarifą), kad būtų galima konstatuoti, jog mokesčio dydis (tarifas) įstatymu yra nustatytas taip, kaip reikalauja Konstitucija, vien tai, kad šiame Konstitucinio Teismo nutarime visi nurodyti mokesčio elementai laikomi esminiais, reiškia, kad šie elementai nėra skirstomi į svarbius ir mažiau svarbius, kad visi jie turi būti nustatyti ne bet koku būdu, o tiesiogiai įstatymu, kad nustatyti šiuos elementus yra išimtiniai Seimo įgaliojimai, kad Seimas jam priklausančių įgaliojimų nustatyti mokesčius – taigi įgaliojimų nustatyti visus esminius mokesčio elementus – negali perduoti Vyriausybei arba kuriai nors kitai valstybės institucijai. Pagal Konstituciją Seimas įstatymu negali deleguoti Vyriausybei arba kuriai nors kitai valstybės institucijai teisės nustatyti nė vieno kurio nors Konstitucinio Teismo nutarime nurodyto esminio mokesčio elemento – visus juos, kaip minėta, Seimas turi nustatyti atitinkamo mokesčio įstatyme.

Būtent tokia Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymai“ samprata

Konstitucinis Teismas vadovavosi 2000 m. spalio 18 d. priimdamas nutarimą byloje, kurioje buvo tiriama Akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo, Mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies atitiktis Konstitucijai ir Seimo nutarimo „Dėl strateginio investuotojo pripažinimo“ atitiktis Konstitucijai ir Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui³²³. Pareiškėjas – Seimo narių grupė savo prašyme abejojo, *inter alia*, tuo, ar Konstitucijai neprieštaruoja Mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „Vyriausybė turi teisę strateginiams investuotojams mokesčių nedidininimo terminą pratęsti iki 10 metų“. Savo abejonę pareiškėjas grindė ir tuo, kad „šia norma Vyriausybei yra deleguota Seimo kompetencija tvirtinti mokesčius“. Būtent šiuo aspektu Konstitucinis Teismas ir nagrinėjo ginčijamas Mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio normas. Pažymėtina, kad, kitaip negu anksčiau nagrinėtose bylose, šį kartą Konstitucinis Teismas susiejo Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto, 127 straipsnio 3 dalies ir 94 straipsnio 2 bei 7 punktų nuostatas ir pateikė tokius argumentus: pagal Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalį mokesčius, kitas įmokas ir biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai; Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte nustatyta, kad valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus nustato Seimas, taigi tik įstatyme gali būti nustatyti mokėjimo terminai, išimties ar lengvatų; jeigu Konstitucijoje konkretūs įgaliojimai yra priskirti vienai ar kitai valstybės institucijai, ji negali šių įgaliojimų perduoti kitai valstybės institucijai, o kita valstybės institucija negali jų perimti; kadangi pagal ginčijamo Mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalį Vyriausybei perduota teisė strateginiam investuotojui mokesčių nedidininimo terminą pratęsti iki 10 metų, konstatuotina, kad „įstatymu Seimas jam Konstitucijoje tiesiogiai priskirtus įgaliojimus perdavė Vyriausybei“. Atsižvelgdamas į išdėstytus argumentus, Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad Mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies nuostata, kuria Vyriausybei nustatyta teisė strateginiam investuotojui mokesčių nedidininimo terminą pratęsti iki 10 metų, prieštaruoja Konstitucijos 5 straipsnio 1 daliai, 67 straipsnio 15 punktui, 127 straipsnio 3 daliai ir Konstitucijoje įtvirtintam teisinės valstybės principui.

³²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 88-2724.

Tokia pat Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies ir 67 straipsnio 15 punkto nuostatos samprata Konstitucinis Teismas vadovavosi 2002 m. birželio 3 d. priimdamas nutarimą³²⁴ byloje, kurioje buvo tiriama, ar Konstitucijai neprieštarauja Vyriausybės 1993 m. vasario 23 d. nutarimas Nr. 99 „Dėl atskaitymų valstybiniams keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti“. Ginčijamu Vyriausybės nutarimu buvo nustatyti gaunamų įplaukų (apyvartos apimties) atskaitymai ir jų dydžiai; šie atskaitymai buvo skirti valstybiniams automobilių keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti. Juridinių ar fizinių asmenų teises turinčios įmonės, taip pat bankai šiuos atskaitymus turėjo pervesti į specialiąsias automobilių kelių sąskaitas. Vyriausybės nutarimu taip pat buvo nustatyti atskaitymų iš įplaukų, gaunamų realizavus benzina ir dyzelinius degalus, dydžiai. Nustatyti atskaitymų apskaičiavimo tvarką buvo pavesta Susisiekimo ministerijai, suderinus su Finansų ministerija.

Atkreiptinas dėmesys, kad ginčijamas Vyriausybės nutarimas buvo priimtas vadovaujantis Seimo 1991 m. spalio 8 d. priimtu Transporto veiklos pagrindų įstatymu, kurio 6 straipsnyje buvo nustatyta, kad už naudojimąsi automobilių keliais fiziniai ir juridiniai asmenys moka Vyriausybės nustatyto dydžio rinkliavas. Būtent šia aplinkybe Vyriausybės atstovai grindė savo poziciją, kad ginčijamas Vyriausybės nutarimas atitinka Konstituciją. Jų nuomone, Vyriausybė, išleisdama ginčijamą nutarimą, įgyvendino Transporto veiklos pagrindų įstatymo reikalavimą, todėl šis nutarimas neprieštarauja Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktui ir 127 straipsnio 3 daliai.

Minėto 2002 m. birželio 3 d. nutarimo motyvuojamąją dalį Konstitucinis Teismas pradėjo teiginiu, kad Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto nuostata „Seimas nustato valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus“ yra neatsiejama nuo Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“. Pažymėtina, jog šioje byloje Konstitucinis Teismas pirmą kartą konstatavo, kad šios nuostatos yra neatsiejamos. Iki tol Konstitucinio Teismo nutarimuose, priimtuose jo nagrinėtose vadinosiose mokesčių bylose, teiginio, kad minėtos konstitucinės nuostatos yra neatsiejamos, nebuvo. Susiejęs Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto

³²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 55-2199.

ir 127 straipsnio 3 dalies nuostatas, Konstitucinis Teismas padarė labai svarbią išvadą: pagal Konstituciją ne tik valstybinius mokesčius, bet ir kitus privalomus mokėjimus gali nustatyti tik Seimas ir tik įstatymu. Išvada, kad „tik Seimas ir tik įstatymu gali nustatyti ir kitus privalomus mokėjimus“, taip pat buvo padaryta pirmą kartą. Konstitucinio Teismo konstatavimas, jog ne tik mokesčiai, bet ir privalomi mokėjimai turi būti nustatomi įstatymu, *inter alia*, reiškia, kad nustatant ir mokesčius, ir kitus privalomus mokėjimus turi būti paisoma tų pačių konstitucinių reikalavimų. Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarime pirmą kartą *expressis verbis* konstatuota, kad, „nustatant <...> ir kitus privalomus mokėjimus įstatymu, jame privalo būti apibrėžti tokie esminiai <...> kito privalomo mokėjimo elementai kaip <...> kito privalomo mokėjimo mokėtojas, objektas, dydžiai, išimtys bei lengvatos, mokėjimo terminai“. Konstitucinio Teismo nuomone, Vyriausybės nutarimu nustatyti atskaitymai valstybiniams automobilių keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti yra piniginė prievolė valstybei; šie atskaitymai – tai privalomi mokėjimai Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto prasme. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją tokie privalomi mokėjimai ir esminiai jų elementai turėjo būti nustatyti tik Seimo priimtu įstatymu, kad pagal Konstituciją Seimas savo konstitucinių įgaliojimų nustatyti valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus negali perduoti jokiai kitai institucijai, taip pat ir Vyriausybei, o Vyriausybė ar kita institucija negali tokių įgaliojimų priimti. Atsižvelgdamas į šiuos argumentus, Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad Vyriausybės 1993 m. vasario 23 d. nutarimas Nr. 99 „Dėl atskaitymų valstybiniams automobilių keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti“ prieštaravo Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktui.

Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas reikšmingas ne tik tuo, kad jame pirmą kartą pateikta gana išsami Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto ir 127 straipsnio 3 dalies nuostatų samprata, taigi suformuota gana vientisa mokesčių, kitų privalomų mokėjimų į biudžetą oficiali konstitucinė doktrina, bet ir tuo, kad jame suformuota konstitucinė doktrina *iš esmės paneigia* Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. ir 1998 m. spalio 9 d. nutarimuose pateiktą atitinkamų Konstitucijos nuostatų sampratą. Nors šis ankstesnės doktrinos paneigimas padarytas „netiesiogiai“ – Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarime ankstesnė Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto ir 127 straips-

nio 3 dalies nuostatų samprata neaptariama, jame nėra jokių nuorodų į minėtus Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. ir 1998 m. spalio 9 d. nutarimus, nerašoma, kaip ir kodėl ankstesnė konstitucinė doktrina yra keičiama, Konstitucinis Teismas, ateityje nagrinėdamas kitas „mokesčių bylas“, turėtų vadovautis savo 2002 m. birželio 3 d. nutarime suformuota Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto ir 127 straipsnio 3 dalies nuostatų samprata. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime suformuotos oficialios konstitucinės doktrinos turėtų paisyti ir visi teisę kuriantys ir taikantys subjektai, įskaitant teismus³²⁵. Kartu negalima nepastebėti ir šios aplinkybės: tai, kad minėtame Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarime nėra tiesiogiai nurodyta, jog ankstesnė Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto ir 127 straipsnio 3 dalies nuostatų samprata yra keičiama, sudaro tam tikras prielaidas nevienodai aiškinti esamą konstitucinę doktriną ir ginčytis dėl to, kokia gi ji iš tiesų yra. Kad ir priėmus Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimą išliko tam tikra galimybė skirtingai aiškinti, ar pagal Konstituciją Seimas įstatymu gali pavesti Vyriausybei nustatyti, pavyzdžiui, rinkliavų bei pridėtinės vertės mokesčio dydžius (tarifus), liudija, *inter alia*, tokia aplinkybė: priėmus šį nutarimą, Konstitucinis Teismas keliose savo nagrinėtose bylose turėjo galimybę, vadovaudamasis savo šiame nutarime suformuota Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto ir 127 straipsnio 3 dalies nuostatų samprata, pareikšti savo nuomonę dėl Seimo ir Vyriausybės įgaliojimų reguliuojant rinkliavas bei pridėtinės vertės mokesčius, tačiau šia galimybe nepasinaudojo³²⁶. Tai leidžia manyti, kad Konstituciniam Teismui ateityje gali prireikti papildomai aiškinti Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto ir 127 straipsnio 3 dalies nuostatas. Svarbus žingsnis šia linkme yra Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 12 d. nutarimas³²⁷, kuriame, aiškinant Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto ir 127 straipsnio 3 dalies sąvokas, pavartota valstybės rinkliavos sąvoka ir ši sąvoka atskirta nuo uosto rinkliavos ir kitų rinkliavų, kurios nėra valstybės rinkliavos. Šiame nutarime

³²⁵ Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas // *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 113-4132.

³²⁶ Žr., pvz.: Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 6 d. sprendimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 45-2031; 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 135-4903.

³²⁷ Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 12 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 20-935.

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „tiek mokesčiai, tiek valstybinės rinkliavos yra nustatomi įstatymu ir mokami į valstybės (savivaldybės) biudžetą; tačiau valstybiniams mokesčiams Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto prasme būdingi privalomumas, neatlygintinumas, vienašališkumas; mokesčių santykiai – tai valdingo pobūdžio teisiniai santykiai tarp mokesčių mokėtojų ir valstybės vykdomosios valdžios institucijų“. Apibūdinamas „rinkliavos“ konstitucinę sampratą Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „rinkliava Konstitucijos 127 straipsnio 2 ir 3 dalių prasme – privaloma įmoka į valstybės biudžetą už valstybės kompetentingų įstaigų juridiniams ir fiziniams asmenims atliktus veiksmus ar suteiktas paslaugas“. Tai, kad Konstitucinis Teismas konstatavo, jog „*valstybės rinkliavos nustatomos įstatymu*“ suponuoja, kad įstatymu turi būti nustatyti visi svarbiausi valstybės rinkliavų elementai (subjektai, kuriems tenka pareiga mokėti rinkliavas; paslaugos ir veiksmai, už kurių atlikimą turi būti mokamos rinkliavos; rinkliavų dydžiai (tarifai) ir pan.).

VI. Seimo nario teisinio statuso bruožai

VI.I. Seimo nario imunitetas: kai kurios teorinės ir praktinės problemos

VI.I.1. Kai kurie Seimo nario imuniteto sampratos aspektai

Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė. Pagal Konstitucijos 62 straipsnio 3 dalį Seimo narys už kalbas ir balsavimus Seime negali būti persekiojamas, tačiau už asmens įžeidimą ar šmeižtą jis gali būti traukiamas atsakomybėn bendrąja tvarka. Konstitucijoje taip pat nustatyta, kad imunitetą turi Respublikos Prezidentas (86 str. 1 d.), Ministras Pirmininkas ir ministrai (100 str.), teisėjai (114 str. 2 d.).

Mokslinėje teisės literatūroje visuotinai pripažįstama, kad draudimas be Seimo sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę sudaro Seimo nario imunitetą. Apibūdinant Seimo nario imunitetą pabrėžiama, kad imunitetas – tai speciali garantija, kuria siekiama užtikrinti nenutrūkstama Seimo narių įgaliojimų įgyvendinimą ir kartu Seimo funkcionavimą³²⁸. Nurodoma ir tai, kad imunitetas yra procesinė užkarda suimti arba kitaip suvaržyti Seimo nario judėjimo ir bendrąją veiksmų atlikimo laisvę³²⁹. Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarime konstatuota, kad Seimo nario, Tautos atstovo, konstitucinis teisinis statusas iš esmės skiriasi nuo kitų piliečių ir kitų valstybės pareigūnų konstitucinio teisinio statuso, kad Seimo nario imunitetai apima Seimo nario asmens neliečiamumą, draudimą Seimo narį be Seimo sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyti jo laisvę³³⁰.

---

³²⁸ Žr., pvz.: Šileikis E. *Seimo nario teisinė padėtis*. Vilnius, 1996, p. 132–152; E. Šileikis. Imunitetas ir administracinio poveikio priemonės // *Teisė*, 2000, Nr. 34, p. 39.

³²⁹ Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 442.

³³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894.

Kita vertus, mokslinėje teisės literatūroje yra įvairių nuomonių dėl to, kokie elementai sudaro Seimo nario imunitetą: ar tik minėtas draudimas be Seimo sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suminti, kitaip suvaržyti jo laisvę, ar ir draudimas persekioti Seimo narį už kalbas ir balsavimus Seime. Antai M. Riomeris „parlamento narių visišką neatsakingumą už jų daromus parlamento posėdyje pareiškimus ir už balsavimus“ yra priskyręs parlamentarų *imunitetui*³³¹. Vokiečių teisinėje literatūroje taip pat kartais teigiama, kad deputatų žodžio ir kalbų laisvė (*Rede – und Äußerungsfreiheit*) yra parlamentaro imuniteto rūšis³³². Kitos nuomonės laikosi vadovėlio „Lietuvos konstitucinė teisė“ autoriai. Draudimą persekioti Seimo narį už kalbas ir balsavimus Seime jie priskiria Seimo nario *indemnitetui*³³³. E. Šileikis taip pat teigia, kad „tikslinga skirti dvi jurisprudencijos kategorijas: a) imunitetą <...>; b) indemnitetą, vertinamą kaip procesinė kliūtis persekioti Seimo narį už jo pareigų vykdymą<...>“³³⁴. Tokios pat nuomonės yra M. Varaška ir D. Butvilavičius. Jų teigimu, teisės doktrinoje terminas *indemnitetas* gali būti suprantamas, *inter alia*, kaip „neatsakingumas už kalbas, nuomonės dėstymą ir kitus veiksmus, atliekant parlamentaro pareigas: parlamento rūmuose, komitete, komisijoje ar kitur, kai kalba yra viešojo pobūdžio, lygiai taip pat už teikiamų įstatymų ar kitų dokumentų turinį, už balsavimą, paklausimus, pataisais ir t. t.“³³⁵. Atkreiptinas dėmesys, kad minėtame Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarime apie draudimą persekioti Seimo narį už balsavimus ar kalbas Seime rašoma ne tame pačiame nutarimo punkte, kuriame nurodomi Seimo nario imunitetai, o kitame punkte – tai leidžia daryti prielaidą, kad ir Konstitucinis Teismas draudimą persekioti Seimo narį už balsavimus ar kalbas Seime nepriskiria Seimo nario imunitetams³³⁶.

³³¹ Riomeris M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Fotogr. leid. Vilnius: Pozicija, 1994, p. 128.

³³² Žr., pvz.: Staats - und Verwaltungsorganisation in Deutschland // *Handbuch der Internationalen Rechts - und Verwaltungssprache*, 1993, S. 165.

³³³ *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos Teisės universitetas, 2001, p. 707.

³³⁴ Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 442.

³³⁵ Varaška M., Butvilavičius D. Parlamento nario indemnitetas: teoriniai ir praktiniai aspektai // *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 64 (56), p. 93.

³³⁶ Sinkevičius V. Seimo nario imunitetas: kai kurios teorinės ir praktinės problemos // Socialinių mokslų studijos, 2009, Nr. 1, p. 7–35.

Konstitucijoje nevartojama nei Seimo nario *imuniteto*, nei *indemnitetu* sąvoka, taip pat *expressis verbis* nenurodoma, kokie elementai sudaro vieną ar kitą institutą. Mokslinėje teisės literatūroje taip pat nepateikiami kriterijai, kuriais remiantis draudimas persekioti Seimo narį už kalbas ar balsavimus Seime yra (ar nėra) priskiriamas Seimo nario imunitetui. Pažymėtina, kad Seimo nario *imunitetas* ir *indemnitetas* – tai teisiniai institutai, kurių kiekvienas turi ir tik jam būdingą turinį. Nors kiekvienas iš šių institutų turi ir tik jam būdingą turinį, šie teisiniai institutai ir juos sudarantys elementai negali būti priešpriešinami, nes jie yra susiję ir kartu su kitomis Seimo nario veiklos garantijomis sudaro prielaidas Seimo nariui laisvai ir netrukdomai kartu su kitais Seimo nariais vykdyti konstitucines Seimo funkcijas bei visus Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstitucinius įgaliojimus. Pritartina nuomonei, kad Seimo nario *imunitetas* yra Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas draudimas be Seimo sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę, o Konstitucijos 62 straipsnio 3 dalyje nustatytas draudimas persekioti Seimo narį už kalbas ir balsavimus Seime yra kito kio turinio ir priskirtinas Seimo nario *indemnitetui*. Pagrindinis Seimo nario imuniteto ir indemniteto skirtumas yra tas, kad *indemnitetas*, t. y. draudimas persekioti Seimo narį už kalbas ar balsavimus Seime, yra absoliutus – Seimas neturi teisės spręsti, ar panaikinti minėtą draudimą; Seimo narys už kalbas ar balsavimus Seime negali būti traukiamas atsakomybėn, negali būti kitaip persekiojamas niekada, taigi net ir pasibaigus Seimo nario kadencijai, kai asmuo jau nėra Seimo narys. (Be abejo, šis draudimas nesusijęs su galimybe traukti Seimo narį atsakomybėn už asmens įžeidimą ar šmeižtą – už tai jis gali būti traukiamas atsakomybėn bendrąja tvarka). Kitaip yra panaikinant Seimo nario imunitetą ir jį persekiojant už padarytą nusikalstamą veiką: pagal Konstituciją Seimas turi įgaliojimus spręsti, ar panaikinti Seimo nario imunitetą, t. y. ar leisti Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, jį suimti, kitaip suvaržyti jo laisvę; Seimo nario imunitetas pasibaigia, kai baigiasi Seimo nario kadencija – pasibaigus Seimo nario kadencijai jis be Seimo sutikimo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn net ir už nusikalstamą veiką, kurią padarė būdamas Seimo nariu.

VI.I.2. *Seimo nario imunitetas Lietuvos teisės sistemoje iki įsigaliojant 1992 m. Konstitucijai*

Lietuvos konstitucinėje teisėje draudimas be Seimo sutikimo pa-traukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvar-žyti jo laisvę, taip pat draudimas persekioti Seimo narį už kalbas ar bal-savimus Seime, atsirado laipsniškai. Nei 1918 m. lapkričio 2 d. Lietuvos valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose, nei 1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose minėtų ar panašių draudimų nebuvo. Tam tikros Seimo nario veiklos garantijos pirmą kartą buvo įtvirtintos Steigiamojo Seimo 1920 m. birželio 10 d. priimtoje Laikinojoje Lietuvos valstybės Konstitucijoje³³⁷. Šios Konstitucijos 17 straipsnyje buvo nustatyta, kad „Steigiamojo Seimo nario asmuo neliečiamas“, kad „Steigiamojo Seimo narį suimti, iškrėsti jo butą ar daiktus ir peržiūrėti korespondenciją galima tik Steigiamajam Seimui sutikus“. Ši konstitucinė nuostata buvo detalizuota Steigiamojo Seimo Statuto 113 straipsnyje – buvo įtvirtinta, kad „Steigiamojo Seimo narį suimti arba iškratyti galima tiktai 2/3 balsų nutarus“³³⁸. Atkreiptinas dėmesys, kad 1920 m. birželio 10 d. Laikinojoje Lietuvos valstybės Konstitucijoje, taip pat Steigiamojo Seimo Statute nurodytos garantijos buvo skirtos tik šio Steigiamojo Seimo nariams, o ne apskritai Seimo nariams. Tai visiškai suprantama, nes minėta Konstitucija buvo priimta kaip laikinoji Konstitucija, turinti galioti trumpą laiką, kol šis Steigiamasis Seimas priims naują nuolatinę Konstituciją. Steigiamojo Seimo 1922 m. rugpjūčio 1 d. priimtoje Lietuvos valstybės Konstitucijoje³³⁹ *Tautos atstovo* – būtent tokia sąvoka vartojama šioje Konstitucijoje – teisinis statusas, *inter alia*, jo veiklos garantijos apibrėžtos daug plačiau: Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „atstovo asmuo neliečiamas“, kad „atstovą suimti galima tiktai Seimui sutikus, išskyrus tuos atsitikimus, kada atstovas yra užtiktas nusikaltimo vietoje (in flagranti)“. Pagal Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalį apie atstovo suėmimą ir suėmimo pagrindą

³³⁷ Laikinoji Lietuvos valstybės Konstitucija // *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1920, Nr. 37-407.

³³⁸ Lietuvos Steigiamojo Seimo Statutas, priimtas 1920 m. gegužės 18 d., papildytas 1920 m. liepos 9 d. // *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16 – 1940.VI.15)*. Vilnius: Teisės institutas, 1996, p. 48–55.

³³⁹ *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 100/799.

ne vėliau kaip po 48 valandų turėjo būti pranešama Seimo Pirmininkui ir šis apie tai turėjo informuoti Seimą jo artimiausiame posėdyje. Šiame Konstitucijos straipsnyje taip pat buvo nustatyta, kad „Seimas gali suimtajam atstovui gražinti laisvę“. Konstitucijoje buvo įtvirtinta ir tokia Tautos atstovo veiklos garantija – atstovas negali būti teismo baudžiamas dėl savo kalbų, pasakytų einant pareigas, tačiau už garbės įžeidimą jis gali būti traukiamas atsakomybėn bendrąja tvarka (37 str.). Seimo statute³⁴⁰, kuris buvo priimtas 1924 m. birželio 18 d., nuostatų apie Tautos atstovo neliečiamybę, patraukimą baudžiamojon atsakomybėn, kitokius jo laisvės suvaržymus nebuvo.

1928 m. gegužės 15 d. Lietuvos valstybės Konstitucijoje³⁴¹ nebuvo įtvirtinta kokių nors naujų Tautos atstovo imunitetą apibrėžiančių nuostatų, palyginti su nustatytomis 1922 m. Konstitucijoje. Dėmesį galima atkreipti nebent į tai, kad 1928 m. Konstitucijoje neliko ankstesnėje Konstitucijoje buvusios nuostatos, jog „Seimas gali suimtajam atstovui gražinti laisvę“. 1928 m. Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos, kad Tautos atstovas gali būti suimtas tik Seimui sutikus, įgyvendinimas buvo reglamentuotas Seimo statute³⁴², Seimo priimtame 1936 m. rugsėjo 17 d. Seimo statuto atskirame skyriuje (XI) nustatyta, kaip Seimas sprendžia, ar duoti sutikimą suimti Tautos atstovą. Pagal Seimo statuto 127 straipsnį „teismo, karinio arba administracinio organo motyvuotą nutarimą suimti Seimo sesijos metu Tautos atstovą, Vyriausiojo Tribunolo Prokuroras su savo nuomone įteikia Seimo Pirmininkui“. Seimo Pirmininkas, gavęs nutarimą suimti Tautos atstovą, pateikia šį klausimą svarstyti artimiausiame Seimo posėdyje be eilės (128 str.). Seimo statute taip pat buvo nustatyta ir tokio klausimo svarstymo Seimo posėdyje tvarka: pirmiausia turėjo būti perskaitomas nutarimas suimti Tautos atstovą ir Vyriausiojo Tribunolo Prokuroro nuomonė; po to turėjo būti suteikiamas žodis Tautos atstovams; po diskusijų Seimo Pirmininkas turėjo teikti Seimui balsuoti, ar leisti suimti Tautos atstovą (129 str.). Atstovas, Seimui sutikus jį suimti, galėjo būti „suimtas tuojau“ (130 str.). Apie Seimo nutarimą Seimo Pirmininkas turėjo pranešti Vyriausiojo Tribunolo Prokurorui (131 str.).

³⁴⁰ *Vyriausybės žinios*, 1924, Nr. 163/1152.

³⁴¹ *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 25/275.

³⁴² *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15)*. Vilnius: Teisės institutas, 1996, p. 84–94.

1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijoje³⁴³ neliko ankstesnėse Konstitucijose buvusios Tautos atstovo sąvokos – vietoje jos vartojama Seimo nario sąvoka. 1938 m. Konstitucijoje nuostatos, susijusios su Seimo nario laisvės apribojimu, buvo suformuluotos kiek kitaip negu 1928 m. Konstitucijoje. Pagal 1938 m. Konstitucijos 94 straipsnį „suimti Seimo narį sesijos metu galima tik darantį nusikaltimą arba padariusį tokį nusikaltimą, už kurį graso ne mažesnė kaip sunkių darbų kalėjimo bausmė; Seimo nario suėmimo nutarimas pranešamas Seimo Pirmininkui ne vėliau kaip per 24 valandas po suėmimo. Kitais atvejais suimti Seimo narį sesijos metu galima Seimo sutikimu“. Pažymėtina, kad 1938 m. Konstitucijos 94 straipsnio nuostatose nėra įtvirtintas draudimas visais atvejais be Seimo sutikimo suimti Seimo narį, o nustatytas tik draudimas suimti Seimo narį be Seimo sutikimo *Seimo sesijos metu*. Kita vertus, pagal Konstitucijos 94 straipsnį jame numatytais atvejais – kai Seimo narys užtikamas darantis nusikaltimą arba jis padaro tokį nusikaltimą, už kurį „graso ne mažesnė kaip sunkių darbų kalėjimo bausmė“ – Seimo narį *ir Seimo sesijos metu* galima buvo suimti be Seimo sutikimo. Kitais atvejais suimti Seimo narį Seimo sesijos metu buvo galima tik Seimui sutikus.

1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungai okupavus, o vėliau ir aneksavus Lietuvos Respubliką, Lietuvos valstybė *de facto* neteko suvereniteto. Okupacinė valdžia likvidavo visas Lietuvos Respublikos valstybės valdžios institucijas; Tauta taip pat neteko galimybės laisvai ir savarankiškai rinkti Seimo – Tautos atstovybės. Minėta, kad vadinamosios Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos, veikusios Lietuvoje nuo jos okupacijos iki tol, kol 1990 m. vasario 24 d. laisvuose demokratiniuose rinkimuose buvo išrinkta Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas, buvo ne kas kita kaip okupacinės valdžios sudarytos vietos administracinės įstaigos, turėjusios klusniai legalizuoti ir įgyvendinti sovietinės okupacinės valdžios sprendimus, padėti jai valdyti okupuotos ir aneksuotos Lietuvos valstybės teritoriją. Atsižvelgiant į tokį vadinamųjų Lietuvos TSR aukščiausiųjų tarybų pobūdį, nėra jokio pagrindo nagrinėti jų „deputatų“ imuniteto.

1990 m. kovo 11d. atkūrus Nepriklausomą Lietuvos valstybę buvo priimtas Lietuvos Respublikos Laikinis Pagrindinis Įstatymas (laikinoji Konstitucija)³⁴⁴. Pagal Laikinojo Pagrindinio Įstatymo 73 straipsnį depu-

³⁴³ *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 608/4271.

³⁴⁴ *Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 9-245.

tatai buvo laikomi „įgaliotais liaudies atstovais Liaudies deputatų tarybose“, o visos Lietuvoje veikiančios Liaudies deputatų tarybos – Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, rajonų, miestų, gyvenviečių ir apylinkių Liaudies deputatų tarybos – sudarė vieningą Lietuvos atstovaujamojo valstybinės valdžios organų sistemą (60 str. 1 d.). Nei Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatų, nei vietinių tarybų deputatų imunitetai Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme tiesiogiai nebuvo nustatyti, jame buvo apsiribota nukreipiančio pobūdžio norma, kad „deputatui užtikrinamos sąlygos netrukdomai ir efektyviai įgyvendinti jo teises bei pareigas“, ir kad „deputato neliečiamybę, taip pat kitas deputatų veiklos garantijas nustato įstatymai“ (76 str.).

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. balandžio 11 d. priimtame įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputato statuso“³⁴⁵ buvo nustatyta, kad „deputatas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas arba kitaip apribota jo asmens laisvė, jam negali būti skiriama administracinė nuobauda teismine tvarka be Aukščiausiosios Tarybos sutikimo, išskyrus atvejus, kai jis užtinkamas darant nusikaltimą (in flagranti)“. Šiais atvejais Lietuvos Respublikos prokuroras turėjo apie tai nedelsiant pranešti Lietuvos Respublikos Aukščiausiajai Tarybai (18 str. 1 d.). Nurodytame įstatyme nustatyta, kad iškelti baudžiamąją bylą deputatui turi teisę tik Lietuvos Respublikos prokuroras (18 str. 4 d.). Kad būtų gautas Aukščiausiosios Tarybos sutikimas patraukti deputatą baudžiamojon atsakomybėn, suimti arba skirti jam administracinę nuobaudą teismine tvarka, Lietuvos Respublikos prokuroras turėjo kreiptis į Aukščiausiąją Tarybą teikimu (19 str. 1 d.). Lietuvos Respublikos prokuroro teikimą Aukščiausioji Taryba privalėjo apsvarstyti ne vėliau kaip per mėnesį. Deputatas turėjo teisę dalyvauti, kai Aukščiausioji Taryba svarstė jo neliečiamybės panaikinimo klausimą. Apsvarsčiusi Lietuvos Respublikos prokuroro teikimą, Aukščiausioji Taryba turėjo priimti motyvuotą sprendimą dėl deputato neliečiamybės ir per tris dienas apie jį informuoti prokurorą. Paašškėjus naujoms aplinkybėms, Aukščiausioji Taryba galėjo peržiūrėti savo sprendimą (19 str. 2 d.). Įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputato statuso“ buvo numatyta dar viena deputato asmens neliečiamybės garantija – net jeigu Aukščiausioji Taryba būtų davusi sutikimą patraukti

³⁴⁵ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1990, Nr. 12-366.

deputatą baudžiamojon atsakomybėn, *deputatas negalėjo būti suimtas Aukščiausiosios Tarybos rūmuose* (18 str. 2 d.).

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatų asmens neliečiamybės panaikinimo procedūros buvo nustatytos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Reglamente³⁴⁶, priimtame 1991 m. balandžio 18 d. Reglamente buvo nustatyta, kad Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro teikimui dėl Aukščiausiosios Tarybos deputato asmens neliečiamybės atėmimo Aukščiausioji Taryba sudaro tyrimo komisiją (147 str. 1 d.). Ši komisija, kaip ir visos kitos Aukščiausiosios Tarybos laikinosios komisijos, turėjo būti sudaroma pagal frakcijų proporcingo atstovavimo principą; prireikus Aukščiausioji Taryba galėjo nustatyti ir kitokią laikinosios komisijos sudarymo tvarką, tačiau komisijos niekada negalėjo sudaryti vienos frakcijos, partijos ar vieno regiono atstovai (63 str. 1 ir 4 d.). Tyrimo komisija, nagrinėdama klausimą dėl Aukščiausiosios Tarybos deputato asmens neliečiamybės atėmimo, privalėjo išklausti deputatą, kurio neliečiamybės atėmimo klausimas buvo svarstomas, arba jo įgaliotą kitą deputatą ir prokuratūros atstovą. Baigusi tyrimą komisija turėjo parengti pažymą bei Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos rezoliucijos projektą. Klausimas dėl Aukščiausiosios Tarybos deputato asmens neliečiamybės atėmimo turėjo būti pirmumo tvarka įrašomas į artimiausio Aukščiausiosios Tarybos posėdžio darbotvarkę. Deputatas turėjo teisę dalyvauti posėdyje, kuriame svarstomas jo asmens neliečiamybės klausimas. Svarstant šį klausimą, taip pat pateiktoje rezoliucijoje turėjo būti apsiribojama tik Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro teikime nurodytų faktų interpretavimu, vertinimu arba patikslinimu (148 str. 1 ir 2 d.). Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba galėjo priimti sprendimą dėl Aukščiausiosios Tarybos deputato asmens neliečiamybės, jeigu jos posėdyje „dalyvauja ne mažiau kaip du trečdaliai bendro deputatų skaičiaus (kvorumas) paprasta (t. y. daugiau kaip pusės) posėdyje dalyvaujančių deputatų balsų dauguma“ (101 str. 1 d.). Jeigu balsavimo metu, kuris buvo nustatytas ne vėliau kaip prieš dieną, posėdyje dalyvauja mažiau deputatų, Aukščiausioji Taryba galėjo priimti sprendimą dėl Aukščiausiosios Tarybos deputato asmens neliečiamybės, kai už tokį sprendimą balsuoja daugiau kaip pusė bendro deputatų skaičiaus (101 str. 1 d.).

³⁴⁶ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos reglamentas // *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 14-59.

1992 m. spalio 25 d. Konstitucijoje yra tiesiogiai įtvirtintos įvairios Seimo narių veiklos garantijos, taip pat ir jau minėtas draudimas be Seimo sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyti jo laisvę. Pagal Konstituciją atitinkamas Seimo nario veiklos garantijos taip pat turi būti nustatomos įstatymais (60 str. 4 d.) ir Seimo statutu (76 str.). Konstitucinės nuostatos „Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė“ įgyvendinimo tvarka yra įtvirtinta Seimo statute³⁴⁷. Šios tvarkos turinį lemia ne tik konstitucinės nuostatos, draudžiančios be Seimo sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyti jo laisvę, samprata, bet ir, *inter alia*, tai, kad Konstitucijoje įtvirtinta dar viena labai svarbi Seimo nario veiklos garantija – Seimo nario mandatas gali būti panaikintas tik apkaltos proceso tvarka, kai yra Konstitucijoje nustatyti pagrindai (74 str.).

VI.1.3. Seimo nario imuniteto įgijimo pradžia

Pagal Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalį jame nurodytus imunitetus turi Seimo narys, todėl labai svarbu nustatyti, nuo kada Seimo narys įgyja šią konstitucinę savo veiklos garantiją. Ar Konstitucijos 62 straipsnyje nurodytus imunitetus turi asmuo, kuris yra išrinktas Seimo nariu, bet dar nėra prisiekęs Lietuvos Respublikai ir dar nėra įgijęs visų Tautos atstovo teisių? Ar nurodytus imunitetus turi tik Lietuvos Respublikai prisiekęs ir įgijęs visas Tautos atstovo teises Seimo narys? O gal Konstitucijos 62 straipsnyje nurodytus imunitetus turi ir vieni, ir kiti Seimo nariai?

Aiškinantis šį klausimą pažymėtina, kad Konstitucijoje vartojama ne tik Seimo nario sąvoka, bet ir asmens, išrinkto Seimo nariu, sąvoka (Konstitucijos 59 str. 2 d.). Vien tai suponuoja, kad šios sąvokos nėra visiškai identiškios, kad jos apibūdina asmenis, turinčius skirtingą teisinį statusą. Pagal Konstituciją asmens išrinkimas Seimo nariu dar nereiškia, kad jis iš karto įgyja visas Tautos atstovo teises ir pareigas. Visų Tautos atstovo teisių įgijimas Konstitucijoje yra siejamas su Seimo nario priesaika, kurią išrinktas Seimo narys turi duoti Seimo posėdyje. Konstitucijos

³⁴⁷ *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 5-97.

59 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad išrinktas Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik tada, kai Seime prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai. Ši konstitucinė nuostata reiškia ir tai, kad kol išrinktas Seimo narys neprisiekia, jis neturi visų Tautos atstovo teisių – toks išrinktas Seimo narys dar nėra Tautos atstovas, jis dar neturi Seimo nario įgaliojimų ir dar negali jų vykdyti. Taigi, kol naujai išrinktas Seimas nesusirenka į savo pirmąjį posėdį ir išrinktas Seimo narys neprisiekia, toks asmuo pagal Konstituciją laikomas *asmeniu, išrinktu Seimo nariu*, t. y. jis turi Seimo nario mandatą, bet dar nėra laikomas visateisiu Seimo nariu (Tautos atstovu), nes dar neturi visų Seimo nario (Tautos atstovo) įgaliojimų ir negali naudoti Seimo nario mandato, kad galėtų vykdyti jam Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus. Minėta, kad tokio asmens teisinį statusą apibūdina Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „*asmuo, išrinktas Seimo nariu*“. Konstitucinis Teismas, aiškindamas Seimo nario priesaikos instituto turinį, 2004 m. liepos 1 d. nutarime yra konstatavęs, jog „konstitucinės nuostatos, kad Seimo narių įgaliojimų laikas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kai naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį, ir kad nuo šio posėdžio pradžios baigiasi anksčiau išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas, aiškinamos Konstitucijoje įtvirtinto Seimo veiklos nepertraukiamumo principo kontekste, suponuoja tai, kad naujai išrinktas Seimas kaip visavertė Tautos atstovybė turi pradėti funkcionuoti būtent nuo šio posėdžio pradžios. Kadangi pagal Konstituciją Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, išrinkti Seimo nariai pagal Konstituciją privalo prisiekti pirmame naujai išrinkto Seimo posėdyje“, kad „išimtis galėtų būti padaryta tik tiems išrinktiems Seimo nariams, kurie negali atvykti į pirmąjį naujai išrinkto Seimo posėdį dėl ypač svarbių pateisinamų priežasčių (pavyzdžiui, dėl ligos); pagal Konstituciją toks išrinktas Seimo narys privalo prisiekti artimiausiame Seimo posėdyje, kai tik išnyksta ypač svarbi pateisinama priežastis, dėl kurios šis išrinktas Seimo narys negalėjo prisiekti pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje“³⁴⁸.

Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalis nuostata, jog išrinktas, bet dar neprisiekęs Seimo narys neturi *visų* Tautos atstovo teisių, reiškia ne tik tai,

³⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894.

kad visas Tautos atstovo teises išrinktas Seimo narys įgyja tik tada, kai prisiekia. Ši nuostata reiškia ir tai, kad išrinktas, bet dar neprisiekęs Seimo narys *turi tam tikras teises, tik ne visas*. Ar išrinktas, bet dar neprisiekęs Seimo narys pagal Konstitucijos 62 straipsnį turi Seimo nario imunitetą, ar minėtą imunitetą jis įgyja tik prisiekęs Lietuvos Respublikai? Aiškinantis šį klausimą svarbu atkreipti dėmesį į tai, koks subjektas pagal Konstituciją gali spręsti, ar leisti patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyti jo laisvę. Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tai spręsti gali Seimas. Vadinasi, jokia kita valstybės valdžios institucija tokių įgaliojimų neturi. Pagal Konstitucijos 65 straipsnį naujai išrinktas Seimas turi susirinkti į savo pirmąjį posėdį ne vėliau kaip per 15 dienų po Seimo išrinkimo. Konstitucijos 59 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Seimo narių įgaliojimų laikas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kai naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį, nuo šio posėdžio pradžios baigiasi anksčiau išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas. Taigi naujai išrinktas Seimas, kaip Tautos atstovybė, pradeda funkcionuoti nuo savo pirmojo posėdžio pradžios (kai išrinkti Seimo nariai prisiekia Lietuvos Respublikai). Koks Seimas pagal Konstituciją gali spręsti, ar leisti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyti išrinkto, bet dar neprisiekusio Seimo nario laisvę, nes naujai išrinktas Seimas dar nėra susirinkęs į savo pirmąjį posėdį? Minėta, kad pagal Konstituciją nuo naujo Seimo išrinkimo iki jo pirmojo posėdžio, kuriame išrinkti Seimo nariai turi prisiekti, gali praeiti 15 dienų. Kol naujai išrinktas Seimas susirenka į savo pirmąjį posėdį, funkcionuoja anksčiau išrinktas Seimas, jis turi visus jam pagal Konstituciją ir įstatymus nustatytus įgaliojimus. Ar anksčiau išrinktas Seimas gali spręsti, ar leisti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyti į naująjį Seimą išrinkto Seimo nario laisvę? Sistemiskai aiškinant Konstitucijos 62 straipsnio nuostatas galima teigti, kad Seimas gali spręsti tik tokio Seimo nario imunitetų panaikinimo klausimą, kuris yra to Seimo narys. Pagal Konstituciją anksčiau išrinktas Seimas negali spręsti, ar leisti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyti į naująjį Seimą išrinkto Seimo nario laisvę. Išrinkto Seimo nario imunitetų panaikinimo klausimą prireikus galės spręsti naujai išrinktas Seimas. Kaip Tautos atstovybė, jis pradės funkcionuoti nuo savo pirmojo posėdžio pradžios (prisiekus išrinktiems Seimo nariams).

VI.I.4. Ar įstatymais galima išplėsti subjektų, turinčių imunitetą, sąrašą?

Ar toks Konstitucijos 62 straipsnyje nustatyto teisinio reguliavimo aiškinimas reiškia, kad išrinktas, bet dar neprisiekęs Seimo narys pagal Konstituciją neturi Seimo nario imuniteto ir gali būti be Seimo sutikimo būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, gali būti kitaip suvaržyta jo laisvė? Čia negalima nepasakyti, kad *asmenų, išrinktų Seimo nariais, bet dar neprisiekusių Lietuvos Respublikai, imunitetas, taip pat kandidatų į Seimo narius imunitetas yra įtvirtintas įstatymu*. Seimo rinkimų įstatymo 49 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „kandidatas į Seimo narius rinkimų agitacijos metu, taip pat iki pirmojo naujai išrinkto Seimo posėdžio (po pakartotinių arba naujų rinkimų – iki Seimo nario priešaiškos) be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip varžoma jo laisvė“. Pažymėtina, jog tai, kad atkreipėme dėmesį į Seimo rinkimų įstatymu nustatytą *išrinkto, bet dar neprisiekusio Seimo nario imunitetą, taip pat į kandidato į Seimo narius imunitetą*, jokiū būdu nereiškia, jog remdamiesi šiuo įstatymu mėginsime aiškinti Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalies nuostatos „Seimo narys be Seimo sutikimo nebūti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė“ turinį. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucija gali būti aiškinama remiantis tik ja pačia, jos pačios logika, jos normų ir principų ryšiais ir sąveika, konstituciniu visuominiu reguliavimu, kad Konstitucijos negalima aiškinti remiantis įstatymais ir kitais teisės aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje³⁴⁹. Seimo rinkimų įstatyme nustatyto teisinio reguliavimo analizė mums įdomi vien jo santykio su Konstitucija aspektu: ar *išrinktam, bet dar neprisiekusiam Seimo nariui, taip pat kandidatui į Seimo narius pagal Konstituciją įstatymais gali būti nustatomas minėtas imunitetas?* Pažymėtina, kad Konstitucijoje nėra *explicitinių* nuostatų, įtvirtinančių *išrinkto, bet dar neprisiekusio Seimo nario imunitetą, taip pat kandidato į Seimo narius imunitetą*. Konstitucijoje atitinkami imunitetai yra nustatyti tik Respublikos Prezidentui (86 str. 1 d.), Seimo nariams (62 str. 2 d.),

³⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai.

Ministrui Pirmininkui ir ministrams (100 str.), taip pat teisėjams (114 str. 2 d.). Jokių kitų subjektų imuniteto Konstitucija *tiesiogiai* neįtvirtina.

Nors imunitetą turintys subjektai Konstitucijoje *yra* nurodyti *expressis verbis*, tai nereiškia, kad Konstitucijoje nurodytų subjektų sąrašas yra išsamus (baigtinis) ir kad Konstitucija apskritai draudžia įstatymais nustatyti imunitetus ir kai kuriems kitiems, Konstitucijoje tiesiogiai nenurodytiems, subjektams. Manytina, kad įstatymais galima išplėsti turinčių imunitetą subjektų sąrašą, tačiau tik tuo atveju, jeigu *tai kiltų iš pačios Konstitucijos, būtų grindžiama Konstitucija*. Vadinasi, labai svarbu apibrėžti bendrą kriterijų, kuriuo remiantis būtų galima spręsti, ar atitinkamo subjekto priskyrimas įstatymais tiems subjektams, kurie gali turėti imunitetą, *kyla iš pačios Konstitucijos, yra grindžiamas Konstitucija*.

Pamėginkime tai padaryti mūsų nagrinėjamo klausimo – ar išrinktam, bet dar neprisiekusiam Seimo nariui, taip pat kandidatui į Seimo narius pagal Konstituciją įstatymais gali būti nustatomas imunitetas – kontekste. Draudimas be Seimo sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti Seimo nario laisvę yra speciali garantija, skirta užtikrinti galimybę Seimo nariui laisvai ir netrukdomai kartu su kitais Seimo nariais vykdyti konstitucines Seimo funkcijas bei visus Seimo nario, kaip Tautos atstovo, įgaliojimus. Turėdamas šią garantiją, Seimo narys gali jaustis saugus, gali nebijoti, kad su juo bus susidorota dėl politinių motyvų, ar už jo, kaip Seimo nario, veiklą. Jeigu Seimo narys neturėtų imuniteto, galėtų susidaryti ir tokia situacija, kad Seimo narys būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, kitaip persekiojamas, būtų suvaržoma jo laisvė nesant tam pakankamo teisinio pagrindo – vien dėl jo, kaip Seimo nario, veiklos. Akivaizdu, kad jeigu Seimo narį būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę be Seimo sutikimo, Seimo narys negalėtų laisvai ir netrukdomai vykdyti visų Seimo nario, kaip Tautos atstovo, įgaliojimų. Jeigu Seimo narys neturėtų imuniteto, jis atitinkamų teisėsaugos pareigūnų neteisėtais sprendimais dėl įvairiausių motyvų galėtų būti net visiškai eliminuojamas iš Seimo veiklos. Analogiški argumentai, nors ir ne visi, gali būti pritaikyti ir kandidatui į Seimo narius, juo labiau Seimo nariu išrinktam, bet dar neprisiekusiam asmeniui. Antai, jeigu kandidatą į Seimo narius būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę be įstatyme numatytos nepriklausomos institucijos sutikimo (pagal dabar

galiojančią Seimo rinkimų įstatymą – be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo), galėtų susidaryti ir tokia situacija, kad kandidatas į Seimo narius būtų persekiojamas nesant tam pakankamo teisinio pagrindo, o siekiant neleisti jam būti išrinktam Seimo nariu. Pavyzdžiui, vien dėl to, kad savo rinkimų kampanijos metu jis žadėjo inicijuoti tyrimą, ar atitinkamos teisėsaugos institucijos veikloje nėra korupcijos. Neturėdamas imuniteto, kandidatas į Seimo narius turėtų mažesnes galimybes dalyvauti rinkimų kampanijoje, laisvai skelbti savo programines nuostatas, kritikuoti politinius oponentus, sąžiningai varžytis su kitais kandidatais dėl Seimo nario vietos. Jeigu kandidatas į Seimo narius neturėtų imuniteto, galėtų susidaryti net tokia situacija, kad kandidatas į Seimo narius dėl įvairiausių motyvų teisėsaugos institucijų ar jų pareigūnų sprendimais galėtų būtų visiškai nepagrįstai pašalinamas iš kovos dėl Seimo nario mandato. Panašiai galima argumentuoti ir tai, kodėl imunitetai įstatymu gali būti nustatyti išrinktam Seimo nariu, bet dar neprisiekusiam asmeniui. Antai, jeigu asmuo, išrinktas Seimo nariu, bet dar neprisiekęs, galėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, galėtų būti kitaip suvaržyta jo laisvė be įstatyme numatytos nepriklausomos institucijos sutikimo (pagal dabar galiojančią Seimo rinkimų įstatymą – be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo), galėtų susidaryti ir tokia situacija, kad Seimo nariu išrinktam asmeniui nebūtų leista atvykti į pirmąją naujai išrinkto Seimo posėdį ir jame prisiekti. Taigi galima teigti, kad Konstitucija nedraudžia *įstatymais* nustatyti imuniteto asmeniui, kuris yra kandidatas į Seimo narius, taip pat asmeniui, kuris yra išrinktas Seimo nariu, bet dar neprisiekęs. Nors Konstitucijoje nėra tiesiogiai nurodyta, kad minėti asmenys turi imunitetą, jų *imunitetas, nustatytas Seimo rinkimų įstatymu, gali būti grindžiamas Konstitucija*. Pabrėžtina, kad imunitetas nurodytiems asmenims reikalingas dėl to, kad tik tauta, t. y. rinkėjai, galėtų spręsti, ką visuotiniuose rinkimuose išrinkti Seimo nariu, kad kandidatas į Seimo narius nebūtų pašalinamas iš rinkimų proceso teisėsaugos institucijų arba jų pareigūnų sprendimais, kad teisėsaugos institucijos ar jų pareigūnai nesikištų į rinkimų procesą ir neturėtų įtakos Seimo rinkimų rezultatams. Kitaip tariant, imunitetas nurodytiems asmenims reikalingas dėl to, kad rinkimų metu nebūtų iškreipta arba paneigta Tautos, t. y. rinkėjų, valia.

Manytina, kad kriterijus, kuriuo remiantis būtų galima spręsti, ar įstatymas, įtvirtinantis Konstitucijoje tiesiogiai nenurodytų subjektų

imunitetą, yra grindžiamas Konstitucija, galėtų būti toks: *įstatymais imunitetas gali būti nustatomas tik visuotiniuose rinkimuose dalyvaujantiems asmenims, siekiantiems būti išrinktiems į tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurias einantiems asmenims imunitetą numato pati Konstitucija*. Visuotiniuose rinkimuose renkami tik Respublikos Prezidentas ir Seimo nariai; Konstitucijoje *expressis verbis* numatyta, kad Respublikos Prezidentas ir Seimo nariai turi imunitetą. Vadinasi, Seimo rinkimų įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas, jog imunitetą turi kandidatas į Seimo narius, taip pat asmuo, išrinktas Seimo nariu, bet dar neprisiekęs, gali būti grindžiamas Konstitucija, kyla iš Konstitucijos.³⁵⁰ Analogiškai galima grįsti ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme įtvirtintą kandidato į Respublikos Prezidentus imunitetą, taip pat asmens, išrinkto Respublikos Prezidentu, bet dar neprisiekusio, imunitetą – pagal šio įstatymo 43 straipsnį „kandidatas į Respublikos Prezidentus rinkimų agitacijos kampanijos metu, taip pat iki Respublikos Prezidento priesaikos be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip varžoma jo laisvė“³⁵¹. Imunitetas kandidatui į Respublikos Prezidentus, taip pat, išrinktam Respublikos Prezidentu, bet dar neprisiekusiam, asmeniui reikalingas dėl to, kad tik rinkėjai galėtų spręsti, ką visuotiniuose rinkimuose išrinkti Respublikos Prezidentu, kad kandidatas į Respublikos Prezidentus nebūtų eliminuojamas iš rinkimų proceso teisėsaugos institucijų ar jų pareigūnų sprendimais, kad jie neturėtų įtakos ir nelemtų Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų.

³⁵⁰ Manytina, kad Konstitucija nedraudžia įstatymais nustatyti ir Lietuvos Respublikoje išrinktų Europos Parlamento narių imunitetą. Tokių asmenų imunitetą įtvirtina Seimo 2004 m. vasario 17 d. priimtas Lietuvos Respublikoje išrinktų Europos Parlamento narių statuso ir darbo sąlygų įstatymas, kuriame nustatyta, kad Europos Parlamento narys Lietuvos Respublikos teritorijoje turi tokią pačią neliečiamybę kaip ir Seimo narys, jeigu Europos Sąjungos teisės normos nenumato kitaip (4 str.) // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 32-1009. Rinkimų į Europos Parlamentą įstatyme, kurį Seimas priėmė 2003 m. lapkričio 20 d., yra įtvirtinta kandidato į Europos Parlamento narius neliečiamybė. Pagal šio įstatymo 48 straipsnį kandidatas rinkimų agitacijos kampanijos metu, taip pat iki pirmojo naujai išrinkto Europos Parlamento posėdžio be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip varžoma jo laisvė // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 115-5192. Galima teigti, kad ir ši įstatymo nuostata *neprieštarauja* Konstitucijai.

³⁵¹ *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 71-2721.

Konstitucijoje nustatyta, kad imunitetą taip pat turi Ministras Pirmininkas ir ministrai (100 str.) bei teisėjai (114 str. 2 dalis). Pagal Konstituciją Ministras Pirmininkas ir ministrai, taip pat teisėjai nėra renkami visuotiniuose rinkimuose, jie į pareigas skiriami atitinkamai Respublikos Prezidento ar Seimo. Konstitucijoje numatyta, kad „pradėdami eiti savo pareigas, Ministras Pirmininkas ir ministrai Seime prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikai, laikytis Konstitucijos ir įstatymų“ (93 str.); pagal Konstitucijos 112 straipsnio 6 dalį „asmuo, paskirtas teisėju, įstatymo nustatyta tvarka prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, vykdyti teisingumą tik pagal įstatymą“. Šios konstitucinės nuostatos reiškia, kad, kol asmuo, paskirtas Ministru Pirmininku, ministru, teisėju, neprisiekia, jis negali pradėti eiti savo pareigų. Ar kandidatui į Ministrus Pirmininkus, kandidatams į ministrus, taip pat kandidatams į teisėjus įstatymais taip pat gali būti nustatytas imunitetas? Ar imunitetas įstatymais taip pat gali būti nustatytas nurodytiems asmenims, kurie yra paskirti į minėtas pareigas, bet dar nėra prisiekę? Manytina, kad kandidatų į Ministrus Pirmininkus, ministrus, teisėjus atžvilgiu, taip pat nurodytų asmenų, kurie yra paskirti į minėtas pareigas, bet dar nėra prisiekę, atžvilgiu *negalima taikyti tų pačių argumentų*, kuriais buvo grindžiama nuomonė, kad įstatymais galima nustatyti kandidato į Seimo narius, taip pat asmens, išrinkto Seimo nariu, bet dar neprisiekusio, imunitetą. Tokią išvadą lemia tai, kad Ministras Pirmininkas ir ministrai, taip pat teisėjai pareigas pradeda eiti ne išrinkti į tokias pareigas visuotiniuose rinkimuose, o kitais būdais – jie, kaip minėta, į atitinkamas pareigas paskiriami Respublikos Prezidento ar Seimo. Pagal Konstituciją kandidatą į Ministrus Pirmininkus pasirenka Respublikos Prezidentas; jis teikia pasirinktą kandidatūrą svarstyti Seimui ir, jeigu Seimas pritaria pateiktai kandidatūrai, skiria asmenį Ministru Pirmininku. Kandidatus į ministrus pasirenka Ministras Pirmininkas; jis teikia Vyriausybės sudėtį tvirtinti Respublikos Prezidentui. Panašiai tą patį galima pasakyti ir apie teisėjus. Kandidatus į apylinkių, apygardų teismų teisėjus, Apeliacinio teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjus, taip pat administracinių teismų teisėjus pasirenka Respublikos Prezidentas. Jis skiria apylinkių ir apygardų teismų teisėjus, administracinių teismų teisėjus; Seimo pritarimu skiria Apeliacinio teismo teisėjus; teikia Seimui skirti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjus. Kadangi Ministro Pirmininko, ministro, taip pat teisėjo pareigos užimamos ne visuotinių rinkimų būdu,

o paskyrus asmenį į atitinkamas pareigas, Tautos, t. y. rinkėjų, valia negali būti iškreipta arba paneigta. O imunitetas asmenims, į pareigas renkamiems visuotiniuose rinkimuose, kaip minėta, yra būtinas tam, kad jie teisėsaugos institucijų ar jų pareigūnų sprendimais nebūtų eliminuojami iš rinkimų, kad rinkimų metu nebūtų iškreipta arba paneigta Tautos, t. y. rinkėjų, valia. Taigi iš Konstitucijos nekyla, kad kandidatui į Ministrus Pirmininkus, kandidatams į ministrus, taip pat kandidatams į teisėjus įstatymais gali būti nustatytas imunitetas; iš Konstitucijos taip pat nekyla, kad imunitetą gali turėti asmuo, paskirtas Ministru Pirmininku, ministru, teisėju, kol šis asmuo nėra prisiekęs. Pagal Konstituciją asmuo, paskirtas Ministru Pirmininku, ministru, teisėju, imunitetą įgyja tik prisiekęs. Jeigu įstatymais būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad imunitetą turi kandidatas į Ministrus Pirmininkus, kandidatai į ministrus, kandidatai į teisėjus, taip pat kad imunitetą turi asmuo, kuris yra paskirtas Ministru Pirmininku, ministru, teisėju, bet dar neprisiekęs, galėtų kilti abejonių, ar tokie įstatymai yra grindžiami Konstitucija, ar jie neprieštarauja Konstitucijai.

Konstitucijoje nurodytos ne tik Respublikos Prezidento, Seimo narių, Ministro Pirmininko, ministrų, teisėjų pareigybės. Konstitucijoje taip pat minimos įvairių valstybės institucijų vadovų pareigybės, nurodomi kiti valstybės pareigūnai. Konstitucijoje nenurodyta, kad kokie nors kiti valstybės pareigūnai, išskyrus Respublikos Prezidentą, Seimo narį, Ministrą Pirmininką, ministrą, teisėją, turi imunitetą. Svarbu ir tai, kad Konstitucijoje nurodytų įvairių valstybės institucijų vadovai, kiti valstybės pareigūnai nėra renkami visuotiniuose rinkimuose, jie į atitinkamas pareigas yra paskiriami. Taigi pagal Konstituciją tokiems asmenims įstatymais imunitetas negali būti nustatytas. Šiuo atveju visiškai neturi reikšmės, kokia valstybės valdžios institucija – Respublikos Prezidentas, Seimas ar Vyriausybė – tokius asmenis paskiria į pareigas. Nesvarbu taip pat, koks yra valstybės institucijos pavadinimas, kaip vadinasi atitinkamos pareigos, kokias funkcijas ir įgaliojimus turi valstybės institucijos ar jų pareigūnai. Nesvarbios ir kokios nors kitos aplinkybės.

Mėginimų įstatymais išplėsti subjektų, turinčių imunitetą, sąrašą būta. Antai Seimo 1995 m. vasario 22 d. priimtu įstatymu patvirtintame Seimo kontrolierių įstaigos statute³⁵² buvo nustatyta, kad „Seimo kontrolierius be

³⁵² Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos statuto patvirtinimo“ // *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 19-434.

Seimo sutikimo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybèn ar suimtas, taip pat negali būti kitaip varžoma jo laisvė“ (13 str.). Ši nuostata egzistavo iki 1998 m. gruodžio 16 d., kai įsigaliojo Seimo 1998 m. gruodžio 3 d. priimtas naujas Seimo kontrolierių įstatymas – įsigaliojus šiam įstatymui neteko galios Seimo kontrolierių įstaigos statutas, kuriame minėta nuostata buvo įtvirtinta. Rengiant minėtą naują Seimo kontrolierių įstatymo projektą dėl šios nuostatos buvo daug diskutuojama, nes kilo abejonių, ar Seimo kontrolieriai gali turėti tokį imunitetą. Seimui pateiktame Seimo kontrolierių įstatymo projekte nuostatos „Seimo kontrolierius be Seimo sutikimo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybèn ar suimtas, taip pat negali būti kitaip varžoma jo laisvė“ nebuvo. Tačiau vietoje jos naujo Seimo kontrolierių įstatymo projekte (Reg. Nr. P-844) buvo siūloma nustatyti, kad Seimo kontrolieriai turi „tokias garantijas, kokios įstatymu nustatytos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjams“ (projekto 30 str. 2 d.). Ši projekto nuostata buvo suformuluota labai abstrakčiai, iš jos buvo sunku spręsti, kokias konkrečias garantijas siūloma nustatyti Seimo kontrolieriams ir kaip jos derės su Konstitucija. Nors projekte buvo daroma nuoroda į garantijas, kurias Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjams nustato *įstatymas* (ne Konstitucija, o įstatymas – išskirta aut.), buvo neįmanoma nepastebėti, kad teisėjų neliečiamumo garantijas nustatantis Teismų įstatymas yra grindžiamas Konstitucija, o jame įtvirtintos teisėjų garantijos, *inter alia*, teisėjų imunitetai pažodžiui sutampa su Konstitucijoje įtvirtintais teisėjų imunitetais. Pavyzdžiui, Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybèn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo“. Tokia pati nuostata buvo įtvirtinta Teismų įstatymo 47 straipsnyje. Pagal Konstitucijos 116 straipsnį Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus už šurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Tokia pati nuostata buvo įtvirtinta Teismų įstatymo 57 straipsnyje. Teismų įstatyme buvo įtvirtintos ir kitos teisėjų veiklos, jų nepriklausomumo ir neliečiamumo garantijos. Kad ir kaip aiškintume, kokias garantijas, įstatymu numatytas teisėjams, buvo norėta nustatyti ir Seimo kontrolieriams – tai buvo mėginama padaryti įrašant į Seimo kontrolierių įstatymo projektą nuostatą „Seimo kontrolieriai turi tokias garantijas, kokios įstatymu nu-

statytos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjams“, – ši projekto nuostata reikė ir tai, kad įstatymu vėl mėginama išplėsti Konstitucijoje nurodytų subjektų, turinčių imunitetą, sąrašą. Manytina, kad jeigu siūloma nuostata būtų priimta, Seimo kontrolierių įstatyme atsirastų konstitucingumo atžvilgiu labai abejotina teisės norma; kita vertus, būtų dar labiau įtvirtintas konstituciškai nepagrįstas precedentas, pradėtas formuoti 1995 m. vasario 22 d. Seimo kontrolierių įstaigos statute, kai įstatymu imunitetas buvo nustatytas ir tokiems subjektams (nagrinėjamoju atveju – Seimo kontrolieriams), kurių imunitetai, autoriaus nuomone, negali būti kildinami iš Konstitucijos, negali būti grindžiami Konstitucija. Galima manyti, kad naujame Seimo kontrolierių įstatyme „sustiprinus“ minėtą precedentą, susidarytų prielaidos ir kitiems Seimo skiriamiems valstybės pareigūnams reikalauti, kad jų statusą reglamentuojančiuose įstatymuose būtų įtvirtinti imunitetai, analogiški tiems, kuriuos pagal Konstituciją turi Seimo nariai ir teisėjai. Kitaip tariant, jeigu siūloma įstatymo nuostata būtų priimta, tai, autoriaus nuomone, sudarytų prielaidas įstatymais konstituciškai nepagrįstai išplėsti Konstitucijoje nurodytų subjektų, turinčių imunitetą, sąrašą. Pažymėtina, kad nuostatą „Seimo kontrolieriai turi tokias garantijas, kokios įstatymu nustatytos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjams“ iš Seimo kontrolierių įstatymo projekto buvo išbraukta pačioje šio įstatymo priėmimo pabaigoje – dėl to Seimas specialiai balsavo³⁵³. Nors tai, kad Seimo 1998 m. gruodžio 3 d. priimtame Seimo kontrolierių įstatyme³⁵⁴ neliko minėtos nuostatos, buvo vienas iš pretekstų įstatymo projekto rengėjams kreiptis į Respublikos Prezidentą su prašymu vetuoti šį įstatymą ir grąžinti jį Seimui pakartotinai svarstyti, Respublikos Prezidentas nesutiko su argumentais, kad Seimo kontrolierių įstatymas gali prieštarauti Konstitucijai, nes jame nėra įtvirtintas anksčiau kitame įstatyme buvęs Seimo kontrolierių imunitetas; Respublikos Prezidentas pasirašė bei oficialiai paskelbė Seimo 1998 m. gruodžio 3 d. priimtą Seimo kontrolierių įstatymą. Vėliau šis įstatymas buvo ne kartą keičiamas ir papildomas, o 2004 m. lapkričio 4 d. Seimas priėmė įstatymą, kuriuo Seimo kontrolierių įstatymą išdėstė nauja redakcija³⁵⁵ – šiame įstatyme taip pat nėra nuostatų, kad Seimo kontrolieriai turi imunitetą. Lieka tik pridurti, kad teisinio ginčo, jog Seimo

³⁵³ Lietuvos Respublikos Seimo stenogramos, 1998 m. gruodžio 3 d. (141), p. 55.

³⁵⁴ Valstybės žinios, 1998, Nr. 110-3024.

³⁵⁵ Valstybės žinios, 2004, Nr. 170-6238.

kontrolierių įstatymas gali prieštarauti Konstitucijai, nes jame nėra įtvirtinta anksčiau kitame teisės akte buvusi nuostata „Seimo kontrolierius be Seimo sutikimo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ar suimtas, taip pat negali būti kitaip varžoma jo laisvė“, iki šiol nekilo. Matyt dėl to, kad tokiam ginčui nėra konstitucinio pagrindo.

Kalbant apie Seimo nario imunitetą galima iškelti dar vieną klausimą: ar Seimo nario imunitetas *turi būti* nustatytas Konstitucijoje, ar tai yra Konstitucijos kūrėjo *nuožiūros dalykas*, t. y. imunitetas gali būti nustatytas, bet gali būti ir nenustatytas? Čia galima pateikti įdomų pavyzdį iš Ukrainos Konstitucinio Teismo praktikos. Pagal Ukrainos Konstituciją Konstitucinis Teismas teikia išvadas dėl įstatymų projektų, kuriais siūloma pakeisti Konstituciją. Šiam teismui teko nagrinėti, ar Ukrainos Konstitucijai neprieštaras toks Konstitucijos pakeitimo įstatymo projektas, kuriuo iš Ukrainos Konstitucijos būtų išbraukta šiuo metu joje esanti nuostata „deputatas be Aukščiausiosios Rados sutikimo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė“. Ukrainos Konstitucinis Teismas 2008 m. rugsėjo 16 d. konstatavo, kad toks Konstitucijos pakeitimo įstatymas *neprieštarautų* Konstitucijai³⁵⁶. Kartu teismas pabrėžė, kad jo išvada nereiškia, jog Aukščiausioji Rada privalo panaikinti šiuo metu Ukrainos Konstitucijoje įtvirtintą nuostatą, kad deputatas be Aukščiausiosios Rados sutikimo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė. Bet, teismo nuomone, tai padaryti nedraudžiama. Taigi, Ukrainos Konstitucinio Teismo nuomone, Ukrainos parlamento nario imunitetas *neprivalo* būti įtvirtintas Konstitucijoje – įstatymų leidėjas *turi teisę spręsti*, ar jį įtvirtinti Konstitucijoje, ar ne. Ar minėta Ukrainos Konstitucinio Teismo išvada galėtų būti pritaikyta ir Lietuvos Respublikos Konstitucijai? Seimo nario imunitetas nustatytas Konstitucijos 62 straipsnyje. Šis Konstitucijos straipsnis gali būti pakeistas nebūtinai referendumu, jis gali būti pakeistas ir Seimo priimtu įstatymu dėl Konstitucijos pakeitimo. Ar Konstitucija leidžia Seimui priimti tokį Konstitucijos pakeitimo įstatymą, kuriuo iš Konstitucijos būtų išbraukta šiuo metu įtvirtinta nuostata „Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė“? Atsakymas į šį klausimą gali būti nevienareikšmis, bet tai – atskiro tyrimo dalykas.

³⁵⁶ *Golos Ukrainy*, 2008 m. rugsėjo 17 d., Nr. 176 (4426).

VI.1.5. Kai kurie probleminiai Seimo nario imuniteto panaikinimo praktikos aspektai

Konstitucinė nuostata, kad Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė, yra pažodžiui įtvirtinta ir Seimo statute. Tačiau Seimo statute, kitaip negu Konstitucijoje, yra nustatyta išlyga: „išskyrus atvejus, kai jis užtinkamas bedarantis nusikaltimą (*in flagranti*). Šiais atvejais generalinis prokuroras apie tai nedelsdamas praneša Seimui“ (22 str. 3 d.). Nors minėta išlyga Konstitucijoje tiesiogiai neįtvirtinta, manytina, kad ši Seimo statute nustatyta išlyga yra konstituciškai pagrįsta, todėl jos plačiau neaptarinėsime.

Pagal Seimo statutą prašyti Seimo sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę gali Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras (23 str. 1 d.). Seimo statute nustatyta, kad išklausius generalinio prokuroro pranešimą dėl Seimo nario patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, suėmimo ar kitokio jo laisvės suvaržymo, Seimo posėdyje daroma ne trumpesnė negu vienos valandos, bet ne ilgesnė negu dviejų valandų pertrauka. Būtinumą daryti minėtą pertrauką lemia tai, kad Konstitucijoje ir Seimo statute numatyta galimybė panaikinti Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas. Taigi pagal Konstituciją ir Seimo statutą galimos kelios situacijos: pirma, kai Seimas nusprendžia, jog tyrimą dėl padaryto nusikaltimo turi atlikti teisėsaugos institucijos, ir sutinka, kad Seimo narys būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas ar kitaip suvaržyta jo laisvė; antra, kai Seimas nusprendžia, jog jis pats ištirs, ar Seimo narys padarė nusikaltimą, ir spręs, ar panaikinti Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka. Minėta pertrauka Seimo posėdyje reikalinga tam, kad Seimo nariai galėtų pasitarti, ar sudaryti tyrimo komisiją dėl sutikimo Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę, ar pradėti parengiamuosius apkaltos proceso veiksmus. Jeigu Seimo nariai manytų, jog nusikaltimas yra akivaizdus ir yra pagrindas pradėti apkaltos procesą, jie turi turėti laiko surinkti būtiną Seimo narių parašų skaičių, nes inicijuoti apkaltos procesą turi teisę tik ne mažesnė kaip $\frac{1}{4}$ Seimo narių grupė (228 str. 1 d.). Įstatymų leidėjo nuomone, tam užtenka vienos dviejų valandų trukmės pertraukos Seimo posėdyje. Pagal Seimo statutą

po pertraukos Seimas gali priimti vieną iš dviejų sprendimų: arba sudaryti tyrimo komisiją dėl sutikimo Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę; arba – jeigu yra ne mažesnės kaip $\frac{1}{4}$ Seimo narių grupės siūlymas – pradėti apkaltos proceso parengiamuosius veiksmus (23 str. 3 d.). Alternatyvaus pasirinkimo galimybė Seimo statute nustatyta dėl to, kad tuo pat metu nevyktų du alternatyvūs to paties įvykio tyrimai, kad šie tyrimai, t. y. Seimo sudarytos komisijos tyrimas ir teisėsaugos institucijų tyrimas, nesidubliuotų.

Jeigu minėto Seimo narių grupės siūlymo pradėti apkaltos procesą nėra, Seimas sudaro tyrimo komisiją dėl sutikimo Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę. Tokia komisija paprastai sudaroma laikantis frakcijų proporcingo atstovavimo principo. Tam tikrais atvejais Seimas gali nustatyti ir kitokią tyrimo komisijos sudarymo tvarką, tačiau niekada jos negali sudaryti vienos frakcijos ar vieno komiteto atstovai (71 str.). Tyrimo komisija, nagrinėdama klausimą dėl Seimo nario neliečiamybės atėmimo, privalo į komisijos posėdį pakviesti ir išklausti Seimo narį, kurio klausimas sprendžiamas, arba kitą jo įgaliotą Seimo narį, taip pat prokuratūros atstovą. Kilus abejonių dėl generalinio prokuroro prašymo pagrįstumo, komisija gali pareikalauti iš prokuratūros atstovų papildomų įrodymų, pagrindžiančių prašymą. Jei-gu kviečiamas Seimo narys arba kitas jo įgaliotas Seimo narys neatvyksta į komisijos posėdį be svarbios priežasties arba atsisako pateikti komisijai paaiškinimus, komisija turi teisę priimti sprendimą nedalyvaujant Seimo nariui ar kitam jo įgaliotam Seimo nariui.

Seimo statute nustatyta, kad tyrimo komisija turi parengti pažymą bei Seimo rezoliucijos projektą ir išplatinti juos Seimo nariams. Tuomet Seimo nario asmens neliečiamybės atėmimo klausimas įrašomas į Seimo artimiausio posėdžio darbotvarkę.

Seimo statute nustatyta ir tai, kad svarstant šį klausimą Seimo posėdyje, taip pat pateiktame rezoliucijos projekte apsiribojama tik generalinio prokuroro teikime nurodytų faktų aiškinimu, vertinimu arba patikslinimu. Rezoliucija, jeigu jos projekte numatoma patenkinti generalinio prokuroro teikimą, gali būti priimta, kai už projektą balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių (23 str. 3 d.).

Seimui sprendžiant, ar sutikti, kad Seimo narys būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, kitaip suvaržyta jo laisvė, labai didelę

reikšmę turi tai, kokią pažymą Seimui pateikia tyrimo komisija. Juk ir tyrimo komisijos parengtas Seimo rezoliucijos projektas, kuriame Seimui siūloma sutikti ar nesutikti, kad būtų panaikinta Seimo nario neliečiamybė, turėtų būti grindžiamas minėta tyrimo komisijos pažyma. Atkreiptinas dėmesys, kad Seimo statute *expressis verbis* nenustatyta, kas turi atsispindėti komisijos pažymoje, nenumatyta pažymos struktūra. Manytina, kad iš Seimo statute ir Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatyme³⁵⁷ nustatytos šių komisijų paskirties, iš jų statuso kyla tai, kad komisijos parengtoje pažymoje *visada turi būti išdėstoma medžiaga, kurią komisija analizavo, ir pateikiami argumentai, kurias remdamasi komisija siūlo Seimui sutikti ar nesutikti, kad Seimo narys būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas arba būtų kitaip suvaržyta jo laisvė*. Be abejo, pažymoje gali ir turi būti pateikiama ir kita su nagrinėtu klausimu susijusi informacija, nes tai padeda Seimui apsispręsti, kokį sprendimą priimti dėl Seimo nario neliečiamybės – panaikinti ją ar ne.

Seimo tyrimo komisijų parengtų pažymų analizė, autoriaus nuomone, leidžia teigti, kad pažymos neretai turi esminių trūkumų: jose kartais stokojama ar net visiškai nepateikiama argumentų, kuriais komisija grindžia savo siūlymą Seimui neduoti sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyti jo laisvę; komisijos kartais viršija joms nustatytus įgaliojimus. Manytina, jog šiuos trūkumus lemia, *inter alia*, tai, kad tyrimo komisijos kartais klaidingai suvokia savo paskirtį, neretai prisiima joms nebūdingas funkcijas. Aptarkime kai kuriuos probleminius tyrimo komisijų pažymų aspektus. Prieš tai būtų prasminga trumpai priminti tyrimo komisijų paskirtį, o ši paskirtis yra tokia: Seimas, gavęs generalinio prokuroro prašymą leisti patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyti jo laisvę, sudaro tyrimo komisiją, kad ji patikrintų, ar generalinio prokuroro prašymas yra pagrįstas, ar tai nėra mėginimas persekioti Seimo narį dėl politinių ar kitų motyvų, ar tai nėra bandymas susidoroti su Seimo nariu dėl jo kaip Seimo nario veiklos ir pan. Kitaip tariant, Seimas paveda komisijai ištirti, ar yra pagrindas patenkinti generalinio prokuroro prašymą; baigusi tyrimą komisija turi informuoti apie tai Seimą. Manytina, kad būtent tai – *yra pagrindas ar ne patenkinti generalinio prokuroro prašymą* – ir turėtų atsispindėti

³⁵⁷ Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 33-943.

komisijų pažymų rezoliucinėse dalyse. Be abejo, komisijos išvados turėtų būti grindžiamos argumentais, ypač tuomet, kai komisija siūlo Seimui neduoti sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybės, suimti, kitaip suvaržyti jo laisvę. Iš tyrimo komisijų pažymų matyti, kad rezoliucinės pažymų dalys formuluojamos labai nevienodai, kad pažymose ne visada pateikiami komisijos išvadą pagrindžiantys argumentai. Antai tyrimo komisija, sudaryta dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį G. M., parengtoje pažymoje išdėstė generalinio prokuroro prašyme Seimui pateiktus duomenis, taip pat nurodė, kad komisija išklause Seimo nario G. M. paaiškinimus, ir pažymos rezoliucinėje dalyje pateikė tokią išvadą: „Komisija, manydama, kad Seimo narys G. M. turėtų būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, <...> siūlo Seimui duoti sutikimą patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį G. M. bei kitaip suvaržyti jo laisvę“³⁵⁸. Pažymėtina, kad Komisija nutarė konstatuoti ne tai, kad yra pagrindas patenkinti generalinio prokuroro prašymą, o konstatavo, kad „G. M. turėtų būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn“. Tokia pažymos formuluotė gali būti vertinam kritiškai. Šioje formuluotėje, nors ji pavartota tariamąja nuosaka, atsispindi ne tik komisijos nuomonė dėl generalinio prokuroro prašymo. Ši formuluotė gali būti aiškinama ir kitaip, o būtent kaip *išreiškianti komisijos pageidavimą* – Seimo narys, komisijos nuomone, turėtų būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Tokia pažymos rezoliucinės dalies formuluotė negali būti laikoma teisiškai korektiška ir dėl to, kad taip teisėsaugos institucijoms visiškai atvirai „patariama“, ką jos turi daryti – traukti atsakomybėn, o tai gali būti vertinama ir kaip tam tikras komisijos spaudimas teisėsaugos institucijoms. Pažymoje pavartojus minėtą formuluotę, nebuvo paisoma, kad generalinio prokuroro prašymas leisti Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn dar nereiškia, jog gavus tokį Seimo leidimą Seimo narys visada turi būti (komisijos žodžiais, „turėtų būti“) patrauktas baudžiamojon atsakomybėn; nebuvo paisoma ir to, kad atitinkamą sprendimą teisėsaugos institucijos turi priimti be jokių pašalinių, nors ir netiesioginių, įtakų.

Manytina, kad tyrimo komisijų paskirtį geriau atitinka ir jų atliktą tyrimą geriau išreiškia kitokios komisijų pažymų rezoliucinių dalių formuluotės. Pavyzdžiui, Seimo sudaryta laikinoji tyrimo komisija dėl

³⁵⁸ Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį G. M.“ 2006 m. birželio 22 d. pažyma.

sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį V. M. savo pažymoje konstatavo: „komisija <...> nusprendė, kad Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro <...> prašyme išdėstytomis aplinkybėmis paremtas prašymas duoti sutikimą patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį V. M. yra pagrįstas“³⁵⁹. Tokia neutrali pažymos formuluotė, autoriaus nuomone, ne tik geriau atspindi tai, ką tyrė komisija; tokia formuluotė neduoda pagrindo teigti, neva komisija savo pažymos teiginiais bandė daryti įtaką galimiems teisėsaugos institucijų sprendimams.

Minėta, kad tyrimo komisijos pažymoje *visada turi būti ne tik išdėstoma medžiaga, kurią komisija nagrinėjo, bet ir pateikiami argumentai, kurias remdamasi komisija siūlo Seimui sutikti ar nesutikti, kad Seimo narys būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, būtų kitaip suvaržyta jo laisvė*. Komisijų pažymos dažniausiai yra būtent tokios. Tačiau ne visada. Kaip pavyzdį galima pateikti Seimo 2008 m. lapkričio 27 d. nutarimu sudarytos komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį R. Ž.“ parengtą pažymą. Komisijos pažymoje pateikiami generalinio prokuroro nurodyti duomenys, taip pat Seimo nario R. Ž. paaiškinimai ir teigiama, kad komisija „*neįžvelgė pagrindo duoti sutikimą patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį R. Ž.*“, nes, komisijos nuomone, R. Ž. *veiksmai neturi nusikalstamos veikos požymių*; komisija pasiūlė Seimui neduoti sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį R. Ž. ar kitaip suvaržyti jo laisvę³⁶⁰. Žinoma, komisija gali manyti, kad Seimo nario veiksmai neturi nusikalstamos veikos požymių, ji gali siūlyti Seimui neduoti sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį, tačiau tokia komisijos nuomonė turi būti argumentuota. Deja, komisijos pažymoje nepateikta jokių argumentų, kodėl, jos nuomone, generalinio prokuroro prašymas yra nepagrįstas, kodėl iš generalinio prokuroro pateiktų duomenų negalima manyti, kad Seimo narys padarė jam inkriminuojamą nusikalstamą veiką. Komisija tiesiog pateikė savo verdiktą – ji, kaip minėta, *neįžvelgia pagrindo duoti sutikimą patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį, nes jo veiksmai neturi nusikalstamos veikos požymių*. Manytina, kad dėl teisinių argumentų

³⁵⁹ Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį V. M.“ 2008 m. birželio 26 d. pažyma.

³⁶⁰ Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį R. Ž.“ 2008 m. gruodžio 3 d. pažyma.

stokos tokia pažyma nepadedą Seimui apsispręsti, ar leisti Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Komisijos argumentus vėliau netiesiogiai atskleidė šios komisijos pirmininkas, kalbėdamas Seimo posėdyje, kuriame buvo svarstoma, ar panaikinti Seimo nario neliečiamybę: komisijos pirmininkas pareiškė, kad Seimo nario R. Ž. veika turėtų būti kvalifikuojama ne kaip nusikaltimas, o kaip administracinės teisės pažeidimas ir kad jis komisijoje šią bylą sprendė „kaip politikas, bet *pirmiausia kaip teisininkas*“³⁶¹. Tokie paaiškinimai rodo, kad komisija prisėmė jai nebūdingą funkciją – pateikti Seimo nario veikos, kurią padaręs jis įtariamas, teisinį kvalifikavimą. Galbūt, nagrinėjant šią bylą teismo posėdyje, paaiškėtų, kad komisijos pirmininkas buvo visiškai teisingas teigdamas, kad Seimo nario padaryta veika kvalifikuotina ne kaip nusikaltimas, o kaip administracinės teisės pažeidimas; galbūt teismo posėdžio metu paaiškėtų ir tai, kad, kaip teigė Seimo narys, kurio neliečiamybės panaikinimo klausimą nagrinėjo komisija, jis nėra kaltas³⁶². Tačiau ar komisija turi įgaliojimus pateikti Seimo nario veikos, kurią padaręs jis įtariamas, teisinę kvalifikaciją? Ar tai komisijos reikalas? Labai abejotina. Autoriaus nuomone, komisija, išnagrinėjusi generalinio prokuroro prašymą, turėtų atsakyti į kitokius klausimus: ar šis prašymas yra pagrįstas; ar prašyme pateikti duomenys leidžia manyti, jog Seimo narys padarė jam inkriminuojamą veiką; ar tai nėra Seimo nario persekiojimas dėl politinių ar kitokių panašių motyvų, dėl jo, kaip Seimo nario, veiklos. Manytina, kad šiuo atveju komisija ne tik viršijo jai nustatytus įgaliojimus – jos pažymoje pateiktos išvados gali būti vertinamos ir kaip spaudimas teisėsaugos institucijoms bei teismui atitinkamai kvalifikuoti Seimo nario veiką³⁶³. Panašių trūkumų, autoriaus nuomone, turi ir Seimo 2008 m. lapkričio 27 d. nutarimu sudarytos komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamo-

³⁶¹ Lietuvos Respublikos Seimo pirmoji sesija. 2008 m. gruodžio 4 d., 9 (9) posėdis. *Stenogramos* (7), p. 8.

³⁶² Ten pat.

³⁶³ Seimas nesutiko su minėta Seimo laikinosios komisijos išvada ir leido R. Ž. patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Baudžiamosios bylos nagrinėjimas teismuose parodė, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija ir jos pirmininkas klydo: Vilniaus apygardos teismo 2011 m. vasario 2 d. nuosprendžiu R. Ž. buvo pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą, numatytą Baudžiamojo kodekso 290 str., ir nubaustas 3 900 litų bausia, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. birželio 28 d. nutartimi atmetė R. Ž. kasacinį skundą.

jon atsakomybėn Seimo narius V. G. ir V. U.“ parengta pažyma³⁶⁴. Komisijos pažymoje nurodomi generalinio prokuroro pateikti duomenys, taip pat pateikiami Seimo nario V. G. paaiškinimai. Komisija, nepateikusi jokių argumentų, kodėl generalinio prokuroro prašymas yra nepagrįstas, nepaneigusi generalinio prokuroro pranešime Seimui pateiktų duomenų, konstatavo, kad „komisijos posėdžiuose pateikti duomenys leidžia manyti, kad <...> generalinio prokuroro pranešime išdėstytomis aplinkybėmis paremtas prašymas duoti sutikimą patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį V. G. yra nepagrįstas“ ir kad komisija siūlo Seimui *neduoti sutikimo* patraukti Seimo narį V. G. baudžiamojon atsakomybėn ir suvaržyti jo laisvę. Kadangi komisijos pažyma, kaip minėta, nėra grindžiama jokiais argumentais, galima teigti, kad komisijos išvada atspindi ne generalinio prokuroro pateikto prašymo pagrįstumo vertinimą, o tik komisijos subjektyvų požiūrį. Tokia pažyma gali būti laikoma teisiškai bevėte. Pažymėtina, kad Seimas, nors ne iš karto, bet vis dėl to *nesutiko* su minėtų komisijų siūlymais neduoti sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narius R. Ž. bei V. G. ir tokį sutikimą davė.

Manytina, kad yra pagrindas kritiškai vertinti ir tokias Seimo laikinųjų tyrimo komisijų pažymas, kuriose – nors komisija ir neatmeta galimybės, kad Seimo narys galėjo padaryti generalinio prokuroro pranešime Seimui nurodytas nusikalstamas veikas – komisijos konstatuoja, kad Seimo narys negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Panagrinėkime Seimo laikinosios tyrimo komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį J. R. ir kitaip suvaržyti jo laisvę“ parengtą pažymą³⁶⁵. Generalinis prokuroras prašė panaikinti Seimo nario J. R. neliečiamybę, nes jis buvo kaltinamas organizavęs žmonių sambūrį šturkščiai pažeisti viešąją tvarką, t. y. riaušes. Veiksmus, kurie buvo inkriminuojami J. R., jis atliko dar nebūdamas Seimo nariu, tad byla, kurioje buvo kaltinamas ne tik jis, bet ir kiti asmenys, buvo perduota nagrinėti teismui. Kauno miesto apylinkės teismas 2004 m. rugsėjo 29 d. priėmė nuosprendį, kuriuo kai kuriuos asmenis pripažino kaltais padariusius nusikaltimą, o kaltinamojo J. R. atžvilgiu

³⁶⁴ Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narius V. G. ir V. U.“ 2008 m. gruodžio 3 d. pažyma.

³⁶⁵ Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį J. R. ir kitaip suvaržyti jo laisvę“ 2005 m. balandžio 28 d. pažyma.

teismas byloje padarė pertrauką. Baudžiamosios bylos teisminio nagrinėjimo metu, 2004 m. lapkričio 15 d., J. R. buvo išrinktas Seimo nariu. Kadangi pagal Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalį Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė, Kauno miesto apylinkės teismas 2005 m. balandžio 5 d. nutartimi nutarė byloje tęsti pertrauką, kol bus išspręstas leidimo patraukti J. R. baudžiamojon atsakomybėn klausimas. Seimo laikinosios tyrimo komisijos pažymoje teigiama, kad ji nagrinėjo generalinio prokuroro pranešime Seimui pateiktą informaciją, susipažino su Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. rugsėjo 29 d. nuosprendžiu, taip pat Kauno apygardos teismo ir Kauno miesto apylinkės teismo nutartimis; pažymoje nurodoma ir tai, kad komisija išklausė Seimo nario J. R. paaiškinimus. J. R. teigė, kad jokio nusikaltimo nepadarė, jokių riausių neorganizavo, o dalyvavo teisėtuose mitinguose, kuriems buvo duoti leidimai. Komisija pasiūlė Seimui *neduoti sutikimo* patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį J. R. ir kitaip suvaržyti jo laisvę. Minėta pažyma mums įdomi ne tuo, kad komisija priėmė būtent tokį sprendimą, o tuo, *kaip komisija jį argumentavo*. Komisija atkreipė dėmesį į tai, kad J. R. buvo išrinktas Seimo nariu „rinkėjams žinant, kad dėl J. R. veiksmų, minimų generalinio prokuroro pranešime, yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, todėl *komisija mano, jog rinkėjų apsisprendimas rinkti J. R. Seimo nariu patvirtina, kad jo veiksmai buvo socialiai priimtini*“. Komisija taip pat konstatavo, kad „baudžiamajoje byloje, kurioje Seimo nario J. R. atžvilgiu padaryta pertrauka, nuteistiems už veiką, apibrėžtą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 283 str. 1 d., asmenims <...> paskirta bausmė – 60 parų baudžiamojo arešto, paskirtosios bausmės vykdymą atidedant vienerių metų laikotarpiui, o kiti asmenys – <...> išteisinti, todėl mano, kad *nėra pagrindo spręsti, jog J. R. veiksmai galėjo padaryti didelės žalos visuomenės ir valstybės interesams*“. Komisija taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad „2003 m. gegužės 21 d. vykusių žemdirbių protesto akcijų metu Seimo narys J. R., jo teigimu, gulėjo ligoninėje, todėl tai sudaro prielaidą paneigti, kad Seimo narys gali būti laikomas atsakingu dėl Generalinės prokuratūros pranešime nurodytų veiksmų. Žemės ūkio rūmų žemdirbių išplėstinio susirinkimo, vykusio 2003 m. gegužės 16 d., protokole taip pat nėra užfiksuota, kad J. R. agitavo organizuoti kelių blokadą arba kitaip trikdyti viešąją tvarką“. Komisijos nuomone, „turimi duomenys *neleidžia pagrįstai teigti*, kad Seimo narys J. R. gali būti traukiamas baudžiamojon

atsakomybėn“. Panagrinėkime, kokias aplinkybes patvirtina ar paneigia nurodyti komisijos argumentai. Teiginys, kad J. R. buvo išrinktas Seimo nariu „rinkėjams žinant, kad dėl J. R. veiksmų, minimų generalinio prokuroro pranešime, yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, todėl komisija mano, jog rinkėjų apsisprendimas rinkti J. R. Seimo nariu patvirtina, kad jo veiksmai buvo socialiai priimtini“, atspindi ne generalinio prokuroro pranešime pateiktų duomenų vertinimą, o komisijos nuomonę, esą Seimo nario veiksmai jo rinkėjams buvo socialiai priimtini. Taigi šis argumentas visiškai nesusijęs su klausimu, ar generalinio prokuroro pateiktas prašymas yra pagrįstas; šis argumentas nei patvirtina, nei paneigia generalinio prokuroro pateiktus duomenis. Pažymėtina ir tai, jog minėtas komisijos argumentas – jeigu asmuo, kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, yra išrenkamas Seimo nariu, tai reiškia, jog rinkėjams jo veiksmai buvo socialiai priimtini – ne tik visiškai nesusijęs su komisijos tiriamu klausimu, ar yra pagrindo manyti, kad Seimo narys padarė nusikalstamą veiką, bet ir formuoja labai prastą precedentą. Remiantis tokiais ar panašiais argumentais galima konstatuoti, kad rinkėjams socialiai priimtini ir tokie kandidatai į Seimo narius, kuriems iškeltos ir jau teisme nagrinėjamos bylos, įtariant juos, pavyzdžiui, dokumentų klastojimu, mokesčių nemokėjimu, svetimo turto pasisavinimu ar kitais nusikaltimais. Gal minėto Seimo nario veiksmai ir buvo socialiai priimtini to asmens rinkėjams, bet komisija to tikrai neturėtų konstatuoti, nes normalioje visuomenėje asmens veiksmai, kurie gali būti vertinami kaip nusikalstami, apskritai negali būti niekam priimtini (nei socialiai, nei kaip nors kitaip). Tokio pobūdžio argumentais apskritai negali būti grindžiamas nei tyrimo komisijos, nei Seimo sprendimas leisti ar neleisti patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn. Kitas minėtos komisijos argumentas – „nėra pagrindo spręsti, jog J. R. veiksmai galėjo padaryti didelės žalos visuomenės ir valstybės interesams“ – taip pat nėra susijęs su generalinio prokuroro prašymo pagrįstumo vertinimu; šis argumentas taip pat nei patvirtina, nei paneigia generalinio prokuroro pateiktus duomenų. Nurodytas argumentas atspindi tik tai, kad, komisijos nuomone, J. R. veiksmai nepadarė (negalėjo padaryti) visuomenės ir valstybės interesams didelės žalos. Ir paskutinis komisijos argumentas – „2003 m. gegužės 21 d. vykusių žemdirbių protesto akcijų metu Seimo narys J. R., jo teigimu, gulėjo ligoninėje, todėl tai sudaro prielaidą paneigti, kad Seimo narys gali būti laikomas atsakingu dėl Generalinės prokuratūros pranešime nurodytų veiksmų. Žemės

ūkio rūmų žemdirbių išplėstinio susirinkimo, vykusio 2003 m. gegužės 16 d., protokole taip pat nėra užfiksuota, kad J. R. agitavo organizuoti kelių blokadą arba kitaip trikdyti viešąją tvarką³⁶⁶. Šis argumentas laikytinas teisiniu, tačiau ir juo nepaneigiami generalinio prokuroro pranešime nurodyti duomenys, nepaneigiamas generalinio prokuroro prašymo pagrindumas. Pati komisija savo pažymoje teigia, kad minėta aplinkybė „*sudaro prielaidą paneigti*, kad Seimo narys gali būti laikomas atsakingu dėl Generalinės prokuratūros pranešime nurodytų veiksmų“. Pabrėžtina, kad „aplinkybė, *sudaranti prielaidą paneigti*“ negali būti laikoma „*aplinkybe, paneigiančia*“ Seimo nario atsakomybę už jam inkriminuojamus veiksmus. Tai visiškai skirtingi dalykai. Komisijos pažymoje *nėra konstatuota, jog minėta aplinkybė paneigia generalinio prokuroro pranešime nurodytus duomenis; nėra konstatuota ir tai, kad minėta aplinkybė leidžia teigti, jog generalinio prokuroro prašymas yra nepagrįstas*. Jeigu minėta aplinkybė *nepaneigia* generalinio prokuroro pranešime nurodytų duomenų, nepaneigia jo prašymo pagrindumo – o generalinio prokuroro pranešime nurodyta daug daugiau duomenų, negu savo pažymoje aptarė komisija – gal teisiškai labiau pagrįstas būtų komisijos sprendimas siūlyti Seimui panaikinti Seimo nario neliečiamybę ir kartu leisti teismui baigti nagrinėti baudžiamąją bylą³⁶⁶.

³⁶⁶ Galima teigti, kad Seimo laikinosios tyrimo komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį J. R. ir kitaip suvaržyti jo laisvę“ 2005 m. balandžio 28 d. pažymoje pateikti argumentai yra priešaringi, jie neretai paneigia vienas kitą. Antai teiginys „J. R. buvo išrinktas Seimo nariu rinkėjams žinant, kad dėl J. R. veiksmų, minimų generalinio prokuroro pranešime, yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, todėl komisija mano, jog rinkėjų apsisprendimas rinkti J. R. Seimo nariu patvirtina, kad jo veiksmai buvo socialiai priimtini“ reiškia, kad komisija sutinka, jog J. R. padarė veiksmus, kuriais jis buvo kaltinamas – komisija, kaip minėta, teigia, kad „rinkėjams jo veiksmai buvo priimtini“. Kitas komisijos pažymos teiginys – „nėra pagrindo spręsti, jog J. R. veiksmai galėjo padaryti didelės žalos visuomenės ir valstybės interesams“ – taip pat rodo, kad komisija preziumuoja, jog J. R. galėjo padaryti veiksmus, kuriais jis buvo kaltinamas, tik šiais veiksmais, komisijos nuomone, didelė žala visuomenės ir valstybės interesams negalėjo būti padaryta. Tačiau paskutinis komisijos argumentas – „2003 m. gegužės 21 d. vykusių žemdirbių protesto akcijų metu Seimo narys J. R., jo teigimu, gulėjo ligoninėje, todėl tai sudaro prielaidą paneigti, kad jis gali būti laikomas atsakingu dėl Generalinės prokuratūros pranešime nurodytų veiksmų“ – yra visiškai priešingas. Jis paneigia prieš tai minėtus abu komisijos argumentus. Iš tokio argumento apskritai neįmanoma spręsti, ar, komisijos nuomone, yra pagrindo manyti, kad J. R. padarė generalinio prokuroro nurodytus veiksmus, ar, komisijos nuomone, tokio pagrindo nėra, taip pat visiškai neįmanoma spręsti, už kokius veiksmus, kaip teigia komisija, J. R. nėra atsakingas, ir kt.

Seimo laikinųjų tyrimo komisijų sudarymo praktikoje yra buvę ir tokių atvejų, kai Seimas, gavęs generalinio prokuroro teikimą dėl sutikimo leisti patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, apskritai atsisakė sudaryti tokią tyrimo komisiją, nors Seimui buvo pateiktas nutarimo dėl tokios komisijos sudarymo projektas³⁶⁷. Seimo 2010 m. birželio 22 d. sprendimas nepriimti nutarimo sudaryti laikinąją tyrimo komisiją reiškia ne ką kitą kaip tai, kad Seimas, be jokio išankstinio tyrimo, nusprendė, jog generalinio prokuroro prašyme pateikti duomenys nėra pakankami, kad atsirastų pagrindas svarstyti, ar sudaryti laikinąją tyrimo komisiją dėl sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn. Ir nors vėliau tokia komisija buvo sudaryta, Seimo ankstesnis atsisakymas sudaryti laikinąją tyrimo komisiją vertintinas kaip Seimo mėginimas prisiimti „teisingumo vykdymo funkciją“. Tiksliau – kaip kliudymas vykdyti teisingumą.

Pagal Konstituciją asmens, kaltinamo padariusio nusikaltimą, kaltumą ar nekaltumą gali nustatyti tik teismas. Nei Seimo tyrimo komisijos, nei pats Seimas nėra teismas; jie negali perimti teismo, ikiteisminio tyrimo institucijų, prokurorų ar kitų teisėsaugos institucijų funkcijų. Seimo komisijų paskirtis yra kita – įsitikinti, ar yra teisinis pagrindas traukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, ir jeigu jis yra, pasiūlyti Seimui duoti sutikimą panaikinti Seimo nario neliečiamybę. Nei Seimo tyrimo komisijos, nei pats Seimas neturėtų priiminėti sprendimų, kuriais, esant teisiniam pagrindui traukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, būtų užkertamas kelias tai padaryti, nes taip kartu būtų užkertamas kelias vykdyti teisingumą. Konstitucijoje Seimo nario imunitetas nustatytas ne tam, kad sudarytų prielaidas nusikaltimą padariusiam Seimo nariui išvengti baudžiamosios atsakomybės, o tam, kad Seimo narys nebūtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn nesant tam teisinio pagrindo, nebūtų persekiojamas dėl politinių ir kitų panašių motyvų, dėl jo kaip Seimo nario veiklos, kad jam nebūtų daromas Konstitucijos draudžiamas poveikis³⁶⁸.

³⁶⁷ Lietuvos Respublikos Seimo ketvirtoji sesija. 2010 m. birželio 22 d. (233 ir 234 posėdžiai). *Stenogramos* (132), p. 31.

³⁶⁸ Čia taikyta Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarime pateikta teisėjų imuniteto sampratos analogija // *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 134-5427.

VI.I.6. *Ar Seimo narys, padaręs administracinį teisės pažeidimą, gali likti nenubaustas?*

Pagal Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalį Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, negali būti suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė. Tai labai svarbi Seimo nario veiklos garantija. Minėta, kad mokslinėje teisės literatūroje apibūdinant Seimo nario įmunitetą pabrėžiama, jog imunitetas – tai speciali garantija, kuria siekiama užtikrinti nenutrūkstamą Seimo narių įgaliojimų įgyvendinimą ir kartu Seimo funkcionavimą, kad imunitetas yra procesinė užkarda suimti arba kitaip suvaržyti Seimo nario judėjimo ir bendrąją veiksmų atlikimo laisvę.

Pagal Konstituciją Seimo narys turi imunitetą tik *baudžiamosios* atsakomybės atžvilgiu. Tačiau Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalies nuostata „Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė“ nėra susijusi tik su Seimo nario baudžiamąja atsakomybe. Ši konstitucinė nuostata reiškia, kad visais atvejais, kai Seimo narį norima suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę, nesvarbu, kokia atsakomybės rūšis taikoma, prieš tai būtina gauti Seimo sutikimą. Pabrėžtina, jog *Konstitucijoje nenustatyta, kad Seimo narys gali būti patrauktas administracinėn atsakomybėn tik gavus Seimo sutikimą*. Konstitucija, kaip minėta, be išankstinio Seimo sutikimo draudžia patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn. Taigi *pagal Konstituciją Seimo narys, padaręs administracinį teisės pažeidimą, gali būti traukiamas administracinėn atsakomybėn be Seimo sutikimo, tačiau be Seimo sutikimo jam negali būti skiriama bausmė, susijusi su jo laisvės suvaržymu* (šiuo metu galiojančiame ATPK numatyta, kad administracinį teisės pažeidimą padariusiam asmeniui gali būti skiriamas administracinis areštas).

Seimo narys, kaip ir kiekvienas kitas asmuo, padaręs administracinį teisės pažeidimą, neturėtų išvengti administracinės atsakomybės. Nagrinėjamos problemos esmę geriau suvoksime pažvelgę į Administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 261 straipsnio 3 dalį, kurioje nustatyta, kad jeigu už administracinį teisės pažeidimą, kurį padarė Seimo narys, šis *kodeksas numato administracinį areštą*, protokolą surašę pareigūnai, prieš perduodami bylą teismui ar kitai bylą nagrinėjančiai institucijai, ne vėliau kaip per tris dienas kreipiasi į generalinį prokurorą

dėl išankstinio Seimo sutikimo suvaržyti Seimo nario laisvę³⁶⁹. Nurodytas teisinis reguliavimas reiškia, kad ATPK yra nustatyti du skirtingi atvejai, kai teismas arba kita kompetentinga institucija gali pradėti nagrinėti Seimo nario administracinę bylą: jeigu Seimo nario atžvilgiu taikomoje teisės normoje yra numatytas administracinis areštas – prieš perduodant bylą teismui būtina gauti išankstinį Seimo sutikimą suvaržyti Seimo nario laisvę; jeigu teisės normoje administracinis areštas nėra numatytas – administracinio teisės pažeidimo protokolą surašę asmenys gali iš karto kreiptis į teismą ar kitai bylą nagrinėjančią instituciją, kad byloje būtų priimtas sprendimas.

Kaip galėtume vertinti tokį teisinį reguliavimą jo atitikties Konstitucijai požiūriu? Manytina, jog yra pagrindas teigti, kad toks teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai, nes jis *išplečia Konstitucijoje nustatytą Seimo nario imunitetą*. Minėta, kad Konstitucijoje nėra nustatyta, jog Seimo narys gali būti traukiamas administracinėn atsakomybėn tik gavus Seimo sutikimą – pagal Konstituciją Seimo narys, padaręs administracinę teisės pažeidimą, gali būti traukiamas administracinėn atsakomybėn be Seimo sutikimo, tačiau be Seimo sutikimo jam negali būti skiriama su jo laisvės suvaržymu susijusi bausmė. ATPK 261 straipsnio 3 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas *neleidžia teismui nagrinėti Seimo nario administracinės bylos visais atvejais, kai jo atžvilgiu taikytinos teisės normos sankcijoje yra numatytas administracinis areštas*. Pažymėtina, kad ATPK nėra tokių teisės normų, kuriose už atitinkamą administracinę teisės pažeidimą būtų numatyta tik viena sankcija – administracinis areštas. Už konkretų administracinę teisės pažeidimą gali būti taikomos įvairios sankcijos (ispėjimas; bauda; daikto, kuris buvo įrankis padaryti administracinę teisės pažeidimą arba tiesioginis jo objektas, konfiskavimas; specialiosios teisės (pvz., teisės vairuoti transporto priemonės) atėmimas; nušalinimas nuo darbo (pareigų). Administracinis areštas yra tik viena iš kelių sankcijų, kurias gali skirti teismas už atitinkamą administracinę teisės pažeidimą. Tai labai griežta administracinė nuobauda. Tokia sankcijų sistema, kai už atitinkamą administracinę teisės pažeidimą gali būti skiriamos įvairios sankcijos, taip pat ir administracinis areštas, yra visiškai pagrįsta, nes numačius tik vieną sankciją – administracinę areštą – teismas negalėtų individualizuoti nuobaudos atsižvelgdamas į

³⁶⁹ Valstybės žinios, 2008, Nr. 81-3181.

padaryto teisės pažeidimo pobūdį, pažeidėjo asmenybę ir kitas aplinkybes, turinčias reikšmės skiriant administracinę nuobaudą, taigi teismas negalėtų vykdyti teisingumo. ATPK 261 straipsnio 3 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas neleidžia teismui ar kitai bylą nagrinėjančiai institucijai pradėti nagrinėti Seimo nario administracinės bylos ir tais atvejais, kai už atitinkamą teisės pažeidimą gali būti skiriamas ne tik administracinis areštas, bet ir kita – švelnesnė nuobauda, nesusijusi su Seimo nario laisvės suvaržymu. Tokiu teisiniu reguliavimu įstatymų leidėjas išplėtė Seimo nario imunitetą tiek, kad teismui ar kitai bylą nagrinėjančiai institucijai *neleidžiama pradėti nagrinėti Seimo nario administracinio teisės pažeidimo bylos ir skirti Seimo nariui jokios administracinės nuobaudos*, jeigu teisės normoje numatyta, kad viena iš sankcijų yra administracinis areštas ir jeigu prieš tai negautas Seimo sutikimas suvaržyti Seimo nario laisvę. Taip visiškai nepaisoma aplinkybės, jog bylą išnagrinėjusiam teismui gali net neprireikti skirti Seimo nariui administracinį areštą, nes, teismo nuomone, tokia nuobauda būtų neteisinga ir teismas norėtų skirti Seimo nariui kitą – švelnesnę nuobaudą, numatytą taikomoje teisės normoje. Deja, pagal ATPK 261 straipsnio 3 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą teismas to padaryti negali. Seimas gali nesutikti, kad už administracinį teisės pažeidimą būtų suvaržyta Seimo nario laisvė – toks Seimo sprendimas reiškia, kad *teismui net neleidžiama pradėti nagrinėti Seimo nario padaryto administracinio teisės pažeidimo bylos*, nors teismas galbūt apsiribotų pinigines baudas ar kitokios nuobaudos, nesusijusios su Seimo nario laisvės suvaržymu, skyrimu. Akivaizdu, kad tokiu teisiniu reguliavimu yra sudarytos prielaidos administracinį teisės pažeidimą padariusiam Seimo nariui išvengti ne tik jo laisvės suvaržymo be išankstinio Seimo sutikimo, bet *išvengti ir bet kokios kitos administracinės nuobaudos už padarytą administracinį teisės pažeidimą*³⁷⁰.

Galima teigti, jog įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti, kad už administracinį teisės pažeidimą Seimo nario laisvė nebūtų suvaržyta be išankstinio Seimo sutikimo, pasirinko netinkamą būdą. *Konstitucija neleidžia nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris neleistų teismui ar kitai institucijai nagrinėti Seimo nario padaryto administracinio teisės pažeidimo bylos be išankstinio Seimo sutikimo*. Konstitucija, kaip minėta, drau-

³⁷⁰ Lietuvos Respublikos Seimo aštuntoji sesija. 2008 m. birželio 27 d., 54 (438), 55 (439) nenumatyti posėdžiai. *Stenogramos* (239), p. 16.

džia be išankstinio Seimo sutikimo suvaržyti Seimo nario laisvę. Ši konstitucinė nuostata atspindėta ir ATPK 29 straipsnyje, kuriame įtvirtinta, jog teismas gali skirti administracinį areštą „Seimo nariams, Ministrui Pirmininkui, ministrams, Konstitucinio Teismo teisėjams, teisėjams tik gavęs išankstinį Seimo sutikimą suvaržyti šių asmenų laisvę, o tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidento išankstinį sutikimą suvaržyti Ministro Pirmininko, ministrų, Konstitucinio Teismo teisėjų, teisėjų laisvę“. Konstitucinis draudimas be išankstinio Seimo sutikimo suvaržyti Seimo nario laisvę negali būti aiškinamas plečiamai, kaip reiškiantis, kad, jeigu teisės normoje, be kitų administracinių nuobaudų, yra numatytas ir administracinis areštas, teismas esą be išankstinio Seimo sutikimo *negali nagrinėti* Seimo nario padaryto administracinio teisės pažeidimo bylos. Siekiant užtikrinti, kad už administracinį teisės pažeidimą Seimo nario laisvė nebūtų suvaržyta be išankstinio Seimo sutikimo, galima pasirinkti kitokį būdą: *išbraukti* iš ATPK 261 straipsnio 3 dalies nuostatą „jeigu už administracinį teisės pažeidimą, kurį padarė Seimo narys, šis kodeksas numato administracinį areštą, protokolą surašę pareigūnai, prieš perduodami bylą teismui ar kitai bylą nagrinėjančiai institucijai, ne vėliau kaip per tris dienas kreipiasi į generalinį prokurorą dėl išankstinio Seimo sutikimo suvaržyti Seimo nario laisvę“, ir *nustatyti*, kad teismas turėtų kreiptis į Seimą dėl sutikimo suvaržyti Seimo nario laisvę tik tuomet, kai, teismui išnagrinėjus Seimo nario padaryto administracinio teisės pažeidimo bylą, teismo nuomone, Seimo nariui turėtų būti skiriamas administracinis areštas. Negavęs tokio sutikimo, teismas negalėtų skirti Seimo nariui administracinio arešto, bet galėtų skirti švelnesnę, su Seimo nario laisvės apribojimu nesusijusią, nuobaudą. Toks teisinis reguliavimas neleistų Seimo nariui išvengti administracinės atsakomybės vien dėl to, kad jo atžvilgiu taikytinoje teisės normoje, be kitų nuobaudų, yra numatytas ir administracinis areštas, o Seimas nėra davęs išankstinio sutikimo suvaržyti jo laisvę. Analogiškos nuostatos turėtų būti įtvirtintos ir Ministro Pirmininko, ministrų bei teisėjų atžvilgiu – teismas turėtų kreiptis į Seimą dėl sutikimo suvaržyti jų laisvę tik tuo atveju, jeigu teismo, išnagrinėjusio jų padarytus administracinius teisės pažeidimus, nuomone, jiems turėtų būti skiriamas administracinis areštas. ATPK galima įtvirtinti ir tai, kad laikotarpiu tarp Seimo sesijų dėl nurodyto sutikimo teismas turėtų kreiptis į Respublikos Prezidentą.

VI.II. Šiurkštus Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas: kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai

VI.II.1. Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo konstituciniai pagrindai: konstitucinės terminijos niuansai

Pagal Konstitucijos 63 straipsnį Seimo nario įgaliojimai nutrūksta, kai: 1) pasibaigia įgaliojimų laikas arba susirenka į pirmąjį posėdį pirma-laikiuose rinkimuose išrinktas Seimas; 2) Seimo narys miršta; 3) Seimo narys atsistatydina; 4) teismas pripažįsta Seimo narį neveiksniu; 5) Seimas panaikina Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka; 6) rinkimai pripažįstami negaliojančiais arba šiurkščiai pažeidžiamas rinkimų įstatymas; 7) Seimo narys pereina dirbti arba neatsisako darbo, nesuderinamo su Seimo nario pareigomis; 8) Seimo narys netenka Lietuvos Respublikos pilietybės.

Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad išrinktas Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik tada, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, o pagal šio straipsnio 3 dalį Seimo narys, kuris neprisiekia įstatymo nustatyta tvarka arba prisiekia lygtinai, *netenka Seimo nario mandato*.

Pagal Konstitucijos 74 straipsnį Seimo nario mandatas gali būti panaikintas už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priešaikos sulaužimą, nusikaltimo padarymą.

Taigi Konstitucijoje vartojamos įvairios formuluotės: „Seimo nario įgaliojimų netekimas“ (63 str.), „Seimo nario įgaliojimų netekimas, kai: <...> Seimas panaikina jo mandatą apkaltos proceso tvarka“ (63 str. 5 p.), „Seimo nario mandato netekimas dėl to, kad išrinktas Seimo narys atsiskakė prisiekti arba prisiekė su išlyga“ (59 str. 2 d.), „Seimo nario mandato panaikinimas apkaltos proceso tvarka“ (74 str.). Ar šios skirtingos formuluotės atspindi tą patį konstitucinį institutą, t. y. Seimo nario *įgaliojimų pasibaigimo institutą*, ar minėtos nevienodos formuluotės atspindi *skirtingus* konstitucinius institutus, kurių kiekvienas turi tik jam būdingą turinį? Ar tai, kad Konstitucijoje (59 str.) numatyta, jog Seimo nario *mandato netenkama* dėl to, kad išrinktas Seimo narys atsisako prisiekti arba prisiekia lygtinai, leidžia teigti, kad, kaip kartais rašoma teisės literatūroje, Konstitucijos 63 straipsnyje nustatytas Seimo nario įgaliojimų

pasibaigimo pagrindų sąrašas *nėra išsamus ir baigtinis*, kad Konstitucijos 59 straipsnis numato dar vieną Seimo nario įgaliojimų pasibaigimo pagrindą³⁷¹? Tai ne tik teorinio, bet ir praktinio pobūdžio klausimai, nes tai, kaip į juos bus atsakyta, lemia, *inter alia*, atitinkamas konstitucines procedūras ir atitinkamas teisinės pasekmes³⁷². Šie klausimai mokslinėje teisės literatūroje nėra bent kiek plačiau tyrinėti, tad jie nusipelno išsamesnio nagrinėjimo.

K. Jovaišos nuomone, Konstitucijos 63 straipsnyje „nustatytas Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo pagrindų sąrašas *nėra išsamus ir baigtinis*“ (išskirta – aut.), o Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalis numato savarankišką pagrindą, kai Seimo narys „netenka Seimo nario mandato ir faktiškai jo įgaliojimai nutrūksta“³⁷³. Taigi, K. Jovaišos nuomone, Konstitucijos 59 straipsnyje numatytas Seimo nario *mandato netekimas* dėl to, kad išrinktas Seimo narys atsisako prisiekti arba prisiekia lygtinai, yra tapatus Seimo nario *įgaliojimų pasibaigimui* dėl to, kad išrinktas Seimo narys atsisako prisiekti arba prisiekia lygtinai. Kitokios nuomonės yra E. Šileikis. Jo teigimu, Konstitucijos 63 straipsnis pateikia „Seimo nario įgaliojimų pabaigos pagrindų *baigtinį (neplečiamą)* sąrašą“ (išskirta – aut.) ir kad „tai riboja įstatymų leidėją“³⁷⁴. Taigi turime du skirtingus požiūrius į tai, ar Konstitucijos 63 straipsnis numato baigtinį (išsamų) Seimo nario įgaliojimų pasibaigimo pagrindų sąrašą, ar Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje numatytas Seimo nario *mandato netekimas* dėl to, kad išrinktas Seimo narys atsisako prisiekti arba prisiekia lygtinai, yra dar vienas Konstitucijoje numatytas Seimo nario *įgaliojimų pasibaigimo pagrindas*.

Norint nustatyti, koks yra Konstitucijos 63 straipsnio nuostatų, įtvirtinančių Seimo nario įgaliojimų netekimo pagrindus, santykis su Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalies nuostatomis, įtvirtinančiomis Seimo nario mandato netekimą dėl to, kad išrinktas Seimo narys atsisako prisiekti

³⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. Konstitucijos V skirsnio „Seimas“ 55 ir 66 straipsnių komentaras // *Teisės problemos*, 2001, Nr. 1 (31), p. 43.

³⁷² Sinkevičius V. *Šiurkštus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas – pagrindas nutūkti Seimo nario įgaliojimams* // *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1 (115), p. 123–153.

³⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. Konstitucijos V skirsnio „Seimas“ 55 ir 66 straipsnių komentaras // *Teisės problemos*, 2001, Nr. 1 (31), p. 43.

³⁷⁴ Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 448.

arba prisiekia lygtinai, svarbu išsiaiškinti, kas laikoma Seimo nario mandatu, kada išrinktas Seimo narys pagal Konstituciją, Seimo statutą bei kitus teisės aktus gali visa apimtimi įgyvendinti Seimo nario mandatą (nuo kada išrinktas Seimo narys pagal Konstituciją, Seimo statutą įgyja visus Seimo nario – Tautos atstovo įgaliojimus).

Sąvoka „Seimo nario mandatas“ paprastai suprantama kaip dokumentas, liudijantis įgaliojimą (Tautos atstovo mandatas). Seimo nario mandatas įgyjamas vieninteliu būdu – išrinkus asmenį Seimo nariu.

Konstitucinėje teisėje sąvoka „Seimo nario įgaliojimai“ paprastai suprantama kaip išreiškianti Seimo nario teisių ir pareigų visumą. Svarbiausios Seimo nario, kaip Tautos atstovo, teisės yra įtvirtintos pačioje Konstitucijoje. Antai Seimo narys turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę Seime (Konstitucijos 68 str. 1 d.); Seimo narys turi teisę pateikti paklausimą Ministrui Pirmininkui, ministrams, kitų valstybės institucijų, kurias sudaro arba išrenka Seimas, vadovams, o šie privalo atsakyti žodžiu ar raštu Seimo sesijoje Seimo nustatyta tvarka (Konstitucijos 61 str.1 d.); Seimo narys taip pat turi konstitucinę teisę pretenduoti užimti pareigas Seime (Seimo Pirmininko arba jo pavaduotojo, taip pat teisę užimti kitas pareigas Seime, kurios numatomos Seimo statute). Šias teises Seimo narys įgyvendina vienasmeniškai. Kitas Konstitucijoje nustatytas teises Seimo narys įgyvendina kartu su kitais Seimo nariais. Antai pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją turi teisę ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė (Konstitucijos 147 str. 1 d.); interpeliaciją Ministrui Pirmininkui ar ministrui gali pateikti ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė (Konstitucijos 61 str. 2 d.); kreiptis su prašymu į Konstitucinį Teismą turi teisę ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė (Konstitucijos 106 str. 1 d.). Pagal Konstituciją Seimo nariai turi teisę lygiais pagrindais dalyvauti Seimui, kaip Tautos atstovybei, įgyvendinant visas jo, kaip Tautos atstovybės, konstitucines funkcijas ir vykdant visus jo, kaip Tautos atstovybės, įgaliojimus, nustatytus Konstitucijos 67 straipsnyje, kituose Konstitucijos straipsniuose, taip pat Seimo statute ir įstatymuose.

Konstitucijoje yra nustatytos ne tik tam tikros Seimo nario teisės, bet ir jo pareigos. Vienos Seimo nario pareigos Konstitucijoje suformuluotos *expressis verbis*. Antai Seimo narys turi laikytis duotos Seimo nario priesaikos, įpareigojančios jį būti ištikimą Lietuvos Respublikai,

gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, saugoti jos žemių vientisumą, visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, sąžiningai tarnauti Tėvynei, Lietuvos žmonių gerovei (Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalis, įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos išsigaliojimo tvarkos“ 5 straipsnis). Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalyje nustatyta Seimo nario pareiga jam einant savo pareigas vadovautis Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir nebūti varžomam jokių mandatų. Dar kitos Seimo nario konstitucinės pareigos Konstitucijoje yra formuluojamos kaip tam tikri Seimo nariui taikomi apribojimai – kaip Seimo nario pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis bei darbu, išskyrus Konstitucijoje nustatytas išimtis, ir kaip draudimas Seimo nariui gauti kitą atlyginimą, išskyrus Konstitucijoje nustatytas išimtis (Konstitucijos 60 straipsnis). Kai kurios Seimo nario konstitucinės pareigos Konstitucijoje nėra formuluojamos *expressis verbis*, tačiau jos yra neatskiriama susijusios su Seimo nario darbu Seime bei kita parlamentine veikla. Antai Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė paskirtis, Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstitucinis teisinis statusas suponuoja Seimo nario konstitucinę pareigą atstovauti Tautai, taigi ir jo pareigą dalyvauti Seimo posėdžiuose, taip pat Seimo struktūrinių padalinių, kurių narys jis yra, darbe.

Vienas iš Seimo nario konstitucinio teisinio statuso elementų yra Seimo nario darbo Seime bei kitos parlamentinės veiklos garantijos. Seimo nario darbo Seime bei kitos parlamentinės veiklos konstitucinių garantijų sistema, *inter alia*, apima Seimo nario imunitetus (pvz., Konstitucijos 62 str. 1 d. nustatyta, kad Seimo nario asmuo neliečiamas, o šio straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė). Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Seimo narys už balsavimus ar kalbas Seime negali būti persekiojamas – bendrąja tvarka atsakomybėn jis gali būti traukiamas tik už asmens įžeidimą ar šmeižtą. Konstitucijoje taip pat numatyta ypatinga Seimo nario mandato panaikinimo tvarka: pagal Konstitucijos 74 straipsnį Seimo nario mandatą gali panaikinti tik Seimas 3/5 visų narių balsų (tai galima padaryti apkaltos proceso tvarka; apkaltos pagrindas yra šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas, nusikaltimo padarymas). Dar viena Seimo nario veiklos garantija yra ta, kad Seimo narys, kol truks

jo įgaliojimai, atleidžiamas nuo pareigos atlikti krašto apsaugos tarnybą (Konstitucijos 60 str. 1 d.). Konstitucijoje įtvirtinta ir tokia Seimo nario parlamentinės veiklos garantija, kad Seimo nario darbas ir Seimo nario išlaidos, susijusios su jo parlamentine veikla, atlyginami iš valstybės biudžeto (Konstitucijos 60 str. 3 d.).

Seimo nario teisės ir pareigos, veiklos garantijos įtvirtintos ne tik Konstitucijoje, bet ir Seimo statute, taip pat atitinkamuose įstatymuose. Vertinant Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose įtvirtintų Seimo nario teisių ir pareigų visumą, taip pat Seimo nario parlamentinės veiklos garantijų visumą galima teigti, kad šiuo atžvilgiu Seimo nario – Tautos atstovo konstitucinis teisinis statusas iš esmės skiriasi nuo kitų piliečių ir kitų valstybės pareigūnų konstitucinio teisinio statuso³⁷⁵.

Pagal Konstituciją asmens išrinkimas Seimo nariu reiškia, kad toks asmuo įgijo Seimo nario mandatą. Asmens išrinkimas Seimo nariu (Seimo nario mandato įgijimas) reiškia, *inter alia*, kad jis nuo pat jo išrinkimo įgyja *tam tikras* Seimo nario teises. Ne visas, o tik tam tikras Seimo nario teises. Nei Konstitucijoje, nei Seimo statute jos *eksplicitiškai* nėra nurodytos. Tačiau akivaizdu, kad kai kurios iš jų kyla iš Konstitucijos, jos yra įtvirtintos Konstitucijoje *implicitiškai*. Viena iš jų yra, pavyzdžiui, tokia: išrinktas Seimo narys turi teisę atvykti į pirmąją naujai išrinkto Seimo posėdį ir jame prisiekti Lietuvos Respublikai – ši jo teisė negali būti suvaržyta. Kartu Konstitucijoje yra įtvirtinta nuostata, jog asmens išrinkimas Seimo nariu (Seimo nario mandato įgijimas) savaime nereiškia, kad išrinktas Seimo narys įgyja visas Tautos atstovo teises (įgyja visus Tautos atstovo įgaliojimus, visas Seimo nario parlamentinės veiklos garantijas). Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad išrinktas Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik tada, kai Seime prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai. Taigi visų Tautos atstovo teisių įgijimas Konstitucijoje yra siejamas su Seimo nario prisiekiu, kurį išrinktas Seimo narys turi duoti Seimo posėdyje. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „ši konstitucinė nuostata reiškia ir tai, kad tol, kol išrinktas Seimo narys neprisiekia, jis neturi visų Tautos atstovo teisių – toks išrinktas Seimo narys dar nėra Tautos atstovas, jis

³⁷⁵ Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105.

dar neturi Seimo nario įgaliojimų ir dar negali jų vykdyti³⁷⁶. Vadinas, Konstitucijoje nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad tol, kol išrinktas Seimo narys prisieks Lietuvos Respublikai, jis dar negali visa apimtimi įgyvendinti rinkimuose įgyto Seimo nario mandato. Išrinkti Seimo nariai pagal Konstituciją privalo prisiekti pirmame naujai išrinkto Seimo posėdyje. Išimtis galėtų būti padaryta tik tiems išrinktiems Seimo nariams, kurie negali atvykti į pirmąjį naujai išrinkto Seimo posėdį dėl ypač svarbių pateisinamų priežasčių (pvz., dėl ligos); pagal Konstituciją toks išrinktas Seimo narys privalo prisiekti artimiausiame Seimo posėdyje, kai tik išnyksta ypač svarbi pateisinama priežastis, dėl kurios šis išrinktas Seimo narys negalėjo prisiekti pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje³⁷⁷.

Seimo nario priesaikos aktas yra konstituciškai reikšmingas, jis sukelia konstitucines teises pasekmes: tik davęs priesaiką išrinktas Seimo narys įgyja visas Tautos atstovo teises (visus Seimo nario įgaliojimus, visas Seimo nario parlamentinės veiklos garantijas); duodamas priesaiką išrinktas Seimo narys viešai ir iškilmingai įsipareigoja veikti taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti; nuo priesaikos davimo Seimo nariui atsiranda konstitucinė pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja duota priesaika ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti³⁷⁸.

Pabrėžtina, kad Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje vartojama formuluotė „visos Tautos atstovo *teisės*“ neturėtų būti priešinama Konstitucijos 63 straipsnio formuluotei „Seimo nario *įgaliojimai*“. Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalies nuostatoje „išrinktas Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai“ vartojama sąvoka „Tautos atstovo *teisės*“ aiškintina plečiamai, kaip apimanti ne tik Seimo nario, kaip Tautos atstovo, teises, bet ir jo pareigas bei visas Seimo nario parlamentinės veiklos garantijas. Būtent nuo to momento, kai išrinktas Seimo narys prisiekia, jis įgyja visas Seimo nario teises, pareigas, visas Seimo nario parlamentinės veiklos garantijas.

³⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894.

³⁷⁷ Ten pat.

³⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

Konstitucijos 59 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Seimo narys, įstatymo nustatyta tvarka neprisiekęs arba prisiekęs lygtinai, netenka Seimo nario mandato; dėl to Seimas priima nutarimą. Minėta, kad pagal Konstituciją išrinktas Seimo narys privalo prisiekti pirmame naujai išrinkto Seimo posėdyje, kad išimtis galėtų būti padaryta tik tiems išrinktiems Seimo nariams, kurie negali atvykti į pirmąjį naujai išrinkto Seimo posėdį dėl ypač svarbių pateisinamų priežasčių, kad pagal Konstituciją toks išrinktas Seimo narys privalo prisiekti artimiausiam Seimo posėdyje, kai tik išnyksta ypač svarbi pateisinama priežastis, dėl kurios šis išrinktas Seimo narys negalėjo prisiekti pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje. Vadinasi, toks išrinkto Seimo nario elgesys, kai jis neatvyksta į pirmąjį naujai išrinkto Seimo posėdį be ypač svarbių pateisinamų priežasčių arba į jį atvyksta, bet neprisiekia, vertintinas kaip šio išrinkto Seimo nario atsisakymas prisiekti ir turi sukelti Konstitucijos 59 straipsnio 3 dalyje numatytus teisinius padarinius – *Seimo nario mandato netekimą*. Dėl to Seimas privalo priimti nutarimą. Taip pat vertintinas ir tokius pačius teisinius padarinius turi sukelti toks išrinkto Seimo nario elgesys, kai jis neprisiekia artimiausiam Seimo posėdyje, kai tik išnyksta ypač svarbi pateisinama priežastis, dėl kurios šis išrinktas Seimo narys negalėjo prisiekti pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje. Dėl to Seimas taip pat privalo priimti nutarimą³⁷⁹.

Konstitucijos 63 straipsnyje ir Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje nustatyto teisinio reguliavimo analizė leidžia teigti, kad šiuose straipsniuose yra įtvirtinti skirtingi teisiniai institutai, kad kiekvienas iš šių institutų turi tik jam būdingą turinį ir atspindi skirtingas teises situacijas. Konstitucijos 63 straipsnyje įtvirtintas *Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo institutas*, t. y. Seimo nario turimų įgaliojimų, kuriuos jis įgijo davęs Seimo nario priesaiką, nutrūkimo institutas. Seimo nario įgaliojimų nutrūkimas reiškia ir tai, kad asmuo kartu netenka ir Seimo nario mandato. *Kitoks yra Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalies turinys* – joje įtvirtintos nuostatos susijusios ne su Seimo nario turimų įgaliojimų nutrūkimu (minėta, kad kol išrinktas Seimo narys nėra prisiekęs, jis dar nėra įgijęs visų Seimo nario teisių ir pareigų, visų Seimo nario parlamentinės veiklos garantijų), o su *Seimo nario mandato netekimu* dėl to, kad išrinktas Seimo

³⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894.

narys atsisako prisiekti arba prisiekia lygtinai³⁸⁰. Kartu pažymėtina, kad nors Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje nurodomas tik vienas pagrindas, kada išrinktas Seimo narys netenka mandato – kai jis neprisiekia arba prisiekia lygtinai, galima teigti, jog *Konstitucijoje įtvirtinto Seimo nario, kuris dar nėra prisiekęs, mandato netekimo instituto turinys yra daug platesnis*, t. y. Konstitucijoje *implicitiškai* yra įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, kai išrinktas ir dar *neprisiekęs Seimo narys netenka Seimo nario mandato ir kitais Konstitucijoje numatytais atvejais*. Antai, jeigu išrinktas Seimo narys miršta iki naujai išrinkto Seimo pirmojo posėdžio (minėta, kad būtent šiame posėdyje išrinktieji Seimo nariai privalo prisiekti); jeigu nustatoma, kad išrinktas Seimo narys iki naujai išrinkto Seimo pirmojo posėdžio neteko Lietuvos Respublikos pilietybės arba yra pripažintas neveiksniu, jeigu iki naujai išrinkto Seimo pirmojo posėdžio nustatoma, kad asmuo neatitinka kurio nors reikalavimo, nurodyto Konstitucijoje, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu (pvz., nustatoma, kad asmuo yra susijęs priešai ar pasižadėjimu užsienio valstybei, kad jam teismo nuosprendžiu yra paskirta bausmė ir asmuo jos nėra atlikęs, ir kt.). Jeigu minėtos aplinkybės nustatomos iki naujai išrinkto Seimo pirmojo posėdžio – toks išrinktas Seimo narys negali prisiekti, jis negali įgyti visų Tautos atstovo įgaliojimų. Toks išrinktas Seimo narys turi *netekti Seimo nario mandato*. Tokiais atvejais nėra pagrindo spręsti dėl Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo, nes išrinktas, bet dar neprisiekęs Seimo narys turi Seimo nario mandatą, tačiau negali jo visa apimtimi įgyvendinti, nes dar neturi visų Seimo nario įgaliojimų. Akivaizdu, kad negalima nutraukti to, ko asmuo dar neturi.

³⁸⁰ Tokią Konstitucijos 63 straipsnyje ir Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų institutų sampratą patvirtina ir Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalies taikymo praktika. Antai 2008 m. spalio 12 d. įvykusiose Seimo rinkimuose Seimo nariais buvo išrinkti R. Alekna, J. Imbrasas, D. Tamošiūnaitė. Naujai išrinkto Seimo pirmas posėdis įvyko 2008 m. lapkričio 17 d. R. Alekna, J. Imbrasas, D. Tamošiūnaitė dar iki naujai išrinkto Seimo pirmojo posėdžio pareiškė, kad jie atsisako Seimo nario mandato, įteikdami atitinkamus pareiškimus Vyriausiajai rinkimų komisijai. Kadangi išrinkti Seimo nariais R. Alekna, J. Imbrasas, D. Tamošiūnaitė nedavė Seimo nario priesaikos, Seimas 2008 m. lapkričio 17 d. priėmė nutarimą, kuriuo *išrinktus ir įstatymų nustatyta tvarka neprisiekusius Seimo narius Raimundą Alekną, Juozą Imbraso ir Daivą Tamošiūnaitę pripažino netekusiais Seimo nario mandato* // Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. lapkričio 17 d. nutarimas „Dėl R. Aleknos, J. Imbraso ir D. Tamošiūnaitės pripažinimo netekusiais Seimo nario mandato“ // *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 133-5110.

Tai, kad Konstitucijos 63 straipsnyje, kuris, kaip minėta, įtvirtina Seimo nario įgaliojimų nutūkimo (nutraukimo) institutą, vartojama formulotė „Seimo nario *mandato panaikinimas* apkaltos proceso tvarka“ (63 str. 5 p.), nepaneigia mūsų padarytos išvados, kad Konstitucijoje įtvirtintas *Seimo nario įgaliojimų nutūkimo institutas nesutampa su išrinkto, bet dar neprisiekusio Seimo nario mandato netekimo institutu*. Formulotė „Seimo nario mandato panaikinimas apkaltos proceso tvarka“ visiškai pagrįstai išdėstyta Konstitucijos 63 straipsnyje, nes apkaltos proceso tvarka gali būti panaikintas mandatas tik tokio Seimo nario, kuris jau yra davęs Seimo nario priesaiką ir įgijęs visus Tautos atstovo įgaliojimus (visas Tautos atstovo teises ir pareigas, visas Seimo nario parlamentinės veiklos garantijas), o vėliau šiuurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė duotą priesaiką arba padarė nusikaltimą. Tai, kad Konstitucijos 63 straipsnio 5 punkte ir 59 straipsnio 2 dalyje yra vartojamos panašios sąvokos – šiuose Konstitucijos straipsniuose rašoma apie Seimo nario mandato netekimą – nėra pagrindas nuostatos „Seimo nario mandato panaikinimo apkaltos proceso tvarka“ (63 str. 5 p.) tapatinti su išrinkto, bet dar neprisiekusio Seimo nario mandato netekimu (59 str. 2 d.).

Čia atkreiptinas dėmesys į Seimo rinkimų įstatymo 96 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą, pagal kurį vada *pripažinti Seimo nario įgaliojimus nutūkusiais* yra, *inter alia*, tai, kad Seimo narys įstatymo nustatyta tvarka *nepriesiekė* (96 str. 7 p.). Esant šiai vadai Vyriausioji rinkimų komisija sprendžia *dėl Seimo nario įgaliojimų pripažinimo nutūkusiais* pagal įsigaliojusį Seimo nutarimą. Manytina, kad Seimo rinkimų įstatymo 96 straipsnio 7 punkte nustatytas teisinis reguliavimas *nedera* su Seimo nario įgaliojimų nutūkimo konstitucine samprata. *Jeigu išrinktas Seimo narys nepriesiekė arba prisiekė lygtinai, turėtų būti sprendžiama ne dėl jo, kaip Seimo nario, įgaliojimų pripažinimo nutūkusiais – minėta, kad kol išrinktas Seimo narys nepriesiekė, jis dar neturi Seimo nario įgaliojimų – o dėl jo, kaip Seimo nario, mandato netekimo*. Seimo rinkimų įstatymo 96 straipsnyje įtvirtintas teisinis reguliavimas taisytinas. Galima pasiūlyti jame įtvirtintas nuostatas, susijusias su išrinkto, bet dar neprisiekusio Seimo nario mandato netekimu, atskirti nuo nuostatų, susijusių su priesaiką davusio Seimo nario įgaliojimų nutūkimu. Tai galima padaryti išskaidant Seimo rinkimų įstatymo 96 straipsnio nuostatas į du atskirus straipsnius (arba sudarant to paties 96 straipsnio dvi dalis), ku-

rių kiekvienas įtvirtintų atitinkamą skirtingą teisinį reguliavimą. Vienas straipsnis būtų skirtas *Seimo nario įgaliojimų pripažinimui nutrūkusiais* – jame turėtų būti išdėstytos nuostatos, susijusios tik su priesaiką davusio Seimo nario įgaliojimų nutrūkimu (suprantama, nutraukus Seimo nario įgaliojimus, jis kartu netenka Seimo nario mandato); kitas straipsnis turėtų būti susietas su kitokia tokia teisine padėtimi – kai *Seimo nario mandato netenka toks išrinktas Seimo narys, kuris dar neprisieikė*: atsisakė prisiekti arba prisieikė lygtinai; kai išrinktas Seimo narys miršta iki naujai išrinkto Seimo pirmojo posėdžio (minėta, kad būtent šiame posėdyje išrinktieji Seimo nariai privalo prisiekti); jeigu nustatoma, kad išrinktas Seimo narys iki naujai išrinkto Seimo pirmojo posėdžio neteko Lietuvos Respublikos pilietybės ar yra pripažintas neveiksniu; jeigu iki naujai išrinkto Seimo pirmojo posėdžio nustatoma, kad išrinktas Seimo narys negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko kurio nors reikalavimo, nurodyto Konstitucijoje (pvz., jeigu nustatoma, kad registruojant asmenį kandidatu į Seimo narius, jis buvo susijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei ir kt.).

VI.II.2. Kas laikoma „šurkščiu Seimo rinkimų įstatymo pažeidimu“?

Pagal Konstitucijos 63 straipsnio 6 punktą Seimo nario įgaliojimams nutrūksta, kai „<...> šurkščiai pažeidžiamas rinkimų įstatymas“. Šiuo metu Seimo rinkimų tvarką reguliuoja Seimo rinkimų įstatymas, tad pagal Konstituciją būtent Seimo rinkimų įstatymo šurkštus pažeidimas yra konstitucinis pagrindas nutrūkti Seimo nario įgaliojimams.

Konstitucijoje neatskleista, kas yra šurkštus rinkimų įstatymo pažeidimas. Tai nustatyti yra įstatymų leidėjo diskrecija. Nors Konstitucijoje neapibrėžta, kas yra šurkštus rinkimų įstatymo pažeidimas, tai, jog pagal Konstitucijos 63 straipsnio 6 punktą šiuo pagrindu nutrūksta Seimo nario įgaliojimams, suponuoja bent kelis dalykus: pirma, ne kiekvienas rinkimų įstatymo pažeidimas yra šurkštus; vadinasi, jeigu rinkimų įstatymas nėra šurkščiai pažeistas, šiuo pagrindu negalima pripažinti, kad Seimo narys neteko mandato ar Seimo nario įgaliojimams nutrūko; antra, šurkščiu rinkimų įstatymo pažeidimu gali būti laikomi tik tokie pažeidimai, kuriuos padarius kyla pagrįstų abejonių, ar per rinkimus buvo išreikšta tikroji

rinkėjų valia, ar ji nebuvo iškreipta taip, kad rinkimų rezultatai neatspindi tikrosios rinkėjų valios ir Seimo narių mandatai paskirstyti neteisingai. Apibrėždamas, kas yra šiurkštus Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas, įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos normų ir principų.

Prieš atskleidžiant Konstitucijoje įtvirtintas nuostatas, kurių nepaisymas reikštų ir pačios Konstitucijos pažeidimą, ir šiurkštų Seimo rinkimų įstatymo pažeidimą, prasminga panagrinėti, kaip *įstatymai* apibrėžia, kas yra šiurkštus Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas, taip pat kokios šiurkštaus rinkimų įstatymo pažeidimo konstatavimo procedūros numatytos Konstitucijoje ir įstatymuose.

Pagal Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 1 dalį Vyriausioji rinkimų komisija gali pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais, jeigu nustato, kad šio įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalies ar kiti šiurkštūs įstatymų pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje, arba dokumentų suklastojimas ar jų praradimas turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams, arba pagal balsų skaičiavimo protokolus ar kitus rinkimų dokumentus negalima nustatyti šių esminių rinkimų rezultatų: 1) vienmandatėje rinkimų apygardoje – kandidato, kuriam tenka mandatas, arba kandidatų, dalyvaujančių pakartotiniame balsavime; 2) daugiamandatėje rinkimų apygardoje – kandidatų sąrašų, dalyvaujančių paskirstant mandatus, arba kandidatų sąrašui tenkančių mandatų skaičių galima nustatyti tik daugiau kaip vieno mandato tikslumu. Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad rinkimai negali būti skelbiami negaliojančiais, jeigu neginčijamai nustatyti rinkimų rezultatai leidžia nustatyti esminius rinkimų rezultatus.

Iš pateikto teisinio reguliavimo matyti, kad šiurkščiu Seimo rinkimų įstatymo pažeidimu visų pirma laikytini šio įstatymo 5¹ straipsnyje nurodyti veiksmai. Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnyje nurodyti šie veiksmai: tiesioginis ar netiesioginis rinkėjų balsų pirkimas, rinkėjų ar rinkimų teisę turinčių asmenų skatinimas dovanomis ar kitokiu atlyginimu dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą asmenį, kurį numatoma kelti kandidatą, kandidatą arba kandidatų sąrašą, taip pat pažadas už balsavimą atsilyginti rinkėjams po rinkimų. Visi šie veiksmai turi būti atlikti turint tikslą paveikti rinkėjų valią dėl konkrečių politinių partijų ar kandidatų arba asmenų, kuriuos numatoma kelti kandidatais, ir taip trukdyti piliečiams įgyvendinti rinkimų teisę.

Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šie veiksmai draudžiami prasidėjus Seimo rinkimų politinei kampanijai, t. y. nuo Seimo rinkimų datos paskelbimo iki šio įstatymo nustatyto rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpio pabaigos, taip pat rinkimų dieną. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 1 dalyje rašoma ne tik apie Seimo rinkimų įstatymo pažeidimą, bet ir apie „kitų įstatymų“ šiurkščius pažeidimus. Kokius kitus įstatymus ir kokiais veiksmais galima pažeisti šiurkščiai – Seimo rinkimų įstatyme nenurodoma.

Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 1 dalyje nurodyti trys savarankiški (alternatyvūs) pagrindai, kuriems esant rinkimų rezultatai rinkimų apygardoje gali būti pripažinti negaliojančiais: 1) šiurkštūs įstatymų pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje; 2) dokumentų suklastojimas; 3) dokumentų praradimas. Taigi pagal Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 1 dalį dokumentų suklastojimas ar jų praradimas nelaikomi veiksmais, kuriais gali būti šiurkščiai pažeidžiamas rinkimų įstatymas, – dokumentų suklastojimas ar jų praradimas yra savarankiški pagrindai pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais. Žinoma, galima diskutuoti, ar dokumentų suklastojimas, taip pat jų praradimas pagrįstai išskirti kaip savarankiški (alternatyvūs) pagrindai pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais – manytina, kad *būtent dokumentų suklastojimu, jų praradimu, inter alia, gali būti šiurkščiai pažeidžiamas Seimo rinkimų įstatymas*. Tačiau kad ir kaip Seimo rinkimų įstatyme būtų skirstomi pagrindai, dėl ko rinkimų rezultatai rinkimų apygardoje gali būti pripažinti negaliojančiais, vien to, jog buvo padaryti nurodyti veiksmai, neužtenka, kad rinkimų rezultatai rinkimų apygardoje būtų pripažinti negaliojančiais. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 1 dalį būtina sąlyga – visi šie veiksmai turėjo turėti esminės įtakos rinkimų rezultatams arba pagal balsų skaičiavimo protokolus ar kitus rinkimų dokumentus negalima nustatyti šių esminių rinkimų rezultatų: 1) vienmandatėje rinkimų apygardoje – kandidato, kuriam tenka mandatas, arba kandidatų, dalyvaujančių pakartotiniame balsavime; 2) daugiamandatėje rinkimų apygardoje – kandidatų sąrašų, dalyvaujančių paskirstant mandatus, arba kandidatų sąrašui tenkančių mandatų skaičių galima nustatyti tik daugiau kaip vieno mandato tikslumu. Jeigu pagal balsų skaičiavimo protokolus ar kitus rinkimų dokumentus galima nustatyti minėtus es-

minius rinkimų rezultatus – Vyriausioji rinkimų komisija turi nustatyti esminius rinkimų rezultatus.

Aiškinantis, kaip šurkštus rinkimų įstatymo pažeidimas apibrėžiamas Seimo rinkimų įstatyme, svarbi aplinkybė yra ir tai, kad pagal šį įstatymą jame nurodyti pažeidimai turi būti padaryti ne bet kur, o būtent *rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje*.

Taigi Seimo rinkimų įstatyme numatyti šurkštūs Seimo rinkimų ir kitų įstatymų pažeidimai yra *apriboti atitinkamos teritorijos ir tam tikro laiko atžvilgiu*. Teritorija – rinkimų apylinkė arba rinkimų apygarda; laikas – nuo rinkimų kampanijos pradžios iki rinkimų rezultatų apylinkėje, rinkimų apygardoje nustatymo.

Konstitucijoje numatyta, kad sprendžiant, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus dalyvauja Konstitucinis Teismas: pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 1 punktą Konstitucinis teismas teikia išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus. Prašyti Konstitucinio Teismo išvados dėl Seimo rinkimų gali Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 str. 5 d.). Konstitucijoje nenurodyta, per kiek laiko po Seimo rinkimų rezultatų oficialaus paskelbimo Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tai nustatyti yra įstatymų leidėjo diskrecija. Numatydamas, per kiek laiko po Seimo rinkimų rezultatų oficialaus paskelbimo Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą, įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos normų ir principų, *inter alia*, Konstitucijos 59 straipsnyje įtvirtintos *Seimo nario mandato netekimo* sampratos, taip pat 63 straipsnyje įtvirtintos *Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo* sampratos.

Seimo rinkimų įstatymo 95 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas su paklausimu, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, į Konstitucinį Teismą gali kreiptis ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai paskelbiami oficialūs rinkimų rezultatai. Oficialius Seimo rinkimų rezultatus skelbia Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per 7 dienas nuo rinkimų arba pakartotinio balsavimo (Seimo rinkimų įstatymo 93 str. 2 d.). Galutinius rinkimų rezultatus Vyriausioji rinkimų komisija pirmiausia paskelbia internete ir artimiausiam „Valstybės žinių“ numeryje. Konstitucinis Teismas 2008 m. lapkričio 8 d. sprendime yra konstatavęs, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos paskelbti Seimo rinkimų

rezultatai internete yra oficialiai Seimo rinkimų paskelbti rezultatai³⁸¹. Taigi pagal Seimo rinkimų įstatymą su paklausimu, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, į Konstitucinį Teismą galima kreiptis ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai Vyriausioji rinkimų komisija internete paskelbia oficialius Seimo rinkimų rezultatus. Konstitucinio Teismo įstatymo 77 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, jeigu sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta *pasibaigus balsavimui* renkant Seimo narius (išskirta – aut.). Analogiška nuostata įtvirtinta ir Seimo rinkimų įstatymo 95 straipsnio 2 dalyje. Seimo, taip pat Respublikos Prezidento paklausimas, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 72 valandas nuo jo įteikimo Konstituciniam Teismui. Išnagrinėjęs paklausimą Konstitucinis Teismas priima išvadą.

Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 1 punktą, pagal kurį Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus, yra susijęs su Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalimi, kurioje nustatyta, kad, remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas. Aiškinant nurodytas Konstitucijos nuostatas vien lingvistiškai, būtų galima teigti esą Konstitucijoje yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus, o galutinį sprendimą, ar šie įstatymai nebuvo pažeisti, priima Seimas.

Tačiau toks nurodytų Konstitucijos nuostatų aiškinimas būtų konstituciškai nepagrįstas. Šiame kontekste negalima nematyti Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies, kurioje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 1 punkte nurodytos išvados pateikimas – vienas iš klausimų, kurie Konstitucijoje priskirti tik Konstitucinio Teismo kompetencijai. Taigi pagal Konstituciją Konstitucinio Teismo išvada, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus, yra galutinė ir neskundžiama. Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies nuostata, kad Seimas Konstitucijos 105 straipsnio

³⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas // *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 130-4493.

3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia remdamasis Konstitucinio Teismo išvada, reiškia, kad tuo atveju, kai sprendžiama, ar išrinktas Seimo narys turi *netekti Seimo nario mandato*, ar turi būti *nutraukti Seimo nario įgaliojimai* dėl to, kad per Seimo narių rinkimus buvo pažeisti rinkimų įstatymai, būtina kreiptis į Konstitucinį Teismą pateikti išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus. Minėta, kad prašyti Konstitucinio Teismo išvados gali Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas. Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostata, jog Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, reiškia ir tai, kad Seimas, sprenddamas, ar išrinktas Seimo narys turi netekti Seimo nario mandato, ar turi būti nutraukti Seimo nario įgaliojimai dėl to, kad buvo šiurkščiai pažeistas rinkimų įstatymas, negali paneigti, pakeisti Konstitucinio Teismo išvados, kad Seimo rinkimų įstatymas buvo šiurkščiai pažeistas (nepažeistas). Tokie Seimo įgaliojimai Konstitucijoje nenumatyti. Konstitucinio Teismo išvada, kad Seimo rinkimų įstatymas buvo šiurkščiai pažeistas (nepažeistas), susaisto Seimą tuo atžvilgiu, jog pagal Konstituciją Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta – teisinį faktą, kad Seimo rinkimų įstatymas buvo šiurkščiai pažeistas (nepažeistas), nustato tik Konstitucinis Teismas. Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies nuostata, kad klausimą, ar Seimo rinkimų įstatymas buvo šiurkščiai pažeistas (nepažeistas) galutinai sprendžia Seimas, remdamasis Konstitucinio Teismo išvada, reiškia ne tai, kad Seimas gali spręsti, ar per Seimo narių rinkimus buvo šiurkščiai pažeistas (nepažeistas) Seimo rinkimų įstatymas, o tai, kad tik Seimas gali ir turi priimti sprendimą dėl *išrinkto Seimo nario mandato netekimo* ar *Seimo nario įgaliojimų nutraukimo*, jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad per Seimo narių rinkimus buvo šiurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad per Seimo narių rinkimus Seimo rinkimų įstatymas nebuvo šiurkščiai pažeistas, Seimas negali spręsti klausimo dėl Seimo nario mandato netekimo ar Seimo nario įgaliojimų nutraukimo. Vadinasi, Konstitucijoje nustatytos skirtingos Seimo ir Konstitucinio Teismo funkcijos, susijusios su šiurkštaus rinkimų įstatymo pažeidimo konstatavimu ir nustatyti šioms funkcijoms įgyvendinti reikalingi atitinkami įgaliojimai: Konstitucinis Teismas sprendžia, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo šiurkščiai pažeistas Seimo rinkimų

įstatymai, o Seimas – jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad Seimo rinkimų įstatymas buvo pažeistas šiurkščiai, priima sprendimą dėl išrinkto Seimo nario mandato netekimo ar Seimo nario įgaliojimų nutraukimo.

Kokia tvarka Seimas įgyvendina jam Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalyje priskirtus įgaliojimus galutinai spręsti, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, nustatyta Seimo rinkimų įstatyme. Pagal šio įstatymo 95 straipsnio 5 dalį, jeigu Konstitucinis Teismas priima išvadą, kad buvo šiurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas arba suklastoti rinkimų dokumentai ir tai turėjo įtakos nustatant rinkimų esminius rezultatus, Lietuvos Respublikos Seimas gali priimti vieną iš šių nutarimų: 1) pripažinti rinkimus vienmandatėje ar daugiamandatėje rinkimų apygardoje negaliojančiais – kai pagal balsų skaičiavimo protokolus negalima nustatyti esminių rinkimų rezultatų; 2) nustatyti tikruosius esminius rinkimų rezultatus pagal rinkimų komisijų pateiktus balsų skaičiavimo protokolus arba kitus rinkimų dokumentus. Seimo rinkimų įstatymo 95 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad Seimas kartu priima nutarimą dėl neteisėtai ir teisėtai išrinktų Seimo narių³⁸².

Taigi Seimo rinkimų įstatyme ir Konstitucinio Teismo įstatyme yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad Konstitucinis Teismas gali teikti išvadą tik dėl to, ar rinkimų įstatymas šiurkščiai nebuvo pažeistas Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimais arba jos atsisakymu nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai *Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius*. Be to, Konstitucinis Teismas gali konstatuoti šiurkštų rinkimų įstatymo pažeidimą tik tada, kai minėti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai arba jos atsisakymas nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų turėjo įtakos nustatant esminius rinkimų rezultatus. Tokiais atvejais (esant Konstitucinio

³⁸² Sugretinę Seimo rinkimų įstatymo 91 str. 1 d. ir 95 str. 5 d. nustatytus pagrindus, kuriems esant rinkimų rezultatai rinkimų apygardoje gali būti pripažinti negaliojančiais, pamatysime, kad jie nesutampa; 91 str. 1 d. nurodyti *trys* savarankiški (alternatyvūs) pagrindai, kuriems esant rinkimų rezultatai rinkimų apygardoje gali būti pripažinti negaliojančiais: 1) šiurkštūs įstatymų pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje; 2) dokumentų suklastojimas; 3) dokumentų praradimas, o 95 str. 5 d. numatyti *du* pagrindai: 1) šiurkštus Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas; 2) rinkimų dokumentų suklastojimas.

Teismo išvadai, kad Seimo rinkimų įstatymas pažeistas šiurkščiai) Seimas gali priimti minėtus nutarimus. Kartu, kaip minėta, Seimas turi priimti nutarimą dėl neteisėtai ir teisėtai išrinktų Seimo narių.

VI.II.3. *Ar atsakomybė už šiurkštų Seimo rinkimų įstatymo pažeidimą tikrai yra neišvengiama?*

Ar Seimo rinkimų įstatyme ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyto teisinio reguliavimo užtenka, kad būtų galima užtikrinti, jog Seimo nariais bus išrinkti ir visus Tautos atstovų įgaliojimus įgis tik asmenys, atitinkantys Konstitucijoje nurodytus reikalavimus? Ar toks teisinis reguliavimas dera su Konstitucijos 63 straipsnyje įtvirtintu Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo institutu, *inter alia*, su tuo, kad pagal Konstitucijos 63 straipsnio 6 punktą Seimo nario įgaliojimai nutrūksta, kai „<...> šiurkščiai pažeidžiamas rinkimų įstatymas“? Manytina, kad galima tuo abejoti. Šios abejonės gali būti grindžiamos jau cituotu Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo teiginiu kad „tol, kol išrinktas Seimo narys neprisiekia, jis neturi visų Tautos atstovo teisių – toks išrinktas Seimo narys dar nėra Tautos atstovas, jis dar neturi Seimo nario įgaliojimų ir dar negali jų vykdyti“. Šios abejonės gali būti grindžiamos ir kitais argumentais.

Prisiminkime, kokie reikalavimai Konstitucijoje keliami asmeniui, kad jis galėtų būti renkamas Seimo nariu. Iš Konstitucijos 56, 74, 113 bei 141 straipsnių nuostatų (juose įtvirtinto *explicitinio* ir *implicitinio* teisinio reguliavimo) išplaukia, kad Seimo nariu gali būti renkamas tik toks asmuo, kuris: 1) yra Lietuvos Respublikos pilietis; 2) nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei; 3) rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų amžiaus; 4) nuolat gyvena Lietuvoje. Pagal Konstituciją Seimo nariu negali būti renkamas: 1) asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė ir jis dar nėra baigęs atlikti minėtos bausmės; 2) asmuo, teismo pripažintas neveiksnium; 3) teisėjai, kol jie nėra pasitraukę iš teisėjo pareigų; 4) asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyvią tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, kol jie nėra nutraukę tarnybos ar pasitraukę iš pareigų; 5) Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, kurie

apkaltos proceso tvarka buvo pašalinti iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar priesaikos sulaužymą. Pažymėtina, kad pagal Konstituciją visus šiuos reikalavimus asmuo turi atitikti *dar iki jį įregistruojant kandidatu į Seimo narius*. Asmuo, jeigu jis neatitinka bent vieno kurio nors nurodyto reikalavimo, negali būti registruojamas kandidatu į Seimo narius, jis negali būti renkamas Seimo nariu³⁸³. Jeigu įvyktų taip, kad asmuo, neatitinkantis Konstitucijoje nurodytų reikalavimų, vis dėlto būtų įregistruotas kandidatu į Seimo narius, ir dar iki rinkimų paaiškėtų, kad jis neatitinka kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, toks asmuo turėtų būti išbraukiamas iš kandidatų į Seimo narius sąrašų³⁸⁴. Jeigu įvyktų taip, kad asmuo, neatitinkantis kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, vis dėlto būtų išrinktas Seimo nariu ir tik tada paaiškėtų, kad jis neatitinka kurio nors Konstitucijoje numatyto reikalavimo, toks asmuo pagal Konstituciją negali duoti Seimo nario priesaikos, o kartu ne-

³⁸³ Iš literatūroje pateikiamų pavyzdžių matyti, kad juos pateikusių autorių nuomone, Konstitucija nereikalauja, jog asmuo visus Konstitucijoje nurodytus reikalavimus turi atitikti dar iki jo įregistravimo kandidatu į Seimo narius. Antai A. Skaistys rašo: „Visiškai neseniai Lietuvoje didelio atgarsio sulaukęs garsaus Lietuvos futbolininko Armino Narbekovo Lietuvos pilietybės netekimo atvejis sako, kad, jei šis Lietuvai nusipelnęs asmuo ir prisieks Lietuvai bei tuo pagrindu gaus antrąją – Lietuvos pilietybę, t. y. kartu su turima Austrijos pilietybe, tai dar nereiškia, kad šis asmuo galės tapti Seimo nariu. A. Narbekovas galėtų juo tapti tik tuo atveju, *jeigu jis būtų išrinktas į Seimą* Lietuvos Respublikos pilietis, atsakytų Austrijos pilietybės ir jos netektų pagal Austrijos teisės aktų nustatytą tvarką iki Seimo nario priesaikos davimo dienos.“ (Skaistys A. Tarp priesaikos ir „laisvo mandato“ // *Atgimimas*, 2008 m. lapkričio 7–13 d., Nr. 40, p. 4.) Taigi, A. Skaistys nuomone, Lietuvos Respublikos pilietis, turintis kitos valstybės pilietybę, gali būti renkamas Seimo nariu, tačiau iki Seimo nario priesaikos davimo dienos jis turi atsakyti kitos valstybės pilietybės ir jos netekti. Su tokia nuomone negalima sutikti, nes ji neatitinka Konstitucijos 56 straipsnio nuostatų sampratos – šio straipsnio formuluotė „*gali būti renkamas*...“ reiškia, kad asmuo, *kuris neatitinka kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, negali būti renkamas* Seimo nariu.

³⁸⁴ Pagal Seimo rinkimų įstatymo 39 straipsnio 6 dalį, jeigu įregistravusi kandidatą į Seimo narius Vyriausioji rinkimų komisija nustato, jog kandidatas neatitinka reikalavimų, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, Vyriausioji rinkimų komisija panaikina tokio kandidato į Seimo narius registravimą, jeigu iki rinkimų liko ne mažiau kaip 15 dienų. Toks teisinis reguliavimas yra ydingas, nes pagal jį, jeigu iki rinkimų liko mažiau kaip 15 dienų, asmuo negali būti išbrauktas iš kandidatų į Seimo narius sąrašų net ir paaiškėjus, kad asmuo neatitinka kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo ir negali būti renkamas Seimo nariu. Galima teigti, kad toks teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai.

gali įgyti visų Tautos atstovo teisių (įgaliojimų). Manytina, kad būtent šiame kontekste turėtų būti aiškinamas Konstitucijos 63 straipsnio 6 punkte įtvirtintas Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo pagrindas, t. y. „kai šiurkščiai pažeidžiamas rinkimų įstatymas“. Šis Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo pagrindas susijęs ir su tokia teisine padėtimi, kai nutrūksta įgaliojimai tokio Seimo nariu išrinkto asmens, kuris, nors ir negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, vis dėlto buvo išrinktas Seimo nariu, davė Seimo nario priesaiką ir įgijo visus Tautos atstovo įgaliojimus. Konstitucija netoleruoja tokios padėties, kai Seimo narys yra asmuo, kuris pagal Konstituciją negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo. Tai, kad toks asmuo buvo išrinktas Seimo nariu, jokių būdu nereiškia, kad jam jau nėra taikomi Konstitucijoje nurodyti reikalavimai, kad Seimo nariu išrinktas asmuo jau gali jų neatitikti. Asmens, kuris pagal Konstituciją negalėjo būti renkamas Seimo nariu, išrinkimas Seimo nariu nelegalizuoja Konstitucijos pažeidimo, nepadaro Seimo nario išrinkimo nei legalaus, nei legitimaus. Seimo nario įgaliojimai, paaiškėjus, kad juo išrinktas asmuo, kuris pagal Konstituciją negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, privalo būti nedelsiant nutraukti. Jie privalo būti nutraukti net jeigu įgaliojimų nutraukimo metu asmuo jau atitiktų Konstitucijoje nurodytus reikalavimus, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu. Kitoks Konstitucijos aiškinimas reikštų, kad pagal Konstituciją Seimo nariu galima tapti pažeidžiant Konstituciją ir kad pati Konstitucija tai toleruoja. Demokratinėje teisinėje valstybėje tai neįmanoma. Konstitucijos 56 straipsnio formuluotėje „Seimo nariu gali būti renkamas <...>“ įtvirtintas aiškus imperatyvas – Seimo nariu gali būti renkamas tik toks asmuo, kuris *iki rinkimų* atitinka visus Konstitucijoje nurodytus reikalavimus. Konstitucija nenumato, jog Seimo nariu galėtų būti renkamas toks asmuo, kuris iki rinkimų neatitinka nors vieno kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo. *Konstitucija nenumato, kad asmuo kurį nors reikalavimą, kurio asmuo neatitiko iki rinkimų, galėtų įvykdyti būdamas išrinktas Seimo nariu.* Reikalavimų, kurių asmuo neatitiko iki rinkimų, negalima įvykdyti nei laikotarpiu, kuris prasideda nuo tokio asmens išrinkimo Seimo nariu ir tęsiasi iki jo priesaikos Seime, nei kai toks išrinktas Seimo narys duoda Seimo nario priesaiką ir įgyja visus Tautos atstovo įgaliojimus. Konstitu-

cijos 63 straipsnio 6 punkte įtvirtintas Seimo nario įgaliojimų nutrūkimu pagrindas – „kai šiurkščiai pažeidžiamas rinkimų įstatymas“, skirtas užtikrinti ir tai, kad Seimo nariu nebūtų net ir toks asmuo, kuris, nors ir buvo išrinktas, davė Seimo nario priesaiką ir įgijo visus Tautos atstovo įgaliojimus, pagal Konstituciją negalėjo būti renkamas Seimo nariu.

Minėta, kad pagal Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 1 dalį Vyriausioji rinkimų komisija gali pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais, jeigu nustato, kad šio įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalies ar kiti šiurkštūs įstatymų pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje, arba dokumentų suklastojimas ar jų praradimas turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams, arba pagal balsų skaičiavimo protokolus ar kitus rinkimų dokumentus negalima nustatyti šių svarbiausių rinkimų rezultatų: 1) vienmandatėje rinkimų apygardoje – kandidato, kuriam tenka mandatas, arba kandidatų, dalyvaujančių pakartotiniame balsavime; 2) daugiamandatėje rinkimų apygardoje – kandidatų sąrašų, dalyvaujančių paskirstant mandatus, arba kandidatų sąrašui tenkančių mandatų skaičių galima nustatyti tik daugiau kaip vieno mandato tikslumu. Pabrėžtina, jog tai, kad rinkimų rezultatų rinkimų apygardoje pripažinimas negaliojančiais dėl šiurkštaus Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo yra *apriboti teritorijos ir laiko atžvilgiu*, reiškia, kad minėta aplinkybė – asmuo neatitinka kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo – pagal Seimo rinkimų įstatymą nelaikoma šiurkščiu Seimo rinkimų įstatymo ar kitų įstatymų pažeidimu, dėl kurio rinkimų rezultatai rinkimų apylinkėje arba apygardoje gali būti pripažinti negaliojančiais. Kita vertus, pagal Seimo rinkimų įstatymą pasibaigus balsavimui Vyriausioji rinkimų komisija apskritai neturi įgaliojimų pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais, jeigu paaiškėja, kad rinkimų apygardoje Seimo nariu buvo renkamas ir toks asmuo, kuris pagal Konstituciją negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo. Tai vertintina kaip teisinio reguliavimo spraga.

Panašių priekaištų galima pateikti Seimo rinkimų įstatyme bei Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytam teisiniam reguliavimui, pagal kurį Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta *pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius*. Toks tei-

sinis reguliavimas taip pat neleidžia konstatuoti, kad Seimo rinkimų įstatymas yra pažeistas šurkščiai, kai Seimo nariu yra išrinktas toks asmuo, kuris pagal Konstituciją negali būti renkamas Seimo nariu. Vyriausioji rinkimų komisija tokį asmenį kandidatų į Seimo narius įregistruoja – ir kartu šurkščiai pažeidžia rinkimų įstatymą – gerokai anksčiau (likus iki rinkimų ne mažiau kaip 31 diena (Seimo rinkimų įstatymo 39 str. 4 d.)). Tokie Vyriausiosios rinkimų komisijos veiksmai yra padaryti iki balsavimo, jų pagal Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 1 dalį Konstitucinio Teismo tyrimo ir vertinimo sritis neapima. Tai irgi galima vertinti kaip teisinio reguliavimo spragą.

Šiame kontekste reikėtų grįžti prie Seimo rinkimų įstatyme ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyto minėto trijų dienų termino, per kurį Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Šis terminas yra naikinamasis, jam pasibaigus Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas negali kreiptis į Konstitucinį Teismą. Praleidus šį terminą jis negali būti gražintas³⁸⁵. Galima pagrįstai abejoti, ar įstatymuose nustatytas trijų dienų terminas, per kurį Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, visais atvejais dera su Konstitucija. Šį terminą vertinant atitikties Konstitucijai požiūriu atsižvelgtina į tai, su kokia teisine situacija šis terminas yra susijęs. Toks teisinis reguliavimas, kai pasibaigus minėtam trijų dienų terminui negalima kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar Seimo rinkimų įstatymas nebuvo šurkščiai pažeistas *Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimais arba jos atsisakymu nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius*, gali būti vertinamas kaip *neprieštaraujantis Konstitucijai*. Vien dėl to, kad ginčai dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo tokiais veiksmais, kai suklastojami dokumentai, klaidingai suskaičiuojami už vieną ar kitą kandidatą atiduoti rinkėjų balsai, neteisingai nustatomi rinkimų rezultatai

³⁸⁵ Būtent tuo, kad buvo praleistas minėtas trijų dienų terminas Konstitucinis Teismas grindė savo 2008 m. lapkričio 8 d. ir lapkričio 10 d. sprendimus, kuriais atsisakė priimti nagrinėti Respublikos Prezidento paklausimus, ar per 2008 metų Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas // *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 130-4993; 4994.

ir pan., negali ilgai tęstis, nes ne vėliau kaip per 15 dienų po oficialaus Seimo rinkimų rezultatų paskelbimo Seimas turi susirinkti į pirmąjį posėdį, jame Seimo nariai turi duoti priesaiką ir įgyti visus Tautos atstovo įgaliojimus; nuo naujai išrinkto Seimo pirmojo posėdžio Seimas turi pradėti funkcionuoti kaip visavertė Tautos atstovybė. Jeigu iki to laiko ginčai dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo dar nebūtų pasibaigę, susidarytų teisinio netikrumo situacija, nes nebūtų aišku, kurie Seimo nariai gali prisiekti, o kurie – ne. Akivaizdu, kad visi ginčai dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo tokiais veiksmais, kai suklastojami dokumentai, klaidingai suskaičiuojami už vieną ar kitą kandidatą atiduoti rinkėjų balsai, neteisingai nustatomi rinkimų rezultatai ir pan., turi būti išspręsti iki tol, kol naujai išrinktas Seimas susirenka į savo pirmąjį posėdį. Tad kilus pagrįstoms abejonėms, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo šurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, minėto trijų dienų termino visiškai užtenka parengti paklausimą Konstituciniam Teismui ir paprašyti jo išvados.

Kitaip minėtas trijų dienų terminas vertintinas kitokios teisinės situacijos kontekste, būtent tokios, kai, jau paskelbus oficialius Seimo rinkimų rezultatus ar išrinktam Seimo nariui davus priesaiką ir įgijus visus Tautos atstovo įgaliojimus, paaiškėja, kad toks asmuo iki rinkimų neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo ir negalėjo būti renkamas Seimo nariu. Antai gali paaiškėti, kad toks Seimo narys buvo (yra) susijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei, kad jis nebuvo (nėra) baigęs atlikti teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės, kad jis neatitiko kurio nors kito Konstitucijoje nurodyto reikalavimo. Tokiais atvejais minėtas trijų dienų terminas gali būti vertinamas kaip prieštaraujantis Konstitucijai, nes jam pasibaigus nelieka galimybės kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo šurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, o be atitinkamos Konstitucinio Teismo išvados nutraukti įgaliojimus tokio Seimo nario, kuris negalėjo būti renkamas Seimo nariu, – nes neatitiko Konstitucijoje nustatytų reikalavimų, – neįmanoma. Minėta, kad Konstitucija netoleruoja tokios teisinės padėties, kai Seimo nariais yra asmenys, kurie negalėjo būti renkami Seimo nariais, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo.

Seimo rinkimų įstatyme bandyta įtvirtinti ir tokį teisinį reguliavimą, kad būtų galima nutraukti įgaliojimus tokių Seimo narių, kurie buvo išrinkti jiems *nuslėpus reikšmingas aplinkybes*. Antai pagal Seimo rinki-

mų įstatymo 98 straipsnio 1 dalį kiekvienas kandidatas į Seimo narius turi viešai paskelbti, jeigu ne pagal Lietuvos Respublikos užduotis yra sąmoningai bendradarbiavęs su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis. Tai jis nurodo kandidato į Seimo narius anketoje. Pagal šio įstatymo 98 straipsnio 2 dalį, jeigu kandidatas to nenurodė ir galioja teismo sprendimas, kuriuo nustatytas juridinę reikšmę turintis faktas (arba ši faktą įstatymų nustatyta tvarka yra patvirtinęs pats kandidatas), kad šis asmuo ne pagal Lietuvos Respublikos užduotis sąmoningai bendradarbiavo su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis, Vyriausioji rinkimų komisija jo neregistruoja, o jeigu buvo jį įregistravusi, nedelsdama panaikina jo registravimą kandidatu į Seimo narius. Jeigu kandidatas to nenurodė ir po Seimo rinkimų įstatymų nustatyta tvarka įrodoma, kad jis ne pagal Lietuvos Respublikos užduotis sąmoningai bendradarbiavo su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis, nuo įrodymo dienos šio Seimo nario įgaliojimai nutraukiami.

Pažymėtina, kad Seimo rinkimų įstatyme nenustatyta tvarka, kaip gali būti įrodoma, jog asmuo yra sąmoningai bendradarbiavęs su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis, taip pat nenustatyta, koks subjektas priima sprendimą, kad asmuo yra sąmoningai bendradarbiavęs su nurodytomis tarnybomis. Be to, Seimo rinkimų įstatymo 96 straipsnyje – jame, kaip minėta, yra nurodyti atvejai, kai Vyriausioji rinkimų komisija pripažįsta Seimo narių įgaliojimus nutrūkusiais – *nenurodyta, kad Seimo nario įgaliojimai pripažįstami nutrūkusiais, kai įrodoma, kad asmuo sąmoningai bendradarbiavo su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis specialiosiomis tarnybomis*. Taigi Seimo rinkimų įstatyme įtvirtintas teisinis reguliavimas šiuo požiūriu yra neišsamus, jis neužbaigtas, pagal jį nutraukti Seimo nario įgaliojimus dėl to, kad jis nuslėpė, jog sąmoningai bendradarbiavo su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis, beveik neįmanoma.

Dar viena reikšminga aplinkybė, kurią nuslėpus pagal Seimo rinkimų įstatymą galima nutraukti Seimo nario įgaliojimus, yra nurodyta Seimo rinkimų įstatymo 98 straipsnio 3 dalyje. Joje nustatyta, kad kiekvienas kandidatas į Seimo narius turi viešai paskelbti, jeigu jis po 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos teismo įsiteisėjusiu nuosprendžiu yra pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos arba įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu bet kada buvo pripažintas kaltu padaręs sunkų arba labai sunkų nusikaltimą. Tai jis nurodo kandidato į Seimo narius anketoje, nesvarbu, ar teistumas

pasibaigęs, ar panaikintas. Jeigu kandidatas to nenurodė ir yra po 1990 m. kovo 11 d. įsiteisėjęs Lietuvos Respublikos teismo nuosprendis, kuriuo asmuo pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos, arba yra įsiteisėjęs teismo nuosprendis, kad asmuo bet kada buvo pripažintas kaltu padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, Vyriausioji rinkimų komisija jo neregistruoja kandidatu į Seimo narius, o jei buvo įregistravusi, nedelsdama panaikina jo registravimą kandidatu į Seimo narius. Jei kandidatas to nenurodė ir po Seimo rinkimų nustatoma, kad po 1990 m. kovo 11 d. yra įsiteisėjęs Lietuvos Respublikos teismo nuosprendis, kuriuo asmuo pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos, arba yra įsiteisėjęs teismo nuosprendis, kad asmuo bet kada buvo pripažintas kaltu padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, Vyriausioji rinkimų komisija per 15 dienų teismo nuosprendžio ir kandidato į Seimo narius anketos nuorašus perduoda Lietuvos Respublikos Seimui, kad Seimas priimtų sprendimą dėl *apkaltos proceso pradžios*.

Galima teigti, kad šis teisinis reguliavimas taip pat nėra pakankamas, kad minėtų pagrindų būtų galima panaikinti Seimo nario įgaliojimus. Pirmiausia dėl to, kad neregamentuota, kas ir kokia tvarka gali nustatyti, kad asmuo po 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos teismo įsiteisėjusiu nuosprendžiu yra pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos arba įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu bet kada buvo pripažintas kaltu padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Kita vertus, neišku, iš kokio subjekto Vyriausioji rinkimų komisija gali (turi) gauti minėtų teismo įsiteisėjusių nuosprendžių nuorašus, kad juos galėtų perduoti Seimui, o Seimas, kaip rašoma įstatyme, galėtų priimti sprendimą dėl apkaltos proceso pradžios. Bet didžiausias aptariamo teisinio reguliavimo trūkumas yra tas, kad jame Seimo nario įgaliojimų nutrūkimas nurodytu pagrindu yra susietas su apkaltos procesu. Galima teigti, kad toks teisinis reguliavimas nedera su apkaltos konstitucine samprata. Pagal Konstitucijos 74 straipsnį *apkalta* dėl to, kad asmuo, kuris buvo išrinktas Seimo nariu, iki rinkimų nenurodė, jog po 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos teismo įsiteisėjusiu nuosprendžiu yra pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos arba įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu bet kada buvo pripažintas kaltu padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, yra *negalima*. Pagal Konstitucijos 74 straipsnį apkaltos proceso tvarka Seimo nario mandatą galima panaikinti tik už šurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas. Konstitucijos 74 straips-

nio nuostata, kad apkaltos procesas Seimo nario atžvilgiu galimas už šurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, suponuoja, kad šias veikas *turi padaryti atitinkamą teisinį statusą turintis subjektas – Seimo narys*. Apie kokį Seimo narį rašoma Konstitucijos 74 straipsnyje, kai apkaltos pagrindas yra šurkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas: ar apie išrinktą, bet dar neprisiekusį ir visų Tautos atstovo teisių (įgaliojimų) neįgijusį Seimo narį, ar apie tokį Seimo narį, kuris yra davęs Seimo nario priesaiką ir įgijęs visas Tautos atstovo teises (įgaliojimus)? O gal Konstitucijos 74 straipsnyje vartojamas Seimo nario terminas apima ir vieną, ir kitą subjektą? Remiantis Konstitucija išrinktas Seimo narys visas Tautos atstovo teises (įgaliojimus) įgyja tik po to, kai prisiekia, ir tik davusiam priesaiką Seimo nariui atsiranda konstitucinė pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja duota priesaika ir jokiomis aplinkybėmis jos nesulaužyti; manytina, kad Konstitucijos 74 straipsnyje vartojama „Seimo nario“ sąvoka – kai apkaltos pagrindas yra šurkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas – susijusi tik su tokiu Seimo nariu, kuris yra davęs Seimo nario priesaiką ir įgijęs visas Tautos atstovo teises (įgaliojimus)³⁸⁶. Todėl išrinktiems, bet dar neprisiekusiems ir visų Tautos atstovo teisių (įgaliojimų) neįgijusiems Seimo nariams Konstitucijos 74 straipsnis neturėtų būti taikomas, kai apkaltos pagrindas yra šurkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas³⁸⁷. Pagal Konstituciją

³⁸⁶ Konstitucijos 74 straipsnyje tiesiogiai nenurodyta, ar šio straipsnio nuostata „Seimo nario mandatas gali būti panaikintas <...> paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ reiškia, kad apkalta galima tik už tokį nusikaltimą, kurį padarė Seimo narys, t. y. asmuo, kuris buvo išrinktas Seimo nariu ir davė Seimo nario priesaiką, ar apkalta galima ir už tokį nusikaltimą, kurį asmuo padarė iki jo išrinkimo Seimo nariu. *Plačiau apie tai žr. knygos skyrių „Seimo narys – konstitucinės atsakomybės subjektas“ (376–383 psl.).*

³⁸⁷ Vien dėl to, kad išrinkti, bet dar neprisiekę Seimo nariai negali sulaužyti priesaikos – jie, kaip minėta, dar nėra prisiekę. Sutikus su požiūriu, kad pagal Konstitucijos 74 straipsnį apkalta galima ir už tokį Konstitucijos pažeidimą, kurį padarė išrinktas, bet dar neprisiekęs Seimo narys, tektų konstatuoti ir tai, kad toks Seimo narys kartu pažeidė priesaiką, nes, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas, o priesaikos sulaužymas kartu yra ir Konstitucijos pažeidimas. Toks Konstitucijos 74 straipsnio aiškinimas būtų nelogiškas. Iš minėtos Konstitucinio Teismo pateiktos Konstitucijos 74 straipsnio nuostatų oficialios sampratos kyla, *inter alia*, tai, kad Konstitucijos 74 straipsnyje vartojamas Seimo nario terminas susijęs tik su tokiu Seimo nariu, kuris yra davęs Seimo nario priesaiką ir įgijęs visas Tautos atstovo teises (įgaliojimus), o vėliau šurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką.

apkalta taip pat negalima ir už tai, kad Seimo nario priesaiką davė toks išrinktas Seimo narys, kuris nuslėpė, jog jis ne pagal Lietuvos Respublikos užduotis yra sąmoningai bendradarbiavęs su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis. Pagal Konstituciją apkalta taip pat negalima ir už tai, kad Seimo nario priesaiką davė toks išrinktas Seimo narys, kuris negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo. Tai negali būti prilyginama priesaikos sulaužymui, nes pagal Konstituciją priesaika laikoma sulaužyta tik tuomet, kai Seimo narys nesilaiko duotos priesaikos, ją pažeidžia. Manytina, jog tai, kad priesaiką duoda negalintis pagal Konstituciją jos duoti asmuo, nes jis negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nėra tapatu duotos priesaikos sulaužymui. Antai, toks asmuo, davęs Seimo nario priesaiką, gali ją labai sąžiningai vykdyti, jos laikytis ir jos nesulaužyti. Apibendrinant galima teigti, kad Seimo rinkimų įstatymo 98 straipsnio 3 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas, kuris, kaip minėta, skirtas apkaltos proceso tvarka nutraukti įgaliojimus tokių Seimo narių, kurie buvo išrinkti jiems nuslėpus šioje straipsnio dalyje nurodytas reikšmingas aplinkybes, yra *taisytinas*.

Pasakytina, kad abu atvejai, nurodyti Seimo rinkimų įstatymo 98 straipsnyje, t. y. nuslėpimas, kad asmuo bendradarbiavo su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis, kad asmuo teismo nuosprendžiu buvo pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą, gali būti vertinami kaip *šiurkštus Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas*, nes minėtas aplinkybes, jeigu jos yra, kandidatas į Seimo narius pagal įstatymą privalo nurodyti Seimo nario anketoje. Vadinasi, Seimo rinkimų įstatymas minėtas aplinkybes – rinkėjų informavimą apie tai, kad asmuo bendradarbiavo su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis, kad asmuo teismo nuosprendžiu buvo pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą – laiko labai reikšmingomis. Nuslėpus šias aplinkybes rinkėjai yra klaidinami, nes jiems pateikta kandidato į Seimo narius biografija yra melaginga; neatmestina prielaida, kad rinkėjai, jeigu žinotų kandidato į Seimo narius nuslėptus faktus, nebalsuotų už tokį kandidatą, kad Seimo nariu būtų išrinktas kitas asmuo. Tobulinant Seimo rinkimų įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą, galima pasiūlyti šio įstatymo 98 straipsnyje nurodytų aplinkybių nuslėpimą laikyti *šiurkščiu Seimo rinkimų įstatymo pažeidimu*. Šioms aplinkybėms paaiškėjus (jas nustačius įstatymo numatyta tvarka), jas nuslėpęs asmuo, kuris buvo išrinktas Seimo nariu, bet dar neprisiekė, turėtų netekti Seimo na-

rio mandato, o jeigu toks išrinktas Seimo narys jau yra davęs Seimo nario priesaiką – jo, kaip Seimo nario, įgaliojimai turėtų būti nutraukti. Tokiais atvejais turėtų būti kreipiamasi į Konstitucinį Teismą, kad jis pateiktų išvadą, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo šurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Tokiais atvejais minėtas *trijų dienų terminas*, per kurį Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas rinkimų įstatymas, *įstatyme neturėtų būti nustatytas*, nes, kandidatas į Seimo narius, paaiškėjęs, kad nuslėpė Seimo rinkimų įstatyme nurodytas minėtas reikšmingas aplinkybes, turėtų netekti Seimo nario mandato arba jo, kaip Seimo nario, įgaliojimai turėtų būti nutraukti, nesvarbu, kada šios aplinkybės buvo nustatytos. Manytina, kad Seimo rinkimų įstatyme tokiomis atvejais apskritai neturėtų būti nustatytas koks nors terminas, per kurį Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas rinkimų įstatymas.

Apibendrinant šiuo metu galiojančiuose įstatymuose nustatytą teisinį reguliavimą, susijusį su Seimo rinkimų įstatymo šurkščiu pažeidimu, galima teigti, kad egzistuoja tam tikra iki šiol teisiškai nereglamentuota santykių sritis. Antai, stokojama teisinio reguliavimo, kuris nustatytų išrinkto, bet dar nepriesiekusio Seimo nario mandato netekimą nustačius, jog išrinktas Seimo narys negalėjo būti įregistruotas kandidatu į Seimo narius ir negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo. Pasigendama ir tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį išrinktas Seimo narys *netektų Seimo nario mandato* dėl to, kad laikotarpiu nuo jo išrinkimo iki Seimo nario priesaikos davimo *atsirado* (ne paaiškėjo iki tol buvusios, o atsirado) Konstitucijoje nurodytos aplinkybės, dėl kurių toks asmuo negalėjo būti renkamas Seimo nariu (pvz., asmuo įgijo kitos valstybės pilietybę; jam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė už nusikaltimą ir asmuo jos dar nėra atlikęs; asmuo pripažintas neveiksnium ir kt.). Galiausiai stokojama teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų galima *nutraukti priesaiką davusio Seimo nario įgaliojimus*, jeigu, Seimo nariui prisiekus, nustatoma, kad yra aplinkybių, dėl kurių toks asmuo apskritai negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes jis neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo. Kiekviena iš šių situacijų yra skirtinga, galbūt galimos ir kitos panašios situacijos.

Kiekvienos iš jų turėtų būti numatytas atitinkamas teisinis reguliavimas. Tobulinant įstatymuose nustatytą teisinį reguliavimą taip pat labai svarbu suteikti papildomus įgaliojimus Vyriausiajai rinkimų komisijai, Konstituciniam Teismui ir Seimui, kad būtų galima užtikrinti, jog Seimo nario priesaiką duos ir visus Seimo nario, kaip Tautos atstovo, įgaliojimus įgis tik tokie išrinkti Seimo nariai, kurie, prieš juos renkant, atitiko visus Konstitucijoje nurodytus reikalavimus. Papildomi įgaliojimai Seimui ir Konstituciniam Teismui reikalingi ir dėl to, kad nustačius, jog Seimo nario priesaiką yra davęs asmuo, kuris pagal Konstituciją negali būti renkamas Seimo nariu, būtų galima *bet kada* nutraukti tokio Seimo nario įgaliojimus. Minėto teisinio reguliavimo stoka yra tokia didelė, kad jo nebuvimą galima vertinti kaip teisinio reguliavimo vakuumą, kurį draudžia Konstitucija.

Ar tai, kad iki šiol stokojama įstatymo nustatyto teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų galima nutraukti priesaiką davusio Seimo nario įgaliojimus, – jeigu tokiam asmeniui prisiekus Seime nustatoma, kad yra aplinkybių, dėl kurių toks asmuo apskritai negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes jis neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, arba nustatoma, kad asmuo iki rinkimų nuslėpė reikšmingas aplinkybes, kurias jis pagal Seimo rinkimų įstatymą turėjo nurodyti, – gali būti vertinama kaip „neįveikiama“ kliūtis nutraukti tokio Seimo nario įgaliojimus? Manytina, kad ne. Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas. Vadinasi, nesant atitinkamo įstatymo nustatyto teisinio reguliavimo, tiesiogiai galėtų ir turėtų būti taikomos Konstitucijos nuostatos, susijusios su Seimo nario įgaliojimu pasibaigimu, jeigu nustatoma, kad buvo šiurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Tokiu atveju Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas – nesvarbu, kada paaiškėjo nurodytos aplinkybės – turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad šis pateiktų išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus. Jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad per Seimo narių rinkimus buvo šiurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, Seimas turėtų priimti sprendimą dėl neteisėtai išrinktų Seimo narių įgaliojimų nutraukimo. Kartu tokie Seimo nariai netenka Seimo nario mandato.

VI.III. Konstitucinis deliktas – pagrindas panaikinti Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka

VI.III.1. Kelios įvadinės pastabos

Konstitucijoje numatyti įvairūs Seimo nario įgaliojimų pasibaigimo pagrindai. Vienas jų – Seimo nario mandato panaikinimas apkaltos proceso tvarka. Pagal Konstitucijos 74 straipsnį Seimo narys gali būti pašalintas iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą ar paaiškėjus, kad padarė nusikaltimą. Konstitucijoje nustatyta ir tai, kad Seimo nario mandatą gali panaikinti tik Seimas, kad tai daroma apkaltos proceso tvarka, kurią nustato Seimo statutas, ir kad Seimo nario mandatas panaikinamas, kai už tai balsuoja ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių.

Galimybė panaikinti Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka Lietuvos konstitucinėje sistemoje įtvirtinta pirmą kartą. Nė vienoje anksčiau galiojusioje Lietuvos Konstitucijoje toks Seimo nario konstitucinės atsakomybės būdas nebuvo numatytas. Tauta, 1992 m. spalio 25 d. referendumu priimtoje Konstitucijoje numatydama galimybę Seimui panaikinti Seimo nario mandatą, siekia, kad eidamas savo pareigas Seimo narys paklustų Tautos priimtai Konstitucijai, besąlygiškai vadovautųsi Konstitucija ir teise, Tautos ir Lietuvos valstybės interesais. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad apkaltos institutas yra Respublikos Prezidento ir kitų Konstitucijoje nurodytų valstybės pareigūnų veiklos viešos demokratinės kontrolės ir jų atsakomybės visuomenei būdas, apimantis, *inter alia*, galimybę pašalinti juos iš užimamų pareigų, jeigu jie nevykdo savo įsipareigojimo vadovautis tik Konstitucija ir teise, savo asmeninius ar grupinius interesus iškelia virš visuomenės interesų, savo veiksmais diskredituoja valstybės valdžią³⁸⁸. Tai viena iš valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos savisaugos priemonių, gynimosi nuo minėtų aukščiausių valstybės valdžios pareigūnų, nepaisančių Konstitucijos ir teisės, savo veiksmais diskredituojančių valstybės valdžią, būdas, kai jų įgaliojimai nutraukiami Seimo – Tautos atstovybės sprendimu. Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas pagrindų, kuriems esant gali būti panaikintas

³⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

Seimo nario mandatas, sąrašas yra išsamus (baigtinis), jis negali būti plečiamas ar siaurinamas įstatymais. Pagal Konstituciją Seimo nario mandatas gali būti panaikintas esant bent vienam joje numatytam pagrindui; Konstitucija nereikalauja, kad būtų visi Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti pagrindai ar atitinkamas pagrindų derinys.

Seimo nario *konstitucinė atsakomybė yra viena iš teisinės atsakomybės rūšių*, todėl jai būdingi bendrieji teisinės atsakomybės bruožai. Kita vertus, konstitucinė atsakomybė yra ypatinga teisinės atsakomybės rūšis, ji turi ypatumų, skiriančių ją nuo kitų teisinės atsakomybės rūšių. Šiuos ypatumus lemia konstitucinės teisės reguliuojamų santykių pobūdis, konstitucinės teisės reguliavimo metodai, specifinės sankcijos. Konstitucinė atsakomybė nuo kitos teisinės atsakomybės skiriasi tuo, kad ji: 1) taikoma ypatingiems subjektams – Respublikos Prezidentui; Seimo nariams, aukščiausių pakopų teismų teisėjams; 2) taikoma esant tik Konstitucijoje nustatytiems pagrindams; 3) taikoma pagal ypatingą procedūrą; 4) taikomos ypatingos sankcijos³⁸⁹.

Konstitucijos pažeidimas, kaip ir priesaikos sulaužymas ar nusikaltimo padarymas, yra teisės pažeidimas, todėl svarbu nustatyti, koks yra *konstitucinio delikto turinys*. Konstituciniu deliktu paprastai laikoma ypatingo subjekto (šiuo atveju – Seimo nario) veika (veikimas, neveikimas), kuri yra priešinga Konstitucijai ir už kurią taikoma ypatinga konstitucinė sankcija – Seimo nario mandato panaikinimas. Jeigu pabandytume išskirti konstitucinio delikto elementus pagal teisės teorijoje priimtus bendrus teisės pažeidimo elementus, galėtume teigti, kad konstitucinio delikto *objektas* yra Konstitucijoje įtvirtintos konstitucinės vertybės, kurias atspindi konstitucinės normos ir principai; delikto *objektyvinę pusę* sudarytų Konstitucijai priešinga (su Konstitucija nesuderinama) veika (veiki-

³⁸⁹ Teisinėje literatūroje yra ir kitų nuomonių dėl to, kokie specifiniai – rūšiniai požymiai yra būdingi konstitucinei atsakomybei. Antai V. Bacevičius rašo, kad „specifiniams požymiams dažniausiai priskiriama: a) konstitucinės teisės normoje įtvirtinta subjekto pareiga atsakyti už joje numatytą netinkamą elgesį, b) įgaliotos institucijos teisė taikyti poveikį“. Autorius taip pat nurodo, kad „tikslinga skirti šiuos konstitucinės teisinės atsakomybės požymius: 1) valstybės ar jai prilyginta prievarta; 2) įvykdytas konstitucinis deliktas; 3) nepageidaujamų poveikio priemonių (sankcijų) taikymas konstitucinio delikto subjektui; 4) ypatinga taikymo procedūra, kurią įgyvendina įgaliota institucija“. Žr., pvz.: Bacevičius V. Apkalto institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai // *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 9 (111), p. 95.

mas ar neveikimas); delikto *subjektu* yra Seimo narys; delikto *subjektyvinę pusę* sudarytų Seimo nario kaltė, kaip jo psichinis santykis su Konstitucijai priešinga (su Konstitucija nesuderinama) veika ir jos pasekmėmis.

Konstitucijoje nėra ir negali būti pateiktas konkrečių konstitucinių deliktų sąrašas. Konstitucijoje įtvirtintas bendro pobūdžio reikalavimas: Seimo narys privalo savo pareigas vykdyti taip, kad nepažeistų (šiurkščiai) Konstitucijos, nesulaužytų priesaikos, Seimo narys taip pat negali padaryti nusikaltimo. Galima teigti, jog Konstitucija nustato tam tikrą Seimo nario veiklos modelį, tam tikras veiklos taisykles ir standartus, kurių neleidžiama pažeisti. Seimo nario – Tautos atstovo ypatingas konstitucinis statusas, Konstitucijoje jam nustatytos garantijos suponuoja ir jo ypatingą atsakomybę valstybinei bendruomenei – pilietinei Tautai³⁹⁰. Jei-gu Seimo narys šiurkščiai pažeidžia Konstituciją, sulaužo priesaiką, taip pat paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas, Seimo nario mandatas gali būti panaikintas apkaltos proceso tvarka.

VI.III.2. Seimo narys – konstitucinės atsakomybės subjektas

Minėjome, kad pagal Konstituciją Seimo nario išrinkimas savaime nereiškia, kad išrinktas Seimo narys įgyja visas Tautos atstovo teises. Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai. Ši konstitucinė nuostata reiškia ir tai, kad kol išrinktas Seimo narys neprisiekia, jis neturi visų Tautos atstovo teisių – toks išrinktas Seimo narys dar nėra Tautos atstovas, jis dar neturi Seimo nario teisių ir dar negali jų vykdyti. Seimo nario priesaikos tekstas yra nustatytas įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ (5 str.). Šis įstatymas yra sudedamoji Konstitucijos dalis.

Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje vartojama formuluotė „visos Tautos atstovo *teisės*“ neturėtų būti priešinama Konstitucijos 63 straipsnio formuluotei „Seimo nario *įgaliojimai*“. Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalies nuostatoje „išrinktas Seimo narys visas Tautos atstovo *teisės* įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai“ vartojama sąvoka „Tautos atstovo *teisės*“ aiškintina plečiamai, kaip apimanti

³⁹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

ne tik Seimo nario, kaip Tautos atstovo, teises, bet ir jo pareigas bei visas Seimo nario parlamentinės veiklos garantijas.

Minėta ir tai, kad Seimo nario priesaika nėra vien formalus ar simbolinis aktas, ji nėra vien iškilmingas priesaikos žodžių ištarimas ir priesaikos akto pasirašymas. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime³⁹¹ konstatavo, kad Seimo nario priesaikos aktas yra konstituciškai teisiškai reikšmingas: duodamas priesaiką išrinktas Seimo narys viešai ir iškilmingai įsipareigoja veikti taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti; davusiam priesaiką atsiranda konstitucinė pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti. Priesaikos sulaužymas yra pagrindas panaikinti Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka.

Būtent nuo to momento, kai išrinktas Seimo narys prisiekia, jis įgyja *konstitucinį teisinį subjektiškumą* konstitucinės atsakomybės požiūriu. Konstitucijoje numatyta ypatinga Seimo nario atsakomybė – vienas iš svarbiausių elementų, liudijančių, jog Seimo nario konstitucinis teisinis statusas yra ypatingas. Taigi Seimo nario konstitucinė atsakomybė – jo mandato panaikinimas – gali būti taikoma nuo to momento, kai Seimo narys prisiekė. Seimo nariu išrinktas asmuo, kol nedavė Seimo nario priesaikos, negali būti traukiamas konstitucinėn atsakomybėn – jo mandatas negali būti panaikintas apkaltos proceso tvarka.

Konstitucinė nuostata „*Seimo nario* mandatas gali būti panaikintas“ – susiejus šią nuostatą su konstitucinėmis nuostatomis, numatančiomis, jog *Seimo nario mandatas gali būti panaikintas* už priesaikos sulaužymą, šurkštų Konstitucijos pažeidimą – reiškia, kad Seimo nario mandatas gali būti panaikintas tik už veiką, kurią jis padarė *įgijęs visus Tautos atstovo įgaliojimus*. Nurodyta konstitucinė nuostata *draudžia traukti Seimo narį konstitucinėn atsakomybėn už priesaikos sulaužymą, šurkštų Konstitucijos pažeidimą ir panaikinti Seimo nario mandatą už tokias veikas, kurias jis padarė prieš duodamas Seimo nario priesaiką*. Naujai kadencijai išrinktas Seimo narys gali būti traukiamas konstitucinėn atsakomybėn už priesaikos sulaužymą, šurkštų Konstitucijos pažeidimą, jeigu tokia veika padaryta šios (naujos) kadencijos metu.

Taigi Konstitucijos 74 straipsnio nuostata „Seimo narys, šurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką“ reiškia, kad veiksmus, kuriais

³⁹¹ Valstybės žinios, 2004, Nr. 85-3094.

šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika, Seimo narys turi būti padaręs jau būdamas prisiekęs. Akivaizdu, kad kol nurodyta priesaika neduota, jos sulaužyti neįmanoma; išrinktas, bet dar neprisiekęs Seimo narys nėra įsipareigojęs nepažeisti Konstitucijos, tad jis negali jos pažeisti.

Sunkiau atskleisti, ką reiškia konstitucinė nuostata „Seimo nario mandatas gali būti panaikintas paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“. Ši nuostata susideda iš dviejų formuluočių: pirmoji – „Seimo nario <...>“; antroji – „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“. Pirmoji apibūdina subjektą, kurio mandatas gali būti panaikintas. Remdamiesi anksčiau pateiktais argumentais galime teigti, kad pagal šią nuostatą gali būti panaikintas mandatas tokio asmens, kuris *buvo išrinktas Seimo nariu ir yra davęs Seimo nario priesaiką, įgijęs visas Tautos atstovo teises*. Antrosios formuluočių – „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ – turinys gali būti aiškinamas nevienodai. Aiškinimą nemažai lems tai, kokie aiškinimo metodai bus taikomi. Nurodytą formuluočių aiškinant vien lingvistiškai (pažodžiui), būtų galima teigti, kad ji reiškia, jog konstitucinei atsakomybei kilti užtenka nustatyti faktą, jog *padarytas nusikaltimas, ir visiškai nesvarbu, kada jis padarytas*. Vadinasi, Seimo nario mandatas gali būti panaikintas ir už tokį nusikaltimą, kurį asmuo padarė dar iki jį išrenkant Seimo nariu, ir už tokį nusikaltimą, kurį jis padarė jau būdamas išrinktas Seimo nariu (antruoju atveju galimos dvi situacijos: nusikaltimas galėjo būti padarytas laikotarpiu nuo asmens išrinkimo Seimo nariu iki jo priesaikos Seime arba po priesaikos Seime).

Formuluotė „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ gali būti aiškinama ir kitaip: kaip reiškianti, kad apkalta galima tik už tokį nusikaltimą, kurį asmuo padarė jau *būdamas Seimo nariu*. Kitaip tariant, už nusikaltimą, padarytą iki tol, kol asmuo buvo išrinktas Seimo nariu ir davė Seimo nario priesaiką, jis negali būti traukiamas konstitucinėn atsakomybėn, jo mandatas negali būti panaikintas apkaltos proceso tvarka.

Konstitucinėje jurisprudencijoje Konstitucijos 74 straipsnio nuostata „Seimo nario mandatas gali būti panaikintas paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ kol kas yra aiškinta tik tuo aspektu, kad nusikaltimas yra savarankiškas pagrindas pradėti apkaltos procesą ir kad už padarytą nusikaltimą Seimo narys gali netekti Seimo nario mandato. Nurodyta nuostata nėra tirta tuo aspektu, ar Seimo nario mandatas gali būti pa-

naikintas ir už tokį nusikaltimą, kurį asmuo padarė dar iki jį išrenkant Seimo nariu, ar laikotarpiu nuo jo išrinkimo iki priesaikos Seime. Kol Konstitucinis Teismas nėra aiškiai išsakęs savo nuomonės dėl nurodyto nagrinėjamos nuostatos aspekto, lieka nemažai erdvės diskusijoms ir skirtingam jos aiškinimui. Tačiau kai kurių svarbių dalykų, susijusių su formuluotės „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ samprata, konstitucinėje jurisprudencijoje yra. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime yra konstatavęs, kad „Seimui, sprendžiančiam, ar apkaltos proceso tvarka pašalinti asmenį iš užimamų pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą už nusikaltimo padarymą, pagal Konstituciją tenka atsakomybė išsiaiškinti, ar nusikaltimo padarymu kartu nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika“ (išskirta – aut.). Pagal Konstituciją tik Konstitucinis Teismas gali teikti išvadą, ar asmuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką. Minėta, kad sulaužyti priesaiką, pažeisti Konstituciją galima tik davus priesaiką, kai atsiranda pareiga jos nesulaužyti ir nepažeisti Konstitucijos. Vadinasi, Konstitucinio Teismo nutarimo teiginys, kad „Seimui tenka atsakomybė išsiaiškinti, ar nusikaltimo padarymu kartu nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika“, reiškia: *pirma*, Seimas *privalo kreiptis* į Konstitucinį Teismą su atitinkamu prašymu pateikti išvadą; *antra*, minėtas Konstitucinio Teismo teiginys yra susijęs *tik su tokiu nusikaltimu, kurį asmuo padarė būdamas Seimo nariu* (davęs Seimo nario priesaiką). Ar tai leidžia daryti išvadą, kad Konstitucinis Teismas kartu netiesiogiai konstatavo ir tai, jog už nusikaltimą, kurį asmuo padarė *iki jo išrinkimo Seimo nariu, apkalta negalima?* Kategoriškai tvirtinti, kad nurodytas Konstitucinio Teismo nutarimo teiginys reiškia būtent tai, negalėtume. Kol kas galima kalbėti tik apie tai, kad yra *prielaidos* minėtą Konstitucinio Teismo teiginį aiškinti, kad *už nusikaltimą, kurį asmuo padarė iki jį išrenkant Seimo nariu, apkalta negalima*. Be abejo, būtų sunku kategoriškai paneigti oponentų argumentus, kad Konstitucinis Teismas savo nutarime minėtą teiginį pavartojo tik dėl to, kad nagrinėjo (aptarė) tik vieną iš galimų situacijų, t. y. kai nusikaltimą padaro asmuo, kuris jau yra davęs Seimo nario priesaiką. Gal kitos galimos situacijos – kai nusikaltimas padarytas iki asmenį išrenkant Seimo nariu arba iki jo priesaikos Seime – Konstitucinis Teismas tiesiog nenagrinėjo. Kad ir ką sakytume, cituotas Konstitucinio Teismo nutarimo teiginys aiškiai neatsako į svarbiausią klausimą: ar Seimo nario mandatas

gali būti panaikintas ir už tokį nusikaltimą, kurį asmuo padarė dar iki jį išrenkant Seimo nariu ar iki jo priesaikos Seime.

Bandydami apibūdinti nuostatos „Seimo nario mandatas gali būti panaikintas paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ tikrąjį turinį, turėtume numatyti, *inter alia*, kokios teisinės situacijos gali susiklostyti išaiškinus šią nuostatą vienaip ar kitaip. Jeigu būtų konstatuota, kad ši nuostata *draudžia pradėti* apkaltos procesą už tokį nusikaltimą, kurį asmuo padarė dar iki jį išrenkant Seimo nariu, galėtų susidaryti, pavyzdžiui, ir tokia teisinė situacija: faktas, jog padarytas nusikaltimas, paaiškėjo tik tada, kai jį padaręs asmuo jau buvo išrinktas Seimo nariu ir davė Seimo nario priesaiką; pagal generalinio prokuroro prašymą Seimas davė sutikimą patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimą, padarytą iki jį išrenkant Seimo nariu; Seimo narys buvo teismo pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą ir teismo nuosprendžiu jam buvo paskirta laisvės atėmimo bausmė; *atlikdamas laisvės atėmimo bausmę jis išsaugotų Seimo nario mandatą, nes apkalta už nusikaltimą, kurį jis padarė iki jo išrinkimo Seimo nariu, kaip minėta, yra negalima*. Žinoma, galima daryti prielaidą, kad už padarytą nusikaltimą nuteistas Seimo narys pats atsisakys Seimo nario mandato. Bet neatmestina, kad jis nenorės atsisakyti Seimo nario mandato. Lietuvos parlamentarizmo praktikoje yra buvęs kuriozinis atvejis, kai Seimo narys, kuriam už padarytą nusikaltimą teismo nuosprendžiu buvo paskirta laisvės atėmimo bausmė, išsaugojo Seimo nario mandatą, nes Seimas nepritarė jo mandato panaikinimui apkaltos proceso tvarka (balsuojant dėl apkaltos pritrūko reikiamo Seimo narių balsų skaičiaus). Tiesa, tuomet apkaltos procesas buvo pradėtas už nusikaltimą, kurį asmuo padarė būdamas Seimo nariu. Taigi Konstitucija *preziumuoja* ir tokią teisinę padėtį, kai Seimo narys, kuriam už padarytą nusikaltimą teismo nuosprendžiu yra paskirta bausmė, taip pat ir laisvės atėmimo, gali likti Seimo nariu net ir tuo atveju, jeigu laisvės atėmimo įstaigoje atlieka bausmę. Bet ar Konstitucijoje nustatyta ir tai, kad Seimas net *negali pradėti* apkaltos proceso Seimo nariui, kuris padarė nusikaltimą dar iki jį išrenkant Seimo nariu? Ar toks Konstitucijos aiškinimas nesudaro prielaidų diskredituoti valdžios autoriteto tuo požiūriu, kad Seimo nariais gali būti, įstatymus gali priiminėti ir tokie asmenys, kurie yra nuteisti už padarytus nusikaltimus?!

Jeigu būtų konstatuota, kad nuostata „Seimo nario mandatas gali būti panaikintas paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ *leidžia pradėti*

apkaltos procesą už tokį nusikaltimą, kurį asmuo padarė dar iki jį išrenkant Seimo nariu, galėtų susidaryti, pavyzdžiui, ir tokia teisinė situacija: pagal Konstitucijos 74 straipsnį aplinkybė, kad padarytas nusikaltimas, gali konstatuoti pats Seimas (be teisėsaugos institucijų ir teismo); nors Seimas tai gali konstatuoti tik tada, kai nusikaltimas yra akivaizdus³⁹², politinės jėgos, turinčios Seime didelę daugumą, gali nuspręsti, kad asmuo, prieš išrenkant jį Seimo nariu, padarė nusikaltimą; pagal Konstitucijos 74 straipsnį „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ yra savarankiškas pagrindas pradėti apkaltos procesą, vadinasi, toks procesas gali būti pradėtas ir Seimo nario mandatas gali būti panaikintas ir už tokius asmens padarytus veiksmus, kuriuos jis padarė iki jį išrenkant Seimo nariu, ir kurie, Seimo nuomone, yra nusikaltimas³⁹³. Toks Konstitucijos 74 straipsnio nuostatos „Seimo nario mandatas gali būti panaikintas paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ aiškinimas gali sudaryti prielaidas traukti konstitucinę atsakomybę Seimo narius ne tik už tikrai padarytą nusikaltimą, bet ir dėl jų politinės veiklos, dėl politinių motyvų. Yra dar viena svarbi aplinkybė: Konstitucijos 74 straipsnio nuostatos taikytinos ne tik Seimo nariams, bet ir Respublikos Prezidentui, aukščiausių pakopų teismų teisėjams. Be to, tokiu atveju Konstitucinis Teismas negali teikti išvados, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų veiksmais nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, nes nusikaltimas padarytas dar iki asmenims duodant priesaiką. Taigi asmuo, kurio atžvilgiu pradėtas apkaltos procesas, lieka teisiškai neapsaugotas. Ar toks minėtos konstitucinės nuostatos aiškinimas nesudaro prielaidų panaudoti apkal-

³⁹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 56-1948.

³⁹³ Antai keli 2008–20012 m. Seimo kadencijos metu Seimo nariai labai aktyviai protestavo prieš tai, kad būtų leista surengti vadinamąjį „homoseksualų paradą“, o šio renginio metu pasipriešino policijos pareigūnams, neklausė jų nurodymų ir pan. Seimas nedavė sutikimo patraukti juos baudžiamojon atsakomybėn, nors nemažai Seimo narių buvo tos nuomonės, kad toks sutikimas turi būti duotas, nes Seimo narių veiksmuose yra nusikaltimo požymių. Jeigu policijai pasipriešinę Seimo nariai bus išrinkti į naują Seimą, o po naujų Seimo rinkimų susidarys kitokia valdančioji dauguma, ar minėtus policijai pasipriešinusius Seimo narius galima bus traukti konstitucinę atsakomybę, panaikinti jų Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka už tuos veiksmus (Seimo nuomone, nusikaltimą), kuriuos jie padarė būdami ankstesnio Seimo nariais?! Manytina, kad už nurodytus veiksmus naujai išrinkto Seimo nario mandatas negali būti panaikintas.

tos instituto politiniais tikslais ir pašalinti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenis (įskaitant Respublikos Prezidentą) iš pareigų, panaikinti Seimo nario mandatą kai tam nėra realaus konstitucinio pagrindo? Ar toks minėtos konstitucinės nuostatos aiškinimas nesudaro prielaidų pažeisti Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžių pusiausvyrą ir „atsvarų sistemą“, ar tokiu atveju Seimas neįgyja per didelių galių kitų valstybės valdžios institucijų, jų pareigūnų atžvilgiu? Pakankama Seimo dauguma, jeigu ji susidarytų, esant bet menkiausiam pagrindui, bet kada galėtų panaudoti apkaltos institutą neįtinkantiems sutramdyti.

Grįžkime prie jau cituoto Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimo teiginio, kad „Seimui, sprendžiančiam, ar apkaltos proceso tvarka pašalinti asmenį iš užimamų pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą už nusikaltimo padarymą, pagal Konstituciją tenka atsakomybė išsiaiškinti, *ar nusikaltimo padarymu kartu nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika*“. Šiame teiginyje suformuluotas imperatyvus nurodymas Seimui – jeigu apkalta taikoma už padarytą nusikaltimą, Seimas turi pareigą išsiaiškinti, *„ar nusikaltimo padarymu kartu nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika*“. Tai išsiaiškinti labai svarbu dėl to, kad jeigu Konstitucinis Teismas padarys išvadą, jog „nusikaltimo padarymu kartu *buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika*“ ir toks asmuo apkaltos proceso tvarka bus pašalintas iš pareigų, panaikintas jo Seimo nario mandatą, jis niekada ateityje negalės eiti pareigų, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu (Tai smulkiau aptarsime vėliau, kai nagrinėsime apkaltos teisinės pasekmes). Sutikus su minėtais oponentų argumentais, kad Konstitucinis Teismas savo nutarime minėtą teiginį pavartojo tik dėl to, kad nagrinėjo (aptarė) tik tokią padėtį, kai nusikaltimą padaro asmuo, kuris jau yra davęs Seimo nario priesaiką, o kitos galimos situacijos, t. y. kai nusikaltimas padarytas iki asmenį išrenkant Seimo nariu, Konstitucinis Teismas tiesiog nenagrinėjo, *turėtume sutikti ir su tuo, kad pagal Konstituciją apkaltos teisinės pasekmės, kai apkalta pritaikyta esant tam pačiam pagrindui – „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ – esą gali būti skirtingos*. Pamėginkime tai pagrįsti aiškiau. Minėti oponentų argumentai, *inter alia*, reiškia, kad jeigu nusikaltimą padaro Seimo nariu išrinktas (ir prisiekęs) asmuo ir jeigu toks asmuo apkaltos proceso tvarka pašalinamas iš pareigų, panaikinamas jo Seimo nario mandatą, o Konstitucinis Teismas

konstatuoja, kad nusikaltimu kartu buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, – toks asmuo niekada ateityje negalės eiti pareigų, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje numatytos priesaikos davi- mu; visiškai kitaip, oponentų nuomone, yra tuo atveju, jeigu asmuo pa- šalinamas iš pareigų, panaikinamas jo Seimo nario mandatas už tokį nu- sikaltimą, kurį jis padarė dar iki jį išrenkant Seimo nariu, iki paskiriant į Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas pareigas – *jam draudimo bet kada ateityje eiti atitinkamas pareigas negali būti, nes Konstitucinis Teismas tie- siog negali tirti, ar jų padarytu nusikaltimu kartu nebuvo šiurkščiai pa- žeista Konstitucija, sulaužyta priesaika*. Negali tirti vien dėl to, kad Seimo nario dar neduotos priesaikos sulaužyti neįmanoma; išrinktas, bet dar neprisiekęs Seimo narys nėra įsipareigojęs nepažeisti Konstitucijos, tad jis negali jos pažeisti.

Matome, kaip sunku atskleisti Konstitucijos 74 straipsnyje vartojama- mos formuluotės „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ turinį. Yra ir daugiau aspektų, susijusių su nurodytos formuluotės samprata. Jų neap- tarėme vien dėl to, kad tol, kol Konstitucinis Teismas nėra išaiškinęs, ar pagal Konstitucijos 74 straipsnį Seimo nario mandatas gali būti panaikin- tas ir už tokį nusikaltimą, kurį asmuo padarė iki jo išrinkimo Seimo na- riu, įmanoma galimybė labai nevienodai aiškinti formuluotę „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“.

VI.III.3. Šiurkštus Konstitucijos pažeidimas

Vienas iš Konstitucijoje numatytų pagrindų, kuriam esant gali būti panaikintas Seimo nario mandatas – *šiurkštus Konstitucijos pažeidimas*. Ši konstitucinė nuostata neatsiejamai susijusi su Konstitucijos 59 straips- nio 2 dalimi, kurioje numatyta Seimo nario priesaika, ir su įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 5 straipsniu, kuriame nustatytas Seimo nario priesaikos tekstas. Duodamas priesaiką, Seimo narys įsipareigoja, *inter alia*, būti ištikimas Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taigi priesaiką davusiam Seimo nariui atsiranda pareiga savo teises ir pareigas vykdyti taip, kad nebūtų pažeista Konstitucija.

Atsakymas į tai, kokia veika (veikimu, neveikimu) Seimo narys gali pažeisti Konstituciją, nemažai priklauso nuo to, kaip suprantama Kons- titucija: ar tik kaip *explicitiškai* įtvirtintų konstitucinių normų visuma, ar

kaip teisės aktas, susidedantis ne tik iš normų, bet ir konstitucinių principų, turintis ne tik raidę, bet ir dvasią, kurią išreiškia konstituciniai principai ir kuri yra juridizuojama Konstitucinio Teismo doktrinoje. Tai ne vien teorinis klausimas. Nuo Konstitucijos sampratos priklauso ir tai, ar Seimo nario konstitucinė atsakomybė gali kilti tik už Konstitucijos *normoje* įtvirtintos dispozicijos (taisyklės) pažeidimą, ar ji gali atsirasti ir tuomet, kai pažeidžiamas kuris nors *konstitucinis principas*. Mokslinėje teisės literatūroje šiuo klausimu nėra vieningos nuomonės: vieni autoriai teigia, kad konstitucinė atsakomybė atsiranda, kai konstitucinių teisinių santykių dalyvio (subjekto) veika „neatitinka elgesio modelio, įtvirtinto konstitucinėje teisės *normoje*“³⁹⁴, kiti autoriai nurodo, kad Konstitucinis Teismas tikrina ne tik teisės aktų, bet aukščiausių valstybės pareigūnų „*veiksmų atitiktį Konstitucijai, konstitucinėms normoms ir principams*“³⁹⁵. Autoriai, nurodantys, jog konstitucinė atsakomybė gali atsirasti tik už konstitucinėje *normoje* nustatytos elgesio taisyklės pažeidimą (nepaisymą), nepateikia argumentų, pagrindžiančių būtent tokių jų požiūrį. Vis dėlto iš karto tenka pasakyti, kad minėtam požiūriui negalime pritarti. Kita vertus, nemanytina, kad nurodyto požiūrio besilaikantys autoriai Konstituciją suvokia tik kaip konstitucinių normų visumą, kad jiems nepriimtina daug kartų Konstitucinio Teismo nutarimuose suformuluota ir konstitucinės teisės teorijoje visuotinai pripažįstama nuostata, jog Konstitucija susideda ne tik iš konstitucinių normų, bet ir konstitucinių principų. Galbūt požiūrį, jog konstitucinė atsakomybė galima tik už „veiką, kuri neatitinka elgesio modelio, įtvirtinto konstitucinėje teisės *normoje*“, lemia ir tai, kad konstitucinių principų turinys yra labai platus, kad jis toli gražu ne visada išreikštas aiškiai, kad jį neretai sunku apibrėžti? Gal todėl apsiribojama reikalavimu vykdyti (nepažeisti) tų taisyklių, kurios įtvirtintos konstitucinėje *normoje*, o iš konstitucinių principų kylantys reikalavimai paliekami nuošalyje, nes jie yra sunkiai apčiuopiami ir dėl to „nepasiduoda“ konstitucinei kontrolei? Kad ir kaip ten būtų, požiūris esą Konstitucija reikalauja iš Seimo nario nepažeisti tik Konstitucijos *normų*, mūsų nuomone, yra nepriimtinas. Ir ne tik dėl to, kad tai nesuderina-

³⁹⁴ Žr., pvz.: Bacevičius V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai // *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 9 (111), p. 96.

³⁹⁵ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 2 (80), p. 42.

ma su Konstitucijos, kaip sudėtingos teisinės tikrovės, susidedančios iš konstitucinių normų ir konstitucinių principų, samprata. Laikantis minėto požiūrio labai susiaurinama Seimo nario konstitucinės atsakomybės ribos, atsiranda galimybė išvengti konstitucinės atsakomybės, jeigu konstitucinė norma nepažeista, bet pažeistas konstitucinis principas. Tai nepadeda apsaugoti Konstitucijos, joje įtvirtintų vertybių. O juk būtent tai yra Seimo nario konstitucinės atsakomybės svarbiausias tikslas ir pagrindinė jos paskirtis.

Minėjome, kad Konstitucija – ne vien jos tekstas, ne vien joje įtvirtintos teisės normos. Konstitucija – tai ir joje įtvirtintos tokios giluminės, pamatinės vertybės, kurios gali neturėti konkrečios tekstinės išraiškos, kurios išplaukia (jas atspindi) iš konstitucinių normų ir konstitucinių principų, iš viso konstitucinio reguliavimo visumos³⁹⁶. Konstitucijos tekstas yra tik išėjties taškas atskleidžiant tikrąją konstitucinio reguliavimo prasmę ir turinį; tikrasis „svorio centras“ suprantant konstituciją kaip norminę tikrovę iš konstitucijos – pagrindinio akto – konstitucinės justicijos dėka perkeliama į konstitucinę jurisprudenciją³⁹⁷. Konstitucinio Teismo pateikta konstitucinių nuostatų samprata saisto visus teisėkūros subjektus – Seimą, Vyriausybę, taip pat ir Respublikos Prezidentą – taip pat ir teisę taikančius subjektus, nes jie, leisdami teisės aktus ir juos taikydami, negali nepaisyti Konstitucinio Teismo pateiktos konstitucinių nuostatų sampratos. Konstitucija susideda iš normų ir principų. Kalbėdami apie Konstitucijos raidę ir dvasią, kartu turime kalbėti ir apie Konstitucijoje įtvirtintą *explicitinį* ir *implicitinį* teisinį reguliavimą, kurį atspindi konstitucinės normos ir principai. Konstituciniai principai yra savarankiški, savitus požymius bei funkcijas turintys teisės sistemos elementai; konstituciniams principams pripažįstama tiesioginio reguliavimo savybė³⁹⁸. Nors konstitucinių principų turinys negali turėti kokio nors išsamaus (baigtinio) apibrėžtumo, jų turinys turi daugybę įvairių aspektų, tačiau konstituciniai principai visada turi aiškiai apibrėžtą savo pamatinę prasmę, jie visada atspindi pagrindines, vertybes, kuriomis grindžiama Konstitucija.

³⁹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.

³⁹⁷ Jarašiūnas E. *Jurisprudencinė Konstitucija // Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12 (90), p. 24.

³⁹⁸ Žr., pvz.: Jankauskas K. *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai: teisė (01 S)*, 2005, p. 54.

Taigi Konstitucijos 74 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad Seimo nariui draudžiama šurkščiai pažeisti Konstituciją, reiškia ne tik tai, kad Seimo narys negali pažeisti Konstitucijos normų. Šis draudimas, mūsų nuomone, reiškia ir tai, kad Seimo narys negali pažeisti ir konstitucinių principų, kad jis privalo paisyti Konstitucijoje įtvirtintų vertybių, kad Seimo narys turi paisyti tokios Konstitucijos nuostatų sampratos, kurią savo aktuose yra pateikęs Konstitucinis Teismas.

Seimo narys gali būti pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka ne už bet ką, o tik už *šurkštų* Konstitucijos pažeidimą. Ne kiekvienas Konstitucijos pažeidimas savaime yra šurkštus Konstitucijos pažeidimas. Nei Konstitucijoje, nei įstatymuose ar kituose teisės aktuose nėra *explicitiškai* įtvirtinta, koks Konstitucijos pažeidimas yra jos šurkštus pažeidimas. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucija šurkščiai pažeidžiama visais atvejais, kai Respublikos Prezidentas sulaužo priesaiką³⁹⁹, kad „Respublikos Prezidento veiksmais Konstitucija būtų šurkščiai pažeista ir tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas nesąžiningai eitų savo pareigas, veiktų vadovaudamasis ne Tautos ir valstybės interesais, o savo privačiais interesais, atskirų asmenų ar jų grupių interesais, veiktų turėdamas tokių tikslų ir interesų, kurie nesuderinami su Konstitucija ir įstatymais, su viešaisiais interesais, sąmoningai nevykdytų Respublikos Prezidentui Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų pareigų“⁴⁰⁰. Analogiškais veiksmais Konstituciją gali šurkščiai pažeisti ir Seimo narys. Pasakytina, kad iš anksto neįmanoma apibrėžti konkrečių veiksmų, kuriais Respublikos Prezidentas, Seimo narys, kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali šurkščiai pažeisti Konstituciją. Iš anksto taip pat neįmanoma nustatyti kokio nors išsamaus jų sąrašo. Todėl Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 31 d. išvadoje visiškai pagrįstai konstatavo, kad „sprendžiant, ar Respublikos Prezidento veiksmai šurkščiai pažeidė Konstituciją, kiekvienu atveju būtina įvertinti konkrečių Respublikos Prezidento veiksmų turinį ir jų atlikimo aplinkybes“⁴⁰¹. Tokia pati nuostata pakar-

³⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643; 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094; 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 56-1948.

⁴⁰⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600.

⁴⁰¹ Ten pat.

tota ir Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvadoje „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Lino Karaliaus, kuriam pradėta apkaltos byla, ir Lietuvos Respublikos Seimo nario Aleksandro Sacharuko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“⁴⁰².

VI.III.4. Priesaikos sulaužymas

Kitas pagrindas panaikinti Seimo nario mandatą – *priesaikos sulaužymas*. Minėta, kad Seimo nario priesaika nėra vien formalus ar simboliškas aktas, ji nėra vien iškilmingas priesaikos žodžių ištarimas ir priesaikos akto pasirašymas – Seimo nario priesaikos aktas yra konstituciškai teisiškai reikšmingas, nes duodamas priesaiką išrinktasis Seimo narys viešai ir iškilmingai įsipareigoja veikti taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti. Būtent priesaiką davusiam Seimo nariui atsiranda konstitucinė pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti.

Įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ nustatytas toks Seimo nario priesaikos tekstas: „Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu būti ištikimas Lietuvos Respublikai; prisiekiu gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, saugoti jos žemių vientisumą; prisiekiu visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, sąžiningai tarnauti Tėvynei, demokratijai, Lietuvos žmonių gerovei. Tepadede man Dievas!“ (Prisiekti leidžiama ir be paskutinio sakinio).

Nors Konstitucijoje numatyta Seimo nario priesaika yra labai lako niška, jos turinys yra labai talpus, joje atsispindi svarbiausios konstitucinės vertybės, su kuriomis siejama Seimo nario – Tautos atstovo, pareigybė. Prisimindami, kaip Konstitucinis Teismas yra susiejęs Respublikos Prezidento priesaikoje nurodytas vertybes⁴⁰³, galime teigti, kad ir Seimo nario priesaikoje nurodytos konstitucinės vertybės yra neatsiejamos viena nuo kitos, šių vertybių turinys yra labai talpus, apimantis daug kitų, ne mažiau reikšmingų, konstitucinių įpareigojimų ir draudimų. *Seimo nario priesaika įpareigoja*: Seimo narys, įgyvendindamas jam Konstitucijoje, įstatymuose,

⁴⁰² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada // *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 128-6545.

⁴⁰³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

Seimo statute nustatytus įgaliojimus, turi vadovautis tik Konstitucija ir įstatymais, negali jų pažeisti; jis turi veikti vadovaudamasis tik Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, Seimo narys negali veikti turėdamas tokių tikslų ir interesų, kurie nesuderinami su Konstitucija ir įstatymais, su Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, su viešaisiais interesais; Seimo narys negali asmeninių ar grupinių interesų iškelti aukščiau visuomenės ir valstybės interesų, negali veikti taip, kad būtų diskredituota valstybės valdžia.

Konstitucinis reikalavimas, kad Seimo narys savo veikloje turi vadovautis Konstitucija, reiškia, kad Seimo narys negali veikti kitaip, negu reikalauja Konstitucija, negali veikti taip, kad būtų pažeista Konstitucija, kad Seimo nario veikla negali būti priešinga Konstitucijai. Seimo narys turi paisyti ne tik Konstitucijos normų, bet ir konstitucinių principų; Seimo narys negali veikti taip, kad būtų nepaisoma Konstitucijoje įtvirtintų vertybių.

Konstitucija reikalauja, kad Seimo narys savo veikloje vadovautųsi valstybės interesais ir savo sąžine. Koks yra šių reikalavimų turinys, kitaip tariant, kas yra „valstybės interesai“ ir kas yra „sąžinė“, kuriais turi vadovautis Seimo narys?

Teisine forma, teisinėmis kategorijomis sunku, o gal net neįmanoma apibūdinti, kas yra „valstybės interesai“. Tačiau tai nereiškia, kad apskritai nėra kriterijų, kuriais remiantis būtų galima spręsti, ar Seimo narys vadovaujasi (vadovavosi) valstybės interesais, ar ne. Kriterijai gali būti įvairūs: vienas iš jų – ar Seimo narys veikė Tautos, visos visuomenės interesais, ar tik atskirų asmenų ar jų grupių interesais, ar Seimo narys vadovavosi viešaisiais interesais, ar siekė asmeninių tikslų. Akivaizdu, kad jeigu Seimo narys Seimo nario mandatą naudojo siekdamas asmeninių interesų, veikė atskirų asmenų ar jų grupių interesais – tokiais atvejais net nereikėtų kalbėti apie tai, kad buvo veikama vadovaujantis valstybės interesais. Ne valstybės interesais būtų veikama ir tuomet, jeigu Seimo narys nepaisytų Konstitucijos ir įstatymų, veiktų taip, kad būtų diskredituojamas valstybės ir valstybės valdžios autoritetas, pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės. Ir atvirkščiai: Seimo nario veikla, kuria siekiama apsaugoti ir įgyvendinti Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, vertintina kaip veikla, kurią lėmė valstybės interesai. Būtent orientavimasis į Konstituciją, joje įtvirtintas vertybes – yra vienas iš svarbiausių kriterijų sprendžiant, ar Seimo narys vadovavosi valstybės interesais. Taigi Konstitucijoje nurodyti valstybės interesai, kuriais turi vadovautis Seimo narys. Tai visais atvejais

interesai, nukreipti į pačią Konstituciją, į joje įtvirtintų vertybių apsaugą ir gynimą.

Dar sunkiau apibrėžti sąžinės sąvoką. Sąžinė – tai, visų pirma, moralės, etikos, kultūros, filosofijos kategorija. Nei Konstitucijoje, nei įstatymuose ar kituose teisės aktuose „sąžinės“ kaip teisės kategorijos samprata nėra pateikiama ir dėl savo ypatingo turinio, ir daugiaaspektiškumo galbūt net negali būti pateikta. Teisės literatūroje nurodoma, kad „Konstituciškai Seimo nario sąžinė suvoktina išimtinai parlamentaro teisinio savarankiškumo, teisės balsuoti ar kalbėti savo nuožiūra požiūriu“⁴⁰⁴. Pabrėžiant veikimo „savo nuožiūra“ svarbą, kartu atsižvelgtina ir į tai, kad konstitucinė nuostata, jog Seimo narys savo veikloje vadovaujasi savo sąžine, įtvirtinta tame pačiame sakinyje, kuriame išdėstyti ir kiti imperatyvai kuriais turi vadovautis Seimo narys, t. y. Seimo narys vadovaujasi Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir negali būti varžomas jokių mandatų. Nurodyti imperatyvai sudaro vieną visumą, jie yra neatskiriama, todėl Seimo narys visais atvejais turi vadovautis ne kuriuo nors vienu atskiru reikalavimu, o visais nurodytais reikalavimais kaip vientisa visuma. Sąžinė, kaip vienas iš imperatyvų, kuriuo turi vadovautis Seimo narys, negali būti išskirta iš Konstitucijoje įtvirtintų reikalavimų visumos ir negali būti vertinama kaip visiškai savarankiškas atskiras elementas, leidžiantis Seimo nariui laisvai veikti vien savo nuožiūra. Konstitucijoje įtvirtinta į Konstituciją ir valstybės interesus orientuota Seimo nario sąžinės samprata; Konstitucijoje įtvirtinta Seimo nario sąžinės samprata negali būti suprantama ir aiškinama tik kaip leidimas Seimo nariui veikti vien savo nuožiūra, veikti vadovaujantis vien savo sąžine ir ignoruoti Konstituciją, nepaisyti Konstitucijoje nustatytų reikalavimų ir imperatyvų, t. y. veikti nesivadovaujant Konstitucija ir valstybės interesais, veikti būnant susiaustam kokių nors mandatų, veikti ne Tautos ir Lietuvos valstybės, o savo asmeniniais ar grupiniais interesais, naudotis savo statusu savo ar sau artimų asmenų arba kitų asmenų privačiai naudai gauti. Konstitucija suponuoja tokią Seimo nario nuožiūros ir tokią Seimo nario sąžinės sampratą, kurioje tarp Seimo narių nuožiūros bei Seimo narių sąžinės ir Konstitucijos reikalavimų, Konstitucijos saugomų ir ginamų vertybių neturi būti atotrūkio⁴⁰⁵.

⁴⁰⁴ Šileikis E. *Seimo nario teisinė padėtis*. Vilnius, 1996, p. 57.

⁴⁰⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

Minėta, kad teisinėmis priemonėmis neįmanoma tiksliai apibrėžti, kas yra valstybės interesai; teisinėmis priemonėmis neįmanoma apibūdinti ir to, koks yra sąžinės, kaip teisinės kategorijos, turinys. Vadinas, Seimo narys negali būti traukiamas atsakomybėn vien už tai, kad jis esą veikė vadovaudamasis ne valstybės interesais, ne savo sąžine. Pirma, todėl, kad neaišku, kas ir kaip galėtų konstatuoti, jog Seimo narys veikė vadovaudamasis ne valstybės interesais, ne savo sąžine. Antra, nėra ir negali būti vienos valstybės interesų ar vienos Seimo nario sąžinės sampratos – tai gana subjektyvūs dalykai. Galima teigti, kad Seime visada yra tiek valstybės interesų ir sąžinės sampratų, kiek yra Seimo narių. Tačiau kad ir kokios abstrakčios ir teisiškai sunkiai apibrėžiamos būtų valstybės interesų ir sąžinės kategorijos, tai jokių būdu nereiškia, jog nėra kriterijų, pagal kuriuos būtų galima vertinti, ar Seimo narys savo veikloje vadovosi valstybės interesais ir savo sąžine; tai jokių būdu nereiškia ir to, jog Seimo narys yra laisvas veikti vien savo nuožiūra ir nepaisydamas Konstitucijos, Tautos ir valstybės interesų. Pavyzdžiui, tai, kad nesivadovaujama valstybės interesais, gali parodyti atitinkami Seimo nario veiksmai, kuriais jis šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką. Atitinkamas padarytas nusikaltimas taip pat gali rodyti, kad Seimo narys savo veikloje nesivadovavo valstybės interesais.

Konstitucijoje vartojamos sąvokos neretai turi joms būdingą savarankišką konstitucinį turinį, jos negali būti aiškinamos vien taip, kaip šios sąvokos yra apibrėžtos įstatymuose ar kituose teisės aktuose. Antai Konstitucijos 60 straipsnyje vartojama sąvoka „Seimo nario darbas“ negali būti aiškinama vien taip, kaip ji apibūdinama Darbo kodekse, Valstybės tarnybos įstatyme ar kituose darbo santykius reguliuojančiuose teisės aktuose. Šios konstitucinės sąvokos turinys yra daug platesnis. Tai pasakytina ir apie Konstitucijos 60 straipsnyje vartojamą sąvoką „Seimo nario atlyginimas“ ji taip pat negali būti aiškinama kaip apimanti tik pinigines išmokas, numatomas darbo, tarnybos ar kitokiose sutartyse. Ši sąvoka taip pat turi jai būdingą konstitucinį turinį – daug platesnį nei numatytas įstatymuose ir kituose teisės aktuose: Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalyje vartojama „atlyginimo“ sąvoka apima ne tik įvairių rūšių pinigines išmokas, bet ir „kitokios materialinės naudos suteikimą Seimo nariui“⁴⁰⁶. Pakartosime,

⁴⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894.

kad Seimo nario sąžinė negali būti suprantama kaip leidimas nepaisyti tų reikalavimų, kurie nustatyti Konstitucijoje *expressis verbis* arba kyla iš Seimo nario mandato konstitucinės sampratos.

Iš Konstitucijos 59 straipsnio 1 dalies nuostatos „Seimo narių įgaliojimų laikas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kurią naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį“ ir iš nuostatos „nuo šio posėdžio pradžios baigiasi anksčiau išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas“, taip pat iš Seimo konstitucinio statuso kyla, kad Seimo nariai turi prisiekti būtent tą dieną, kai naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį. Išrinktas, bet dar neprisiekęs Seimo narys negali pradėti eiti savo pareigų. Pagal Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalį „Seimo narys, įstatymo nustatyta tvarka neprisiekęs arba prisiekęs lygtinai, netenka Seimo nario mandato“. Nors šiame Konstitucijos straipsnyje nurodomos tik dvi aplinkybės, kai Seimo narys netenka Seimo nario mandato, – Seimo narys *neprisiekia* ar *prisiekia lygtinai* – manytina, kad tokios pačios pasekmės turėtų kilti ir tada, kai Seimo narys pakeičia priesaikos tekstą, atsisako pasirašyti Seimo nario priesaikos tekstą. Tai reiškia, kad ir tokiais atvejais Seimo narys negali įgyti visų Tautos atstovo teisių, taigi negali pradėti eiti savo pareigų. Jeigu asmuo, išrinktas Seimo nariu, neprisiekė taip, kaip to reikalauja Konstitucija, Seimas turi priimti nutarimą dėl Seimo nario mandato netekimo.

Konstitucijos 74 straipsnio formuluotės „šturkštus Konstitucijos pažeidimas“, „priesaikos sulaužymas“, kaip ir įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 5 straipsnyje numatytos Seimo nario priesaikos formuluotės „ištikimas Lietuvai“, „gerbti ir vykdyti Konstituciją ir įstatymus“, „sąžiningai tarnauti Tėvynei, demokratijai, Lietuvos žmonių gerovei“, „visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę“, yra gana abstrakčios, tad vertinant, ar Seimo nario veiksmais nėra šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, pirmiausia būtina atitinkamų konstitucinių nuostatų turinį ir tik tada vertinti Seimo nario veiksmus. Ir viena, ir kita padaryti ne visada lengva, ypač vertinant Seimo nario veiksmus. Tai, kas vieniems gali atrodyti kaip visiškai nesuderinama su Konstitucija ir su Seimo nario priesaika, kitiems – tik kaip nedidelis nukrypimas nuo Konstitucijos reikalavimų, negalintis sukelti Seimo nario konstitucinės atsakomybės. Antai, koks yra konstitucinio reikalavimo būti „ištikimu Lietuvai“ turinys, kokiais kriterijais remiantis būtų galima konstatuoti, kad

Seimo narys veikia taip, jog nėra ištikimas Lietuvos Respublikai? Kaip Konstitucijoje Seimo nariui numatyta *teisę vadovautis savo sąžine*, t. y. balsuoti savo nuožiūra, atskirti nuo to, kai Seimo narys veikia taip, jog „nėra ištikimas Lietuvos Respublikai“ – toks veikimas pagal Konstituciją yra draudžiamas? Jeigu kiltų klausimas, ar Seimo nario veiksmai yra tokie, kad būtų galima teigti, jog Seimo narys veikia „ne Lietuvos žmonių gerovei“, tikriausiai taip pat būtų sunku tikėtis vienodo Seimo nario veikslių vertinimo, nes „tautos gerovės“ sampratų gali būti tiek, kiek yra žmonių, pateikiančių apie tai savo nuomonę. Tą patį būtų galima pasakyti ir apie Seimo nario veikslių vertinimą, jeigu kiltų abejonė, ar Seimo narys veikia taip, kad būtų „stiprinama demokratija“, kaip to reikalauja Seimo nario konstitucinė priesaika, nes pačios konstitucinės nuostatos „demokratija“ turinys gali būti aiškinamas labai skirtingai. Panašių pavyzdžių, kai yra pagrindas nevienodai aiškinti atitinkamų konstitucinių nuostatų turinį, taigi nevienodai aiškinti ir tai, ar atitinkamais veiksmais Seimo narys šurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, galima pateikti ir daugiau. Tačiau tai, kad imperatyvai, kuriais turi vadovautis Seimo narys, Konstitucijoje įtvirtinti ganėtinai abstrakčiai, nereiškia, kad jų turinys, esmė yra visiškai neaiškūs ir nesuprantami. Kiekvienas iš nurodytų konstitucinių imperatyvų turi jam būdingą pamatinį turinį, įtvirtina tam tikras vertybes, kurių Seimo narys turi paisyti, kurių negali pažeisti. Įgyvendindamas jam Konstitucijoje priskirtus įgaliojimus, taip pat vengdamas vykdyti ar nevykdydamas jam Konstitucijoje numatytų pareigų – visais šiais ir kitais atvejais Seimo narys savo veiką (veikimą, neveikimą) turi vertinti Konstitucijos (jos normų ir principų, joje įtvirtintų vertybių), Seimo nario mandato konstitucinės sampratos ir duotos Seimo nario priesaikos kontekste.

VI.III.5. Nusikaltimas – pagrindas panaikinti Seimo nario mandatą

Dar vienas pagrindas pašalinti Seimo narį iš pareigų – „*paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas*“. Apie tai, kad Konstitucijoje nėra *expressis verbis* nustatyta, ar apkalta galima ir už nusikaltimą, padarytą iki jam duodant Seimo nario priesaiką, jau rašėme. Dabar atkreipkime dėmesį, kad nuostatos „*paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas*“ turinys daug

platesnis negu vien tai, kad Seimo narys gali būti pašalintas iš pareigų už padarytą nusikaltimą. Pagal Konstituciją tik teismas gali konstatuoti, jog asmuo padarė nusikaltimą. Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neirodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu (Konstitucijos 31 str. 1 d.). Konstitucijoje nustatyta ir tai, kad Respublikos Prezidentas, kol eina savo pareigas, negali būti patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn (86 str.). Taigi pagal Konstituciją teismas negali nuosprendžiu konstatuoti, jog Respublikos Prezidentas padarė nusikaltimą. Konstitucinė nuostata „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ reiškia, *inter alia*, kad Konstitucijoje yra numatyta *Seimo teisė pačiam spręsti*, ar Respublikos Prezidentas, Seimo narys, kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti *asmenys padarė nusikaltimą*, ir pašalinti juos iš pareigų *nesant teismo nuosprendžio*, kuriuo Respublikos Prezidentas, Seimo narys, kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti *asmenys* yra pripažinti kaltais padarę nusikaltimą. Tokia nuostatos „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ samprata koresponduoja su jau minėta Konstitucijos 86 straipsnio nuostata, kad Respublikos Prezidentas, kol eina savo pareigas, negali būti patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn⁴⁰⁷.

⁴⁰⁷ Konstitucijos 86 straipsnyje nustatytas draudimas patraukti Respublikos Prezidentą baudžiamojon atsakomybėn, kol jis eina savo pareigas, teisinėje literatūroje, mūsų nuomone, kartais nepagrįstai aiškinamas kaip reiškiantis esą Respublikos Prezidentas *de facto* negali būti pašalintas iš pareigų už nusikaltimo padarymą (Žr.: Bacevičius V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai // *Jurisprudencija*, Nr. 9 (111). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 101). Konstitucijos 86 ir 74 straipsnių santykis yra visiškai kitoks: būtent dėl to, kad pagal Konstitucijos 86 straipsnį Respublikos Prezidentui negali būti iškelta baudžiamoji byla, jis negali būti teismo pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą, Konstitucijos 74 straipsnyje yra įtvirtinta *Seimo teisė pačiam spręsti, ar Respublikos Prezidentas padarė nusikaltimą* ir už tai pašalinti jį iš pareigų, t. y. numatyta galimybė pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų už nusikaltimo padarymą *nesant teismo nuosprendžio*, kad Respublikos Prezidentas yra kaltas padaręs nusikaltimą. Konstitucijoje nustatytas draudimas taikyti Respublikos Prezidentui baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimo padarymą (kol jis eina savo pareigas), nereiškia, kad pagal Konstituciją jis negali būti traukiamas konstitucinėn atsakomybėn už padarytą nusikaltimą. Teisės teorijoje visuotinai pripažįstama, kad baudžiamoji ir konstitucinė atsakomybė nesutampa, kad tai skirtingos teisinės atsakomybės rūšys. Kitaip aiškinant Konstitucijos 86 ir 74 straipsnio nuostatas tektų konstatuoti, kad jos nėra suderintos tarpusavyje, net prieštarauja viena kitai, nes esą viena iš jų leidžia Respublikos Prezidentą pašalinti iš pareigų už nusikaltimo padarymą (Konstitucijos 74 str.), o

Konstitucijoje neatskleista, už kokį nusikaltimą Seimo narys gali būti pašalintas iš pareigų. Nusikaltimai yra įvairūs, jie gali būti sunkūs ar mažiau sunkūs, padaryti tyčia ar dėl neatsargumo, jie gali sukelti sunkias pasekmes, ar jų nesukelti, jie gali būti padaryti vienasmeniškai arba iš anksto susitarus su grupe bendrininkų, susiję su tarnybinių pareigų atlikimu arba nesusiję, jie gali būti tiesiogiai nesusiję su Konstitucijoje numatytos priesaikos sulaužymu, su šurkščiu Konstitucijos pažeidimu. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „demokratinėje teisinėje valstybėje asmuo, šurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką, neturėtų išvengti konstitucinės atsakomybės – pašalinimo iš užimamų pareigų“⁴⁰⁸. Teisinėje literatūroje taip pat nurodoma, kad „valdžių autoritetas visais atvejais diskredituojamas tada, kai nusikaltimu kartu šurkščiai pažeidžiama Konstitucija ir sulaužoma priesaika“⁴⁰⁹, ir kad asmuo, kuris nusikaltimu kartu šurkščiai pažeidžia Konstituciją ir sulaužo priesaiką, *privalo* būti pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka⁴¹⁰. Pritariant tokiai nuomonei, vis dėlto pasakytina, kad asmuo neturėtų išvengti konstitucinės atsakomybės ir tais atvejais, kai nusikaltimu *nėra* šurkščiai pažeidžiama Konstitucija, *nėra* sulaužoma priesaika, bet yra *diskredituojama valstybės valdžia*.

---

kita – neleidžia to padaryti (Konstitucijos 86 str.). Konstitucija taip neturėtų būti aiškinama. Toks Konstitucijos nuostatų aiškinimas nedera su Konstitucinio Teismo nutarimuose bei kituose aktuose daug kartų išdėstytu požiūriu, kad visos Konstitucijos nuostatos yra suderintos tarpusavyje, sudaro darnią sistemą, kad tarp atskirų Konstitucijos nuostatų nėra ir negali būti prieštaravimo, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos Konstitucijos nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyrą. Pagaliau toks konstitucinių nuostatų aiškinimas nedera su Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarime išdėstytu požiūriu, kad „Seimo statute, paisant Konstitucijoje įtvirtintos apkaltos sampratos, galima nustatyti, kad tuo atveju, kai nusikaltimo padarymo faktas yra akivaizdus, jo buvimą vykdydamas apkaltą *gali konstatuoti pats Seimas be teisinių institucijų tyrimo*“ (išskirta – aut.) bei su Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimo nuostata, jog „Konstitucijoje nėra nustatyta, kad Respublikos Prezidentu negali būti renkamas (yra nustatytas leidimas būti renkamam) asmuo, kurį *Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino* iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas *už tokio nusikaltimo*, kuriuo nebuvo šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarymą“ (išskirta – aut.).

⁴⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

⁴⁰⁹ Statkevičius M. Apkaltos padariniai // *Teisė*, 2005, Nr. 56, p. 58.

⁴¹⁰ Ten pat.

Kita vertus, Konstitucijos 74 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad vienas iš pagrindų panaikinti Seimo nario mandatą yra „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“, nėra išlygos, jog Seimo narys gali būti pašalintas iš pareigų tik už tokį nusikaltimą, kuriuo šurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika arba *diskredituojama valstybės valdžia*. Vadinas, Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų už bet kokio nusikaltimo padarymą⁴¹¹. Be abejo, nusikaltimo pobūdis – kaip ir šurkštaus Konstitucijos pažeidimo ar priesaikos sulaužymo pobūdis – gali lemti Seimo sprendimą, ar bus panaikintas Seimo nario mandatas, bet *nusikaltimo pobūdis* (neatsargus nusikaltimas, nesunkus nusikaltimas, nusikaltimas, kuriuo nėra pažeista Konstitucija, nėra sulaužyta priesaika ir pan.) *nelaikytinas aplinkybe, kuri neleidžia pradėti apkaltos proceso už padarytą nusikaltimą ir neleidžia asmens pašalinti iš pareigų*.

Šiuo požiūriu gana dviprasmiška yra Seimo statuto 227 straipsnio nuostata, kad apkaltos procesas galimas „dėl Konstitucijai prieštaraujančių veiksmų“. Formuluoatė „dėl Konstitucijai prieštaraujančių veiksmų“ gali būti suprantama nevienodai, ji gali būti aiškinama ir taip: esą ji reiškia, kad jeigu apkaltos proceso pagrindas yra „paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas“, tai nusikaltimas turi būti toks, kuriuo *pažeidžiama Konstitucija* (pagal Seimo statuto 227 straipsnį – „veiksmas, prieštaraujantis Konstitucijai“). Manytina, kad toks aiškinimas būtų nepagrįstas, nes jis susiaurintų Konstitucijoje nustatytus Respublikos Prezidento, Seimo narių, taip pat kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų konstitucinės atsakomybės pagrindus. Kita vertus, nurodyta Seimo statuto nuostata gali būti aiškinama ir kitaip, pavyzdžiui, taip: ji nereikalauja, kad

⁴¹¹ Pasakytina, kad Konstitucinio Teismo suformuluotoje apkaltos instituto oficialioje konstitucinėje doktrinoje kol kas nepateikta tiesioginio atsakymo į klausimą, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų už bet kokio nusikaltimo padarymą. Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimo teiginys „iš Konstitucijos 74 straipsnio ir 56 straipsnio 2 dalies nuostatų kyla tai, kad nusikaltimas, kuriuo kartu nėra šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, nesukelia tokių pačių konstitucinių teisinių padarinių, kaip nusikaltimas, kuriuo kartu yra šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika“, taip pat teiginys „Konstitucijoje nėra nustatyta, kad Respublikos Prezidentu negali būti renkamas (yra nustatytas leidimas būti renkamam) asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš einamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas už tokio nusikaltimo, kuriuo nebuvo šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarymą“ leidžia daryti prielaidą, kad bet kuris nusikaltimas yra pagrindas pašalinti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenis iš pareigų.

nusikaltimas būtų toks, kuriuo pažeidžiama Konstitucija, nes kiekvienas nusikaltimas nesuderinamas su Konstitucija, prieštarauja Konstitucijoje įtvirtintoms vertybėms ir imperatyvams, taigi prieštarauja Konstitucijai. Tokia Seimo statuto 227 straipsnio samprata labiau atitiktų Konstituciją, nes Konstitucijos 74 straipsnyje, kaip minėta, nėra išlygos, jog apkaltos procesas galimas tik už tokį nusikaltimą, kuriuo pažeidžiama Konstitucija, diskredituojama valstybės valdžia. Kad ir ką sakytume, tačiau tai, kad Seimo statuto 227 straipsnio nuostata „dėl Konstitucijai prieštaraujančių veiksmų“ gali būti nevienodai aiškinama, nėra gerai, nes ji sudaro prielaidas diskusijoms, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims, taigi ir Seimo nariui, apkaltos procesas *gali būti pradėtas ir gali būti panaikintas jo Seimo nario mandatas* tik už tokį nusikaltimą, kuriuo *pažeista Konstitucija* (pagal Seimo statuto 227 straipsnį – „veiksmas, prieštaraujantis Konstitucijai“), *ar už bet kokią nusikaltimą*.

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi didelę diskreciją nustatydamas, kokios veikos yra nusikalstamos. Šiuo metu galiojančiame Baudžiamajame kodekse nusikalstamos veikos yra suskirstytos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Konstituciją rengiant ir ją priimant nusikaltimo sąvoka buvo siejama tik su baudžiamąja atsakomybe, o pati baudžiamoji atsakomybė buvo nustatyta tik už padarytą nusikaltimą. Taigi Konstitucijos 74 straipsnyje vartojama nusikaltimo sąvoka turi tik jai būdingą turinį, ji neturėtų būti aiškinama plečiamai, kaip reiškianti, kad Seimo nario mandatas gali būti panaikintas ir už pavojingą veiką, kuri įstatyme nėra susieta su baudžiamąja atsakomybe. Vadinasi, sprendamas, ar panaikinti Seimo nario mandatą už padarytą nusikaltimą, Seimas turi atsižvelgti į Baudžiamajame kodekse numatytas veikas. Esminę reikšmę turi ne tai, kaip vadinamos veikos – nusikaltimais, baudžiamaisiais nusižengimais ar dar kaip nors kitaip, bet tai, ar šios veikos yra susietos su baudžiamąja atsakomybe. Jeigu susietos – yra pagrindas taikyti apkaltos pagrindą „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“.

VI.III.6. Valstybės valdžios institucijos, dalyvaujančios apkaltos procese

Pagal Konstitucijos 74 straipsnį Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka gali panaikinti Seimas. Tai reiškia, kad jokia kita valstybės

institucija ar pareigūnas tokių įgaliojimų neturi, kad esant Konstitucijoje numatytiems pagrindams tik Seimas gali spręsti, ar panaikinti Seimo nario mandatą. Konstitucijos 74 straipsnio nuostatos, sudarančios apkalto institutą, aiškintinos atskleidžiant logines, sistemines bei kitokias jų sąsajas su kitomis Konstitucijos nuostatomis, susijusiomis su Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų pareigūnų pašalinimu iš pareigų apkalto proceso tvarka: su Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punktu, kurioje nustatyta, jog Konstitucinis Teismas teikia išvadą, „ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkalto byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai“, su Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalimi, kurioje įtvirtinta, kad „remdamasis Konstitucinio Teismo išvadamis, Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas“, taip pat su Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami“. (Pažymėtina, kad vienas iš Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytų klausimų, kuriuos remdamasis Konstitucinio Teismo išvadamis galutinai sprendžia Seimas, yra toks: ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkalto byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.) Aiškiant Konstitucijos 74 straipsnio nuostatas atsižvelgtina ir į Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį, kurioje nustatyta, jog valdžios galias riboja Konstitucija, taip pat į konstitucinį valdžių padalijimo principą.

Koks yra visų nurodytų konstitucinių nuostatų santykis? Kokia yra Konstitucinio Teismo išvados, jog Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkalto byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, teisinė reikšmė? Ar ji yra galutinė ir neskundžiama, jos niekas negali pakeisti ir panaikinti, ar ji yra tik patarimojo („rekomendacinio“) pobūdžio? Ką, remdamasis minėta Konstitucinio Teismo išvada, galutinai sprendžia Seimas: tai, ar Seimo nario ir kito valstybės pareigūno, kuriems pradėta apkalto byla, konkretūs veiksmai tikrai prieštarauja (neprieštarauja) Konstitucijai, ar tik tai, ar panaikinti Seimo nario mandatą, pašalinti kitą valstybės pareigūną iš pareigų už tuos veiksmus, kurie, kaip jau yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, prieštarauja Konstitucijai? Ar Seimo teisė galutinai spręsti, ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkalto byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, reiškia ir tai, kad Seimas gali nesutikti su Konstitucinio Teismo

pateikta išvada ir nutarti kitaip? Galiausiai, kokia valstybės institucija pagal Konstituciją turi įgaliojimus konstatuoti, jog Konstitucija pažeista ne bet kaip, o šurkščiai, nes panaikinti Seimo nario mandatą ir pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka galima ne už bet kokius Konstitucijai prieštaraujančius veiksmus, o tik už šurkštų Konstitucijos pažeidimą? Aiškinant kiekvieną nurodytą Konstitucijos nuostatą atskirai nuo kitų Konstitucijos nuostatų, panašių klausimų galima pateikti ir daugiau. Atsakymai į juos pateikti Konstitucinio Teismo nutarimuose ir kituose aktuose, priimtuose nagrinėjant su apkaltos institutu susijusias bylas⁴¹².

Konstitucinio Teismo suformuotos apkaltos oficialios konstitucinės doktrinos turinį lėmė tai, kad „lietuviškame apkaltos modelyje susipina politiniai ir teisiniai elementai“⁴¹³. *Konstitucija nenumato ir nepreziūmuoja Seimo nario konstitucinės atsakomybės, kylančios iš politiniais argumentais grindžiamo konstatavimo, jog Seimo narys šurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką.*

Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies nuostata „remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas“ *negali būti aiškinama tik pažodžiui*, esą pagal Konstituciją tik Seimas galutinai sprendžia, ar buvo šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika ir ar už tai asmenį pašalinti iš pareigų. Pasirinkę tokį Konstitucijos nuostatų aiškinimo būdą turėtume konstatuoti, kad Konstitucinio Teismo išvada, ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, esą yra tik *patariamoji* („rekomendacinio“ pobūdžio), kad Seimas gali nuspręsti ir kitaip, negu nutarė Konstitucinis Teismas?! Taip aiškinant Konstituciją būtų visiškai nepaisoma teisinių apkaltos aspektų ir pernelyg sureikšminti apkaltos *politiniai aspektai*, kai

⁴¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 42-1345; Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 30 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, Nr. 28-784; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 56-1948; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada // *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 128-6545.

⁴¹³ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 2 (80), p. 41.

tik Seimas – politinio pobūdžio institucija – turėtų teisę galutinai spręsti, ar yra šiuurškščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika ir ar už šiuos pažeidimus panaikinti Seimo nario mandatą, pašalinti asmenį iš pareigų. Pasakytina ir tai, kad taip aiškinant Konstituciją būtų visiškai ignoruojamas konstitucinis valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principas – jeigu Seimo nario konstitucinė atsakomybė galėtų kilti iš politiniais argumentais grindžiamo konstatavimo, jog Seimo narys šiuurškščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, tai reikštų, kad Seimo narys, kaip ir kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, yra visiškai priklausomas nuo Seimo, nes Seimas bet kada galėtų inicijuoti apkaltos procesą, ir, nepaisydamas Konstitucinio Teismo išvados, jog Seimo nario veiksmai neprieštarauja Konstitucijai, galėtų panaikinti Seimo nario mandatą. Akivaizdu, kad taip aiškinant Konstituciją, Seimo narys, kaip ir kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, galėtų tapti lengvu parlamento grobiu.

Konstitucinio Teismo suformuota apkaltos instituto oficiali konstitucinė doktrina paremta tuo, kad išvada, ar asmens veiksmai prieštarauja Konstitucijai, gali būti *grindžiama tik teise*, taigi Konstitucijos pažeidimo faktą, ar asmens veiksmis šiuurškščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, Konstitucija paveda nustatyti ne Seimui – savo prigimtimi ir esme politinio pobūdžio institucijai, o Konstituciniam Teismui, sudaromam ne politiniu, o profesiniu pagrindu. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijoje nustatytas toks teisinis reguliavimas, kai Konstitucinis Teismas sprendžia, ar asmens veiksmai prieštarauja (neprieštarauja) Konstitucijai, o Seimas sprendžia, ar už Konstitucijai prieštaraujančius veiksmus pašalinti asmenį iš pareigų⁴¹⁴. Kitaip tariant, *teisinį faktą (Konstitucijos pažeidimas visada yra būtent teisinio vertinimo dalykas) nustato teisinio pobūdžio institucija – Konstitucinis Teismas, o konstitucinę atsakomybę už konstatuotą teisės pažeidimą taiko politinio pobūdžio institucija – Seimas*. Vadinas, Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata

⁴¹⁴ Nagrinėdamas Konstitucinio Teismo suformuotą apkaltos instituto oficialią konstitucinę doktriną E. Šileikis teigia, kad Konstitucinis Teismas „atskleidė tam tikrų Konstitucijos (105 straipsnio 3 dalies 4 punkto, 107 straipsnio 3 dalies) nuostatų prasmę, nenuspėta akademinėje literatūroje“ ir kad tai paskatino Seimą „atitinkamai pakeisti Seimo statuto nuostatas, o mokslininkus – koreguoti senus darbus ir suaktyvinti naujus tyrinėjimus“. Žr.: Šileikis E. Apkaltos proceso sampratos pokyčiai Lietuvos Respublikoje. *Konstituciniai valdžių sandaros principai. (Tarptautinės konferencijos medžiaga)*. Vilnius, 2008, p. 95–96.

„remdamasis Konstitucinio Teismo išvadamis, Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus *galutinai* sprendžia Seimas“, reiškia ne tai, kad Seimas galutinai sprendžia, ar asmens veiksmai prieštarauja (neprieštarauja) Konstitucijai, o tai, ar už veiksmus, kuriuos Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiais Konstitucijai, pašalinti asmenį iš pareigų. Kadangi pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami“, toks Konstitucijos nuostatų aiškinimas suponuoja ir tai, kad *Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta, kad Seimas negali šios išvados pakeisti, negali jos paneigti ar kitaip kvestionuoti*. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad pagal Konstituciją tokia išvada negali būti pakeista ar panaikinta nei referendumo, nei rinkimų ar kurio nors kitu būdu.

Taigi Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas, *inter alia*, į demokratinės teisinės valstybės ir valstybės valdžių padalijimo bei jų pusiausvyros principus, aiškino Konstitucijos nuostatas taip, kad būtų galimybė „atsverti“ Seimo, kaip politinės institucijos, įgaliojimus apkaltos procese. Tai, kad oficialioje konstitucinėje doktrinoje įtvirtinta, jog Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, yra garantija Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims, kad jiems nebus nepagrįstai taikoma konstitucinė atsakomybė. *Pašalinimas iš pareigų galimas tik esant Konstitucinio Teismo išvadai, kad asmuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką*⁴¹⁵. Vadinasi, jeigu Konstitucinis

⁴¹⁵ Mokslinėje teisės literatūroje kartais visiškai nepagrįstai teigiama, kad „priesaikos sulaužymo atveju nėra numatyta, kokia institucija turėtų pateikti atitinkamą išvadą. Tai reikštų, kad pats Seimas priima politinį sprendimą ir šiuo atveju nereikalaujama nustatyti priesaikos sulaužymo pobūdį“ (žr., pvz.: Skaistys A. Priesaikos institutas ir jo įgyvendinimo problemos // *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 54 (46), p. 23). Minėta, kad oficiali konstitucinė doktrina yra kitokia: Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime yra konstatavęs, kad „įgaliojimus spręsti, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, kuriems pradėta apkaltos byla, šiurkščiai pažeidė Konstituciją (atsižvelgiant į tai, kad šiurkštus Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas, – spręsti ir tai, ar jie sulaužė duotą priesaiką), pagal Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas. Konstitucinio Teismo išvada, kad asmuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją (taigi ir sulaužė priesaiką), yra galutinė. Jokia valstybės institucija, joks valstybės pareigūnas, joks kitas subjektas tokios Konstitucinio Teismo išvados pakeisti ar panaikinti negali. Pagal Konstituciją tokia išvada negali būti pakeista ar panaikinta nei referendumo, nei rinkimų ar kuriuo nors kitu būdu“.

Teismas konstatuotų, kad asmens veiksmai neprieštaruja Konstitucijai, Seimas negali apkaltos proceso tvarka panaikinti Seimo nario mandato, negali pašalinti Respublikos Prezidento, kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą⁴¹⁶.

Nuostata, kad Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštaruja Konstitucijai, reiškia ir tai, kad Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar šiais veiksmais Konstitucija yra pažeista *šiurkščiai*. Konstitucijos šiurkštaus pažeidimo faktą gali konstatuoti tik Konstitucinis Teismas. Jokiai kitai valstybės valdžios institucijai ar kuriam nors valstybės pareigūnui tokie įgaliojimai Konstitucijoje nenumatyti. Konstatavimas, kad Seimo nario veiksmai prieštaruja Konstitucijai, reiškia ir tai, kad konstatuojama, jog Konstitucija yra pažeista. Tačiau ne kiekvienas Konstitucijos pažeidimas savaime yra šiurkštus Konstitucijos pažeidimas. Sprendžiant, ar Konstitucija yra pažeista šiurkščiai, kaskart būtina įvertinti ne tik Seimo nario atliktų veiksmų turinį, bet ir jų atlikimo aplinkybes. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „Konstitucija šiurkščiai pažeidžiama visais atvejais, kai Respublikos Prezidentas sulaužo priesaiką“⁴¹⁷, kad „Konstitucija būtų šiurkščiai pažeista tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas nesąžiningai eitų savo pareigas, veiktų vadovaudamasis ne Tautos ir valstybės interesais, o savo privačiais interesais, atskirų asmenų ar jų grupių interesais, veiktų turėdamas tokių tikslų ir interesų, kurie nesuderinami su Konstitucija ir įstatymais, su viešaisiais interesais, sąmoningai nevykdytų Respublikos Prezidentui Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų pareigų“⁴¹⁸. Tokiais pačiais veiksmais Konstituciją šiurkščiai gali pažeisti ir Seimo narys.

Taigi Konstitucijoje yra įtvirtintas toks apkaltos modelis, pagal kurį, jeigu Seimo narys traukiamas konstitucinėn atsakomybėn už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, būtina Konstitucinio Teismo išvada. Kitaip yra tuomet, kai Seimo nario mandato panaikinimo

⁴¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada // *Valstybės žinios*, Nr. 2010, Nr. 128-6545.

⁴¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

⁴¹⁸ Ten pat.

pagrindas yra „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“. Tai savarankiškas konstitucinės atsakomybės pagrindas. Konstitucijos 74 straipsnio nuostata, kad Seimas gali panaikinti Seimo nario mandatą „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“, reiškia ir tai, kad *nusikaltimo padarymo faktą gali konstatuoti pats Seimas*. Tačiau pagal Konstituciją Seimas, sprenddamas, ar panaikinti Seimo nario mandatą už padarytą nusikaltimą, privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, *ar nusikaltimo padarymu nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika*⁴¹⁹. Išsiaiškinti šią aplinkybę labai svarbu, nes tai, kaip matysime vėliau, lemia konstitucinius teisinius apkaltos padarinius: vienokie teisiniai padariniai atsiranda, kai Seimo nario mandatas panaikinamas už tokį nusikaltimą, kuriuo šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika, ir kitokie, jeigu nusikaltimu nėra šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika.

Seimo konstatavimas, kad Seimo narys padarė nusikaltimą, ar Konstitucinio Teismo konstatavimas, jog Seimo narys padarė veiksmus, už kuriuos atsakomybė numatyta Baudžiamajame kodekse, nėra tas pats, kas teismo apkaltinamasis nuosprendis baudžiamojoje byloje. Apkalta nėra baudžiamosios atsakomybės taikymas, net jei jos pagrindas yra nusikaltimas⁴²⁰. Visiškai įmanoma, kad Seimo narys, kurio mandatą panaikino Seimas, ar Respublikos Prezidentas, kurį Seimas pašalino iš pareigų už padarytą nusikaltimą, baudžiamojoje byloje gali būti išteisintas. Jie gali būti išteisinti net ir tuo atveju, jeigu prieš tai Konstitucinis Teismas savo išvadoje būtų konstatavęs, kad jie padarė veiksmus, už kuriuos atsakomybė numatyta Baudžiamajame kodekse, ir taip šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką. Lietuvos teismų praktikoje toks atvejis buvo⁴²¹. Taigi

⁴¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

⁴²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 42-1345.

⁴²¹ Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 31 d. išvadoje konstatavo, kad Lietuvos Respublikos Prezidentas R. Paksas „sąmoningai leido J. Borisovui suprasti, kad dėl jo teisėsaugos institucijos atlieka tyrimą ir vykdo jo pokalbių telefonu kontrolę“, kad „Respublikos Prezidentas R. Paksas atskleidė J. Borisovui informaciją, kuri sudaro valstybės paslaptį, neužtikrino valstybės paslapties apsaugos“ ir kad šiais veiksmais R. Paksas šiurkščiai pažeidė Lietuvos Respublikos Konstituciją. Pašalintam iš Respublikos Prezidento pareigų R. Paksui buvo iškelta baudžiamoji byla. Vilniaus apygardos teismas 2004 m. spalio 25 d. nuosprendžiu išteisino R. Paksą nepadariusį veikos, turinčios Baudžiamojo kodekso 125 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo požy-

susiduriame ne tik su teorine, bet ir praktine problema: ar pagal Konstituciją bendrosios kompetencijos teismai, nagrinėdami baudžiamąją bylą, gali paneigti Konstitucinio Teismo nustatytus faktus. Teisinėje literatūroje pagrįstai nurodoma, kad negerai, jeigu „teismai padaro skirtingas išvadas dėl tų pačių veiksmų, nagrinėdami tas pačias faktines aplinkybes tomis pačiomis įrodinėjimo priemonėmis“⁴²², kad „tarp konstitucinės, baudžiamosios, civilinės ar administracinės justicijos bylose nustatytos tiesos negali būti priešpriešos“⁴²³. Tačiau dėl to, kokią reikšmę Konstitucinio Teismo nustatyti faktai turi teismams, nagrinėjantiems baudžiamąsias, civilines ir kitas bylas, nuomonės skiriasi. Vargu, ar galima besąlygiškai pritarti požiūriui, kad „konstitucinės justicijos byloje nustatyti faktai yra teisinė duotybė, todėl toks nustatymas sukelia teisinius padarinius“, kad „Konstitucinio Teismo byloje nustatytos faktinės aplinkybės yra *res judicata*“⁴²⁴. Nurodytas požiūris grindžiamas, *inter alia*, tuo, kad „ordinarinis procesas negali virsti konstitucinės justicijos byloje nustatytų teisinių faktų paneigimų“, kad „nėra ir negali būti įstatymu nustatyto baudžiamąjo ar civilinio proceso, galinčio faktiškai reviduoti konstitucinio proceso rezultatus, sampratos“⁴²⁵. Sutikdami su teiginiu, kad „negali būti tokio įstatymu nustatyto baudžiamąjo proceso, kuris leistų peržiūrėti konstitucinio proceso rezultatus“, vis dėlto negalime nepasakyti, kad konstitucinio proceso rezultatus reviduoja ne pats įstatymu nustatytas baudžiamasis procesas,

---

mių; Lietuvos apeliacinis teismas 2005 m. kovo 1 d. nuosprendžiu panaikino Vilniaus apygardos teismo 2004 m. spalio 25 d. nuosprendį ir priėmė naują nuosprendį, kuriuo R. Paksą pripažino kaltu padariusį nusikalstamą veiką, numatytą Baudžiamąjo Kodekso 125 straipsnio 1 dalyje; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. gruodžio 13 d. nutartimi panaikino Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. kovo 1 d. nuosprendį ir paliko galioti Vilniaus apygardos teismo 2004 m. spalio 25 d. nuosprendį be pakeitimų. Taigi, nors konstitucinės justicijos byloje Konstitucinis Teismas konstatavo, jog „Respublikos Prezidentas R. Paksas atskleidė J. Borisovui informaciją, kuri sudaro valstybės paslaptį, neužtikrino valstybės paslapties apsaugos“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, nutarė priešingai – jis konstatavo, jog *negalima daryti neginčijamos išvados*, kad R. Paksas, būdamas Respublikos Prezidentas, atskleidė J. Borisovui informaciją, kuri yra valstybės paslaptis // *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis*.

⁴²² Statkevičius M. Apkaltos padariniai // *Teisė*, 2005, Nr. 56, p. 57.

⁴²³ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 2 (80), p. 46.

⁴²⁴ Ten pat.

⁴²⁵ Ten pat.

o šiame procese, t. y. baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu, nustatyti faktai ir aplinkybės, taip pat jų vertinimas. Konstitucija nenumato tokio baudžiamąjo proceso, kad nagrinėjant baudžiamąją bylą nereikėtų įrodinėti, jog asmuo padarė nusikaltimą. Nagrinėdamas baudžiamąją bylą teismas negali netirti visų bylai reikšmės turinčių faktų ir aplinkybių; priešingai – pagal Konstituciją jis privalo tai padaryti. Sutikęs su požiūriu, kad „konstitucinės justicijos byloje nustatyti teisiniai faktai yra duotybė, kuri negali būti pakeista baudžiamajame procese“, tektų sutikti ir su tuo, kad baudžiamąją bylą nagrinėjančiam teismui esą nereikia tirti bylos faktinių aplinkybių, nereikia tirti ir vertinti įrodymų, – lieka į apkaltinamąjį nuosprendį įrašyti tai, ką konstitucinės justicijos byloje jau yra nustatęs Konstitucinis Teismas, ir apsispręsti tik dėl asmeniui skiriamos bausmės dydžio. Bet ar tuomet būtų galima kalbėti, kad buvo užtikrinta asmens, kaltinamo padariusio nusikaltimą, konstitucinė teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas, kad buvo užtikrinta asmens konstitucinė teisė į teisingą teisinį procesą, teisė į gynybą, apimančią, *inter alia*, asmens teisę teikti įrodymus, vertinti byloje esančius įrodymus, taip pat teisė turėti advokatą? Ar tuomet būtų įgyvendintas Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas imperatyvas, jog asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, ar būtų įgyvendinta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 dalies nuostata, kad kiekvienas žmogus, kaltinamas padaręs nusikaltimą, laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą? Tai, kad asmuo pasinaudojo arba galėjo pasinaudoti atitinkamomis teisėmis konstitucinės justicijos byloje (konstitucinės justicijos procese), nereiškia, kad tokių teisių asmuo neturi baudžiamajame procese arba kad baudžiamajame procese tos teisės gali būti įgyvendinamos tik formaliai. Konstitucija neleidžia nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, nagrinėjant jo bylą teisme neturėtų realių galimybių gintis. Taigi ne iš ordinarinės teisės, o iš pačios Konstitucijos kyla prielaidos, leidžiančios baudžiamąją bylą nagrinėjančiam teismui paneigti Konstitucinio Teismo nustatytus faktus ir teisinį jų vertinimą.

Kita vertus, pagrindinis klausimas yra ne tai, ar bendrosios kompetencijos teismas jo nagrinėjamoje baudžiamąjoje byloje gali kvestionuoti Konstitucinio Teismo nustatytus faktus ir jų vertinimą. Manytina, kad

taip – pagal Konstituciją jis gali tai padaryti. Daug svarbiau nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad faktų ir įrodymų tyrimas bei jų vertinimas konstitucinės justicijos byloje, – kai Konstituciniam Teismui tenka spręsti, ar nusikaltimo padarymu Seimo narys, Respublikos Prezidentas, kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys šurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, – vyktų pagal visus baudžiamojo proceso reikalavimus. Tai sumažintų galimybes teismams padaryti skirtingas išvadas dėl tų pačių veiksmų ir faktinių aplinkybių, kai jie yra įrodinėjami tomis pačiomis įrodinėjimo priemonėmis. Konstituciniame ir baudžiamajame procese įrodinėjimo priemonės negali būti skirtingos. Tačiau net jas suvienodinus, tai nebūtų garantija, kad skirtingi teismai – Konstitucinis Teismas ir baudžiamąją bylą nagrinėjantis bendrosios kompetencijos teismas – tuos pačius ir tomis pačiomis įrodinėjimo priemonėmis nustatytus faktus visada vertins vienodai. Be abejo, skirtingų teismų padarytas skirtingas Seimo nario, Respublikos Prezidento, kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų veiksmų vertinimas nesustiprina visuomenės pasitikėjimo teismų, taip pat ir Konstitucinio Teismo, sprendimais. Konstitucinėje jurisprudencijoje išaiškinta, kad Seimas, turėdamas įgaliojimus be teisinių institucijų tyrimo (*nesant teismo apkaltinamojo nuosprendžio*) pačiam nuspręsti, ar pašalinti asmenį iš pareigų „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“, nusikaltimo padarymo faktą gali konstatuoti tik tada, *kai nusikaltimas yra akivaizdus*; jeigu nusikaltimo padarymo faktas nėra akivaizdus, Seimas negali vykdyti apkaltos nurodytu pagrindu, kol nėra priimtas ir įsiteisėjęs teismo apkaltinamasis nuosprendis⁴²⁶. Nors šią nuostatą Konstitucinis Teismas suformulavo nagrinėdamas Seimo įgaliojimus apkaltos procese, ja, autoriaus nuomone, turėtų vadovautis ir pats Konstitucinis Teismas. Priešingu atveju yra didelė tikimybė, kad baudžiamąją bylą nagrinėjantis teismas gali paneigti Konstitucinio Teismo nustatytus faktus, gali juos skirtingai vertinti.

VI.III.7. *Kaltė – konstitucinio delikto elementas*

Vienas sunkiausių klausimų, su kuriuo susiduriama sprendžiant, ar panaikinti Seimo nario mandatą, pašalinti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenis iš pareigų, yra jų *kaltės* klausimas. Ar Seimo narys,

⁴²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 56-1948.

kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti traukiami konstitucinėn atsakomybėn tik tuomet, kai yra kalti padarę veiksmus, kuriais šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika, ar jie gali būti pašalinti iš pareigų (panaikintas Seimo nario mandatas) už minėtus veiksmus ir nesant kaltės? Kitaip tariant, ar Seimo nario, kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų kaltė gali būti *preziumuojama* ir jos įrodinėti nereikia? Antai mokslinėje teisės literatūroje teigiama, kad „jeigu Respublikos Prezidento veiksmai arba tų veiksmų seka silpnina šalies saugumą, nors tai nėra nusikaltimas, arba kitokie jo veiksmai pažeidžia šalies interesus, tuomet galima inicijuoti apkaltos procesą priesaikos sulaužymo pagrindu“⁴²⁷. Prisimenant ir kitą, jau minėtą teiginį, kad „priesaikos sulaužymo atveju nėra numatyta, kokia institucija turėtų pateikti atitinkamą išvadą. Tai reikštų, kad pats Seimas priima politinį sprendimą ir šiuo atveju nereikalaujama nustatyti priesaikos sulaužymo pobūdį“⁴²⁸, galima daryti prielaidą, jog manoma, kad Respublikos Prezidento konstitucinė atsakomybė gali kilti vien todėl, kad yra konstatuota, kad „Respublikos Prezidento veiksmai silpnina šalies saugumą“?! Tokia priesaikos sulaužymo ir Respublikos Prezidento (analogiškai – ir Seimo narių, kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų) konstitucinės atsakomybės samprata drįstume labai abejoti. Vien todėl, kad ji padaro Respublikos Prezidentą labai priklausomą nuo Seimo, nes Seimas – politinio pobūdžio institucija, nesutikdamas su Respublikos Prezidento veiksmis, bet kada galėtų nuspręsti, jog „Respublikos Prezidento veiksmai silpnina šalies saugumą“, ir galėtų pašalinti jį iš pareigų. Pagal Konstitucijos 84 straipsnio 1 punktą Respublikos Prezidentas sprendžia pagrindinius užsienio politikos klausimus, vadinasi, jis turi ne tik konstitucinius įgaliojimus priimti atitinkamus sprendimus, susijusius su šalies saugumu, bet ir tam tikrą nuožiūros laisvę priimant vienokį ar kitokį sprendimą. Ar Respublikos Prezidentas tikrai gali būti pašalintas iš pareigų ir už tokius veiksmus, kurie „silpnina šalies saugumą“, jeigu Respublikos Prezidentas veikia sąžiningai, jeigu jis atitinkamus sprendimus priima neturėdamas jokių asmeninių, grupinių ar kitokių valstybei priešingų tikslų ir interesų, o tik todėl, kad, Respublikos Prezidento nuomone, tie sprendimai turėjo būti naudingi valstybei?

⁴²⁷ Skaistys A. Priesaikos institutas ir jo įgyvendinimo problemos // *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 54 (46), p. 23.

⁴²⁸ Ten pat.

Kitai variant, ar Respublikos Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų už veiksmus, kurie „silpnina šalies saugumą“, jeigu nėra Respublikos Prezidento kaltės, jeigu jis veikė neperžengdamas jam Konstitucijoje nustatytą įgaliojimų, o jo veiksmai yra tik Respublikos Prezidentui Konstitucijoje numatytų įgaliojimų įgyvendinimas, tegul ir nelabai tinkamas? Galiausiai neatmestina, kad Respublikos Prezidentas galėjo suklysti – ar ir už klaidą Respublikos Prezidentą galima pašalinti iš pareigų? Panašios abejonės (argumentai) galimos vertinant ir Seimo narių, taip pat kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų veiksmus.

Kaltė yra bendras ir visuotinai pripažintas teisinės atsakomybės principas visose teisės šakose, taigi ir konstitucinėje teisėje. Jeigu kaltė yra būtinas konstitucinio delikto elementas, taigi ir Seimo nario, kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų konstitucinės atsakomybės elementas, tai kokia kaltės forma turi būti, kad galėtų kilti konstitucinė jų atsakomybė? Teisės teorijoje dažnai nurodoma, kad teisės pažeidimas gali būti padaromas tyčia arba dėl neatsargumo, kad tyčia gali būti tiesioginė ir netiesioginė, kad neatsargumas gali pasireikšti nerūpestingumu ir t. t. Pažymėtina, kad nurodytos kaltės formos yra būdingos baudžiamajai atsakomybei, tad ar jos gali būti mechaniškai perkeltos į konstitucinę teisę?

Bent kiek išsamesnių atsakymų į šiuos klausimus kol kas nėra nei teisinėje literatūroje, nei konstitucinėje jurisprudencijoje. Tačiau Konstitucinio Teismo suformuotoje apkaltos doktrinoje kai kurie Respublikos Prezidento kaltės sampratos požymiai yra atskleisti. Iš Konstitucinio Teismo nurodytų veikų, kuriomis gali būti šurkščiai pažeista Konstitucija, galima daryti išvadą, kad Respublikos Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų *ne tik tuomet*, kai atitinkamus veiksmus padaro *tiesiogine tyčia*, pavyzdžiui, „veikia vadovaudamasis savo privačiais interesais, atskirų asmenų ar jų grupių interesais“, „sąmoningai nevykdo Respublikos Prezidentui Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų pareigų“ ir pan. Konstitucinio Teismo vartojamos formulotės „veikia vadovaudamasis ne Tautos ir valstybės interesais“, „nesąžiningai eina savo pareigas“, „veikia turėdamas tokių tikslų ir interesų, kurie nesuderinami su Konstitucija ir įstatymais, su viešaisiais interesais“ rodo, kad Respublikos Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų ir tuomet, kai jo *kaltė pasireiškia netiesiogine tyčia*. Ar Respublikos Prezidentas yra kaltas padaręs veiksmus, kuriais šurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, sprendžia tik Konstitucinis Teismas. Neturi di-

delės reikšmės, ar Konstitucinio Teismo išvadoje Respublikos Prezidento kaltės forma yra nurodyta *expressis verbis*, ar apie konkrečią kaltės formą galima spręsti iš išvadoje pateiktų argumentų. Kad ir kaip ten būtų, galima teigti, kad Respublikos Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų tik tuo atveju, kai yra kaltas dėl veiksmų, kuriais šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, padarė nusikaltimą. Taigi vien Respublikos Prezidento veikos (veikimo, neveikimo) neužtenka, kad Respublikos Prezidentas galėtų būti pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka – kaltė yra būtinas Respublikos Prezidento konstitucinės atsakomybės elementas. Manytina, kad tokie patys argumentai taikytini ir Seimo nariams, kitiems Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims.

VI.III.8. Konstitucinė sankcija už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, nusikaltimo padarymą

Minėta, kad Seimo nario, kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų konstitucinė atsakomybė nuo kitos teisinės atsakomybės skiriasi ir tuo, jog taikomos *ypatingos sankcijos*. Konstitucijoje *expressis verbis* nurodyta sankcija – Seimo nario mandato panaikinimas, Respublikos Prezidento, kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų pašalinimas iš pareigų. Ar tai reiškia, kad jokių kitų teisinių pasekmių asmenims, šiurkščiai pažeidusiems Konstituciją, sulaužiusiems priesaiką, ir už tai pašalintiems iš pareigų apkaltos proceso tvarka Konstitucijoje nėra numatyta? Atsakymą į šį klausimą nemažai lemia tai, kaip suprantame Konstituciją: ar tik kaip tekstą, t. y. kaip jos raidę, ar ir kaip teisės aktą, turintį ne tik *explicitinį*, bet ir *implicitinį* teisinį reguliavimą, susidedantį ne tik iš konstitucinių normų, bet iš konstitucinių principų, įtvirtinančių tam tikras pamatinės visuomenės ir valstybės gyvenimo vertybes. Suvokiant Konstituciją tik kaip tekstą, aiškinant ją vien pažodžiui (lingvistiškai) – o tai reikštų esminį Konstitucijos galių sumažinimą, gal ir galima būtų teigti, esą vienintelė Konstitucijoje numatyta apkaltos sankcija yra Seimo nario mandato panaikinimas, Respublikos Prezidento, kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų pašalinimas iš pareigų. Tačiau Konstitucija – ne vien jos tekstas. Konstitucija susideda ir iš tam tikrų principų, ji turi ne tik raidę, bet ir dvasią. Už Konstitucijos teksto visada slypi tam tikros pamatinės

vertybės, kurios ne visada išreikštos atvirai, bet jos yra įtvirtintos Konstitucijoje. Argi Konstitucijoje įtvirtintas prigimtinis teisingumas, teisinės valstybės principas, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekis suponuoja tokią Konstitucijos sampratą ir tokią Konstitucijoje nustatytą vertybinę sistemą, kai asmuo, kuris buvo pripažintas šturkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką ir už tai Seimo pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, vėl gali pretenduoti į pareigas, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu?! Juk nauji rinkimai nepanaikina juridinio fakto, kad asmuo yra šturkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką! Toks jis lieka visą gyvenimą. Ar Respublikos Prezidento, Seimo nario, teisėjo priesaikos sulaužymas pagal Konstituciją reiškia tik tai, kad asmuo yra tik laikinai pašalinamas iš pareigų, ir vėl gali dalyvauti rinkimuose, gali užimti tam tikras pareigas, ar jis reiškia daug daugiau – *Tautos Konstitucijoje nustatytą draudimą bet kada ateityje užimti tokias pareigas, kurias pradedant eiti būtina duoti Konstitucijoje numatytą priesaiką*. Taip, kaip tai padaryta Jungtinių Valstijų Konstitucijoje, kurioje nustatyta, kad „priimamais apkaltos bylose sprendimais asmenys tik atleidžiami iš pareigų ir prarandą teisę užimti kokias nors garbės, atsakingas ar mokamas pareigas Jungtinių Valstijų tarnyboje“ (1 straipsnio 3 skyriaus 7 dalis)⁴²⁹. Argi tokia nuostata nėra *implicitiškai* įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje? Konstitucinis Teismas konstatavo, kad ji yra įtvirtinta. Tokia draudžianti nuostata grindžiama pagarba Konstitucijoje numatyta ir duotai priesaikai, natūraliu teisingumo jausmu, morale – nesant tokios draudžiančios nuostatos atsirastų galimybė ne vieną kartą sulaužyti Konstitucijoje numatytą priesaiką ir vėl, dar kartą, siekti Respublikos Prezidento, Seimo nario pareigų. Ir vėl duoti priesaiką, ir vėl ją sulaužyti... Šis teiginys nėra vien emocijomis grįstas. Gal Konstitucijos tekste tokios draudžiančios nuostatos nėra *expressis verbis* tik dėl to, kad Konstitucijos kūrėjams buvo savaime suprantama, jog asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš pareigų už šturkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, net nekils mintis vėl kandidatuoti į pareigas, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu, ir kad nėra reikalo rašyti, jog toks asmuo niekada ateityje negalės preten-

⁴²⁹ Apie impičmento procesą Jungtinėse Valstijose žr., pvz.: Michael J. Gerhardt. *The Federal Impeachment Process. A Constitutional and Historical Analysis*. Princeton: Princeton University Press, 1996.

duoti į pareigas, susijusias su Konstitucijoje numatyta priesaika, nes tai ir taip aišku. Gal būtent ši aplinkybė lėmė, kad Konstitucijoje apie sankcijas asmeniui, kurį Seimas apkaltos tvarka pašalino iš pareigų, rašoma labai šykščiai. Galiausiai aukštos teisinės kultūros visuomenėje asmuo, kurį parlamentas – Tautos atstovybė pašalino iš pareigų ne už bet kokį nusizengimą, o už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, neturėtų jokių galimybių vėl būti išrinktas į pareigas, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje numatyta priesaika.

Apkaltos sankcijų ypatingumas pasireiškia ne tik tuo, kad panaikinamas Seimo nario mandatas, iš pareigų pašalinamas Respublikos Prezidentas ir kiti asmenys. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime yra konstatavęs, kad Respublikos Prezidento, kaip ir bet kurio kito Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyto asmens, sulaužiusio priesaiką, šiurkščiai pažeidusio Konstituciją, pašalinimas iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka nėra savitikslis, kad konstitucinė apkaltos instituto paskirtis yra ne tik vienkartinis tokių asmenų pašalinimas iš užimamų pareigų, bet daug platesnė – užkirsti kelią asmenims, šiurkščiai pažeidusiems Konstituciją, sulaužiusiems priesaiką, užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu⁴³⁰. Taigi apkaltos proceso tvarka pritaikytos konstitucinės sankcijos (konstitucinės atsakomybės) turinį sudaro ir asmens, šiurkščiai pažeidusio Konstituciją, sulaužiusio priesaiką, pašalinimas iš užimamų pareigų, ir iš to išplaukiantis draudimas tokiam asmeniui ateityje užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurias asmuo gali pradėti eiti tik po to, kai duoda Konstitucijoje numatytą priesaiką. Vadinasi, pagal Konstituciją Seimo narys, kurio mandatas buvo panaikintas apkaltos proceso tvarka, kaip ir kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, pašalinti iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, niekada negali būti renkamas Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, jis negali būti Vyriausybės nariu, teisėju, taip pat valstybės kontrolieriumi, nes visų nurodytų pareigų ėjimo pradžia pagal Konstituciją yra susijusi su priesaikos davimu.

Europos Žmogaus Teisių Teismas 2011 m. sausio 6 d. sprendime konstatavo, kad draudimas asmeniui, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka

⁴³⁰ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

pašalino iš Respublikos Prezidento pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ir priesaikos sulaužymą, būti bet kada ateityje renkamam Seimo nariu yra neproporcingas ir pažeidžia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 3 straipsnį⁴³¹. Konstitucinis Teismas, reaguodamas į visuomenėje kylančią diskusiją, ar įgyvendinant Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą būtina keisti Konstituciją, ar užtenka atitinkamai pataisyti Seimo rinkimų įstatymą, 2011 m. sausio 10 d. padarė pareiškimą, kad „įgyvendinant minėtą Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą – siekiant sukurti teises prielaidas asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš pareigų, po tam tikro laiko kelti savo kandidatūrą rinkimuose į Seimą ir užimti parlamento nario pareigas ir taip pašalinti nesuderinamumą tarp Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, turi būti daromos atitinkamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisos“⁴³².

Jeigu grįžtume prie Jungtinių Valstijų Konstitucijoje nustatyto draudimo „asmenys, kurie buvo pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka, praranda teisę bet kada ateityje užimti kokias nors garbės, atsakingas ar mokamas pareigas Jungtinių Valstijų tarnyboje“, galėtume teigti, jog Europos Žmogaus Teisių Teismas, konstatuodamas, kad draudimas asmeniui, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš Respublikos Prezidento pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ir priesaikos sulaužymą, būti bet kada ateityje renkamam Seimo nariu yra neproporcingas ir pažeidžia Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, kartu – *žinoma, perkeltine prasme, netiesiogiai*, – konstatavo ir tai, kad šiai Konvencijai prieštaruoja ir minėtas JAV Konstitucijoje nustatytas draudimas?! Tikrai įdomu... Žinoma, Jungtinių Valstijų Konstitucijoje nustatyti draudimai negali būti lyginami su Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje nustatytais draudimais, nes šios teisinės sistemos yra visiškai autonomiškos ir „nesusiliečia“. Gal visiškai teisu buvo Europos Žmogaus Teisių Teismo pirmininkas Jeanas Paulas Costa, kuris, nesutikdamas su Teismo sprendimu, savo atskiroje nuomonėje pareiškė, kad šioje

⁴³¹ Case of Paksas v. Lithuania (Application no. 34932/04), Grant chamber judgment, Strasbourg, 6 January 2011; <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbk&action=html&highlight=Paksas%20%7C%20v.%20%7C%20Lithuania&sessionid=66682800&skin=hudoc-en>

⁴³² [Http://www.lrkt.lt/Pranešimai/txt-2011/L20110110c.htm](http://www.lrkt.lt/Pranešimai/txt-2011/L20110110c.htm)

byloje negalima nematyti tos aplinkybės, jog asmenį iš Respublikos Prezidento pareigų pašalino ne bet kokia institucija, o valstybės parlamentas, kad tai buvo padaryta remiantis Konstitucinio Teismo išvada; J. P. Costa nuomone, valstybė turi plačią veiksmų laisvę nustatydama konstitucinę sankciją subjektams, pašalintiems iš pareigų apkaltos proceso tvarka, ir kad europinė teisinė priežiūra šios bylos atveju turėtų būti ribojama⁴³³. Kad ir ką sakytume, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas yra kitoks. Jis, kaip ir kiekvieno kito teismo sprendimas, gerbtinas ir vykdytinas. Kad asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš Respublikos Prezidento pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ir priesaikos sulaužymą, galėtų būti ateityje renkamas Seimo nariu, reikės keisti Konstituciją. Kito būdo, kaip būtų galima suderinti Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 3 straipsnio nuostatas su Konstitucijos 74 straipsnio nuostatomis, nėra.

---

⁴³³ Costa J. P. atskiroji nuomonė „Party dissenting opinion of judge Costa joined by Judges Tsotsoria and Baka“; *skelbta* - Case of Paksas v. Lithuania (Application no. 34932/04), Grant chamber judgment, Strasbourg, 6 January 2011; <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Paksas%20%7C%20v.%20%7C%20Lithuania&sessionid=66682800&skin=hudoc-en>

Išvados ir pasiūlymai

1. Pasirinktų parlamento teisės institutų analizę nemažai lemia tai, kaip yra suprantama Konstitucija. Konstitucija, kaip ir kiekvienas teisės aktas, turi tam tikrą tekstinę išraišką. Konstitucijos tekstas, išreiškiantis tam tikrą konstitucinę nuostatą, ne visada lemia vienintelę galimą tos nuostatos turinio sampratą. Konstitucijos aiškinimas neapsiriboja ir negali apsiriboti vien Konstitucijos teksto – žodžių, terminų, sąvokų, sakinių – gramatinės prasmės aiškinimusi, nes to aiškiai neužtenka, kad būtų atskleistas už Konstitucijos teksto – žodžių, terminų, sąvokų, sakinių – slypintis tikrasis konstitucinio reguliavimo turinys.

2. Konstitucijos tekstas tampa tik išeities tašku atskleidžiant tikrąją konstitucinio reguliavimo prasmę ir turinį; tikrasis „svorio centras“ suprantant Konstituciją kaip norminę tikrovę iš Konstitucijos – pagrindinio akto – dėl konstitucinės justicijos perkeliamas į konstitucinę jurisprudenciją. Konstitucija, nors turi didžiulį norminį turinį ir potencialą, nėra įstatymų sąvadas, ji negali reguliuoti visų visuomenėje susiklostančių santykių nustatydamas konkrečias teisinių santykių subjektų teises ir pareigas. Nemažą dalį labai svarbių visuomeninių santykių Konstitucija reguliuoja tik pačiais bendriausiais bruožais. Aiškinti reikia ir „aiškias“ teisės normas, nes aiškumas yra reliatyvus dalykas.

3. Konstitucijos aiškinimas užtikrina Konstitucijos gyvavimą, garantuoja tai, kad ji plėtojasi kartu su besikeičiančia visuomene, pasaulėžiūra. Be aiškinimo Konstitucija negalėtų egzistuoti, ji būtų statiška, sustabarėjusi ir sunkiai pritaikoma, todėl neatitiktų visuomenės lūkesčių.

4. Konstituciją sudaro jos normos ir principai, taip pat Konstitucinio Teismo doktrina, atskleidžianti konstitucinių normų ir principų turinį. Konstitucija – tai ir joje įtvirtintos tokios giluminės, pamatinės vertybės, kurios gali neturėti konkrečios tekstinės išraiškos, kurios išplaukia (jas atspindi) iš konstitucinių normų ir konstitucinių principų, iš viso konstitucinio reguliavimo visumos. Konstitucija turi ne tik raidę, bet ir dvasią. Konstitucinių principų turinys negali turėti kokio nors išsamaus (baigtinio) apibrėžtumo, jų turinys turi daugybę įvairių aspektų, tačiau konstituciniai principai visada turi aiškiai apibrėžtą savo pamatinę prasmę, jie visada atspindi fundamentines vertybes, kuriomis grindžiama Konstitu-

cija. Tikrasis konstitucinio reguliavimo turinys gali būti atskleistas tik kai konstitucinės normos yra nagrinėjamos konstitucinių principų kontekste.

5. Konstitucija aiškintina remiantis tik ja pačia, jos pačios logika, jos normų ir principų ryšiais ir sąveika, konstituciniu visuminiu reguliavimu. Konstitucijos normų ir principų, konstitucinio reguliavimo turinio negalima aiškinti remiantis įstatymais ar kitais teisės aktais, neva konkretiniais Konstitucija, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje.

6. Aiškinant Konstituciją negalima apsiriboti lingvistiniu (pažodiniu) jos aiškinimu; aiškinant Konstituciją taikytini įvairūs teisės aiškinimo metodai: lingvistinis (pažodinis), sisteminis, bendrųjų teisės principų, loginis, teleologinis, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinis, lyginamasis ir kt.

7. Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti Konstituciją kyla iš steigiamosios valdžios – Tautos priimto teisės akto (Konstitucijos), o ne iš įstatymų leidėjo priimto teisės akto (ne iš įstatymo). Vadinasi, Konstitucinio Teismo įgaliojimai, kylantys iš Tautos priimtos Konstitucijos, negali būti apriboti įstatymais ar kitais teisės aktais. Pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas. Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata suvaržo Seimą, Vyriausybę, Respublikos Prezidentą, taip pat teismus. Tai reiškia, kad Konstitucinio Teismo nutarimai iš esmės įgyja pačios Konstitucijos galią.

8. Dažniausiai Konstitucija interpretuojama taip, kad išaiškinto teksto prasmė yra platesnė nei jos teksto prasmė. Tačiau kai kalbama apie Konstitucinio Teismo kuriamą „naują“ teisę, iš esmės reikėtų kalbėti ne apie tai, kad Konstitucinis Teismas pakeičia Konstitucijos kūrėją – Tautą ar pakeičia įstatymų leidėją, o apie tai, kad Konstitucinis Teismas atskleidžia Tautos – Konstitucijos kūrėjos valią, nustato tikrąjį Konstitucijos nuostatų turinį, Konstitucijos nuostatas susieja su visuomenine praktika.

9. Aiškinant Konstituciją siekiama pašalinti netikrumą suvokiant Konstitucijos nuostatų turinį, užtikrinti jų tinkamą įgyvendinimą. Konstitucinis Teismas iš Konstitucijos normų ir principų išveda tam tikro konstitucinio teisinio reguliavimo modelį, leidžiantį konstitucinių santykių subjektams veikti taip (nustatyti tokį teisinį reguliavimą), kad tai būtų suderinama su Konstitucija. Konstitucija, kaip „tobula teisė“, kaip „ideali norma“ (kaip idealus konstitucinis modelis), kiekviena kartą yra „uždedama“ ant

pasikeitusios, pagal šį modelį dar neorganizuotos terpės, todėl labai svarbu, kad nauji beužsimezgantys santykiai nenukryptų nuo Konstitucijos nustatytų parametrų. Apibrėždamas šiuos parametrus Konstitucinis Teismas turėtų ieškoti galimybių (išnaudoti visas galimybes) aiškinti Konstituciją taip, kad ji būtų pritaikyta prie besikeičiančių visuomenės poreikių, kad galėtų atlikti jai tenkančias funkcijas, leistų adekvačiai reaguoti į naują tikrovę. Tai galima padaryti tik plečiamai aiškinant Konstituciją, ypač konstitucinius principus. Tik tuomet, kai Konstitucija „nesileidžia“ būti aiškinama, ji turėtų būti keičiama ar papildoma.

10. Konstitucijos aiškinimo ribas nubrėžia pati konstitucinė medžiaga. Interpretuojant Konstituciją negali būti iškreiptos arba paneigtos pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiama visa Konstitucija: prie šių nuostatų priskirtinas žmogaus teisių ir laisvių prigimtinis pobūdis; suvereniteto priklausymas Tautai; demokratinis valstybės pobūdis, tokia valstybės valdžios sąranga, kai valstybės valdžia negali būti sutelkta kurioje nors vienoje valstybės institucijoje, o turi būti padalyta įvairioms valstybės institucijoms, kad tarp jų būtų pusiausvyra; prie Konstitucijos fundamentinių nuostatų priskirtina ir tai, kad teisingumą vykdo tik teismas ir kt. Šios ir kitos panašaus pobūdžio nuostatos – tai lyg visos Konstitucijos karkasas, laikantis kitas konstitucines vertybes. *Pamatinės* nuostatos, kuriomis grindžiama visa Konstitucija, joje nustatytas konstitucinis reguliavimas, aiškinant gali būti keičiamos tik labai nežymiai. Kitos Konstitucijos nuostatos yra daug paslankesnės. Būtent šią – vadinamąją *dinaminę* Konstitucijos dalį interpretuojant galima plėtoti ir taip, kad ji laipsniškai gali įgauti kitokią kokybę, gerokai besiskiriančią nuo tos, kurią Konstitucijai suteikė jos kūrėjai. Tačiau nustatyti griežtą takoskyrą tarp fundamentinių ir dinaminių Konstitucijos nuostatų yra labai sunku.

11. Formuodamas konstitucinę doktriną Konstitucinis Teismas siekia tai daryti tokia forma, kuri netrukdytų ateityje plėtoti jau išaiškintų konstitucinių nuostatų turinį. Dažnai sąmoningai paliekama tam tikra erdvė interpretuoti tiriamas Konstitucijos nuostatas ir modifikuoti doktriną, atsižvelgiant į galimus kitokius argumentus, kuriais galėtų būti grindžiami nauji pareiškėjų prašymai, į naujus visuomenės poreikius.

12. Mitas apie Konstitucinio Teismo *neklystamumą* neturėtų pagrindo gyvuoti ir su juo nereikėtų kovoti – nes iš tikrųjų nėra su kuo kovoti – jeigu būtų sutarta, kad apie Konstitucinio Teismo *neklystamumą* galima

kalbėti tik tuo aspektu, jog Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria šio Teismo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Kitaip tariant, Konstitucinio Teismo sprendimų niekas negali pakeisti, net jeigu jie būtų „klaidingi“. Kitoks Konstitucinio Teismo priimamų sprendimų neklystamumo supratimas ir aiškinimas, pavyzdžiui, esą Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos samprata visada yra absoliučiai teisinga Konstitucijos turinio požiūriu, esą Konstitucinis Teismas niekada neklysta ir negali suklysti, yra nepriimtinas. Tai patvirtina ir pati Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kai Konstitucinis Teismas pakoreguoja (reinterpretuoja) savo ankstesnę konstitucinę doktriną.

13. Konstitucijoje *expressis verbis* nustatyta, kad Seimo rinkimai yra visuotiniai, tiesioginiai, kad rinkimų teisė lygi, o balsavimas slaptas. Konstitucijoje įtvirtinti ir kiti Seimo rinkimų principai. Seimo rinkimų konstitucinius principus ir jų turinį lemia įvairios Konstitucijos nuostatos. Seimo nariai, taigi ir visas Seimas, gali būti ir turi būti renkamas tik *laisvuose ir demokratiškuose* rinkimuose. Be tikrai laisvų ir demokratiškų rinkimų demokratinė visuomenė yra negalima.

14. Iš įvairiuose Konstitucijos straipsniuose (1, 4, 22, 33, 55 ir kituose straipsniuose) įtvirtintų nuostatų, taip pat iš Konstitucijos preambulėje įtvirtintų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvų kildintini ir šie Seimo rinkimų principai: 1) Seimo rinkimai turi būti konkurenciniai; 2) visų Seimo rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų teisė vienodomis sąlygomis kelti kandidatus į Seimo narius; draudimas nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kai teisę kelti kandidatus į Seimo narius galėtų turėti tik kuri nors viena (pvz., esanti valdžioje ar pan.) politinė partija ar kuri nors viena asmenų grupė; 3) visų politinių partijų ir kandidatų į Seimo narius teisė vienodomis sąlygomis dalyvauti Seimo rinkimų kampanijoje, įskaitant visų politinių partijų, kandidatų į Seimo narius teisę vienodomis sąlygomis laisvai skelbti savo rinkimų programas (pažiūras), supažindinti su jomis rinkėjus bei rinkėjų teisę žinoti rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų, kandidatų į Seimo narius rinkimų programas (pažiūras) ir laisvai jas svarstyti; 4) galimybė rinkėjams balsuoti laisvai, nepatiriant jokios tiesioginės ar netiesioginės prievartos, grasinimų ar kitokio spaudimo, jokio materialinio ar kitokio „skatinimo“ dalyvauti rinkimuose ar juose nedalyvauti; 5) valstybės valdžios ir kitų valstybės institucijų nešališkumas (neutralumas) Seimo rinkimų kam-

panijos atžvilgiu; 6) Seimo rinkimų viešumas, skaidrumas; 7) pažeistų rinkimų teisių reali gynyba, įskaitant teisminę gynybą; 8) sąžiningas Seimo rinkimų rezultatų nustatymas; 9) Seimo rinkimus turi organizuoti ir vykdyti, jų galutinius rezultatus turi nustatyti nepriklausoma ir nešališka institucija – Vyriausioji rinkimų komisija.

15. Nurodyti Seimo rinkimų konstituciniai principai neretai persipina tarpusavyje, vienas kuris nors rinkimų principas dažnai yra kito rinkimų principo dalis, lemia kito rinkimų principo turinį, tad pateiktas Seimo rinkimų konstitucinių principų apibrėžimas yra sąlyginis – pasirinkus atitinkamus kriterijus Seimo rinkimų konstitucinius principus galima ir kitaip apibūdinti, ir kitaip skirstyti.

16. Reikalavimai asmeniui, kuriuos jis turi atitikti, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, nustatyti Konstitucijoje. Konstitucija nedraudžia Seimo rinkimų įstatyme nustatyti ir Konstitucijoje tiesiogiai nenurodytų, t. y. papildomų, reikalavimų, tačiau įstatyme nustatyti reikalavimai turi būti konstituciškai pagrįsti, jie negali konkuruoti su Konstitucijoje nustatytais reikalavimais.

17. Konstitucinis reikalavimas „nuolat gyventi Lietuvoje“ turi savo, jam būdingą konstitucinį turinį, kurio esmė – Seimo nariu gali būti renkamas tik toks Lietuvos Respublikos pilietis, kuris tikrai nuolat gyvena Lietuvoje, t. y. *realiai (faktiškai) gyvena Lietuvoje*. Manytina, kad įstatymų leidėjas, nustatęs, kad nuolat gyvenančiu Lietuvoje laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kurio duomenys apie gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, neturėtų apsiriboti minėtu teisiniu reguliavimu. Galima *pasiūlyti* nustatyti ir tai, kad esant pagrįstų abejonių, ar siekiantis tapti Seimo nariu asmuo, kurio duomenys apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje yra įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, tikrai nuolat gyvena Lietuvoje, Vyriausioji rinkimų komisija turėtų teisę ginčyti tokio asmens pateiktų duomenų apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje įrašymo į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą, pagrįstumą. Galimas ir kitoks teisinis reguliavimas, tačiau visais atvejais jis turėtų būti toks, kad būtų galima įvykdyti konstitucinį reikalavimą – rinkti Seimo nariais tik tokius asmenis, kurie nuolat gyvena Lietuvoje. Tokiame ginče galutinį sprendimą turėtų priimti teismas.

18. Konstitucijoje reikalavimas „būti nesusijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ yra suformuluotas gana abstrakčiai. Kons-

titucijos normose neatskleidžiama, kokią konkrečiai priesaiką ar pasižadėjimą asmuo turi būti davęs užsienio valstybei, kaip jis tai turėjo būti padaręs, kokia užsienio valstybės institucija ir kaip turėjo konstatuoti tokios priesaikos ar pasižadėjimo užsienio valstybei davimą, kad asmenį būtų galima laikyti susijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei. Tačiau konstitucinė formuluotė „priesaika ar pasižadėjimas užsienio *valstybei*“ suponuoja ne bet kokią, o politinį priesaikos ar pasižadėjimo pobūdį, nes rašoma apie priesaiką ar pasižadėjimą ne bet kokiam, o ypatingam subjektui – užsienio valstybei.

19. Konstitucinis Teismas 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime yra pabrėžęs, kad „svarbiausias būdas konstitucinei sąlygai – būti nesusijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei – įvykdyti yra užsienio valstybės pilietybės atsisakymas“. Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į nuostatos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ konstitucinę sampratą, gali nustatyti ir kitus, papildomus reikalavimus, kad ši konstitucinė nuostata būtų įvykdyta. Ypač svarbu nustatyti procedūras, kurios turi būti įvykdytos, kad būtų galima spręsti, ar asmuo, kuris buvo susijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei, jau nėra susijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei.

20. Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalyje (2004 m. liepos 15 d. red.) įtvirtinta nuostata, kad jeigu kandidatas į Seimo narius yra ir kitos valstybės pilietis, Vyriausioji rinkimų komisija gali pareikalauti iš jo pateikti kitos valstybės kompetentingų institucijų išduotą dokumentą apie „kitos valstybės pilietybės *atsisakymą*“ ar „*jos netekimą*“. Sąvokos „*pilietybės atsisakymas*“ ir „*pilietybės netekimas*“ nesutampa, kiekviena iš jų turi tik jai būdingą turinį. Seimo rinkimų įstatyme 38 straipsnio 4 dalyje vartojama formuluotė „*kitos valstybės pilietybės atsisakymas*“ aiškintina kaip reiškianti tokią teisinę padėtį, kai asmuo jau kreipėsi į kitos valstybės institucijas atsisakydamas turimos tos kitos valstybės pilietybės, tačiau minėtos institucijos dar nėra priėmusios sprendimo dėl pilietybės netekimo – taigi asmuo vis dar yra kitos valstybės pilietis. Vadinasi, pagal Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalyje (2004 m. liepos 15 d. red.) nustatytą teisinį reguliavimą Seimo nariu gali būti renkamas ir toks asmuo, kuris, nors ir yra atsisakęs kitos valstybės pilietybės, t. y. pradėjęs kitos valstybės pilietybės atsisakymo procedūrą, tačiau ši procedūra nėra baigta ir asmuo tebeturi ir kitos valstybės pilietybę. Toks teisinis reguliavimas

gali būti *vertintinas kaip ne visiškai suderintas* su konstitucine nuostatos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ samprata. Seimo rinkimų įstatyme *siūloma įtvirtinti nuostatą*, kad *Seimo nariu gali būti renkamas asmuo, kuris nėra (neturi) kitos valstybės pilietybės*.

21. Seimo rinkimų įstatymo 1 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „Seimo nariu *negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą*“. Taigi draudžiama rinkti Seimo nariu asmenį, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą ne tik už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, bet ir už *tokį nusikaltimą, kuriuo nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, nėra sulaužyta priesaika*. Yra pagrindas teigti, kad šis draudimas neatitinka Konstitucijos 74 straipsnyje įtvirtintos konstitucinės atsakomybės paskirties ir prasmės; ši įstatymo nuostata taip pat nedera su Konstitucinio Teismo pateikta konstitucinių teisinių padarinių, asmeniui kylančių dėl to, kad jis apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas *už padarytą nusikaltimą*, samprata. Pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo suformuotą oficialią konstitucinę doktriną asmuo, kuris buvo pašalintas iš pareigų, panaikintas jo Seimo nario mandatas už tokį nusikaltimą, kuriuo nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, gali būti renkamas Seimo nariu. Seimo rinkimų įstatymo 1 straipsnio 5 dalyje nustatytas draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas ir *už tokį nusikaltimą, kuriuo nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, nėra sulaužyta priesaika*, yra griežtesnis negu draudimas, kylantis iš Konstitucijos.

22. Seimo rinkimų įstatyme nurodyti įvairūs terminai, iki kada asmuo turi atitikti atitinkamus reikalavimus, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu. Galima teigti, kad toks teisinis reguliavimas stokoja nuoseklumo. Seimo rinkimų įstatyme *siūloma nustatyti* tam tikrą vieną vadinamąją sutartą dieną, kurią asmuo turi atitikti visus Konstitucijoje ir Seimo rinkimų įstatyme keliamus reikalavimus, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu.

23. Galima abejoti, ar Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 3 dalies nuostatoje „Seimo nariais negali būti renkami asmenys, kurie, likus 65 dienoms iki rinkimų, yra nebaigę atlikti baudmės pagal teismo paskir-

tą nuosprendį“ nustatytas *65 dienų terminas neriboja asmens teisės* būti renkamam Seimo nariu daugiau, negu tai kyla iš Konstitucijos.

24. Pagal Konstituciją Tautos atstovybė yra tik Seimas. Konstitucija nenumato kelių Tautos atstovybių. Pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas, jis atstovauja Lietuvos valstybei. Nors atstovavimo Lietuvos valstybei ir atstovavimo Tautai negalima priešpriešinti, tačiau atstovavimas Tautai ir atstovavimas valstybei nėra tapačios teisinės kategorijos, kiekviena iš jų turi tik jai vienai būdingą turinį. Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją yra valstybės vykdomosios valdžios dalis. Vienas iš svarbiausių požymių, pagal kurį valstybės valdžios institucija priskiriama Tautos atstovybei, yra tas, kad tai yra kolegiali (kolegialiai veikianti) valstybės valdžios institucija, kuri sudaryta iš Tautos atstovų ir kuri sprendimus priima tik po viešų diskusijų ir tik balsų dauguma; būtent kolegialus įstatymų ir kitų teisės aktų priėmimas leidžia geriausiai atspindėti ir integruoti visos Tautos, o ne tik kurios nors jos dalies lūkesčius ir interesus.

25. Pagal Konstituciją Seimas gali veikti neperžengdamas jam Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų ribų; Seimą taip pat saisto jo paties priimti įstatymai. Seimo – Tautos atstovybės – valią, išreikštą įstatymuose bei kituose teisės aktuose, gali paneigti Konstitucinis Teismas, nusprenddamas, kad Seimo priimti įstatymai prieštarauja konstituciniams įstatymams arba Konstitucijai, o Seimo priimti poįstatyminiai teisės aktai prieštarauja įstatymams, konstituciniams įstatymams ar Konstitucijai. Įgyvendindamas Tautos suverenią galią, Seimas yra saistomas Konstitucijos normų ir principų, taip pat ir tokios konstitucinių nuostatų sampratos, kuri yra pateikta Konstitucinio Teismo aktuose (nutarimuose, išvadose bei sprendimuose). Tautos suverenios galios įgyvendinimą taip pat apriboja *žmogaus teisės ir laisvės*, kurios pagal Konstituciją yra prigimtinės. Žmogaus teisės ir laisvės negali būti paneigtos Tautos suvereniteto labui. Be to, Tautos suverenios galios įgyvendinimą apriboja *valstybės tarptautiniai įsipareigojimai*. Pagrindinis principas tarptautinių sutarčių laikymosi srityje yra principas *pacta sunt servanda* (sutarčių reikia laikytis). Kol valstybė yra prisiėmusi (turi) tarptautinių įsipareigojimų, šie įsipareigojimai negali būti nevykdomi – netgi vidaus santykiuose Tauta jai priklausančią aukščiausią suverenią galią gali įgyvendinti tik paisydama tarptautinių įsipareigojimų.

26. Pagal Konstituciją tik Seimas turi įgaliojimus nustatyti savo struktūrą ir darbo tvarką; jokia kita valstybės valdžią vykdanči institucija negali įsiterpti į šiuos konstitucinius Seimo įgaliojimus. Iš Konstitucijos Seimui kyla pareiga nustatyti tokią savo struktūrą ir darbo tvarką, kad Seimas galėtų konstruktyviai, veiksmingai ir nepertraukiamai įgyvendinti aukščiausią suverenią Tautos valią, kad būtų užtikrinta galimybė įgyvendinti Konstitucijoje apibrėžtas valdžios galias, sudarytos sąlygos kiekvienam Seimo nariui vykdyti Tautos atstovo įgaliojimus.

27. Sovietinės okupacijos laikotarpiu (1940–1990) funkcionavusios vadinamosios Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos niekada nebuvo Lietuvos valstybės institucijos, jos niekada nebuvo Tautos atstovybės; minėtos Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos negali būti vadinamos parlamentais. Lietuvos TSR nebuvo valstybė, nebuvo jokia Lietuvos valstybingumo forma. Lietuvos TSR terminas atspindi ne Lietuvos valstybingumo formą, o okupuotos ir aneksuotos Lietuvos Respublikos teritorijos valdymo būdą, kurio esmę galima apibūdinti taip: SSRS valdžios organai sukūrė joms pavaldžias ir jų tiesiogiai kontroliuojamas vietines administracines įstaigas, suteikė joms pavadinimus, turėjusius rodyti, jog šios įstaigos esą atstovauja Tautai ir yra valstybinio pobūdžio, ir per šias įstaigas, remdamiesi represinėmis struktūromis, valdė okupuotą ir aneksuotą Lietuvos valstybės teritoriją.

28. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba, 1949 m. vasario 16 d. priimdama Deklaraciją, atspindinčią pagrindinį Tautos siekį – atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę, turėjo visišką teisinį pagrindą reikšti šį siekį visos Tautos vardu. Deklaracijos nuostata, kad LLKS Taryba yra aukščiausias Tautos politinis organas (1 str.), teisiškai reiškia, kad okupuotoje Lietuvoje nebuvo jokios kitos teisėtos valstybinės valdžios, išskyrus LLKS Tarybą. Tai konstatuojama ir 1999 m. sausio 12 d. Seimo priimtame įstatyme, kuriuo ši Deklaracija paskelbta Lietuvos valstybės teisės aktu. LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija yra konstitucinės reikšmės teisės aktas, liudijantis valstybės tęstinumą jos okupacijos sąlygomis.

29. 1990 m. kovo 11 d. priimtų Nepriklausomybės atkūrimo teisės aktų eiliškumą ir jų turinį lėmė tai, kad nepriklausoma Lietuvos valstybė negalėjo atsirasti iš vadinamosios Lietuvos TSR, kuri niekada nebuvo Lietuvos valstybingumo forma. Nepriklausomybės atkūrimas yra grindžiamas prieškarinio Lietuvos Respublikos tęstinumu. Prieš priimant Kovo 11-osios

Aktą „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“, pirmiausia reikėjo atsiriboti nuo „Lietuvos TSR kaip valstybės“ ir išrinktąją Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą, kuri buvo tikra Tautos atstovybė, atriboti nuo anksčiau Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų, kurios savo esme buvo ne kas kita kaip sovietinės okupacinės valdžios sudarytos vietos administracinės įstaigos. Tai buvo padaryta priėmus Deklaraciją „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“.

30. Priėmus Įstatymą „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“ atsirado valstybės valdžios institucija *Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba*. Nutraukus bet kokias sąsajas su Lietuvos TSR būtent ši Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba galėjo priimti sprendimą dėl Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo. Kovo 11-osios Aktu atkūrus Lietuvos valstybės nepriklausomybę Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba iš karto pradėjo įgyvendinti visą valstybės suverenitetą.

31. Kovo 11-osios Akte konstatavus, kad „Lietuvoje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija“, trumpam buvo atkurtas 1938 m. Konstitucijos galiojimas. Tai buvo padaryta siekiant dar kartą pabrėžti prieškarinio Lietuvos Respublikos tęstinumą ir atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės ryšį su prieškarinio Lietuvos Respublika. Atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė negalėjo gyventi pagal 1938 m. Konstituciją, nes nuo to laiko visuomeniniai, politiniai, ekonominiai santykiai buvo iš esmės pasikeitę. Todėl 1938 m. Konstitucijos galiojimas buvo sustabdytas ir priimtas Laikinasis Pagrindinis Įstatymas – Laikinoji Konstitucija.

32. Teisės mokslinėje literatūroje pateikiama skirtingų nuomonių, kokie įstatymai yra konstituciniai, kokia jų prigimtis ir paskirtis, teisinė galia, kokia balsų dauguma jie gali būti priimami ir keičiami. Konstitucinio įstatymo sąvoka vartojama Konstitucijos 69, 72 ir 47 straipsniuose, taip pat 150 straipsnyje, tačiau vien dėl to, kad juose nurodyti įstatymai apibūdinami konstitucinio įstatymo sąvoka, šie konstituciniai įstatymai negali būti tapatinami. Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai įstatymai (konstituciniai aktai) yra Konstitucijos sudedamoji dalis, o Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje, 72 straipsnio 2 dalyje, 47 straipsnio 3 dalyje minimi konstituciniai įstatymai nėra Konstitucijos sudedamoji dalis.

33. Pagrindinis kriterijus, leidžiantis atskirti konstitucinius įstatymus (konstitucinius aktus), kurie yra Konstitucijos sudedamoji dalis,

nuo konstitucinių įstatymų, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, yra atitinkamų konstitucinių įstatymų teisinė galia ir jų priėmimo tvarka. Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai įstatymai, kadangi jie yra Konstitucijos sudedamoji dalis, turi Konstitucijos galią ir gali būti priimami, keičiami tik ta tvarka, kuria gali būti daromos Konstitucijos pataisos. Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje, 72 straipsnio 2 dalyje, 47 straipsnio 3 dalyje minimų konstitucinių įstatymų teisinė galia yra kitokia – jie yra mažesnės galios negu Konstitucija. Šiems įstatymams priimti, pakeisti taikoma ne Konstitucijos priėmimo, keitimo tvarka, o Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta tvarka.

34. Konstitucinių įstatymų klasifikavimo požiūriu nėra teisinio pagrindo konstitucinius įstatymus (konstitucinius aktus), kurie yra Konstitucijos sudedamoji dalis, jungti (grupuoti) su konstituciniais įstatymais, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis. Seimo statuto 168 straipsnis (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) konstitucinių įstatymų grupavimo (klasifikavimo) požiūriu suformuluotas teisiškai nekorektiškai ir dėl to taisytinas. Nors pagal Seimo statuto 168 straipsnio (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 1 dalį Konstitucijos pataisos laikomos konstituciniais įstatymais, vartoti minėtą konstitucinių įstatymų sąvoką apibūdinant Konstitucijos pataisas galima tik viena prasme – parodant, kad įstatymas, kuriuo keičiama Konstitucija (padaryta Konstitucijos pataisa), turi pačios Konstitucijos galią (taigi sąlyginai yra konstitucinis įstatymas).

36. Konstituciniai įstatymai, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, yra: 1) konstituciniai įstatymai, kurie konstituciniais vadinami pačioje Konstitucijoje (šiuo metu toks konstitucinis įstatymas nurodytas Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalyje); 2) konstituciniai įstatymai, kurie bus įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą; 3) konstitucinis įstatymas, kuriuo nustatomas (bus nustatytas) konstitucinių įstatymų sąrašas.

37. Konstituciniai įstatymai, kurie konstituciniais vadinami pačioje Konstitucijoje (išskyrus Konstitucijos 150 straipsnį), taip pat konstituciniai įstatymai, kurie bus įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, gali būti yra priimami ir keičiami Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka – jie priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių (t. y. ne mažiau kaip 71 Seimo narys), o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma (t. y. jeigu už tai balsuoja ne mažiau kaip 85 Seimo nariai).

38. Konstituciniai įstatymai, kurie konstituciniais vadinami pačioje Konstitucijoje (išskyrus Konstitucijos 150 straipsnį), taip pat konstituciniai įstatymai, kurie bus įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, bei konstitucinis įstatymas, kuriuo nustatomas (bus nustatytas) konstitucinių įstatymų sąrašas, yra mažesnės teisinės galios negu Konstitucija, bet minėtų konstitucinių įstatymų teisinė galia yra didesnė negu paprastų įstatymų; paprasti įstatymai negali prieštarauti konstituciniams įstatymams. Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar paprastas įstatymas neprieštarauja konstituciniam įstatymui.

39. Konstitucijos tekste *expressis verbis* nėra nuostatos, kad valstybės valdžia organizuojama remiantis valdžių padalijimo principu. Šis principas yra priskirtinas vadinamiesiems *kompleksiniams* arba *sudėtiniam*s konstituciniams principams, jis *išvedamas* iš įvairių Konstitucijos nuostatų. Tik sisteminis Konstitucijos, kaip vientiso akto, aiškinimas leidžia atskleisti valdžių padalijimo principo turinį. Šio principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose, pirmiausia tose, kuriose įtvirtinti Seimo, Vyriausybės, Respublikos Prezidento, taip pat teismų įgaliojimai, šių valstybės valdžios institucijų tarpusavio santykiai.

40. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota doktrina: jeigu Konstitucijoje nustatyta, kad tam tikrus santykius reguliuoja įstatymas, tai tokie santykiai gali būti reguliuojami tik būtent įstatymo formą turinčiu teisės aktu. Tokiu atveju įstatymu turi būti reguliuojami (nustatomi) visi svarbiausi teisinių santykių elementai, o Vyriausybės nutarimais gali būti nustatoma įstatymų įgyvendinimo tvarka.

41. Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti arba atsisakyti, tokie įgaliojimai negali būti pakeisti arba apriboti įstatymu. Įstatymų leidėjas pagal Konstituciją negali įstatymais nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad į įgaliojimus, kurie Konstitucijoje priskirti atitinkamai valdžios institucijai, galėtų įsiterpti kokie nors kiti, Konstitucijoje nenumatyti subjektai.

42. Pagal Konstituciją diplomatinis atstovas skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Vyriausybės teikimu. Yra pagrindas abejoti, ar Diplomatinės tarnybos įstatymo 31 straipsnio 1 ir 2 dalies nuostata, jog *diplomatinio atstovo kandidatūra turi būti iš anksto apsvaistyta Seimo užsienio reikalų komitete, neprieštarauja Konstitucijai*, nes ši nuostata gali

būti aiškinama ir kaip reiškianti, kad tol, kol tai nepadaryta, Vyriausybė negali teikti diplomatinio atstovo kandidatūros Respublikos Prezidentui, o Respublikos Prezidentas negali asmens paskirti diplomatinio atstovu. Tokiu atveju, Vyriausybės, o kartu ir Respublikos Prezidento veiksmais lemtų, *inter alia*, tai, ar Seimo užsienio reikalų komitetas iš anksto apsvarstė diplomatinio atstovo kandidatūrą. Darytina prielaida, kad nurodyta Diplomatinės tarnybos įstatymo nuostata leidžia Konstitucijoje nenumatytai institucijai – Seimo užsienio reikalų komitetui – įsiterpti į Vyriausybės ir Respublikos Prezidento įgaliojimus skiriant diplomatinis atstovus. Konstitucija tai draudžia.

43. Konstitucijos 76 straipsnio formuluotė „Seimo statutas turi įstatymo galią“ suponuoja, kad *Seimo statutas yra ypatingos formos teisės aktas*. Sąvokos „įstatymas“ ir „Seimo statutas, turintis įstatymo galią“ nėra tapačios, kiekviena iš jų turi savarankišką, tik joms būdingą turinį, kiekviena iš jų apibūdina atitinkamą teisės akto formą. Seimo statutas nėra įstatymo formos teisės aktas – pagal Konstituciją jis turi įstatymo galią, bet neturi įstatymo formos. Konstitucijos 76 straipsnio nuostata, kad Seimo statute turi būti nustatyta „Seimo struktūra ir darbo tvarka“, reiškia, kad jame turi būti nustatyti Seimo struktūriniai padaliniai, jų teisės ir pareigos, reguliuojami kiti santykiai, susiję su Seimo, jo struktūrinių padalinių ir Seimo narių veikla. Seimo struktūros ir darbo tvarkos nustatymas suponuoja ir Seimo narių atitinkamų teisių ir pareigų įtvirtinimą. Atskleisdamas Konstitucijos 76 straipsnio nuostatos „Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas“ ir Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalies nuostatos „Seimo nario pareigas, teises ir veiklos garantijas nustato įstatymas“ santykį, Konstitucinis Teismas suformavo kriterijų, kuriuo remiantis turėtų būti atskirta, kokios Seimo nario pareigos, teises ir veiklos garantijas turi nustatyti įstatymas, o kokias – Seimo statutas. Šis kriterijus yra toks: Seimo statute gali būti nustatomos tik tokios Seimo narių teisės ir pareigos, Seimo struktūrinių padalinių teisės ir pareigos, kurios susijusios su Seimo narių ir jo struktūrinių padalinių darbu vien Seime; jeigu reikia nustatyti tokias Seimo narių teises ir pareigas, Seimo struktūrinių padalinių teises ir pareigas, kurios susijusios ne tik su paties Seimo struktūra ir darbo tvarka, bet ir su įgaliojimais įvairioms Seimui neatskaitingoms institucijoms, jų pareigūnams, kitiems asmenims – tokios teisės ir pareigos gali būti nustatomos ne Seimo statute, o įstatyme.

44. Keičiant ir papildant Konstituciją negalima nepaisyti, *inter alia*, kaip Konstitucijos pataisos derės su tuo teisinių reguliavimu, kuris jau yra įtvirtintas Konstitucijoje. Reikia matyti Konstitucijoje nustatytą visuminį teisinį reguliavimą ir Konstitucijos pataisomis nesukurti tokios teisinės padėties, kad viena Konstitucijos nuostata paneigtų – ir tekstualiai, ir prasmės požiūriu – kurią nors kitą Konstitucijos nuostatą. Konstitucijos pataisomis negalima įtvirtinti tarpusavyje konkuruojančio ar net vienas kitą paneigiančio teisinio reguliavimo. Konstitucijoje nurodyta, kokios jos nuostatos gali būti keičiamos tik referendumu. Tai reiškia, kad minėtas nuostatas Tauta laiko ypač svarbiomis, pamatinėmis visuomenės ir valstybės gyvenime, todėl pačioje Konstitucijoje įtvirtinta ypatinga minėtų nuostatų apsauga – jos gali būti keičiamos tik referendumu. Tai, kad minėtos Konstitucijos nuostatos gali būti keičiamos tik referendumu, reiškia, jog Seimas, turėdamas įgaliojimus keisti kitas Konstitucijos nuostatas, negali tų kitų Konstitucijos nuostatų pakeisti taip, kad jose būtų nustatytas teisinis reguliavimas, konkuruojantis su Konstitucijos nuostatose, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, įtvirtintu teisiniu reguliavimu. Jeigu Seimas tokias Konstitucijos pataisas priimtų ir jomis nustatytų tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su Konstitucijos nuostatose, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, įtvirtintu teisiniu reguliavimu, susidarytų tokia teisinė situacija, kai, Konstitucijos nuostatos, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, formaliai jų nekeičiant, Seimo priimtu įstatymu dėl Konstitucijos keitimo būtų „neutralizuojamos“. Taip būtų iškreiptas ir paneigtas Konstitucijos nuostatose, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, įtvirtintas teisinis reguliavimas. Todėl bet kokie mėginimai Seime priimti Konstitucijos pataisas, įtvirtinančias tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su Konstitucijos nuostatose, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, įtvirtintu teisiniu reguliavimu ir taip iškreiptų ar paneigtų tą Konstitucijoje nustatytą teisinį reguliavimą, kuris gali būti keičiamas tik referendumu, suponuoja Konstitucijos pažeidimą.

45. Konstitucinis reguliavimas, susijęs su *Vyriausybės įgaliojimų grąžinimu* išrinkus Respublikos Prezidentą, nėra išsamus. Nors Konstitucijos nuostatos, kurios turi būti įgyvendintos po Seimo rinkimų, ir nuostatos, kurios turi būti įgyvendintos po Respublikos Prezidento rinkimų, tekstualiai beveik sutampa, tai, kad tarp Konstitucijoje *expressis verbis* nustatytų Vyriausybės atsistatydinimo pagrindų nėra tokio, jog Vyriausybė turi at-

sistatydinti ir po Respublikos Prezidento rinkimų, leidžia daryti prielaidą, kad kai kurių Konstitucijoje nustatytų nuostatų, kurios turi būti įgyvendintos išrinkus Respublikos Prezidentą, turinys (jų įgyvendinimas) *turi tam tikrų ypatumų.*

46. Tai, kad Konstitucijoje nenustatyta, jog Vyriausybė turi atsistatydinti ir po Respublikos Prezidento rinkimų, leidžia daryti *prielaidą*, kad Konstitucija preziumuoja ir tokią teisinę padėtį, kai tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos, susijusios su Vyriausybės sudarymu išrinkus Respublikos Prezidentą ir įgaliojimų Vyriausybei suteikimu, *gali būti įgyvendintos tik esant atitinkamoms sąlygoms.* Kitaip tariant, Konstitucija nereikalauja, kad visos joje įtvirtintos nuostatos, susijusios su Vyriausybės formavimu išrinkus Respublikos Prezidentą ir įgaliojimų Vyriausybei suteikimu, turi būti įgyvendintos vien dėl to, kad Vyriausybė pagal Konstituciją turi grąžinti įgaliojimus išrinkus Respublikos Prezidentą.

47. Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimo teiginys „*jei Seimas nepritaria įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai, tai reikštų, kad Vyriausybė privalo atsistatydinti (Konstitucijos 101 straipsnio trečiosios dalies 2 punktą)*“ gali būti vertinamas kaip diskutuotinas, nes tokiu atveju nepagrįstai sutapatinami du skirtingi konstituciniai institutai: „nepritarimas Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai“ ir „nepasitikėjimo Ministru Pirmininku pareiškimas“. Šie institutai neturėtų būti sutapatinami, nes jie susiję su skirtingais subjektais, skirtingomis teisinėmis situacijomis, sukelia skirtingus teisinius padarinius.

48. Vyriausybės įgaliojimų iš naujo gavimo institutas įtvirtintas Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus veikti, kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų. Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimo teiginys „*<...>jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, tai reikštų, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti*“ gali būti vertinamas kaip diskutuotinas, nes jame nurodyta sąlyga „*jeigu nepasikeičia daugiau kaip pusė ministrų*“ nėra tapati Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalyje nustatytai sąlygai „*kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų*“. Manytina, kad jeigu Vyriausybėje *nepasikeitė* daugiau kaip pusė ministrų, Vyriausybės įgaliojimų iš naujo gavimo institutas apskritai negali būti taikomas, taigi Vyriausybė neturi ir negali iš naujo gauti Seimo įgaliojimų pagal Kons-

titucijos 101 straipsnio 2 dalį. Minėtas Konstitucinio Teismo nutarimo teiginys diskutuotinas ir dėl to, kad iš jo išplaukia, jog Vyriausybei įgaliojimus veikti iš naujo gali suteikti ir Respublikos Prezidentas – jis tai gali padaryti, jeigu patvirtina tokią Vyriausybę, kurioje nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų. Manytina, jog Konstitucija nei *explicitiškai*, nei *implicitiškai* nesuteikia Respublikos Prezidentui teisės spręsti, ar suteikti iš naujo Vyriausybei įgaliojimus veikti. Pagal Konstituciją tai tik Seimo prerogatyva, kurią jis įgyvendina sprenddamas, ar pritarti Vyriausybės programai (92 str. 5 d.).

49. Kad ir kaip vertintume Konstitucinio Teismo argumentus, kuriais grindžiama Vyriausybės įgaliojimų gražinimo išrinkus Respublikos Prezidentą oficiali konstitucinė doktrina, ši doktrina yra vienas iš Konstitucinio Teismo pasirinktų kelių galimų teisingų Konstitucijos nuostatų aiškinimo variantų, kurį Konstitucinis Teismas grindžia principine nuostata, kad Konstitucijoje numatytas Vyriausybės atsistatydinimo pagrindų sąrašas yra baigtinis ir kad Konstitucijoje nenumatyta, jog Vyriausybė turi atsistatydinti ir išrinkus Respublikos Prezidentą.

50. Konstitucinio Teismo nutarimuose, priimtuose pirmose jo nagrinėtose mokesčių bylose, nurodyta, jog sprendžiant, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymų nuostatos, kuriomis Seimas suteikia Vyriausybei įgaliojimus nustatyti atitinkamų mokesčių dydžius (tarifus), reikia skirti mokesčius tikrąja to žodžio prasme nuo tų mokėjimų į biudžetą, kurie, nors ir vadinami mokesčiais, nėra mokesčiai tikrąja šio žodžio prasme; Konstitucinis Teismas konstatavo, kad mokesčiai, kurie savo esme yra rinkliavos (jos yra tiesiogiai atlygintinio pobūdžio), nėra mokesčiai tikrąja šio žodžio prasme, todėl Seimas, įstatymu nustatęs tokius mokesčius (rinkliavas), pagal Konstituciją turi įgaliojimus įstatymu pavesti Vyriausybei nustatyti tokių mokesčių (rinkliavų) tarifus. Konstitucinis Teismas, suformulavęs minėtą taisyklę, nenurodė konkretaus Konstitucijos straipsnio, iš kurio galima tiesiogiai arba netiesiogiai kildinti būtent tokią taisyklę, taip pat neatskleidė, koks yra šios taisyklės santykis su Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostata „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymai“. Iš vėliau mokesčių bylose priimtų Konstitucinio Teismo nutarimų matome, kad ši taisyklė jo jurisprudencijoje toliau nebuvo plėtojama. Priešingai, formuodamas mokesčių konstitucinę doktriną Konstitucinis Teismas savo vėlesniais sprendimais šią taisyklę gerokai pakoregavo.

51. Konstitucinis Teismas 1998 m. spalio 9 d. nuarime yra konstatavęs, kad „vertinant, ar Seimas delegavo Vyriausybei savo prerogatyvą nustatyti akcizų tarifus, atsižvelgtina į tai, kad kasmet priimant valstybės biudžeto ir savivaldybės biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymą atskira eilute tarp mokestinių pajamų patvirtinama konkreti pajamų iš akcizų suma. Taigi tik Seimas nustato, kokią akcizų sumą privalo surinkti Vyriausybė. Biudžeto įstatyme apibrėžta suma iš esmės lemia tam tikras akcizų tarifų ribas. Dėl to Vyriausybė negali visiškai laisvai nustatinėti akcizų tarifų“. Šie nutarimo teiginiai rodo, kad, Konstitucinio Teismo nuomone, akcizų tarifus Seimas įstatymu gali nustatyti ir netiesiogiai, t. y. kasmet valstybės biudžeto įstatyme nustatydamas, kokia pajamų suma į biudžetą turi būti surinkta iš akcizų. Tokia Konstitucinio Teismo pozicija yra diskutuotina. Galima abejoti, ar tai, kad Seimas kasmet valstybės biudžeto įstatyme nustato, kokia pajamų suma turi būti surinkta iš akcizo, iš tiesų reiškia, kad mokesčių tarifai yra nustatyti įstatymu taip, kaip reikalauja Konstitucija. Manytina, kad toks Konstitucinio Teismo požiūris sudaro Seimui prielaidas jam pagal Konstituciją priklausančius įgaliojimus nustatyti mokesčių dydžius (tarifus) perduoti Vyriausybei, o Vyriausybei suteikia pernelyg didelę laisvę nustatant mokesčių dydžius (tarifus).

52. Konstitucinis Teismas žingsnis po žingsnio koreguoja savo ankstesniuose nutarimuose išdėstytą požiūrį, kad Seimas, atsižvelgdamas į atitinkamų mokesčių ypatumus, gali įstatymu pavesti Vyriausybei nustatyti jų dydžius (tarifus). Pastaraisiais metais priimtuose Konstitucinio Teismo nutarimuose yra suformuota tokia konstitucinė mokesčių doktrina, kad tik pats Seimas įstatymu turi nustatyti visus esminius mokesčių ir kitų privalomų mokėjimų elementus, taigi ir mokesčių dydžius (tarifus), kad šių pagal Konstituciją jam priklausančių įgaliojimų Seimas negali perduoti Vyriausybei ar kuriai nors kitai vykdomosios valdžios institucijai.

53. Suformavęs tokią mokesčių konstitucinę doktriną, kad tik pats Seimas įstatymu turi nustatyti visus esminius mokesčių ir kitų privalomų mokėjimų elementus, taigi ir mokesčių dydžius (tarifus), Konstitucinis Teismas *ekspresis verbis* nenurodė, jog taip yra koreguojama jo ankstesniuose nutarimuose išdėstyta doktrina, kad Seimas, atsižvelgdamas į atitinkamų mokesčių ypatumus, gali įstatymu pavesti Vyriausybei nustatyti jų dydžius (tarifus). Vadinasi, ankstesnė Konstitucinio Teismo doktrina yra paneigta tik netiesiogiai, o tai sudaro tam tikras prielaidas nevienodai suprasti ir aiškinti

dabartinę mokesčių konstitucinę doktriną. Manytina, kad Konstituciniam Teismui ateityje gali prireikti papildomai aiškinti Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto ir 127 straipsnio 3 dalies nuostatų turinį bei jų santykį.

54. Konstitucijoje nevartojama nei Seimo nario *imuniteto*, nei *indemnitet* sąvoka, taip pat *expresis verbis* nenurodoma, kokie elementai sudaro vieną ar kitą teisinį institutą. Seimo nario *imunitetas* ir *indemnitet* – tai teisiniai institutai, kurių kiekvienas turi ir tik jam būdingą turinį; šie teisiniai institutai ir juos sudarantys elementai negali būti priešpriešinami, jie yra susiję.

55. Pagrindinis Seimo nario imuniteto ir indemnitet skirtumas yra tai, kad *indemnitet*, t. y. draudimas persekioti Seimo narį už kalbas ar balsavimus Seime, yra absoliutus – Seimas neturi teisės spręsti, ar panaikinti minėtą draudimą; Seimo narys už kalbas ar balsavimus Seime negali būti traukiamas atsakomybėn, negali būti kitaip persekiojamas niekada, taigi net ir po to, kai baigiasi Seimo nario kadencija ir asmuo jau nėra Seimo narys. To negalima pasakyti apie Seimo nario imunitetą: Seimas gali panaikinti Seimo nario neliečiamybę, o pasibaigus Seimo nario kadencijai asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, gali būti kitaip suvaržyta jo laisvė bendrais pagrindais, taip pat ir už tokias nusikalstamas veikas, kurias jis padarė būdamas Seimo nariu.

56. Nors subjektai, turintys imunitetą, Konstitucijoje yra nurodyti *expresis verbis*, tai nereiškia, kad Konstitucijoje nurodytų subjektų sąrašas yra išsamus (baigtinis) ir kad Konstitucija apskritai draudžia įstatymais nustatyti imunitetus ir kai kuriems kitiems, Konstitucijoje tiesiogiai nenurodytiems, subjektams. Įstatymais galima išplėsti Konstitucijoje nurodytą subjektų, turinčių imunitetą, sąrašą, tačiau tik tuo atveju, jeigu toks išplėtimas kiltų iš pačios Konstitucijos, būtų grindžiama Konstitucija.

57. Kriterijus, kuriuo remiantis būtų galima spręsti, ar įstatymas, įtvirtinantis Konstitucijoje tiesiogiai *nenurodytų* subjektų imunitetą, yra grindžiamas Konstitucija, galėtų būti toks: įstatymais imunitetas gali būti nustatomas tik tokiems Konstitucijoje tiesiogiai nenurodytiems subjektams, kurie dalyvauja visuotiniuose rinkimuose, kad būtų išrinkti į tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurias užimantiems subjektams imunitetą numato pati Konstitucija.

58. Seimo laikinųjų tyrimo komisijų parengtų pažymų analizė leidžia teigti, kad pažymos neretai turi esminių trūkumų: pažymose kar-

tais stokojama ar net visiškai nepateikiama argumentų, kuriais komisija grindžia savo siūlymą Seimui neduoti sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyti jo laisvę; komisijos kartais viršija joms nustatytus įgaliojimus, prisiima joms nebūdingas funkcijas.

59. Seimo statutą siūloma papildyti nuostatomis, įpareigojančiomis Seimo laikinąsias tyrimo komisijas jų parengtose pažymose pateikti argumentus, kuriais remdamasi komisija daro išvadą, kad generalinio prokuroro prašymas leisti Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyti jo laisvę yra nepagrįstas.

60. Konstitucijoje Seimo nario imunitetas nustatytas ne tam, kad sudarytų prielaidas nusikaltimą padariusiam Seimo nariui išvengti baudžiamosios atsakomybės, o tam, kad Seimo narys nebūtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn nesant tam teisinio pagrindo, nebūtų persekiojamas dėl politinių ir kitų panašių motyvų, dėl jo kaip Seimo nario veiklos, kad jam nebūtų daromas Konstitucijos draudžiamas poveikis.

61. Yra pagrindas teigti, jog Administracinių teisės pažeidimų kodekso 261 straipsnio 3 dalies nuostata „jeigu už administracinę teisės pažeidimą, kurį padarė Seimo narys, šis kodeksas numato administracinį areštą, protokolą surašę pareigūnai, prieš perduodami bylą teismui ar kitai bylą nagrinėjančiai institucijai, ne vėliau kaip per tris dienas kreipiasi į generalinį prokurorą dėl išankstinio Seimo sutikimo suvaržyti Seimo nario laisvę“ *prieštarauja Konstitucijai*, nes ji nepagrįstai išplečia Seimo nario imunitetą ir sudaro prielaidas Seimo nariui išvengti administracinės atsakomybės net jeigu už padarytą administracinę teisės pažeidimą skirti administracinį areštą nėra reikalo – gali būti skiriama su Seimo nario laisvės suvaržymu nesusijusi administracinė nuobauda.

62. Administracinių teisės pažeidimų kodekse *siūloma įtvirtinti nuostatą*, kad teismas turėtų kreiptis į Seimą dėl sutikimo suvaržyti Seimo nario laisvę tik tuomet, kai, teismui išnagrinėjus Seimo nario padaryto administracinio teisės pažeidimo bylą, teismo nuomone, Seimo nariui turėtų būti skiriamas administracinis areštas. Toks teisinis reguliavimas neleistų Seimo nariui išvengti administracinės atsakomybės vien dėl to, kad jam taikytinoje teisės normoje, be kitų nuobaudų, yra numatytas ir administracinis areštas, o Seimas nėra davęs išankstinio sutikimo suvaržyti jo laisvę. Analogiškos nuostatos turėtų būti įtvirtintos ir Minis-

tro Pirmininko, ministrų bei teisėjų atžvilgiu, numatant, kad laikotarpiu tarp Seimo sesijų dėl sutikimo suvaržyti nurodytų asmenų laisvę skiriant administracinį areštą teismas turėtų kreiptis į Respublikos Prezidentą.

63. Konstitucijos 63 straipsnyje yra įtvirtintas Seimo nario *įgaliojimų nutrūkimo* institutas, t. y. Seimo nario turimų įgaliojimų, kuriuos jis įgijo davęs Seimo nario priesaiką, nutrūkimo institutas. Seimo narys, nutrūkus jo įgaliojimams, kartu netenka Seimo nario mandato. Kitoks yra Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalies turinys – joje įtvirtintos nuostatos susijusios ne su Seimo nario turimų įgaliojimų nutrūkimu, o su *Seimo nario mandato netekimu* dėl to, kad išrinktas Seimo narys atsisako prisiekti arba prisiekia lygtinai. Tai skirtingi teisiniai institutai, kiekvienas iš šių institutų turi tik jam būdingą turinį ir atspindi skirtingas teises situacijas.

64. Seimo rinkimų įstatymo 96 straipsnyje įtvirtintas teisinis reguliavimas taisytinas. Galima pasiūlyti jame įtvirtintas nuostatas, kurios susijusios su išrinkto, bet dar neprisiekusio Seimo nario mandato netekimu, atskirti nuo tų nuostatų, kurios susijusios su priesaiką davusio Seimo nario įgaliojimų nutrūkimu. Tai galima padaryti išskaidant Seimo rinkimų įstatymo 96 straipsnio nuostatas į du atskirus straipsnius (arba tame pačiame 96 straipsnyje suformavus dvi dalis), kurių kiekvienas įtvirtintų atitinkamą skirtingą teisinį reguliavimą.

65. Konstitucijoje neatskleista, kas yra šurkštus rinkimų įstatymo pažeidimas. Tai nustatyti yra įstatymų leidėjo diskrecija. Konstitucija suponuoja tai, kad ne kiekvienas rinkimų įstatymo pažeidimas yra šurkštus; šurkščiu rinkimų įstatymo pažeidimu gali būti laikomi tik tokie pažeidimai, kuriuos padarius kyla pagrįstų abejonų, ar per rinkimus buvo išreikšta tikroji rinkėjų valia, ar ji nebuvo iškreipta taip, kad rinkimų rezultatai neatspindi tikrosios rinkėjų valios ir Seimo narių mandatai buvo paskirstyti neteisingai.

66. Seimo rinkimų įstatyme ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyto teisinio reguliavimo neužtenka, kad galima būtų užtikrinti, jog Seimo nariais bus išrinkti ir visus Tautos atstovų įgaliojimus įgis tik Konstitucijoje nurodytus reikalavimus atitinka asmenys. Stokojama teisinio reguliavimo, kuris nustatytų išrinkto, bet dar neprisiekusio Seimo nario mandato netekimą dėl to, kad nustatoma, jog išrinktas Seimo nariu asmuo negalėjo būti įregistruotas kandidatu į Seimo narius ir negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto

reikalavimo. Pasigendama ir tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį išrinktas Seimo narys netektų Seimo nario mandato dėl to, kad laikotarpiu nuo jo išrinkimo iki Seimo nario priesaikos davimo *atsirado* (ne paaiškėjo iki tol buvusios, bet atsirado) Konstitucijoje nurodytos aplinkybės, dėl kurių toks asmuo negalėjo būti renkamas Seimo nariu (pvz., asmuo įgijo kitos valstybės pilietybę; jam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė už padarytą nusikaltimą ir asmuo jos dar nėra atlikęs; asmuo pripažintas neveiksniumu ir kt.). Stokojama teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų galima nutraukti priesaiką davusio Seimo nario įgaliojimus, jeigu tokiam asmeniui davus Seimo nario priesaiką nustatoma, kad yra aplinkybių, dėl kurių toks asmuo apskritai negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes jis neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, arba nustatoma, kad asmuo iki rinkimų nuslėpė reikšmingas aplinkybes, kurias jis pagal Seimo rinkimų įstatymą turėjo nurodyti.

67. Tobulinant įstatymuose nustatytą teisinį reguliavimą labai svarbu suteikti papildomus įgaliojimus Vyriausiajai rinkimų komisijai, Konstituciniam Teismui ir Seimui, kad būtų galima užtikrinti, jog Seimo nario priesaiką duos ir visus Seimo nario, kaip Tautos atstovo, įgaliojimus įgis tik tokie išrinkti Seimo nariai, kurie, prieš juos renkant neatitiko visus Konstitucijoje nurodytus reikalavimus. Įstatymuose papildomi įgaliojimai Seimui ir Konstituciniam Teismui turėtų būti suteikti ir dėl to, kad nustačius, jog Seimo nario priesaiką yra davęs toks asmuo, kuris pagal Konstituciją negali būti renkamas Seimo nariu, būtų galima bet kada nutraukti tokio Seimo nario įgaliojimus.

68. Nors iki šiol stokojama įstatyminio teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų galima nutraukti priesaiką davusio Seimo nario įgaliojimus, jeigu tokiam asmeniui davus Seimo nario priesaiką nustatoma, kad yra aplinkybių, dėl kurių toks asmuo apskritai negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes jis neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, ar nustatoma, kad asmuo iki rinkimų nuslėpė reikšmingas aplinkybes, kurias jis pagal Seimo rinkimų įstatymą turėjo nurodyti, tai negali būti kliūtis nutraukti tokio Seimo nario įgaliojimus – jie gali būti nutraukti tiesiogiai taikant Konstituciją. Tokiu atveju Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas, nesvarbu, kada paaiškėjo nurodytos aplinkybės, turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad jis pateiktų išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus. Jeigu Konstitucinis Teismas

padaro išvadą, kad per Seimo narių rinkimus buvo šiuurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, Seimas turėtų priimti sprendimą dėl neteisėtai išrinktų Seimo narių įgaliojimų nutraukimo.

69. Galimybė panaikinti Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka Lietuvos konstitucinėje sistemoje įtvirtinta pirmą kartą. Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų subjektų *konstitucinė atsakomybė yra viena iš teisinės atsakomybės rūšių*, todėl jai būdingi bendrieji teisinės atsakomybės bruožai. Kita vertus, konstitucinė atsakomybė yra ypatinga teisinės atsakomybės rūšis, ji turi ypatumų, skiriančių ją nuo kitų teisinės atsakomybės rūšių. Šiuos ypatumus lemia konstitucinės teisės reguliuojamų santykių pobūdis, konstitucinės teisės reguliavimo metodai, specifinės sankcijos. Konstitucinė atsakomybė nuo kitos teisinės atsakomybės skiriasi tuo, kad ji: 1) taikoma ypatingiems subjektams – Respublikos Prezidentui, Seimo nariams, aukščiausių grandžių teisėjams; 2) taikoma esant tik Konstitucijoje nustatytiems pagrindams; 3) taikoma pagal ypatingą procedūrą; 4) taikomos ypatingos sankcijos.

70. Konstituciniu deliktu paprastai laikoma ypatingo subjekto (šiuo atveju – Seimo nario) veika (veikimas, neveikimas), kuri yra priešinga Konstitucijai ir už kurią taikoma ypatinga konstitucinė sankcija – Seimo nario mandato panaikinimas. Išskiriant konstitucinio delikto elementus pagal teisės teorijoje priimtus bendrus teisės pažeidimo elementus, galima teigti, kad konstitucinio delikto *objektas* yra Konstitucijoje įtvirtintos konstitucinės vertybės, kurias atspindi konstitucinės normos ir principai; delikto *objektyvinę pusę* sudaro Konstitucijai priešinga (su Konstitucija nesuderinama) veika (veikimas ar neveikimas); delikto *subjektas* yra Seimo narys; delikto *subjektyvinę pusę* sudaro Seimo nario kaltė, kaip jo psichinis santykis su Konstitucijai priešinga (su Konstitucija nesuderinama) veika ir jos pasekmėmis.

71. Konstitucijos 74 straipsnio nuostata „Seimo nario mandatas gali būti panaikintas apkaltos proceso tvarka paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ gali būti aiškinama nevienodai. Problema kyla dėl to, kad iš šios nuostatos neaišku, ar formuluotė „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ reiškia, kad apkalta galima tik už tokį nusikaltimą, kurį asmuo padarė jau būdamas Seimo nariu, ar ir už tokį nusikaltimą, kurį jis padarė dar iki jį išrenkant Seimo nariu ar iki Seimo nario priesaikos.

Parliamentary Law Studies

Summary

The Seimas, as representation of the Nation, is an institute of representative democracy, the core of the political system of this country, an institution consolidating the political system and securing its stability. The constitutional nature of the Seimas, determines its special place within the system of institutions of state power, its functions and powers. In the book individual institutes of parliamentary law are considered: the constitutional requirements for the person who may be elected a Member of the Seimas; the elements of the legal status of a Member of the Seimas and problems of the concept thereof; certain powers of the Seimas and interpretation thereof. In addition, the constitutional conception of the Seimas, as representation of the Nation, is disclosed and the continuity of the terms of powers of the Seimas as an institution is shown. Much attention is paid to acts of constitutional significance, by means of which the independence of the State of Lithuania, and, alongside, the tradition of Lithuanian parliamentarism, was restored.

The legal regulation established in the Constitution and laws is analysed while attempting to reveal the theoretical and practical problems arising from such legal regulation. The constitutional doctrine formulated by the Constitutional Court is considered, the arguments of the Constitutional Court upon which the position of the Court is based in the course of interpretation various provisions of the Constitution are investigated. It is shown that the arguments of some rulings of the Constitutional Court may be regarded as ones leading to discussions.

The analysis of the chosen institutes of parliamentary law is determined to a great extent by the fact how the Constitution is perceived. The Constitution, as any legal act, has a certain textual expression. The text of the Constitution, which expresses a certain constitutional provision, not always determines the only possible concept of the content of this provision. The construction of the Constitution does not limit itself, nor can it limit itself, upon the elucidation of the grammatical meaning (the meaning of words, terms, notions and sentences) of the text of the Constitution, since this is clearly insufficient in order to disclose the actual content of the constitutional regulation, which is hidden behind the text – words, terms, notions and sentences – of the Constitution. The

text of the Constitution becomes the point of departure in disclosing the real meaning and content of the constitutional regulation, that the genuine “centre of gravity” of understanding the Constitution as the normative reality is moved from the Constitution – the main act – to the constitutional jurisprudence by means of constitutional justice. Even though the normative content and potential of the Constitution are enormous, the Constitution is not a digest of laws, it cannot regulate all relations appearing in society in the manner when concrete rights and duties of subjects of legal relations are established. The Constitution regulates a big part of very important social relations only in most general manner. “Clear” legal norms must also be construed, since clarity is a relative matter. Construction of the Constitution ensures the existence of the Constitution, it guarantees its development together with the changing society and world outlook. The Constitution would not be able to exist without its construction and interpretation, it would be static, rigid and hardly applicable, therefore, it would not meet the expectations of society.

The Constitution is composed of norms and principles, as well as of the doctrine of the Constitutional Court disclosing the content of constitutional norms and principles. The Constitution means also such deep and fundamental values which can be devoid of concrete textual expression, but which stem from the constitutional norms (or which are reflected by such norms) and constitutional principles as well as from the entirety of the constitutional regulation. The Constitution has not only the letter but also the spirit. It is impossible that the content of constitutional principles would be exhaustively defined (in some finite manner), their content has a great many aspects, however, constitutional principles always have a clearly defined fundamental meaning, they always reflect the basic, fundamental values upon which the Constitution is grounded. The actual content of constitutional regulation can be disclosed only when constitutional norms are analysed in the context of constitutional principles.

The Constitution is to be construed only on its own grounds, only by following its own logic, the links and interaction of its norms and principles and the overall constitutional regulation. It is impossible to construe the norms and principles of the Constitution, the content of constitutional regulation, on the grounds of laws and other legal acts, which, purportedly, particularise the Constitution, since the supremacy of the Constitution in the legal system would thus be negated.

In the course of construction of the Constitution it is not allowed to limit oneself only upon its linguistic (verbatim) construction; in the course of construction of the Constitution various methods of construction of law are to be

applied: linguistic (verbatim), systemic, that of general principles of law, logical, teleological, that of the intent on the legislator, that of precedents, historical, comparative etc.

Under the Constitution, only the Constitutional Court enjoys the powers to officially construe the Constitution. The powers of the Constitutional Court to construe the Constitution stem from a legal act (the Constitution) adopted by the constituent power – the Nation – but not from a legal act (a law) adopted by the legislator. Consequently, the powers of the Constitutional Court stemming from the Constitution adopted by the Nation, may not be limited by laws or other legal acts. The concept of provisions of the Constitution as presented by the Constitutional Court is binding upon the Seimas, the Government, the President of the Republic, and it means that rulings of the Constitutional Court virtually acquire the power of the Constitution itself.

Most often the Constitution is interpreted in a manner that the meaning of the construed text is wider than the meaning of the text of the Constitution. However, when one speaks about the “new” law created by the Constitutional Court, virtually, one would have to speak not about the fact that the Constitutional Court replaces the creator of the Constitution – the Nation – or replaces the legislator, but about the fact that the Constitutional Court discloses the will-power of the Nation – the creator of the Constitution – and that it establishes the actual content of provisions of the Constitution, that it relates provisions of the Constitution with social practice. In the course of construction of the Constitution, it is attempted to remove the uncertainty in understanding the content of provisions of the Constitution, to secure their proper application, following, execution and employment. From the norms and principles of the Constitution, the Constitutional Court derives a certain model of constitutional regulation, which allows subjects of constitutional relations to act so (to establish the corresponding legal regulation) that it would be in conformity with the Constitution. The Constitution, as an “ideal law”, as an “ideal norm” (as an ideal constitutional model), is placed every time on the changed matrix that has not been moulded according to this model yet, therefore it is very important that newly formed relations would not deviate from the parameters established by the Constitution. While defining these parameters, the Constitutional Court should search for possibilities (make use of all opportunities) to interpret the Constitution in a manner so that it becomes adjusted to changing needs of society, that it might perform its functions and that it would allow to react to the new reality in an adequate fashion. It is only possible to do so by construing the Constitution, especially the principles thereof, in an expansive manner.

Only when the Constitution does not “allow” its interpretation, it should be amended or supplemented.

The limits of interpretation of the Constitution are drawn by the constitutional matter itself. While interpreting the Constitution, one may not distort or deny the fundamental provisions upon which the entire Constitution is based: the following is to be attributed to these provisions: the innate nature of human rights and freedoms; sovereignty of the Nation; the democratic nature of the state, the structure of state power when a certain state power may not be concentrated in a single state institution, but must be separated among various state institutions so that there is a balance among such powers; the provision that only the court administers justice, etc. These and other similar provisions are kind of framework of the entire Constitution, the framework supporting other constitutional values. *The fundamental, basic* provisions, upon which the entire Constitution and the constitutional regulation established in it are based, may be corrected in the course of interpretation only very slightly. Other provisions of the Constitution are much more flexible. In the course of interpretation it is possible to develop namely this, so-called *dynamic* part of the Constitution so that it may gradually acquire a different quality, quite dissimilar to that given to the Constitution by its drafters.

While forming the constitutional doctrine, the Constitutional Court seeks to do so in a form, which would not hinder development of the content of the already construed constitutional provisions in the future. One often intentionally leaves some space for interpretation of the construed provisions of the Constitution and for modification of the doctrine, while taking account of possible different arguments upon which new petitions of petitioners might be based, and while taking account of new needs of society. While formulating the corresponding constitutional doctrine, the Constitutional Court alongside binds itself with this doctrine, since the future doctrines of the Constitutional Court would not be allowed to be formed by disregarding the doctrines previously formulated by the Constitutional Court, because the already formulated constitutional doctrines may be developed only on the basis of the same constitutional grounds disclosed by the Constitutional Court. Therefore, the doctrine formulated by the Constitutional Court (in the broad sense, as the entirety of constitutional doctrines on various issues) must organically be indivisible, and no inner “irregularities” let alone contradictions are allowed. It means that, while investigating into the constitutionality of a challenged law or another legal act, the Constitutional Court must assess the compliance of this legal act not only with the articles of the Constitution specified by the petitioner, but

also with the whole Constitution, consequently, it is necessary to see the overall constitutional regulation. It protects the Court from forming “fragmentary”, uncoordinated doctrines on some issues, and it secures the continuity of the constitutional jurisprudence.

Sometimes there appear statements in the public space that the Constitutional Court makes no mistakes. There should not be grounds for the existence of the myth about the “*infallibility*” of the Constitutional Court and one should not fight it, since there is nothing to fight with provided there existed an agreement that the Constitutional Court decisions on issues ascribed to the competence of the Court by the Constitution are final and not subject to appeal. In other words, no one can change the decisions of the Constitutional Court, even if they are erroneous. A different understanding and interpretation of the “*infallibility*” of decisions of the Constitutional Court, e.g., the one that, allegedly, the concept of the provisions of the Constitution presented by the Constitutional Court is always absolutely correct as regards the content of the Constitution, that, allegedly, the Constitutional Court never makes mistakes and cannot make mistakes, is unacceptable. This is also confirmed by the jurisprudence of the Constitutional Court itself, when the Constitutional Court corrects (reinterprets) its previous constitutional doctrine. The correction of the constitutional doctrine must be properly argued.

In the book the constitutional principles of elections to the Seimas are analysed and their content is disclosed. The Constitution establishes *expressis verbis* that elections to the Seimas are universal and direct, that the suffrage is equal, and that the vote is secret. The Constitution consolidates other principles of elections to the Seimas as well. The constitutional principles of elections to the Seimas and their content are determined by various provisions of the Constitution. Members of the Seimas, consequently, the whole Seimas too, may and must be elected only in *free and democratic* elections. No democratic society is possible without genuinely free and democratic elections.

The following principles of elections to the Seimas are to be derived from the provisions entrenched in various articles of the Constitution (Articles 1, 4, 22, 33, 55, etc.), as well as from the imperatives of an open, just, harmonious civil society entrenched in the Preamble to the Constitution: 1) elections to the Seimas must be competitive; 2) the right of all political parties participating in the election to the Seimas to nominate candidates to Members of the Seimas; prohibition to establish any such legal regulation whereby only a single political party (e.g., the incumbent party, etc.) or only a single group of persons has the right to nominate candidates to Members of the Seimas; 3) the right of

all political parties and candidates to Members of the Seimas to participate, under equal conditions, in the campaign of elections to the Seimas, including the right of all political parties and candidates to Members of the Seimas to announce, under equal conditions, their election programmes (views), to familiarise the voters with such programmes, and the right of the voters to know about the programmes (views) of the political parties and candidates to Members of the Seimas that participate in the elections and to discuss them freely; 4) a possibility to the voters to vote freely, without being subjected to any direct or indirect coercion, threatening or other pressure, as well as without any material or any other “inducement” to participate or not participate in the elections; 5) impartiality (neutrality) of institutions of state authority and other state institutions with regard to the campaign of elections to the Seimas; 6) publicity, transparency of elections to the Seimas; 7) real defence of violated electoral rights, including judicial defence; 8) fair establishment of results of elections to the Seimas; 9) elections to the Seimas must be organised and executed, the final results of the election must be established by an independent and impartial institution – the Central Electoral Commission.

The specified constitutional principles of elections to the Seimas often become intertwined, a certain election principle often is a part of another principle of elections, it determines the content of another principle of elections, therefore, the presented definition of the constitutional principles of elections to the Seimas is relative – providing corresponding criteria were chosen, a different description and grouping of the constitutional principles of elections to the Seimas might be possible.

The requirements to a person, which must be met by him in order to be allowed to be elected a Member of the Seimas, are established in the Constitution. The Constitution does not prohibit to establish in the Law on Elections to the Seimas also additional requirements, which have not been specified in the Constitution, however, the requirements, established in the law must be constitutionally grounded, they may not compete with the requirements established in the Constitution.

One of the requirements established in the Constitution, which must be met by a person in order to be allowed to be elected a Member of the Seimas, is the requirement “to permanently reside in Lithuania”. This constitutional requirement has its own constitutional content, the essence of which is that only such a citizen of the Republic of Lithuania may be elected a Member of the Seimas, who actually *permanently resides* in Lithuania, *i.e. really (actually) resides in Lithuania*. The legislator, having established that a citizen of the

Republic of Lithuania, whose data of residence are entered in the register of residents of the Republic of Lithuania is deemed as the one permanently residing in Lithuania, should not limited himself only upon the said legal regulation. It is also possible present proposals to establish also that in case there are reasonable doubts whether a person, who seeks to become a Member of the Seimas, whose data of residence are entered in the register of residents of the Republic of Lithuania, in reality permanently resides in Lithuania, the Central Electoral Commission should have the right to dispute the reasonableness of entering of the data submitted by such a person regarding his place of residence into the register of residents of the Republic of Lithuania. Also a different legal regulation is possible, however, in all cases it should be such so that it would be possible to accomplish the constitutional requirement – to elect only such persons as Members of the Seimas, who permanently reside in Lithuania. It goes without saying, the final decision in such a dispute should be adopted by a court. The mere fact that the person meets some formal juridical features established in the laws does not serve the grounds for viewing the person as the one permanently residing in Lithuania in the sense of the requirement established in the Constitution.

Another requirement “not to be not bound by an oath or pledge to a foreign state” established in the Constitution has been formulated in a somewhat abstract manner. The norms of the Constitution do not give more details as for what concrete oath or pledge a person should be given to a foreign state, in what manner he had to do so, what institution of the foreign state and in what manner had to accept such an oath or pledge so that this person might be viewed as the one bound by an oath or pledge to a foreign state. However, the constitutional formulation “an oath or pledge to a foreign *state*” implies not any character of an oath or pledge, but political character, since an oath or pledge is mentioned not to any subject, but a special subject – a foreign *state*.

In its ruling of 11 November 1998, the Constitutional Court emphasised that “the best way to meet the constitutional condition, i.e. to be a person ‘who is not bound by an oath or pledge to a foreign state,’ is repudiation of citizenship of a foreign state”. The legislator, while taking account of the constitutional concept of the provision “not bound by an oath or pledge to a foreign state”, may also establish additional requirements for implementation of this constitutional norm. It is especially important to establish the procedure, which must be accomplished, so that it would be possible to decide whether a person, who used to be bound by an oath or pledge to a foreign state, is no longer bound by the oath or pledge to a foreign state.

Paragraph 4 (wording of 15 July 2004) of Article 38 of the Law on Elections to the Seimas contains the provision that if a candidate for a Member of the Seimas is a citizen of any other state, the Central Electoral Commission may demand that he present a document issued by competent institutions of any other state pertaining to *the renunciation* or *the loss* of the citizenship of any other state. The notions “*renunciation of citizenship*” and “*loss of citizenship*” do not coincide, each of them have the content characteristic of it only. The formulation “renunciation of citizenship of another state” employed in Paragraph 4 of Article 38 of the Law on Elections to the Seimas is to be construed as meaning the legal situation where a person has already applied to institutions of another state in order to renounce the citizenship of another state held by him, however, the said institutions have not adopted a decision on the loss of citizenship, thus, the person is still a citizen of another state. Consequently, under the legal regulation established in Paragraph 4 (wording of 15 July 2004) of Article 38 of the Law on Elections to the Seimas, such a person, who, even though has renounced citizenship of another state, i.e. he has begun the procedure of renunciation of citizenship of another state, however, this procedure has not been finished and this person is still holding citizenship of another state, is also allowed to be elected as a Member of the Seimas. Such legal regulation may be assessed as the one not completely harmonised with the constitutional concept of the provision “not bound by an oath or pledge to a foreign state”. It is proposed that *a provision be entrenched* in the Law on Elections to the Seimas whereby *a person who is not a citizen (does not hold citizenship) of any other state may stand in elections of a Member of the Seimas*.

The Law on Elections to the Seimas indicates various time limits within which the person must comply with the corresponding requirements so that he would be allowed to stand in elections of a Member of the Seimas. It is possible to assert that such legal regulation lacks consistency. It is *proposed* that the Law on Elections to the Seimas *establish* a certain “agreed day” on which the person must comply all the requirements established in the Constitution and the Law on Elections to the Seimas so that he would be allowed to stand in elections of a Member of the Seimas.

There are grounds to raise a question whether the 65-day time limit established in the provision “Persons who, with 65 days remaining before elections, have not fulfilled punishment imposed by a court judgement” of Paragraph 3 of Article 2 of the Law on Elections to the Seimas does not limit the right of the person to stand in elections more than it stems from the Constitution.

The constitutional conception of the Seimas as representation of the Nation is presented in the book. Under the Constitution, it is only the Seimas that

is representation of the Nation. The Constitution does not provide for several representations of the Nation. Under the Constitution, the President of the Republic shall be Head of State, he represents the State of Lithuania. Even though it is impossible to oppose representation of the State of Lithuania to representation of the Nation, however, representation of the Nation and representation of the state are not identical legal categories, each of them has the content characteristic of it only. Under the Constitution, the President of the Republic is part of the executive.

One of the most important features, on the grounds of which a state institution is attributed to the representation of the Nation is the fact that it is a collective (acting on collective grounds) state institution which is composed of representatives of the Nation and which adopts decisions only after public debates and only by a majority of votes; namely collective adoption of laws and other legal acts allows, in the best manner, to reflect and integrate the expectations and interests of the entire Nation, but not only of its part.

Under the Constitution, the Seimas can act only within the limits of the powers established to it in the Constitution; the Seimas is also bound by the laws that it has adopted. The willpower of the Seimas – representation of the Nation – which is expressed in laws and other legal acts, may be denied by the Constitutional Court, if it decides that the laws adopted by the Seimas are in conflict with constitutional laws or the Constitution, and that sub-statutory legal acts adopted by the Seimas are in conflict with laws, constitutional laws or the Constitution. When it implements the sovereign power of the Nation, the Seimas is bound by the norms and principles of the Constitution, as well as by such concept of constitutional provisions, which is presented in acts (rulings, conclusions and decisions) of the Constitutional Court. *Human rights and freedoms*, which, under the Constitution, are innate, also limit the implementation of the sovereign power of the Nation. Human rights and freedoms may not be denied for the sake of sovereignty of the Nation. In addition, the implementation of the sovereign power of the Nation is limited by *international obligations of the state*. The main principle in the area of following international treaties is the principle *pacta sunt servanda* (agreements must be followed). As long as the state has undertaken international obligations, these obligations must be followed – even in domestic affairs the Nation can implement the supreme sovereign power vested in it only by heeding international obligations of the state.

The Seimas of the Republic of Lithuania, while implementing its constitutional powers, discharges classical functions of the parliament of a democratic state under the rule of law: the Seimas passes laws (the legislative function),

carries out parliamentary control over the executive and other state institutions (except courts) (the control function), establishes state institutions, appoints and dismisses their heads and other state officials (the founding function), approves the state budget and supervises its execution (the budgetary function) etc. The aforesaid functions of the Seimas are constitutional values. Under the Constitution, the legislator and other entities of lawmaking may not establish any such legal regulation whereby the said constitutional functions of the Seimas would be denied or opportunities to discharge them would be restricted, since thus the Seimas, the representation of the Nation, would be hindered from effective actions in the interests of the Nation and the State of Lithuania. Under the Constitution, only the Seimas enjoys the powers to establish its own structure and work procedure; no other institution executing state power can interfere with these constitutional powers of the Seimas. From the Constitution a duty stems to the Seimas to establish such its structure and work procedure so that the Seimas might implement, in a constructive, efficient and continuous manner, the supreme sovereign will of the Nation, that an opportunity to implement the powers defined in the Constitution would be secured, that conditions to discharge the empowerments of a representative of the Nation would be created for each Member of the Seimas.

The so-called “Supreme Soviet of the Lithuanian SSR”, which used to function during the period of the Soviet occupation (1940-1990), has never been an institution of the State of Lithuania, nor representation of the Nation; the said “Supreme Soviet of the Lithuanian SSR” may not be called a parliament. The “Lithuanian SSR” has never been a state, nor any form of statehood of Lithuania. The term “Lithuanian SSR” reflects not a form of statehood of Lithuania, but a way of governance of the occupied and annexed Republic of Lithuania, the essence of which could be described as follows: the USSR government bodies created local administrative establishments, which were subordinate to and directly controlled by them, gave names to such establishments, which had to prove that they allegedly represented the nation and were of statehood nature, and, through these establishments, with the help of repressive structures, used to govern the occupied and annexed territory of the State of Lithuania.

Historians and lawyers, while examining the constitutional grounds of the statehood of Lithuania and the history of Lithuanian parliamentarism, always indicate the 16 February 1918 Act of Independence and the 15 May 1920 Resolution of the Constituent Seimas on the Re-established Democratic State of Lithuania. It cannot be otherwise, since on the grounds of namely these documents the State of Lithuania was being created at the beginning of the

20th century. These documents, as the constitutional grounds of the State of Lithuania, are specified in the 11 March 1990 Act “On the Re-establishment of the State of Lithuania”, by means of which the Independence of the state was re-established.

One more document is of utmost importance to the statehood of Lithuania, which is the 16 February 1949 Declaration of the Council of the Movement of Lithuanian Freedom Fight. During the years of the Soviet occupation silence was kept about this Declaration. Only upon restoration of the independence, this Declaration is becoming more consolidated in the consciousness of society, as well as in that of the legal community. *It is a unique document.* It is unique not only because it united the movement of resistance against the Soviet occupation and centralised the command for this movement. And not only because the Declaration was drafted under extremely harsh conditions, in a rural homestead, the NKVD armed units being on the rampage close at hand, thus, while the drafters of the Declaration were in mortal danger.

First of all, the Declaration is special because of its content – it was a programmatic legal act of restoration of the independent State of Lithuania, which was dealing not only with the situation of that period, but also was oriented to the future, and it also indicated the future constitutional fundamentals of the restored and independent State of Lithuania. The Declaration reflects both the painful historical experience of that time period and the resolve of the nation to resist against the occupation by the Soviet Union, and it also contains deep insights into how the State of Lithuania should develop after it regained its independence. The Council of the Movement of Lithuanian Freedom Fight, when it adopted, on 16 February 1949, the Declaration reflecting the main pursuit of the Nation – to restore the independent State of Lithuania – had a complete legal basis to express this pursuit in the name of the entire Nation. In the legal meaning, the provision of the Declaration that the Council of the MLFF is the supreme political body of the Nation (Article 1) means that in the occupied Lithuania there was not any other legitimate state authority except the Council of the MLFF. The same is held in the law adopted by the Seimas on 12 January 1999, wherein this declaration is proclaimed as a legal act of the State of Lithuania. The 16 February 1949 Declaration of the Council of the Movement of Lithuanian Freedom Fight is a legal act of constitutional importance and it testifies the continuity of the state.

The Independence of the State of Lithuania was restored on 11 March 1990. The restoration of the independence was determined by *the aspiration of the Lithuanian nation to live in the independent State of Lithuania.* This aspi-

ration was declared by the armed resistance (which continued for more than 10 years) against the Soviet occupation regime – approximately 20 thousand Lithuanian partisans perished in the resistance struggle; about 130 thousand of pre-war Lithuania statesmen, army officers, teachers, farmers, the partisans and their supporters as well as activists of the anti-Soviet underground, who were taken captive, were imprisoned in Soviet concentration camps; about 140 thousand residents of Lithuania and their families were exiled to Siberia and other inclement places of the Soviet Union. The aspiration of the Lithuanian nation to live in an independent state was stated by means of establishment (at the beginning of 1949) of the Movement of Lithuanian Freedom Fight and the Declaration of the Council of the Movement of Lithuanian Freedom Fight adopted on 16 February 1949, which is both a legal act testifying the continuation of the State of Lithuania and a legal act which indicated the constitutional fundamentals of the restored and independent State of Lithuania. Regardless of the brutal reprisals, the idea of free Lithuania remained alive. While the armed struggle gradually diminished, the intellectual resistance was increasing: the underground printing of “The Chronicle of the Catholic Church in Lithuania” was begun, which also used to reach foreign countries, and used to disclose persecution of believers and suppression of free thinking; the Lithuanian Liberty League was founded, which, on 23 August 1987, in Vilnius, organised a public anti-Soviet rally, in which it condemned the Molotov-Ribbentrop Pact, which had determined the occupation and annexation of Lithuania and the other Baltic states.

In the Lithuanian national liberation movement, the role played by the Sąjūdis Movement was an exceptional one. The Sąjūdis Initiative Group was formed on 3 June 1988, in October of the same year Sąjūdis held its founding conference, which kept the whole Lithuania to TV screens. Sąjūdis became the movement that gained the support of the entire nation, while the communist party lost its dominance. The idea of Lithuania’s independence was being voiced more clearly and more openly. The nation saw its hope for restoration of the independence namely in the Sąjūdis Movement.

While pursuing this, the most important, aim, *Sąjūdis directed its activities for restoration of the Independence by the will of the nation during the oncoming elections to the Supreme Soviet*. It is possible to assert that namely the elections of the Supreme Soviet of the Lithuanian SSR that took place on 24 February 1990 determined the restoration of the Independence. During the preceding 50 years these elections were the first that were genuinely free and democratic, in which both personalities and elections programmes were competing. Almost 472 can-

didates were aspiring to 141 seats of deputies.⁴³⁴ Sajūdis won a landslide victory – in the programmes of the candidates nominated or supported by it there was a clear objective of restoration of the independence of Lithuania. Thus, the voters, while giving their votes for the candidates nominated and supported by Sajūdis, granted them the mandate of the nation to restore the independence of Lithuania. This was done when, on 11 March 1990, the Supreme Council-Reconstituent Seimas of the Republic of Lithuania adopted the Act “On the Re-establishment of the State of Lithuania”. Before adopting this Act, it was necessary to adopt some other legal acts, defining the status of the elected Supreme Soviet and its deputies. On this day, the legal acts were adopted while keeping to a certain sequence, their chronology and content were determined by various circumstances.

The sequence and content of the legal acts of restoration of the independence, which were adopted on 11 March 1990, were determined by the fact that the independent State of Lithuania could not arise from the so-called “Lithuanian SSR” which had never been a form of Lithuanian statehood. The restoration of the independence is grounded upon the continuity of the pre-war Republic of Lithuania. Before adopting the 11 March 1990 Act “On the Re-establishment of the State of Lithuania”, first of all it was necessary to distance from the “Lithuanian SSR” as a state, and to distance the elected Supreme Soviet of the Lithuanian SSR, which was genuine representation of the Nation, from previous Supreme Soviets of the Lithuanian SSR, which essentially used to be nothing but local administrative establishments formed by the Soviet occupation government. It was done by adopting the Declaration “On the Powers of the Deputies of the Supreme Soviet of the Lithuanian SSR”.

Upon adoption of the Law “On the Name of the State and Its Coat of Arms”, a state institution came into being, whose title was *the Supreme Council of the Republic of Lithuania*. Upon severing any links with the “Lithuanian SSR” it was this Supreme Council of the Republic of Lithuania that was able to adopt a decision on the restoration of the independence of the State of Lithuania. Upon restoration of the independence of the State of Lithuania by means of the Act of March 11th, the Supreme Council of the Republic of Lithuania immediately began to exercise all sovereignty of the state.

Having held in the Act of March 11th that “the constitution of no other State is valid in Lithuania”, the validity of the 1938 Constitution was temporarily

⁴³⁴ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija (The First Session of the Supreme Council Republic of Lithuania (of the First Calling)). Shorthand Records. Vilnius: The Supreme Council of the Republic of Lithuania, 1990, p. 4.

restored. It was done while seeking to once again emphasise the continuity of the pre-war Republic of Lithuania and the link of the restored independent State of Lithuania with the pre-war Republic of Lithuania. The restored independent State of Lithuania was unable to live by the 1938 Constitution, since the social, political and economic relations had undergone considerable changes since that time. Therefore, the validity of the 1938 Constitution was suspended and the Provisional Basic Law – the Provisional Constitution – was adopted.

By the 25 October 1992 referendum, the Constitution of the Republic of Lithuania was adopted. In the Constitution not only the notion “a law”, but also that of “a constitutional law”, are employed. In the legal scientific literature there are varied opinions as to what laws are meant to be constitutional laws, what nature and purpose of constitutional laws are, what their legal power is, by what majority votes they can be adopted and amended. The notion of “a constitutional law” is employed in Articles 69, 72 and 47 of the Constitution, as well as Article 150 thereof, however, the mere fact that the notion of “a constitutional law” is employed in order to define the laws specified therein, these constitutional laws may not be regarded as identical. The constitutional laws (constitutional acts) specified in Article 150 of the Constitution *are a constituent part of the Constitution*, whereas the constitutional laws mentioned in Paragraph 3 of Article 69, Paragraph 2 of Article 72, and Paragraph 3 of Article 47 of the Constitution *are not a constituent part of the Constitution*.

The main criterion allowing to distinguish the constitutional laws (constitutional acts) which are a constituent part of the Constitution from the constitutional laws which are not a constituent part of the Constitution is the legal power of corresponding constitutional acts and the procedure of their adoption. Since the constitutional laws specified in Article 150 of the Constitution are a constituent part of the Constitution, they have the power of the Constitution, they may be adopted and amended only under the procedure allowing amendments of the Constitution. The legal power of the constitutional laws mentioned Paragraph 3 of Article 69, Paragraph 2 of Article 72, and Paragraph 3 of Article 47 of the Constitution is different – the power of these laws is smaller from that of the Constitution. For the adoption and amendment of these laws one applies not the procedure established for the adoption and amendment of articles of the Constitution, but the procedure entrenched in Paragraph 3 of Article 69 of the Constitution.

From the point of view of classification of constitutional laws, there are no legal grounds for putting the constitutional laws (constitutional acts) which are a constituent part of the Constitution in the same group with the constitutional

laws which are not a constituent part of the Constitution. From the point of view of classification of constitutional laws, Article 168 (wording of 22 December 1998) of the Statute of the Seimas has been formulated legally imprecisely and, therefore, is to be amended. Although, under Paragraph 1 of Article 168 (wording of 22 December 1998) of the Statute of the Seimas, amendments to the Constitution are viewed as constitutional laws, it is possible to use the said notion of constitutional laws by describing amendments to the Constitution only in a single sense – by showing that the law amending the Constitution (by which an amendment to the Constitution has been made) has the power of the Constitution itself (hence, conditionally, it is a “constitutional law”).

Constitutional laws are: 1) the constitutional laws which are named as constitutional laws in the Constitution itself (at present, such a constitutional law is specified in Paragraph 3 of Article 47 of the Constitution); 2) the constitutional laws which will be entered into the list of constitutional laws; 3) the constitutional law which establishes (will establish) the list of constitutional laws.

The constitutional laws, which are named as constitutional laws in the Constitution itself, as well as the constitutional laws which will be entered into the list of constitutional laws, may be adopted and amended under procedure established in Paragraph 3 of Article 69 of the Constitution – they are adopted if more than half of all the Members of the Seimas (i.e. not less than 71 Members of the Seimas) vote in favour thereof and they are amended by a not less than a 3/5 majority vote of all the Members of the Seimas (i.e. if not less than 85 Members of the Seimas vote for it).

The constitutional laws which are named as constitutional laws in the Constitution itself, the constitutional laws which will be entered into the list of constitutional laws, and the constitutional law which will establish the list of constitutional laws, are of smaller legal power than the Constitution, however, the legal power of the said laws is greater than that of ordinary laws; ordinary laws may not be in conflict with constitutional laws. The Constitutional Court enjoys the powers to investigate whether an ordinary law is not in conflict with a constitutional law.

Under the Constitution, state authority is organised on the basis of the principle of separation of powers. The text of the Constitution does not contain *expressis verbis* a provision that state power is organised while following the principle of separation of powers. This principle is to be attributed to so-called *complex* or *composite* constitutional principles and is *derived* from various provisions of the Constitution. Only a systemic construction of the Constitution, as an integral act, allows to reveal the content of the principle of separation of

powers. The content of this principle is revealed in various provisions of the Constitution, first of all in those where the powers of the Seimas, the Government, the President of the Republic, as well as those of courts, and the interrelations of these state institutions, are entrenched.

The jurisprudence of the Constitutional Court has formed the doctrine that if the Constitution provides that certain relations are regulated by means of a law, thus, such relations may be regulated only by means of a legal act which has namely the form of a law. In such a case all the most important elements of legal relations must be regulated (established) by means of a law, whereas Government resolutions might establish the procedure for implementation of the laws. If one had to define shortly what are the criteria following which it would be possible to delimit a law and a resolution of the Government, to delimit the relation between a law and a Government resolution, one could state that in the constitutional jurisprudence the following *doctrine* has gradually taken shape: if the Constitution provides that certain relations are regulated by means of a law, thus, such relations may be regulated only by means of a legal act which has namely the form of a law; such relations may not be regulated by legal acts of lower legal power – Seimas resolutions, Government resolutions, acts of the President of the Republic, or other sub-statutory acts; in such cases the law must establish all the most important elements of the regulated relations; Government resolutions must be adopted on the grounds of laws; if the Constitution does not require that certain relations be regulated by laws, the Government may pass resolutions on the grounds of the powers ascribed to it (the important thing is that it does not interfere with the powers ascribed to another institution); as a rule, a resolution of the Government is an act of application of the norms of a law regardless of whether the Government resolution is of one-time (ad hoc) application, or of permanent validity; the principle of a state under the rule of law entrenched in the Constitution also implies a hierarchy of legal acts, *inter alia* the fact that Government resolutions may not be in conflict with laws, constitutional laws and the Constitution; Government resolutions may not change the content of laws, they may not contain any such legal norms which would compete with those of a law. It is also noteworthy that, although in the course of construction of the Constitution the *functional* (interpretative) approach dominates, however, while separating the powers of the Seimas and the Government, the decisions of the Constitutional Court often give priority to the *formal* concept of the provisions of the Constitution.

After the powers of a concrete branch of state power have been directly established in the Constitution, then a certain institution of state power may

not take over the said powers from another state institution, it may not transfer or waive them; such powers may not be amended or limited by means of a law. Under the Constitution, the legislator is not allowed to establish any such legal regulation whereby subjects, which are not provided for in the Constitution, might interfere with the powers ascribed to a corresponding state institution by the Constitution.

From this point of view, the provision of Paragraphs 1 and 2 of Article 31 of the Law on the Diplomatic Service whereby *the candidacy of a diplomatic representative must be considered by the Seimas Committee on Foreign Affairs in advance*, is a debatable one. Under the Constitution, the President of the Republic shall appoint and dismiss diplomatic representatives of the Republic of Lithuania upon the submission of the Government. There are grounds for doubt whether the said provision *“the candidacy of a diplomatic representative must be deliberated in the Seimas Committee on Foreign Affairs in advance”* of Paragraphs 1 and 2 of Article 31 of the Law on the Diplomatic Service is not in conflict with the Constitution, since this provision can be interpreted also as the one meaning that *as long as the candidacy of a diplomatic representative has not been deliberated in the Seimas Committee on Foreign Affairs in advance*, the Government, purportedly, may not submit the candidacy of a diplomatic representative to the President of the Republic, whereas the President of the Republic may not appoint this person as a diplomatic representative. In such a case, the actions of the Government, as well as those of the President of the Republic, would be conditioned also *inter alia* by the fact whether the Seimas Committee on Foreign Affairs has considered the candidature of the diplomatic representative in advance. It is assumed that the said provision of the Law on the Diplomatic Service permits an institution which is not provided for in the Constitution – the Seimas Committee on Foreign Affairs – to interfere with the powers of the Government and the President of the Republic while appointing diplomatic representatives. This is prohibited by the Constitution.

Article 76 of the Constitution provides that “The structure and procedure of activities of the Seimas shall be established by the Statute of the Seimas which shall have the power of law”. The formula “the Statute of the Seimas shall have the power of law” implies that *the Statute of the Seimas is a legal act of a special form*. The notions “law” and “the Statute of the Seimas which shall have the power of law” are not identical, each of them have independent content, which is characteristic of the respective notion only, each of them marks the corresponding form of the legal act. The Statute of the Seimas is not a legal act which has the form of a law – under the Constitution, it has the power of a law, but it

does not have the form of a law. The provision of Article 76 of the Constitution “the structure and procedure of activities of the Seimas” shall be established by the Statute of the Seimas means that it must establish structural sub-units of the Seimas, as well as their rights and duties, it must also regulate other relations related to the activities of the Seimas and those of Members of the Seimas. The establishment of the structure and procedure of activities of the Seimas also implies the entrenchment of the corresponding rights and duties of Members of the Seimas. While disclosing the relation of the provision “The structure and procedure of activities of the Seimas shall be established by the Statute of the Seimas” of Article 76 of the Constitution and the provision “The duties, rights and guarantees of the activities of a Member of the Seimas shall be established by law” of Paragraph 4 of Article 60 thereof, the Constitutional Court has formulated a criterion, on the grounds of which one should make a distinction as to what duties, rights and guarantees of activities of a Member of the Seimas must be established by the law, and which of them must be established by the Statute of the Seimas. This criterion is as follows: the Statute of the Seimas may establish only such rights and duties of Members of the Seimas and the rights and duties of structural sub-units of the Seimas, which are related with the work of Members of the Seimas and structural sub-units of the Seimas only at the Seimas; if it is necessary to establish such rights and duties of Members of the Seimas, such rights and duties of structural sub-units of the Seimas, which are related not with the structure and procedure of activities of the Seimas itself, but with their powers with respect to various institutions, officials thereof, and other persons which are not accountable to the Seimas, then such rights and duties can be established not in the Statute of the Seimas, but in a law.

While amending and supplementing the Constitution, one may not disregard *inter alia* the fact how the provisions of the Constitution will be harmonised with the legal regulation already established in the Constitution. It is necessary to see the overall legal regulation established in the Constitution and, by means of amendments to the Constitution, not to create any such legal situation, where one provision of the Constitution would negate, from the point of view of both the text and meaning, some other provision of the Constitution. It is not allowed to entrench, by means of amendments to the Constitution, a competing legal regulation, or legal regulations denying one another. The Constitution has specified what provisions may be amended only by referendum. It means that these provisions are regarded by the Constitution as especially important and fundamental in the life of society and the state, therefore, in the Constitution itself the special protection of the said provisions is entrenched

– these provisions may be amended only by referendum. The fact that the said provisions of the Constitution may be amended only by referendum means that the Seimas, while enjoying the powers to amend other provisions of the Constitution, is not allowed to amend those other provisions of the Constitution so that the latter establish a legal regulation competing with the legal regulation consolidated in the provisions of the Constitution, whose amendment is allowed only by referendum. If the Seimas adopted such amendments to the Constitution and established, by means of these amendments, the legal regulation competing with the one entrenched in the provisions of the Constitution, which can only be amended by referendum, there would appear a legal situation, where, when not formally amending the provisions of the Constitution, which can be amended only by referendum, these provisions would be “neutralised” by the law on the amendment of the Constitution, which would be adopted by the Seimas. Thus, the legal regulation, which is entrenched in the provisions of the Constitution, whose amendment is allowed by referendum only, would be distorted and negated. Therefore, any attempts to adopt the amendments of the Constitution, which entrench the legal regulation competing with the one consolidated in those provisions of the Constitution, whose amendment is allowed by referendum only, and thus denying and negating that legal regulation established in the Constitution, which is allowed to be amended only by referendum, implies violation of the Constitution.

One of the discussed institutes of parliamentary law is returning of powers by the Government upon election of the President of the Republic. The constitutional regulation related with *returning of powers by the Government* upon election of the President of the Republic is not exhaustive. Perhaps, this is the result of the fact that the valid Constitution is a compromise of various draft Constitutions: for instance, in the draft Constitution prepared by the commission formed by the Supreme Council it was provided that the Government must resign upon election of a new President of the Republic (Item 2 of Paragraph 2 of Article 101 of the draft Constitution), meanwhile, the draft Constitution prepared by the Union “For Democratic Lithuania” provided that “The Government shall return its powers to the President of the Republic after regular elections of the Seimas or upon election of a new President of the Republic” (Article 99 of the draft Constitution), however, among the grounds of resignation of the Government (Article 102 of the draft Constitution) there were not any such grounds that the Government must resign after the election of the President of the Republic. While coordinating the draft Constitutions and in search of a compromise, the drafters were unable to agree on such a text of

the Constitution, from which it would be clear whether the Government must resign after the election of the President of the Republic, or whether it has no such an obligation. Therefore, the legal regulation established in the provisions of the Constitution, entrenching the powers of the Government upon election of the President of the Republic, remained ambiguous. Even though the provisions of the Constitution, which must be implemented after elections of the Seimas, and the provisions, which must be implemented after elections of the President of the Republic, are almost identical as regards the textual form, the fact that among the grounds *expressis verbis* established in the Constitution regarding resignation of the Government there are not any such grounds that the Government must resign after elections of the President of the Republic allows to make an assumption that the content (implementation) of some provisions established in the Constitution, which must be implemented upon election of the President of the Republic, *has some peculiarities*.

The fact that the Constitution has not established that the Government must also resign after elections of the President of the Republic allows to make an *assumption* that the Constitution presumes also such a legal situation, where certain provisions entrenched in the Constitution, related with the formation of the Government after election of the President of the Republic and granting of powers to the Government *may be implemented only under certain conditions*. In other words, the Constitution does not require that all the provisions entrenched therein, which are related with the formation of the Government upon election of the President of the Republic and with granting of powers to the Government, must be implemented only because of the fact that the Government, under the Constitution, must return its powers after the President of the Republic has been elected.

The argumentation used in the Constitutional Court ruling of 10 January 1998, in which the official constitutional doctrine of returning of powers by the Government upon election of the President of the Republic is presented, may be assessed in a critical manner. The statement “*In case the Seimas does not approve the candidature of the Prime Minister, the Government must resign (Item 2 of Paragraph 3 of Article 101 of the Constitution)*” of the aforesaid Constitutional Court ruling may be assessed as a debatable one, since in this case two different constitutional institutes are made identical: “non-approval of the candidature of the Prime Minister submitted by the President of the Republic” and “expression of no-confidence in the Prime Minister”. These institutes should not be made identical, since they are related with different subject, different legal situations, and give rise to different legal effects.

The institute of receiving of powers of the Government anew is entrenched in Paragraph 2 of Article 101 of the Constitution, in which it is established that, when more than half of the ministers are changed, the Government must once again receive its powers from the Seimas. The statement “*the Government is anew empowered to exercise its functions, unless more than half of the ministers have been changed*” of the aforementioned Constitutional Court ruling may be assessed a debatable one, since the condition “*unless more than half of the ministers have been changed*” is not identical to the condition “when more than half of the ministers are changed” established in Paragraph 2 of Article 101 of the Constitution. One might assume that *unless more than half of the ministers have been changed*, the institute of receiving of powers by the Government anew should not be applicable at all, thus, the Government should not and cannot receive powers from the Seimas anew under Paragraph 2 of Article 101 of the Constitution. The said statement of the Constitutional Court ruling is debatable also because of the fact that from this statement follows that also the President of the Republic can grant anew the powers to the Government to act – *unless more than half of the ministers have been changed* in the Government that he has approved, he can grant such powers to the Government. One is to assume that the Constitution neither *explicitly*, nor *implicitly* grants the right to the President of the Republic to decide whether to newly grant the powers to the Government to act. Under the Constitution, it is only the prerogative of the Seimas, which is implemented by it when it decides whether or not to approve the programme of the Government (Paragraph 5 of Article 92).

No matter how the arguments of the Constitutional Court are assessed, upon which the official constitutional doctrine of returning of powers by the Government after the President of the Republic has been elected is grounded, this doctrine is one of several possible ways of interpretation of the provisions of the Constitution; the Constitutional Court has substantiated this interpretation by the principled provision that the list of resignation of the Government provided for in the Constitution is a final one, and that the Constitution does not provide that the Government must resign also after the President of the Republic has been elected.

One faces significant theoretical and practical problems also in the situations where the constitutional empowerments of the Seimas to establish taxes are interpreted. In the Constitutional Court rulings adopted in the tax cases it is pointed out that, while deciding on the constitutionality of the provisions of laws by which the Seimas grants powers to the Government to establish amounts (tariffs) of corresponding taxes, one must distinguish between taxes in their

proper sense and the payments to the budget, which, although called taxes, are not taxes in their proper sense. The Constitutional Court held that those taxes which are essentially levies (their nature is that of direct recompense), are not taxes in their proper sense, therefore, the Seimas, having established such taxes (levies) by means of a law, enjoys the powers, under the Constitution, to commission the Government to establish tariffs of such taxes (levies). The Constitutional Court, having formulated the said rule, did not point out any concrete article of the Constitution, from which it would be possible to derive, either directly or indirectly, namely such a rule, nor did it disclose the relation of this rule with the provision “Taxes, other payments to the budgets, and levies shall be established by the laws” of Paragraph 3 of Article 127 of the Constitution. It is evident from the Constitutional Court rulings later adopted in tax cases that this rule has not been developed in the jurisprudence of this Court. Quite to the contrary, the Constitutional Court, while forming the constitutional doctrine of taxes, has rather substantially corrected this rule.

The Constitutional Court has held that “Assessing whether the Seimas has delegated the Government its prerogative to established the rates of excise tax, one has to take account of the fact that every year, when the law on approving the financial indices of the state budget and those of the budgets of local governments is passed, by a special clause a concrete sum of revenues which is to be acquired from excise taxes is confirmed among other tax revenues. Thus it is only the Seimas that establishes as to what sum the Government must collect from excise taxes. The sum defined in the law on the budget virtually determines certain limits on the rates of excise taxes. Due to this, in establishing the rates of excise taxes, the Government may not be independent absolutely.” The statements of this ruling indicate that, in the opinion of the Constitutional Court, the Seimas can also indirectly establish the tariffs of excises, i.e. when establishing, annually, in the law on the state budget what revenue sum must be collected to the budget from excises. Such a position of the Constitutional Court is a debatable one. There are grounds for doubts whether the fact that the Seimas establishes, annually, in the law on the state budget what revenue sum must be collected to the budget from excises really means that the tariffs of taxes are established in the manner required by the Constitution. One can assume that such an approach by the Constitutional Court creates preconditions for the Seimas to transfer the powers (which, under the Constitution, belong to the Seimas) to establish the amounts (tariffs) of taxes, to the Government, meanwhile, it grants the Government too much freedom to establish the amounts (tariffs) of taxes.

The Constitutional Court gradually corrects its position set forth in its previous rulings, whereby the Seimas, while taking account of peculiarities of corresponding taxes, may, by means of a law, commission the Government to establish the amounts (tariffs) thereof. The Constitutional Court rulings of recent years have formulated the constitutional doctrine of taxes whereby it is only the Seimas itself that has to establish, by means of a law, all essential elements of taxes and those of other obligatory payments, thus, including the amounts (tariffs) of taxes, and, according to this doctrine, the Seimas may transfer these powers that belong to it under the Constitution neither to the Government, nor any other institution of the executive.

Having formed the constitutional doctrine of taxes whereby only the Seimas must, by means of a law, establish all essential elements of taxes and those of other obligatory payments, thus, including the amounts (tariffs) of taxes, the Constitutional Court *expressis verbis* has not specified that in this manner the doctrine set forth in its previous rulings is being corrected (according to the previous doctrine, the Seimas, while taking account of peculiarities of corresponding taxes, was allowed, by means of a law, to commission the Government to establish the amounts (tariffs) thereof). Consequently, the previous doctrine of the Constitutional Court was negated only indirectly, and this creates certain preconditions to comprehend and interpret the existing constitutional doctrine of taxes in a varied manner. One may assume that in the future the Constitutional Court will have to additionally interpret the content and relations of the provisions of Item 15 of Article 67 and Paragraph 3 of Article 127 of the Constitution.

The guarantees of activities of a Member of the Seimas are established in the Constitution. The Constitution employs neither the notion of *immunity*, nor *indemnity* of a Member of the Seimas, also, it does not specify *expressis verbis* as for what elements constitute one or another legal institute. The *immunity* and *indemnity* of a Member of the Seimas are legal institutes and the content thereof is characteristic of only the corresponding institute; these legal institutes and the elements that constitute them may not be opposed – they are related. The main difference between the immunity and indemnity of a Member of the Seimas is that fact that *indemnity*, i.e. prohibition to persecute a Member of the Seimas for his speeches and voting at the Seimas is an absolute one – the Seimas does not have the right whether to abolish the said prohibition or not; a Member of the Seimas may never be held liable or persecuted for his speeches or voting at the Seimas, even after his term of office as a Member of the Seimas is over and the person is no longer a Member of the Seimas. As

regards immunity of a Member of the Seimas, things are different: the Seimas may abolish immunity of a Member of the Seimas, while after the term of office of the Member of the Seimas is over, this person may be held criminally liable, he may be arrested, his freedom may be limited otherwise on common grounds also for deeds committed by him when he was a Member of the Seimas.

Although the subjects enjoying immunity are *expressis verbis* pointed out in the Constitution, it does not mean that the list of the subjects specified in the Constitution is exhaustive (final) and that Constitution generally prohibits to establish, by means of laws, immunities also to other subjects, who have not been directly specified in the Constitution. The laws may widen the list of the subjects (specified in the Constitution) enjoying immunity, however, only in case it arises from and is grounded upon the Constitution itself. The criterion upon which it would be possible to decide whether a law, entrenching immunity of the subjects that are not *directly* specified in the Constitution, is grounded on the Constitution, might be as follows: laws can establish immunity only to such subjects directly not specified in the Constitution, who participate in general elections in order to be elected to a position provided for in the Constitution, where the Constitution itself provides for immunity for the subjects who hold such positions.

Under the Statute of the Seimas, upon a submission by the Prosecutor General, the Seimas may form a special investigation commission in order to investigate whether the request for permission to bring a Member of the Seimas to criminal liability, to arrest him or to restrict his freedom otherwise is a grounded one. An analysis of notes prepared by Seimas provisional investigation commissions allows to assert that such notes often have major drawbacks: sometimes the notes lack (or even do not provide any) arguments, upon which the commission grounds its proposal that the Seimas not give its consent to bring a Member of the Seimas to criminal liability, to arrest him or to restrict his freedom otherwise; the commissions sometimes exceed the powers established for them, or assume the functions that are not characteristic of them.

It is proposed that the Statute of the Seimas be supplemented with the provisions obligating the Seimas provisional investigation commissions to present arguments upon which the commission draws a conclusion that the request of the Prosecutor General to allow that a Member of the Seimas be brought to criminal liability, be arrested or his freedom be restricted otherwise, is groundless.

The Constitution has established immunity of a Member of the Seimas not because preconditions might be created for a Member of the Seimas, who committed a crime, to avoid criminal liability, but because a Member of the

Seimas would not be held criminally liable in the absence of legal grounds for it, that he would not be persecuted for political and other similar reasons and for his activity in the capacity of a Member of the Seimas, and that he would not experience any influence that is prohibited by the Constitution.

There are grounds to assert that the provision “if this Code provides for administrative arrest of a Member of the Seimas for an administrative violation of law committed by him, the officials who drew up the protocol, *before they refer the case to a court* or another institution considering the case, not later than within three days shall apply to the Prosecutor General *regarding prior consent of the Seimas to restrict the freedom of the Member of the Seimas*” of Paragraph 3 of Article 261 of the Code of Administrative Violations of Law *is in conflict with the Constitution*, since it groundlessly widens immunity of a Member of the Seimas and creates preconditions for avoiding administrative liability by a Member of the Seimas even in cases when there is no need to impose administrative arrest, but an administrative penalty could be imposed, which is not related with restriction of freedom of a Member of the Seimas.

It is proposed that the provision be entrenched in the Code of Administrative Violations of Law that the court should apply to the Seimas regarding the consent of the Seimas to restrict the freedom of a Member of the Seimas only after the court has considered the case of administrative violation of law committed by a Member of the Seimas, when, in the opinion of the court, the Member of the Seimas should be imposed an administrative arrest. Such legal regulation would not allow the Member of the Seimas to avoid administrative liability only because the legal norm applicable to him provides, among all other penalties, also administrative arrest, and the Seimas has not expressed its prior consent to restrict his freedom. An analogous provisions should be entrenched also with respect to the Prime Minister, ministers, and judges, by also providing for the fact that, between the sessions of the Seimas, the court, when imposing administrative arrest, should apply to the President of the Republic regarding the consent to restrict the freedom of the said persons.

Article 63 of the Constitution entrenches the institute of *ceasing of powers* of a Member of the Seimas, i.e. the institute of ceasing of the powers acquired by him after he took the oath of the Member of the Seimas. After the powers of a Member of the Seimas have ceased, he loses his mandate of a Member of the Seimas as well. The content of Paragraph 2 of Article 59 of the Constitution – the provisions entrenched therein – is related not to ceasing of powers of a Member of the Seimas, but with the loss of the mandate of a Member of the Seimas due to the fact that an elected Member of the Seimas refuses to take an

oath or takes an oath with reservations. They are different legal institutes, each of these institutes has the content characteristic of it only and they reflect different legal situations. The legal regulation entrenched in Article 96 of the Law on Elections to the Seimas should be amended. It is proposed that the provisions entrenched therein, which are related to the loss of the mandate of a Member of the Seimas, who has been elected but who has not taken an oath yet, should be separated from the provisions related with ceasing of powers of a Member of the Seimas, who has already taken an oath. It is possible to do so by splitting the provisions of Article 96 of the Statute of the Seimas into two separate articles (or by forming two paragraphs in the same Article 96), each of which would entrench different legal regulation.

The Constitution has not disclosed what is a gross violation of the elections law. To establish this is within the discretion of the legislator. The Constitution implies that not each violation of the elections law is a gross one; only the violations, upon commission of which there are reasonable doubts whether the genuine will of the voters was expressed during the elections, whether such will has not been distorted so that the results of the elections no longer reflect the genuine will of the voters and the mandates of Members of the Seimas were distributed in an unfair manner, should be regarded as gross violations of the elections law.

The legal regulation established in the Law on Elections to the Seimas and the Law on the Constitutional Court is not sufficient so that it might be possible to secure that only such persons, who meet the requirements specified in the Constitution, would be elected Members of the Seimas. There is lack of legal regulation which could establish the loss of the mandate of an elected but not sworn in Member of the Seimas, after it is established that it was not allowed to register such a person as a candidate to Members of the Seimas and it was not allowed to be elected a Member of the Seimas, since he did not meet a certain requirement specified in the Constitution. Also there is no such legal regulation whereby an elected Member of the Seimas would lose the mandate of a Member of the Seimas due to the fact that during the period from his election till taking the oath of the Member of the Seimas *there appeared* the circumstances (not transpired the ones existing before that, but appeared) specified in the Constitution, due to which such a person could not stand in elections of a Member of the Seimas (e.g., this person acquired citizenship of another state; he was imposed punishment by a court judgement and the person has not fulfilled such punishment yet; the person was recognised as incapable etc.). There is lack of legal regulation whereby it would be possible to discontinue the powers

of a sworn in Member of the Seimas, if, after this person has taken the oath of the Member of the Seimas, it is established that there are circumstances due to which such a person could not stand in elections of a Member of the Seimas at all, since he did not meet a certain requirement specified in the Constitution, or if it is established that the person had concealed some significant circumstances, which, according to the Law on Elections to the Seimas, should have been indicated by him.

In the course of improvement of the legal regulation established in laws, one has proposed to grant additional powers to the Central Electoral Commission, the Constitutional Court and the Seimas so that it would be possible to secure that the oath of the Member of the Seimas will be taken and the powers of a Member of the Seimas as a representative of the Nation will be acquired only by such elected Members of the Seimas, who, before their election, met all the requirements specified in the Constitution. The laws should grant additional powers to the Seimas and the Constitutional Court also due to the fact that after it is established that a person, who, under the Constitution, may not stand in election of a Member of the Seimas, has taken the oath of the Member of the Seimas, it would be possible to discontinue the powers of such a Member of the Seimas.

Even though there is lack of legislative legal regulation whereby it would be possible to discontinue the powers of a sworn in Member of the Seimas, if, after this person has taken the oath of the Member of the Seimas, it is established that there are circumstances due to which such a person could not stand in election of a Member of the Seimas at all, since he did not meet a certain requirement specified in the Constitution, or if it is established that the person had concealed some significant circumstances, which, according to the Law on Elections to the Seimas, should have been indicated by him, it should not be an obstacle to discontinue the powers of such a Member of the Seimas – they may be discontinued by applying the Constitution directly. In such a case, regardless of when the indicated circumstances came to light, the Seimas, as well as the President of the Republic, has the right to apply to the Constitutional Court so that it present a conclusion whether the election laws have not been violated during the elections of Members of the Seimas. If the Constitutional Court drew a conclusion that during the elections of Members of the Seimas the Law on Elections to the Seimas has been violated grossly, the Seimas should adopt a decision on discontinuation of the powers of the unlawfully elected Members of the Seimas.

The Constitution has entrenched a possibility to revoke the mandate of a Member of the Seimas under procedure for impeachment proceedings. The in-

stitute of impeachment has been consolidated in the Lithuanian constitutional system for the first time. The constitutional liability of the subjects specified in Article 74 of the Constitution is one of the types of legal liability, therefore, general features of legal liability are characteristic of constitutional liability. On the other hand, constitutional liability is a special type of legal liability, it has some peculiarities making it different from other types of legal liability. These peculiarities are determined by the character of the relations regulated by constitutional law, the methods of regulation of constitutional law and the specific sanctions. Constitutional liability is different from other legal liability also that: 1) it is applied to special subjects – the President of the Republic, Members of the Seimas, judges of highest level courts; 2) it is applied only when the grounds established in the Constitution are present; 3) it is applied according to a special procedure; 4) special sanctions are applied.

As a rule, a deed (action, failure to act) of a special subject (in this case – a Member of the Seimas), which is contrary to the Constitution, and for which a special constitutional sanction – revocation of the mandate of a Member of the Seimas – is applied, is regarded as a constitutional delict. If one singles out the elements of the constitutional delict according to the general elements of a violation of law, which are recognised in the legal theory, one can assert that the *object* of the constitutional delict is the values entrenched in the Constitution, which are reflected by constitutional norms and principles; the *objective part* of the delict is a deed (action or failure to act) contrary to (incompatible with) the Constitution; the *subject* of the delict is a Member of the Seimas; the *subjective part* of the delict is guilt of the Member of the Seimas as his psychological relation with the deed contrary to (incompatible with) the Constitution and its consequences.

The content of the official constitutional doctrine of impeachment as formulated by the Constitutional Court was determined by the fact that “in the Lithuanian model of impeachment, political and legal elements become intertwined”. The Constitution does not provide and does not presume constitutional liability of a Member of the Seimas, which arises from a statement, which is substantiated by political arguments, that the Member of the Seimas has grossly violated the Constitution, that he has breached the oath. The official constitutional doctrine of impeachment formulated by the Constitutional Court is grounded on the fact that a conclusion on whether the actions of a person are in conflict with the Constitution may be *substantiated only by law*, thus, the Constitution assigns establishing the fact of violation of the Constitution – whether the Constitution was grossly violated and the oath was breached by the actions

of the person – not to the Seimas, which is an institution of political nature, but it assigns it only to the Constitutional Court, which is formed not on political, but professional grounds. The Constitutional Court held that the Constitution established such legal regulation, where the Constitutional Court decides whether the actions of a person are (are not) in conflict with the Constitution, whereas the Seimas decides whether to remove the person from office for the actions which are in conflict with the Constitution.

Literatūra ir šaltiniai

Monografijos ir publikacijos periodiniuose leidiniuose, internetinėje žiniasklaidoje

- Abramavičius A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // *Jurisprudencija*, 2009, 3 (117).
- Alexy R. *Teisinio argumentavimo teorija*. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2005.
- Apkaltos procedūra Seime prieš Seimo narį Audrių Butkevičių*. Vilnius: Seimo spaudos tarnyba, 1999.
- Bacevičius V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai // *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 9 (111).
- Barak A. *Judicial Discretion*. Yale University Press, 1989.
- Barak A. Teismo diskrecijos prigimtis ir jos reikšmė vykdant teisingumą // *Justitia*, 2005, Nr. 3 (57).
- Barak A. *Purposive interpretation in Law*. Princeton University Press, 2005.
- Berger L. L. How Embedder Knowledge Structures Affect Judicial Decision Making: A Rhetorical Analysis of Metaphor, Narrative, and Imagination in Child Custody Disputes // *Southern California Interdisciplinary Law Journal*, 2009, Vol. 18.
- Butautas D. A. Modernūs Lietuvos ateities finansai. I dalis. *Efektyvūs valstybės biudžeto valdymo prioritetai. Įvadas*. Vilnius, 2006.
- Butvilavičius D. Tautos atstovybės intervencijos į Konstitucijos tekstą ribojimai: Konstitucijos stabilumo aspektas // *Socialinių mokslų studijos*, 2010, 2 (6).
- Buškevičiūtė E. Mokesčių sistema. Kaunas: Technologija, 2003.
- Code of good practice in electoral matters // *Guidelines and Explanatory Report* // CdL – Std (2003) 034.
- Čiočys P. A. *Teisės pagrindai*. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002.
- Čiočys P. A. Priesaika: juridinio fakto, sukeliančio darbo (tarnybos) teisinį santykį, sudedamoji dalis // *Teisė*, 1996, t. 30.
- Civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* // Lietuvių kalbos institutas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, t. XXIV.
- Daugirdaitė-Sruogienė V. *Lietuvos Steigiamasis Seimas*. New York, 1975.
- Dičiūtė-Foigt D. Konstitucijos aiškinimo klausimai // *Konstitucijos tiesioginio taikymo problemos*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1993.

- Dworkin R. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
- Dworkin R. *Teisės imperija*. Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005.
- Feinberg J. *Voluntary Euthanasia and the Inalienable Right to Life*. 7 Phil. & Pub. Aff., 1978.
- Gadamer H. G. *Istorija, menas, kalba*. Vilnius: Baltos lankos, 1999.
- Gerhardt M. J. *The Federal Impeachment Process. A Constitutional and Historical Analysis*. Princeton: Princeton University Press, 1996.
- Gözler K. *Judicial review of constitutional amendments*. Ekin Press, Bursa, 2008.
- Gumbis J. Eutanazija žmogaus teisių ir autonomijos kontekstu // *Teisė*, 2003, Nr. 47.
- Gumbis J. Teisės samprata: logikos taikymo problematika // *Teisė*, 2010, Nr. 76.
- Heberl P. Otkrytoje obščestvo tolkovatelej konstituciji // *Konstitucionnoje pravo: vostočnoevropeiskoje obozrenije*. 2003, Nr. 1 (42).
- Henkin L. *Elements of Constitutionalism*. Columbia University, Center for the Study of Human Rights, 1992.
- Jankauskas K. Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. *Daktaro disertacija, socialiniai mokslai: teisė (01 S)*. Vilnius: MRU, 2005.
- Jarašiūnas E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai // *Jurisprudencija*, 2002, t. 33(25).
- Jarašiūnas E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
- Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 2 (80).
- Jarašiūnas E. Jurisprudencinė Konstitucija // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12 (90).
- Jovaišas K. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, I-II dalys*. Vilnius: Teisės institutas, K. Jovaišo Pj, 2002.
- Jovaišas K. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. Konstitucijos V skirsnio „Seimas“ 55 – 66 straipsnių komentaras // *Teisės problemos*, 2001, Nr. 1 (31).
- Kalinauskas G. *Parlamentinė kontrolė. I dalis. Teorija*. Vilnius: Registrų centras, 2010.
- Kalinauskas G. *Parlamentinė kontrolė. II dalis. Praktika*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
- Klima K. *Teorie vereine moci (vladnuti)*. Praha: ASPI Publishigt, 2003.
- Konstytucionnyj Sud Rossijskoj Federacyji (1992–1996)*. Moskva: Novyj Jurist, 1997.
- Krupavičius A., Pogorelis R. Rinkimų sistema ir rinkimai // *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.
- Krupavičius A., Lukošaitis A. (red.). *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida (monografija)*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.

- Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio teismo *obiter dicta*: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą // *Politologija*, 1998/1(11).
- Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai // *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
- Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2) // *Jurisprudencija*, 2002, t. 24 (16).
- Kūris E. Konstitucijos dvasia // *Jurisprudencija*, 2002, t. 30 (22).
- Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // *Justitia*, 2003, Nr. 3-4 (45–46).
- Kūris E. Konstitucija kaip teisė be spragų // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12 (90).
- Kūris E. Konstitucija, teismai, demokratija // *Konstitucinė jurisprudencija*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2008, Nr. 4 (12).
- Kūris E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai“ // *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 2 (116).
- Lane J. E. *Constitutions and political theory*. Manchester University Press, 1996.
- Latvelė R. Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę. *Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, Teisė (01 S)*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010.
- Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. *Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XIV kongresas. Pagrindinis pranešimas*. Vilnius, 2008 m. birželio 3–6 d.
- Lexikon der französischen Literatur*. Herausgegeben von Manfred Naumann, VEB Bibliographisches Institut Leipzig, 1987.
- Lietuvos administracinė teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005.
- Lietuvos Seimas*. Vilnius: Valstybės žinios, 2001.
- Lietuvių enciklopedija*. Boston, 1961, t. 24.
- Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
- Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras, 2002.
- Lietuvos administracinė teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Rōmerio universiteto leidybos centras, 2005.
- Lučn V. *Konstitucija Rossijos Federacyji. Problemy realizacyji*. Moskva: UNITY, 2002.
- Lučn V. *Konstytucionnyje normy i pravootnošenyja*. Moskva: UNITY, 1997.
- Lukošaitis A. *Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.
- Marcijonas A., Sudavičius B. *Mokesčių teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

- Marek K. *Identity and Continuity of States in Public International Law*. Geneve, Librairie E. Droz, 1954.
- Meduševskij A. Perechod k demokratyji i novyj konstitucionalizm v stranach Centralnoj i Vostočnoj Evropy // *Rossija i sovremennyj mir*, 2007, No. 2.
- Meidūnas V., Puzinauskas Pr. *Mokesčiai: teorija, vaidmuo, raida*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001.
- Mesonis G.. Valdžių padalijimo teorija ir jos įgyvendinimo modeliai: kriterijų kokybės problema // *Jurisprudencija*, 2004, t. 61 (53).
- Mesonis G. Kai kurie Konstitucijos interpretavimo aspektai: *expresis verbis* ribos // *Jurisprudencija*, 2008, t. 5 (107).
- Mesonis G. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: Registrų centras, 2010.
- Mikelėnas V. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento // *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 2 (116).
- Mikelėnienė D., Mikelėnas V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999.
- Mockūnas L. *Pavargęs herojus*. Vilnius: Baltos lankos, 1997.
- Montesquieu Ch. L. *Apie įstatymų dvasią*. Vilnius: Mintis, 2004.
- Narbekovas A. Eutanazijos terminų vartojimo bioetikoje bei teisėje problematika Lietuvoje // *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 12 (114).
- Narušienė R. *Referendumas dėl dvigubos pilietybės – politinis žaidimas* // <http://www.delfi.lt/news/daily/emigrants/article.php?id=14709373>.
- Nekrašas E. *Pozityvus protas. Jo raida ir įtaka modernybei ir postmodernybei*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.
- Normantas A. Rinkimai ir referendumai // *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
- Pfersmann O. Poniatyje razdelenija vlastei i problema „vlasty vo vlasty“ // *Konstytucionnoje pravo: Vostočnoevropejskoje obozrenije*, 2004, Nr. 2 (47).
- Purickis J. Seimų laikai // Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis. Kaunas. 1928.
- Račkauskas K. *Lietuvos konstitucinės teisės klausimais*. New York, 1967.
- A. Rauličkytė. Atsakingo valdymo principas ir jo įgyvendinimas // *Politologija*, 2006, Nr. 1.
- Remington T. F. Suverenitet, konstitucionnaja demokratija i pliuralizm // *Sravnitelnoje konstitucionnoje obozrenyje*. 2008, Nr. 2 (63).
- Römeris M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Fotogr. leid. Vilnius: Pozicija, 1994.
- Römeris M. *Suverenitetas*. Vilnius: Pradai, 1995.
- Römeris M. Lietuvos sovietizacija 1940–1941: *Istorinė Lietuvos sovietizacijos apžvalga ir konstitucinis jos įvertinimas*. Vilnius: Litanus, 1989.

- Rosenfeld M. Constitutional adjudication in Europe and the United States: paradoxes and contrasts // G. Nolte (editor), *European and US Constitutionalism*. New York: Cambridge University Press, 2004.
- Sabine G. H., Thorson T. L. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Margi raštai, 2008.
- Safjan M. Rol konstytycionnych sudov v procese sozdaniya konstitucionnogo prava // *Konstitucionnoje pravosudyje na rubeže vekov*. Maskva: Norma, 2002.
- Sartori G. *Lyginamoji konstitucinė inžinerija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2001.
- Sidzikauskas V. Lietuvos diplomatijos paraštėje. Vilnius: Vaga, 1994.
- Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo biudžetinė kompetencija Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 31 (23).
- Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija // *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
- Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jo ribos // *Justitia*, 2004, Nr. 3.
- Sinkevičius V. Konstitucinių įstatymų samprata: teoriniai aspektai // *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 2 (104).
- Sinkevičius V. Dviguba pilietybė: pasiūlymo papildyti Konstitucijos 32 straipsnį analizė // *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 3 (105).
- Sinkevičius V. Seimo nario imunitetas: kai kurios teorinės ir praktinės problemos // *Socialinių mokslų studijos*, 2009, Nr. 1.
- Sinkevičius V. Šiurkštus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas – pagrindas nutrukti Seimo nario įgaliojimams // *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1 (115).
- Sinkevičius V. Mokesčių konstitucinė doktrina: kai kurios formavimosi problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, Nr. 3 (3).
- Sinkevičius V. Vyriausybės įgaliojimų gražinimo išrinkus Respublikos Prezidentą konstitucinė doktrina: kai kurie argumentavimo aspektai // *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 4 (118).
- Sinkevičius V. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija Lietuvos teisės sistemoje // *Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės aktui – 20*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
- Sinkevičius V. Kovo 11-oji: Nepriklausomybės atkūrimo teisinė konstrukcija // *Jurisprudencija*, 2010, Nr. 3 (121).
- Sinkevičius V. Seimo galių ribojimo konstituciniai pagrindai: kai kurie teoriniai aspektai // *Parlamento studijos*. 2010, Nr. 9.
- Skaistys A. Tarp priesaikos ir „laisvo mandato“ // *Atgimimas*, 2008 m. lapkričio 7–13 d., Nr. 40.
- Skaistys A. Priesaikos institutas ir jo įgyvendinimo problemos // *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 54 (46).

- Sojedinionyje Štaty Ameriki. Konstitucija i zakonodatelnyje akty.* Moskva, 1993.
- Staats-und Verwaltungsorganisation in Deutschland // *Handbuch der Internationalen Rechts- und Verwaltungssprache*, 1993.
- Statkevičius M. Apkaltos padariniai // *Teisė*, 2005, Nr. 56.
- Sudavičius B. Mokesčiai kaip teisės kategorija // *Teisė*, 2006, t. 58.
- Šapalienė L. *Lietuvos mokesčių sistema: teoriniai ir praktiniai pagrindai*. Vilnius: UAB „Mokesčių srautas“, 2008.
- Šileikis E. *Seimo nario teisinė padėtis*. Vilnius, 1996.
- Šileikis E. Imunitetas ir administracinio poveikio priemonės // *Teisė*, 2000, Nr. 34.
- Šileikis E. Aktualūs Seimo kvorumo ir Seimo nario dvigubos pilietybės klausimai // *Teisė*, 2003, Nr. 47.
- Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
- Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2005.
- Šileikis E. Apkaltos proceso sampratos pokyčiai Lietuvos Respublikoje // *Konstituciniai valdžių sandaros principai (Tarptautinės konferencijos medžiaga)*. Vilnius, 2008.
- Šileikis E. Konstitucijos dvasia: idėja *fiks*, „juodoji“ technologija ar išgryninta teisė? // *Justitia*, 2008, Nr. 3.
- Šinkūnas H. Valdžių padalijimo principas ir teisminės valdžios vieta valdžių padalijimo sistemoje // *Teisė*, 2003, t. 49, p. 119.
- Tyla A. Valstybinės laisvės tradicija ir Lietuvos Sąjūdis: istorinis Sąjūdžio kontekstas // *Kelias į nepriklausomybę. Lietuvos Sąjūdis 1988–1991* (Sudarė B. Genzelis, A. Rupšytė). Kaunas: Šviesa, 2010.
- Vadapalas V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
- Vadapalas V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.
- Vaičaitis V. *Konstitucinių įstatymų fenomenas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
- Vaičaitis V. *Hermeneutinė teisės samprata ir konstitucija*. Vilnius: Justitia, 2009.
- Vaišvila A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004.
- Valančius K. *Teisės pagrindai: konstitucionalistinis aspektas*. Vilnius: Technika, 2008.
- R. Varnauskas. Mirė žmogus, nepabūgęs M. Gorbačiovo // *Lietuvos žinios*, 2009 m. spalio 13 d.
- Varaška M., Butvilavičius D. Parlamento nario indėmitetas: teoriniai ir praktiniai aspektai // *Jurisprudencija*, 2005, t. 64 (56).
- Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas. Vilnius: *Justitia*, 2001.

- Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: *Justitia*, 2000.
- Vilkickas E. Konstitucinio Teismo išaiškinimas: imperatyvas ar rekomendacija? // *Justitia*, 1998, Nr. 2.
- Vinkleris P. *Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.
- Vitgenšteinas L. *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1995.
- Zamalaitis A. P. Ką gali Lietuvos Prezidentas? // *Voruta*, 1998 m. sausio 17 d., Nr. 3 (333).
- Žalimas D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005.
- Žalimas D. Sąjūdis ir Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas // *Kelias į nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988 – 1991* / Sudarė B. Genzelis, A. Rupšytė. Kaunas: Šviesa, 2010.
- Žilys J. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsnio komentaras // *Teisės problemos*, 1999/1-2.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymai, kiti teisės aktai

- 1920 m. Laikinoji Lietuvos valstybės Konstitucija // *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1920, Nr. 37-407.
- 1922 m. Lietuvos valstybės Konstitucija // *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 100/799.
- 1928 m. Lietuvos valstybės Konstitucija // *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 25/275.
- 1938 m. Lietuvos Konstitucija // *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 608/4271.
- Lietuvos Steigiamojo Seimo Statutas, priimtas 1920 m. gegužės 18 d., papildytas 1920 m. liepos 9 d. // *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15)*. Vilnius, 1996.
- 1924 m. birželio 18 d. Seimo statutas // *Vyriausybės žinios*, 1924, Nr. 163/1152.
- 1936 m. rugsėjo 17 d. Seimo statutas // *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15)*. Vilnius, 1996.
- Deklaracija „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“ // *Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys (1990 m. kovo 11 d.–1990 m. gegužės 11 d.)*. Vilnius: Mintis, 1990.
- Įstatymas „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“ // *Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys (1990 m. kovo 11 d.–1990 m. gegužės 11 d.)*. Vilnius: Mintis, 1990.
- 1990 m. kovo 11 d. Aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo“ // *Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys (1990 m. kovo 11 d.–1990 m. gegužės 11 d.)*. Vilnius: Mintis, 1990.

Įstatymas „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“ // *Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys (1990 m. kovo 11 d.–1990 m. gegužės 11 d.)*. Vilnius: Mintis, 1990.

Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis Įstatymas // *Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 9-245.

Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputato statuso“ // *Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 12-366.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Reglamentas // *Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 14-359.

Lietuvos Respublikos Konstitucija // *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ // *Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 33-1015.

Seimo rinkimų įstatymas // *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1992. Nr. 22-63.

Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos statuto patvirtinimo“ // *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 19-434.

Įstatymas „Dėl asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“ // *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 106-2348.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio papildymo įstatymas // *Valstybės žinios*, 1996. Nr. 64-1501.

Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 120-2821.

Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 66-1910.

Seimo kontrolierių įstatymas // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 110-3024.

Įstatymas „Dėl Lietuvos Laisvės kovos Sąjūdžio tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos“ // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 11-241.

Seimo Statutas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 5-97.

Diplomatinės tarnybos įstatymas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr.7-140.

Gyventojų registro įstatymas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 28-793.

Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 33-943.

Tarptautinių sutarčių įstatymas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 60-1948.

Seimo rinkimų įstatymas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 59-1760.

Civilinis kodeksas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

Baudžiamasis kodeksas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

Vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 43-602.

Įstatymo „Dėl asmenų, laikomų nuolat gyvenančiais arba gyvenančiais Lietuvos Respublikoje“ pripažinimo netekusiu galios“ įstatymas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 12-438.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio pakeitimo įstatymas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 14-540.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 34-1418.

Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 115-5192.

Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 30, 34, 38, 39, 51, 67 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 115-4279.

Seimo kontrolierių įstatymas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 170-6238.

Lietuvos Respublikoje išrinktų Europos Parlamento narių statuso ir darbo sąlygų įstatymas // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 32-1009.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 38, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 166, 167, 172, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 194, 196, 197, 198, 198-1, 198-2, 199, 202, 213, 214, 215, 225, 227, 228, 231, 233, 235, 252, 256, 257, 262, 284, 285, 312 straipsnių, priedo pakeitimo ir papildymo, XXVI, XXX skyrių pavadinimų pakeitimo ir kodekso papildymo 256-1, 257-1 straipsniais įstatymas // *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 81-3309.

Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas // *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 71-2721.

Administracinių teisės pažeidimų kodekso 21, 26, 27, 29, 41⁴, 41⁵, 44², 46¹, 50, 50⁴, 50⁷, 51³, 56¹, 56², 64, 91⁸, 111, 112, 112¹, 112², 119, 119¹, 119², 120, 121, 122, 122¹, 130, 136, 138, 138¹, 141, 143, 172², 188¹⁰, 188¹³, 207⁷, 224, 225, 225², 227, 229, 233, 234, 237, 241¹, 242, 244, 259¹, 261, 262, 266, 269, 270, 281, 320 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 41¹¹, 51²³, 84², 84³, 84⁴, 112³, 112⁴, 112⁵, 112⁶, 112⁷, 112⁸, 119³, 188¹⁸ straipsniais įstatymas // *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 81-3181.

Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. kovo 12 d. Deklaracija „Dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu“ // *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 30-1166.

Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 120-2821.

Lietuvos Respublikos Seimo 1999 m. sausio 12 d. Memorandumas Šiaurės Atlanto Aljanso valstybių parlamentams // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 7-144.

Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. lapkričio 17 d. nutarimas „Dėl R. Alekno, J. Imbraso ir D. Tamošiūnaitės pripažinimo netekusiais Seimo nario mandato“ // *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 133-5110.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2008 m. rugsėjo 10 d. įsakymas Nr. 1V-327 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2007 m. vasario 5 d. įsakymo Nr. 1V-48 „Dėl gyvenamosios vietos deklaravimo ir deklaravimo duomenų tvarkymo taisyklių ir gyvenamosios vietos neturinčių asmenų apskaitos taisyklių patvirtinimo“ ir jį keitusio įsakymo pripažinimo netekusiais galios“ // *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 106-4059.

Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį G. M.“. 2006 m. birželio 22 d. pažyma.

Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį V. M.“. 2008 m. birželio 26 d. pažyma.

Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį R.Ž.“. 2008 m. gruodžio 3 d. pažyma.

Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narius V. G. ir V. U.“. 2008 m. gruodžio 3 d. pažyma.

Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį J. R. ir kitaip suvaržyti jo laisvę“. 2005 m. balandžio 28 d. pažyma.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. kovo 16 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo dalinio pakeitimo ir papildymo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 61-1166.

Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto II dalies 5 skirsnio 25 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 66-1260.

Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas „Dėl 1994 m. birželio 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo pakeitimo ir papildymo“ 1, 9, 12 ir 39 punktų nuostatų, kuriomis buvo pakeisti ar papildyti Referendumo įstatymo 1, 9, 12 ir 32 straipsniai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 57-1120

Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1994 m. birželio 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų įsteigimo, apygardų ir apylinkių teismų veiklos teritorijų nustatymo bei Lietuvos Respublikos prokuratūros reformavimo“ 2 straipsnio ir šio įstatymo priėmimo tvarkos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 101-2045.

Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 9-199.

Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 25 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų kolegijos prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. liepos 9 d. nutarimu patvirtintos muitų mokėjimo tvarkos 7 ir 11 punktai neprieštarauja Lietuvos Respublikos muitų tarifų įstatymo 18 straipsniui“ // *Konstitucinio Teismo aktai. 1 knyga (1993–1995)*, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998.

Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 106-2381.

Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 30 d. nutarimo Nr. 1164 „Dėl dalies žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos biudžetinės sandaros įstatymo 13 straipsniui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 43 straipsnio pirmajai daliai“ // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 20- 537.

Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 11 d. nutarimu Nr. 1123 „Dėl žyminio mokesčio tarifų bei Žyminio mokesčio mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintų žyminio mokesčio tarifų 5, 6, 7, 8, 16, 17, 19, 27.4–27.9, 29, 34 ir 36 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat Lietuvos Respublikos žyminio mokesčio įstatymo 6 straipsniui ir Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 6 straipsniui“ // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 25-630.

Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo 16 straipsnio pirmosios dalies 2 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Žin.*, 1997, Nr. 40-977; Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 54-1587.

Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Žin.*, 1997, Nr. 104-2644; Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidi-

mų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // *Valstybės žinios*, Nr. 105-3318.

Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99.

Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 476 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 85-2382.

Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo 13 straipsnio pirmosios dalies 2 punkto ir šio straipsnio antrosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 91-2533.

Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 100-2791.

Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 17 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimo išaiškinimo“ // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 112-3114.

Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 1 d. nutarimo Nr. 647 „Dėl sutikimo vykdyti viešąjį pirkimą uždarąjį konkurso būdu ir lėšų skyrimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsniui“ // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 36-1094.

Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, Nr. 42-1345.

Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 10 straipsnio 4 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 27 d. nutarimo Nr. 105 „Dėl Lietuvos standartizacijos departamento prie Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos reorganizavimo“ 2 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 30 d. nutarimo Nr. 117 „Dėl Lietuvos zoologijos sodo steigėjo teisių perdavimo“ 2 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. kovo 30 d. nutarimo Nr. 366 „Dėl kai kurių Žemės ir miškų ūkio ministerijos funkcijų perdavimo Aplinkos apsaugos ministerijai ir Miškų ir saugomų teritorijų departamento prie Aplinkos apsaugos ministerijos įsteigimo“ 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 61-2015.

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.

Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 metų okupacijų, teisinio statuso įstatymo 8 straipsnio 3 dalies 2 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 3 d. nutarimu Nr. 829 „Dėl 1939–1990 metų okupacijų represinių struktūrų, tarnybų ir pareigų, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos, sąrašo patvirtinimo“ patvirtinto sąrašo „1939–1990 metų okupacijų represinės struktūros, tarnybos ir pareigos, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos“ 9 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 daliai“ // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 14-370.

Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai“ // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 17-419.

Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. gegužės 9 d. nutarimo Nr. 546 „Dėl pridėtinės vertės mokesčio“ 1.14 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 15 bei 16 straipsniams ir Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 4 daliai bei 9 straipsniui“ // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 23-585.

Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. spalio 6 d. sprendimo atmesti Seimo nutarimo „Dėl specialiosios tyrimo komisijos sudarymo“ projektą ir Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. spalio 6 d. nutarimo „Dėl Seimo narių grupės 1998 m. rugsėjo 28 d. teikimo „Dėl apkaltos proceso Seimo nariui Andriui Butkevičiui inicijavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 24 straipsnio 1 daliai, 238 straipsniui, 239 straipsnio 1 bei 3 dalims, 241 ir 243 straipsniams“ // *Valstybės žinios*, Nr. 28-784.

Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų“ 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui“ // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 30-840.

Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198 (1) straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105.

Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl strateginio investuotojo pripažinimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui“ // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 88-2724.

Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 105-3318.

Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo (1995 m. vasario 21 d. redakcija) 16 straipsnio 1 dalies, 17 straipsnio 1 ir 2 dalių, 19 straipsnio ir šio įstatymo (2000 m. birželio 20 d. redakcija) 27 straipsnio 4 ir 7 dalių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. birželio 15 d. nutarimu Nr. 852 „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo įgyvendinimo tvarkos“ patvirtintų Tipinių daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatų 8 punkto 1, 3 ir 4 pastraipų, 10 punkto 1 pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 110-3536.

Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 23 straipsnio, 38 straipsnio 2 dalies, 41 straipsnio 5 dalies, 152 straipsnio 5 dalies, 155 straipsnio 4 dalies, 156 straipsnio 5 dalies, 180 straipsnio, 208 straipsnio 4 bei 11 dalių ir 231 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 10-295.

Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių išlikusių nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalių, 12 straipsnio 3 punkto, 16 straipsnio 3 dalies ir šio straipsnio 9 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl šio įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 bei 5 dalių ir 12 straipsnio 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo 8 straipsniui“ // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 29-938.

Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. balandžio 20 d. nutarimu Nr. 276 patvirtintos Įmonių

finansinių prievolių mokėjimo bankroto procedūrų metu tvarkos 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir 1992 m. rugsėjo 15 d. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo (su 1994 m. gegužės 19 d. pakeitimais ir papildymais) 6 straipsnio 7 dalies 2 punktui“ // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 37-1259; taip pat žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. vasario 23 d. nutarimo Nr. 99 „Dėl atskaitymų valstybiniam keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 55-2199.

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio II skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 „Dėl valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276.

Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 85-2977.

Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimo „Dėl kompanijos „Danisco Sugar“ A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 3 bei 8 straipsnių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 102-3636.

Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 5-186.

Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. vasario 23 d. nutarimo Nr. 99 „Dėl atskaitymų valstybiniam keliamam tiesti, taisyti ir prižiūrėti“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 55-2199.

Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnio, Lietuvos Respublikos mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymo 1, 2 ir 3 straipsnių, Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo 18 straipsnio 2 dalies ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 172 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 72-3080.

Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr. 120 „Dėl valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos“ patvirtintos valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos 3 punkto (1999 m. vasario 4 d. ir 2000 m. balandžio 14 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 26 straipsnio 6 daliai (1998 m. gegužės 12 d. redakcija)“ // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 82-3529.

Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugsėjo 25 d. redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į Konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.

Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 2, 4, 5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2002 m. spalio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 17 d. nutarimo Nr. 27 „Dėl gyvenamųjų namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo“ atitikties Lie-

tuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija)“ // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 29-1196.

Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 6 d. sprendimas „Dėl Panevėžio apygardos administracinio teismo prašymo ištirti Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymo nuostatų atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimo Nr. 1458 „Dėl Valstybės rinkliavos objektų sąrašo, šios rinkliavos dydžių ir mokėjimo ir grąžinimo tvarkos patvirtinimo“ nuostatų atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“ // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 45-2031.

Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88¹ straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai“ // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.

Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 57-2552.

Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimo Nr. 458 „Dėl nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 103-4611.

Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 2 dalies, 27¹ straipsnio, 29 straipsnio 7 dalies (2002 m. spalio 8 d. redakcija) 4 punkto, 56 straipsnio 2 dalies (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 3 d. nutarimo Nr. 1073 „Dėl mokesčio bazės netiesioginio nustatymo“ 2 punkto, taip pat šiuo Vyriausybės nutarimu patvirtintų mokesčio bazės netiesioginio nustatymo metodų skyriaus „Mokesčio bazės netiesioginio nustatymo atvejai“ ir skyriaus „Mokesčio bazės netiesioginio nustatymo metodai“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 2 daliai“ // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 109-4887.

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr.40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Res-

publikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsniui“ // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. rugsėjo 27 d. nutarimo Nr. I-619 „Dėl Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo taikymo“ 1 punkto, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 5 d. nutarimu Nr. 808 „Dėl socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 6.1.1 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.4 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.5 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 7 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 9 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. balandžio 17 d. nutarimu Nr. 441 „Dėl socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 5.1.1 punkto, 5.1.7 punkto (2000 m. balandžio 17 d. ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.1.8 punkto (2000 m. balandžio 17 d. ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.4, 5.5.2, 9 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo 10 straipsnio (1994 m. lapkričio 3 d. redakcija) 1 daliai“ // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 38-1236.

Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600.

Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 6 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento prašymo „Dėl Konstitucinio Teismo išvados išaiškinimo“ // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 51-1701.

Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 230 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2004 m. kovo 12 d. dekreto Nr. 397 „Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Seimo nariui Artūrai Paulauskui“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 56-1948.

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. IX-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903.

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1(1) straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85 – 3094.

Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105–3894.

Konstitucinio Teismo 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. gegužės 9 d. nutarimo Nr. 546 „Dėl pridėtinės vertės mokesčio“ 2.4 punktu patvirtintos Pridėtinės vertės mokesčio mokėtojų registravimo tvarkos 11 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 6 straipsnio 3 daliai (1994 m. balandžio 7 d. ir 1997 m. spalio 14 d. redakcijos) bei 15 straipsniui (1993 m. gruodžio 22 d. redakcija)“ // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 135-4903.

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“ // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708.

Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimu Nr. 506 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 37 punkto (2000 m. gegužės 8 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 29 straipsnio 1 daliai (1999 m. gruodžio 23 d., 2001 m. liepos 5 d. redakcijos)“ // *Valstybės žinios*, Nr. 2005, Nr. 19-623.

Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimo“ // *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 21-664.

Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. kovo 15 d. nutarimo Nr. X-131 „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo teisėjų paskyrimo“ 2 straipsnio, Lietuvos Respublikos Prezidento 2005 m. kovo 17 d. dekretu Nr. 237 „Dėl teikimo Lietuvos Respublikos Seimui atleisti R. K. Urbaitį iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo pareigų“ ir Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. kovo 17 d. nutarimo Nr. X-138 „Dėl R. K. Urbaičio atleidimo iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo pareigų“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 71-2561.

Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas „Dėl Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. rugpjūčio 4 d. prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 432 „Dėl Sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ patvirtintos Sprendimų vykdymo instrukcijos 89 punktą neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 117-4239.

Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas „Dėl Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. rugpjūčio 4 d. prašymo ištirti, ar Lietuvos respublikos tei-

singumo ministro 2002 m. gruodžio įsakymu Nr. 432 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ patvirtintos sprendimų vykdymo instrukcijos 89 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 113-4132.

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2006 03 31, Nr. 36-1292.

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 56 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 3 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 4, 5, 6 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 57 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 28 d. redakcija), 63 straipsnio 4 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 70 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 71 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 72 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 73 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 74 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 75 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 76 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 77 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 78 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 79 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 81 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 90 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio 3, 4 punktų (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 128 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos įstatymo „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statutas“ 11 straipsnio 3 dalies 13 punkto (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 17 straipsnio 1, 3 dalių (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 dalies (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 18 straipsnio 3 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 10 d. dekretu Nr. 2048 „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ 1 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 65-2529.

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas „Dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo – Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, ar Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas 2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija su vėlesniais

pakeitimais ir papildymais) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 30 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisės saugos ir kontrolės institucijų vadovaujančių pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ 1 punktą neprieštarauja Lietuvos respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 5 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, nutraukimo“ // *Valstybės žinios*, 2006 Nr. 88-3475.

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, Nr. 102-3957.

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl nutarimas dėl teisės aktų, reguliuojančių Lietuvos Respublikos pilietybės santykius, nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 123-4650.

Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 11 d. nutarimo Nr. 899 „Dėl minimalių kvalifikacinių valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų

pareigybių reikalavimų aprašo, konkursų valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų pareigas eiti organizavimo, mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų atestavimo tvarkos aprašo ir pedagoginių vardų suteikimo universitetuose tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) 2.3.1 punkto, šiuo Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) patvirtinto minimalių kvalifikacinių valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų, dirbančių humanitarinių ir socialinių mokslų srityse, pareigybių reikalavimų aprašo (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) 2.2, 2.5, 3.1.2, 3.1.3, 3.1.4 punktų ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 18 d. nutarimu Nr. 962 „Dėl habilitacijos tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos habilitacijos tvarkos 3.1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 40-977.

Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 47 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 4 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2004 m. liepos 1 d. dekreto Nr. 140 „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 83 straipsnio (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 1, 2 dalimis, 84 straipsnio (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 1, 6 dalimis, 86 straipsnio (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 2 daliai, 90 straipsnio (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 1 dalies 5 punktui, 6 daliai, taip pat dėl bylos dalies pagal pareiškėjo – Lietuvos apeliacinio teismo prašymą ištirti Lietuvos Respublikos Prezidento 2004 m. liepos 1 d. dekreto Nr. 140 „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ atitiktį Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 7 daliai (2002 m. sausio 24 d. redakcija) nutraukimo“ // *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 134-5427.

Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 1 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 11 d. nutarimo Nr. 899 „Dėl minimalių kvalifikacinių valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų pareigybių reikalavimų aprašo, konkursų valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų pareigas eiti organizavimo, mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų atestavimo tvarkos aprašo ir pedagoginių vardų suteikimo universitetuose tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) 2.3.1 punkto, šiuo Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) patvirtinto minimalių kvalifikacinių valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų, dirbančių humanitarinių ir socialinių mokslų srityse, pareigybių reikalavimų aprašo (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) 2.2, 2.5, 3.1.2, 3.1.3, 3.1.4 punktų ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 18 d. nutarimu Nr. 962 „Dėl habilitacijos tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos habilitacijos tvarkos 3.1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies III skyriaus 17, 20 punktų, IV skyriaus 6 punkto nuostatų išaiškinimo“ // *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 15-520.

Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2008 m. lapkričio 5 dienos dekretu Nr. 1K-1565 „Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui“, išdėstyto paklausimo, ar per 2008 metų Lietuvos respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ // *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 130-4493.

Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2008 m. lapkričio 7 d. dekretu Nr. 1K-1575 „Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui“ išdėstyto paklausimo, ar per 2008 metų Lietuvos Respublikos Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ // *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 130-4494.

Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 3 straipsnio 2 dalies (2000 m. liepos 13 d., 2005 m. gegužės 19 d. redakcijos), 11 straipsnio 5 dalies (2000 m. gruodžio 21 d. redakcija), 11 straipsnio 3 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 12 dalies (2007 m. sausio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 150-6106.

Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 13 d. nutarimo Nr. 226 „Dėl Klaipėdos valstybinio jūrų uosto rinkliavų rūšių, dydžių ir taikymo principų patvirtinimo“ 1, 2 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 13 d. nutarimo Nr. 226 „Dėl Klaipėdos valstybinio jūrų uosto rinkliavų rūšių, dydžių ir taikymo principų patvirtinimo“ (2003 m. gegužės 27 d. redakcija) 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 20-935.

Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. gegužės 29 d. dekretu Nr. 1K-988 „Dėl valstybinės lošimų priežiūros komisijos nario atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 26 straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 4 daliai // *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 56-2766.

Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymo 5, 6 straipsnių, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2009 m. gruodžio 8 d. redakcija), Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 1 straipsnio 2 dalies 1 punkto, 16 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 134-6860.

Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos elektros

energetikos įstatymo (2004 m. liepos 1 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 117-5967.

Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Lino Karaliaus, kuriam pradėta apkaltos byla, ir Lietuvos Respublikos Seimo nario Aleksandro Sacharuko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*, 2010. Nr. 128-6545.

Kitų teismų jurisprudencija

Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimas // Case of Paksas v. Lithuania (Application no.34932/04), Grand chamber judgment, Strasbourg, 6 January 2011; <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Paksas%20%7C%20v.%20%7C%20Lithuania&sessionid=66682800&skin=hudoc-en>.

Europos Žmogaus Teisių Teismo pirmininko J. P. Costa atskiroji nuomonė „Party dissenting opinion of judge Costa joined by Judges Tsotsoria and Baka“; *skelbta* – Case of Paksas v.Lithuania (Application no. 34932/04), Grant chamber judgment, Strasbourg, 6 January 2011; <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Paksas%20%7C%20v.%20%7C%20Lithuania&sessionid=66682800&skin=hudoc-en>

Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 12 d. sprendimas byloje „Lakhdar Boumediene et al. v. George W. Bush, No 06 – 1195“ Boumediene v. Bush, 553 U.S. (2008); http://www.oyez.org/cases/2000-2009/2007/2007_06_1195.

Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo 1992 m. lapkričio 30 d. nutarimas // *Konstitucionnyj Sud Rossijskoj Federacyji (1992 –996)*. Moskva: Novyj Jurist, 1997.

Ukrainos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 16 d. nutarimas // *Golos Ukrainy*, 2008 m. rugsėjo 17 d., Nr. 176 (4426).

Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1973 m. vasario 14 d. sprendimas // Beschluß des Ersten Senats vom 14. Februar 1973 // *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*. 34. Band. - Tübingen: 1973.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. rugsėjo 1 d. konsultacija B3-155 // *Teismų praktika*, 2001, Nr. 14, p. 439.

Vilniaus apygardos teismo pirmininko 2000 m. rugsėjo 6 d. raštas Nr. 265 Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininkui, b. l. 45.

Aukštesniojo administracinio teismo byla Nr. I³-625/2000.

Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. rugsėjo 12 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R (7) - 4 - 2004 (21.1.).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis (panaikinanti Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. kovo 1 d. nuosprendį ir palikusi galioti Vilniaus apygardos teismo 2004 m. spalio 25 d. nuosprendį be pakeitimų).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375/2011.

Teisės aktų projektai, Seimo posėdžių stenogramos, kiti šaltiniai

Lietuvos Respublikos Konstitucijos projektas, parengtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti komisijos // *Lietuvos aidas*, 1992 m., gegužės 1 d.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos projektas, parengtas Santaros „Už demokratinę Lietuvą“ // *Lietuvos aidas*, 1992 m., rugsėjo 11 d.

Lietuvos Respublikos konstitucinių įstatymų sąrašo konstitucinio įstatymo projektas (2006 m. spalio 18 d.; Reg. Nr. XP – 1558A).

Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2009 m. kovo 12 d. raštas Lietuvos Respublikos Seimui „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo deklaracijos „Dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu“ projekto (Reg. Nr. XIP – 402)“.

Lietuvos Liaudies Seimas (*Stenogramos ir medžiaga*). Vilnius: Mintis, 1985.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (Pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. *Stenogramos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (Pirmojo šaukimo) antroji sesija. *Stenogramos (Nr. 25)*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1993.

Lietuvos Respublikos Seimo aštuntoji sesija. 2008 m. birželio 27 d., 54 (438), 55 (439) nenumatyti posėdžiai. *Stenogramos (239)*.

Lietuvos Respublikos Seimo pirmoji sesija. 2008 m. gruodžio 4 d., 9 (9) posėdis. *Stenogramos (7)*.

Lietuvos Respublikos Seimo antroji sesija. 2009 m. kovo 12 d. (45 ir 46 posėdžiai). *Stenogramos (28)*.

Lietuvos Respublikos Seimo ketvirtoji sesija. 2010 m. birželio 22 d. (233 ir 234 posėdžiai). *Stenogramos (132)*.

Teisininkas ir diplomatas sako radę konstitucinį dvigubos pilietybės išsaugojimo raktą // <http://www.balsas.lt/naujiena/85855>

Dvigubos pilietybės rebusas visai nesudėtingas // <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/61368>

Asmenvardžių rodyklė

A

Abramavičius A.	223
Alekna R.	353
Alexy R.	81
Andriukaitis V.	158
Attlee Cl.	142

B

Bacevičius V.	375, 384, 393
Balutis B.	140
Barak A.	14, 27, 49
Berger Linda L.	14
Boumediene L.	206
Birmontienė T.	179, 180
Bodin J.	127
Borisov J.	402, 403
Bush G.	206
Buškevičiūtė E.	283
Butautas D. A.	283
Butkevičius A.	103
Butvilavičius D.	252, 312

C

Constan B.	129
Costa J. P.	412

Č

Čiočys P. A.	176
--------------	-----

D

Daugirdaitė-Sruogienė V.	152
Dičiūtė-Foigt D.	18
Dworkin R.	26, 27, 36, 48

F

Feinberg J.	15
-------------	----

G

Gadamer H. G.	15, 16, 38
Gaulle Ch. de	22, 142
Genzelis B.	156, 158
Gerhardt M. J.	409
Gorbačiovas M.	161, 162, 163, 170, 171, 172
Gözler K.	252
Grybauskaitė D.	72
Gumbis J.	16, 17

H

Haberle P.	47
Henkin L.	205
Hughes Ch.	57

I

Imbrasas J.	353
-------------	-----

J

Jakovlevas A.	172
Jankauskas K.	23, 385
Jarašiūnas E.	12, 16, 25, 33, 211, 384, 385, 398, 403
Jovaišas K.	58, 183

K

Karalius L.	387
Katkus V.	158
Kalinauskas G.	242
Klima K.	206
Krupavičius A.	58, 125
Kūris E.	24, 25, 26, 28, 38, 41, 187, 208, 261, 265, 266

L

Landsbergis V.	150, 158, 172
Lane J. E.	209
Lapinskas K.	158
Latvelē R.	18
Lozoraitis S.	142
Lučīn V.	19
Lukošaitis A.	125, 136, 236, 240

M

Marcijonas A.	282
Marek K.	140
Meduševskij A.	33
Meidūnas V.	283
Merkys A.	141
Mesonis G.	17, 29, 206
Mikelēnas V.	33, 38
Mikelēnienē D.	33
Mockūnas L.	140, 142
Montesquieu Ch. L.	205

N

Narbekovas A.	16
Narbekovas Ar.	363
Narušienē R.	248
Nekrašas E.	18
Normantas A.	58

O

Ozolas R. 158

P

Paksas R. 402, 403, 411

Paulauskas A. 381

Pfersmann O. 207

Pogorelis R. 58

Purickis J. 144

Puzinauskas Pr. 283

R

Račkauskas K. 152

Rauličkytė A. 126

Remington T. F. 131

Römeris M. 128, 144, 312

Rosenfeld M. 29

Rousseau J. J. 127

Rupšytė A. 156, 158

S

Sabinė G. H. 127

Sacharuk A. 387

Safjan M. 24

Sartori G. 59

Saudargas A. 158

Sidzikauskas V. 142

Sinkevičius V. 53, 59, 107, 138, 156, 158, 173, 210, 244, 256, 283, 312

Skaistys A. 363, 400, 406

Smetona A. 141, 169

Stankevičius Č. V. 158

Statkevičius M. 394, 403

Sudavičius B. 282

Š

Šapalienė L. 283

Šileikis E. 22, 58, 86, 100, 180, 181, 182, 197, 198, 199, 232, 234,
261, 311, 312, 347, 389, 399

Šinkūnas H. 223

T

Tamošiūnaitė D. 353

Thorson T. L. 127

Tyla A. 156

Truman H. 142, 146

U

Ušackas V. 72

V

Vadapalas V.	130, 133, 135
Vaičaitis V.	22, 27, 38, 47, 57, 148, 151, 177, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200
Vaišvila A.	174, 175
Vaitiekienė E.	175, 196, 200
Valančius L. K.	183
Vansevičius S.	176
Varaška M.	312
Varnauskas R.	163
Vidrinskaitė S.	175, 176
Vilkickas E.	266
Vinkleris P.	266
Vitgenšteinas L.	16

Z

Zamalaitis A. P.	262
------------------	-----

Ž

Žalimas D.	135, 139, 158, 160, 166
Žemaitis J.	147, 153, 154, 155
Žilys J.	12, 58, 180

Sinkevičius, Vytautas

Si99 PARLAMENTO TEISĖS STUDIJOS. – Vilnius: Mykolo Romerio universite-
to leidyba, 2011. 494 p.

ISBN 978-9955-19-397-5

Knygoje tiriama Konstitucijos samprata, analizuojami parlamento teisės institutai, atskleidžiamos tam tikros teisinio reguliavimo problemos. Nagrinėjami Konstitucinio Teismo, kitų teismų sprendimai, diskutuojama apie kai kurios argumentus, kuriais grindžiami atitinkamų teismų sprendimai. Kartu su parlamento teisės institutų mokslinė teorine analize pateikiami konkretūs pasiūlymai, kaip galima tobulinti teisinį reguliavimą.

Knyga skiriama teisės mokslininkams, doktorantams, aukštųjų mokyklų studentams. Ji gali būti naudinga Seimo nariams, Vyriausybės nariams, Vyriausiosios rinkimų komisijos nariams, valstybės institucijų darbuotojams, taip pat visiems, kurie domisi Lietuvos parlamentarizmo raida ir jo problemomis.

UDK 342.5(474.5)

Vytautas Sinkevičius

PARLAMENTO TEISĖS STUDIJOS

Redagavo *Jūratė Balčiūnienė*
Viršelio dailininkė *Dovilė Petrauskienė*
Maketavo *Bitutė Bilotienė*

SI 585. 2011 09 01. 31,12 leidyb. apsk. I.

Užsakymas 13 612

Išleido Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13B, Vilnius

Puslapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt

Spausdino UAB „Vitaė Litera“

Kurpių g. 5-3, Kaunas

Puslapis internete www.bpg.lt

El. paštas info@bpg.lt